



2023 MAKROEKONOMİK VE SEKTÖREL GELİŞMELER

KKTC BAŞBAKANLIK
DEVLET PLANLAMA ÖRGÜTÜ



KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ

BAŞBAKANLIK

DEVLET PLANLAMA ÖRGÜTÜ

**2023 YILI
MAKROEKONOMİK
VE
SEKTÖREL GELİŞMELER**

ARALIK 2024

SUNUŐ

KKTC'deki ekonomik, sosyal ve kültürel politikaların oluŐturulmasında ve uygulanmasında rehberlik eden Devlet Planlama rgt, 48 yıllık bilgi ve tecrübesiyle devletin tüm kurum ve kuruluşlarının sayısal hafızası olarak da çalışmalar yürütmektedir. Devlet Planlama rgt'nün ürettiği programlar ve planlar yanında görev alanı dahilinde olan farklı konularda yaptığı yayın ve basımlar da bulunmaktadır.

Devlet Planlama rgt tarafından hazırlanan "Makroekonomik ve Sektörel Gelişmeler" kitabı ekonomik, sosyal ve kültürel hayat ile ilgili makroekonomik veriler yanında sektörel gelişmeleri gösteren bilgileri içermekte ve ilgilenen kurum, kuruluş, araştırmacı ve öğrencilerin bu konudaki ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamaktadır.

"2023 Makroekonomik ve Sektörel Gelişmeler" kitabı Devlet Planlama rgt personelinin hazırlamıŐ olduğu yıllık bir yayın olup, içerik olarak; "Büyüme Hızı ve GSMH'nin Bileşimi, Kaynakların Kullanımı, Finansman Dengesi, demeler Dengesi, Fiyat Hareketleri, Bankacılık, Tarım, Sanayi, İnaŐaat, Ticaret ve Pazarlama, Turizm, Ulaştırma-Haberleşme, EĞitim, Kültür, Gençlik, Spor, Sağlık, alıŐma ve Sosyal Güvenlik, evre, Fiziki Planlama, İskan ve Rehabilitasyon - Konut Edindirme, Kooperatifçilik, İdari rgtlenme, Yerel Yönetimler, Beşeri Kaynaklar" konularında ülkemizin son durumu ve sektörel verilerle ilgili bilgilerden oluşmaktadır.

"2023 Makroekonomik ve Sektörel Gelişmeler" kitabının hazırlanmasında görev alan tüm Devlet Planlama rgt personeline, Devlet Planlama rgt Daire BaŐkanlarına, veri sağlayan ve katkı koyan tüm kurum, kuruluşlara teŐekkür eder, genelde ülkemize, özelde ise tüm kullanıcılara faydalı olmasını dilerim.

Durali GLSOY
Devlet Planlama rgt MüsteŐarı

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

MAKROEKONOMİK GELİŞMELER

1. Büyüme Hızı ve GSYİH'nin Bileşimi.....	1
2. Kaynakların Kullanımı	5
2.1. Ekonominin Genel Dengesi.....	5
2.2. Sermaye Birikimi	7
2.2.1. Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı	7
2.2.2. Sabit Sermaye Yatırımlarının Kesimler İtibariyle Dağılımı	9
2.2.3. Sabit Sermaye Stoğunun Yapısı.....	11
2.3. Tüketim Harcamaları.....	13
3. Finansman Dengesi	15
3.1 Kamu Kesimi Genel Dengesi	15
3.2. Kamu Borç Stoku	17
3.3. Özel Kesim Dengesi	18
3.4. Devlet Bütçe Dengesi	19
4. Ödemeler Dengesi	22
4.1. Cari İşlemler	22
4.1.1. Mal Dengesi	22
4.1.2. Hizmet Gelir ve Giderleri	22
4.2. Sermaye Hesabı.....	22
4.3. Finans Hesabı	23
4.3.1. Doğrudan Yatırımlar	23
4.3.2. Portföy Yatırımları.....	23
4.3.3. Diğer Yatırımlar	23
4.4. Net Hata ve Noksan.....	24
4.5. Rezerv Varlıklar.....	24
5. Fiyat Hareketleri.....	26
6. Bankacılık.....	30
6.1. Banka Mevduatları	30
6.1.1. Türk Lirası Mevduat Gelişmeleri	31
6.1.2. Döviz Mevduat Gelişmeleri	32
6.2. Krediler.....	32

İKİNCİ BÖLÜM

SEKTÖREL GELİŞMELER

1. Tarım	33
1.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	34
1.1.1. Tarımın Genel Ekonomi İçindeki Yeri.....	34
1.1.2. Bitkisel Üretim	36
1.1.3. Hayvancılık	39
1.1.4. Ormancılık.....	40
1.1.5. Su Ürünleri	44
1.2. Sorunlar	46
1.2.1. Bitkisel Üretimde Sorunlar:.....	46
1.2.2. Hayvansal Üretimde Sorunlar	49
1.2.3. Ormancılıktaki Sorunlar	50
2. Sanayi.....	52
2.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	52
2.1.1. Katma Değer.....	52
2.1.2. İmalat (Üretim) Sanayi	53
2.1.3. Dış Satım ve Rekabet Edilebilirlik	56
2.1.4. Sanayi Sektöründe İstihdam	58
2.1.5. Sabit Sermaye Yatırımları.....	59
2.1.6. Teşvik ve Krediler	61
2.1.7. Taş Ocakçılığı.....	69
2.1.8. Enerji	71
2.1.9. Su (İçme ve Kullanma Suyu)	75
2.1.10. Serbest Liman ve Bölgesi.....	82
2.2. Sorunlar	83
3. İnşaat	86
3.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	86
3.1.1. İnşaat Malzemeleri	87
3.1.2. Konut.....	89
3.2. Sorunlar	91
4. Ticaret ve Pazarlama	94
4.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	94
4.1.1. Toptan ve Perakende Ticaret	94
4.1.2. Dış Ticaret	95
4.2. Sorunlar	100
5. Turizm	102

5.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler	103
5.1.1 Yolcu Sayısındaki Gelişmeler.....	104
5.1.2 Geceleme ve Doluluk Oranları.....	108
5.1.3 Ulaşım Tercihleri	109
5.1.4 Turizm Hizmetleri Arzı.....	112
5.1.5. Konaklama Tesislerinin Sınıflarına Göre Dağılımı	113
5.1.6. Turizm Gelirleri.....	116
5.1.7. Devlet Planlama Örgütü Tarafından Teşvik Belgesi Verilen Turizm Projeleri	116
5.2. Sorunlar	117
6. Ulaştırma-Haberleşme.....	120
6.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	120
6.2. Ulaştırma	121
6.2.1. Karayolu Ulaştırması.....	121
6.2.2. Havayolu Ulaştırması	122
6.2.3. Denizyolu Ulaştırması	123
6.3. Haberleşme.....	126
6.3.1. Telekomünikasyon Hizmetleri.....	126
6.3.2. Posta Hizmetleri	128
6.3.3. Radyo ve Televizyon	129
6.4. Sorunlar	131
7. Eğitim.....	134
7.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler.....	134
7.1.1. Okulların Genel Durumu ile İlgili Güncellemeler.....	135
7.1.2. Öğrenci Sayılarındaki Güncellemeler	136
7.1.2.1 Yabancı Öğrenciler	136
7.1.3 Okullarda Yapılan Eğitimler ve Projeler.....	137
7.1.4 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde Milli Eğitim Sistemi	138
7.1.4.1 Örgün Eğitim	138
7.1.4.1.1 Okul Öncesi Eğitim	138
7.1.4.1.2 İlköğretim	140
7.1.4.1.3. Ortaöğretim.....	141
7.1.4.1.4.Ortaokullar.....	142
7.1.4.1.5. Liseler	143
7.1.4.1.5.1 Genel Liseler	143
7.1.4.1.5.2 Mesleki ve Teknik Öğretim	144
7.1.5 Yüksek Öğretim.....	145
7.1.5.1. Türkiye ve Üçüncü Ülkelerde Okuyanlar.....	152

7.1.6. Özel Eğitim.....	152
7.1.7. Yaygın Eğitim.....	154
7.2 Sorunlar	155
8. Kültür.....	159
8.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	159
8.2. Sorunlar	175
9. Gençlik	177
9.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler	178
9.2 Bağımlılık.....	183
9.3 Sorunlar	187
10. Spor	189
10.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	189
10.2 Sorunlar	194
11. Sağlık.....	197
11.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	197
11.2. Kamu Tarafından Yürütülen Sağlık Hizmetleri	199
11.2.1. Temel Sağlık Hizmetleri (Koruyucu Hekimlik Hizmetleri)	201
11.2.2 Yataklı Tedavi Hizmetleri	201
11.2.3. İlaç ve Eczacılık Hizmetleri.....	203
11.2.4. Laboratuvar Hizmetleri.....	203
11.3 Özel Kesimde Yürütülen Sağlık Hizmetleri	203
11.4. Sağlık Harcamaları	207
11.5. Sağlık Yatırımları.....	208
11.6. Sorunlar	208
12. Çalışma ve Sosyal Güvenlik.....	211
12.1. Çalışma Yaşamı	211
12.1.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	211
12.1.1.1. Hanehalkı İşgücü Anketi'ne Göre İstihdam	212
12.1.1.2. İstihdam Destek Merkezi (İDM)	214
12.1.1.3. Çalışma Dairesi	215
12.1.1.4. Asgari Ücret.....	216
12.1.1.5. Sendikalar Mukayyetliği	217
12.1.2. Sorunlar	218
12.2. Sosyal Güvenlik	218
12.2.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	219
12.2.1.1. Sosyal Güvenlik Yasası	219
12.2.1.2. Sosyal Sigortalar Yasası.....	224

12.2.1.3. Emeklilik Yasası	230
12.2.1.4. İhtiyat Sandığı Yasası	232
12.2.1.5. Sosyal Hizmetler Dairesi	234
12.2.2. Sorunlar	236
13. Çevre	238
13.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	239
13.1.1. İklim Değişikliği ve Çevreye Etkileri.....	244
13.1.2 Atık Su Arıtma Tesisleri ve Çevre	246
13.1.2.1 KKTC'deki Başlıca Atık Su Arıtma Tesisleri.....	246
13.1.3 Katı Atık Yönetimi ve Çevre	248
13.1.4 Doğal Hayat ve Çevre	248
13.1.5. KKTC'de Öne Çıkan Bazı Özel Çevre Koruma Alanları	251
13.1.5.1. Çevresel Etki Çalışmaları	252
13.1.6. Kıyı ve Denizlerin Kirliliği	254
13.2. Sorunlar	255
14. Fiziki Planlama.....	259
14.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler	259
14.1.1 Yasal, Örgütsel Durum ve Planlama Çalışmaları	259
14.1.3. Konut ve Fiziki Planlama	264
14.1.4. Uygulama ve İmar Denetimi	264
14.1.5 Planlama Çalışmaları ve Çevre	265
14.2 2022-2023 Döneminde Yapılan Çalışmalar.....	265
14.3. Sorunlar	266
15. İskân ve Rehabilitasyon, Konut Edindirme.....	269
15.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	269
15.1.1. Eşdeğer ve Tahsis Uygulamaları	269
15.1.2. Taşınmaz Mal Komisyonu Uygulamaları.....	272
15.1.3. Diğer Uygulamalar	275
15.1.4. Konut Edindirme Uygulamaları	278
15.2. Sorunlar	281
16.Kooperatifçilik.....	283
16.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	283
16.2. Kooperatif Bankacılığı	284
16.3. Kooperatif Kuruluşları.....	285
16.4. Sorunlar	286
17.İdari Örgütlenme	289
17.1. Mevcut Durum	289

17.2. Yasama.....	289
17.3. Yürütme.....	289
17.3.1. Merkezi Yönetim.....	290
17.3.2. Taşra Yönetimi.....	292
17.3.3. Yerel Yönetim.....	292
17.4. Yargı	293
18.Yerel Yönetimler	295
18.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	295
18.2. Sorunlar	303
19. Beşeri Kaynaklar, Aile, Kadın, Çocuk ve Engelliler	305
19.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	306
19.1.1. Beşeri Kaynaklar	306
19.1.2. Aile	307
19.1.3. Kadın	308
19.1.4 Çocuk.....	313
19.1.5. Engelliler	315
19.2. Sorunlar	317

TABLolar LİSTESİ

TABLO 1.1.1: GSYİH'DEKİ SEKTÖREL GELİŞMELER	4
TABLO 1.2.1: EKONOMİNİN GENEL DENGESİ.....	6
TABLO 1.2.2: SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI.....	8
TABLO 1.2.3: SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ KESİMLER İTİBARIYLA DAĞILIMI	9
TABLO 1.2.4: SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ KESİMLER VE SEKTÖRLER İTİBARIYLA YÜZDE DAĞILIMI	10
TABLO 1.2.5: 1998- 2023 SEKTÖRLERİN SABİT SERMAYE STOĞU (1977 YILI FİYATLARI İLE).....	12
TABLO 1.2.6: TÜKETİM HARCAMALARI	13
TABLO 1.3.1: KAMU KESİMİ GENEL DENGESİ	16
TABLO 1.3.2: KAMU BORÇ STOKU	18
TABLO 1.3.3: ÖZEL KESİM GENEL DENGESİ	19
TABLO 1.3.4: DEVLET BÜTÇE DENGESİ	21
TABLO 1.4.1: ÖDEMELER DENGESİ	25
TABLO 1.5.1: TÜKETİCİ FİYATLARI ENDEKSİ	26
TABLO 1.5.2: AYLIK ORTALAMA ABD DOLARI KUR DEĞİŞİMLERİ	28
TABLO 1.5.3: AYLIK ORTALAMA EURO KUR DEĞİŞİMLERİ.....	28
TABLO 1.5.4: AYLIK ORTALAMA İNGİLİZ STERLİNİ KUR DEĞİŞİMLERİ	29
TABLO 1.6.1: MEVDUAT GELİŞMELERİ	31
TABLO 1.6.2: BANKA KREDİLERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI	32
TABLO 2.1.1: EKİLEN ARAZİ MİKTARLARININ ÜRÜN ÇEŞİDİNE GÖRE DAĞILIMI	36
TABLO 2.1.2: TARIMSAL ÜRETİMİN ÜRÜN ÇEŞİTLERİNE GÖRE DAĞILIMI (2021-2023) (TON)	37
TABLO 2.1.3: SULU ARAZİ DAĞILIMI.....	38
TABLO 2.1.4: TARIMSAL MAKİNE, ARAÇ-GEREÇ MEVCUDU	39
TABLO 2.1.5: HAYVAN SAYISI.....	39
TABLO 2.1.6: HAYVANSAL ÜRETİM.....	40
TABLO 2.1.7: KKTC ORMANLIK SAHASININ AĞAÇ TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI.....	42
TABLO 2.1.8: FİDAN DAĞITIMI VE AĞAÇLANDIRILAN ALANLAR	42
TABLO 2.1.9: YAPACAK VE YAKACAK ODUN ÜRETİMİ (2021-2023) ¹	43
TABLO 2.1.10: MEVCUT ORMAN İÇİ DİNLENME VE PİKNİK ALANLARI	43
TABLO 2.1.11: KAYITLI BALIKÇI SAYISI VE BALIKÇI TEKNELERİ	46
TABLO 2.2.1: SANAYİ BÖLGELERİNDEKİ İŞLETMELERİN 2023 YILI FAALİYET ALANLARI	55
TABLO 2.2.2: TOPLAM İHRACAT İÇİNDE ÖNEMLİ SANAYİ ÜRÜNLERİNİN DEĞERLERİ.....	57
TABLO 2.2.3: SANAYİ SEKTÖRÜ SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ TOPLAM SABİT SERMAYE YATIRIMLARI İÇERİSİNDEKİ YERİ	60
TABLO 2.2.4: 47/2000 SAYILI YASA KAPSAMINDA DEVLET PLANLAMA ÖRGÜTÜ'NDEN TEŞVİK BELGESİ ALMIŞ SANAYİ YATIRIM PROJELERİ	62
TABLO 2.2.5: SANAYİ DAİRESİ TARAFINDAN SAĞLANAN DEVLET DESTEK VE TEŞVİKLERİ	64
TABLO 2.2.6: TİCARET DAİRESİNİN BAŞLICA SANAYİ ÜRÜNLERİNE SAĞLADIĞI NAVLUN VE TEŞVİK PRİMİ DEĞERLERİ.....	65
TABLO 2.2.7: YILLARA GÖRE SÜT ÜRÜNLERİNE SAĞLANAN İHRACAT TEŞVİK PRİMİ (SÜBVANSİYE) TUTARLARI	67
TABLO 2.2.8: KKTC KALKINMA BANKASI İLE KKTC MERKEZ BANKASI DENETİMİNDEKİ BANKALARIN SANAYİ VE KOBİ SEKTÖRÜNE KULLANDIRDIĞI KREDİLERİN TOPLAMI.....	69
TABLO 2.2.9: MEVCUT TAŞ OCAKLARININ MALZEME ÜRETİMİ VE KULLANILAN PATLAYICI MİKTARI	71
TABLO 2.2.10: MEVCUT ELEKTRİK SANTRALLERİNİN ÜRETİM DEĞERLERİ (MWH)	72
TABLO 2.2.11: MEVCUT ELEKTRİK SANTRALLERİNİN AYLARA GÖRE ELEKTRİK ÜRETİMİ (MWH)	73
TABLO 2.2.12: TÜKETİCİ SAYISI İLE TÜKETİMİN TÜKETİCİ GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI (MWH)	74
TABLO 2.2.13: YENİLENEBİLİR ENERJİ	75
TABLO 2.2.14: BÖLGELERE GÖRE RUHSATLANDIRMA ONAYI VERİLEN KUYU SAYILARI	77
TABLO 2.2.15: AYLARA GÖRE BELEDİYELERİN KULLANIMINA SUNULAN SU MİKTARI (M ³)	78
TABLO 2.2.16: BELEDİYELERİN KULLANIMINA SUNULAN YILLIK SU MİKTARI (M ³)	79
TABLO 2.2.17: MEVCUT GÖLETLERİN KAPASİTESİ, YIL İÇERİSİNDE ÖLÇÜLEN DOLULUK MİKTARLARI VE KULLANILAN SU MİKTARI (M ³).....	81

TABLO 2.3.1: KIRSAL KONUT İNŞAATLARINDA GELİŞME (2021-2023).....	88
TABLO 2.3.2: YILLAR İTİBARIYLA BAZI İNŞAAT TÜRLERİNİN MALİYETLERİ (2021-2023 CARİ FİYATLARLA TL/M2)	89
TABLO 2.3.3: TOPLAM YAPI İNŞAATI VE KONUT İNŞAATI (2021-2023)	90
TABLO 2.3.4: KENTSEL KONUT İNŞAATLARINDA GELİŞME (2021-2023)	91
TABLO 2.3.5: KIRSAL KONUT İNŞAATLARINDA GELİŞME (2021-2023).....	91
TABLO 2.4.1: DIŞ TİCARETİN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI	96
TABLO 2.4.2: DIŞ TİCARET HACMİNİN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI	97
TABLO 2.4.3: ÜLKELERE GÖRE DIŞ TİCARET DENGESİ	97
TABLO 2.4.4: YEŞİL HAT TÜZÜĞÜ KAPSAMINDA GÜNEY KIBRIS İLE TİCARET İLİŞKİLERİ.....	98
TABLO 2.4.5: KKTC DIŞ SATIMININ YAPISI.....	99
TABLO 2.4.6: ANA MAL GRUPLARINA GÖRE DIŞ ALIM	99
TABLO 2.5.1: HAVA VE DENİZ YOLU İLE ÜLKEYE GİRİŞ YAPAN YOLCU SAYISINDA VE YAPISINDA GELİŞME (KKTC VATANDAŞLARI HARİÇ)	104
TABLO 2.5.2: KARA YOLU İLE ÜLKEYE GİRİŞ YAPAN YOLCU SAYISINDA VE YAPISINDA GELİŞME (KKTC VATANDAŞLARI HARİÇ)	105
TABLO 2.5.3: KKTC'YE HAVA VE DENİZ YOLU İLE GELEN YOLCULARIN UYRUKLARINA GÖRE DAĞILIMI (KKTC UYRUKLULAR HARİÇ)	106
TABLO 2.5.4: KKTC'YE KARA YOLU İLE GELEN YOLCULARIN UYRUKLARINA GÖRE DAĞILIMI (KKTC UYRUKLULAR HARİÇ).....	107
TABLO 2.5.5: TURİSTİK KONAKLAMA TESİSLERİNDE GECELEME VE DOLULUK ORANLARI	108
TABLO 2.5.6: ULAŞIM TERCİHLERİ	109
TABLO 2.5.7: GELEN YOLCULARIN ULAŞIM TERCİHLERİ VE AYLARA GÖRE DAĞILIMI (2023)....	111
TABLO 2.5.8: TURİZM HİZMETLERİ ARZI.....	112
TABLO 2.5.9: KONAKLAMA TESİSLERİNİN SINIFLARINA GÖRE DAĞILIMI	113
TABLO 2.5.10: KONAKLAMA TESİSLERİNİN BÖLGELERE GÖRE DAĞILIMI (2023)	115
TABLO 2.5.11: TURİZM GELİRLERİ VE GSYİH'DEKİ PAYI (MİLYON \$)	116
TABLO 2.5.12: DEVLET PLANLAMA ÖRGÜTÜ TARAFINDAN TEŞVİK BELGESİ VERİLEN TURİZM PROJELERİNİN BÖLGELERE VE YILLARA GÖRE DAĞILIMI	117
TABLO 2.6.1: YURTDIŞI YÜK VE YOLCU TAŞIMACILIĞI	123
TABLO 2.6.2: HAVAYOLU YÜK, YOLCU VE SEFER SAYILARI	123
TABLO 2.6.3: DENİZYOLU YÜK VE YOLCU TAŞIMASI	125
TABLO 2.6.4: GAZİMAĞUSA LİMANINA TAŞINAN YÜK MİKTARLARI VE TAŞIYAN GEMİLERİN MİLLİYETLERİ	125
TABLO 2.6.5: BÖLGE SANTRALLARI VE HAT KAPASİTELERİ	127
TABLO 2.6.6: RADYO VE TELEVİZYON ŞEBEKESİ GELİŞİM TABLOSU	130
TABLO 2.6.7: TV KANAL SAYISI	131
TABLO 2.6.8: RADYO KANAL SAYISI	131
TABLO 2.7.1: OKUL ÖNCESİ EĞİTİM (2021/2022- 2022/2023 - 2023/2024)	139
TABLO 2.7.2: İLKOKULLAR (ÖZEL VE DEVLET) (2021/2022- 2023/2024).....	141
TABLO 2.7.3: ORTAÖĞRETİMDE OKUL VE ÖĞRETMEN SAYILARI (DEVLET- ÖZEL)	142
TABLO 2.7.4: ORTAOKULLAR (ÖZEL VE DEVLET) 2021/2022-2023/2024.....	143
TABLO 2.7.5: GENEL LİSELER (ÖZEL VE DEVLET) 2021/2022-2023/2024	143
TABLO 2.7.6: MESLEKİ TEKNİK LİSELER (2021/2022- 2023/2024).....	145
TABLO 2.7.7: YÜKSEK ÖĞRETİMDE ÖĞRENCİ DAĞILIMLARI (2021/2022- 2023/2024)	151
TABLO 2.7.8: YURT DIŞINDA YÜKSEK ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİ SAYISI	152
TABLO 2.7.9: ÖZEL EĞİTİMDEKİ ÖĞRENCİ SAYILARI	152
TABLO 2.7.10: YAYGIN EĞİTİM (2020/2021- 2023/2024)	155
TABLO 2.8.1: MİLLİ KÜTÜPHANE İLE HALK KÜTÜPHANELERİNDEKİ KİTAP SAYILARI (2021-2023)	166
TABLO 2.8.2: MİLLİ KÜTÜPHANE İLE HALK KÜTÜPHANELERİNDEKİ ÜYE SAYILARI (2021-2023)	167
TABLO 2.8.3: MİLLİ KÜTÜPHANE İLE KÜTÜPHANELERDEKİ KİTAPLARIN KONULARINA GÖRE DAĞILIMI (2021-2023)	168
TABLO 2.8.4: MİLLİ ARŞİV VE ARAŞTIRMA DAİRESİNİN YILLIK KAYNAKLARININ KULLANIMI (2021-2023).....	170
TABLO 2.8.5: MİLLİ ARŞİV VE ARAŞTIRMA DAİRESİ ZİYARETÇİLERİNİN CİNSİYET, YURTTAŞLIK VE EĞİTİM DURUMUNA GÖRE YILIK DAĞILIMI (2021- 2023).....	170
TABLO 2.8.6: ENVANTERİ YAPILAN ESKİ ESERLERİN DÖKÜMÜ	173
TABLO 2.8.7: MÜZELERİN TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI	174

TABLO 2.9.1: 15- 24 YAŞ GRUBU GENÇ NÜFUSUN YILLARA GÖRE DAĞILIMI (2021-2023)	178
TABLO 2.9.2: 2023 YILI GENÇLİK DAİRESİNİN DÜZENLEDİĞİ PROJE, KURS VE ETKİNLİKLER....	179
TABLO 2.9.3: 2023 YILI GENÇLİK MERKEZLERİNİN GÖRÜNÜMÜ	181
TABLO 2.9.4: 2023 YILI GENÇLİK KAMPLARI İLE İLGİLİ BİLGİLER.....	181
TABLO 2.9.5: GENÇLİK DAİRESİNE BAĞLI KIBRIS TÜRK HALK DANSLARI FEDERASYONU İLE İLGİLİ İSTATİSTİKİ BİLGİLER	182
TABLO 2.9.6: GENÇLİK DAİRESİ'NE BAĞLI FAALİYET GÖSTEREN KIBRIS TÜRK İZCİLİK FEDERASYONU.....	183
TABLO 2.10.1: FEDERASYONLARIN SAYISAL DURUMLARI.....	192
TABLO 2.10.2: MEVCUT SPOR TESİSLERİMİZ	193
TABLO 2.10.3: BÖLGELERE GÖRE MEVCUT SPOR TESİSLERİMİZ (2023).....	194
TABLO 2.11.1: KAMU SAĞLIK SERVİSLERİNDE ÇALIŞAN PERSONELİN BÖLGELERE GÖRE DAĞILIMI	200
TABLO 2.12.1: HANEHALKI İŞGÜCÜ ANKETLERİNE GÖRE İSTİHDAMIN İKTİSADİ FAALİYET KOLLARINA GÖRE DAĞILIMI ¹ (2021-2023).....	213
TABLO 2.12.2: HANEHALKI İŞGÜCÜ ANKETLERİNE GÖRE BAZI TEMEL GÖSTERGELER (2021-2023)	213
TABLO 2.12.3: KAYITLI TAMAMEN İŞSİZLERİN İSTİHDAMI GENEL GÖRÜNÜM TABLOSU (2021-2023)	215
TABLO 2.12.4: İŞ KAZALARI VE NETİCELERİ.....	216
TABLO 2.12.5: ASGARİ ÜCRETTEKİ GELİŞMELER	217
TABLO 2.12.6: İŞYERİ TESCİLLERİNİN GÖRÜNÜMÜ (2021-2023)	220
TABLO 2.12.7: SİGORTALI TESCİLLERİNİN GÖRÜNÜMÜ (2021-2023).....	220
TABLO 2.12.8: SOSYAL GÜVENLİK YASASI'NA GÖRE MALULLÜK YAŞLILIK ÖLÜM AYLIĞI ALAN KİŞİ SAYISI (2021-2023).....	221
TABLO 2.12.9: SOSYAL GÜVENLİK YASASI VE SOSYAL SİGORTALAR YASASI'NA GÖRE AKTİF-PASİF SİGORTALI SAYILARI.....	222
TABLO 2.12.10: SOSYAL GÜVENLİK YASASI'NA GÖRE PRİM ORANLARI ¹	223
TABLO 2.12.11: PRİME ESAS KAZANÇLARIN ALT VE ÜST SINIRLARI (2021-2023)	225
TABLO 2.12.12: SOSYAL SİGORTALARDAN YAPILAN MAAŞ ÖDEMELERİNİN ALT VE ÜST SINIRLARI (2021-2023)	225
TABLO 2.12.13: SOSYAL SİGORTALAR YASASI'NA GÖRE TESCİLLİ OLUP FİİLEN ÇALIŞAN İŞYERLERİNİN DAĞILIMI (2021-2023).....	226
TABLO 2.12.14: SOSYAL SİGORTALAR FONUNDAN MAAŞ ALANLARIN KATEGORİLERİNE GÖRE DAĞILIMI (2021-2023)	226
TABLO 2.12.15: SOSYAL SİGORTALAR YASASI'NA GÖRE MAAŞ ALANLARIN STATÜLERİNE GÖRE DAĞILIMI (2021-2023)	227
TABLO 2.12.16: SOSYAL SİGORTALAR FONUNDAN YAPILAN MAAŞ ÖDEMELERİNİN FON VE DEVLET AYIRIMI (2021-2023)	227
TABLO 2.12.17: SOSYAL SİGORTALAR YASASI'NA GÖRE (1.2.2012 TARİHİNDEN İTİBAREN) PRİM ORANLARI	229
TABLO 2.12.18: KAMU GÖREVİNDEKİ SÜREKLİ PERSONELİN EMEKLİLİK AÇISINDAN ZORUNLU OLDUĞU EN AZ ÇALIŞMA SÜRELERİNE GÖRE DAĞILIMI* (2021-2023).....	231
TABLO 2.12.19: KAMU GÖREVLİLERİNİN EMEKLİLİK İŞTİRAK PAYI KESİNTİLERİ (MAAŞIN % PAYI OLARAK)	232
TABLO 2.12.20: İHTİYAT SANDIĞININ YAPTIĞI TAHSİLATLARIN NEVİNE GÖRE DAĞILIMI (2021-2023)	233
TABLO 2.12.21: SOSYAL HİZMETLER DAİRESİNCE YAPILAN ÖDEMELERİN TÜRÜNE GÖRE DAĞILIMI VE ÖDENEN MİKTARLAR	235
TABLO 2.12.22: SOSYAL HİZMETLER DAİRESİNCE YAPILAN ÖDEMELERİN ÇEŞİTLERİ İLE MİKTARLARI (2021-2023)	236
TABLO 2.13.1: OCAK 2023-ARALIK 2023 DÖNEMİ HAVA KALİTE İSTASYONLARINDA YAPILAN ÖLÇÜMLERDE ELDE EDİLEN ORTALAMA VERİLER	241
TABLO 2.13.2: ÜLKEMİZDEKİ ATIK SU ARITMA TESİSLERİNİN MAKSİMUM KAPASİTELERİ	247
TABLO 2.13.3: 2023 YILI ÜLKEMİZDEKİ TURİSTİK TESİSLERİN ATIKSU BERTARAF GENEL TABLOSU.....	247
TABLO 2.13.4: 2023 YILI EKOLOJİK ETKİ DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	251
TABLO 2.14.1: İMAR PLANI, KORUMA ÇEVRE PLANI VE EMİRNAMELEİN YILLARA VE YÜZÖLÇÜME GÖRE SINIFLANDIRILMASI	262
TABLO 2.14.2: NÜFUS SAYIMINA GÖRE YERLEŞİM YERİ BÜYÜKLÜKLERİ.....	263

TABLO 2.14.3: NÜFUS SAYIMINA GÖRE İLÇE MERKEZLERİ VE DİĞER BÖLGE NÜFUSLARININ DAĞILIMI ¹	263
TABLO 2.15.1: 31.12.2023 TARİHİ İTİBARIYLA TAHSİSTEN MÜLKİYET DOSYALARININ SAYI VE PUAN MİKTARI	271
TABLO 2.15.2: 31.12.2023 TARİHİ İTİBARIYLA MÜCAHİT VE MUKAVEMETÇİ, DOSYA VE PUAN MİKTARI	272
TABLO 2.15.3: TMK'DA DOSYALANAN BAŞVURULARLA İLGİLİ İSTATİSTİKLER	273
TABLO 2.15.4: KAYNAK PAKETLERİ	276
TABLO 2.15.5: 2019-2023 İCAR DÖNEMİNDE KİRALANAN REZERV TARIMSAL ARAZİLER	277
TABLO 2.15.6: KAYNAK DAĞITIMLARI	277
TABLO 2.15.7: SOSYAL KONUT ÜRETİMİ	279
TABLO 2.15.8: ŞEHİT ÇOCUKLARINA VERİLEN ARSALAR	280
TABLO 2.15.9: 2023 YILINA KADAR KONUT EDİNDİRME YASASI ALTINDA VERİLEN KIRSAL KESİM ARSALARI	281
TABLO 2.16.1: KIBRIS TÜRK KOOPERATİF MERKEZ BANKASI'NIN PLASMAN DURUMU (2021-2023)	284
TABLO 2.16.2: KIBRIS TÜRK KOOPERATİF MERKEZ BANKASI PLASMANLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI (2021-2023)	285
TABLO 2.16.3: TÜRLERİNE GÖRE KOOPERATİFLERİN SAYILARI (2021-2023).....	285
TABLO 2.16.4: TÜRLERİNE GÖRE TEFTİŞİ TAMAMLANAN KOOPERATİF KURULUŞLARI (2021-2023)	286
TABLO 2.18.1: BELEDİYELER VE BELEDİYELERE BAĞLI YERLEŞİM YERLERİ	298
TABLO 2.18.2: BELEDİYELERE YAPILAN DEVLET KATKISININ MAHALLİ GELİRLER İÇİNDEKİ PAYI (2021- 2023)	299
TABLO 2.18.3: BELEDİYELERİN DEVLET BÜTÇESİNDEN ALDIKLARI KATKI MİKTARLARI (2021-2023)	300
TABLO 2.18.4: BELEDİYELERİN GELİRLERİ (2021- 2023)	301
TABLO 2.18.5: BELEDİYELERİN GİDERLERİ (2021- 2023).....	301
TABLO 2.18.6: BELEDİYELERDEKİ MEMUR, İŞÇİ VE SÖZLEŞMELİ PERSONEL SAYILARI (2021 - 2023)	302
TABLO 2.18.7: BELEDİYELERİN ARAÇ DURUMU (2021-2023)	302
TABLO 2.19.1: YILLARA GÖRE EVLENME VE BOŞANMA SAYISI.....	308
TABLO 2.19.2: HANEHALKI İŞGÜCÜ ANKETİ SONUÇLARINA GÖRE İŞSİZLERİN CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI (2021-2023)	311
TABLO 2.19.3: HANEHALKI İŞGÜCÜ ANKETİ SONUÇLARINA GÖRE ANA EKONOMİK FAALİYET ALANLARI VE CİNSİYETE GÖRE DAĞILIM (2021-2023).....	311
TABLO 2.19.4: DEVLETTE ÇALIŞAN PERSONELİN GENEL GÖRÜNÜMÜ VE CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI (2023).....	312
TABLO 2.19.5: KAMU SEKTÖRÜNDEKİ ÜST KADEME YÖNETİCİLERİNİN CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI (2021-2023)	313
TABLO 2.19.6: SOSYAL HİZMETLER DAİRESİNE BAĞLI YUVA/YURTLARDA VE SOS ÇOCUK KÖYÜNDE BARINAN ÇOCUK SAYILARI (2021- 2023 YILI AYLIK ORTALAMA).....	314
TABLO 2.19.7: ENGEL TÜRÜ VE CİNSİYET (2023)	316
TABLO 2.19.8: İSTİHDAM EDİLEN ENGELLİLERİN CİNSİYET VE ENGEL TÜRÜNE GÖRE DAĞILIMI (2023)	316
TABLO 2.19.9: İŞ İSTEĞİYLE BEKLEYEN ENGELLİLERİN ENGEL TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMLARI (2023)	317

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 1.1.1G: KKTC GSYİH REEL BÜYÜME ORANI (%) 1983-2023	1
ŞEKİL 1.1.2G: GSYİH DAĞILIMI 1977-2023 YILLARI ARASINDA.....	3
ŞEKİL 1.2.1G: KESİMLER İTİBARI İLE SABİT SERMAYE YATIRIMLARI.....	10
ŞEKİL 1.2.2G: SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI (%).....	11
ŞEKİL 1.2.3G: 1998-2023 YILLARI ARASINDA SABİT SERMAYE STOĞU GELİŞİMİ.....	12
ŞEKİL 1.2.4G: FERT BAŞINA GSMH DOLAR BAZINDA (2021-2023).....	14
ŞEKİL 1.3.1G: KAMU FİNANSMAN GEREĞİ/GSYİH (%).....	17
ŞEKİL 1.5.1G: TÜFE VE DÖVİZ KUR DEĞİŞİMLERİ (ENDEKS).....	27
ŞEKİL 2.1.1G: KKTC ARAZİ DAĞILIMI	36
ŞEKİL 2.1.2G: TARIMSAL ÜRETİMDE ÜRETİM PAYI EN YÜKSEK OLAN 3 ÜRÜNÜN TOPLAM ÜRETİM İÇERİSİNDEKİ GÖRÜNÜMÜ (2021-2023).....	37
ŞEKİL 2.1.3G: ORMAN ALANLARININ NİTELİĞİ.....	41
ŞEKİL 2.1.4G: BALIK ETİ ÜRETİMİ (TON).....	45
ŞEKİL 2.2.1G: YEŞİL HAT TÜZÜĞÜ KAPSAMINDA TARIM HARİÇ İHRAÇ EDİLEN EN BÜYÜK 5 SANAYİ ÜRÜNÜNÜN DEĞERİ.....	58
ŞEKİL 2.2.2G: İŞGÜCÜ ANKETLERİNE GÖRE SANAYİ SEKTÖRÜNDEKİ İSTİHDAMIN DURUMU (KİŞİ).....	59
ŞEKİL 2.2.3G: 2023 YILI TAŞ OCAKLARI FAALİYET DURUMLARI	70
ŞEKİL 2.5.1G: 2023 YILI KARA KAPILARININ KULLANIMI.....	110
ŞEKİL 2.5.2G: GELEN YOLCULARIN ULAŞIM TERCİHLERİ VE AYLARA GÖRE DAĞILIMI (2023) ...	111
ŞEKİL 2.5.3G: 2023 YILI TESİS VE YATAK SAYILARININ TESİS TÜRLERİNE GÖRE ORANI	114
ŞEKİL 2.6.1G: SABİT TELEFON ABONELERİNİN 2023 YIL SONU İTİBARIYLA SANTRALLERE GÖRE DAĞILIMI.....	127
ŞEKİL 2.6.2G: CEP TELEFONU ABONELERİNİN YIL SONU İTİBARIYLA ŞİRKETLERE GÖRE DAĞILIMI.....	128
ŞEKİL 2.7.1G: MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI 2023-2024 ÖĞRETİM YILI KKTC GENEL TOPLAM OKUL SAYILARI.....	135
ŞEKİL 2.7.2G: DEPREM VE DOĞAL AFET DEĞERLENDİRME VE İZLEME KOMİSYONU'NUN DEĞERLENDİRME SONUCU.....	136
ŞEKİL 2.7.3G: BAŞVURUDA BULUNAN YABANCI ÖĞRENCİLERİN YILLARA GÖRE DAĞILIMI ...	137
ŞEKİL 2.7.4G: 2023-2024 EĞİTİM YILI OKUL ÖNCESİ OKULLARIN BÖLGELERE GÖRE OKUL, ÖĞRENCİ VE ÖĞRETMEN SAYILARI.....	140
ŞEKİL 2.7.5G: 2023-2024 EĞİTİM YILI İLKOKUL BÖLGELERE GÖRE ÖĞRENCİ, ÖĞRETMEN VE OKUL SAYILARI.....	141
ŞEKİL 2.7.6G: 2023-2024 EĞİTİM YILI GENEL ORTAOKUL VE GENEL LİSELERDE BÖLGELERE GÖRE ÖĞRENCİ, ÖĞRETMEN VE OKUL SAYILARI.....	144
ŞEKİL 2.7.7G: 2023-2024 EĞİTİM YILI MESLEK LİSELERİNDE BÖLGELERE GÖRE ÖĞRENCİ, ÖĞRETMEN VE OKUL SAYILARI	145
ŞEKİL 2.7.8G: BÖLGELERE GÖRE YÜKSEKÖĞRENİM KURUMLARININ DAĞILIMI	146
ŞEKİL 2.7.9G: ÖZEL EĞİTİM VE İŞ MERKEZLERİ 2023-2024.....	154
ŞEKİL 2.8.1G: ÖREN VE MÜZE YERLERİ ZİYARETÇİ SAYILARI	173
ŞEKİL 2.9.1G: UMK'YE BAŞVURANLARIN YAŞ GRUBU ANALİZİ (2022-2023)	185
ŞEKİL 2.9.2G: UMK'YE BAŞVURANLARIN EĞİTİM DURUMU.....	186
ŞEKİL 2.9.3G: UMK'YE BAŞVURANLARIN MESLEKLERİNE GÖRE ANALİZİ.....	186
ŞEKİL 2.9.4G: UMK'YE BAŞVURANLARIN MEDENİ DURUMLARINA GÖRE ANALİZİ.....	187
ŞEKİL 2.11.1G: KAMU SAĞLIK SERVİSLERİNDE ÇALIŞAN PERSONEL SAYISI.....	199
ŞEKİL 2.11.2G: KAMU SAĞLIK KURULUŞLARININ YATAK SAYILARININ İLÇELERE GÖRE DAĞILIMI.....	202
ŞEKİL 2.12.3G: ÖZEL SAĞLIK KURULUŞLARININ YATAK SAYILARININ İLÇELERE GÖRE DAĞILIMI	202
ŞEKİL 2.11.4G: DEVLET PLANLAMA ÖRGÜTÜ TARAFINDAN TEŞVİKLENDİRİLEN ÖZEL SAĞLIK YATIRIM PROJELERİNİN SAYISI VE YATIRIM TUTARI (MİLYON TL)	204
ŞEKİL 2.11.5G: ÖZEL SAĞLIK KURULUŞLARININ VE BU KURULUŞLARA BAĞLI YATAK SAYILARININ İLÇELERE GÖRE DAĞILIMI	205
ŞEKİL 2.11.6G: TÜP BEBEK MERKEZİ SAYISININ İLÇELERE GÖRE DAĞILIMI	206
ŞEKİL 2.11.7G: ECZANELERİN SAYISININ İLÇELERE GÖRE DAĞILIMI.....	206

ŞEKİL 2.11.8G: KAMU SAĞLIK HARCAMALARININ DEVLET BÜTÇESİ'NE ORANI	207
ŞEKİL 2.11.9G: KAMU SAĞLIK YATIRIMLARININ TOPLAM YATIRIMLAR İÇİNDEKİ PAYI.....	208
ŞEKİL 2.12.1G: İSTİHDAM DESTEK MERKEZİ KAPSAMINDAKİ KİŞİ SAYISI (2021-2023).....	215
ŞEKİL 2.12.2G: KKTC'DE FAALİYET GÖSTEREN SENDİKA VE SENDİKA FEDERASYONLARININ ÜYE SAYISI	217
ŞEKİL 2.12.3G: SOSYAL SİGORTALAR DAİRESİ'NE SOSYAL GÜVENLİK YASASI ÇERÇEVESİNDE BİLDİRİLEN İŞSİZLİK VAKALARI (2021-2023)	220
ŞEKİL 2.12.4G: SOSYAL GÜVENLİK YASASI ÇERÇEVESİNDE MALULLÜK YAŞLILIK ÖLÜM AYLIĞI ALAN KİŞİLERE YAPILAN ÖDEMELER (2021-2023).....	221
ŞEKİL 2.12.5G: SOSYAL SİGORTALAR DAİRESİ'NE SOSYAL SİGORTALAR YASASI ÇERÇEVESİNDE BİLDİRİLEN İŞSİZLİK VAKALARI (2021-2023)	228
ŞEKİL 2.12.6G: İHTİYAT SANDIĞINA YATIRIM YAPAN KİŞİ SAYILARI	233
ŞEKİL 2.12.7G: İHTİYAT SANDIĞINDAN ÖDENEN KİŞİ SAYISI (2021-2023)	234
ŞEKİL 2.13.1G: OCAK 2023-ARALIK 2023 DÖNEMİ HAVA KALİTE İSTASYONLARINDA YAPILAN ÖLÇÜMLERDE ELDE EDİLEN PM 2.5 ORTALAMA VERİLERİ.....	242
ŞEKİL 2.13.2G: PM10 PARTİKÜL MADDELERİN ÜÇ YILLIK DURUMU	243
ŞEKİL 2.13.3G: 2023 YILINDA ÜLKEMİZDE ÖLÇÜLEN ORTALAMA AZOT – DİOKSİT DEĞERLERİ	243
ŞEKİL 2.13.4G: ORTALAMA SICAKLIKLARIN MUKAYESESİ	245
ŞEKİL 2.13.5G: 2021-2023 YILLARI ÇED-ÖNÇED RAPORLARININ FAALİYETLERE GÖRE DAĞILIMI	253
ŞEKİL 2.13.6G: 2021-2023 YILLARI ÇED RAPORLARININ BÖLGELERE GÖRE DAĞILIMI.....	253
ŞEKİL 2.13.7G: 2021-2023 YILLARI ÖNÇED RAPORLARININ BÖLGELERE GÖRE DAĞILIMI	254
ŞEKİL 2.15.1G: 20.11.1982 TARİHİNDEN 31.12.2023 TARİHİNE KADAR YAPILAN EŞDEĞER İŞLEMLERİ	270
ŞEKİL 2.15.2G: DOSYALANAN BAŞVURU SAYISI	274
ŞEKİL 2.15.3G: SONUÇLANAN BAŞVURU SAYISI	274
ŞEKİL 2.15.4G: SONUÇLANAN TAZMİNAT MİKTARI (STG).....	275
ŞEKİL 2.17.1G: KKTC ÖRGÜT ŞEMASI.....	289
ŞEKİL 2.17.2G: 2023 YILI İTİBARIYLA BÜTÇEDEN MAAŞ ÇEKMEKTE OLAN KİŞİ SAYILARI	290
ŞEKİL 2.17.3G: YILLARA GÖRE KKTC BÜTÇE GİDERLERİNİN PERSONEL GİDERLERİNE ORANI	291
ŞEKİL 2.17.4G: 2023 YILI İTİBARIYLA STATÜLERİNE GÖRE BÜTÇEDEN MAAŞ ÇEKEN MEMUR VE İŞÇİ SAYILARI	291
ŞEKİL 2.17.5G: BELEDİYE PERSONEL GİDERLERİNİN BELEDİYE TOPLAM GİDERLERİNE ORANI	293
ŞEKİL 2.18.1G: KKTC BELEDİYE SINIRLARI.....	297
ŞEKİL 2.19.1G: HANEHALKI İŞGÜCÜ ANKETİ SONUÇLARINA GÖRE İSTİHDAMIN CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI	310

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AMATEM	Alkol ve Uyuşturucu Madde Bağımlıları Tedavi ve Araştırma Merkezi
Ar-Ge	Araştırma ve Geliştirme
BM	Birleşmiş Milletler
BRTK	Bayrak Radyo Televizyon Kurumu
BTHK	Bilgi Teknolojileri ve Haberleşme Kurumu
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirme
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senetleri
DPÖ	Devlet Planlama Örgütü
GKK	Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	Uluslararası Para Fonu
İSO	Uluslararası Standartlar Teşkilatı
İTEM	İskan, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal
KDV	Katma Değer Vergisi
KIB-TEK	Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
KOBİGEM	Küçük Ortaboy İşletmeleri Geliştirme Merkezi
MAKS	Mekânsal Adres Kayıt Sistemi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MW/H	Megawatt-saat
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OHSAS	İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
PDO	Güvenli Yem ve Süt Sertifikası
PDRAS	Psikolojik Danışma, Rehberlik ve Araştırma Şubesi

STÖ	Sivil Toplum Örgütü
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SÜTEK	Süt Endüstrisi Kurumu
SYSR	Sermaye Yeterliliği Standart Rasyosu
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TMK	Taşınmaz Mal Komisyonu
TÜFE	Tüketici Fiyatları Endeksi
TSE	Türk Standartları Enstitüsü
UMK	Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonu
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
YOBİS	Yüksek Öğrenim Burs ve Bilgi Sistemi
YÖDAK	Yüksek Öğretim Denetleme ve Akreditasyon Kurulu

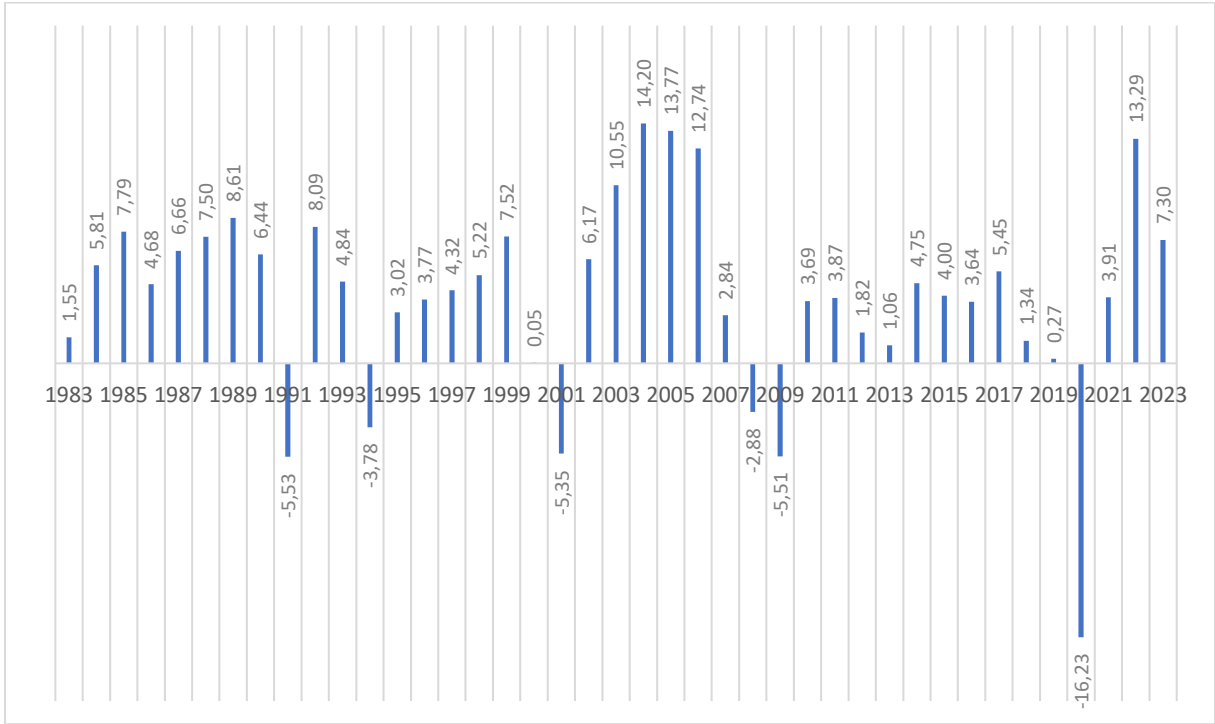
BİRİNCİ BÖLÜM

MAKROEKONOMİK GELİŞMELER

1. Büyüme Hızı ve GSYİH'nin Bileşimi

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ekonomisi, 2020 yılında yaşanan Covid 19 pandemisi nedeni bir önceki yıla göre göre Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) büyüme rakamında reel olarak %16,2 küçülme yaşamıştı. Ancak pandeminin ardından 2021-2023 yıllarında Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) büyüme rakamında iyileşme yaşanmış ve sırasıyla %3,9, %13,3 ve %7,3 oranında büyüme gerçekleşmiştir.

Şekil 1.1.1G: KKTC GSYİH Reel Büyüme Oranı (%) 1983-2023



Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Ana sektörler itibarıyla reel gelişmeler incelendiğinde; 2023 yılında %16,3 ile Ticaret-Turizm sektörü, %8,8 ile Ulaştırma Haberleşme sektörü ve %6,0 ile Serbest Meslek ve Hizmetler sektörü en fazla büyüyen sektörler olmuşlardır. Aynı yılda en fazla küçülen sektörler ise %9,5 ile İnşaat Sektörü ve %2,7 ile Tarım Sektörü olmuştur.

2021 yılında Tarım sektörü diğer sektörlerdeki genel büyüme eğilimine rağmen %1,5 oranında küçülmüş ve sektördeki küçülme 2022 ve 2023 yıllarında da devam ederek sırasıyla %5,2 ve %2,7 oranlarında gerçekleşmiştir.

Sanayi sektöründeki gelişmelere bakıldığında; 2021 yılında yaşanan %16,8'lik büyüme bir önceki seneki kayıpları gidermiş ve özellikle Taş Ocakçılığı Sanayisinde görülen %20,2'lik büyüme bu büyümeye katkı koymuştur. Sanayi sektöründeki büyüme 2021 yılındaki kadar olmasa da 2022-2023 yıllarında da nispeten devam etmiş ve sırasıyla %7,0 ve %3,6 oranında gerçekleşmiştir.

İnşaat sektörü 2021 yılında %23,0 oran ile en çok büyüyen ikinci sektör olmuştur. Sektörün büyümesi 2022 ve 2023 yıllarında devam etmemiş ve 2022 yılında %0,6 reel büyüme ve 2023 yılında ise %9,5 oranında reel küçülme göstermiştir.

Ticaret-Turizm sektörüne bakıldığında, sektörün 2021 yılında reel olarak %5,4 oranında büyüdüğü ve 2022 yılında %41,1 oran ile en çok büyüyen sektör olduğu görülmektedir. 2022 yılında Toptan ve Perakende Ticaret sektörü %181,2 ve Otelcilik ve Lokantacılık sektörü %22,6 oranında ciddi bir büyüme kaydetmiştir. Sektörün büyümesi 2023 yılında da nispeten devam ederek %16,3 oranında gerçekleşmiştir.

Ulaştırma-Haberleşme sektöründe 2021 yılında sektör için çok iyi sayılabilecek bir oranda büyüme gerçekleşerek %32,8 olarak kaydedilmiştir. Sektörün büyümesi 2022-2023 yıllarında da devam ederek sırasıyla %25,9 ve %8,8 oranlarında gerçekleşmiştir.

Mali Müesseseler sektöründe 2021 yılında reel olarak %2,0 oranında küçülme gerçekleşmiş ve 2022 yılında da sektörde küçülme devam ederek %0,6 oranında kaydedilmiştir. 2023 yılında ise %0,7 oranında büyüme gerçekleşmiştir.

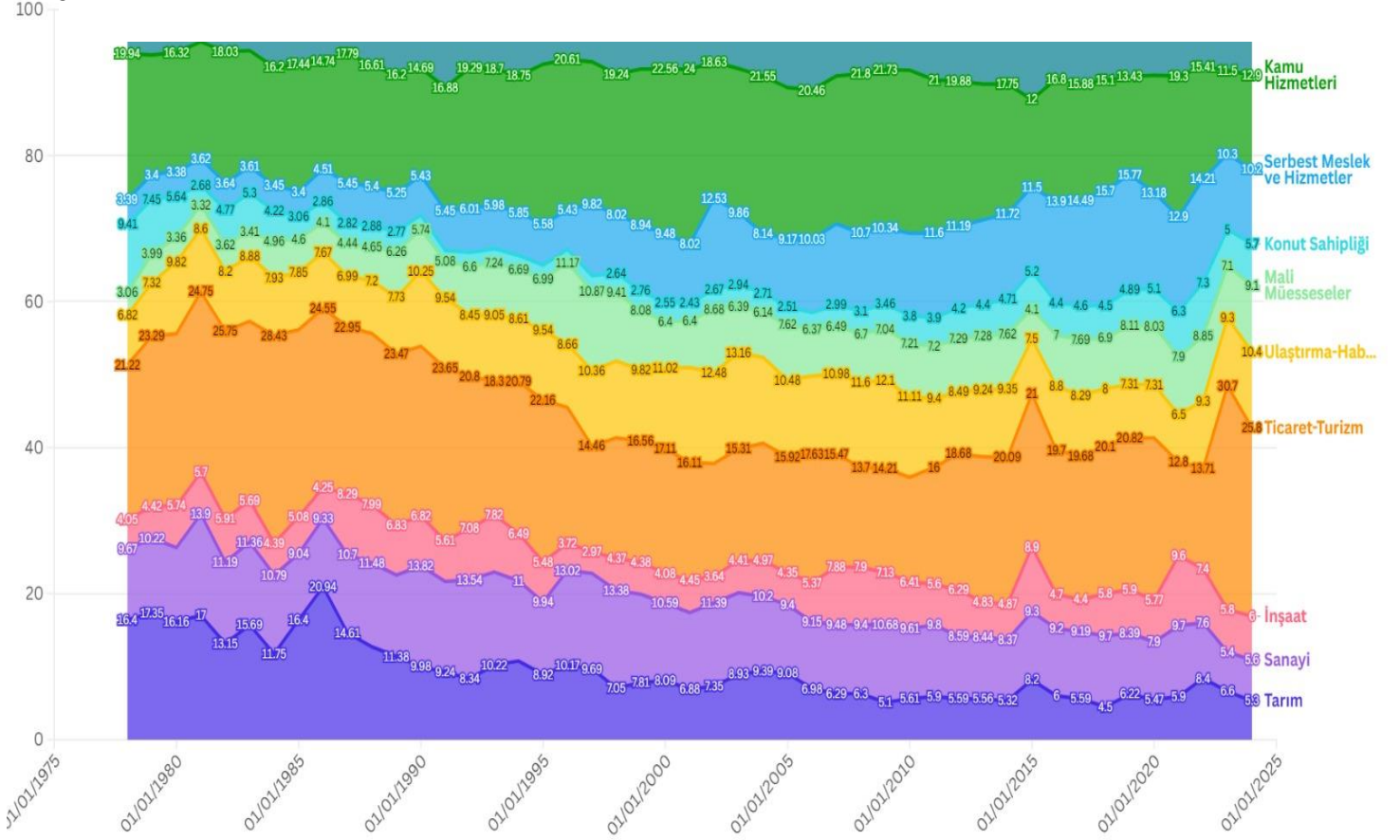
Serbest Meslek ve Hizmetler sektörüne bakıldığında, 2021 yılında sektörde %3,1'lik bir büyüme yaşanmış ve 2022-2023 yıllarında da büyüme devam ederek sırasıyla %6,4 ve %6,0 oranlarında gerçekleşmiştir.

Konut Sahipliği sektörü 2021-2023 yıllarında sırasıyla %3,8, %4,3 ve %3,4 oranında büyümüştür. İnşaat sektöründe, son 10 yılda, 2020 yılındaki pandemi dönemi dışında, sürekli bir reel büyüme yaşanmıştır.

Kamu Hizmetleri sektöründe, 2021 yılında %5,5 oranında reel küçülme yaşanmış ve 2022-2023 yıllarında nispeten büyüme gerçekleşerek sırasıyla %1,0 ve %0,3 olarak gerçekleşmiştir.

Yukarıda bahsedilen sektörlerdeki gelişmeler sonucunda GSYİH, 2021 yılında %3,9, 2022 yılında %13,3 ve 2023 yılında ise %7,3 oranında reel büyüme gerçekleşmiştir.

Şekil 1.1.2G: GSYİH DAĞILIMI 1977-2023 YILLARI ARASINDA



Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 1.1.1: GSYİH'deki Sektörel Gelişmeler

Sektörler	2021	2022	2023	2021	2022	2023
	Sabit Fiyatlarla (TL)			Cari Fiyatlarla (Milyon TL)		
1. Tarım	1.559,5	1.478,4	1.438,3	2.531,9	4.911,4	7.020,3
1.1. Bitkisel	624,9	600,5	549,8	1.275,3	2.517,5	2.508,4
1.2. Hayvancılık	802,6	747,9	778,9	1.139,3	2.137,0	4.125,3
1.3. Ormancılık	45,2	38,2	27,2	10,4	17,2	22,4
1.4. Balıkçılık	86,7	91,8	82,5	106,9	239,7	364,1
2. Sanayi	1.490,8	1.595,2	1.652,8	2.304,8	4.006,1	7.426,4
2.1. Taş Ocakçılığı	54,1	55,4	55,2	658,2	905,9	1.392,6
2.2. İmalat Sanayii	1.026,7	1.100,6	1.135,4	689,8	1.724,3	2.918,3
2.3. Elektrik-Su	410,0	439,2	462,2	956,7	1.375,9	3.115,4
3. İnşaat	1.823,0	1.834,5	1.660,3	2.247,8	4.281,2	7.953,6
4. Ticaret-Turizm	2.535,8	3.578,6	4.161,0	4.157,3	22.699,8	34.122,4
4.1. Toptan ve Perakende Ticaret	2.240,1	2.747,3	3.237,8	3.142,7	8.137,7	15.712,5
4.2. Otelcilik ve Lokantacılık	295,6	831,3	923,2	1.014,6	14.562,1	18.409,9
5. Ulaştırma-Haberleşme	1.701,7	2.142,0	2.331,3	2.828,1	6.903,0	13.739,4
6. Mali Müesseseler	727,7	723,5	728,4	2.678,9	5.271,4	12.035,3
7. Konut Sahipliği	1.091,4	1.138,1	1.176,2	2.206,5	3.685,6	7.563,3
8. Serbest Meslek ve Hizmetler	2.082,9	2.216,5	2.348,9	4.281,8	7.645,6	13.438,5
9. Kamu Hizmetleri	1.869,6	1.888,8	1.894,5	4.670,8	8.512,3	17.123,6
10. İthalat Vergileri	1.281,7	1.717,2	2.257,8	2.350,1	6.107,9	11.927,7
11. GSYİH	16.164,0	18.312,8	19.649,5	30.257,8	74.024,1	132.350,5
12. Net Dış Alem Faktör Gelirleri	24,1	38,2	62,4	45,1	154,3	420,6
GSMH	16.188,1	18.350,9	19.712,0	30.302,9	74.178,4	132.771,1
Sektörler	2021	2022	2023	2021	2022	2023
	Büyüme Oranı (%)			GSYİH'deki Payı (%)		
1. Tarım	-1,5	-5,2	-2,7	8,4	6,6	5,3
1.1. Bitkisel	-10,8	-3,9	-8,4	4,2	3,4	1,9
1.2. Hayvancılık	5,6	-6,8	4,1	3,8	2,9	3,1
1.3. Ormancılık	4,1	-15,5	-29,0	0,0	0,0	0,0
1.4. Balıkçılık	9,9	5,8	-10,1	0,4	0,3	0,3
2. Sanayi	16,8	7,0	3,6	7,6	5,4	5,6
2.1. Taş Ocakçılığı	20,2	2,4	-0,4	2,2	1,2	1,1
2.2. İmalat Sanayii	18,4	7,2	3,2	2,3	2,3	2,2
2.3. Elektrik-Su	12,4	7,1	5,2	3,1	1,9	2,3
3. İnşaat	23,0	0,6	-9,5	7,4	5,8	6,0
4. Ticaret-Turizm	5,4	41,1	16,3	13,7	30,7	25,8
4.1. Toptan ve Perakende Ticaret	0,7	22,6	17,9	14,0	11,0	11,9
4.2. Otelcilik ve Lokantacılık	64,6	181,2	11,1	3,3	19,7	13,9
5. Ulaştırma-Haberleşme	32,8	25,9	8,8	9,3	9,3	10,4
6. Mali Müesseseler	-2,0	-0,6	0,7	8,9	7,1	9,1
7. Konut Sahipliği	3,8	4,3	3,4	7,3	5,0	5,7
8. Serbest Meslek ve Hizmetler	3,1	6,4	6,0	14,2	13,0	12,0
9. Kamu Hizmetleri	-5,5	1,0	0,3	15,4	11,5	12,9
10. İthalat Vergileri	-26,1	34,0	31,5	7,8	8,3	9,0
11. GSYİH	3,9	13,3	7,3	100,0	100,0	100,0
12. Net Dış Alem Faktör Gelirleri	94,1	58,3	63,6	-	-	-
GSMH	4,0	13,4	7,4	-	-	-

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

2. Kaynakların Kullanımı

2.1. Ekonominin Genel Dengesi

KKTC ekonomisinin 2021, 2022 ve 2023 yıllarında gelişimi değerlendirildiğinde, Gayri Safi Milli Hasıla'da reel olarak bir artış trendinin varlığı gözlemlenmektedir. Ülke ekonomisinin uzun dönemde sürdürülebilir bir kalkınma yönünde ilerleyebilmesine etki eden en önemli faktörlerden biride sabit sermaye yatırımlarıdır. Toplam yatırımlar, sabit sermaye yatırımları ile stok değişimlerinin toplamından oluşmaktadır. Toplam yatırımlarda; 2021 yılında 2020 yılına göre azalış gerçekleşirken, 2022 yılındaki artış ile 2020 seviyesine ulaşılmış, 2023 yılında ise geçmiş yıla göre %2,6 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Toplam tüketimde ise, 2021, 2022 ve 2023 yıllarında artma eğilimli bir gelişmenin varlığı söz konusudur. Toplam tüketimi oluşturan kamu ve özel sektör tüketimlerinde ise kamu tüketimi bahsedilen yılların ilk iki yılında azalma eğilimindeyken 2023 yılında artış göstermiştir. Özel tüketimde, 2021 ve 2022 yıllarında artış gerçekleşirken 2023 yılında düşüş gözlemlenmiştir. Kamu tasarrufları ile özel sektör tasarruflarının toplamından oluşan toplam yurt içi tasarruflarda ise değerlendirilen üç yılda artış gerçekleşirken negatif rakamlarla gerçekleşen kamu tasarrufunun aslında kamu açığına dönüştüğü ve 2022 yılında cari fiyatlarla 565,64 milyon TL olarak gerçekleşen kamu açığının reel olarak %1.245,60 oranında artarak cari fiyatlarla 12.682,57 milyon TL gerçekleştiği görülmektedir. Özel tasarruflarda ise 2022 ve 2023 yıllarında bir yükselme eğilimi gerçekleşmiştir. Özel tasarrufların yükselişte olması; özel sektörün yatırım yapma tercihinin tasarruf yapma tercihi yönüne kayması olarak yorumlanabilir.

Fert başına toplam tüketimde 2023 yılında reel fiyatlarla bir daralma gerçekleşirken, Fert başına GSMH'nin 2022 ve 2023 yıllarında arttığı gözlemlenmektedir.

Tablo 1.2.1: Ekonominin Genel Dengesi

	2021*	2022*	2023	2021*	2022*	2023
	Sabit Fiyatlarla (TL)			Cari Fiyatlarla (TL)		
1. Toplam Kaynaklar	16.544,0	17.845,5	18.242,8	30.969.277.082,6	72.135.387.564,4	122.875.426.054,8
1.1. GSMH	16.188,1	18.350,9	19.712,0	30.302.934.082,6	74.178.436.552,2	132.771.147.554,8
1.2. Cari İşlemler Dengesi	356,0	-505,4	-1.469,2	666.343.000,0	-2.043.048.987,8	-9.895.721.500,0
2. Toplam Yatırımlar	2.876,8	3.457,6	3.548,0	5.385.222.123,3	13.976.319.262,5	23.897.433.156,2
2.1. Sabit Sermaye	2.670,3	2.625,3	3.457,5	4.998.685.864,9	10.612.159.141,4	23.288.228.170,3
2.1.1. Kamu	322,2	371,5	305,8	603.046.015,6	1.501.574.249,4	2.059.928.984,5
2.1.2. Özel	2.348,2	2.253,9	3.151,7	4.395.639.849,3	9.110.584.892,0	21.228.299.185,7
2.2. Stok Değişimleri	206,5	832,3	90,4	386.536.258,4	3.364.160.121,1	609.204.985,9
2.2.1. Kamu	-163,3	92,9	5,3	-305.695.977,5	375.518.943,1	35.662.613,6
2.2.2. Özel	369,8	739,4	85,2	692.232.235,9	2.988.641.178,0	573.542.372,3
3. Toplam Tüketim	13.667,2	14.387,9	14.694,9	25.584.054.959,4	58.159.068.301,9	98.977.992.898,6
4. Kamu Harcanabilir Geliri	3.309,6	2.814,8	4.402,0	6.195.253.596,7	11.378.001.056,0	29.649.748.218,4
4.1. Kamu Tüketimi	3.699,8	2.954,7	6.284,9	6.925.705.392,6	11.943.636.445,7	42.332.320.766,6
4.2. Kamu Tasarrufu	-390,2	-139,9	-1.882,9	-730.451.795,9	-565.635.389,7	-12.682.572.548,2
4.3. Kamu Yatırımı	158,8	464,4	311,1	297.350.038,1	1.877.093.192,5	2.095.591.598,1
4.4. Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	-549,1	-604,3	-2.194,1	-1.027.801.834,0	-2.442.728.582,2	-14.778.164.146,3
5. Özel Harcanabilir Gelir	12.878,5	15.536,1	15.310,0	24.107.680.486,0	62.800.435.496,2	103.121.399.336,4
5.1. Özel Tüketim	9.967,4	11.433,2	8.410,0	18.658.349.566,8	46.215.431.856,2	56.645.672.132,0
5.2. Özel Tasarruf	2.911,1	4.102,9	6.900,1	5.449.330.919,2	16.585.003.640,0	46.475.727.204,3
5.3. Özel Yatırım	2.718,0	2.993,2	3.236,8	5.087.872.085,2	12.099.226.070,0	21.801.841.558,0
5.4. Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	193,1	1.109,7	3.663,2	361.458.834,0	4.485.777.570,0	24.673.885.646,3
Özel Tasarruf Oranı (%)	22,6	26,4	45,1	22,6	26,4	45,1
6. Toplam Yurtiçi Tasarruflar	2.520,9	3.963,0	5.017,1	4.718.879.123,3	16.019.368.250,3	33.793.154.656,2
Yatırımlar/GSMH (%)	17,8	18,8	18,0	17,8	18,8	18,0
Tasarruflar/GSMH (%)	15,6	21,6	25,5	15,6	21,6	25,5
Toplam Tüketim/GSMH (%)	84,4	78,4	74,5	84,4	78,4	74,5
Fert Başına Toplam Tüketim ₺	0,0	0,0	0,0	72.693,1	159.284,9	259.215,3
Fert Başına GSMH ₺	0,0	0,1	0,1	86.101,1	203.158,5	347.716,8
	2021*	2022*	2023	2021*	2022*	2023
	Değişim (%)			GSYİH'deki Pay (%)		
1. Toplam Kaynaklar	-26,3	7,9	2,2	102,4	97,4	92,8
1.1. GSMH	4,0	13,4	7,4	100,1	100,2	100,3
1.2. Cari İşlemler Dengesi	-75,8	-242,0	190,7	2,2	-2,8	-7,5
2. Toplam Yatırımlar	-20,3	20,2	2,6	17,8	18,9	18,1
2.1. Sabit Sermaye	-22,7	-1,7	31,7	16,5	14,3	17,6
2.1.1. Kamu	-30,6	15,3	-17,7	2,0	2,0	1,6
2.1.2. Özel	-21,5	-4,0	39,8	14,5	12,3	16,0
2.2. Stok Değişimleri	32,8	303,0	-89,1	1,3	4,5	0,5
2.2.1. Kamu	-352,1	-156,9	-94,3	-1,0	0,5	0,0
2.2.2. Özel	307,5	99,9	-88,5	2,3	4,0	0,4
3. Toplam Tüketim	1,8	5,3	2,1	84,6	78,6	74,8
4. Kamu Harcanabilir Geliri	3,9	-14,9	56,4	20,5	15,4	22,4
4.1. Kamu Tüketimi	-9,0	-20,1	112,7	22,9	16,1	32,0
4.2. Kamu Tasarrufu	-55,7	-64,1	1.245,6	-2,4	-0,8	-9,6
4.3. Kamu Yatırımı	-70,0	192,3	-33,0	1,0	2,5	1,6
4.4. Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	-61,1	10,1	263,1	-3,4	-3,3	-11,2
5. Özel Harcanabilir Gelir	4,0	20,6	-1,5	79,7	84,8	77,9
5.1. Özel Tüketim	6,4	14,7	-26,4	61,7	62,4	42,8
5.2. Özel Tasarruf	-3,6	40,9	68,2	18,0	22,4	35,1
5.3. Özel Yatırım	-11,8	10,1	8,1	16,8	16,3	16,5
5.4. Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	-407,0	474,7	230,1	1,2	6,1	18,6
6. Toplam Yurtiçi Tasarruflar	17,9	57,2	26,6	15,6	21,6	25,5
Yatırımlar/GSMH (%)	-23,4	6,0	-4,5	0,0	0,0	0,0
Tasarruflar/GSMH (%)	13,4	38,7	17,9	0,0	0,0	0,0
Toplam Tüketim/GSMH (%)	-2,1	-7,1	-4,9	0,0	0,0	0,0
Fert Başına Toplam Tüketim ₺	-1,4	1,5	-2,3	0,0	0,0	0,0
Fert Başına GSMH ₺	0,8	9,3	2,7	0,0	0,0	0,0

*: 2021 ve 2022 Hesaplarında revize yapılmıştır.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

2.2. Sermaye Birikimi

2.2.1. Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

Ekonominin uzun vadede gelişimini sürdürebilir kılan etkenlerden biri de Sabit Sermaye yatırımlarıdır, her ekonominin kendine özgü sabit sermaye yapısı vardır. Bazı ülkelerin sabit sermaye yapısı üretken ve üretimi destekleyici sektörlerde yoğunlaşmışken, bazı ülkelerin sabit sermaye yapısı tüketime yönelik sektörlerde yoğunlaşmıştır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, küçük bir ada ülkesi olduğundan ve son yıllarda ekonomisinin yüksek öğretim, turizm gibi hizmet ağırlıklı sektörlerde yoğunlaşmasından dolayı, sabit sermaye yapısını daha çok tüketime yönelik sektörlerin oluşturduğu görülmektedir. 2021, 2022 ve 2023 yıllarında toplam sabit sermaye yatırımlarının gelişmesi incelendiğinde; 2021 yılında 2020 yılına göre %22,8 ve 2022 yılında %1,7 oranlarında küçüldüğü, 2023 yılında ise 2022 yılına göre %31,7 oranında artışı görülmektedir.

2021, 2022 ve 2023 yılları ile yakın geçmiş yıllar incelendiğinde ise ülkemizdeki sabit sermaye yatırımları içerisinde en yüksek payı konut sektörünün oluşturduğu gözlenmektedir. Söz konusu yıllarda, toplam sabit sermaye yatırımları arasında en yüksek paylara konut sektörünün sahip olması ülkemizdeki barınma ihtiyacının artarak devam ettiğinin bir göstergesi olduğu değerlendirilmektedir. Toplam sabit sermaye yatırımları içerisinde konut sektörü 2021 yılında %49, 2022 yılında %43,7 ve 2023 yılında %44,3 oranlarında pay aldığı görülmektedir.

Tablo 1.2.2: Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

	2021	2022	2023	2021	2022	2023
	1977 Yılı Fiyatlarıyla			Cari Fiyatlarla		
1. TARIM	136,5	84,1	86,1	255.431.200,7	339.783.600,9	580.219.288,3
2. SANAYİ	273,9	395,1	365,0	512.673.295,1	1.597.260.705,1	2.458.629.413,6
2.1 Taş Ocakçılığı	6,1	7,6	5,4	11.330.022,7	30.787.273,5	36.415.617,8
2.2 İmalat	239,0	306,7	212,4	447.369.976,3	1.239.735.697,0	1.430.751.513,1
2.3 Elektrik-Su	28,8	80,8	147,2	53.973.296,1	326.737.734,6	991.462.282,8
3. İNŞAAT	60,3	74,6	92,2	112.808.074,0	301.545.515,8	621.148.849,4
4. TİCARET-TURİZM	200,7	270,6	664,4	375.627.086,7	1.093.978.039,8	4.475.109.729,9
4.1 Ticaret	103,4	168,3	187,1	193.529.981,5	680.432.397,1	1.260.167.220,5
4.2 Turizm	97,3	102,3	477,3	182.097.105,2	413.545.642,7	3.214.942.509,4
5. ULAŞTIRMA-HABERLEŞME	212,0	283,7	290,3	396.756.632,4	1.146.803.306,1	1.955.577.855,3
5.1 Ulaştırma	143,1	197,3	181,1	267.851.679,3	797.337.690,7	1.219.831.596,7
5.2 Haberleşme	68,9	86,5	109,2	128.904.953,1	349.493.673,8	735.746.258,6
6. MALİ MÜESSESELER	39,0	40,5	42,7	72.968.483,2	163.582.728,9	287.558.061,2
7. KONUT	1.307,7	1.147,9	1.532,4	2.447.944.178,5	4.639.992.387,0	10.321.799.512,9
8. SERBEST MESLEK VE HİZMETLER	261,8	169,5	284,9	490.153.167,3	685.353.339,6	1.919.156.254,6
9. KAMU HİZMETLERİ	178,6	159,3	99,3	334.323.747,0	643.859.518,2	669.029.205,0
Toplam	2.670,3	2.625,3	3.457,5	4.998.685.864,9	10.612.159.141,4	23.288.228.170,3
	2021	2022	2023	2021	2022	2023
	Değişim (%)			Toplam Yatırımlar İçindeki Pay (%)		
1. TARIM	83,9	-38,4	2,5	5,1	3,2	2,5
2. SANAYİ	27,3	44,3	-7,6	10,3	15,1	10,6
2.1 Taş Ocakçılığı	37,8	25,8	-29,0	0,2	0,3	0,2
2.2 İmalat	39,0	28,3	-30,7	8,9	11,7	6,1
2.3 Elektrik-Su	-25,5	180,3	82,1	1,1	3,1	4,3
3. İNŞAAT	-8,8	23,8	23,6	2,3	2,8	2,7
4. TİCARET-TURİZM	21,3	34,9	145,5	7,5	10,3	19,2
4.1 Ticaret	-8,4	62,8	11,1	3,9	6,4	5,4
4.2 Turizm	85,0	5,2	366,5	3,6	3,9	13,8
5. ULAŞTIRMA-HABERLEŞME	-0,7	33,9	2,3	7,9	10,8	8,4
5.1 Ulaştırma	61,5	37,9	-8,2	5,4	7,5	5,2
5.2 Haberleşme	-44,8	25,6	26,3	2,6	3,3	3,2
6. MALİ MÜESSESELER	18,2	3,8	5,5	1,5	1,5	1,2
7. KONUT	-37,2	-12,2	33,5	49,0	43,7	44,3
8. SERBEST MESLEK VE HİZMETLER	-4,7	-35,2	68,1	9,8	6,5	8,2
9. KAMU HİZMETLERİ	-46,8	-10,8	-37,6	6,7	6,1	2,9
Toplam	-22,8	-1,7	31,7	100,0	100,0	100,0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

2.2.2. Sabit Sermaye Yatırımlarının Kesimler İtibarıyla Dağılımı

Sabit sermaye yatırımlarının kesimler itibarıyla dağılımı tablo 1.2.3’de görülmektedir. Şekil 1.2.1’de ise kesimler itibarıyla sabit sermaye yatırımlarında son üç yılda meydana gelen reel gelişmeyi göstermektedir. Toplam sabit sermaye yatırımları 2021, 2022 ve 2023 yılları itibarı ile özel kesim ve kamu kesimi yatırımları olarak incelenmiştir. Söz konusu yıllarda Kamu Kesimi yatırımlarının sırası ile %12,1, %14,1 ve %8,8’lik paylarda gerçekleştiği gözlemlenmiştir. 2023 yılındaki küçülmenin nedeninin; izlenen kamu harcamalarındaki tasarruf politikalarından kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Özel kesim sabit sermaye yatırımları ise 2021 yılında toplam sabit sermaye yatırımlarının %87,9’unu oluştururken, 2022 yılında %85,9’unu ve 2023 yılında ise %91,2’sini oluşturmaktadır.

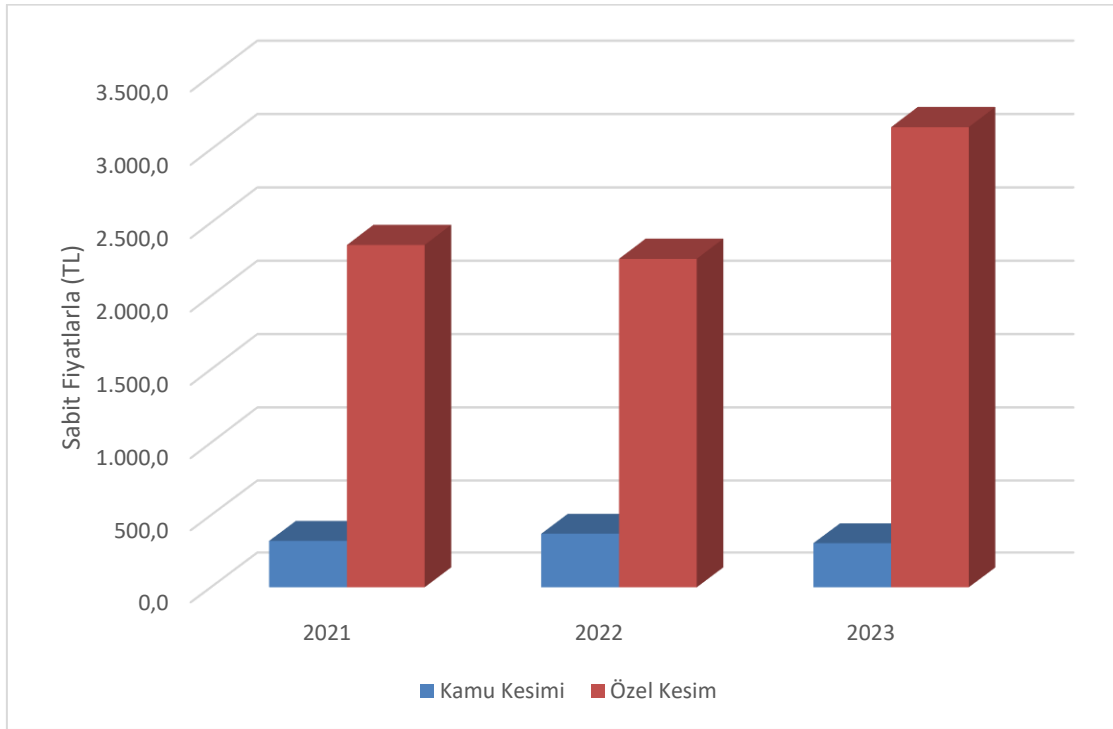
Tablo 1.2.3: Sabit Sermaye Yatırımlarının Kesimler İtibarıyla Dağılımı

	2021	2022	2023	2021	2022	2023
	Sabit Fiyatlarla (TL)			Cari Fiyatlarla (TL)		
1.Kamu Kesimi	322,2	371,7	305,8	603.046.015,6	1.501.574.249,4	2.059.928.984,5
1.1. Devlet	259,8	295,3	248,3	486.303.905,2	1.193.161.717,7	1.672.241.414,2
1.2. Diğer Kamu Kurumları ¹	62,4	76,3	57,6	116.742.110,4	308.412.531,7	387.687.570,3
2. Özel Kesim	2.348,2	2.253,9	3.151,7	4.395.639.849,3	9.110.584.892,0	21.228.299.185,7
Toplam	2.670,3	2.626,8	3.457,5	4.998.685.864,9	10.612.159.141,4	23.288.228.170,3
	2021	2022	2023	2021	2022	2023
	Değişim (%)			Sabit Sermaye Yatırımlarındaki Pay (%)		
1.Kamu Kesimi	-30,7	15,3	-17,7	12,1	14,1	8,8
1.1. Devlet	-36,3	13,6	-15,9	9,7	11,2	7,2
1.2. Diğer Kamu Kurumları ¹	8,3	22,3	-24,6	2,3	2,9	1,7
2. Özel Kesim	-21,6	-4,0	39,8	87,9	85,9	91,2
Toplam	-22,8	-1,7	31,7	100,0	100,0	100,0

¹: KİT, Döner Sermayeli Kuruluşlar ve Yerel Yönetimler

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Şekil 1.2.1G: Kesimler İtibarı ile Sabit Sermaye Yatırımları



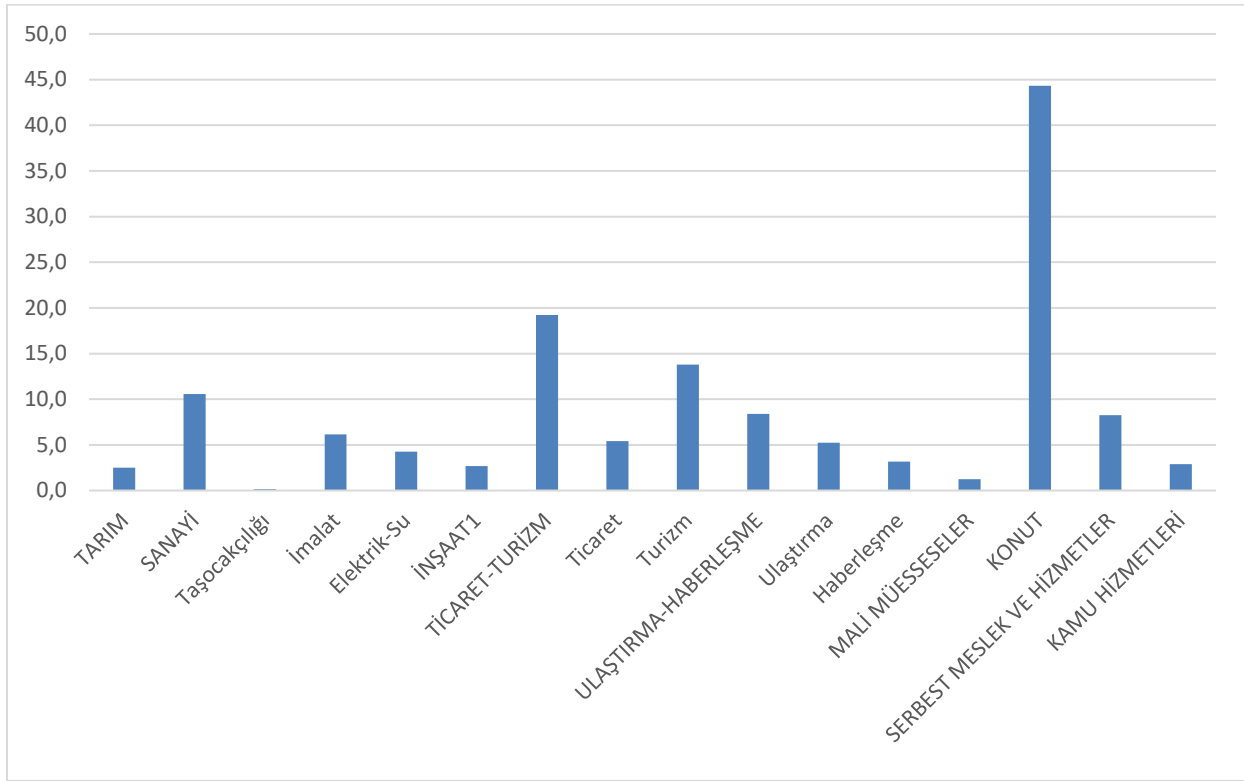
Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 1.2.4: Sabit Sermaye Yatırımlarının Kesimler ve Sektörler İtibarıyla Yüzde Dağılımı

	2021			2022			2023		
	KAMU	ÖZEL	TOPLAM	KAMU	ÖZEL	TOPLAM	KAMU	ÖZEL	TOPLAM
1. TARIM	1,7	5,6	5,1	0,7	3,6	3,2	4,6	2,3	2,5
2. SANAYİ	5,0	11,0	10,3	15,8	14,9	15,1	27,8	8,9	10,6
2.1 Taş Ocakçılığı	0,0	0,3	0,2	0,0	0,3	0,3	0,0	0,2	0,2
2.2 İmalat	0,9	10,1	8,9	2,6	13,2	11,7	0,5	6,7	6,1
2.3 Elektrik-Su	4,1	0,7	1,1	13,2	1,4	3,1	27,3	2,0	4,3
3. İNŞAAT	0,0	2,6	2,3	0,0	3,3	2,8	0,0	2,9	2,7
4. TİCARET-TURİZM	2,8	8,2	7,5	1,2	11,8	10,3	1,8	20,9	19,2
4.1 Ticaret	0,4	4,4	3,9	0,0	7,5	6,4	0,5	5,9	5,4
4.2 Turizm	2,4	3,8	3,6	1,2	4,3	3,9	1,3	15,0	13,8
5. ULAŞTIRMA-HABERLEŞME	33,3	4,5	7,9	38,5	6,2	10,8	31,3	6,2	8,4
5.1 Ulaştırma	31,3	1,8	5,4	36,8	2,7	7,5	27,3	3,1	5,2
5.2 Haberleşme	2,0	2,7	2,6	1,8	3,5	3,3	4,0	3,1	3,2
6. MALİ MÜESSESELER	0,4	1,6	1,5	0,9	1,6	1,5	0,3	1,3	1,2
7. KONUT	1,4	55,5	49,0	0,0	50,9	43,7	1,6	48,5	44,3
8. SERBEST MESLEK VE HİZMETLER	0,0	11,2	9,8	0,0	7,5	6,5	0,0	9,0	8,2
9. KAMU HİZMETLERİ	55,4	-	6,7	42,9	-	6,1	32,5	-	2,9
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Şekil 1.2.2G: Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (%)



Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

2.2.3. Sabit Sermaye Stoğunun Yapısı

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki sabit sermaye stoğu veya sabit sermaye birikimi 1998-2023 yılları arasında incelenmiştir. Tarım sektörünün 1998 yılından 2023 yılına kadar sahip olduğu sermaye stoğunda durağan bir trend izleyerek sermaye stoğunda belirgin bir artış yaşanmamıştır. Sanayi sektöründe ise Sabit Sermaye birikimi 1998 yılından 2003 yılına kadar durağan bir trend izlerken 2003 yılından 2023 yılına kadar artarak devam eden bir trend yakalamıştır. Hizmetler sektörleri; Ticaret, Turizm, Ulaştırma, Haberleşme, Mali Müesseseler, Konut, Serbest Meslek ve Hizmetler ile Kamu Hizmetleri sektörlerini kapsamaktadır. Hizmetler sektörlerindeki artış oranının Tarım ve Sanayi Sektörlerine göre daha yüksek oranda gerçekleştiği ve KKTC ekonomisinin hizmet ağırlıklı bir ekonomiye sahip olduğu görülmektedir.

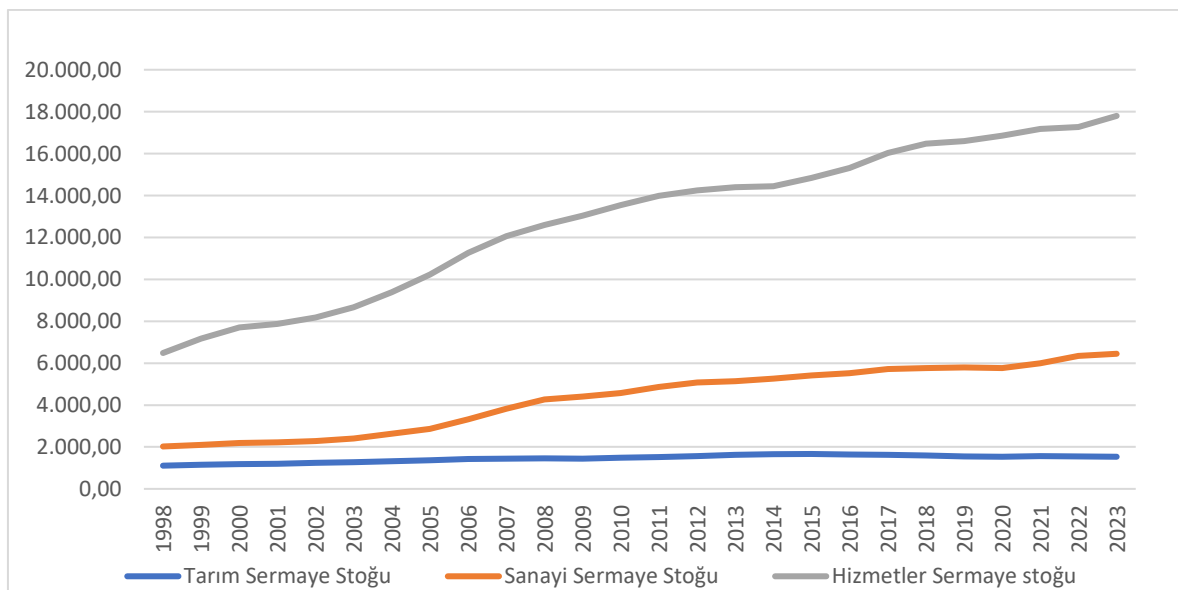
Tablo 1.2.5: 1998- 2023 Sektörlerin Sabit Sermaye Stoğu (1977 Yılı Fiyatları ile)

	Tarım Sermaye Stoğu	Sanayi Sermaye Stoğu	Hizmetler Sermaye Stoğu
1998	1.108,30	2.023,70	13.339,50
1999	1.149,80	2.092,70	14.346,50
2000	1.178,20	2.194,50	15.146,70
2001	1.204,30	2.226,90	15.689,90
2002	1.240,50	2.278,40	16.314,40
2003	1.274,50	2.396,60	17.165,00
2004	1.316,90	2.631,10	18.335,80
2005	1.370,10	2.869,40	19.910,30
2006	1.431,50	3.322,60	22.118,00
2007	1.437,20	3.819,50	24.295,90
2008	1.453,80	4.269,10	26.075,60
2009	1.443,30	4.399,80	27.477,20
2010	1.488,70	4.573,60	28.862,50
2011	1.525,10	4.857,80	30.276,70
2012	1.562,70	5.071,40	31.300,60
2013	1.625,10	5.142,40	32.308,40
2014	1.650,30	5.260,80	33.028,70
2015	1.665,20	5.419,90	34.096,40
2016	1.635,70	5.526,30	35.377,00
2017	1.630,00	5.717,70	37.209,90
2018	1.586,80	5.765,50	38.445,80
2019	1.553,50	5.791,80	40.267,10
2020	1.527,20	5.758,30	42.253,70
2021	1.566,00	5.991,50	43.517,20
2022	1.550,30	6.349,60	44.367,00
2023	1.536,90	6.447,20	46.022,50

Not: OECD'nin sabit sermaye stoğu hesaplama yöntemi izlenerek hesaplanmıştır.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Şekil 1.2.3G: 1998-2023 Yılları Arasında Sabit Sermaye Stoğu Gelişimi



Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

2.3. Tüketim Harcamaları

Fert başına GSMH'nin, 2021, 2022 ve 2023 yıllarındaki gelişimi incelendiğinde reel fiyatlardaki değerleri ve dolar kuru ile gerçekleşen değerlerinde bir artış trendi gözlemlenmiştir. Şekil 1.2.4, ABD Doları bazında fert başına GSMH'nin son 4 yıldaki gelişimini göstermektedir. Fert başına toplam tüketimde ise 2021 ve 2023 yıllarında bir önceki yıla göre azalma, 2022 yılında ise artış gerçekleşmiştir. Toplam tüketimin GSYİH içerisindeki payının ise söz konusu yıllarda daralma eğilimi gösterdiği gözlemlenmiştir. Bir ekonomide toplam tüketimin azalma eğiliminde olması pozitif bir gelişme olarak kabul edilirken azalan tüketimden kalan değerlerin tasarruflar ile yatırımlar yönüne aktarılması beklenmektedir. KKTC ekonomisinde bu miktarın tasarruflar yönüne kaydığını ekonominin genel dengesi tablosunda görmek mümkündür.

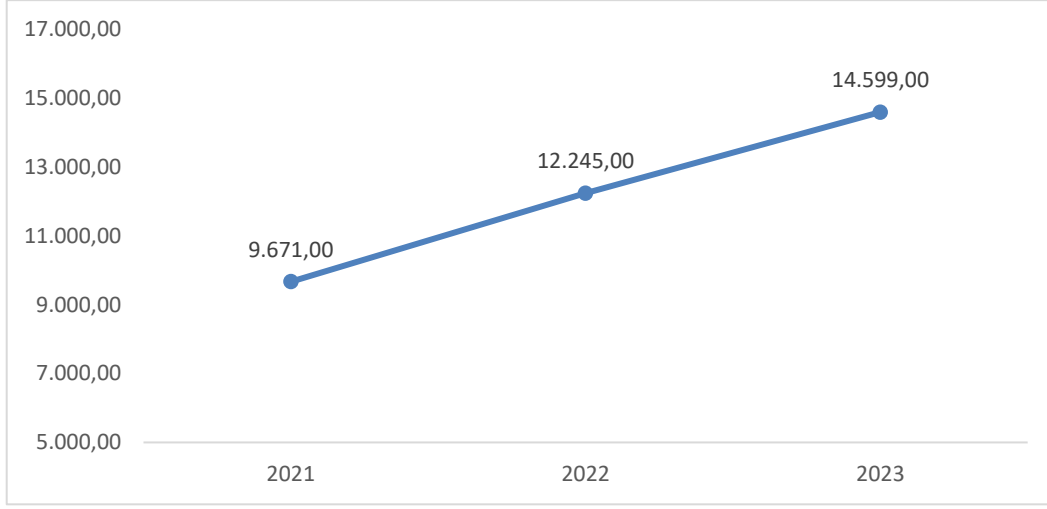
Tablo 1.2.6: Tüketim Harcamaları

Sektörler	2021*	2022*	2023	2021*	2022*	2023
	Sabit Fiyatlarla (TL)			Cari Fiyatlarla (TL)		
1. GSMH	16.188,1	18.350,9	19.712,0	30.302.934.082,6	74.178.436.552,2	132.771.147.554,8
2. Toplam Tüketim	13.667,2	14.387,9	14.694,9	25.584.054.959,4	58.159.068.301,9	98.977.992.898,6
2.1. Kamu Tüketimi	3.699,8	2.954,7	6.284,9	6.925.705.392,6	11.943.636.445,7	42.332.320.766,6
2.2. Özel Tüketim	9.967,4	11.433,2	8.410,0	18.658.349.566,8	46.215.431.856,2	56.645.672.132,0
Toplam Tüketim/GSMH (%)	84,4	78,4	74,5	84,4	78,4	74,5
Fert Başına Toplam Tüketim	0,0	0,0	0,0	72.693,1	159.284,9	259.215,3
Fert Başına GSMH	0,0	0,1	0,1	86.101,1	203.158,5	347.716,8
Fert Başına GSMH (\$)	-	-	-	9.671,0	12.245,0	14.599,0
	2021*	2022*	2023	2021*	2022*	2023
	Değişim (%)			GSYİH 'deki Pay (%)		
1. GSMH	4,0	13,4	7,4	100,1	100,2	100,3
2. Toplam Tüketim	1,8	5,3	2,1	84,6	78,6	74,8
2.1. Kamu Tüketimi	-9,0	-20,1	112,7	22,9	16,1	32,0
2.2. Özel Tüketim	6,4	14,7	-26,4	61,7	62,4	42,8
Toplam Tüketim/GSMH (%)	-2,1	-7,1	-4,9	-	-	-
Fert Başına Toplam Tüketim	-1,4	1,5	-2,3	-	-	-
Fert Başına GSMH	0,8	9,3	2,7	-	-	-
Fert Başına GSMH (\$)	7,9	26,6	19,2	-	-	-

*= Revize edilmiştir.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Şekil 1.2.4G: Fert Başına GSMH Dolar Bazında (2021-2023)



Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

3. Finansman Dengesi

3.1 Kamu Kesimi Genel Dengesi

Kamu gelirlerinde 2021 ve 2022 yıllarında reel bazda bir azalma eğilimi mevcutken, 2023 yılında %32,67 oranında bir artış gerçekleşmiştir. 2023 yılında vergi ve vergi dışı gelirlerin enflasyondan arındırılmış rakamlarında sırası ile %21,01 ve %25,63 oranında artışlar gerçekleşirken, faktör ve fon gelirlerinde %66,90 oranında artış gerçekleşmiştir. Faktör ve fon gelirlerindeki artış, merkezi bütçe içindeki ve dışındaki fonlarda oluşan birikimlerden dolayı gerçekleştiği gözlemlenmektedir.

2023 yılında transferler, kamu cari giderleri ve kamu yatırımlarının toplamından oluşan kamu giderlerinde gerçekleşen %112,71 artıştan dolayı kamu finansman gereğinde reel olarak %263,07 oranında bir artış gerçekleşmiştir.

Kamu giderlerini oluşturan transferler, kamu cari giderleri ve kamu yatırımlarıdır. 2023 yılında kamu giderlerinde artış gerçekleşmiştir. Kamu giderleri içerisindeki en fazla gider payını kamu cari giderleri oluşturmaktadır. Söz konusu yılda kamu cari giderlerinde %112,71 oranında artış gerçekleşmiştir. Tüm bu gelişmelerden dolayı, 2022 yılındaki negatif değerde olan kamu tasarrufu, kamu açığına dönüşmüş, 2023 yılında kamu açığı olarak devam etmiş ve %1.245,6 oranında büyüme gerçekleşmiştir. Bu büyüme sonucunda kamu finansman gereğinde ise 2023 yılında 2022 yılına göre %263,07 oranında bir artış gerçekleşmiştir.

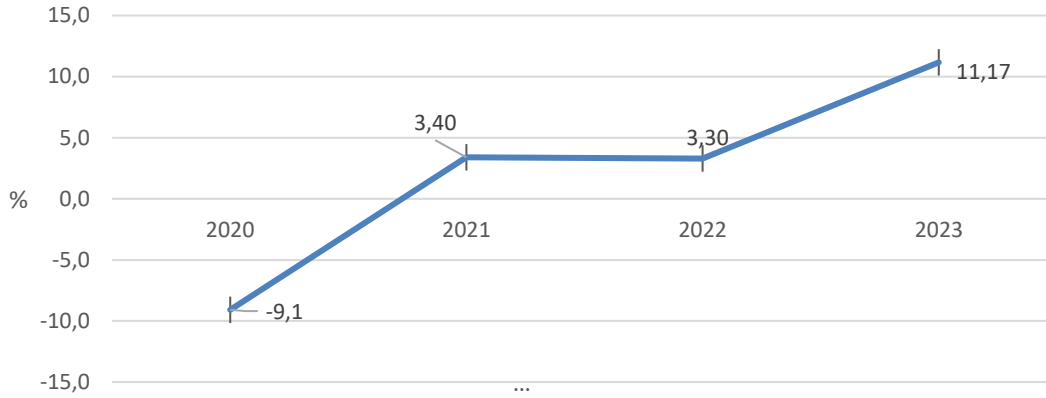
Tablo 1.3.1: Kamu Kesimi Genel Dengesi

	2021*	2022*	2023	2021*	2022*	2023
	Sabit Fiyatlarla (TL)			Cari Fiyatlarla		
1. Kamu Gelirleri	5.348,7	5.113,7	6.784,3	10.012.359.699,6	20.670.748.019,6	45.696.266.315,6
1.1 Vergiler	3.268,5	3.413,3	4.130,5	6.118.479.519,5	13.797.206.653,2	27.821.505.147,8
1.1.1 Dolaysız Vergiler	1.548,6	1.411,9	1.723,4	2.898.900.083,3	5.707.149.282,6	11.608.085.388,5
1.1.2 Dolaylı Vergiler	1.719,9	2.001,4	2.407,1	3.219.579.436,2	8.090.057.370,6	16.213.419.759,3
1.2 Vergi Dışı Gelirler	580,2	446,3	560,6	1.086.146.856,7	1.803.887.117,4	3.776.154.971,1
1.3 Faktör ve Fon Gelirleri	1.499,9	1.254,2	2.093,2	2.807.733.323,5	5.069.654.249,0	14.098.606.196,6
2. Transferler	2.039,1	2.298,9	2.382,4	3.817.106.103,0	9.292.746.963,6	16.046.518.097,1
3. Kamu Harcanabilir Gelir	3.309,6	2.814,8	4.402,0	6.195.253.596,7	11.378.001.056,0	29.649.748.218,4
4: Kamu Cari Giderleri	3.699,8	2.954,7	6.284,9	6.925.705.392,6	11.943.636.445,7	42.332.320.766,6
5. Kamu Tasarrufu	-390,2	-139,9	-1.882,9	-730.451.795,9	-565.635.389,7	-12.682.572.548,2
6. Kamu Yatırımı	158,8	464,4	311,1	297.350.038,1	1.877.093.192,5	2.095.591.598,1
6.1 Sabit Sermaye	322,2	371,5	305,8	603.046.015,6	1.501.574.249,4	2.059.928.984,5
6.2 Stok Değişimi	-163,3	92,9	5,3	-305.695.977,5	375.518.943,1	35.662.613,6
7. Kamu Finansman Gereği	549,1	604,3	2.194,1	1.027.801.834,0	2.442.728.582,2	14.778.164.146,3
	2021*	2022*	2023	2021*	2022*	2023
	Değişim (%)			GSYİH'deki Pay (%)		
1. Kamu Gelirleri	-3,8	-4,4	32,7	33,1	27,9	34,5
1.1 Vergiler	-10,1	4,4	21,0	20,2	18,6	21,0
1.1.1 Dolaysız Vergiler	-16,9	-8,8	22,1	9,6	7,7	8,8
1.1.2 Dolaylı Vergiler	-2,9	16,4	20,3	10,6	10,9	12,3
1.2 Vergi Dışı Gelirler	-15,7	-23,1	25,6	3,6	2,4	2,9
1.3 Faktör ve Fon Gelirleri	21,4	-16,4	66,9	9,3	6,8	10,7
2. Transferler	-14,0	12,7	3,6	12,6	12,6	12,1
3. Kamu Harcanabilir Gelir	3,8	-14,9	56,4	20,5	15,4	22,4
4: Kamu Cari Giderleri	-9,1	-20,1	112,7	22,9	16,1	32,0
5. Kamu Tasarrufu	-55,8	-64,1	1.245,6	-2,4	-0,8	-9,6
6. Kamu Yatırımı	-70,0	192,3	-33,0	1,0	2,5	1,6
6.1 Sabit Sermaye	-30,7	15,3	-17,7	2,0	2,0	1,6
6.2 Stok Değişimi	-352,1	-156,9	-94,3	-1,0	0,5	0,0
7. Kamu Finansman Gereği	-61,1	10,1	263,1	3,4	3,3	11,2

*Revize edilmiştir.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Şekil 1.3.1G: Kamu Finansman Gereği/GSYİH (%)



Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

3.2. Kamu Borç Stoku

Kamu borç stoku, ülke ekonomisinin sağlığı ve sürdürülebilirliği açısından önemli bir göstergedir. Devletin çeşitli alanlardaki harcamalarını finanse etmek amacıyla yerli ve yabancı kuruluşlara olan birikmiş finansal yükümlülüklerini gösterir. Buna göre, ülkemizde 2021 yılında 5.218,4 Milyon ABD Doları tutarında gerçekleşen toplam kamu borç stokunun 2023 yılı sonunda 5.117,7 Milyon ABD Doları seviyesine gerilediği ve toplam borç stokunun GSYİH içerisindeki payının da sırasıyla %224,2’den %114,0 seviyesinde sonuçlandığı görülmektedir. Küresel düzeyde süregelen enflasyon krizine rağmen ülkemizde toplam kamu borç stokunda gerileme gerçekleştiği gözlemlenmektedir.

“2025-2027 Orta Vadeli Program” döneminde, 2025-2027 Orta Vadeli Mali Plana paralel olarak kamu kesiminin borçlanması ve harcamaların kontrol altında tutularak maliye politikasının sürdürülebilirliğinin gözetilmesi hedeflenmektedir.

2021 – 2023 yılları arasında gerçekleşen kamu iç borç stoku incelendiğinde 1.205 milyon ABD Doları seviyesinden 989 milyon ABD Doları seviyesine gerilediği gözlemlenirken, GSYİH içerisindeki payının da %51,8’den %22,0’ye düştüğü görülmektedir. Orta Vadeli Bütçe Çerçevesi kapsamında, 2022 yılının üçüncü çeyreğinden itibaren kamu kuruluşlarının finansman ihtiyaçlarının bankalardan kredi almak yerine ikrazen Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) ihracı yoluyla karşılanmaya başlanmıştır.

Geçtiğimiz üç yılı kapsayan dönemde yabancı kaynaklardan alınan borç stoku incelendiğinde ise, 4.013,4 milyon ABD Dolarından 4.128,8 milyon ABD Dolarına %2,9’luk artış gerçekleştiği

gözlemlenirken, dış borç stokunun GSYİH içerisindeki payında %172,4 seviyesinden %92,0 seviyesine gerilediği görülmektedir.

Bu göstergeler doğrultusunda, toplam kamu borç stokundaki gerilemenin; bir önceki yıla kıyasla 2023 yılında dış borç stokunda ABD Doları bazında yaşanan %2,5'lik artışa rağmen borç stokunda gerçekleşen ABD Doları bazındaki %14,6'lık düşüştüğü kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Tablo 1.3.2: Kamu Borç Stoku

	2021	2022	2023
İç Borç Stoku¹			
Milyon TL	15.665,7	21.697,5	29.165,8
Milyon \$ ³	1.205,0	1.158,3	989,0
GSYİH' deki Payı (%)	51,8	29,3	22,0
Dış Borç Stoku²			
Milyon TL	52.177,6	75.478,5	121.762,6
Milyon \$ ³	4.013,4	4.029,4	4.128,8
GSYİH' deki Payı (%)	172,4	102,0	92,0
Toplam Borç Stoku			
Milyon TL	67.843,3	97.176,0	150.928,4
Milyon \$ ³	5.218,4	5.187,7	5.117,7
GSYİH' deki Payı (%)	224,2	131,3	114,0

¹Hazine ve diğer Kamu kurumlarının Merkez Bankası, Ticari Bankalar ve İhtiyat Sandığına olan borçlarını ifade eder. Bu borç toplamına belediyelerin sadece bankalara olan borçları dahil edilirken diğer kamu borçları dahil edilmemiştir.

²Hazinenin dış kaynaklı borcunu ifade eder.

³31 Aralık resmi döviz satış kurları kullanılmıştır.

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı, Merkez Bankası ve Devlet Planlama Örgütü

3.3. Özel Kesim Dengesi

Özel harcanabilir gelirden, 2021 ve 2022 yıllarında artma eğilimi gözlemlenirken 2023 yılında düşüş gerçekleşmiştir. Özel tüketim de ise 2021 ve 2022 yıllarında artma eğilimi gözlemlenmiş ve 2023 yılında daralma gerçekleşmiştir. Özel tasarruf ve özel yatırımda 2021 yılında daralma 2022 ve 2023 yıllarında artışlar yaşanmıştır. Özellikle 2023 yılında özel kesimi oluşturan hanehalklarının ve özel sektör yatırımcılarının yatırım yönünden çok tasarruf yönüne kaydıkları gözlemlenmektedir. 2023 yılında Kamu kesiminde büyüyen açık ve özel kesimde büyüyen

tasarruflar sonucunda özel kesimin kamu kesimine sunduğu kaynak 2022 yılına göre %230,1 oranında artmıştır.

Tablo 1.3.3: Özel Kesim Genel Dengesi

	2021*	2022*	2023	2021*	2022*	2023
	Sabit Fiyatlarla (TL)			Cari Fiyatlarla		
1. Özel Harcanabilir Gelir	12.878,5	15.536,1	15.310,0	24.107.680.486,0	62.800.435.496,2	103.121.399.336,4
2. Özel Tüketim	9.967,4	11.433,2	8.410,0	18.658.349.566,8	46.215.431.856,2	56.645.672.132,0
3. Özel Tasarruf	2.911,1	4.102,9	6.900,1	5.449.330.919,2	16.585.003.640,0	46.475.727.204,3
4. Özel Yatırım	2.718,0	2.993,2	3.236,8	5.087.872.085,2	12.099.226.070,0	21.801.841.558,0
4.1.Özel Sabit Sermaye	2.348,2	2.253,9	3.151,7	4.395.639.849,3	9.110.584.892,0	21.228.299.185,7
4.2. Stok Değişimi	369,8	739,4	85,2	692.232.235,9	2.988.641.178,0	573.542.372,3
5. Kamu Kesimine İkaz	193,1	1.109,7	3.663,2	361.458.834,0	4.485.777.570,0	24.673.885.646,3
	2021*	2022*	2023	2021*	2022*	2023
	Değişim (%)			GSYİH'deki Pay (%)		
1. Özel Harcanabilir Gelir	4,0	20,6	-1,5	79,7	84,8	77,9
2. Özel Tüketim	6,4	14,7	-26,4	61,7	62,4	42,8
3. Özel Tasarruf	-3,6	40,9	68,2	18,0	22,4	35,1
4. Özel Yatırım	-11,8	10,1	8,1	16,8	16,3	16,5
4.1. Sabit Sermaye	-21,5	-4,0	39,8	14,5	12,3	16,0
4.2. Stok Değişimi	307,5	99,9	-88,5	2,3	4,0	0,4
5. Kamu Kesimine İkaz	-407,0	474,7	230,1	1,2	6,1	18,6

*=Revize edilmiştir.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

3.4. Devlet Bütçe Dengesi

2021-2023 yıllarını kapsayan dönemde devlet bütçe dengesinin reel fiyatlarla, sırasıyla -772,6, -361,5 ve -186,3 milyon TL tutarlarında gerçekleşerek açık verdiği ve 2021 yılına kıyasla 2023 yılında bu açığın %75,9 oranında gerilediği görülmektedir. Bütçe dengesinin GSYİH içerisindeki payının ise aynı dönemde -%4,8'den -%0,9 oranına indiği gözlemlenmektedir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti devlet bütçe gelirlerinin ortalama %87'sini oluşturan yerel gelirler incelendiğinde, tüketim üzerine uygulanan, mal ve hizmet satışı üzerinden elde edilen

dolaylı vergilerin önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. 2023 yılında dolaylı vergilerden elde edilen gelirler toplam devlet bütçe gelirlerinin %40,9 oranını oluşturmuştur.2023 yılında dolaylı vergilerin GSYİH içerisindeki payı son üç yılda artarak %11,6 oranına ulaşırken, dolaysız vergilerin GSYİH içerisinde payının ise 2021 yılında %9,4 olan payının 2023 yılında %8,7'ye gerilediği görülmektedir.

Yerel gelirlerin içerisinde yer alan vergi dışı diğer gelirler 2023 yılında bir önceki yıla kıyasla reel fiyatlarla %32,6 oranında artarken, fon gelirleri de %0,9 oranında düşüşe geçmiştir.

Devlet bütçe gelirlerinin ikinci kalemini dış yardımlar oluşturmaktadır. Dış kaynaklı yardımlardan elde edilen gelirler incelendiğinde ise son üç yılda tamamına yakın bir payın Türkiye Cumhuriyeti'nden alınan yardımlardan oluştuğu görülmektedir. TC finansal yardımlarının son üç yılda cari fiyatlarla 1,348 milyon TL'den 4,280.1 Milyon TL tutarına yükseldiği gözlemlenirken, 1977 yılı fiyatlarına göre ise bu tutarların 720.1 milyon TL'den 635.4 milyon TL'ye gerilediği hesaplanmıştır. 2021 – 2023 yıllarını kapsayan dönemde GSYİH içerisinde TC yardımlarının oluşturduğu pay %4,5'den %3.2'ye gerilemiştir.

Son üç yıllık dönemde devlet bütçe giderlerinin büyük çoğunluğunu cari giderler ile transferlerin oluşturduğu görülmektedir. 2023 yılı toplam bütçe giderlerini %32,2 oranında personel giderleri, %44,8 oranında transferler oluşturmaktadır. 2021 yılında %14,0 olan toplam cari giderlerin GSYİH içerisindeki payı 2023 yılında %12,0'a, transfer giderlerinin GSYİH içerisindeki payı ise %13,6 oranından %13,1 seviyesine gerilediği görülmektedir.

Devlet bütçe giderlerinin geri kalanını oluşturan savunma giderleri reel fiyatlarla 2021 yılına kıyasla 2023 yılında %3,2 artış gösterirken, yatırımların ise aynı dönem içerisinde reel fiyatlarla %41,1 oranında gerilediği gözlemlenmiştir.

2021-2023 yıllarını kapsayan dönemdeki bütçe açığının finansman ihtiyacı büyük ölçüde Türkiye Cumhuriyeti kredilerinden karşılanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nden alınan kredi toplamları reel fiyatlarla 2021 yılında 262,6 Milyon TL, 2022 yılında 294,2 Milyon TL tutarına ulaşırken, 2023 yılında ise 147,2 Milyon TL tutarına gerilediği görülmektedir.

Tablo 1.3.4: Devlet Bütçe Dengesi

	1977 Yılı Fiyatlarıyla (Milyon TL)			Cari Fiyatlarla (Milyon TL)		
	2021	2022	2023	2021	2022	2023
I.BÜTÇE GELİRLERİ	4.775,7	4.783,3	5.543,9	8.939,8	19.335,3	37.341,3
1.Yerel Gelirler	4.055,6	4.136,7	4.908,5	7.591,9	16.721,4	33.061,2
1.1.Vergi Gelirleri	3.150,4	3.303,2	3.975,6	5.897,3	13.352,4	26.777,9
1.1.1.Dolaysız Vergiler	1.511,5	1.391,3	1.705,0	2.829,5	5.623,9	11.484,1
1.1.2.Dolaylı Vergiler	1.638,9	1.912,0	2.270,6	3.067,8	7.728,6	15.293,8
1.2.Diğer Gelirler	423,6	319,8	424,0	792,9	1.292,7	2.855,6
1.3.Fon Gelirleri	481,7	513,6	508,9	901,7	2.076,2	3.427,7
2.Dış Yardımlar	720,1	646,7	635,4	1.348,0	2.613,9	4.280,1
2.1.Türkiye Cumhuriyeti	720,1	646,3	635,4	1.348,0	2.612,4	4.280,1
2.2.Diğer	0,0	0,4	0,0	0,0	1,5	0,0
II.BÜTÇE GİDERLERİ	5.548,4	5.144,8	5.730,2	10.386,1	20.796,5	38.596,0
1.Cari Giderler	2.259,0	1.975,9	2.367,1	4.228,6	7.986,8	15.943,7
1.1.Personel Giderleri	1.762,9	1.552,5	1.844,1	3.300,1	6.275,5	12.420,9
1.2.Diğer Cari Giderler	496,0	423,4	523,0	928,5	1.711,3	3.522,8
2.Transferler	2.205,2	2.423,4	2.564,6	4.128,0	9.795,9	17.274,1
3.Savunma Giderleri	361,7	296,8	373,2	677,1	1.199,7	2.514,0
4.Yatırımlar	722,5	448,8	425,2	1.352,5	1.814,1	2.864,3
4.1.Sabit Sermaye Yatırımları	259,8	295,2	248,3	486,3	1.193,2	1.672,2
4.2.Diğer Yatırımlar	462,7	153,6	177,0	866,2	620,9	1.192,0
III.BÜTÇE DENGESİ	-772,6	-361,5	-186,3	-1.446,3	-1.461,2	-1.254,7
1. AVANSLAR	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2.FİNANSMAN DENGESİ	-772,6	-361,5	-186,3	-1.446,3	-1.461,2	-1.254,7
IV. FİNANSMAN	772,6	361,5	186,3	1.446,3	1.461,2	1.254,7
1.Türkiye Cumhuriyeti Kredileri	262,6	294,2	147,2	491,6	1.189,4	991,7
2. Diğer	510,0	67,2	39,1	954,7	271,8	263,0
	Değişim (%)			GSYİH'deki Pay (%)		
	2021	2022	2023	2021	2022	2023
I.BÜTÇE GELİRLERİ	-13,2	0,2	15,9	29,5	26,1	28,2
1.Yerel Gelirler	-14,4	2,0	18,7	25,1	22,6	25,0
1.1.Vergi Gelirleri	-10,3	4,9	20,4	19,5	18,0	20,2
1.1.1.Dolaysız Vergiler	-17,0	-8,0	22,5	9,4	7,6	8,7
1.1.2.Dolaylı Vergiler	-3,1	16,7	18,8	10,1	10,4	11,6
1.2.Diğer Gelirler	-18,1	-24,5	32,6	2,6	1,7	2,2
1.3.Fon Gelirleri	-32,0	6,6	-0,9	3,0	2,8	2,6
2.Dış Yardımlar	-6,1	-10,2	-1,7	4,5	3,5	3,2
2.1.Türkiye Cumhuriyeti	-6,1	-10,3	-1,7	4,5	3,5	3,2
2.2.Diğer
II.BÜTÇE GİDERLERİ	-12,0	-7,3	11,4	34,3	28,1	29,2
1.Cari Giderler	-14,4	-12,5	19,8	14,0	10,8	12,0
1.1.Personel Giderleri	-14,3	-11,9	18,8	10,9	8,5	9,4
1.2.Diğer Cari Giderler	-14,6	-14,6	23,5	3,1	2,3	2,7
2.Transferler	-16,4	9,9	5,8	13,6	13,2	13,1
3.Savunma Giderleri	-29,2	-17,9	25,8	2,2	1,6	1,9
4.Yatırımlar	39,2	-37,9	-5,2	4,5	2,5	2,2
4.1.Sabit Sermaye Yatırımları	-35,7	13,6	-15,9	1,6	1,6	1,3
4.2.Diğer Yatırımlar	302,0	-66,8	15,2	2,9	0,8	0,9
III.BÜTÇE DENGESİ	-3,7	-53,2	-48,5	-4,8	-2,0	-0,9
1.AVANSLAR
2.FİNANSMAN DENGESİ	-3,7	-53,2	-48,5	-4,8	-2,0	-0,9
IV. FİNANSMAN	-3,7	-53,2	-48,5	4,8	2,0	0,9
1.Türkiye Cumhuriyeti Kredileri	-35,8	12,0	-50,0	1,6	1,6	0,7
2. Diğer	29,7	-86,8	-41,9	3,2	0,4	0,2

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

4. Ödemeler Dengesi

4.1. Cari İşlemler

Mal ve Hizmetler Dengesinde gerçekleşen gelişmeler sonucunda Cari İşlemler hesabı 2021 yılında -74.87 milyon ABD Doları açık vermiş ve 2022- 2023 yıllarında artıya geçerek 123,14 milyon ABD Doları ve 412,15 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir.

4.1.1. Mal Dengesi

2021 yılında 150,12 milyon ABD Doları olan ihracat rakamı, 2022 yılında %3,6 oranında azalarak 144,71 milyon ABD Dolarına ve 2023 yılında ise %22 oranında artarak 176,24 milyon ABD Doları'na ulaşmıştır.

2021 yılında 1.585,7 milyon ABD Doları olan ithalat rakamı, 2022 yılında %43,7 artarak 2.279,33 milyon ABD Dolarına, 2023 yılında ise %25 oranında yine artış göstererek 2.849,65 milyon ABD Doları seviyesine yükselmiştir.

Bu gelişmeler sonucunda 2023 yılında dış ticaret açığının 2.670,59 milyon ABD Doları, dış ticaret hacminin ise 3.025,89 milyon ABD Doları olduğu görülmektedir. 2023 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı ise %6,2 olarak gerçekleşmiştir.

4.1.2. Hizmet Gelir ve Giderleri

Hizmet dengesi içerisinde yer alan Hizmet geliri kalemi, 2021 yılında 1.094,74 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiş ve 2022-2023 yıllarında büyüyerek 2022 yılında 2.098,54 milyon ABD Doları ve 2023 yılında ise 2.837,81 milyon ABD Dolarına ulaşmıştır.

Hizmet gideri kalemi 2021 yılında 178,14 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiş ancak 2022-2023 yıllarında gelişme göstererek 2022 yılında 311,87 milyon ABD Doları ve 2023 yılında ise 400,45 milyon ABD Doları ulaşmıştır.

Bu gelişmeler sonucunda Mal ve Hizmet dengesi 2021 yılında-519,02 milyon ABD Doları, 2022 yılında-347,95 milyon ABD Doları, 2023 yılında ise-236,05 milyon ABD Doları açık vererek gerçekleşmiştir.

4.2. Sermaye Hesabı

2021 yılında-15.9 milyon ABD Doları olarak gerçekleşen Sermaye Hesabı, 2022-2023 yıllarında sırasıyla -0.29 milyon ABD Doları ve -15,77 milyon ABD Dolarına olarak gerçekleşmiştir.

4.3. Finans Hesabı

Finans Hesabında gerçekleşen işlemler incelendiğinde Finans Hesabının 2021 yılında -179,97 milyon ABD Doları, 2022 yılında -255,75 milyon ABD Doları ve 2023 yılında -715,85 milyon ABD Doları olarak gerçekleştiği görülmektedir.

4.3.1. Doğrudan Yatırımlar

KKTC'nin doğrudan yatırımlar: net varlık edinimi 2020, 2021 ve 2022 yıllarında 0,00 milyon ABD doları olarak herhangi bir değişim gerçekleşmemiştir.

KKTC'nin doğrudan yatırımlar: net yükümlülük oluşumu ise 2021 yılında 99,96 milyon ABD doları iken, 2022 yılında 418,3 milyon ABD Dolarına ve 2023 yılında ise 843,59 milyon ABD dolarına ulaşarak ciddi artış göstermiştir.

Bu verilere göre KKTC'nin doğrudan yatırımları net varlık edinimi sabit kalmış ancak doğrudan yatırımlar başlığı altında yer alan net yükümlülük oluşumu 2021 yılına göre 2022 ve 2023 yıllarında artış göstermiştir.

4.3.2. Portföy Yatırımları

KKTC'nin portföy yatırımları net varlık edinimi 2021 yılında 48,23 milyon ABD Doları iken, 2022 yılında 127,61 milyon ABD Doları seviyesine çıkmıştır. Bu, portföy yatırımları altındaki net varlık ediniminde 79,38 milyon ABD Doları artış anlamına gelmektedir. 2023 yılında ise 225,45 milyon ABD Dolarına yükseldiği görülmektedir.

KKTC'nin portföy yatırımları net yükümlülük oluşumu ise 2021-2023 yılları aralığında 0,00 milyon ABD Doları olarak sabit kalmıştır.

4.3.3. Diğer Yatırımlar

KKTC'nin diğer yatırımları net varlık edinimi, 2021 yılında-98,59 milyon ABD doları iken 2022 yılında ise artıya geçerek 67,98 milyon ABD Doları seviyesine çıkmıştır. Bu, diğer yatırımlar altında net varlık ediniminde 166,57 milyon ABD doları artış anlamına gelmektedir. 2023 yılında gelişme devam ederek 129,12 milyon ABD Doları seviyesine ulaşmıştır.

KKTC'nin "Diğer yatırımlar net yükümlülük" oluşumu ise 2021 yılında 9,96 milyon ABD Doları iken, 2022 yılında 42,33 milyon ABD dolarına yükselmiştir. Bu, "diğer yatırımlar: net yükümlülük" oluşumunda 32,36 milyon ABD Doları artış anlamına gelmektedir. 2023 yılında da artış devam etmiş ve 232,74 milyon ABD Doları seviyelerine ulaşmıştır.

Bu verilere göre, 2021-2023 yıllarında KKTC'nin "portföy yatırımları: net varlık edinimi" ve "diğer yatırımlar: net varlık edinimi" genel olarak artma eğiliminde olmuştur.

4.4. Net Hata ve Noksan

KKTC'nin "net hata ve noksan" kalemi 2021 yılında -124,96 milyon ABD dolarına düşmüş, 2022 yılı rakamı ise artıya geçerek 160,41 milyon ABD dolarına yükselmiştir. Ancak, 2023 yılında -352,07 milyon ABD Dolarına inmiştir.

KKTC'nin genel dengesi ise 2021 yılında 35,76 milyon ABD Doları iken, 2022 yılında -539,01 milyon ABD Dolarına, 2023 yılında ise -760,16 milyon ABD Dolarına inmiştir.

4.5. Rezerv Varlıklar

KKTC'nin rezerv varlıkları 2021 yılında-35,76 milyon ABD doları iken 2021 yılında 539,01 milyon ABD Dolarına, 2023 yılında ise 760,16 milyon ABD dolarına yükselmiştir.

KKTC ekonomisi de dünyadaki diğer ülkelerde olduğu gibi pandemi sürecinde ekonomik zorluklar yaşamıştı. Pandemi sürecinde azalan mal ve hizmet dengesi, hizmet gelirleri ve giderleri iyileşme sürecine girmiştir. Ancak, doğrudan yatırımlar: net yükümlülük oluşumu ve portföy yatırımları: net varlık edinimi artmıştır. Rezerv varlıkları 2022-2023 yıllarında artma eğilimine girmiştir.

Tablo 1.4.1: Ödemeler Dengesi

		2021	2022	2023
A-	CARİ İŞLEMLER HESABI	-74,87	123,14	412,15
1	İhracat	150,12	144,71	176,24
2	İthalat	1.585,74	2.279,33	2.849,65
	Mal Dengesi	-1.435,62	-2.134,62	-2.673,42
3	Hizmet Gelirleri	1.094,74	2.098,54	2.837,81
4	Hizmet Giderleri	178,14	311,87	400,45
	Mal ve Hizmet Dengesi	-519,02	-347,95	-236,06
5	Birincil Yatırım Kaynaklı Gelirler	181,53	214,37	461,17
6	Birincil Yatırım Kaynaklı Giderler	68,28	75,69	125,13
	Mal, Hizmet ve Birincil Gelir Dengesi	-405,77	-209,27	99,98
7	İkincil Yatırım Kaynaklı Gelirler	330,91	332,41	312,17
B-	SERMAYE HESABI	-15,90	-0,29	-15,77
C-	FİNANS HESABI	-179,97	-255,75	-715,85
8	Doğrudan Yatırımlar: Net Varlık Edinimi	0,00	0,00	0,00
9	Doğrudan Yatırımlar: Net Yükümlülük Oluşumu	99,96	418,53	843,59
10	Portföy Yatırımları: Net Varlık Edinimi	48,23	127,61	225,45
11	Portföy Yatırımları: Net Yükümlülük Oluşumu	0,00	0,00	0,00
12	Diğer Yatırımlar: Net Varlık Edinimi	-118,28	77,49	135,04
12.1.	Efektif ve Mevduatlar	-98,59	67,98	129,12
12.2.	Krediler	-19,69	9,51	5,92
13	Diğer Yatırımlar: Net Yükümlülük Oluşumu	9,96	42,32	232,74
13.1.	Efektif ve Mevduatlar	-36,67	-59,29	179,83
13.2.	Krediler	46,63	101,61	52,91
	Cari, Sermaye ve Finans Hesapları	89,20	378,60	1.112,23
D-	NET HATA VE NOKSAN	-124,96	160,41	-352,07
	GENEL DENGE	35,76	-539,01	-760,16
E-	REZERV VARLIKLAR	-35,76	539,01	760,16

Kaynak: İstatistik Kurumu & KKTC Merkez Bankası

5. Fiyat Hareketleri

Ülkemizde kullanılan para biriminin Türk Lirası olması nedeniyle, Türkiye Cumhuriyeti'nde uygulanan para politikaları Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ekonomisini doğrudan etkilemektedir. Son küresel kriz sonrası giderek etkisini hissettiren enflasyonist dönem, fiyat istikrarını sağlarken makroekonomik dengesizliklerin giderilmesine yönelik, finansal sistemde oluşabilecek riskleri de dikkate alan bir anlayış gerektirmektedir. Covid-19 salgını süresince, bazı dönemlerde sosyal alanlarda kısmi veya tamamen kısıtlamalar yaşanmış, bu da doğal olarak arz zincirini etkilemiş ve iktisadi faaliyetlerin yavaşlamasına neden olmuştur. Pandemi dış ticaret, turizm, hizmetler ve üretim üzerinde olumsuz etki yapmış ve sert daralmalara neden olmuştur. Para politikaları konusunda ise hem ülkemizde ek kredi olanakları hem de Türkiye'de para arzının artırılması ile ilk aşamada bazı önlemler alınmıştır. Bu gelişmeler yeni enflasyonist baskılar oluşturmuştur.

Tablo 1.5.1: Tüketici Fiyatları Endeksi

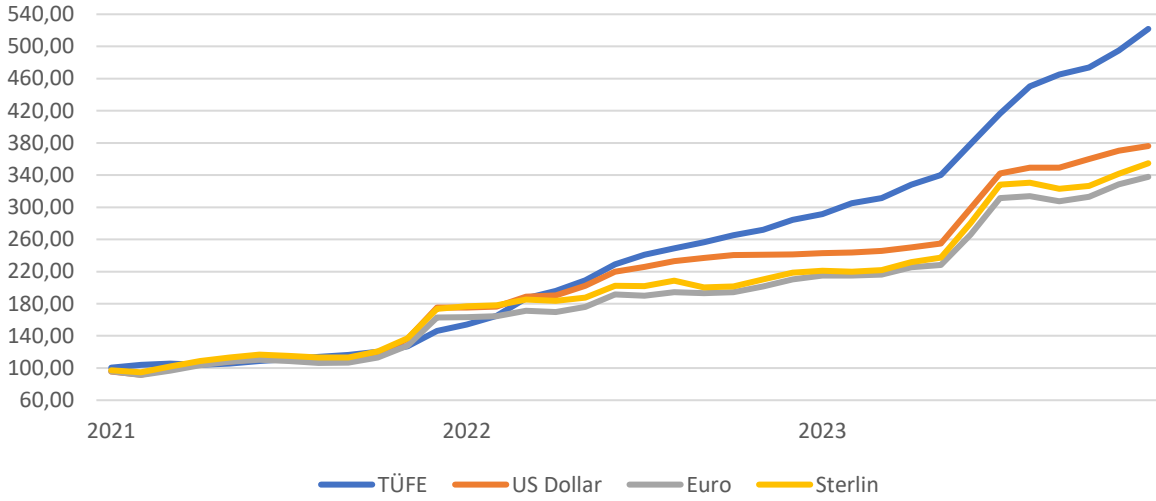
Aylar	2021		2022			2023		
	Endeks (Aralık 2020=100)	Aylık Değişim (%)	Endeks (Aralık 2021=100)	Aylık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)	Endeks (Aralık 2022=100)	Aylık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)
Ocak	100,48	0,48	105,48	5,48	53,36	102,62	2,62	89,23
Şubat	103,84	3,34	112,98	7,11	58,96	107,39	4,65	84,88
Mart	105,52	1,62	127,73	13,05	76,84	109,65	2,10	66,97
Nisan	103,84	-1,59	134,20	5,07	88,81	115,46	5,30	67,34
Mayıs	105,52	1,62	143,10	6,63	98,12	119,64	3,62	62,61
Haziran	108,83	3,14	156,76	9,54	110,42	133,32	11,44	65,43
Temmuz	111,26	2,23	164,93	5,21	116,56	146,53	9,90	72,81
Ağustos	114,09	2,54	170,38	3,31	118,18	158,46	8,14	80,90
Eylül	116,46	2,08	175,64	3,08	120,32	163,64	3,27	81,22
Ekim	120,23	3,23	181,64	3,42	120,72	166,78	1,92	78,60
Kasım	126,86	5,52	186,14	2,48	114,35	174,16	4,42	81,99
Aralık	146,09	15,16	194,51	4,50	94,51	183,63	5,44	83,63

Kaynak: KKTC Merkez Bankası, Devlet Planlama Örgütü.

2021 yılında Dünya genelinde koronavirüs salgınına yönelik izolasyon önlemlerinin gevşetilmesi, aşılamanın hızlanması ve destekleyici ekonomi politikalarının katkısıyla, küresel iktisadi faaliyette toparlanma görülmüştür. Buna rağmen, tedarik süreçlerindeki aksaklıklar,

küresel talepteki toparlanma ve emtia fiyatlarının etkisi ile küresel ölçekte enflasyon oranları artmıştır. Bunun yanında Türk Lirasında yıl sonunda oluşan derin volatilité ciddi bir devalüasyon yaşanmasına neden olmuştur.

Şekil 1.5.1G: TÜFE ve Döviz Kur Değişimleri (Endeks)



Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

2022 yılının Şubat ayında başlayan Rusya Ukrayna savaşı küresel ekonomide durgunluk yaratmakla birlikte bölgemizde buğday temininde sorunlar yaratmıştır. Hem pandemi hem de savaş dünya genelinde beklenenden daha yüksek enflasyonun oluşmasına neden olmuştur. Bu gelişmelerle birlikte ülkemizde 2022 yılı enflasyonu %94,51 olmuştur.

2022 yılı IMF raporunda yakın vadede küresel görünümü şekillendiren beş temel etken olduğundan bahsedilmektedir. Bu etkenler sırasıyla Rusya-Ukrayna savaşı, parasal sıkılaştırma ve finansal piyasalardaki hareketlilik, maliye politikaları ile yapılan desteklerde azalma, Çin ekonomisindeki yavaşlama ve Covid-19 salgını ile aşılara erişim olarak sıralanmıştır. Ülkemizde 2022 yılında Türk Lirasına karşı ABD Doları %37,78, Euro %28,94 ve İngiliz Sterlini %26,05 oranında değer kazanmıştır.

2023 yılında küresel ekonomideki durgun görünüm, pandemi sonrası oluşan yüksek para arzının bir sonucu olan enflasyonu düşürmek için kullanılan sıkı para politikasından, finansal koşullarda son zamanlarda yaşanan bozulma ve başta Ukrayna'da ve Orta Doğu'da devam eden savaşların olumsuz etkisinden kaynaklanmaktadır.

2023 yılında, için küresel bazda sıkı para politikası uygulanmıştır. TC Merkez Bankası sıkı para politikasına Dünya'ya göre daha geç başlamış ve 2023 Ağustos ayından itibaren politika faizini

kademeli olarak artırmıştır. Ancak politika faizi artışı enflasyonu düşürmeye kısa vadede etkili olmamış, 2023 yılında ülkemizde enflasyon oranı %83,63 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 1.5.2: Aylık Ortalama ABD Doları Kur Değişimleri

Aylar	2021 Kur Değeri	Aylık Değişim (%)	2022 Kur Değeri	Aylık Değişim (%)	2023 Kur Değeri	Aylık Değişim (%)
Ocak	7,40	-4,28	13,54	-0,07	18,79	0,63
Şubat	7,10	-4,11	13,65	0,75	18,86	0,35
Mart	7,64	7,64	14,59	6,93	19,00	0,78
Nisan	8,17	6,91	14,71	0,84	19,34	1,77
Mayıs	8,36	2,34	15,65	6,37	19,72	1,97
Haziran	8,61	3,01	17,00	8,58	23,11	17,17
Temmuz	8,62	0,12	17,45	2,70	26,47	14,56
Ağustos	8,49	-1,53	18,03	3,29	27,00	2,00
Eylül	8,53	0,43	18,31	1,59	27,01	0,04
Ekim	9,16	7,38	18,60	1,54	27,85	3,10
Kasım	10,54	15,13	18,62	0,15	28,64	2,84
Aralık	13,55	28,56	18,67	0,26	29,09	1,59

Kaynak: KKTC Merkez Bankası, Devlet Planlama Örgütü.

Tablo 1.5.3: Aylık Ortalama Euro Kur Değişimleri

Aylar	2021 Kur Değeri	Aylık Değişim (%)	2022 Kur Değeri	Aylık Değişim (%)	2023 Kur Değeri	Aylık Değişim (%)
Ocak	9,02	-4,08	15,34	0,16	20,23	2,44
Şubat	8,59	-4,74	15,47	0,84	20,23	-0,01
Mart	9,11	6,03	16,08	3,95	20,33	0,47
Nisan	9,75	7,07	15,95	-0,85	21,19	4,28
Mayıs	10,15	4,11	16,56	3,84	21,46	1,27
Haziran	10,39	2,34	17,99	8,66	24,99	16,42
Temmuz	10,21	-1,75	17,84	-0,82	29,26	17,08
Ağustos	10,00	-2,08	18,29	2,47	29,48	0,77
Eylül	10,05	0,50	18,16	-0,68	28,88	-2,03
Ekim	10,62	5,71	18,26	0,55	29,41	1,83
Kasım	12,03	13,30	18,95	3,80	30,90	5,08
Aralık	15,32	27,29	19,75	4,20	31,76	2,76

Kaynak: KKTC Merkez Bankası, Devlet Planlama Örgütü.

Tablo 1.5.4: Aylık Ortalama İngiliz Sterlini Kur Değişimleri

Aylar	2021 Kur Değeri	Aylık Değişim (%)	2022 Kur Değeri	Aylık Değişim (%)	2023 Kur Değeri	Aylık Değişim (%)
Ocak	10,12	-2,73	18,40	1,91	22,97	0,96
Şubat	9,85	-2,62	18,51	0,59	22,87	-0,47
Mart	10,61	7,75	19,27	4,11	23,08	0,95
Nisan	11,32	6,66	19,10	-0,89	24,11	4,44
Mayıs	11,77	4,00	19,50	2,10	24,67	2,31
Haziran	12,12	2,91	21,02	7,79	29,17	18,28
Temmuz	11,95	-1,36	21,02	-0,02	34,14	17,01
Ağustos	11,75	-1,71	21,72	3,35	34,39	0,75
Eylül	11,75	0,00	20,83	-4,08	33,59	-2,35
Ekim	12,54	6,75	20,97	0,64	33,95	1,09
Kasım	14,23	13,46	21,86	4,27	35,54	4,68
Aralık	18,05	26,89	22,76	4,10	36,89	3,79

Kaynak: KKTC Merkez Bankası, Devlet Planlama Örgütü.

6. Bankacılık

Bankacılık sektöründe 2 kamu bankası, 14 özel sermayeli banka ve 6 şube bankası olmak üzere toplam 22 banka faaliyet göstermektedir. Aralık 2022 – Aralık 2023 döneminde bankacılık sektöründe çalışan personel sayısı 3.145’den 3.137’ye, banka şube sayısı 217’den 216’ya gerilemiştir.

KKTC Merkez Bankası verilerine göre bankacılık sektörü konsolide bilançosu 2021 yılında 2020 yılına göre %57,39 oranında büyüyerek 79.643,0 milyon TL’ye ulaşmıştır. 2022 yılı sonunda %57,37 oranında genişleyerek 125.331,6 milyon TL’ye ulaşan bankacılık sektörü konsolide bilançosu 2023 yılında %82,49 oranında büyümeyle 228.721,5 milyon TL’ye ulaşmıştır. 2023 yılında gözlemlenen yüksek oranlı genişlemenin temel sebebi döviz kurlarında yaşanan artıştır.

Sektörün performans rasyolarından risklere karşı bir güven göstergesi kabul edilen sermaye yeterliliği standart rasyosunun (SYSR) önceki yıllarda olduğu gibi 2021-2023 döneminde de %10 olan yasal oranın üzerinde seyretmeye devam ettiği görülmektedir. 2021 yılı sonunda %16,66 olan SYSR, Aralık 2022 döneminde 1,33 puan azalarak %15,33 seviyesine gerilemiştir. SYSR 2023’de ise 0,71 puan artarak %16.04’e yükselmiştir.

Brüt kredilerin aktifler içerisindeki payı 2021’de %56,83’den %52,74’ye, 2022 yılında ise %45,15 seviyesine gerilemiştir. 2023 yılında brüt kredilerin aktifler içerisindeki payı önceki yıllarla benzer şekilde 4,91 puan azalarak 40,24 seviyesinde gerilemiştir. Mevduatın krediye dönüşüm oranını gösteren kredi/mevduat oranı 2021 yılında %63,47, 2022 yılında %54,24, 2023 yılında ise %49,30 seviyesinde gerçekleşmiştir. Tahsili gecikmiş alacakların brüt krediler içindeki payı 2023 yıl sonunda %4.54’dür.

6.1. Banka Mevduatları

Sektörün temel fon kaynağı konumunda olan toplam mevduatlar 2021 yılında %58,4 büyüme oranı ile 41.787,6 milyon TL’den 66.179,1 milyon TL’ye ulaşmıştır. 2022 yılında ise toplam mevduatlar önceki yıllara benzer oranda %57,6 oranında artışla 104.324,5 milyon TL’ye ulaşmıştır. 2023 yılında toplam mevduatlar kurlardaki artışın da etkisiyle %79,0 oranında artışla 186.717,8 milyon TL’ye ulaşmıştır. 2021-2023 yılları incelendiğinde, toplam mevduatlardaki oransal olarak en yüksek artışın %79,0 ile 2023 yılında, en düşük artışın ise %57,6 ile 2022

yılında gerçekleştiği görülmektedir. 2023 yılı sonunda toplam mevduatın %16,0'sı Türk Lirası, %84,0'ü döviz mevduatlarından oluşmaktadır (tablo 1.6.1).

6.1.1. Türk Lirası Mevduat Gelişmeleri

Türk Lirası mevduatlar 2021 yılında bir önceki yıla göre %5,5 oranında artarak 14.517,6 milyon TL'den 15.308,9 milyon TL'ye ulaşmış, 2022 yılında ise bir önceki yıla göre %35,6 oranında artarak 20.751,9 milyon TL'ye ulaşmıştır. 2023 yılında 29.929,9 milyon TL'ye ulaşan Türk Lirası mevduatlar %44,2 oranında artış göstermiştir. 2021-2022 döneminde Türk Lirası mevduatlar içerisinde, vadesiz mevduatlar %125,8, vadeli mevduatlar %17,7 oranında artış göstermiştir. 2022-2023 döneminde ise Türk Lirası mevduatlar içerisinde vadesiz mevduatlar %68,8, vadeli mevduatlar %34,9 oranında artış göstermiştir. 2023 yıl sonu itibari ile Türk Lirası mevduatın %32,3'lük oranı vadesiz, %67,7'lik oranı ise vadeli mevduatta toplanmıştır (tablo 1.6.1).

Tablo 1.6.1: Mevduat Gelişmeleri

	2021	2022	2023	2021	2022	2023
	Milyon TL			Mevduat Türleri İçindeki Pay (%)		
1. TL Mevduat	15.308,9	20.751,9	29.929,9	100,0	100,0	100,0
1.1. Vadesiz	2.532,0	5.717,7	9.653,4	16,5	27,6	32,3
1.2. Vadeli	12.777,0	15.034,2	20.276,5	83,5	72,4	67,7
2. Döviz Mevduat	50.870,2	83.572,6	156.788,0	100,0	100,0	100,0
2.1. Vadesiz	10.414,2	23.132,9	47.881,6	20,5	27,7	30,5
2.2. Vadeli	40.456,0	60.439,6	108.906,4	79,5	72,3	69,5
Toplam Mevduat	66.179,1	104.324,5	186.717,8	-	-	-
	2021	2022	2023	2021	2022	2023
	Değişim (%)			Toplam Mevduat İçindeki Pay (%)		
1. TL Mevduat	5,5	35,6	44,2	23,1	19,9	16,0
1.1. Vadesiz	-11,3	125,8	68,8	3,8	5,5	5,2
1.2. Vadeli	9,6	17,7	34,9	19,3	14,4	10,9
2. Döviz Mevduat	86,5	64,3	87,6	76,9	80,1	84,0
2.1. Vadesiz	112,3	122,1	107,0	15,7	22,2	25,6
2.2. Vadeli	80,9	49,4	80,2	61,1	57,9	58,3
Toplam Mevduat	58,4	57,6	79,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: KKTC Merkez Bankası

6.1.2. Döviz Mevduat Gelişmeleri

2021 sonunda döviz kurlarında yaşanan artışın etkisiyle 2020 yılının oldukça üzerinde bir oranda genişleyen döviz mevduat hacmi, %86,5'lik artışla 50.870,2 milyon TL'ye ulaşmıştır. 2022 yılında bir önceki yıla göre %64,3 oranında artarak cari fiyatlarla 83.572,6 milyon TL'ye ulaşan döviz mevduat hacmi, 2023 yılında %87,6'lık artışla 156.788,0 milyon TL'ye ulaşmıştır. 2021 yılında vadesiz döviz mevduatları %112,3, vadeli döviz mevduatları %80,9, 2022 yılında vadesiz döviz mevduatları %122,1, vadeli döviz mevduatları %49,4 oranında genişlemiştir. 2023 yılında ise vadesiz döviz mevduatları %107,0, vadeli döviz mevduatları %80,2 oranında artış göstermiştir (tablo 1.6.1).

6.2. Krediler

Bankacılık sektörü aktif toplamı içerisinde en büyük pay brüt kredilere aittir. 2021 yıl sonunda toplam aktifler içerisinde brüt kredilerin payı %52,7 iken 2022 yıl sonunda bu oran %45,2'ye gerilemiştir. 2023 yıl sonunda aktif toplamı içerisinde brüt kredilerin oranının %40,2'ye gerilemesi önceki dönemlerde olduğu gibi kredi talebindeki düşüşü göstermektedir. 2021 yılında %46,1 oranında büyüyerek 42.006,0 milyon TL'ye ulaşan brüt krediler 2022 yılında %34,7'lik büyümeyle 56.587,2 milyon TL'ye ulaşmıştır. 2023 yılsonunda 92.047,1 milyon TL'ye ulaşan krediler, 2023 yılı içerisinde %62,7 büyüme göstermiştir.

Kredilerin sektörel dağılımı incelendiğinde en büyük payım önceki yıllarda olduğu gibi 2023 yılında da şahsi ve mesleki borçlar kalemine ait olduğu görülmektedir. 2023 yılında şahsi ve mesleki borçların toplam krediler içindeki payı %29,1'dir. Şahsi ve mesleki borçlar kalemini sırasıyla ticaret sektörüne ait krediler ve bina ve inşaat sektörüne ait krediler takip etmektedir (tablo 1.6.2).

Tablo 1.6.2: Banka Kredilerinin Sektörel Dağılımı

Sektörler	Krediler (Milyon TL)			Değişim (%)			Toplam Krediler İçindeki Pay (%)		
	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023
Kamu Kurum ve Kuruluşları	7.447,7	9.741,1	14.180,4	38,1	30,8	45,6	17,7	17,2	15,4
Tarım	523,8	705,6	1.024,1	-11,3	34,7	45,1	1,2	1,2	1,1
Sanayi	3.214,9	4.214,2	7.580,3	65,2	31,1	79,9	7,7	7,4	8,2
Nakliye ve Ulaşım	714,6	1.026,8	2.074,3	18,0	43,7	102,0	1,7	1,8	2,3
Yurtiçi ve Yurtdışı Ticaret	8.942,3	12.244,8	17.638,1	72,6	36,9	44,0	21,3	21,6	19,2
Bina ve İnşaat	7.122,8	8.636,9	16.024,4	41,7	21,3	85,5	17,0	15,3	17,4
Turizm	2.742,3	4.254,4	6.760,2	45,0	55,1	58,9	6,5	7,5	7,3
Şahsi ve Mesleki Borçlar	11.297,7	15.763,4	26.765,3	39,1	39,5	69,8	26,9	27,9	29,1
Toplam	42.006,0	56.587,2	92.047,1	46,1	34,7	62,7	100,00	100,00	100,00

Kaynak: KKTC Merkez Bankası

İKİNCİ BÖLÜM

SEKTÖREL GELİŞMELER

1. Tarım

Dünya genelinde tarım sektörü, insanlık tarihi boyunca hayati bir öneme sahip olmuştur ve günümüzde de ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan kritik bir rol oynamaktadır. Tarım, gıda üretiminin yanı sıra kırsal kalkınma, biyolojik çeşitliliğin korunması ve doğal kaynakların yönetimi gibi birçok alanda önemli etkiler yaratmaktadır.

Sektör, ülkelerin ekonomik ve sosyal yapısında kritik bir role sahiptir. Toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli gıda maddelerinin üretimi büyük oranda tarım sektörü tarafından sağlanmaktadır. Beslenme güvenliğini sağlamak ve gıdada dışa bağımlılığı asgari düzeyde tutmak için tarım sektörünün geliştirilmesine yönelik çalışmalar büyük önem arz etmektedir.

Tarımsal üretim, hububat, meyve, sebze, süt, et ve diğer gıda ürünlerini içermektedir. Tarım faaliyetleri, genellikle kırsal bölgelerde yaşayan birçok bireye istihdam sağlayıp, çiftçilikten hayvancılığa, seracılıktan işleme ve dağıtımına kadar geniş bir iş alanı sunmaktadır. Ayrıca, tarıma dayalı sanayiler ve hizmetler de bu istihdamı desteklemektedir. Tarım ürünlerinin iç piyasada tüketiminin yanı sıra dış satımı da ekonomiye önemli katkılarda bulunmaktadır. Ürünlerin uluslararası ticareti döviz kazancı sağlamakta ve ülkenin ekonomik büyümesine katkıda bulunmaktadır. Bu durum, ülkenin dış ticaret dengesi üzerinde olumlu etkiler yaratmakta ve milli gelir artışını sağlamaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) tarım sektörü, ekonomik yapının önemli bir parçasıdır. Tarım hem yerel tüketim hem de ihracat açısından önemli bir rol oynamaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde tarım sektörünün geliştirilmesi, teknoloji ve yeniliklerin entegrasyonu artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak açısından oldukça önemlidir. Tarımda mekanizasyon, veri analitiği, biyoteknoloji ve sürdürülebilir tarım teknikleri gibi yenilikler, verimliliği artırabileceği gibi üretim süreçlerinin optimize edilmesini de sağlayabilmektedir. Ayrıca, çiftçilerin eğitime ve bilgiye erişimine yatırım yapmak, bu teknolojilerin etkili bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır. Modern tarım uygulamaları, çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine uyum sağlamak zorundadır. Bu, doğal kaynakların korunması, toprak erozyonunun

önlenmesi ve su kullanımının optimize edilmesi gibi konuları içerir. Tarım sektörünün çevresel etkilerinin azaltılması, uzun vadeli üretkenliği ve ekosistem sağlığını korumak için önemlidir.

1.1.Mevcut Durum ve Gelişmeler

1.1.1 Tarımın Genel Ekonomi İçindeki Yeri

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) tarım sektörü, geleneksel olarak ülkenin ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Tarım sektörü, ülkenin gıda güvenliğini sağlamak, kırsal kalkınmayı desteklemek ve yerel istihdamı artırmak açısından kritik bir rol oynamaktadır.

KKTC'de tarım, genel olarak ekonomik faaliyetlerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Ülkenin ekonomisinde sanayi ve turizm sektörü gibi diğer sektörlerle birlikte tarım da önemli bir yere sahiptir. Tarım, özellikle kırsal bölgelerde önemli bir istihdam kaynağıdır. KKTC'de tarımsal üretim, başta tahıllar (buğday, arpa), zeytin, turunçgiller (portakal, limon), sebzeler (domates, biber) ve patates gibi ürünler etrafında şekillenmektedir. Ayrıca, hayvancılık da tarım sektörünün önemli bir parçasıdır; küçükbaş hayvancılık (koyun ve keçi) ve süt ürünleri üretimi, sektörde yer almaktadır.

KKTC'de tarımsal üretim genellikle geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır. Ancak, modern tarım tekniklerinin kullanımı artmaktadır. Özellikle seracılık, damla sulama gibi modern tarım teknikleri ve teknolojileri, üretimde verimliliği artırmaya yönelik adımlar arasında yer almaktadır.

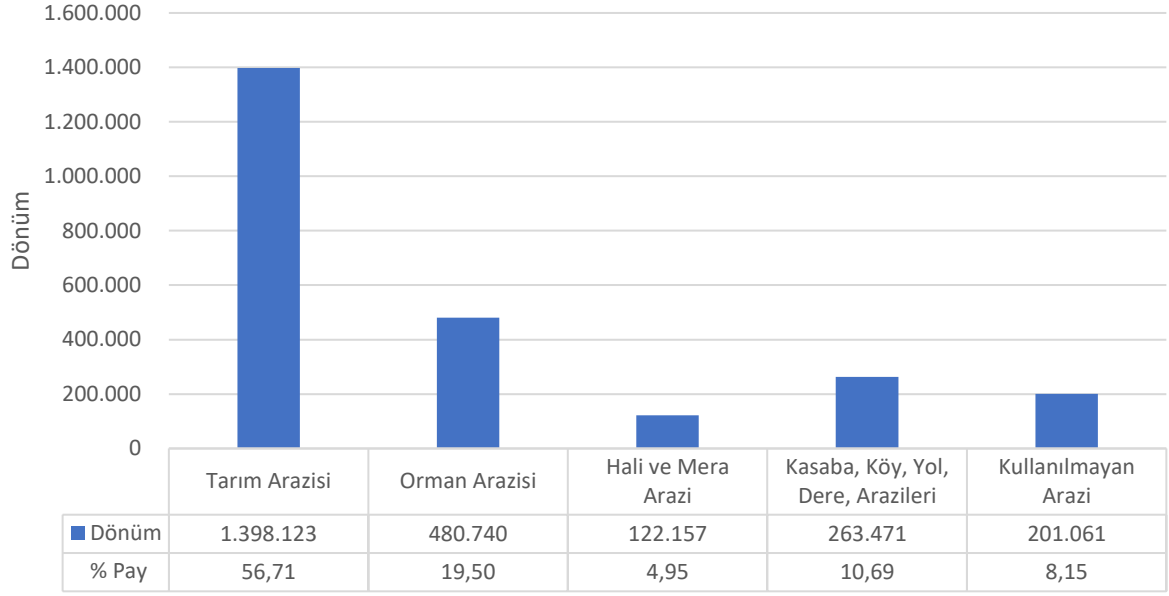
KKTC'deki tarımsal işletmelerin büyük bir kısmı küçük aile işletmeleridir. Bu durum, tarımsal üretimin dağınık ve ölçek ekonomilerinden faydalanamayan bir yapıya sahip olmasına neden olmaktadır. Ayrıca, tarım kooperatifleri aracılığıyla çiftçilerin bir araya gelerek güçlenmesi, maliyetleri düşürmesi ve pazarlama olanaklarını artırması teşvik edilmektedir. KKTC'de üretilen tarım ürünlerinin büyük bir kısmı yerel pazarda tüketilmektedir. Ancak, özellikle turunçgiller gibi bazı ürünler Türkiye ve diğer ülkelere ihraç edilmektedir. İhracat, KKTC'nin uluslararası tanınmama durumu nedeniyle sınırlı kalmaktadır. Bu da tarım ürünlerinin pazarlama ve ticaretini zorlaştıran bir faktördür.

KKTC tarım sektörünün geleceği, su yönetimi, modern tarım tekniklerinin yaygınlaştırılması ve çiftçilerin desteklenmesi gibi faktörlere bağlı olacaktır. Ayrıca, organik tarım, yerel üretimin artırılması ve kırsal kalkınma projeleri gibi alanlarda da gelişmeler beklenmektedir. KKTC tarım sektörü, mevcut zorluklara rağmen stratejik öneme sahip bir sektördür. Sektörün sürdürülebilirliği için devlet desteklerinin artırılması, altyapı yatırımlarının yapılması ve modern tarım tekniklerinin yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Tarım sektörü, KKTC'de bitkisel üretim, hayvansal üretim, ormancılık ve su ürünleri dört ana alt sektöre ayrılarak incelenmiştir. Özellikle bitkisel üretim alt sektörü, tarımsal üretimde büyük bir paya sahip olup, bu alandaki değişiklikler tüm tarım sektörünü önemli ölçüde etkilemektedir. İklim koşullarına olan yüksek bağımlılık ve ülkedeki sınırlı su kaynakları, sektördeki gelişmelerin önündeki engelleri artırmaktadır. Mevcut su kaynaklarının giderek azalması, tarımsal sulamada halen kullanılan geleneksel sulama yöntemleri sorunu daha da derinleştirmektedir. Bu sorunları çözmek için, mevcut su kaynaklarının aşırı kullanımını önlemek ve en iyi şekilde değerlendirmek amacıyla, geleneksel sulama yöntemlerinden modern sistemlere geçişin hızlandırılması gerekmektedir. Modern sulama projelerinin hızla tamamlanarak uygulanması, su kaynaklarının daha verimli kullanılmasını sağlayacak ve tarımsal üretime olumlu katkılarda bulunacaktır.

2.465.552 dönümlük (3.298.908 Da) toplam alana sahip olan KKTC'nde 1.398.123 dönümlük (1.870.689 Da) alan tarım arazisi olup bu alan da toplam alanın %56,7'sine eşittir (şekil 2.1.1G). Ancak mevcut koşullarda toplam tarım arazisinin %53'üne denk gelen 741.256 dönümlük alanı ekonomik olarak ekilip değerlendirilmektedir. Ekonomik olarak değerlendirilen tarım arazisinin ise yaklaşık 76.083 dönümü (%10,26'sı) sulu ziraatta kullanılmaktadır.

Şekil 2.1.1G: KKTC Arazi Dağılımı



*(1 Dönüm = 1338m²)

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

1.1.2. Bitkisel Üretim

Bitkisel üretim ekim alanları; tahıl, yemlik baklagil, yemeklik baklagil, sebze, bostan, endüstri bitkileri, meyveler, bağlar ve turunçgillerden oluşmaktadır. Ekilen arazinin ürün çeşidine göre dağılımında tahıl arazisi %81,2'lik payla ilk sırada bunu sırasıyla meyve, yemlik baklagil ve turunçgil alanları takip etmektedir (tablo 2.1.1).

Tablo 2.1.1: Ekilen Arazi Miktarlarının Ürün Çeşidine Göre Dağılımı

	2021		2022		2023	
	Arazi (Dönüm)	% Pay	Arazi (Dönüm)	% Pay	Arazi (Dönüm)	% Pay
Tahıl	585.289,00	81,14	582.245,00	80,43	601.644,00	81,17
Yemlik Baklagil	34.150,00	4,73	38.563,00	5,33	36.645,00	4,94
Yemeklik Baklagil	3.833,60	0,53	3.983,49	0,55	3.867,00	0,52
Sebze	17.959,87	2,49	18.697,70	2,58	16.473,15	2,22
Bostan	1.742,97	0,24	1.782,30	0,25	1.752,00	0,24
Endüstri Bitkileri	35,00	0,00	170,00	0,02	22,00	0,00
Meyveler	41.841,17	5,80	42.131,91	5,82	41.706,49	5,63
Bağlar	2.092,55	0,29	2.100,88	0,29	2.197,38	0,30
Turunçgiller	33.370,00	4,63	33.314,00	4,60	35.974,00	4,85
Turfandacılık	985,47	0,14	946,09	0,13	975,40	0,13
TOPLAM	721.299,63	100,00	723.934,37	100,00	741.256,41	100,00

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

2022 yılında 276.367 ton olarak gerçekleşen toplam bitkisel üretim 2023 yılında %4,5 oranında artarak 288.703 ton olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılında 75.320 ton olarak gerçekleşen tahıl üretim miktarı 2023 yılında %21,1 oranında azalarak 59.415 tona gerilemiştir. (tablo 2.1.2).

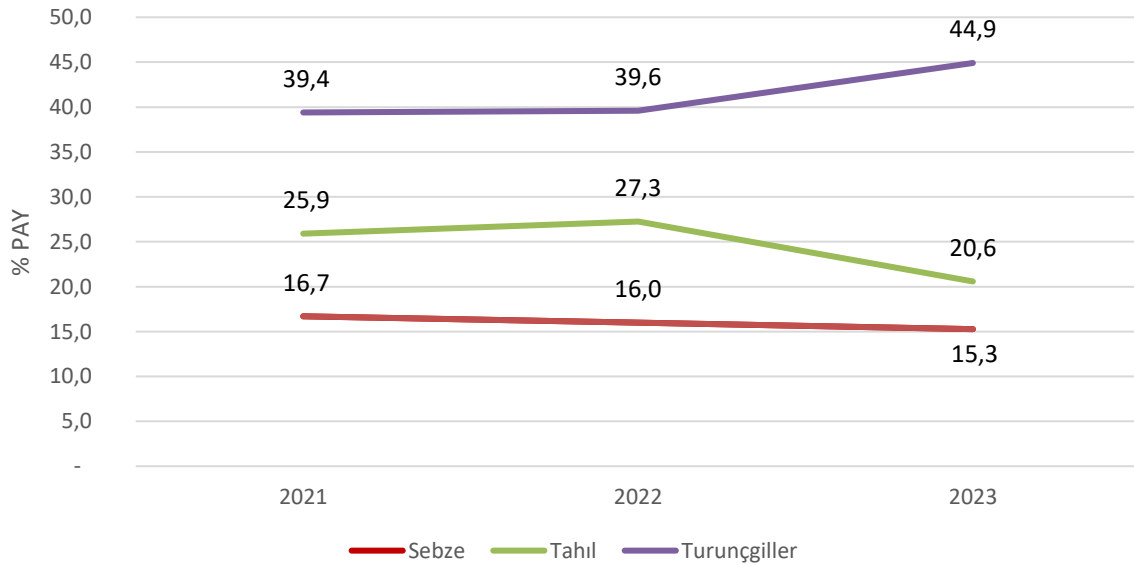
Tablo 2.1.2: Tarımsal Üretim Ürün Çeşitlerine Göre Dağılımı (2021-2023) (Ton)

	2021		2022		2023	
	Üretim	% Pay	Üretim	% Pay	Üretim	% Pay
Tahıl	71.109	25,90	75.320	27,25	59.415	20,58
Yemlik Baklagil	17.061	6,20	15.333	5,55	23.585	8,17
Yemlik Baklagil	2.986	1,10	3.288	1,19	3.379	1,17
Sebze	45.866	16,70	44.155	15,98	44.078	15,27
Bostan	5.236	1,90	5.208	1,88	4.961	1,72
Endüstri Bitkileri	8	0,00	23	0,01	6	0,00
Meyveler	13.771	5,00	13.495	4,88	13.292	4,60
Bağlar	2.999	1,10	3.082	1,12	3.132	1,08
Turunçgiller	108.115	39,40	109.453	39,60	129.664	44,91
Turfandacılık	7.335	2,70	7.009	2,54	7.191	2,49
TOPLAM	274.487	100,00	276.367	100,00	288.703	100,00

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

Tarımsal üretimde 2021-2023 yılları arasındaki gerçekleşen üretim miktarlarına göre tahıl, sebze ve turunçgillerin toplam üretim içerisindeki payı 2021 yılında %82, 2022 yılında %82,9, 2023 yılında ise %80,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu verilere göre turunçgillerde 2022 yılına oranla %13,38'lik artış gözlemlenmiştir. Bu oran Tahılda tersine gerçekleşmiş olup %24,54 azalmıştır. Verilerin ayrıntılı görünümü aşağıdaki şekilde verilmiştir.

Şekil 2.1.2G: Tarımsal Üretimde Üretim Payı En Yüksek Olan 3 Ürünün Toplam Üretim İçerisindeki Görünümü (2021-2023)



Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

2023 yılında sulanan arazi dağılımı önceki yıllara oranla artış göstererek; narenciye, sebze ve sera, meyve, bağ, bostan ve yemeklik baklagil ile diğerleri olmak üzere toplam 76.083 dönümden oluşmaktadır. Sulanabilen tarımsal arazi, ekilen tarımsal arazinin yaklaşık %10,3'ünü kapsamakta ve sulu arazi ürünleri de tarımsal üretimin ve toplam ihracatın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (tablo 2.1.3).

Tablo 2.1.3: Sulu Arazi Dağılımı

	2021		2022		2023	
	Dönüm	% Pay	Dönüm	% Pay	Dönüm	% Pay
Narenciye	33.370	50,61	33.314	46,48	35.974	47,28
Meyveler	6.223	9,44	6.571	9,17	6.647	8,74
Bağlar	2.093	3,17	2.101	2,93	2.197	2,89
Sebze ve Sera	18.932	28,71	22.233	31,02	22.545	29,63
Yemeklik Baklagil	1.959	2,97	3.963	5,53	3.844	5,05
Bostan	1.642	2,49	1.680	2,34	1.650	2,17
Diğer	1.713	2,60	1.817	2,53	3.225	4,24
TOPLAM	65.932	100	71.679	100	76.083	100

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde tarımsal üretimin etkinliğini artırmak, iş gücünden tasarruf sağlamak, kaynakları verimli kullanmak ve ekonomik kazançları artırmak açısından tarımsal teknolojileri doğru kullanmak büyük bir öneme sahiptir. Tarımsal teknolojiler bağlamında mekanizasyon ise çalışma koşullarını iyileştirmek açısından tarım sektörü için ayrıca önemli ve tamamlayıcı bir unsurdur. Bu düşünce kapsamında mekanizasyon araçlarının tüm tarımsal üretim girdileri arasında büyük bir paya sahip olması mekanizasyonun sağlıklı ve ileriye dönük planlanmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Traktör, ekim-dikim makineleri, hasat harman makineleri, tohum temizleme makineleri, zirai mücadele vasıtaları ve toprak işleme olarak gruplandırabileceğimiz tarımsal makine, araç-gereç parkının durumu tablo 2.1.4'te verilmektedir.

Tablo 2.1.4: Tarımsal Makine, Araç-Gereç Mevcudu

(Adet)

	2021	2022	2023
Traktör	4.684	4.678	4.708
Ekim Dikim Makineleri	3.246	3.238	3.241
Hasat Harman Makineleri	2.415	2.418	2.419
Tohum Temizleme Makineleri	25	27	27
Zirai Mücadele Vasıtaları	4.972	4.850	4.857
Toprak İşleme Aletleri	6.974	6.981	6.981

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

1.1.3. Hayvancılık

Hayvancılık alt sektörü sığırcılık, koyunculuk, keçicilik ve kanatlılardan oluşmaktadır. KKTC'nde sığır türünden et ve süt kombine ırkı olan Siyah-Beyaz Frisian, koyun türünden ivesi, sakız, yerli ve bu ırkların melezleri ve keçi türünden ise yerli kıl keçisi ile Damascus ırkı yaygın olarak bulunmaktadır. Kanatlılardan ise yerli ırk tavuklarla birlikte yumurta ve et tavuğu olan Ross ırkı yaygındır. 2021-2023 yıllarındaki hayvansal varlığımızın durumu tablo 2.1.5'te verilmektedir.

Tablo 2.1.5: Hayvan Sayısı

	2021		2022		2023		2021-2023
	Adet	% Değişim	Adet	% Değişim	Adet	% Değişim	Yıllık Ort. % Değişim
1.Sığır	69.181	-0,42	68.591	-0,85	67.029	-2,28	-1,05
2.Koyun	258.080	13,41	276.948	7,31	298.441	7,76	4,96
3.Keçi	88.816	6,68	81.150	-8,63	80.075	-1,32	-3,39
4.Kanatlı	10.083.259	-15,63	10.200.751	1,17	12.035.770	17,99	6,08
4.1.Yumurta Tavuğu	187.594	6,11	238.088	26,92	217.000	-8,86	4,97
4.2.Et Tavuğu	9.895.665	-16,25	9.962.663	0,68	11.818.770	18,63	6,10

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

Mevcut hayvan varlığının değerlendirilmesi sonucunda kırmızı et üretimi 2023 yılında 11.679 ton olarak gerçekleşirken aynı yılda beyaz et üretimi 16.124 ton olarak gerçekleşmiştir. (tablo 2.1.6).

Tablo 2.1.6: Hayvansal Üretim

	2021		2022		2023	
	Ton	%Değişme	Ton	%Değişme	Ton	%Değişme
Sığır Eti	4.891	0,00	5.590	14,29	5.413	-3,17
Kuzu Eti	4.078	2,51	4.844	18,78	5.132	5,95
Keçi Eti	1.134	-0,61	1.241	9,44	1.134	-8,62
Tavuk Eti	15.045	-15,31	15.625	3,86	15.524	-0,65
Balık Eti	375	-5,88	375	0,00	600	60,00
İnek Sütü	159.894	-2,12	162.958	1,92	161.169	-1,10
Koyun-Keçi Sütü	24.167	2,14	22.173	-8,25	28.842	30,08
Sofralık Yumurta (Düzine)	8.124.764	5,14	5.331.812	-34,38	4.951.379	-7,14

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

1.1.4. Ormanlık

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ormanlık sektörü, adanın ekosistemini koruma, çevresel sürdürülebilirlik sağlama ve yerel ekonomiye katkıda bulunma açısından önemli bir role sahiptir. KKTC'deki orman alanları, adanın sınırlı orman varlığına rağmen hem çevre koruma hem de ekonomik kalkınma amacıyla değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, ormanlık sektörü, diğer sektörlerle kıyasla daha sınırlı bir potansiyele sahip olmakla birlikte, dikkatli yönetim ve sürdürülebilir uygulamalar ile büyüme hedefindedir.

KKTC topraklarının %20'sine yakın bir kısmı ormanlarla kaplıdır. Bu ormanlar, özellikle Beşparmak Dağları ve çevresindeki bölgelerde yoğunlaşmıştır. Kızılçam (Pinus brutia), KKTC ormanlarının baskın ağaç türüdür. Bunun yanı sıra, servi ve akasya türleri de bulunur. Kızılçam, hem ticari değeri olan bir ağaç türü hem de yangınlara karşı dirençli olduğu için orman ekosisteminin korunmasında önemli bir rol oynamaktadır.

KKTC ormanlık sektörü, ağaç kesimi ve odun üretimi gibi faaliyetler bakımından sınırlı bir ekonomik getiri sağlamaktadır. Bu sektördeki ana ekonomik faaliyetler arasında yakacak odun üretimi, reçine toplama ve orman ürünleri üretimi yer almaktadır. KKTC'deki kereste üretimi sınırlıdır ve orman varlığı, sürdürülebilirlik önceliği gözetilerek korunmaktadır. Odun kesimi ise çoğunlukla yakacak amaçlı yapılmaktadır.

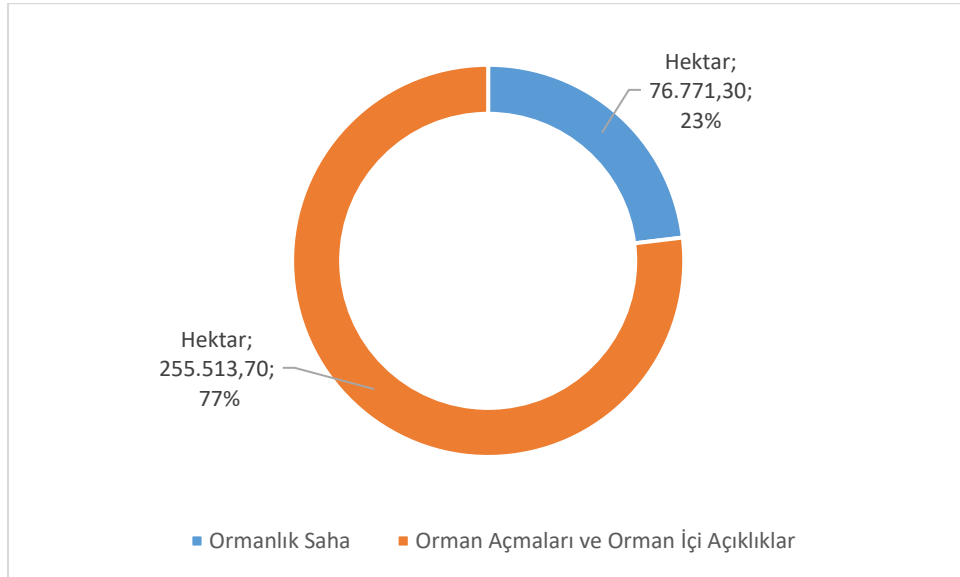
KKTC'deki ormanlar, ekosistemin korunması, erozyonun önlenmesi, su kaynaklarının düzenlenmesi ve biyolojik çeşitliliğin korunması açısından kritik öneme sahiptir. Ormanlar, aynı zamanda bölgedeki fauna ve flora için önemli yaşam alanlarıdır.

KKTC, toprak erozyonuna karşı özellikle Beşparmak Dağları'nda ağaçlandırma çalışmaları yürütmektedir. Bu çalışmalar, erozyonun azaltılması ve su havzalarının korunması açısından önemli adımlardır.

KKTC Orman Dairesi, ağaçlandırma ve orman koruma çalışmalarını sürdürmektedir. Yangınlar, aşırı otlatma ve kuraklık gibi tehditler nedeniyle ormanların korunması, KKTC hükümeti için öncelikli bir konudur.

Hizmetlerin yerinde, zamanında, sürekli ve kesintisiz bir biçimde karşılanabilmesi için ekonomik, ekolojik, sosyal ve teknik faaliyetlerin orman işletmelerinin neresinde, ne zaman ve ne ölçüde yapılacağını gösteren planlara Orman Amenajman Planı adı verilmektedir. KKTC Orman Amenajman Plan verilerine göre toplam orman alanı 332.285,00 hektar olarak hesaplanmıştır. Mevcut orman alanının 76.771,30 hektarlık kısmı (%23,10) verimli ormandır. Orman alanlarının niteliği şekil 2.1.3G'de görülmektedir.

Şekil 2.1.3G: Orman Alanlarının Niteliği



Kaynak: Orman Dairesi

Ülkemizin doğal bitki türü, Akdeniz bitki türü olan maki türlerinden oluşmaktadır. Ormanlarımızın doğal ağaç türleri: Kızılcık çamı, servi ve fıstık çamıdır (tablo 2.1.7). Yapılan araştırmalarda ülkemizde toplam 1.250 adet bitki türü mevcut olduğu tespit edilmiştir. Mevcut bitki türlerimizin 49 adedi endemik türlerdir. 49 adet endemik bitki türünün 17 adedi, dünyada sadece ülkemiz sınırları içerisinde doğal olarak yetişmektedir.

Tablo 2.1.7: KKTC Ormanlık Sahasının Ağaç Türlerine Göre Dağılımı

Ağaç Türü	Alanı (Hektar)	Dağılım (%)	KKTC Yüzölçümüne Oranı (%)
Kızılçam	22.270,60	29	7
Fıstıkçamı	342,1	0	0
Servi	2.475,10	3	1
Okaliptüs	678,7	1	0
Akasya	785	1	0
Halep Çamı	287	0	0,1
Diğer Türler	7,6	0	0
Harup	10,2	0	0
Ardıç	6.118,40	8	2
Karışık Türler	43.796,60	57	13
Toplam	76.771,30	100	23,1

Kaynak: Orman Dairesi

Ağaçlandırma çalışmalarının devam ettiği 2023 yılında fidan dağıtımı ve ağaçlandırma alanlarına ilişkin veriler tablo 2.1.8’de verilmektedir.

Tablo 2.1.8: Fidan Dağıtımı ve Ağaçlandırılan Alanlar

	2021	2022	2023
Ağaçlandırma Sahalarına Dikilen (Adet)	82.481	47.423	69.710
Kamu Kuruluşlarına Verilen (Adet)	36.853	151.390	44.804
Halka Satılan (Adet)	17.199	58.784	44.596
Kuruyan veya İmha Edilen (Ha)	71	102	82
Ağaçlandırılan Alan (Ha)	55	32	47
Yeni Orman Yolu Yapımı (Km)	18,5	0,5	2,6

Kaynak: Orman Dairesi Müdürlüğü

2021-2023 döneminde yapılan silvikültür çalışmalarından elde edilen yapacak ve yakacak odun miktarlarının yıllar itibarı ile dökümü tablo 2.1.9'da verilmektedir.

Tablo 2.1.9: Yapacak ve Yakacak Odun Üretimi (2021-2023)¹

	Tomruk	Direk	Yakacak Odun	
	m ³	m ³	Ster	Ton
2021	269	0	5.965	2.983
2022	32	0	10.010	5.005
2023	18	-	5.601	2.800

¹2021-2023 yılları silvikültür çalışmaları sonucu elde edilen yapacak ve yakacak odun üretimi
Kaynak: Orman Dairesi Müdürlüğü

Ülkemizde rekreasyonel ve estetik kaynak değerlerine sahip toplam 48 hektarlık alana sahip 11 adet orman içi dinlenme ve piknik alanı mevcuttur. Bu alanlarla ilgili talep olması halinde genişleme imkânı mevcuttur (tablo 2.1.10).

Tablo 2.1.10: Mevcut Orman İçi Dinlenme ve Piknik Alanları

Adı	Orman Serisi	Alanı (Hektar)
Alevkaya	Beşparmak-Kartaldağ	12
Karga	Beşparmak-Kartaldağ	1
Darboğaz	Girne-Yaman	12
Özgürlük	Girne-Yaman	4
Kalkanlı	Güzelyurt-Hacıbayram	2
Hacıbayram	Güzelyurt-Hacıbayram	2
Kantara	Sinandağ	5
Karpaz	Sinandağ	1
Mersinlik	Sinandağ	2
Salamis	Sinandağ	5
Taşkent	Girne-Yaman	2
Toplam		48

Kaynak: Orman Dairesi

KKTC'de ormancılık sektörü, sınırlı orman varlığı nedeniyle ekonomik olarak büyük ölçekli bir potansiyele sahip olmasa da, çevresel ve ekolojik açıdan büyük bir öneme sahiptir.

Gelecekte, sürdürülebilir ormancılık politikaları, ağaçlandırma ve orman yangınlarına karşı alınacak önlemler, bu sektörün daha da gelişmesine yardımcı olacaktır.

KKTC ormancılık sektöründe atılacak adımlar, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması, biyolojik çeşitliliğin korunması ve orman kaynaklarının ekonomik açıdan verimli bir şekilde kullanılmasına yönelik olacaktır.

1.1.5. Su Ürünleri

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) su ürünleri sektörü, adanın coğrafi yapısı ve Akdeniz'e kıyısı olması nedeniyle potansiyel açısından oldukça zengindir. Su ürünleri hem yerel tüketim hem de ihracat amacıyla önemli bir rol oynamaktadır. KKTC'deki su ürünleri üretimi, genellikle deniz balıkçılığı ve kültür balıkçılığı (akuakültür) üzerine yoğunlaşmaktadır.

KKTC'de öne çıkan su ürünleri; deniz balıkları, kültür balıkçılığı, kabuğu olan deniz canlıları ve tatlı su balıklarıdır.

Deniz balıkları içerisinde, çipura ve levrek, Akdeniz kıyılarında sıkça bulunan ve hem yerel tüketim hem de ihracat için önemli balık türleridir. Ülkede, lüfer, barbunya, istavrit ve palamut gibi diğer deniz balıkları da avlanmakta ve tüketilmektedir. Kültür balıkçılığında ise özellikle çipura ve levrek yaygın olup modern tesislerde yetiştiriciliği yapılmakta ve bu balıklar hem iç piyasaya hem de ihracata yönlendirilmektedir. Özellikle çipura ve levrek gibi kültür balıklarının Türkiye başta olmak üzere Avrupa ülkelerine ihracatı yapılmaktadır.

Karides, kalamar ve ahtapot gibi kabuklu ve yumuşakça türleri de KKTC'de avlanan ve tüketilen deniz ürünlerindedir. Adada tatlı su kaynaklarının sınırlı olmasından dolayı tatlı su balıkçılığı sınırlıdır, ancak bazı yerlerde sınırlı ölçekte üretim yapılmaktadır.

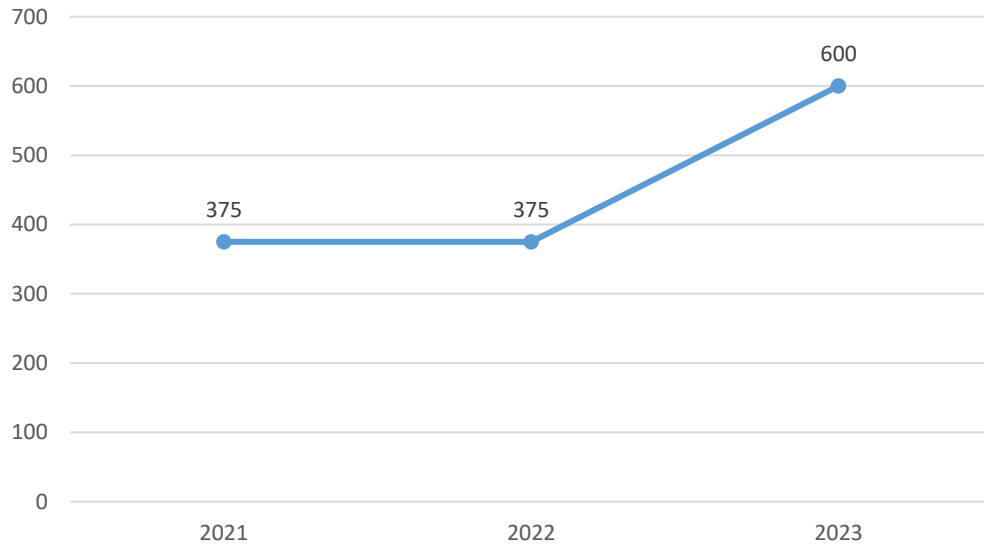
KKTC su ürünleri sektörü hem ticari balıkçılık hem de turizm sektörüne önemli katkılar sağlamaktadır. Balık restoranları ve deniz ürünleri pazarları da turistler ve yerel halk için popülerdir.

KKTC'de beslenmedeki yeri ile ithal ikamesi yaratabilecek kapasiteye sahip olması bakımından balıkçılığın çok fazla öneme sahip olmasına rağmen Karpaz Bölgesi dışındaki kıyılarda balık stoklarının az olması ve açık deniz balıkçılığının yapılamaması nedeniyle bu sektörün milli gelire olan katkısı sınırlı bir ölçüde ve beklenen düzeyin altında olmakta, süratli bir gelişim gösterememektedir.

Balıkçuların yatırım gereksinimlerinin karşılanması, balıkçı barınaklarını temizlenmesi, onarımı veya yenilerinin inşası için gerekli kaynağın yeterince sağlanamaması bu alandaki gelişmeleri olumsuz yönde etkilemektedir.

Su ürünleri üretiminin yıllar itibarıyla artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Su ürünleri üretim rakamlarına olta ile balık avcılarının avladıkları balık miktarları dahil edilmemiştir.

Şekil 2.1.4G: Balık Eti Üretimi (ton)



Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

2021-2023 dönemi itibarıyla KKTC'nde kayıtlı balıkçı sayısı ile balıkçı teknelerinin dökümü tablo 2.1.11'de verilmektedir.

Tablo 2.1.11: Kayıtlı Balıkçı Sayısı ve Balıkçı Tekneleri

	2021	2022	2023
1.Gemikonağı			
1.1.Kayıtlı Gemi Sayısı	68	68	67
1.2.Faal Gemi Sayısı	44	45	49
1.3.Balıkçı Sayısı	77	74	74
2.Girne			
2.1. Kayıtlı Gemi Sayısı	171	173	173
2.2. Faal Gemi Sayısı	97	118	116
2.3. Trol Sayısı			
2.4. Faal Trol Sayısı			
2.5. Balıkçı Sayısı	142	150	150
3.Gazimağusa			
3.1. Kayıtlı Gemi Sayısı	328	335	338
3.2. Faal Gemi Sayısı	221	210	218
3.3. Trol Sayısı	-	-	
3.4. Faal Trol Sayısı	-		
3.5. Balıkçı Sayısı	351	351	317

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

1.2. Sorunlar

1.2.1. Bitkisel Üretimde Sorunlar:

Tarımla uğraşan nüfusun azalması, çiftçilikle uğraşan kırsal kesimin şehirleşmesi, aile işletmelerinin devamlılığının olmaması, işgücü ihtiyacının yabancı nüfustan sağlanma zorunluluğunu beraberinde getirmiş, tarımda işgücü maliyetinin enflasyonla birlikte hızla yükselmesi işgücü anlamında en büyük sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Su, mekanizasyon, gübre ve bitki koruma ürünlerinin doğru, etkin ve planlı kullanılmaması sonucu doğal kaynaklar her geçen gün yok olmaya yüz tutmaktadır. En başta toprak ve su kaynakları azalmakta, verimlilik anlamında tükenmektedir yani tarımsal verim düşmektedir. Verim düştükçe girdi kullanımı artmakta, girdi kullanımı arttıkça verimlilik azalmaktadır, böylece kısır döngü içerisinde toprak ve su kaynakları yok olmaktadır. Girdilerin ve fiyatların denetimsiz hızla artması verilen teşvik ve kredilerin de yetersiz kalmasına sebep olmaktadır. Verimlilik yönünden tüm bunlar büyük sorun teşkil etmektedir.

Tarımsal arazilerin korunması, kullanılması ve planlanması ile ilgili mevzuat eksikliklerinin olması ve arazi planlamalarının yapılmaması tarım arazilerinin küçülmesi, tarım alanlarının daralması ve hatta yok olması sorununu beraberinde getirmektedir. Tarım arazilerinin veraset

sistemi ile parçalılık durumu ve arazi mülkiyeti sorunu tarımda büyümenin önündeki en büyük engellerden biridir.

Konut ve turizm amaçlı yatırımların artması, tarım arazilerinin amaç dışında kullanılmasına yol açmaktadır. Üretiminin yapılabileceği alanların olmamasından dolayı, gelecekte insan beslenmesinde gerekli gıda maddelerinin ve sanayi ham maddesini teşkil eden ürünlerin üretimini tehlikeye sokmaktadır.

Elde edilen ürünlerin işlenmesi, paketlenmesi, taşınması ve depolanması ile ilgili alt yapıların eksik olması, üreticilerin etkin örgütlenememesi durumu, tarımsal büyümede teknolojik gelişmelere ayak uydurulamamasına ve pazarlama konusunda hareket kısıtlılığına neden olmaktadır. 2023-2024 yılı üretim sezonunda ihraç edilen ürünlerde, özellikle altyapı eksikliklerinden kaynaklı büyük sorunlar yaşanmış ve tüm bu yaşanan olumsuzluklar bu hususta acil önlemler alınması gerekliliğini gözler önüne sermiştir.

Tarımda makineleşme ve bu büyük dönüşümün çevre üzerinde yarattığı etkiler, tarımı da büyük bir değişim süreci ile karşı karşıya bırakmıştır. Tarımsal işletmelerde kullanılan makinelerin nitelik yönünden yeterli düzeyde olmaması, makinelerin ekonomik kapasitede çalıştırılmaması ve makine parkının ekonomik süreler içinde yenilenememesi gibi hususlar sorun teşkil etmektedir. Ayrıca mevcut tarım alet ve makinaların kayıt altına alınmaması, uygunluk değerlendirmelerinin yapılmaması, temel güvenlik ve iş sağlığı koşullarına uyulmaması çiftçilerimizin daha güvenli ve kaliteli alet ekipman kullanımını ve güvenliklerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Tarımsal üretimde bilinçsizce kullanılan kimyasal gübre ve bitki koruma ürünlerinin kullanımı çevre kirliliğine ve ekolojik dengenin bozulmasına sebep olmakta, insan sağlığını olumsuz yönde etkilemekte ve aynı zamanda gıda güvenliği konusunda kalıntı sorunlarına yol açmaktadır. Toprak, su, çevre ve dolayısıyla canlıların sağlıklarının korunması için tarımsal faaliyetlerden kaynaklı kirliliğe karşı mevcut mevzuatların güncellenmemesi ve eksik mevzuatların tamamlanmaması, pestisitlerin ve gübrelerin sürdürülebilir kullanımına yönelik bir yaklaşım benimsenmemesi çok büyük sorun teşkil etmektedir. Bu konuda toprak ve çevre yönetimi ile ilgili araştırma ve çalışmaların yapılması büyük önem arz etmektedir.

İklim değişikliği ile birlikte sıcaklıkların artması, yağışların düzensiz ve dengesiz dağılımı tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de sorunları beraberinde getirmektedir. Ülkemiz kurak iklim kuşağında yer almaktadır. Dolayısıyla tarımda yüksek verim ve kalite için en uygun yöntemlerle tarımsal sulama yapılması bir zorunluluktur. Toprak yapısı ve iklim durumu dikkate alınarak

ürün desenine göre planlı sulama yapılamaması, damlama sulama sistemlerinin kullanıldığı alanlarda, sık aralıklarla az su verilmesi gerekirken, sulama aralıklarının uzun ve miktarların fazla tutulması verimi de olumsuz yönde etkilemektedir. Entegre su yönetim sistemlerinin hayata geçirilmesi bu anlamda çok önemlidir.

Her yıl erozyonla verimli tarım toprakları yitilmektedir. Erozyonla mücadele konusunda çalışmaların yapılmaması, üreticilerin bu konuda eğitilmemesi sürdürülebilirlik açısından sorun teşkil etmektedir. Basit olarak buğday sap ve artıklarının arazide bırakılması rüzgâr erozyonunu; eğer arazi meyilli ise toprağın meyil yönünde değil de dikine işlenmesi de yağışta toprağın taşınmasını engelleyebilir. Bununla birlikte doğru toprak işleme tekniklerinin öğretilmesi, yeşil gübrelemenin yaygınlaştırılması, anız yakmanın önlenmesi ve münavebe sisteminin ve nadasın teşvik edilmesi, toprağın biyolojik dengesinin ve topraktaki karbon-azot dengesinin korunması, verimlilik açısından büyük önem arz etmektedir.

Devlet altyapısının eksikliklerinden (Bitki sağlığı ve karantina laboratuvarlarının olmayışı, fumigasyon ve izole karantina alanlarının olmayışı, teknik ekip desteğinin kadro eksikliğinden kaynaklı yeterli olmayışı, hallerin kurulmamış olması, kayıt ve onayın dijital sistemde kurulmamış olması, e hizmetlerin sunulmaması, vs.) kaynaklı sorunlar ihracat ve ithalatta büyük sorun teşkil etmektedir.

Değişen iklim şartlarının ve kaynakların göz önünde bulundurularak ve geleceğe yönelik fizibilite çalışmaları yapılarak üretimin planlanmaması bitkisel üretimde kayıplara yol açmaktadır. Üretimin kayıt altında olmaması ürün deseni planlamasının yapılamamasına sebep olmaktadır. Bununla birlikte ekim ve dikim zamanlamasının da doğru yapılması, değişen iklim şartlarına göre tekrar uyarlanmaması da toprağa zarar vereceği gibi ürün, zaman ve maddi kayıplara sebep olmaktadır.

Tarım sektörü de tüm sektörlerde olduğu gibi yeniliklere ve teknolojik gelişmelere açık bir sektördür. Yeni tarım tekniklerinin ve teknolojilerinin yaygınlaştırılabilmesinin en önemli bacağı eğitimidir. Özellikle küçük çiftçiler yeterli sermaye birikimi sağlayamadıklarından yeni tarım tekniklerini takip edememekte ve zorunlu olarak üretimlerini geleneksel yöntemlerle devam ettirmektedirler. Doğru, güvenilir alternatif tarım tekniklerinin öğretilmesi ve yaygınlaştırılması önem arz etmektedir. Yeterli eğitim ve yayım faaliyetlerinin yapılamaması hem verimlilikte hem bitkisel üretimde hem de ülke kaynaklarında kayıplara yol açmaktadır.

1.2.2. Hayvansal Üretimde Sorunlar

Kaba ve kesif yemlerin yeterli ve uygun fiyatla bulunamaması, hayvanların beslenmesini zorlaştırmaktadır. Kaliteli kaba ve kesif yem üretimi teşvik edilmeli ve uygun fiyatlarla temin edilmesi sağlanmalıdır. Ülkemizde kaliteli kaba yem üretiminin yetersizliği hayvanların doğru beslenememesine yol açmaktadır. Bu durum da maliyetlerin artmasına ve hayvansal orijinli ürünlerin fiyatlarının diğere ülkelere göre çok yüksek olmasına sebep olmaktadır. Doğrudan gelir desteği kapsamında verilen destekler hayvancılık yapmayan birçok kişiyi çiftçi yapmış ve hayvancılar hayvanları için yem üretecek arazi bulamamakla birlikte maliyetlerin de yükselmesine neden olmuştur. Tarım arazilerinin toplulaştırılması yem üretim maliyetlerini düşürülmesine katkı sağlayacaktır.

Kaliteli damızlık hayvanların yetersizliği, verimliliği olumsuz etkilemektedir. Devlet Üretim Çiftliği Kuruluş Yasasında “yetiştiricilerin damızlık hayvan ihtiyaçlarını karşılayacaktır” ibaresi bulunmasına rağmen bunun sağlanmasında başarılı olunamamıştır. Devlet Üretim Çiftliklerinin altyapısının bir an önce iyileştirilmesi ve kadrosunun güçlendirilmesi elzemdir.

Veteriner Dairesi Hizmetlerinde dijitalleşme, kayıt sistemleri ve veri tabanlarının entegre bilgi yönetim sistemleri içerisinde öncelikli olarak yer alması, Hayvan sağlığı ve halk sağlığı, laboratuvar ve tıbbi ürünler, ithalat ve ihracat verilerine ait modülleri de içeren Veteriner Hizmetleri Bilgi ve Hayvan Kayıt Sisteminin kurulması gerekmektedir.

Küçük baş hayvan varlığının talebin altında olması ayrıca hem büyük baş hem de küçük baş üretiminde kullanılan yem kalitesinin düşük olması, yem girdi maliyetlerinin yüksek olması, hayvan barınaklarının çok azının hayvan refahına uygun dizayn edilip işletilmesi verim kaybında önemli rol oynamaktadır. Bu amaçla, hayvan ıslah çalışmalarının yürütülmesi, ülke koşullarına uygun iyi verim verecek sürülerin oluşturulması, yem girdi maliyetlerinin azaltılması için kaba yem üretim ve kalitesinin artırılması, kesif yem kalitesinin artırılması gerekmektedir. Bulduğumuz coğrafya dikkate alınarak hayvan barınaklarının dizayn edilmesi özellikle altlık bakımı, havalandırma, ısıtma ve soğutma tertibatları ve benzeri hayvanın refahını artıracak altyapı ihtiyaçlarının sağlanması teşvik edilmelidir.

Üretim politikaları, pazarlama ve örgütlenme konularında yetersizlikler mevcuttur. Üretim ve pazarlama politikaları geliştirilmeli, küçük tarımsal işletmelerin ekonomik olarak kendine yeter hale gelmesi sağlanmalıdır. Avrupa Birliği uyum yasaları çerçevesinde hazırlanan mevzuatın ivedilikle yasallaşması da önceliklendirilmelidir.

Ayrıca, tarım destekleri iki temel üzerinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Birinci temel toplumun beslenmesi için gerekli gıda üretiminin sağlanmasıdır. İkincisi de yeterli üretim yanı sıra uygun fiyata üretimin de sağlanması gerekmektedir.

Sütün toplanması ve dağıtımı SÜTEK tarafından yapılmakta ve süt fiyatı da hükümet tarafından belirlenmektedir. SÜTEK yönetim kurulunun kamu ağırlıklı oluşu ve imalatçı ve yetiştirici temsilcilerinin azınlıkta oluşu süt fiyatlandırılmasında piyasa gerçeklerinden uzak fiyatların gerçekleşmesine sebep olmaktadır. Uygulanan bu yöntem arz talep dengesini bozmakta ve kimi zaman süt azlığı kimi zaman ise süt fazlası oluşmasına sebep olmaktadır. Sütün tamamının oluşturulacak bir borsa üzerinden satılması piyasanın ekonomik gerçekler kapsamında şekillenmesine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Ülkemizde büyükbaş sütünün tamamı soğuk zincirle toplanmasına rağmen koyun ve keçi sütünde istenen seviyeye gelinebilmiştir. Bu da süt kalitesini ciddi anlamda olumsuz etkilemektedir. Bu amaçla çiftliklerde soğuk süt saklama tanklarının tedariki için hayvancı desteklenmeli ayrıca SÜTEK'in soğuk süt toplama araç parkının büyütülmesi gerekmektedir.

Hayvan kesimlerinin denetimi sağlık açısından oldukça önemlidir. Bu sebeple halk sağlığı için gıda güvenliğine uygun mezbahaların yapılması, tüm kesimlerin burada yapılması yanında karkas sınıflandırılması yapılması ve fiyatların burada kurulacak borsa üzerinden oluşturulması ülkede yaşanan et açığı ve fiyat krizlerinin önüne geçeceği öngörülmektedir.

Bu adımlar, KKTC hayvancılık sektörünün daha sürdürülebilir ve verimli hale gelmesine yardımcı olacaktır.

1.2.3. Ormancılıktaki Sorunlar

Ülkemizin orman varlığı birçok tehdit altında bulunmakta olup bu tehditlerin en önemli kaynağını insanlar oluşturmaktadır. Keza tarla açma, ormanlık alanlardaki en yaygın orman tahrip sebeplerinden birisidir. Çoğunlukla orman örtüsü halihazırda oluşmamış eski orman açmalarının tarıma açılması ile oluşmaktadır. Bununla birlikte geçimini tarımla sağlayan insanlar tarıma uygun ve yeterli miktarda toprağa sahip olamadıklarından, orman toprağından açma suretiyle fayda sağlamaktadırlar.

Kırsal kesimde hem yapacak hem de yakacak odun ihtiyacı olduğundan ormanlık alanlarda kaçakçılık ve açmacılık gibi orman suçları daha fazla işlenmektedir. Orman köylülerinin karşılıksız yararlanabilecekleri ormanlık alanlara müdahale etmeleri tamamen kendi geçimlerini sağlamaya yöneliktir. Böylelikle kırsal kesimde yaşayan halk ekonomik yapılarındaki tutarsızlığı gidermek için orman suçlarına yönelmektedir.

Sürdürülebilir ormancılığın gerçekleşebilmesi için ormanların devamlılığının sağlanması gerekmektedir. Bunun için de esas olarak orman köylülerinin, orman ve çevre kaynaklarıyla ilişkisine öncelik verilerek kalkınmalarını sağlamak gerekmektedir. Orman köylülerine verilecek destek kredileri veya hibe krediler ile köylünün kalkındırılması, istihdam edilmeleri, katılımcı yaklaşımla birlikte fikirlerinin alınması gerekmektedir.

Eğitim düzeyi işlenen orman suçlarının oranını etkilemektedir. Eğitim düzeyindeki artış, halkın ormanlar konusunda daha bilinçli olmasını sağlayacak ve bu doğrultuda işlenen orman suçu oranının da azalmasına yol açacaktır. Buna istinaden ilköğretim seviyesinden başlayarak orman ve doğa sevgisinin müfredat içerisinde işlenmesi suça yönelimin azaltılması ve koruma bilincinin artmasına katkı sağlayacaktır.

Tarımsal Destek kapsamında, orman köylülerinin uygun iklimik faktörler ve toprak yapısı koşullarına göre gelir getirici türlerden faydalanması (Ceviz, Badem, Fıstıkçamı) ile birlikte koruma iç güdülerinin artması ve ormanlara olan baskının azaltılması hedeflenebilir.

2. Sanayi

2.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

KKTC'nin sanayi sektörü, küçük ve orta ölçekli işletmelerden (KOBİ'ler) oluşmakta ve genellikle iç pazar için üretim yapmaktadır. Ülkenin sınırlı doğal kaynakları, sanayinin ağır sanayiye yönelmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, sanayi faaliyetleri genellikle gıda işleme, tekstil, plastik, inşaat malzemeleri ve hafif imalat üzerine odaklanmaktadır.

KKTC'deki sanayi sektörü, çeşitli teşvikler ve devlet destekleriyle büyümeye çalışmakta olup, özellikle yerel üretimin artırılması ve ithalata bağımlılığın azaltılması hedeflenmektedir. Sanayi bölgeleri ve organize sanayi bölgeleri bu sektördeki işletmelere altyapı ve diğer olanaklar sağlamaktadır.

KKTC'nin uluslararası tanınma konusundaki sorunları, sanayi sektöründe dışa bağımlılığı azaltma ve yerli üretimi artırma çabalarını teşvik etmektedir. Bu nedenle, sanayi sektörü ülke ekonomisi için stratejik bir öneme sahiptir.

Ülkemizin nüfusunun az olması, iç pazarın da küçük olmasına neden olmakta ve yerel üreticilerin geniş ölçekte üretim yapmalarını ve maliyet avantajı elde etmelerini zorlaştırmaktadır. KKTC'de ham madde ve enerji maliyetleri yüksek olduğu nedeni ile üretim maliyetleri artmakta ve rekabet gücü düşüktür.

Ada ülkesi olmanın getirdiği ulaşım zorlukları, lojistik maliyetlerini artırmak yanında ürünlerin ihracatı ve ithalatında ek maliyet ve süre getirmektedir. Sanayi işletmelerinin büyüme ve gelişme için ihtiyaç duydukları finansman kaynaklarına erişimleri sınırlı olup bankaların kredi verme koşulları zorlayıcı olabilmektedir. Yeterli niteliklere sahip iş gücü bulma konusunda sıkıntılar yaşanmakla birlikte eğitim ve mesleki beceri geliştirme programlarının yetersizliği sanayi sektöründeki verimliliği olumsuz etkilemektedir. Çevresel düzenlemeler konusunda yeterli altyapının olmaması, sürdürülebilir üretim ve çevre koruma konularında eksikliklere neden olmaktadır.

2.1.1. Katma Değer

Sanayi sektörü 2021, 2022 ve 2023 yıllarında sırasıyla %7,6, %5,4 ve %5,6'lık paylarla GSYİH içerisindeki yerini almıştır.

Sektörün katma değerinin büyüme hızı incelendiğinde ise 2021 yılında %16,8, 2022'de %7,0 ve 2023 yılında %3,6 olarak sektörün büyüme hızı tespit edilmiştir.

Ülkelerin kalkınma hedeflerine ulaşabilmesi için kendi koşullarına uygun olarak sanayileşmeleri gerekmektedir. Ayrıca, sürdürülebilir bir gelişim için işgücü piyasası yanında teknoloji, çevre, enerji, finans, ulaştırma ve ticaret sektörlerinin sanayi sektörüne olumlu etkilerinin yaratılması gerekmektedir. Sanayi sektörünün GSYİH içerisinde önemli bir katma değere sahip olabilmesi için hem kamu kesimine hem de özel kesime önemli görevler düşmektedir. Kamu kesimi sektördeki istihdamların, sabit sermaye yatırımlarının ve üretim kapasitelerinin artışlarını sağlayacak düzenlemelerle sektördeki gelişmeye katkı sağlarken, özel sektör yüksek katma değerli ürünlerin üretimini artırarak ülkenin ihracatını artırması sanayi sektörünü hedeflenen seviyeye ulaştıracaktır.

Önemle üzerinde durulması gereken diğer konu ise sanayi sektörü içerisinde imalat alt sektörü ile beraber su, enerji ve taşıocakları alt sektörlerinin varlığıdır.

2.1.2. İmalat (Üretim) Sanayi

Ada ülkelerinde imalat sanayinin durumu, her ülkenin coğrafi, ekonomik ve politik koşullarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bu ülkelerin, genellikle iç piyasadaki kısıtlı tarım ürünlerini değerlendiren ve turizm sektörünün gereksinim duyduğu ürünleri karşılamaya yönelik üretim yapan bir yapı oluşturdukları gözlenmektedir. Sanayi bölgelerindeki işletmelerin faaliyet alanları incelendiğinde, ülkelerin imalat sanayisi hakkında genel bilgi verdiği görülmektedir.

Ülkemizdeki sanayi yapısının oluşumunun görülmesi için tablo 2.2.1’de, sanayi bölgelerindeki işletmelerin faaliyet alanları incelenmiştir. 13 Sanayi Bölge ve Sitesi’nde faaliyet gösteren toplam 1.789 işletmenin 411’ü taşıt parça ve tamir faaliyetinde bulunan işletmelerdir. Bu işletmelerin genel toplam içindeki payı %23,0 oranındadır. Bu tablodan anlaşılacağı üzere, taşıt parça ve tamir faaliyetinde bulunan işletmeler sanayi bölgelerinde büyük bir yer kaplamaktadır. Taşıt parça ve tamir işletmeleri; Lefkoşa Organize Sanayi Bölgesi’nde %18,5, Mağusa Küçük Sanayi Bölgesi’nde %34,7, Mağusa Organize Büyük Sanayi Bölgesi’nde %26,5, Karaoğlanoğlu Organize Sanayi Bölgesi’nde %24,1, Haspolat Sanayi Bölgesi’nde %9,0, İskele Küçük Esnaf Sitesi’nde %36,2, Alayköy (I. Etap) Organize Sanayi Bölgesi’nde %26,5, Alayköy (II. Etap) Organize Sanayi Bölgesi’nde %18,7, Yeni Boğaziçi Küçük Esnaf Sanayi Sitesi’nde %19,7, Güvercinlik(I-II) Sanayi Bölgesi’nde %37,9, Çatalköy Sanayi Bölgesi’nde %9,0 ve Vadili Küçük Sanayi Bölgesi’nde ise %17,2’lik paya sahiptir. Sanayi bölgelerinde üretim odaklı işletmeler yerine iç piyasayı hedef alan hizmet sektörü odaklı işletmelerin ağırlıklı olduğu görülmektedir.

Tablo 2.2.1’de yer alan sanayi bölgelerinde faaliyet gösteren imalat işletmeleri içerisinde en fazla 376 işletme ile Alüminyum ve Metal İşleme Sanayi’nin yer aldığı görülmektedir. 260 işletmenin faaliyet gösterdiği Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi ise sanayi bölgeleri içinde yer alan ikinci en fazla imalat işletmesinin faaliyet gösterdiği sanayi alt sektörüdür.

Kurulması planlanan yeni sanayi bölgelerinin; yeni teknolojiler kullanan, ihracatın artırımını hedefleyen ve dış piyasaya göre rekabet üstünlüğü bulunan ürünleri üretecek işletmelere tahsis edilmesi ilke edinilmiştir. Ayrıca, işletmelerin yatay ve dikey kümelenmesine imkân sağlanacaktır.

Tablo 2.2.1: Sanayi Bölgelerindeki İşletmelerin 2023 Yılı Faaliyet Alanları

NACE BÖLÜ M NO	FAALİYET ALANI	Lefkoşa Organize Sanayi Bölgesi + Toptancılar	Lefkoşa Doğu Küçük Sanayi Bölgesi	G.Mağusa Küçük Sanayi Bölgesi	G.Mağusa Organize Sanayi Bölgesi	Karaoğlanoğlu Organize Sanayi Bölgesi	Haspolat Sanayi Bölgesi	İskele Küçük Sanayi Sitesi	Alayköy I.Etap Sanayi Bölgesi	Alayköy II.Etap Sanayi Bölgesi	Yeni Bogaziçi Küçük Esnaf Sanayi Sitesi	Güvercinlik Küçük Sanayi Bölgesi I. ve II. Etap	Çatakköy Sanayi Bölgesi	Vadili Küçük Sanayi Bölgesi	TOPLAM
10,11,12	Gıda, İçecek ve Tütün Sanayi	55	-	8	35	2	18	3	25	41	10	20	16	18	251
13,14,15	Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayi	28	-	5	4	4	6	4	5	-	3	6	-	-	65
16,31	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	71	-	18	50	7	21	7	35	13	12	9	9	8	260
17,18	Kâğıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	-	-	7	1	5	-	6	-	2	2	-	-	33
19,20,21,22	Kimyasal ve Eczacılık Ürünleri ile Petrol, Kauçuk ve Plastik Sanayi	41	-	2	22	-	13	2	6	4	2	5	7	1	105
23	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi (Cam, Seramik, Çimento, Kireç, Mermer ve Hazır Beton)	23	-	3	39	2	6	1	2	-	1	1	-	3	81
24,25	Alüminyum ve Metal İşleme Sanayi	94	5	12	75	5	26	14	50	27	17	24	15	12	376
26	Bilişim ve Elektronik Sanayi	20	-	5	9	-	2	3	5	2	1	6	4	4	61
27,28,33	Elektrik Malzemeleri ile Makine ve Teçhizat İmalat ve Montaj Sanayi	17	1	2	15	1	-	1	4	-	2	5	2	-	50
A	İmalat Sanayi Toplamı	359	6	55	256	22	97	35	138	87	50	78	53	46	1.282
B	Taşıt Parça ve Tamir İşletmeleri	88	-	33	95	7	10	21	54	23	13	50	6	11	411
C	Reklamcılık	14	-	1	3	-	-	-	5	-	1	3	1	-	28
D	Sosyal Amaçlı İşletmeler	12	-	-	2	-	4	1	6	2	1	-	1	1	30
E	Diğer	3	-	6	2	-	-	1	1	11	1	1	6	6	38
F	Tüm Sektörler Genel Toplamı	476	6	95	358	29	111	58	204	123	66	132	67	64	1.789

Not: Sanayi alt sektör faaliyet alanları; NACE Revize.2 AB Ekonomik Faaliyetler İstatistiki Sınıflaması baz alınarak düzenlenmiştir.

Kaynak: Sanayi Dairesi

2.1.3. Dış Satım ve Rekabet Edilebilirlik

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) sanayi ürünlerinin dış satımı ve rekabet edebilirliği, çeşitli faktörlere bağlı olarak şekillenmektedir. KKTC'nin sanayi ihracat ürünleri arasında öncelikli olarak tarım ve gıda ürünleri (özellikle narenciye ve süt ürünleri) yer almaktadır. KKTC'nin uluslararası alanda tanınmaması, uluslararası ambargolar ve politik kısıtlamalarla doğrudan pazarlara erişim kısıtlanarak ihracat hacmi olumsuz etkilenmektedir. Ayrıca, yüksek üretim maliyetleri ile özellikle enerji ve ham madde teminindeki zorluklar nedeniyle, KKTC'deki sanayi ürünlerinin uluslararası pazarlarda rekabet gücü düşmektedir. Üretim süreçlerinde uluslararası kalite standartlarına uyum ve ürün sertifikasyonları rekabet edebilirliği artırmada önemli faktörlerdir. KKTC'li üreticilerin bu standartlara uygun üretim yapmaları gerekmektedir. Teknoloji kullanımının artırılması ve yenilikçi üretim tekniklerinin uygulanması, verimliliği artırarak maliyetleri düşürebileceği gibi ürünlerin rekabet edebilirliğinin artırılmasına da katkı sağlayacaktır. KKTC'de üretilen ürünlerin uluslararası pazarlarda tanınması ve talep görmesi için markalaşma ve etkili pazarlama stratejileri de önem arz etmektedir.

İhraç edilen sanayi ürünlerinin listesi tablo 2.2.2'de verilmiştir. Bu tablodan görüleceği üzere, sanayi ürünleri ihracatı 2021 yılında 97.608,2 bin ABD Dolar, 2022 yılında 109.107,7 bin ABD Doları ve 2023 yılında ise 122.499,1 bin ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Sanayi ürünleri ihracatı toplam ihracat içinde 2021 yılında %57,3, 2022 yılında %66,5 ve 2023 yılında %67,6 paylar elde ederek toplam ihracatı etkilemiştir. 2023 yılı sanayi ürünleri ihracatı, 2021 yılına göre %54,2 ve 2022 yılına göre ise %27,6 oranında artmıştır. Süt ürünleri olan hellim ve peynir çeşitleri en çok ihraç ettiğimiz sanayi ürünleridir. Bu ürünlerin toplam sanayi ürünleri ihracatı içindeki oranı; 2021 yılında %56,5, 2022 yılında %54,3 ve 2023 yılında %50,4 olduğu tespit edilmiştir.

Sanayi ihraç ürünlerimiz incelendiğinde, hammaddesi ülkemiz kaynaklarından karşılanan ve ülkemize özgü olan ürünlerin dış pazarlarda rekabet etme olanağının bulunduğu görülmektedir. Diğer ülkelere göre karşılaştırmalı üstünlüğü olan bu gibi ürünlerin tespit edilerek ürün çeşitliliğine gidilmesi ve sektörün bu doğrultuda yönlendirilmesi gerekmektedir. İhracatta süreklilik, değişen üretim ve pazar yapıları göz önüne alınarak belirlenmesi ile sağlanmaktadır.

Tablo 2.2.2: Toplam İhracat İçinde Önemli Sanayi Ürünlerinin Değerleri

(Bin ABD Doları)				
NO	ÜRÜN	İHRACAT MİKTARI		
		2021	2022	2023
1	Hellim	37.030,6	44.430,4	58.061,3
2	Peynir ve lor (Hellim Hariç)	6.641,4	6.256,44	1.980,9
3	Rakı	613,9	1.103,9	586,0
4	Piliç Eti Ürünleri	1.858,9	1.121,8	116,7
5	Alçı Taşı	0,5	0,7	0,0
6	Giyim eşyası, kürkten yapılan giysiler hariç	325,8	264,5	1.233,0
7	Konsantre (Narenciye)	1.513,8	3.500,6	5.056,3
8	Mermer (İşlenmiş)	1.874,0	2.350,3	1.217,0
9	Meşrubat	15,8	0,0	216,5
10	Sigara	1.229,7	621,7	218,8
11	İlaçlar	167,6	0,0	0,0
12	Deriler (Ham)	511	690,8	542,2
13	Diğerleri	25.448,5	32.989,8	49.844,4
A	Sanayi Ürünleri Ara Toplamı	77.231,1	93.330,9	119.073,0
B	Toplam İhracat	134.769,8	140.413,5	176.237,2

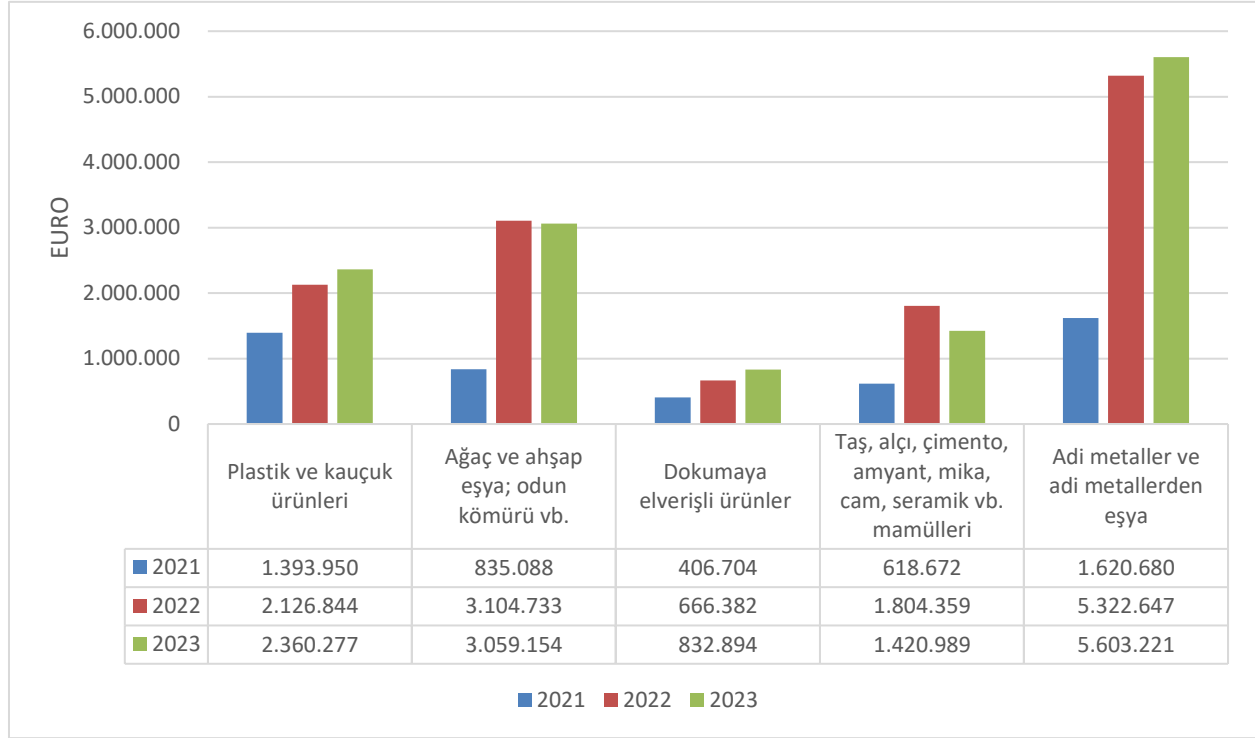
Not: Ticaret Dairesinin yayınladığı İstatistik kitapları baz alınarak Güney Kıbrıs'a yapılan ihracat dahil edilmiştir. Aynı Kitapta yer alan herhangi bir tanımı yapılmamış ürünlerin ticari tutarları enterpolasyon yoluyla Ana Ürün grupları için "Diğerleri" kategorisine dahil edilmiştir
Kaynak: İstatistik Kurumu

Kuzey ve Güney Kıbrıs arasındaki ticareti düzenlemek için oluşturulmuş Yeşil Hat Tüzüğü, Kuzey Kıbrıs'tan Güney Kıbrıs'a yapılan ticareti ve ürün hareketini kolaylaştırmakta ve KKTC'li üreticilerin ürünlerini daha geniş bir pazara sunmalarını sağlamaktadır. Her ne kadar ticaret kolaylaştırılmış olsa da belirli ürünler ve mal grupları üzerindeki kısıtlamalar devam etmektedir. Örneğin, bazı tarım ürünleri ve hayvansal ürünler gibi belirli kategoriler için sıkı kontrol ve düzenlemeler uygulanmaktadır.

Yeşil Hat Tüzüğü kapsamında Güney Kıbrıs'a ihraç ettiğimiz sanayi ürünlerinin ihracat değeri şekil 2.2.1G'de verilmiştir. Bu tablodan görüleceği üzere, Yeşil Hat Tüzüğü kapsamında sanayi ürünleri ihracatı 2021 yılında 4.973.808 Euro, 2022 yılında 13.266.433 Euro ve 2023 yılında 13.857.132,01 Euro olarak gerçekleşmiştir. 2023 yılı sanayi ürünleri ihracatı 2021 yılına göre %178,6 ve 2022 yılına göre ise %4,5 oranında artış göstermiştir. Adi metaller ve adi metallere eşyalar, Yeşil Hat Tüzüğü kapsamında en fazla ihracatı gerçekleştirilen sanayi ürünleri olmuştur. Ağaç ve ahşap eşya, odun kömürü, hasırdan sazdan veya örülmeye elverişli diğer

maddelerden mamuller, sepetçi ve hasırcı eşyasından oluşan sanayi alt sektörü ise ihracatı en fazla yapılan ikinci sektördür.

Şekil 2.2.1G: Yeşil Hat Tüzüğü Kapsamında Tarım Hariç İhraç Edilen En Büyük 5 Sanayi Ürününün Değeri



Not 1: Bu rakamlar, düzenlenen Refakat Belgelerinin miktarları toplandıktan sonra, geçiş noktalarından geçiş yapmadığı bildirilen miktarlar çıkarılarak hesaplanmıştır. Geçiş noktalarından yapılan bildirimler, Kıbrıs Rum gümrüğü ve İngiliz Üsleri ve ticarete dahil olan şahıs/şirketler tarafından yapılmıştır. Ancak, 'kullanılmadığı belirtilmeyen' belgeler ve/veya 'geçiş yaptığı bildirilmeyen' belgelerdeki rakamlar da bu toplama dahil edilmiştir. Dolayısıyla gönüllü geri bildirimine dayandığından, bu kolondaki miktarlar Yeşil Hat'tan geçiş yapan 'gerçek' değerleri tam olarak yansıtmamaktadır.

Not 2: Sanayi alt sektör faaliyet alanları; TARİC uluslararası gümrük ürün kodlaması dikkate alınarak düzenlenmiştir.

Kaynak: Kıbrıs Türk Ticaret Odası

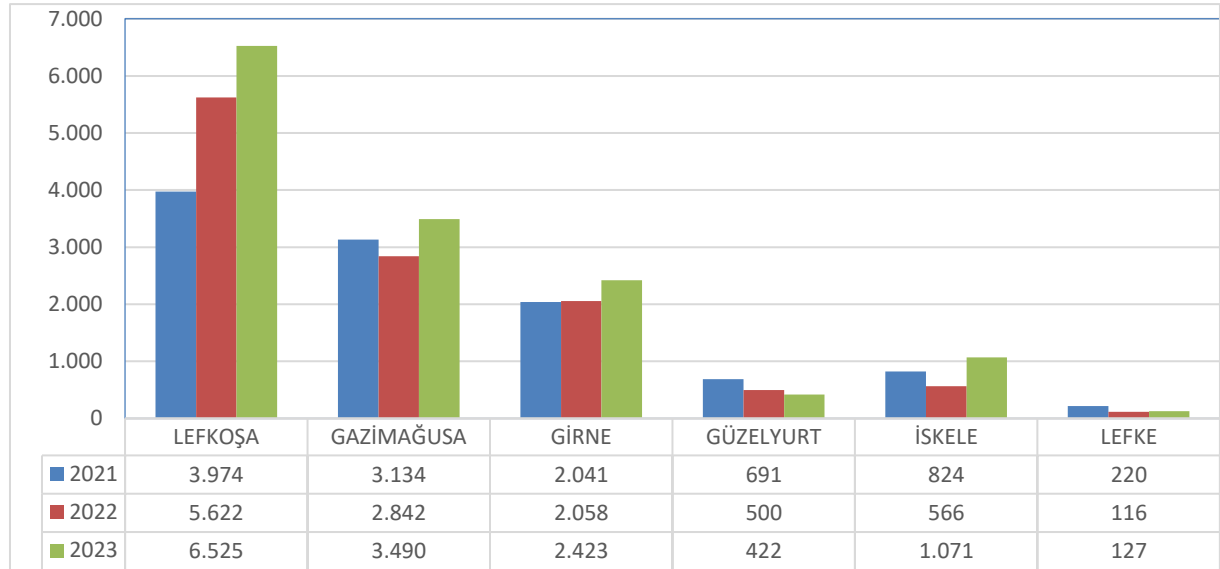
2.1.4. Sanayi Sektöründe İstihdam

İşgücü maliyeti sanayi sektörünün gelişimini etkileyen en önemli unsurlardan olup, işgücü maliyetleri ürünlerin üretim maliyetlerinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. KKTC'de sanayi sektöründeki işgücü maliyetleri, ülkenin ekonomik koşulları, yasal düzenlemeler ve işgücü piyasasının özelliklerine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. İşletmelerin bu maliyetleri yönetebilmek için verimliliklerini artırmaları ve stratejik insan kaynakları yönetimi uygulamaları önemlidir.

İşgücü maliyetimiz; Güney Kıbrıs'a kıyasla daha ucuz fakat Türkiye ve diğer yakın komşularımıza göre daha yüksektir. Bu nedenle, yıllar içinde azalmakla birlikte yine de belirli sayıda kişi Güney'e çalışmaya giderken, yakın komşumuz Türkiye olmak üzere Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve hatta Uzak Doğu Ülkelerinden dahi işgücü ithal etmekteyiz.

Şekil 2.2.2G'de işgücü anketlerine göre sanayi sektöründe yer alan istihdam incelenmiştir. 2021 yılında 10.884 kişi ve 2022 yılında 11.704 kişi, 2023 yılında ise 14.058 kişi sanayi sektöründe istihdam edilmektedir. 2023 yılı İşgücü Anketi sonuçlarına göre sanayi sektörü istihdamı, 2021 yılı İşgücü Anketine göre %29,2 ve 2022 yılı İşgücü Anketine göre ise %20,1 oranında artış göstermiştir. Sanayi sektörü istihdamının ülkemiz toplam istihdamı içindeki oranı incelendiğinde 2021 İşgücü anketine göre %8,7, 2022 işgücü anketine göre %8,4 ve 2023 İşgücü anketine göre ise %9,5 oranlarında olduğu görülmektedir.

Şekil 2.2.2G: İşgücü Anketlerine Göre Sanayi Sektöründeki İstihdamın Durumu (kişi)



Kaynak: İstatistik Kurumu

2.1.5. Sabit Sermaye Yatırımları

Sabit sermaye yatırımları, ekonominin üretim kapasitesini artırarak ekonomik büyümeyi sağlayan temel bir unsurdur. Özel kesim ve kamu kesimi sabit sermaye yatırımları 1977 ve cari fiyatlarıyla tablo 2.2.3'de verilmektedir. 2023 yılında sanayi sektörü sabit sermaye yatırımı cari fiyatlarla 2.458.629.413,7₺ olarak gerçekleşmiştir. 1977 yılı fiyatlarına göre yapılan değerlendirmede; 2023 yılı sanayi sektörü toplam sabit sermaye yatırımında; 2021 yılına göre

%32,9 artış ve 2022 yılına göre ise %7,7 oranında azalma gerçekleşmiştir. Kamu kesimi 2023 yılı sanayi sektörü yatırımı; 2021 yılına göre %427,3, 2022 yılına göre ise %45,2 oranında artmıştır. Özel kesim 2023 yılı sanayi sektörü sabit sermaye yatırımı 2021 yılına göre %8,2 artmış, 2021 yılına göre %16,9 azalmıştır. Kamu kesimi sanayi sektörü sabit yatırımlarının toplam kamu kesimi yatırımı içerisindeki oranı 2021 yılında %16,14, 2022 yılında %15,8, 2023 yılında ise %27,8'dir. Özel kesim sanayi sektörü sabit sermaye yatırımlarının, toplam özel kesim sabit sermaye yatırımı içerisindeki payı ise 2021 yılında %10,0, 2022 yılında %15,0 ve 2023 yılında %8,9 olmuştur. Sanayi sektörü toplam sabit sermaye yatırımının, toplam sabit sermaye yatırımı içerisindeki oranı ise 2021 yılında %9,5, 2022 yılında %15,1, 2023 yılında ise %10,6 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2.2.3: Sanayi Sektörü Sabit Sermaye Yatırımlarının Toplam Sabit Sermaye Yatırımları İçerisindeki Yeri

SABİT SERMAYE YATIRIMI	1977 YILI FİYATLARIYLA (₺)			CARİ FİYATLARLA (₺)		
	2021	2022	2023	2021	2022	2023
Toplam Kamu Kesimi	323,18	371,7	305,8	603.046.015,6	1.501.574.249,4	2.059.928.984,5
Sanayi Sektörü	16,14	58,6	85,1	30.116.894,3	236.538.676,7	573.229.016,3
Taş Ocakçılığı	-	-	-	-	-	-
İmalat	2,95	97,7	1,6	5.499.089,4	39.032.031,4	10.542.419,5
Elektrik-Su	13,2	48,9	83,5	24.617.804,9	197.506.645,4	562.686.596,7
Toplam Özel Kesim	2.579,7	2.249,1	3.151,7	4.813.693.234,9	9.086.122.875,1	21.228.299.185,7
Sanayi Sektörü	258,6	336,8	279,9	482.556.400,8	1.360.722.028,3	1.885.400.397,4
Taş Ocakçılığı	6,1	7,6	5,4	11.330.022,7	30.787.273,5	36.415.617,8
İmalat	236,8	297,2	210,9	441.870.886,8	1.200.703.665,6	1.420.209.093,6
Elektrik-Su	15,7	32,0	64	29.355.491,2	129.231.089,2	428.775.686,0
Sanayi Sektörü Toplam Sabit Sermaye Yatırımı	274,7	395,4	365,0	512.673.295,1	1.597.260.705,0	2.458.629.413,7
Toplam Sabit Sermaye Yatırımı	2.902,9	2.620,8	3.457,5	5.416.739.250,5	10.587.697.124,5	23.288.228.170,2

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Yine tablo 2.2.3'den görüleceği üzere en yüksek kamu kesimi sanayi sektörü sabit sermaye yatırımı elektrik-su sektöründedir. En yüksek özel kesim sanayi sektörü sabit sermaye yatırımı ise imalattadır. 1977 yılı fiyatlarına göre yapılan değerlendirmelerde; Elektrik-su kamu kesimi sanayi sektörü içerisinde 2021 yılında %81,7, 2022 yılında %83,4' ve 2023 yılında %98,1'lik paya sahiptir. İmalat özel kesim sabit sermaye yatırımları, sanayi sektörü özel sabit sermaye yatırımları içerisinde ise 2021 yılında %91,6, 2022 yılında %88,2 ve 2023 yılında %75,3 oranında paya sahip olduğu görülmektedir.

2.1.6. Teşvik ve Krediler

KKTC'deki sanayi sektörü, çeşitli teşvikler ve devlet destekleriyle büyümeye çalışmakta olup, böylelikle yerel üretimin artırılması ve ithalata bağımlılığın azaltılması hedeflenmektedir. Sanayi sektörü üzerinde etkin bir role sahip Devlet Planlama Örgütü, Ticaret Dairesi, Sanayi Dairesi, Kıbrıs Türk Süt Endüstrisi Kurumu (SÜTEK), KOBİ Geliştirme Merkezi (KOBİGEM) ve KKTC Kalkınma Bankası gibi kurumlar sanayicilere sundukları çeşitli teşvik ve devlet destekleri ile sanayi sektörünün gelişimine katkı sağlamaktadırlar.

47/2000 sayılı Teşvik Yasası uyarınca Devlet Planlama Örgütü tarafından 2001 yılından itibaren sanayi yatırım projeleri dahil olmak üzere uygun bulunan yatırım projelerine Teşvik Belgesi düzenlenmektedir. Tablo 2.2.4'da teşvik belgesi almış sanayi yatırım projeleri sektörlerle ayrılarak, istihdam ve sabit yatırım miktarını da içerecek şekilde düzenlenmiştir. Devlet Planlama Örgütü, 2021 yılında 451 istihdam ve 187.690.370 ₺ sabit yatırım, 2022 yılında 74 istihdam ve 358.697.870 ₺ sabit yatırım ve 2023 yılında 234 istihdam ve 358.040.920 ₺ sabit yatırım olmak üzere üç yılda toplam 759 istihdam ve 904.429.160 ₺ değerinde sabit yatırım artışı sağlayarak sanayi yatırım projelerini teşviklendirmiştir.

2023 yılında teşvik belgesi almış sanayi yatırım projeleri sabit yatırım tutarında; 2021 yılına göre %90,8 artış ve 2022 yılına göre %0,2 oranında azalma gerçekleşmiştir. Teşvik belgesi almış sanayi yatırım projeleri toplamının, tüm sektörleri içeren genel toplam içerisinde 2021 yılında %22,2 istihdam ve %7,5 sabit yatırım, 2022 yılında %7,7 istihdam ve %10,4 sabit yatırım ve 2023 yılında %20,05 ve %8,4 sabit yatırım oranlarında yer aldığı saptanmıştır. Teşvik belgesi almış sanayi yatırım projeleri içinde en çok sabit yatırıma sahip sektör 2021 yılında gıda, içecek ve tütün sanayi, 2022 yılında atık yönetim faaliyetleri ile hurdacılık, 2023 yılında ise gıda, içecek ve tütün sanayi olmuştur. Sanayi sektörünün “dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi”, “kâğıt ürünleri ve basım sanayi”, “elektrik malzemeleri ile makine ve teçhizat imalat ve montaj sanayi” ve “bilişim ve elektronik sanayisi” alt sektörlerinde üç yıllık süre içinde 47/2000 sayılı Yasa kapsamında teşvik belgesi kullanılmamıştır (tablo 2.2.4)

Tablo 2.2.4: 47/2000 Sayılı Yasa Kapsamında Devlet Planlama Örgütü'nden Teşvik Belgesi Almış Sanayi Yatırım Projeleri

NACE No	SEKTÖR	İSTİHDAM (kişi)			SABİT YATIRIM MİKTARI (₺)		
		2021	2022	2023	2021	2022	2023
10,11,12	Gıda, İçecek ve Tütün Sanayi	266	41	160	72.238.887	301.866.252	196.779.639
13,14,15	Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayi	-	-	-	-	-	-
16,31	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	39	5	26	24.015.990	5.519.113	24.684.410
17,18	Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	-	-	-	-	-	-
19, 20, 21,22	Kimyasal ve Eczacılık Ürünleri ile Petrol, Kauçuk ve Plastik Sanayi	12	11	-	8.685.847	1.232.100	-
23	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi (Cam, Seramik, Çimento, Kireç, Mermer ve Hazır Beton)	-	12	33	-	35.677.644	75.042.929
24,25	Alüminyum ve Metal İşleme Sanayi	110	5	-	63.705.173	14.402.761	-
26	Bilişim ve Elektronik Sanayi	-	-	-	-	-	-
27,28,33	Elektrik Malzemeleri ile Makine ve Teçhizat İmalat ve Montaj Sanayi	-	-	-	-	-	-
29,30,32	Diğer İmalat Sanayi(Ulaşım Araçları, Mücevherat, Müzik ve Spor Malzemeleri, Oyuncak ve Tıbbi Ürünlerin İmalatı)	24	-	15	19.044.473	-	61.533.942
A	İmalat Sanayi Projeleri Toplamı	451	74	234	187.690.370	358.697.870	358.040.920
5,6,7,8,9	Madencilik ve Taşocakçılığı Ürünleri	-	-	-	-	-	-
35	Havalandırma Sistemi ile Elektrik, Gaz ve Buhar Üretim ve Dağıtım	-	-	-	-	-	-
36,37, 38,39	Şebeke Su, Kanalizasyon ve Atık Yönetim Faaliyetleri ile Hurdacılık	-	-	-	-	-	-
B	Sanayi Yatırım Projeleri Toplamı	451	74	234	187.690.370	358.697.870	358.040.920
C	Tüm Sektörler Genel Toplamı	2.028	958	1.141	2.498.913.522	3.443.227.836	4.263.250.143

Not 1: Sanayi alt sektör faaliyet alanları; NACE Revize.2 AB Ekonomik Faaliyetler İstatistik Sınıflaması baz alınarak düzenlenmiştir.

Not 2: Üretim içeren bilişim ve elektronik projeleri sanayi sektörü altında, diğer bilişim ve elektronik projeleri ise haberleşme sektörü içinde değerlendirilecektir.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 2.2.5 ise Sanayi Dairesi tarafından sağlanan devlet destek ve teşviklerini içermektedir. Sanayi Dairesi fuarlara katılım desteği, yurt dışı reklam desteği, yurt dışı birim desteği, yurt dışı pazar araştırma desteği, 42/2018 Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Yasası'na göre sağlanan muafiyetler, fiyat istikrar fonu ve gümrük vergilerine ilişkin şartlı muafiyetler kapsamında verilen destekler, ISO 9001 - ISO 22000 - ISO 14001 - OHSAS 18001 - TSE Ürün belgesi - CE işareti - ISO/IEC 27001 ve G uygunluk belgesi gibi standart belgelerine sağlanan katkı gibi pek çok alanda sanayi sektörüne devlet destekleri sağlayarak, sanayi sektörünün gelişimine katkı yapmaktadır. Ülkemizdeki sanayi sektörünün tanıtımını sağlayacak yurtdışı reklamlar yapan ve uluslararası fuarlara katılan firma sayısı oldukça yetersizdir. Uluslararası fuarlara katılıp katılım desteği alan firma sayısı 2021 yılında 8, 2022 yılında 11, 2023 yılında ise 12 olmuştur. Yurtdışı reklam desteği alan firma sayısı ise 2021 yılında 1 adet ve 2022 yılında 1, 2023 yılında ise 22 adettir. İşletmelere standart belgeleri almanın önemi ve devlet tarafından sağlanan katkı hususunda gerekli bilgilendirme yapılarak farkındalık yaratılması hayati öneme sahiptir. 2021 yılında 2 firma ve 2022 yıllarında 3, 2023 yılında ise 5 firma uluslararası standart belgeleri katkısı almayı başarmıştır.

Ayrıca, Sanayi Dairesi Müdürlüğü 47/2000 sayılı Yasa kapsamında Devlet Planlama Örgütü'nden teşvik belgesi almış sanayi yatırım projelerinin gerçekleşmesi esnasında 2 tür muafiyet belgesi düzenlemektedir. Bu kapsamda, fatura tutarı üzerinden 2021 yılında 19.211.126 ₺, 2022 yılında 144.147.600 ₺, 2023 yılında ise 168.347.261₺ değerinde makine teçhizat ve bina inşaat malzemesinin muafiyeti onaylanmıştır. Bu miktarlar teşvik belgesi almış sanayi yatırım projelerinin ne kadarının gerçekleştiği hususunda bilgi sağlamaktadır.

Tablo 2.2.5: Sanayi Dairesi Tarafından Sağlanan Devlet Destek ve Teşvikleri

DEVLET DESTEĞİ		YIL			Endeks (2021=100)
		2021	2022	2023	2021-2023
Fuarlara Katılım Desteği	Firma sayısı	8	11	12	
	Toplam Miktar (₺)	1.406.208	2.317.261	916.460	-34,8%
Yurtdışı Reklam Desteği	Firma sayısı	1	1	2	
	Toplam Miktar (₺)	43.307	31.892	159.723	268,8%
Yurt Dışı Birim Desteği	Firma sayısı	0	0	0	
	Toplam Miktar (₺)	0	0	0	0
Yurt Dışı Pazar Araştırma Desteği	Firma sayısı	1	1	22	
	Toplam Miktar (₺)	7.141	12.512	931.554	12944,5%
2/2005 Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Yasası'na Göre Sağlanan Muafiyet	Firma sayısı	0	0	0	
	Toplam Miktarı (₺)	0	0	0	
Standart Belge Almaya Yönelik Verilen Katkı	Firma sayısı	2	3	5	
(ISO 9001, ISO 22000, ISO 14001, OHSAS 18001, TSE-HYB Ürün Belgesi, CE İşareti, ISO/IEC 27001 ve G Uygunluk Belgesi)	Devlet Desteği Toplamı (₺)	28.443	137.709	210.185	639,0%
	Belge Sayısı	2	4	9	350,0%
47/2000 sayılı Teşvik Yasası'na göre muafiyeti onaylanan makine teçhizat ve bina inşaat malzemelerinin fatura tutarı (₺)	Toplam Miktarı (₺)	19.211.126	144.147.600	168.347.261	776,3%

Kaynak: Sanayi Dairesi

Ticaret Dairesi'nin teşviklendirdiği sanayi ürünleri tablo 2.2.6'da listelenmiştir. 2023 yılında sağlanan %14 teşvik primi miktarı; 2021 yılına göre ise %356,9 oranında artış ve 2022 yılına göre ise %41,4 oranında artış ile 893.246 ₺ olarak gerçekleşmiştir. Ticaret Dairesi tarafından yıllara göre düzenli şekilde teşviklendirilen tek ürün konfeksiyondur. Konfeksiyon ürünlerinin yurtdışı piyasalarda uygun fiyat üzerinden satılması amacı ile 2021–2023 yılları arasında kapsayan dönemde 253.158 ₺ değerinde %14 teşvik primi desteği, 698.721 ₺ kara navlun teşvik primi desteği ve 581.572 ₺ hava navlun teşvik primi desteği olmak üzere toplam 1.533.452 ₺ değerinde ürüne devlet desteği sağlamıştır.

Tablo 2.2.6: Ticaret Dairesinin Başlıca Sanayi Ürünlerine Sağladığı Navlun ve Teşvik Primi Değerleri

(₺)

ÜRÜN	14 % TEŞVİK PRİMİ			KARA NAVLUN TEŞVİK PRİMİ			HAVA NAVLUN TEŞVİK PRİMİ			
	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023	
1	Konfeksiyon	89.436		163.722	208.085	68.333	422.303	233.728	85.234	262.610
2	Kahve	2.846			31.197	28.200	24.500			
3	Kompoze Mozaik ve Taş		246.723	48.002		435.331	671.393			
4	Mermer									
5	İlaç									
6	Alkollü İçki					19.108				
7	Kuruyemiş									
8	Mobilya					10.306				
9	Peçete, Havlu ve Çöp Torbası									
10	Hazır Buz Küpü				73.115					
11	Sığır Kırkbayır, Koyun İşkembe					54.227	61.205			
12	Logar Kutusu									
13	Meşrubat						16.973			
14	Zeytin Yağı & Çakistes						61.748			
15	Poşet Çanta	3.751			7.788					
16	Tuğla						196.667			
17	PPRC Boru									
18	Harup Pekmezi									
19	Helva ve Tahın	50.368	40.936		86.650	148.322				
20	Boya Malzemesi					237.697				
21	Macun,Bikla, Turşu,Reçel									
22	Lokum									
23	Solar Sistem						165.989			
24	Çanta ve Valiz	49.108	95.568	424.757	47.231	45.507	364.938			
25	Donmuş Limon-Mandalın suyu						0			
26	Mermi Çekirdeği & Fişenk		248.488	256.764	195.644	434.274	8.693.047			
27	Kuş Yemi									
28	Keçi Boynuzu Kırığı ve Çekirdeği				292.350	266.250	501.687			
29	Nar				107.170	35.000	205.206			
30	Sıcak Su Tankı ve Ayacı				21.200					
	SANAYİ TOPLAMI	195.509	631.715	893.246	1.049.229	1.782.555	11.385.656	233.728	85.234	262.610

Not 1: Navlun fatura toplam tutarlarına göre tablo düzenlenmiştir. (Ürün ürün listelenen satış fatura tutarına göre listelenmemiştir. Bu yüzden aynı ürünlerin birden fazla satırda bulunma olasılığı vardır).

Not 2: 2019 Yılında bütçe yetersizliğinden dolayı navlun iadesi ödemesi gerçekleşmedi. Kısıtlı olarak bazı firmalara %14 Teşvik Primi ödemesi gerçekleştirilmiştir.

Kaynak: Ticaret Dairesi

Tablo 2.2.7'de süt ürünleri olan hellim, kaşar ve peynire sağlanan ihracat teşvik primi (sbvansiyeye) tutarları ihraç edilen ülkelere göre listelenmiştir. Süt ürünlerine sağlanan ihracat teşvik primi miktarları 2021 yılında 38.439.924 ₺ ile 2022 yılında 26.673.946 ₺'dir. 2023 yılında sağlanan teşvik tutarı ise, 2021 yılına göre %24,2 azalma, 2022 yılına göre de %9,3 oranında artış göstererek 29.155.556 ₺ olarak gerçekteşmiştir. 2021 yılında 12.030.393 kg, 2022 yılında 11.882.538 kg ve 2023 yılında ise 9.978.875 kg süt ve süt ürününü işletmeler yurtdışına ihraç ederek ihracat teşvik primi almıştır. Bu değerlere göre, 2023 yılında ihraç edilen süt ürünlerinin kilosunda, 2021 yılına göre %17,1, 2022 yılına göre de %16,0 oranında azalmıştır. 2023 yılı ağırlık değerlerine göre ise, süt ürünlerinin %32,5'inin Türkiye'ye; geri kalan %67,5'inin ise 3. lkelere ihraç edildiği tespit edilmiştir. 2023 yılında ihraç edilen ürünlerin %93,7'sinin hellim, %0,7'sinin kahvaltılık peynir, %2,8'inin eritme peynir ve %1,7'sinin krema olduğu görülmektedir.

Tablo 2.2.7: Yıllara Göre Süt Ürünlerine Sağlanan İhracat Teşvik Primi (Sübvansiyeye) Tutarları

(₺)								
NO	MAMÜL	BÖLGE	2021		2022		2023	
			Ağırlık (Kg)	TEŞVİK PRİMİ	Ağırlık (Kg)	TEŞVİK PRİMİ	Ağırlık (Kg)	TEŞVİK PRİMİ
1	HELLİM	Türkiye	3.107.103	8.835.255	3.018.236	6.551.443	2.721.498,50	5.442.997,00
		3. Ülke	6.509.270	19.215.509	7.148.585	17.139.777	6.631.005,41	22.652.444,02
		TOPLAM	9.616.373	28.050.764	10.166.821	23.691.220	9.352.503,91	28.095.441,02
2	KAŞAR	Türkiye	119.706	490.644	6.320	12.640	0	0
		3. Ülke	3.235	6.470	207.017	414.034	0	0
		TOPLAM	122.941	497.114	213.337	426.674	0	0
3	MOZERELLA	Türkiye	7.696	23.392	17.550	35.100	4.800	9.600
		3. Ülke	82.060	164.120	240.780	631.560	60.000	198.000
		TOPLAM	89.756	187.512	258.330	666.660	64.800	207.600
4	PEYNİR (Kahvaltılık)	Türkiye	401.824	1.351.824	387.728	775.456	69.600	139.200
		3. Ülke	0	0	0	0	0	0
		TOPLAM	401.824	1.351.824	387.728	775.456	69.600	139.200
5	PEYNİR (Tost)	Türkiye	51.219	238.203	143.396	243.592	3.150	6.300
		3. Ülke	0	0	24.200	48.400	18.000	90.000
		TOPLAM	51.219	238.203	167.596	291.992	21.150	96.300
6	PEYNİR (Eritme)	Türkiye	270.560	562.120	373.784	747.568	276.230	552.460
		3. Ülke	0	0	0	0	0	0
		TOPLAM	270.560	562.120	373.784	747.568	276.230	552.460
7	PEYNİR (Arap Tipi)	Türkiye	737	3.685	0	0	0	0
		3. Ülke	18.648	49.319	27.230	60.220	12.369,60	53.755,20
		TOPLAM	19.385	53.004	27.230	60.220	12.369,60	53.755,20
8	PEYNİR (Labne)	Türkiye	0	0	0	0	0	0
		3. Ülke	0	0	100	0	2.678,40	0,00
		TOPLAM	0	0	100	0	2.678,40	0,00
9	KREMA	Türkiye	240.993	0	237.468	0	168.390	0
		3. Ülke	0	0	0	0	0	0
		TOPLAM	240.993	0	237.468	0	168.390	0
10	PEYNİR (Beyaz)	Türkiye	0	0	720	0	0	0
		3. Ülke	280	0	0	0	40	0
		TOPLAM	280	0	720	0	40	0
11	PEYNİR (Delikli)	Türkiye	4.800	12.000	5.470	8.540	-	-
		3. Ülke	0	0	0	0	5.400	10.800
		TOPLAM	4.800	12.000	5.470	8.540	5.400	10.800
12	YOĞURT	Türkiye	0	0	0	0	0	0
		3. Ülke	5.197	0	10.944	0	1.310	0

		TOPLAM	5.197		10.944		1.310	
13	TELEME	Türkiye	1.207.065	7.487.383	0	0	0	0
		3. Ülke	0	0	0	0	0	0
		TOPLAM	1.207.065	7.487.383	0	0	0	0
14	KÜNEFE	Türkiye	0	0	5.040	0	0	0
		3. Ülke	0	0	0	0	0	0
		TOPLAM	0	0	5.040	0	0	0
15	LOR PEYNİRİ	Türkiye	0	0	0	0	0	0
		3. Ülke	0	0	9.250	0	4.402,80	0
		TOPLAM	0	0	9.250	0	4.402,80	0
16	U.H.T	Türkiye	0	0	18.720	5.616	-	0
		3. Ülke	0	0	0	0	0	0
		TOPLAM	0	0	18.720	5.616	0	0
		GENEL TOPLAM	12.030.393	38.439.924	11.882.538	26.673.946	9.978.874,71	29.155.556,22

Kaynak: Kıbrıs Türk Süt Endüstrisi Kurumu (SÜTEK)

Tablo 2.2.8 KKTC Kalkınma Bankası ile KKTC Merkez Bankası denetimindeki bankaların sanayi ve KOBİ sektörüne kullandığı kredilerin toplamını içermektedir. KKTC Kalkınma Bankası kendi kaynaklarından, hazine kaynaklarından ve Başbakanlık bünyesinde oluşturulan fondan elde ettiği gelirler olmak üzere farklı kaynaklarla öncelikli sektörler için kredi sağlamayı görev edinmiştir. Fonun kaldırılmış olması ve hazine kaynaklı kredilerinden de uzun zamandır kullanılmıyor olması bankanın kendi kaynaklarını daha verimli kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Her kaynak farklı vade, para birimi ve faiz oranları ile yatırım ve işletme kredisi olarak yatırım projelerinin finansmanında kullanılmaktadır. Kalkınma Bankası kendi kaynaklarını genellikle TL ve USD para birimi cinslerinden kullandırmayı tercih etmiştir. Banka uyguladığı piyasa faizinin altındaki faiz oranı, ödemesiz süre ve uzun vade fırsatları ile sanayi ve KOBİ sektörünün gelişmesine katkı yapmaktadır.

Kalkınma Bankası bu amaçla sanayi sektörüne, 2023 yılında 107.069.788 ₺ yatırım kredisi ile 32.140.890 ₺ işletme kredisi kullanmıştır. KKTC Merkez Bankası denetimindeki bankaların sanayi sektörüne kullandığı krediler ise, diğer bankalar sanayi kredileri bölümü olarak tabloda yer almıştır. Bu krediler işletme ve yatırım kredisi olarak ayrılmamıştır. Buna göre, 2022 yılında 3.214,9 Milyon ₺, 2023 yılında 4.214,2 Milyon ₺ ve 2023 yılında 7.580,3 Milyon ₺ hacmindeki kredi sanayi sektörünün hizmetine sunulmuştur (tablo 2.2.8).

Tablo 2.2.8: KKTC Kalkınma Bankası ile KKTC Merkez Bankası Denetimindeki Bankaların Sanayi ve KOBİ Sektörüne Kullandığı Kredilerin Toplamı

NO	KAYNAK	PARA CİNSİ	YATIRIM KREDİSİ			İŞLETME KREDİSİ		
			2021	2022	2023	2021	2022	2023
A	KKTC KALKINMA BANKASI TOPLAM SANAYİ KREDİLERİ	USD	-	-	-	-	-	-
		EURO	-	-	-	-	-	-
		STG	-	-	-	-	-	-
		TL	10.704.641	31.463.410	107.069.788	6.761.013	20.391.648	32.140.890
B	DİĞER BANKALAR SANAYİ KREDİLERİ	Milyon TL	3.214,9	4214,2	7.580,3	-	-	-
	TOPLAM	Milyon TL	3.225,60	4.245,66	7.687,37	6,76	20,39	32,14

Not: Diğer Bankalar Sanayi Kredileri olarak nitelendirilen KKTC Merkez Bankası denetimindeki (TMSF bankaları hariç) bankaların sanayi sektörüne kullandıkları kredilerdir. Bu krediler İşletme ve Yatırım kredisi olarak ayrılmamıştır.

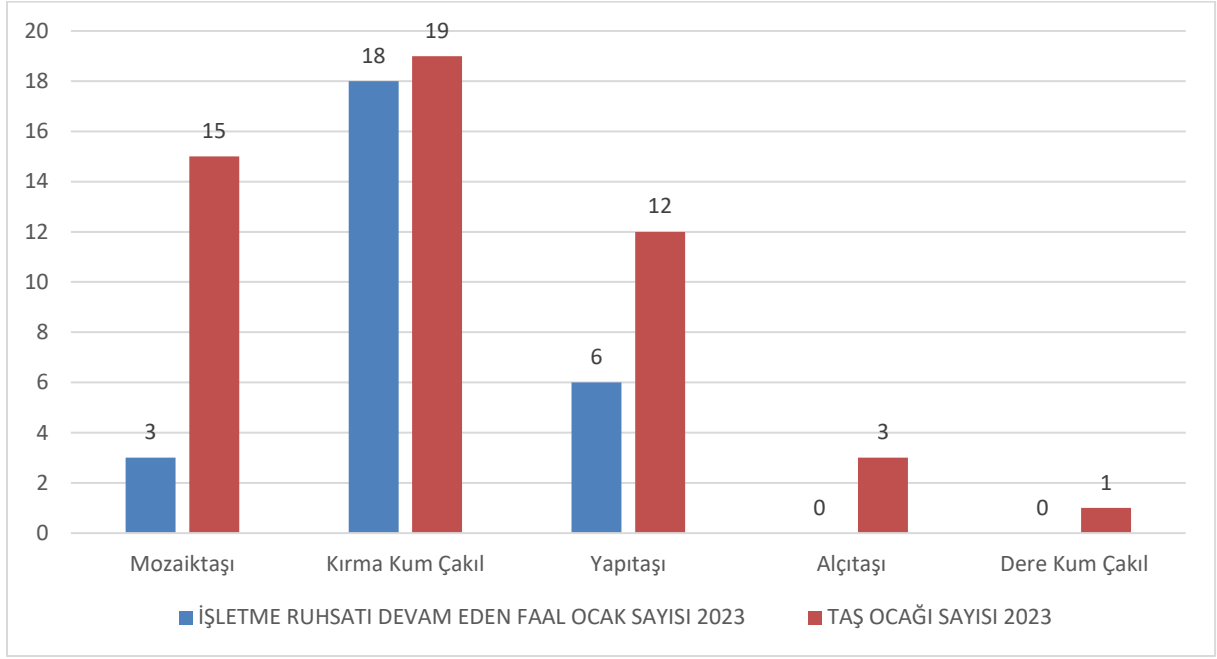
Kaynak: KKTC Kalkınma Bankası ve Merkez Bankası

2.1.7. Taş Ocakçılığı

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde taş ocakçılığı, inşaat sektörüne yönelik malzeme sağlamak için önemli bir sektördür. Taş ocaklarından elde edilen malzemeler genellikle beton üretimi, yol yapımı, binaların yapımı ve diğer altyapı projeleri için kullanılmaktadır. Ancak, taş ocakçılığı faaliyetleri çevresel ve sosyal etkilere neden olabileceğinden dolayı sıkı düzenlemelere tabidir. Bu faaliyetlerin sürdürülebilir ve çevreye duyarlı bir şekilde yönetilmesi hayati öneme sahiptir.

Şekil 2.2.3G'den görüleceği üzere, ülkemizde mevcut toplam 50 taşocağı bulunmaktadır. Bunlardan 2021 yılında 21, 2022 yılında 24 adedi faal iken, 2023 yılında da bu sayı 27 olmuştur. 2023 yılında faal olan taşocaklarının 3 adedi mozaik taşı, 18 adedi kırma kum-çakıl ve 6 adet yapı taşı cinsi malzeme üretmektedir. Ruhsat süresinin sonlanması, ruhsat süresi devam etmesine rağmen faal olmayan ve emirname kapsamında olmasından dolayı 2022 yılında 24 adet ve 2023 yılında ise 23 adet faal olmayan taşocağı bulunmaktadır.

Şekil 2.2.3G: 2023 Yılı Taş Ocakları Faaliyet Durumları



Kaynak: Jeoloji ve Maden Dairesi

Tablo 2.2.9’da mevcut taşocaklarının malzeme üretimi ve kullandıkları patlayıcı malzeme miktarları verilmiştir. Mevcut taşocaklarının malzeme üretim değerleri incelendiği zaman, 2023 yılı kırma kum-çakıl üretiminin, 2021 yılına göre %36,3 ve 2022 yılına göre %15,3 oranında arttığı ve kırma kum-çakıl üretimi yapan taşocaklarının 2023 yılındaki toplam üretim miktarı 4.261.600 ton olup faal durumdaki kırma kum-çakıl ocaklarının toplam ocak sayısına oranının ise %66,72 olduğu görülmektedir.

2023 yılında alçıtaşı ve yapıtaşı üretimi gerçekleşmemiştir. 2023 yılı mozaik taşı üretimi ise, 2021 yılına göre %15,8 ve 2022 yılına göre ise %81,0 oranında azalarak 8.000 ton olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca üretime paralel olarak kullanılan patlayıcı (Amonyum Nitrat ve dinamit) miktarlarında da yıllar itibarı ile değişiklikler olmuştur.

Tablo 2.2.9: Mevcut Taş Ocaklarının Malzeme Üretimi ve Kullanılan Patlayıcı Miktarı

	MALZEME CİNSİ	TOPLAM MİKTAR (ton)		
		2021	2022	2023
Malzeme Üretimi	Kırma- Kum Çakıl	3.127.000	3.697.400	4.261.600
	Mozaiktaşı	9.500	42.000	8.000
Kullanılan Patlayıcı	Dinamit	22.338	26.715	30.440
	ANFO (Amonyum Nitrat)	982.875	1.232.600	1.404.550

Kaynak: Jeoloji ve Maden Dairesi

2.1.8. Enerji

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde elektrik enerjisi, ekonomik ve sosyal gelişim için kritik bir öneme sahiptir. KKTC'deki elektrik üretimi büyük ölçüde fosil yakıtlara dayanmakta ve özellikle dizel ve fuel-oil gibi yakıtlar kullanılmaktadır. Yerel enerji kaynaklarının sınırlı olması nedeniyle elektrik üretimi için ithal yakıtlar kullanılmaktadır.

Elektrik dağıtımını, Kuzey Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu (KIB-TEK) tarafından yönetilmektedir. KIB-TEK, elektrik üretimi, iletimi ve dağıtımından sorumlu olan ana kurumdur. Bu amaçla kurum Girne'de Teknecik Santrali ile Serhatköy'deki Güneş Enerji Santralini işletmektedir. Ayrıca, ülkemizin artan enerji ihtiyacının karşılanması için yap işlet modeli ile üretim yapan AKSA Kalecik tesisi kurulmuştur.

Son yıllarda, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı konusunda adımlar atılmaktadır. Özellikle güneş enerjisi potansiyeli değerlendirilmeye başlanmıştır. Güneş enerjisi projeleri hem çevresel etkilerin azaltılması hem de enerji bağımsızlığının artırılması açısından önemlidir. KKTC, enerji arz güvenliğini sağlamak ve enerji maliyetlerini düşürmek amacıyla çeşitli politikalar uygulamaktadır. Türkiye'den KKTC'ye kablo ile elektrik taşınması projesi, KKTC'nin enerji sektöründe önemli bir dönüm noktası olma potansiyeline sahiptir. Bu proje, KKTC'nin enerji arz güvenliğini artırmak ve daha sürdürülebilir bir enerji geleceği sağlamak için stratejik bir öneme sahiptir.

Ayrıca, enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kaynaklarının artırılması, gelecekteki enerji stratejilerinin önemli bir parçasıdır. Buna paralel elektrik altyapısının iyileştirilmesi ve enerji arz güvenliğinin artırılması gerekmektedir. Yenilenebilir enerjiye geçiş ve enerji verimliliğinin artırılması, uzun vadede enerji maliyetlerinin düşürülmesine katkı sağlayabilir.

KKTC'de enerji sektörü, sürdürülebilir enerji çözümlerinin benimsenmesi ve enerji arz güvenliğinin sağlanması açısından stratejik öneme sahiptir. Bu çerçevede, yenilenebilir enerji kaynaklarının değerlendirilmesi ve enerji verimliliği önlemlerinin alınması önemlidir.

Tablo 2.2.10: Mevcut Elektrik Santrallerinin Üretim Değerleri (MWh)

ÜRETİM SANTRALLERİ	2021		2022		2023	
	Üretilen Enerji (MWh)	Oran	Üretilen Enerji (MWh)	Oran	Üretilen Enerji (MWh)	Oran
Kalecik Dizel Jenaratörleri	725.541	44,04%	650.477	35,04%	775.685	40,08%
Teknecik Buhar Türbinleri	388.043	23,55%	475.419	25,61%	390.191	20,16%
Teknecik Dizel Jenaratörleri	435.794	26,45%	531.085	28,61%	539.183	27,86%
Serhatköy Solar Enerji Santrali	1.686	0,10%	1.261	0,07%	1.061	0,05%
Gaz Türbinleri	-	-	20.347	1,10%	42.948	2,22%
PV toplam Kurulu Güç MW	91.673	5,56%	100.035	5,39%	110.371	5,70%
Güney Kıbrıs'tan Alınan	33.233	2,02%	50.200	2,70%	58.575	3,03%
Güney Kıbrıs'a Verilen	28.363	-1,72%	27.472	1,48%	17.460	0,90%
KKTC TOPLAM ÜRETİM	1.647.607	100%	1.856.297	100%	1.935.474	100%

Kaynak: KKTC Elektrik Kurumu

Ülkemizdeki mevcut elektrik santrallerinin üretim değerleri tablo 2.2.10'da görülmektedir. Bu tablodan görüleceği üzere, ülkemizde üretilen toplam enerji 2021 yılında 1.647.607 MWh, 2022 yılında 1.856.297 MWh, 2023 yılında ise 1.935.474 MWh'dir. 2023 yılında ülkemizde üretilen elektrik enerjisi ise 2021 yılına göre %17,5 ve 2022 yılına göre ise %4,3 oranında artış olarak gerçekleşmiştir. Enerji ihtiyacımızın önemli kısmı yapılan anlaşma gereğince Kalecik'te üretim yapan özel sektör işletmesi tarafından karşılanmaktadır. Üretilen toplam enerjinin 2021 yılında %44,04'ü ve 2022 yılında %35,04'ü, 2023 yılında ise %40,08'i bu mobil santralden elde edilmiştir. Teknecik buhar türbinleri ise üretilen toplam enerjinin; 2021 yılında %23,55'ini, 2022 yılında %25,61'ini ve 2023 yılında %20,16'sını üretmektedir. 2022 yılında Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu ve Güney Kıbrıs Elektrik İdaresi varılan anlaşma gereği güney ve kuzey arasındaki elektrik şebekelerini kalıcı olarak bağlamıştır.

Tablo 2.2.11 Mevcut elektrik santrallerinin aylara göre elektrik üretim değerleri bulunmaktadır. 2021, 2022 ve 2023 yıllarında en az enerji üretimi yapılan ay Nisan, en yüksek enerji üretimi yapılan ayın ise Ağustos olduğu görülmektedir. Buna göre Ağustos ayındaki üretilen enerji değerleri; 2021 yılında %12,0, 2022 yılında %10,4 ve 2023 yılında %11,5'lik oranla

gerçekleşmiştir. Yıllara göre Nisan ayında gerçekleşen en düşük enerji değerleri ise; 2021 yılında %6,4, 2022 yılında %6,2'lik oranla ve 2023 yılında %6,4'lük orandır. Aynı yıl içinde en yüksek ile en düşük üretimin yapıldığı ay arasındaki fark 2021 yılında 92.088 MWh, 2022 yılında 75.850 MWh ve 2023 yılında 97.549 MWh'dir.

2023 yılında en yüksek üretim sırasıyla toplam üretim içerisinde %11,5, %11,1 ve %9,3 paylarla Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında gerçekleşmiştir. Üretim ortalamaları ise 2021 yılında 137.342 MWh, 2022 yılında 150.113 MWh ve 2023 yılında 158.380 MWh olarak gerçekleşmiştir. Tüketim değerlerinin aylık üretim ortalama değerlerine yakın olması hem maliyetlerin hem de elektrik kesintilerinin azaltılmasında etkili bir yöntemdir. Bu nedenle, elektronik sayaç sistemi sayesinde farklı fiyat tarifeleri ve talep güvenliği politikaları oluşturulmuştur. KIBTEK 2022 yılında elektrik tüketiminde çoklu tarife uygulamasına geçmiştir.

Tablo 2.2.11: Mevcut Elektrik Santrallerinin Aylara Göre Elektrik Üretimi (MWh)

AYLAR	2021		2022		2023	
	Üretilen Enerji	Oran	Üretilen Enerji	Oran	Üretilen Enerji	Oran
OCAK	135.628	8,2%	179.400	10,0%	162.549	8,6%
ŞUBAT	107.828	6,5%	144.697	8,0%	156.318	8,2%
MART	118.171	7,2%	162.149	9,0%	135.405	7,1%
NİSAN	105.000	6,4%	111.812	6,2%	121.499	6,4%
MAYIS	109.335	6,6%	123.070	6,8%	120.878	6,4%
HAZİRAN	126.239	7,7%	148.795	8,3%	147.810	7,8%
TEMMUZ	186.450	11,3%	177.609	9,9%	211.634	11,1%
AĞUSTOS	197.088	12,0%	187.662	10,4%	219.048	11,5%
EYLÜL	148.421	9,0%	158.868	8,8%	176.497	9,3%
EKİM	129.954	7,9%	136.645	7,6%	147.837	7,8%
KASIM	123.394	7,5%	122.748	6,8%	140.634	7,4%
ARALIK	160.601	9,7%	147.897	8,2%	160.446	8,4%
TOPLAM	1.648.109	100%	1.801.352	100%	1.900.555	100%

Not: Kayıplar ve santral iç tüketim değerleri toplama dahil, güneysden beslenen köyler toplama dahil değildir. Kaynak: KKTC Elektrik Kurumu

Tablo 2.2.12'de tüketici sayısı ve tüketiminin tüketici gruplarına göre dağılımı verilmiştir. Kayıplar ve santral iç tüketimi hariç ülkemizde 2021 yılında 1.430.030 MWh, 2022 yılında 1.610.726 MWh ve 2023 yılında 1.712.523 MWh enerji tüketilmiştir. Bu değerlere göre, 2023 yılı tüketim değeri 2021 yılına göre %19,8 ve 2022 yılına göre ise %6,3 oranında artış göstermiştir. Tüketici grubuna göre en çok tüketim ise; geçici akım, konut tarifesi, ticari tarife

şeklinde sıralanmaktadır. Tüketici sayısına göre yapılan değerlendirmelerde ise 2023 yılında; 2021 yılına göre %9,2 ve 2022 yılına göre ise %4,5 oranında artışlarla 219.931 tüketici sayısına ulaşıldığı belirlenmiştir. Kayıplar ise genel tüketim miktarı içerisinde 2021 yılında %10,3, 2022 yılında %7,7 ve 2023 yılında %7,8 paya sahip olmuştur.

Tablo 2.2.12: Tüketici Sayısı ile Tüketimin Tüketici Gruplarına Göre Dağılımı (MWh)

TÜKETİCİ GRUPLARI	TÜKETİCİ SAYISI			TÜKETİM (MWh)		
	2021	2022	2023	2021	2022	2023
01-14. Geçici Akım I-II	2.134	2.148	2.298	19.435	28.187	39.144
02. Konut Tarifesi (4 Farklı)	159.671	167.024	175.654	552.520	604.674	648.976
03-04. Ticari Tarife I-II	20.797	20.687	21.447	506.488	390.745	380.486
05-06. Endüstri Tarifesi I-II-%5	1.614	1.597	1.581	111.933	123.409	127.157
07-08. Turizm Tarifesi I-II	-	263	270	-	56.454	220.562
09. Su Motorları Tarifesi	3.159	3.206	3.253	56.413	52.736	51.305
10. Sokak Işıkları Tarifesi	76	83	90	1.786	1.457	1.643
101. KIBTEK Sokak Aydınlatma	2.353	2.377	2.427	18.514	16.063	13.318
102. Sosyal Yardım Tarifesi	1.140	1.212	1.271	4.600	4.657	5.164
103.Merdiven Ayakları	6.671	6.823	7.189	8.475	10.525	11.335
106.Yüksek Gerilim Endüstri Tarifesi	-	1	1	9.369	12.585	15.705
109.Soğuk Zincir ve Ağlar	498	529	556	7.333	7.081	7.593
12. Savunma Tarifesi	1.877	1.886	1.920	91.753	96.720	93.389
13. Devlet Tarifesi	1.137	1.162	1.185	40.910	47.202	47.929
202. TC Elçiliği	1	-	1	2	-	1
203. Diplomat Tarifesi	14	15	16	499	527	567
16. Sadece Üretim Paneli	321	353	369	-	-	-
17-117 Casinolar	-	58	58	-	114.906	3.104
15.Vakıflar Tarifesi	-	285	284	-	680,857	1.015
16.Üniversiteler	-	60	60	-	42.119,07	44.130,00
Güneş İç Tüketim Sayacı	-	681	1	-	-	-
Güney Kıbrıs'a Verilen	-	-	-	-	-	-
Toplam	201.463	210.450	219.931	1.430.030	1.610.726	1.712.523
Santral İç Tüketimi				47.415	51.915	39.562
Kayıplar				170.163	138.711	148.470
Genel Tüketim				1.647.608	1.801.352	1.900.555

Not: Tüketici sayısı olarak yıl sonunda gerçekleşen aktif tüketici sayısı alınmıştır.

Kaynak: KKTC Elektrik Kurumu

Yenilenebilir enerji kullanımı incelendiğinde, KKTC’de fotovoltaik (PV) enerji üretiminin son yıllarda artış içerisinde olduğu, ancak diğer üretim türlerine görece payının aynı kaldığı görülmektedir. 2021 yılında fotovoltaik enerji üretimi toplam 91.674 MW olmuştur. 2022 yılında %9,12 artış ile bu rakam 100037 MW’ye yükselmiştir. 2023 yılında ise %10,33 artış ile 110.370 MW PV enerji üretilmiştir. Bu artış yenilenebilir enerji üretiminin arttığını göstermektedir. PV enerji üretiminin toplam enerji üretimi içerisindeki payı ise büyük bir

değişiklik göstermemiştir. 2021 yılında %5,57 olan bu oran, 2022 yılında %5,5'e düşmüş, 2023 yılında ise artarak %5,81 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2.2.13: Yenilenebilir Enerji

	2021		2022		2023		2021-2023 PV Üretim Miktarı Değişimi (%)
	PV toplam Kurulu Güç Üretimi (MW)	PV Üretimin Toplam Üretime Oranı	PV toplam Kurulu Güç Üretimi (MW)	PV Üretimin Toplam Üretime Oranı	PV toplam Kurulu Güç Üretimi (MW)	PV Üretimin Toplam Üretime Oranı	
Ocak	66	0,05%	4385	2,44%	5244	3,23%	7845,45
Şubat	6064	5,62%	4497	3,11%	6128	3,92%	1,06
Mart	5914	5,00%	5452	3,36%	7422	5,48%	25,50
Nisan	9723	9,26%	9992	8,94%	11385	9,37%	17,09
Mayıs	9210	8,42%	10471	8,51%	8470	7,01%	-8,03
Haziran	9965	7,89%	10898	7,32%	12164	8,23%	22,07
Temmuz	10124	5,43%	10189	5,74%	11787	5,57%	16,43
Ağustos	8787	4,46%	9009	4,80%	10324	4,71%	17,49
Eylül	8922	6,01%	9758	6,14%	9961	5,64%	11,65
Ekim	8819	6,79%	10819	7,92%	10249	6,93%	16,21
Kasım	7888	6,39%	8410	6,85%	9387	6,67%	19,00
Aralık	6192	3,86%	6157	4,16%	7849	4,89%	26,76
Toplam	91.674	5,57%	100.037	5,55%	110.370	5,81%	20,39

Kaynak: KIB-TEK

2.1.9. Su (İçme ve Kullanma Suyu)

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, bir ada devleti olarak su kaynakları açısından sınırlı imkanlara sahiptir. Ada iklimi yarı kurak olduğundan, doğal su kaynakları yeterli değildir ve zaman zaman su kıtlığıyla karşı karşıya kalmaktadır. Su kaynaklarının yönetimi hem içme suyu hem de tarımsal faaliyetler için büyük bir öneme sahiptir. KKTC'deki su kaynakları, doğal yeraltı su kaynakları, yerüstü suları ve dış kaynaklardan temin edilen sular olarak sınıflandırılmaktadır. KKTC'de suyun önemli bir kısmı yeraltı su kaynaklarından elde edilmektedir. Adaya düşen yağmur suları, yeraltı akiferlerine (su taşıyan yer altı tabakaları) sızmakta ve bu sular, kuyular aracılığıyla çıkarılmaktadır. KKTC'de yerüstü su kaynakları oldukça sınırlıdır. Küçük göletler ve akarsular mevsimsel olarak su sağlamaktadırlar. Ancak bu sular, ada nüfusunun su ihtiyacını karşılamaya yetmemektedir.

Geçitköy Barajı: KKTC'nin en büyük su depolama tesislerinden biri olan Geçitköy Barajı, Türkiye'den gelen suyun toplandığı bir merkezdir. KKTC'nin su kaynaklarını desteklemek ve ada halkının su ihtiyacını karşılamak amacıyla Türkiye'den su transferi yapılmaktadır. Bu proje, "Asrın Projesi" olarak da adlandırılan KKTC Su Temin Projesi ile gerçekleştirilmiştir. 2015

yılında tamamlanan bu projede, Türkiye'nin Mersin ilinden Akdeniz altından döşenen boru hattı aracılığıyla KKTC'ye tatlı su taşınmaktadır. Proje kapsamında yıllık yaklaşık 75 milyon metreküp su, Geçitköy Barajı'na iletilmektedir. Bu su, hem içme suyu hem de tarımsal sulama amaçlı kullanılmaktadır. Proje, KKTC'nin su kıtlığı sorununa önemli bir çözüm sunmuştur.

KKTC'de son dönemde deniz suyu arıtma teknolojileri de kullanılmaya başlanmıştır. Deniz suyunun arıtılarak tatlı suya dönüştürülmesi, su sıkıntısı çeken ada ülkelerinde yaygın bir uygulamadır. Ancak bu yöntemin maliyetleri yüksek olduğu için büyük ölçekte kullanımı sınırlıdır. Adada yağmur sularının depolanması ve kullanılması da teşvik edilmektedir. Evlerde yağmur sularının toplanarak tarımsal sulama ya da günlük kullanımda değerlendirilmesi, su tasarrufu sağlamaya yardımcı olmaktadır.

KKTC, yarı kurak bir iklime sahip olduğu için yağışlar düzensizdir ve su kaynaklarının yenilenmesi zordur. Bu nedenle su kıtlığı sıkça yaşanmaktadır.

Tarımda ve diğer ekonomik faaliyetlerde aşırı su tüketimi, yeraltı su kaynaklarının hızla tükenmesine yol açmaktadır. Özellikle yeraltı sularının bilinçsiz kullanımı, tuzlanma problemlerini artırmaktadır.

Suyun kirlenmesi, özellikle tarımda kullanılan kimyasallar ve atık sular nedeniyle su kalitesini bozabilmektedir.

Ülkemizde yeraltı suyu ihtiva eden 13 farklı akifer bulunmaktadır. Bu akiferlerden üç tanesi ülkemizdeki yerleşim birimlerinin büyük çoğunluğunun su ihtiyacını karşılamaktadır. Güzelyurt Akiferi ülkemizdeki en büyük ve en önemli akifer konumundadır. Güzelyurt akiferi kendi bölgesinin yanı sıra, Gazimağusa ve Lefkoşa'ya içme ve kullanma suyu sağlamaktadır. Girne Sıradağları akiferi ülkemizdeki ikinci önemli akifer konumunda olup başta Girne kenti ve köyleri olmak üzere Mesarya Bölgesindeki birçok belediye ve yerleşim biriminin, Girne Dağlarının eteklerinde bulunan köy ve yerleşim alanlarının ve kısmen Lefkoşa'nın içme suyu ihtiyacını karşılamaktadır. Yeşilköy akiferi Karpaz bölgesinde bulunan yerleşim birimlerinin birçoğuna içme ve evsel kullanım suyu sağlamaktadır. Bu akiferler, üzerlerinde bulunan yerleşim alanlarında atık su toplama ve arıtma sistemlerinin bulunmamasından dolayı septik kuyulardan kaynaklanan mikrobiyolojik kirlilik, gereği üzerlerinde yeraltı suyu çekimi yapıldığı için deniz suyu girişimi sonucu oluşan kimyasal kirlilik yaşamaktadırlar. Sonuç olarak su ihtiyacının tamamının karşılanmasında kullanılan akiferlerde ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Akiferler doğada bulunan diğer kaynaklardan farklı olarak yenilenebilme imkânı olan

kaynaklardır. Beslenme ve çekim dengesi sağlanabilmesi durumunda bu kaynaklar herhangi bir sorunla karşılaşılmadan uzun süre kullanılabilirlerdir.

Su kaynaklarımız bilinçsiz sondajlarla azalmakta ve kaybolmaktadır. Yerleşim birimlerinde kullanılan su dağıtım şebekelerinin zemin özelliklerinden kaynaklanan korozyon sorunu, işçilikten kaynaklanan bağlantı yerleri yetersizliği ve ömürlerinin dolmuş olması nedeniyle ciddi su kayıpları meydana gelebilmektedir. Su sondajı, yer altında bulunan su kaynaklarına ulaşmak ve bu suyu yüzeye çıkarmak için özel ekipmanlar kullanılarak yapılan bir işlemdir. Su sondajı, içme suyu temini, tarımsal sulama ve endüstriyel kullanım gibi çeşitli amaçlarla gerçekleştirilmektedir.

Tablo 2.2.14: Bölgelere Göre Ruhsatlandırma Onayı Verilen Kuyu Sayıları

BÖLGE	2021		2022		2023	
	Kuyu Sayısı	Oran	Kuyu Sayısı	Oran	Kuyu Sayısı	Oran
GİRNE	164	27,7%	207	35,3%	135	37,9%
LEFKE	40	6,7%	25	4,3%	20	5,6%
İSKELE	112	18,9%	189	32,3%	92	25,8%
GAZİMAĞUSA	203	34,2%	124	21,2%	101	28,4%
LEFKOŞA	46	7,8%	30	5,1%	5	1,4%
GÜZELYURT	28	4,7%	11	1,9%	3	0,8%
TOPLAM	593	100%	586	100%	356	100%

Kaynak: Jeoloji ve Maden Dairesi

Tablo 2.2.14’de görüleceği üzere, kuyu ruhsatlandırma çalışmaları neticesinde, 2021 yılında 593 adet, 2022 yılında 586 adet ve 2023 yılında 356 olmak üzere üç yılda toplam 1.535 adet kuyu açılması için onay verilmiştir. 2023 yılında onay verilen kuyu sayısı; 2021 yılına göre %40, 2022 yılına göre ise %39,2 oranında azalmıştır. Göstergelere göre 2023 yılında en fazla izin Girne ilçesinde verilmiştir. Girne ilçesinde ruhsatlandırılan kuyu sayısı toplam ruhsatlandırılan kuyu sayısı içerisinde, 2021 yılında 164 adet ile %27,7 ve 2022 yılında 207 adet ile %35,3, 2023 yılında ise 135 adet ile %37,9 paya sahiptir. 2023 yılında en az kuyu ruhsatlandırma onayı Lefkoşa ilçesine verilmiştir.

Tablo 2.2.15’den görüleceği üzere, Belediyelerin kullanımına sunulan toplam su miktarı 2021 yılında 45.627.820 m³’dür. 2022 yılında bu miktar 51.503.605 m³’dür. 2023 yılında belediyelerin kullanımına sunulan toplam su miktarı, 2021 yılına göre %20,7 ve 2022 yıllarına göre ise %6,9 oranında artarak 55.064.162 m³ olarak gerçekleşmiştir. Belediyelerin kullanımına sunulan su miktarı aylara göre incelendiğinde, 2021, 2022, 2023 yıllarında Mart ayının yıl

geneline göre en az su kullandırılan aylar olduğu görülmektedir. 2021 yılının Eylül, 2022 ve 2023 yılının Ağustos ayının yıl geneline göre daha çok su kullandırılan aylar olduğu tespit edilmiştir (tablo 2.2.15).

Tablo 2.2.15: Aylara göre Belediyelerin Kullanımına Sunulan Su Miktarı (m³)

SIRA	AYLAR	SU MİKTARI (m ³)		
		2021	2022	2023
1	Ocak	2.947.749	3.375.908	3.995.641
2	Şubat	2.893.040	3.358.745	3.721.011
3	Mart	2.753.014	3.176.190	3.584.155
4	Nisan	3.097.448	3.955.249	4.241.214
5	Mayıs	3.697.101	4.324.126	4.395.574
6	Haziran	4.141.460	4.804.322	4.972.233
7	Temmuz	4.375.350	4.886.762	5.310.014
8	Ağustos	4.720.117	5.290.393	5.691.874
9	Eylül	4.788.542	5.227.278	5.299.669
10	Ekim	4.391.498	4.855.929	4.946.538
11	Kasım	4.299.403	4.393.532	4.695.096
12	Aralık	3.523.098	3.855.171	4.211.143
TOPLAM		45.627.820	51.503.605	55.064.162

Kaynak: Su İşleri Dairesi

Tablo 2.2.16 Su İşleri Dairesi tarafından belediyelerin kullanımına sunulan yıllık su miktarını göstermektedir. 2021 yılında %16,6'lık ve 2022 yıllarında %17,3'lik pay ile en çok su Girne Belediyesi'nin kullanımına sunulmaktayken, 2023 yılında %15,4 pay ile Lefkoşa Türk Belediyesi en çok paya sahip belediye olmuştur. 2023 yılında Lefkoşa Belediyesi'nin kullanımına sunulan su miktarı 2021 yılına göre %27,1 ve 2022 yılına göre ise %9,5 oranlarında artarak 8.485.134 m³ olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2.2.16: Belediyelerin Kullanımına Sunulan Yıllık Su Miktarı (m³)

SIRA	BELEDİYELER	2021		2022		2023			
		Toplam Su Miktarı (m ³)	Oran	Toplam Su Miktarı (m ³)	Oran	SİD tarafından Sağlanan Su Miktarı(m ³)	Yerel Kaynaklardan Sağlanan Su Miktarı(m ³)	Toplam Su Miktarı (m ³)	Oran
1	Girne Belediyesi	9.766.638	16,6%	11.237.326	17,3%	4.365.181	3.786.282	8.151.463	14,8%
2	Lefkoşa Belediyesi	6.673.343	11,3%	7.751.222	11,9%	8.485.134	0	8.485.134	15,4%
3	Mağusa Belediyesi	4.328.538	7,4%	4.702.116	7,2%	4.799.547	75.209	4.874.756	8,9%
4	Değirmenlik- Akıncılar Belediyesi	4.962.824	8,4%	5.041.918	7,8%	1.804.047	1.510.447	3.314.494	6,0%
5	Lefke Belediyesi	5.687.818	9,7%	5.495.958	8,5%	0	2.375.427	2.375.427	4,3%
6	Lapta- Alsancak- Çamlıbel Belediyesi	2.655.587	4,5%	3.050.274	4,7%	2.655.741	1.309.347	3.965.088	7,2%
7	Güzelyurt Belediyesi	2.136.648	3,6%	2.956.074	4,5%	1.747.018	1.148.190	2.895.208	5,3%
8	Dikmen Belediyesi	4.526.987	7,7%	4.035.583	6,2%	1.237.175	1.108.331	2.345.506	4,3%
9	Gönyeli -Alayköy Belediyesi	2.281.841	3,9%	3.024.152	4,7%	4.213.872	247.400	4.461.272	8,1%
10	İskele Belediyesi	2.059.881	3,5%	2.223.274	3,4%	2.849.035	46.883	2.895.918	5,3%
11	Çatalköy- Esentepe Belediyesi	2.441.997	4,1%	2.413.528	3,7%	2.496.473	528.848	3.025.321	5,5%
12	Mehmetcik-Büyükkonuk Belediyesi	961.537	1,6%	1.129.290	1,7%	1.429.052	87.591	1.516.643	2,8%
13	Erenköy- Karpaz Belediyesi	563.973	1,0%	745.210	1,1%	810.045	40.806	850.851	1,5%
14	Beyarmudu Belediyesi	514.461	0,9%	678.945	1,0%	643.359	83.546	726.905	1,3%
15	Geçitkale-Serdarlı Belediyesi	501.630	0,9%	643.822	1,0%	595.606	666.548	1.262.154	2,3%
16	Tatlısu Belediyesi	564.069	1,0%	327.974	0,5%	232.406	144.301	376.707	0,7%
17	Mesarya Belediyesi	-	0,0%	-	0,0%	1.998.951	17.964	2.016.915	3,7%
18	Yeniboğaziçi Belediyesi	-	0,0%	-	0,0%	1.371.144	0	1.371.144	2,5%
19	KKTC Elektrik Kurumu	-	0,0%	126.409	0,2%	0	153.256	153.256	0,3%
TOPLAM		58.869.734	100%	65.012.693	100%	41.733.786	13.330.376	55.064.162	100%

Kaynak: Su İşleri Dairesi

Tablo 2.2.17 Mevcut göletlerin kapasiteleri ile Mart-Mayıs ve Eylül-Kasım dönemlerini kapsayan doluluk hacimlerini kapsamaktadır. Ülkemizde 2015 yılında tamamlanan Geçitköy Dağdere Göleti 26,5 milyon m³ su hacmi ile en büyük kapasiteye sahip gölettir. Türkiye'den getirilen 75 Milyon m³/yıl su bu gölette depolandıktan sonra dağıtılmaktadır. Hacim olarak sonra sırası ile Gemikonağı Madendere, Akdeniz ve Geçitkale Eğridere Göletleri gelmektedir.

2021 yılında ülke genelindeki göletlerin doluluk oranı Mart-Mayıs döneminde %51,6 olup 7.586.752 m³ hacindedir. Eylül-Kasım döneminde ise %32,4 oranıyla 4.759.206 m³ olarak ölçülmüştür. 2022 yılında ülke genelindeki göletlerin doluluk hacmi; Mart-Mayıs döneminde %45,7 oranında olup 6.721.720 m³; Eylül-Kasım döneminde ise %32,2 oranıyla 4.724.825 m³ olarak ölçülmüştür. 2023 yılında ise ülke genelindeki göletlerin doluluk hacmi; Mart-Mayıs döneminde %31,4 oranında olup 4.611.725 m³; Eylül-Kasım döneminde ise %13,2 oranıyla 1.937.538 m³ olarak ölçülmüştür ve yüzdeler oranında ciddi bir azalış göstermiştir (tablo 2.2.17).

Tablo 2.2.17: Mevcut Göletlerin Kapasitesi, Yıl İçerisinde Ölçülen Doluluk Miktarları ve Kullanılan Su Miktarı (m³)

NO	GÖLET İSMİ	KAPASİTE (m ³)	MART-MAYIS DOLULUK HACMİ			EYLÜL -KASIM DOLULUK HACMİ		
			2021	2022	2023	2021	2022	2023
1	Gemikonağı Madendere	4.121.205	1.839.485	3.252.692	1.379.630	395.760	1.724.185	213.470
2	Akdeniz	1.468.157	1.307.890	1.164.635	Ölçülmez	1.140.067	1.107.333	Ölçülmez
3	Geçitkale Eğridere	1.360.510	677.205	419.003	314.441	489.610	408.792	252.871
4	Mersinlik Azganlıdere	1.145.065	Ölçülmez	Ölçülmez	Ölçülmez	Ölçülmez	Ölçülmez	Ölçülmez
5	Gönendere	938.666	846.244	534.318	556.701	694.613	433.230	438.285
6	Beşparmak Alagadi Çiftlikdere	774.575	289.890	Kurudur	325.800	160.395	Kurudur	99.850
7	Kanlıköy	730.294	559.354	398.860	279.202	412.250	284.900	Kurudur
8	Arapköy Ayanidere	608.881	601.013	536.326	599.046	557.673	493.766	381.668
9	Hamitköy Baştanlıdere	529.125	346.203	Kurudur	Kurudur	250.805	Kurudur	Kurudur
10	Yılmazköy Polatdere	517.167	226.000	Kurudur	225.467	131.360	Kurudur	Kurudur
11	Gönyeli	453.857	287.442	226.929	213.313	199.696	113.464	Kurudur
12	Arapköy Uzundere	444.150	Ölçülmez	Ölçülmez	190.398	--	Ölçülmez	184.590
13	Ergazi Saydere	405.025	316.570	188.957	171.076	204.496	159.155	122.555
14	Dağyolu Üçparmakdere	392.250	117.595	Kurudur	41.785	Kurudur	Kurudur	Kurudur
15	Serdarlı Ağlıdere	391.880	128.759	Kurudur	170.468	94.308	Kurudur	142.505
16	Değirmenlik Çataldere	296.814	Kurudur	Kurudur	128.425	Kurudur	Kurudur	101.744
17	Haspolat	117.390	43.102	Kurudur	15.973	28.173	Kurudur	Kurudur
	TOPLAM	14.695.011	7.586.752	6.721.720	4.611.725	4.759.206	4.724.825	1.937.538

Kaynak: Su İşleri Dairesi

2.1.10. Serbest Liman ve Bölgesi

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) yer alan Serbest Liman ve Bölge, ülkenin ekonomik faaliyetlerinde önemli bir rol oynayan stratejik bir alan olarak öne çıkmaktadır. Bu bölge, ticaretin ve sanayinin gelişmesine katkıda bulunurken, aynı zamanda yatırımcılar için çeşitli avantajlar sunmaktadır. Bölge, KKTC'nin dış ticaretini teşvik etmek, ihracatı artırmak ve yabancı sermaye yatırımlarını çekmek amacıyla oluşturulmuştur.

Serbest Liman ve Bölgede sunulmakta olduğu işletmelere vergi muafiyetleri, gümrük kolaylıkları ve diğer teşvikler ile uluslararası ticaretin geliştirilmesi ve bölgenin ekonomik olarak büyümesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Gazimağusa'da yer alan Serbest Liman ve bölge, deniz ticaretine uygun stratejik bir konuma sahip olup Doğu Akdeniz'deki önemli deniz ticaret yollarına yakınlığı ile dikkat çekmektedir.

KKTC'nin genel ekonomik büyümesine katkı sağlayan bölge, aynı zamanda KKTC'nin uluslararası ticaret ağında daha güçlü bir yer edinmesine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Ancak, mevcut zorluklar ve kısıtlamalar göz önüne alındığında, serbest bölgenin potansiyelini tam olarak gerçekleştirebilmesi için sürekli bir gelişim ve uluslararası iş birlikleri gereklidir.

Gazimağusa Serbest Liman ve Bölgesi'ndeki işletmeler hurda demir çelik, çimento paketleme, gemi bakım onarım, konteyner depolama, hayvan yemi, küspe, transit ticaret ve acentelik alanlarında faaliyetler göstermektedir. Bölgede kayıtlı işletme izini almış şirket sayısı 2021 yılında 1.209'dan 2022 yılında 1.385'e 2023 yılında ise 1.643'e yükselmiştir. Arazi, depo, ofis ve iş yeri kiralayan şirket sayısı 2021 yılında 87 iken bu rakam 2022 yılında 95'e, 2023 yılında ise 99 işletmeye yükselmiştir. 2023 yılında gelen-giden gemi sayısı ise 2021 yılına göre %19,1 ve 2022 yılına göre ise %12,8 oranında artışla 99 adet olarak gerçekleşmiştir. Artan şirket ve gelen-giden gemi sayısına karşın 2021 yılında 44 olan personel sayısı, 2022 ve 2023 yıllarında 41 kişi olmuştur. Yıl sonu itibarıyla gelirler 2021 yılında 30.243.034 TL'den 2022 yılında 68.341.395 TL'ye, 2023 yılında ise 109.116.656 TL'ye yükselmiştir (tablo 2.2.18).

Tablo 2.2.18: Gazimağusa Serbest Liman ve Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren Firma Sayısı, Gelen-Giden Yük Miktarı ve Bölge'nin Faaliyetleri Neticesinde Sağladığı Gelirleri

MEVCUT DURUM	2021	2022	2023	2021-2023 Değişim Oranı	2022-2023 Değişim Oranı
İşletme İzni Alan Şirket Sayısı	1209	1385	1643	35,9%	18,6%
Arazi, Depo, Ofis ve İşyeri Kiralayan İşletme İzinli Şirket Sayısı	87	95	99	13,8%	4,2%
Çalışan Sayısı	44	41	41	-6,8%	0,0%
Gelen-Giden Gemi Sayısı	89	94	106	19,1%	12,8%
Gelen Yük Miktarı (Ton)	300.082,1	291.436,8	404.140,9	34,7%	38,7%
Giden Yük Miktarı (Ton)	36.373,1	66.474,2	52.678,0	44,8%	-20,8%
Döviz Gelirleri (USD \$)	-	-	-	-	-
TL Gelirleri	30.243.035	43.585.082	72.392.590	139,4%	66,1%

Kaynak: Gazimağusa Serbest Liman ve Bölge Müdürlüğü

2.2. Sorunlar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde sanayi sektörü, ülke ekonomisinde önemli bir yere sahip olmakla birlikte çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. Bu sorunlar hem iç dinamiklerden hem de uluslararası konjonktürden kaynaklanmaktadır.

KKTC'nin uluslararası alanda tanınmaması, sanayi ürünlerinin ihracatında ciddi kısıtlamalara yol açmaktadır. KKTC'den doğrudan yapılan ihracat, genellikle yalnızca Türkiye'ye yöneliktir, bu da pazar çeşitliliğini sınırlamanın yanı sıra sanayi sektörünün büyüme potansiyelini de kısıtlamaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin tanınmaması nedeniyle, uluslararası pazarlara erişim zor ve maliyetli olabilmektedir. Doğrudan deniz ve havayolu ticaretinin sınırlı olması, ürünlerin taşınmasında ve uluslararası pazarlara ulaşmasında zorluk yaratmaktadır.

Sanayi sektöründe üretim maliyetlerini artıran en önemli faktörlerden biri enerji maliyetleridir. KKTC'deki enerji altyapısının yetersizliği ve enerji maliyetlerinin yüksekliği, sanayi üretimini olumsuz etkilemektedir. Sürekli ve kaliteli enerji temini konusunda yaşanan sorunlar, üretim süreçlerinde kesintilere ve maliyet artışlarına yol açmaktadır. Ayrıca sanayi için gerekli olan su

kaynaklarının yetersiz olması, özellikle üretim sürecinde suya bağımlı sektörler için bir sorun teşkil etmektedir.

KKTC'nin küçük nüfusu ve sınırlı iç pazar potansiyeli, sanayi üretiminin ölçek ekonomisinden faydalanmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum, sanayi kuruluşlarının büyüme potansiyelini kısıtlamakta ve maliyetlerin düşürülmesini engellemektedir. KKTC'deki sanayi sektöründe kullanılan ham maddeler ve diğer girdiler genellikle ithal edilmekte olduğundan bu durum döviz kurlarına bağlı olarak maliyetlerin artmasına neden olmaktadır.

Sanayi sektöründe nitelikli iş gücü eksikliği de önemli bir sorundur. Teknik bilgi ve beceriye sahip iş gücünün yetersiz olması, sanayi üretiminin verimliliğini ve kalitesini olumsuz etkileyen unsurlardandır. Sanayi sektörünün ihtiyaç duyduğu teknik ve mesleki eğitim alanlarında yetersizlikler bulunmaktadır. Eğitim sisteminin sanayi sektörünün ihtiyaçlarına yeterince yanıt verememesi, sektörün gelişimini kısıtlamaktadır.

KKTC'de sanayi sektörüne yönelik yerli ve yabancı yatırımlar sınırlıdır. Ülkenin uluslararası tanınmaması, yabancı yatırımcıların ilgisini azaltırken, yerli yatırımcıların da finansman bulmakta zorlanmasına neden olmaktadır. Bu durum, işletmelerin modernizasyonu ve büyümesi için gereken yatırımları gerçekleştirmesini zorlaştırmaktadır.

KKTC'deki sanayi sektörünün genel olarak modern üretim teknolojileri konusunda yeteri kadar gelişmemiş olması üretim verimliliğini ve ürün kalitesini olumsuz etkilemektedir.

Sanayi sektöründe, yenilikçi ürünler ve süreçler geliştirmek için yeterli Ar-Ge yatırımı yapılmamaktadır. Bu durum sektördeki rekabet gücünü azaltmaktadır. Sanayi sektöründe araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin artırılması önem arz etmektedir.

KKTC'de en çok ihraç edilen ilk 5 ürün ihracatın yaklaşık yüzde sekseninin oluşturmaktadır. İhraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, bu mal ve hizmetlere yeni pazarlar kazandırılması gerekmektedir.

KKTC'deki sanayi işletmeleri, çevre ile ilgili düzenlemelere uyum konusunda sıkıntılar yaşayabilmektedir. Sanayi atıklarının yönetimi, enerji verimliliği ve çevre dostu üretim teknolojileri gibi konularda iyileştirmeler gerekmektedir. Bu konularda iyileşmenin sağlanması için yeni düzenli sanayi alanlarının oluşturulması, aynı zamanda mevcut organize sanayi bölgelerinin de altyapı ve yönetim sorunlarının giderilmesi gerekmektedir.

Sanayi sektörüne yönelik yasal düzenlemeler ve teşvik politikalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Aksi halde, sektörün büyümesi ve modernizasyonu için gerekli olan destek mekanizmalarının eksikliğine yol açmaktadır.

KKTC'deki sanayi işletmeleri, genellikle küresel pazarlarda rekabet edebilmek için gerekli olan ölçek, teknoloji ve sermaye açısından dezavantajlıdır. Küresel pazarlarda rekabet edebilme gücü, sanayi ürünlerinin kalite, maliyet ve yenilikçilik açısından yeterli olmamasından dolayı sınırlıdır. Üretilen ürünlerin standartlarının belirlenmesi ve denetlenmesi için bir kurum oluşturulmalıdır.

KKTC'deki sanayi sektörü, mevcut zorluklara rağmen, ülkenin ekonomik kalkınmasında önemli bir role sahiptir. Bu sektördeki sorunların aşılması için altyapı yatırımlarının artırılması, eğitim ve iş gücü geliştirme programlarının iyileştirilmesi, teknoloji ve Ar-Ge alanlarına daha fazla yatırım yapılması gerekmektedir. Ayrıca, uluslararası iş birliklerinin geliştirilmesi ve finansmana erişim imkanlarının artırılması, sanayi sektörünün sürdürülebilir büyümesi için kritik öneme sahiptir.

3. İnşaat

3.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) inşaat sektörü, ülkenin ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. İnşaat sektörü, ekonomik ve sosyal kalkınmanın temel unsurlarından biri olup, diğer sektörlerin gelişmesi için de bir etkidir. İnşaat sektöründeki büyümeye özel sektör inşaat yatırımları ile birlikte kamu sektörü yol yapım ve tamiri ile su ve kanalizasyon yapım ve tamiri çalışmalarında olumlu etki yapmaktadır.

Sektör, başta konut olmak üzere bina, fabrika, yol, kanalizasyon, liman, havaalanı, su regülatörü, gölet, baraj gibi inşaat işlerini bünyesinde toplarken, bahçe mimarisi dâhil, park tanzimi, anıt ve heykel türü inşaatları da kapsamına almaktadır.

İnşaat sektörü birçok mal ve hizmet üretimi ile doğrudan bağlantılı olup, istihdama ve büyümeye katkı koymakta, sanayi üretimine altyapı sağlamaktadır. İnşaat sektörünün canlanması, ülkelerin ekonomik büyümesine katkı sağlamaktadır.

Sektör, özellikle son yıllarda yabancı yatırımcıların ilgisiyle hızla büyümüşür. KKTC, özellikle Akdeniz'e olan kıyıları ve doğal güzellikleri nedeniyle turizm açısından cazip bir destinasyon olarak görülmektedir. Bu durum, lüks oteller, tatil köyleri, konut projeleri gibi turizm odaklı inşaat projelerinin artmasına neden olmuştur. Türkiye, İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerinden gelen yatırımcılar, KKTC'deki gayrimenkul projelerine büyük ilgi göstermektedirler. KKTC'deki konut sektörü hem yerel halkın hem de yabancıların talepleri doğrultusunda hızla gelişmekte ve özellikle Girne, Lefkoşa, İskele ve Gazimağusa gibi şehirlerde yoğun bir inşaat faaliyeti gözlemlenmektedir. Yabancı yatırımcılar, genellikle yazlık, villa ve apartman daireleri gibi lüks konut projelerine ilgi göstermektedir.

İnşaat sektörü, KKTC'de bir yasal çerçeveye bağlı olarak faaliyet göstermekte olup yabancıların mülk alımı ile ilgili düzenlemeler mevcuttur. Kıbrıs'ta uzun yıllardır devam eden siyasi belirsizlikler ve mülkiyet sorunları, bazı durumlarda sektörü etkileyebilmektedir.

KKTC'de inşaat sektöründe kullanılan malzemelerin büyük bir kısmı ithal edilmekte olup bu durum, zaman zaman maliyetlerin artmasına neden olmaktadır. Yeni teknolojilerin kullanımı, enerji verimliliği ve çevre dostu malzemelerin inşaat projelerinde yer alması, son yıllarda dikkat çeken gelişmeler arasında yer almaktadır.

İnşaat sektörü, KKTC'de önemli bir istihdam kaynağıdır. Sektörde yerel ve yabancı iş gücü istihdam edilmektedir. Sektör, ülke ekonomisine sağladığı katkı ile hem büyümenin hem de kalkınmanın lokomotifleri olarak görülmektedir.

Genel olarak, KKTC inşaat sektörü hem ekonomik büyüme hem de istihdam açısından kritik bir rol oynamaktadır ve bu durumun önümüzdeki yıllarda da devam etmesi beklenmektedir.

2021 yılında inşaat sektörünün cari fiyatlarla GSYİH'deki payı %7,4 iken, 2022 yılında %5,8, 2023 yılında ise %6,0 olmuştur.

Müteahhitler Birliği'nin yayımladığı faaliyet raporu verilerine göre, inşaat sektöründe kayıtlı müteahhit sayısı 2020-2022 yıllarında 482, 2022-2024 yıllarında ise 540 olduğu görülmektedir.

İnşaat Taşeronlar Birliği kayıtlarına göre, inşaat sektöründe kayıtlı taşeron firma sayısının 2021 yılında 600, 2022 yılında 820 ve 2023 yılında 800 olduğu görülmektedir.

3.1.1. İnşaat Malzemeleri

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) inşaat malzemeleri sektörü, ülkenin inşaat sektörünün gelişmesiyle birlikte önemli bir alan haline gelmiştir. KKTC'de kullanılan inşaat malzemeleri hem yerel üretim hem de ithalat yoluyla temin edilmektedir.

KKTC'nde beton, çimento, tuğla, kiremit, alçı, kireç, mermer, briket, termosifon, alüminyum anodlama, çelik boru, parke ve ahşap, boya, elektrik kablosu, alüminyum doğrama, inşaat demir işleri (kapı-pencere) gibi inşaat malzemeleri (girdileri) üreten tesisler faaliyet göstermektedir.

İnşaat malzemesi üreten tesislerin kapasite darlığı, kalite kontrol ve standart sorunları ile bazı malzemelerin yurtiçi üretiminin yapılmaması gibi nedenlerle talebin büyük bir kısmı ithal edilmektedir. İnşaatlarda kullanılan demir, çelik, ısı, su ve ses yalıtımı gibi alanlarda kullanılan izolasyon malzemeleri ithalat yoluyla temin edilmekte, seramik, fayans ve mermer gibi dekoratif malzemeler ile kapı, pencere, dolap gibi yapı elemanları yerel üretimle temin edilmesinin yan sıra ithalat yoluyla da temin edilmektedir.

KKTC'deki yeni konut projelerinde, akıllı ev sistemleri ve enerji verimliliğini artıran teknolojik çözümler giderek daha fazla tercih edilmektedir. Sürdürülebilir inşaat projeleri için enerji verimliliği sağlayan yalıtım malzemeleri, güneş panelleri ve LED aydınlatma sistemleri gibi modern malzemeler ve sistemler genellikle yurt dışından ithal edilmektedir.

KKTC, küçük bir ada devleti olduğu için inşaat malzemelerinin ithalatı ve lojistiği büyük önem taşımaktadır. İthalat genellikle Türkiye üzerinden yapılmakta olup, bu durum zaman zaman

maliyetlerin yükselmesine neden olabilmektedir. Lojistik süreçleri, malzemelerin zamanında teslimi ve projelerin aksamadan devam etmesi açısından kritik öneme sahiptir.

İnşaat malzemelerinin çevreye olan etkisi, giderek artan bir şekilde göz önünde bulundurulmakta ve bu alanda çevre dostu malzemelerin kullanımı teşvik edilmektedir. Yasal düzenlemeler, özellikle ithal edilen malzemelerin kalite standartlarına uygun olmasını zorunlu kılmaktadır.

KKTC'deki inşaat malzemeleri pazarı, inşaat sektörünün büyümesiyle doğru orantılı olarak gelişmekte ve bu durum, malzeme kalitesi ve çeşitliliğinin artmasına yol açmaktadır.

2021 yılı ithalat verilerine göre çimento üretiminde kullanılan çimento hammaddesi ve çimento ithalatı toplam 17.586.332,4 ABD (\$) olmuştur. Aynı dönemde inşaat demiri ithalatın toplam tutarı ise 50.744.491,9 ABD (\$) olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılı ithalat verilerine göre çimento üretiminde kullanılan çimento hammaddesi ve çimento ithalatı toplam 27.084.321,3 ABD (\$) olmuştur. Aynı dönemde inşaat demiri ithalatı toplam tutarı ise 68.520.457,0 ABD (\$) olarak gerçekleşmiştir. 2023 yılı ithalat verilerine göre çimento üretiminde kullanılan çimento hammaddesi ve çimento ithalatı toplam 31.104.418,33 ABD (\$) olmuştur. Aynı dönemde inşaat demiri ithalatı toplam tutarı ise 18.946.899,1 ABD (\$) olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2.3.1: Kırsal Konut İnşaatlarında Gelişme (2021-2023)

	2021	2022	2023
İthal edilen toplam çimento tutarı (ABD \$)	17.586.332,4	27.084.321,3	31.104.418,33
İthal edilen toplam inşaat demiri tutarı (ABD \$)	50.744.491,9	68.520.457,0	18.946.899,1

Kaynak: Ticaret Dairesi

Tablo 2.3.2: Yıllar İtibarıyla Bazı İnşaat Türlerinin Maliyetleri (2021-2023 Cari Fiyatlarla TL/m2)

(TL/m2)

İnşaat Türleri	2021	2022	2023
1. Konutlar			
1.1. Ev	4.023	8.761	18.579
1.2. Apartman	3.918	8.532	18.092
2. Dükkân			
2.1. Dükkân Sendeli	3.918	8.532	18.092
2.2. Dükkân Sendesiz	3.425	7.461	15.826
3. Okul	3.499	7.624	15.826
4. Daire/Ofis	3.339	7.271	15.426
5. Garaj	2.649	5.771	12.246
6. Fabrika	2.649	5.771	12.246
7. Atölye	2.649	5.771	12.246
8. Süthane	3.018	6.574	13.951
9. Salhane	3.018	6.574	13.951
10. Fırın	4.023	8.761	18.579
11. Otel	5.667	12.341	33.896
12. Sinema	5.581	12.150	25.763
13. Gazino	4.768	10.384	22.022
14. Lokanta	4.768	10.384	22.022
15. Benzin İstasyonu	3.296	7.177	15.220
16. Oto tamir Evi	2.649	5.771	12.246
17. Ağıl	1.325	2.883	6.117
18. Kümes	1.325	2.883	6.117
19. Depo	2.649	5.770	12.236
20. Oto-Park	2.451	5.340	11.331

Kaynak: Ticaret Dairesi

3.1.2. Konut

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde konut sektörü, ülkenin ekonomik yapısında önemli bir yer tutmaktadır. Son yıllarda sektörde yaşanan büyüme hem yerli hem de yabancı yatırımcıların ilgisini çekmiştir. KKTC'de konut sektörüne olan yabancı yatırımcı ilgisi giderek artmaktadır. Özellikle Türkiye, İngiltere, Rusya ve Orta Doğu'dan gelen yatırımcılar, KKTC'deki konut projelerine yoğun ilgi göstermektedir. Bu durum, döviz girdisi sağlamak ve sektörü canlandırmaktadır.

KKTC, Akdeniz'in önemli turizm destinasyonlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, yazlık villalar, tatil evleri ve rezidans projeleri gibi turizm odaklı konutların inşaatını artırmıştır. Konut fiyatları da bölgeye ve konut tipine göre değişiklik göstermektedir. Girne ve Lefkoşa gibi

popüler bölgelerde fiyatlar daha yüksekken, kırsal alanlarda veya daha az gelişmiş bölgelerde daha uygun fiyatlar görülebilmektedir. Yabancı yatırımcılar için KKTC'de konut yatırımı yapmak, genellikle cazip bir yatırım aracı olarak görülmekte olup turizm ve öğrenci nüfusu nedeniyle kira getirisi yüksek olmaktadır.

KKTC'de konut sektörü büyük ölçüde dövize bağlıdır. Yabancı para birimleri üzerinden yapılan işlemler, fiyatları doğrudan etkilemekte ve döviz kurlarındaki dalgalanmalar hem alıcılar hem de satıcılar için belirleyici bir faktör olmaktadır.

Ülkemizdeki konut ihtiyacını karşılayacak, konut alanlarını ve konut politikalarını saptamak hayati önem arz etmektedir. Konut politikaları, ülkesel kalkınma planlarında belirtilen kentsel/bölgesel planlama ile uyum içinde olan kural ve önlemleri içermesinin yanında konut ihtiyacını karşılarken konut çevresi ve yaşayanların sosyo-ekonomik sorunlarının çözümlenmesini de kapsamalıdır.

KKTC'deki konut sektörü hem yerel hem de yabancı yatırımcılar için birçok fırsat sunan dinamik bir pazardır. Sektördeki büyüme ve gelişmeler, ülkenin ekonomik kalkınmasına da önemli katkılarda bulunmaktadır.

2021 yılında konut inşaat alanının toplam inşaat alanı içerisindeki payı %48,28 iken 2022 ve 2023 yıllarında sırasıyla %59,5 ve %57,16 olarak gerçekleşmiştir. Konut inşaatı için ayrılan değerlerin toplam inşaat için ayrılan değer içerisindeki payı ise 2021'de %67,6 iken 2022 ve 2023 yıllarında sırasıyla %72,0 ve %62,9 olarak gerçekleşmiştir (tablo 2.3.3).

Tablo 2.3.3: Toplam Yapı İnşaatı ve Konut İnşaatı (2021-2023)

Yıllar	Toplam Yapı İnşaatı		Konut		Konut İnşaatı Payı (%)	
	Alan (m2)	Değer	Alan (m2)	Değer	Alan (m2)	Değer
2021	1.133.283	3.404.747.783	547.117	2.302.101.674	48,28	67,61
2022	867.783	6.687.831.899	516.344	4.813.558.933	59,50	71,97
2023	885.395	15.731.353.808	506.132	9.889.826.078	57,16	62,87

Kaynak: İstatistik Kurumu

2021 yılında konut amaçlı olarak 646'sı kentsel ve 603'si kırsal alanda olmak üzere toplam 1.249 adet inşaat gerçekleşmiştir. Bu dönemde toplam 4.532 adet konut (daire) üretilmiştir 2022 yılında konut amaçlı olarak 682'si kentsel ve 663'si kırsal alanda olmak üzere toplam 1.345 adet inşaat gerçekleşmiştir. Bu dönemde ev ve apartman olarak inşa edilen binalardan toplam 4.537 adet konut (daire) üretilmiştir. 2023 yılında konut amaçlı olarak 728'i kentsel ve 772'si kırsal alanda olmak üzere toplam 1.500 adet inşaat gerçekleşmiştir. Bu dönemde daire olarak

inşa edilen binalardan toplam 4.141 adet konut (daire) üretilmiştir. 2021 yılında üretilen konutların %51,72'si kentlerde ve %48,28'si kırsal alanda yapılmıştır. 2022 yılında üretilen konutların %50,71'i kentlerde ve %49,29'da kırsal alanda yapılmıştır. 2023 yılında ise üretilen konutların %48,53'ü kentlerde ve %51,47'si kırsal alanda yapılmıştır.

Tablo 2.3.4: Kentsel Konut İnşaatlarında Gelişme (2021-2023)

	2021	2022	2023
Yapı Sayısı	646	682	728
Daire Sayısı	3.233	3.073	2.485
Toplam Yüzölçümü (m²)	359.270,0	336.026,0	295.378,2
Toplam Değeri (TL)	1.463.251.538,0	3.071.377.630,0	5.707.933.484,7
Ort. Konut Birimi Alanı (m²)	111,1	109,3	118,9

Kaynak: İstatistik Kurumu

Tablo 2.3.5: Kırsal Konut İnşaatlarında Gelişme (2021-2023)

	2021	2022	2023
Yapı Sayısı	603	663	772
Daire Sayısı	1.299	1.464	1.656
Toplam Yüzölçümü (m²)	187.847	180.318	210.753
Toplam Değeri (TL)	838.850.136	1.742.181.303	4.181.892.593
Ort. Konut Birimi Alanı (m²)	145	123	127

Kaynak: İstatistik Kurumu

3.2. Sorunlar

KKTC'deki inşaat sektörü, ülkenin ekonomisinde önemli bir yere sahip olsa da çeşitli sorunlar ve zorluklarla karşı karşıyadır. Bu sorunlar, sektörün sürdürülebilir büyümesini ve gelişimini engelleyebilmektedir. İşte KKTC'deki inşaat sektöründe yaşanan başlıca sorunlar:

Adadaki siyasi durum, mülkiyet hakları, inşaat izinleri ve diğer hukuki meseleler üzerinde belirsizlikler yaratmaktadır. Bu durum, inşaat projelerinde uzun vadeli planlama yapmayı zorlaştırmaktadır.

Bazı bölgelerdeki altyapı eksiklikleri (yol, su, elektrik, kanalizasyon vb.), yeni inşaat projelerinin hayata geçirilmesini zorlaştırabilmekte ve yetersiz altyapı, projelerin maliyetini artırabileceği gibi yaşam kalitesini de olumsuz etkileyebilmektedir.

Şehir planlaması ve düzenlemeler konusundaki yetersizlikler, bazı bölgelerde plansız yapılaşmaya ve çevresel sorunlara yol açmakta olup uzun vadede bölgesel kalkınma ve yaşam kalitesini olumsuz etkileyebilmektedir.

Döviz kurlarındaki dalgalanmalar ve enflasyon gibi ekonomik belirsizlikler, inşaat sektöründeki maliyetleri ve karlılığı doğrudan etkilemektedir. KKTC, birçok inşaat malzemesini ithal etmek zorundadır. Döviz kurlarındaki dalgalanmalar ise, malzeme maliyetlerini artırmakta ve projelerin maliyetini ve konut fiyatlarını yükseltmektedir. İnşaat maliyetlerindeki artış hem yerli hem de yabancı yatırımcılar için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Özellikle popüler bölgelerde (Girne, İskele, Gazi Mağusa) konut fiyatları oldukça yüksek olduğundan yerli halkın konut sahibi olması zorlaşmaktadır. Yüksek maliyetler, proje karlılığını düşürmekte ve inşaat sektöründeki büyümeyi yavaşlatmaktadır.

KKTC'de gerek yerel üretimi yapılan gerekse çeşitli ülkelerden ithal edilen inşaat malzemelerinde kalite kontrolü yapacak ve standardizasyonu gerçekleştirecek sistemin henüz kurulamamış olması inşaat kalitesini düşürücü ve can güvenliğini tehdit eden bir etken olmaktadır. Yapılacak inşaatların proje aşamasından başlayarak, tamamen bitirilmesine kadar geçecek sürede bağımsız ve sadece bu işle uğraşan denetim örgütlerinin olmayışı önemli bir sorun olarak sektörde yer almaktadır. Ayrıca, bazı projelerde inşaat kalitesinin düşük olması ve standartlara uygun olmayan malzemelerin kullanılması yapılarla ilgili güvenlik sorunlarına yol açmakta ve sektördeki genel güveni sarsmaktadır. İnşaat projelerinin yeterince denetlenmemesi, kalite sorunlarına ve inşaat hatalarına neden olmaktadır. Bu durum, sektörde haksız rekabete yol açabileceği gibi yatırımcının güvenini de olumsuz etkilemektedir.

KKTC'de son yıllarda önemli bir büyüme yaşayan inşaat sektöründe faaliyet gösteren kaçak ve kayıtsız müteahhit sayısının artması ve bunların kayıt altına alınmasında yaşanan sıkıntılar inşaat sektöründe ciddi sorunlar yaratmaktadır. Kriterler, standartlar ve uygulanacak yaptırımlar konusunda mevzuat ve yasal düzenlemelerin yapılabilmesi için ilgili kurum, kuruluşlar ve meslek örgütleri ile birlikte gerekli düzenleme ve çalışmalar yapılması ve sektörün ciddi anlamda denetlenmesi gerekmektedir.

Çevresel etki değerlendirmesi yapılmadan hayata geçirilen bazı inşaat projeleri doğal alanların zarar görmesine ve çevresel bozulmalara yol açmaktadır. Sektörde çevre dostu ve sürdürülebilir

inşaat yöntemlerinin yeterince benimsenmemesi, uzun vadede çevresel sorunların artmasına neden olabilmektedir.

Özellikle kıyı bölgelerinde yapılan büyük projeler, doğal yaşamı tehdit etmekte ve yeni konut projeleri, doğal alanlara zarar vererek çevresel sorunlara yol açmaktadır.

KKTC'deki inşaat sektöründe nitelikli iş gücü eksikliği, projelerin kalitesi ve verimliliği üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Özellikle teknik bilgi gerektiren alanlarda yetişmiş personel bulmak zorlayıcı olabilmektedir. Ayrıca, sektörde çalışanların mesleki eğitimleri ve yetkinlikleri konusunda eksiklikler bulunması iş kazalarının artmasına ve inşaat kalitesinin düşmesine yol açmaktadır.

Bazı bölgelerde inşaat projelerinin sayısının artması, pazarın doygunluğa ulaşmasına neden olmakla birlikte konut fiyatlarının düşmesine ve boş konut sayısının artmasına yol açmaktadır.

Yabancı yatırımcıların yoğun ilgi gösterdiği bölgelerde, yerel halkın bu bölgelerden dışlanması ve sosyal dokunun bozulması gibi sorunlar yaşanabilmektedir.

Hem yerli hem de yabancı yatırımcılar için uygun finansman kaynaklarına erişimde yaşanan zorluklar, projelerin tamamlanma süresini uzatabileceği gibi sektördeki büyümeyi de yavaşlatmaktadır.

Yabancıların KKTC'de mülk satın alması belirli yasal düzenlemelere ve kısıtlamalara tabidir. Bu durum, özellikle mülk alım sürecinde zaman alıcı ve karmaşık olabilmektedir. Ayrıca, bazı yabancı yatırımcılar, mülkiyet haklarına ilişkin güvenlik endişeleri nedeniyle tereddüt yaşayabilmektedir.

Bu sorunlar, KKTC inşaat sektörünün daha sağlıklı ve sürdürülebilir bir şekilde büyümesini engellemektedir. Ancak, bu zorlukların aşılması için atılacak adımlar, sektörü daha güçlü ve rekabetçi hale getireceği gibi sektördeki düzenlemelerin iyileştirilmesi, çevresel duyarlılığın artırılması ve nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi, bu sorunların çözümünde önemli rol oynayacaktır.

4. Ticaret ve Pazarlama

4.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

4.1.1. Toptan ve Perakende Ticaret

KKTC, küçük bir ada devleti olmasına rağmen, stratejik konumu, turizm potansiyeli ve Türkiye ile olan güçlü bağları sayesinde ticaret alanında önemli bir faaliyet göstermektedir. Ticaret sektörü ülke ekonomisinin önemli bileşenlerinden biridir. Ülkemizin coğrafi özellikleri, sınırlı doğal kaynakları ve nispeten küçük iç pazarı nedeniyle diğer ülkelerden farklı ekonomik dinamikleri bulunmaktadır. Mevcut durumda, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde birçok farklı sektörde ticaret faaliyetleri yürütülmektedir. Sektör dinamik bir şekilde gelişmekte olup, ülkenin ekonomik büyümesine katkı sağlamaktadır.

Ülkemizin dış ticaretinde Türkiye en önemli partnerimizdir. İthalatın büyük bir kısmı Türkiye'den yapılırken, ihracatta da Türkiye başta gelmektedir. Ülkenin yakın coğrafyasındaki ülkelerle olan ekonomik ilişkileri de ticareti etkileyen önemli faktörlerdendir. Türkiye dışında, bazı Avrupa Birliği ülkeleri ve Orta Doğu ülkeleri de ithalat yapılan diğer kaynaklardır.

Türkiye ile olan yakın ilişkiler, ülkemize ticaret imkanları sağlamakla birlikte uygulanan ambargolar ve uluslararası tanınmama nedeniyle KKTC'nin diğer ülkelerle doğrudan ticaret yapması zorlaşmaktadır.

KKTC, birçok ürün ve hizmet için ithalata bağımlıdır. Tarım ürünleri, gıda, tekstil, otomobil, elektronik eşya ve inşaat malzemeleri gibi ürünler başta olmak üzere geniş bir yelpazede ithalat yapılmaktadır. KKTC'nin ihracat kapasitesi sınırlı olup tarım ürünleri (narenciye, patates vb.), tekstil ürünleri ve bazı işlenmiş gıda ürünleri ihracatın büyük kısmını oluşturmaktadır.

KKTC'de perakende sektörü oldukça gelişmiştir. Alışveriş merkezleri, süpermarketler, küçük yerel dükkanlar ve pazar yerleri oldukça yaygındır. Perakende sektörü hem yerel halkın hem de turistlerin ihtiyaçlarını karşılayacak çeşitlilikte ürünler sunmaktadır.

Toptan ticaret, özellikle ithalat ürünlerinin dağıtımını konusunda önemli bir rol oynamakta olup bu alanda faaliyet gösteren birçok firma, ithal ettikleri ürünlerin ülke genelinde dağıtımını yaparak ticaretin devamlılığını sağlamaktadır.

KKTC'de turizm, ticaretin en büyük itici güçlerinden biridir. Otelcilik, restoranlar, eğlence merkezleri ve diğer turistik işletmeler, ticaret sektörüne ciddi katkıda bulunmaktadır. Turistlere yönelik hediyelik eşya ve yerel ürünlerin satışı da ticaretin önemli bir parçasıdır.

KKTC'deki ticaret sektörünün büyük bir kısmını KOBİ'ler oluşturmaktadır. Bu işletmeler, genellikle aile işletmeleri olup hem perakende hem de hizmet sektöründe faaliyet göstermektedirler.

Devlet, ticaretin geliştirilmesi için çeşitli teşvikler ve destekler sunmaktadır. Kredi destekleri, vergi avantajları ve hibe programları, ticaretin büyümesini teşvik etmeye yöneliktir.

Özellikle pandemi döneminde dijital ticaretin öneminin artmasıyla birlikte Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ticaretin dijitalleşme süreci, global trendlerle paralel olarak ilerlemektedir. Bu süreçte hem kamu hem de özel sektörün çeşitli girişimleri önemli rol oynamaktadır. Bu gelişmeler, KKTC ekonomisinin dijital dönüşümünü desteklemekte ve ticaretin daha verimli, erişilebilir ve rekabetçi olmasına katkı sağlamaktadır.

2022 yılında 1977 yılı sabit fiyatlarıyla sektör katma değeri, 8.137.654.507,8 TL olarak gerçekleşirken bu değer 2023 yılında 15.712.456.486,1 TL olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılı milli gelir gerçekleşme rakamlarına göre, Toptan ve Perakende Ticaret sektörünün katma değerinde reel olarak %11 oranında bir büyüme yaşanmıştır. Sektörün GSYİH'de cari fiyatlarla 2022 yılında %30,7 olan payı 2023 yılı gerçekleşme rakamlarına göre %25,8 olarak gerçekleşmiştir.

4.1.2. Dış Ticaret

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde dış ticaret, ülkenin ekonomik yapısının temel taşlarından biridir. Ancak, KKTC'nin uluslararası alanda tanınmamış bir devlet olması, dış ticaretinde bazı zorluklar yaratmaktadır. Yine de Türkiye ile olan güçlü ilişkiler ve bazı bölgesel ticaret imkanları sayesinde dış ticaret belirli bir düzeyde sürdürülebilmektedir.

KKTC, birçok temel ihtiyaç malzemesi, ham madde ve tüketim ürünleri için ithalata büyük ölçüde bağımlıdır. Ada ekonomisinin sınırlı üretim kapasitesi nedeniyle, ithalat, ticaret dengesinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

KKTC'nin ihracat kapasitesi sınırlıdır ve çoğunlukla tarım ürünlerine dayanmaktadır. Uluslararası tanınma sorunu nedeniyle, KKTC'den doğrudan ihracat yapmak zorlaşmakta ve genellikle Türkiye üzerinden dolaylı yollardan ihracat gerçekleştirilmektedir. Türkiye, KKTC'nin ana ihracat pazarıdır. Türkiye'nin ardından Avrupa ve Orta Doğu'daki bazı ülkeler, KKTC'den ihracat yapılan diğer bölgelerdir.

KKTC’de ithalat, ihracattan çok daha yüksek seviyededir ve bu da ülkenin dış ticaretinde ciddi bir açık yaratmaktadır. Bu durum, ülkenin dışa bağımlılığını artırmakta ve ekonominin zayıf noktalarından biri olarak öne çıkmaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, dış ticaretini geliştirmek amacıyla çeşitli ticaret fuarları ve etkinlikler düzenlemektedir. Bu etkinlikler, yerel üreticilerin ve işletmelerin uluslararası platformlarda tanıtım yapmalarını sağlayarak dış ticaretin genişlemesine katkı sağlamaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin dış ticaret hacmi her geçen gün artmakta ve ülkenin ekonomik büyümesine önemli katkılar sağlamaktadır. Dış ticaret faaliyetleri, ülkenin ekonomik çeşitliliğini artırarak sürdürülebilir bir ekonomik büyümeyi desteklemektedir.

2023 yılı verilerine göre toplam ithalatımız içerisinde Türkiye’nin payı %70 ve diğer ülkelerin %30 olurken, ihracatımız içerisinde Türkiye’nin payı %72 ve diğer ülkelerin ise %28 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2.4.1: Dış Ticaretin Ülkelere Göre Dağılımı

(Milyon ABD \$)

	2021				2022				2023			
	İthalat		İhracat		İthalat		İhracat		İthalat		İhracat	
	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay
		(%)	(%)		(%)		(%)		(%)		(%)	
1.Türkiye	988,2	62,9	63,4	47,0	1518,6	67,2	67,5	48,0	1971,3	70,0	126,9	72,0
2.Diğer Ülkeler	583,9	37,1	71,4	53,0	740,3	32,8	73,0	52,0	846,1	30,0	49,4	28,0
2.1.AB Ülkeleri	235,9	15,0	8,0	5,9	287,0	12,7	17,2	12,2	409,1	14,5	7,3	4,1
2.1.1.Birleşik Krallık	53,5	3,4	0,6	0,4	79,7	3,5	0,7	0,5	185,8	6,6	0,8	0,5
2.1.2.Diğer AB Ülkeleri	182,4	11,6	7,4	5,5	207,3	9,2	16,5	11,7	223,3	7,9	6,5	3,7
2.2.Orta Doğu Ülkeleri	99,0	6,3	33,4	24,8	164,6	7,3	36,1	25,7	113,4	4,0	24,6	14,0
2.3.Uzak Doğu Ülkeleri	140,2	8,9	0,1	0,1	150,6	6,7	0,0	0,0	9,5	0,3	0,0	0,0
2.4.ABD	16,9	1,1	15,7	11,6	13,2	0,6	13,0	9,3	7,2	0,3	4,5	2,6
2.5.Diğer Ülkeler	91,9	5,8	14,2	10,5	124,9	5,5	6,7	4,8	306,9	10,9	12,9	7,3
Toplam	1.572,1	100,0	134,8	100,0	2.258,9	100,0	140,5	100,0	2.817,4	100,0	176,3	100,0

Kaynak: Ticaret Dairesi

Tablo 2.4.2: Dış Ticaret Hacminin Ülkelere Göre Dağılımı

(Milyon ABD \$)

	2021		2022		2023	
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)
1.Türkiye	1.051,6	61,6	1.586,1	66,1	2.098,2	70,1
2.Diğer Ülkeler	655,3	38,4	813,3	33,9	895,5	29,9
2.1.AB Ülkeleri	243,9	14,3	304,2	12,7	416,4	13,9
2.1.1.Birleşik Krallık	54,1	3,2	80,4	3,4	186,6	6,2
2.1.2.Diğer AB Ülkeleri	189,8	11,1	223,8	9,3	229,8	7,7
2.2.Orta Doğu Ülkeleri	132,4	7,8	200,7	8,4	138,0	4,6
2.3.Uzak Doğu Ülkeleri	140,3	8,2	150,6	6,3	9,5	0,3
2.4.ABD	32,6	1,9	26,2	1,1	11,7	0,4
2.5.Diğer Ülkeler	106,1	6,2	131,6	5,5	319,8	10,7
Toplam	1.706,9	100,0	2.399,4	100,0	2.993,7	100,0

Kaynak: Ticaret Dairesi

Tablo 2.4.3: Ülkelere Göre Dış Ticaret Dengesi

(Milyon ABD \$)

	2021			2022			2023		
	İthalat	İhracat	Dış Tic. Dengesi	İthalat	İhracat	Dış Tic. Dengesi	İthalat	İhracat	Dış Tic. Dengesi
1.Türkiye	988,2	63,4	-924,8	1.518,6	67,5	-1.451,1	1.971,3	126,9	-1.844,4
2.Diğer Ülkeler	583,9	71,4	-512,5	740,3	73	-667,3	846,1	49,4	-796,7
2.1.AB Ülkeleri	235,9	8,0	-227,9	287	17,2	-269,8	409,1	7,3	-401,8
2.1.1.Birleşik Krallık	53,5	0,6	-52,9	79,7	0,7	-79	185,8	0,8	-185
2.1.2.Diğer AB Ülkeleri	182,4	7,4	-175	207,3	16,5	-190,8	223,3	6,5	-216,8
2.2.Orta Doğu Ülkeleri	99,0	33,4	-65,6	164,6	36,1	-128,5	113,4	24,6	-88,8
2.3.Uzak Doğu Ülkeleri	140,2	0,0	-140,2	150,6	0	-150,6	9,5	0	-9,5
2.4.ABD	16,9	0,0	-16,9	13,2	13	-13,2	7,2	4,5	-7,2
2.5.Diğer Ülkeler	91,9	14,2	-77,7	124,9	6,7	-118,2	306,9	12,9	-294
Toplam	1.572,1	134,8	-1.437,3	2.258,9	140,5	-2.118,4	2.817,4	176,3	-2.641,1

Kaynak: Ticaret Dairesi

KKTC'nin ihracatı 2023 yılında 176.237.184 ABD doları, ithalatı ise 2.817.362.006 ABD doları olarak gerçekleşmiştir.

2022 yılında 2.399,4 milyon ABD doları olarak gerçekleşen dış ticaret hacmimiz 2023 yılında 2.993,7 milyon ABD doları seviyelerinde gerçekleşmiştir.

Tablo 2.4.4: Yeşil Hat Tüzüğü Kapsamında Güney Kıbrıs ile Ticaret İlişkileri

(ABD \$)			
	2021	2022	2023
İthalat	1.572.089.809	2.258.919.221	2.817.362.006
İhracat	6.123.810	14.765.427	16.744.498

Kaynak: Ticaret Dairesi, KTTO

(Milyon KWs)			
Güney Kıbrıs Elektrik	2020	2021	2022
İthalat	33.233	50.200	58.575
İhracat	28.363	27.472	17.460

Kaynak: Ticaret Dairesi & KIB-TEK

2005 yılında Yeşil Hat Tüzüğü'nün uygulamaya girmesi ile Güney Kıbrıs ile olan ticaret hacminde de gelişme gözlemlenmektedir. Ancak gerek Yeşil Hat Tüzüğü'nün tam anlamı ile uygulanamaması gerekse KKTC'ye yönelik olan izolasyonlar nedeni ile Yeşil Hat Tüzüğü beklentileri karşılamakta zayıf kalmaktadır.

Güney Kıbrıs ile olan ihracat hacmimiz tablo 2.4.4'de görüldüğü üzere dalgalı bir trend izlemektedir. Yeşil Hat Tüzüğü kapsamında Güney Kıbrıs'a olan ihracatımız içerisinde ağırlıklı paya sahip mallar taze sebze ve meyve, taze balık, plastik mutfak eşyaları, plastik ambalaj malzemeleri, mobilya ve inşaat malzemeleridir.

2022 yılında tarım ürünlerinin ihracat içerisinde %22 olan payı 2023 yılında %26,5 olarak gerçekleşirken, sanayi ürünlerinin payı ise 2022 yılında %66,5, 2023 yılında ise %67,5 olarak gerçekleşmiştir (tablo 2.4.5).

Tablo 2.4.5: KKTC Dış Satımının Yapısı

(Milyon ABD \$)

	2021		2022		2023	
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)
1. Tarım Ürünleri	40,8	30,3	30,9	22,0	46,6	26,5
1.1. Narenciye	28,7	21,3	24,7	17,6	42,9	24,3
1.2. Patates	0,1	0,1	-	-	0,0	0,0
1.3. Canlı Hayvan	3,7	2,8	1,9	1,3	1,3	0,7
1.4. Diğer Tarım Ürünleri	8,3	6,2	4,3	3,1	2,4	1,4
2. Sanayi Ürünleri	77,2	57,3	93,3	66,5	119,0	67,5
2.1. İşlenmiş Tarım Ürünleri	51,1	37,9	60,1	42,8	70,6	40,1
2.2. Konfeksiyon	0,3	0,2	0,3	0,2	1,2	0,7
2.3. Diğer Sanayi Ürünleri	25,8	19,2	32,9	23,4	47,2	26,8
3. Minareller	16,7	12,4	16,2	11,6	10,6	6,0
Toplam	134,7	100,0	140,4	100,0	176,2	100,0

Kaynak: Ticaret Dairesi

Ana mal grupları itibarıyla veriler incelendiğinde, " mineral yakıtlar yağlayıcı madde ve ilgili olanlar" mal grubunun birinci sırada, "makine ve nakliye araçları" mal grubunun ise ikinci sırada yer almakta olduğu görülmektedir (Tablo 2.4.6).

Tablo 2.4.6: Ana Mal Gruplarına Göre Dış Alım

(Milyon ABD \$)

Ana Mal Grupları	2021		2022		2023	
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)
Yiyecek ve Canlı Hayvan	250,87	15,8	317,09	14,0	350,4	12,4
İçki ve Tütün	78,36	5,0	112,65	5,0	196,64	7,0
Yakıttan Gayri Yenmeyen Hammaddeler	16,22	1,1	21,15	0,9	34,44	1,2
Mineral Yakıtlar Yağlayıcı Madde ve İlgili Olanlar	339,94	21,9	560,57	24,8	487,36	17,3
Hayvansal ve bitkisel sıvı yağlar, katı yağlar ve mumlar	12,025	0,2	17,32	0,8	10,51	0,4
Kimyasallar ve ilgili ürünler	149,97	8,0	189,68	8,4	272,8	9,7
Yapıldığı Maddenin Cinsine Göre Tasnif Edilenler	342,89	15,6	370,79	16,4	445,1	15,8
Makine ve Nakliye Araçları	130,89	23,0	470,99	20,9	773,7	27,5
Çeşitli Mamüller	2,8525	9,4	193,65	8,6	246,11	8,7
Başka yerde sınıflandırılmamış mal ve işlemler	2,8525		5,0211	0,2	0,3821	0,0
Toplam	1.572,1	100,0	2258,9	100,0	2.817,4	100,0

Kaynak: Ticaret Dairesi

4.2. Sorunlar

KKTC'nin uluslararası alanda tanınmaması ticaretin önündeki en büyük engellerden biridir. Bu durum, doğrudan ticaret anlaşmaları yapmayı zorlaştırmakta ve uluslararası pazarlara erişimi kısıtlamaktadır. Ancak, Türkiye ile olan yakın ilişkilerle bu durum belli ölçüde dengelenmeye çalışılmaktadır.

Altyapı eksikliği, ticaretin gelişimini sınırlayan bir faktördür. Ada ülkesi olmanın getirdiği lojistik zorluklar, ticaretin maliyetlerini artırmakta ve zaman zaman tedarik zincirinde aksamalara yol açmaktadır.

Uçak kargo taşımacılığındaki dar kapasite nedeniyle karşılaşılan zorluklar yanında yükleme ve boşaltmadaki aksaklıklar nedeniyle malların zamanında ve hasarsız ulaşımının sağlanamaması da bulunmaktadır. Yükleme ve boşaltma maliyetlerinin yüksek olması da yine önemli bir sorun olarak yer almaktadır. KKTC'nin coğrafi konumu nedeni ile transit ticaret potansiyeli oldukça yüksektir. Bu alandaki ticaretin özendirilmesi ve geliştirilmesi yanında, başta altyapı eksiklikleri olmak üzere limanlarımıza lineer bağlantılı gemi seferlerinin olmaması, işçilik ücretlerinin yüksek olması, yükleme ve boşaltma için yeterli ve modern araç ve gerecin eksikliği, liman derinliğinin az olması, konteyner rıhtımının ve alanının bulunmaması gibi ticaretin gelişmesine engel oluşturan nedenlerin ivedilikle çözülmesi gerekmektedir.

Ulaşım ağlarının ve lojistik imkanların geliştirilmesi, ticaretin daha etkin bir biçimde yapılmasına yardımcı olacaktır.

KKTC'nin küçük bir pazar olması, ticaretin büyümesini sınırlayan bir diğer faktördür. İç piyasanın dar olması, dış ticarete bağımlılığı artırmaktadır.

Ülkemizde yerli üretimi artırmaya yönelik destek ve teşvikler sürmekle birlikte sınırlı kaynaklar, düşük ölçekli üretim gibi kısıtlar nedeni ile yerli üretim beklenen gelişmeyi göstermekte zorlanmaktadır. Yerli ürünlerin daha fazla desteklenmesi ve pazarlanması ticaretin büyümesine katkı sağlayacaktır.

Ülkemizdeki ticaret sektörünün belirgin özelliği, çok sayıda KOBİ'lerden oluşmasıdır. KOBİ'ler ekonomik büyümeye, istihdam yaratılmasına ve yenilikçiliğe önemli katkılarda bulunması yanında finansmana erişimde, dış pazarlara erişimde ve teknolojiye ve yenilikçi çözümlere erişimde yaşanan zorluklar nedeniyle işletme faaliyetleri aksayabileceği gibi ek maliyetler de ortaya çıkabilmektedir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ticaretin dijitalleşme süreci, global trendlerle paralel olarak ilerlemekle birlikte henüz yasal altyapının oluşturulmamış olması yakın dönemde sorunlar yaratabilecektir. Ticaretin dijitalleşmesi ile ilgili süratli bir şekilde yasal altyapının oluşturulması önem arz etmektedir.

KKTC'deki ticaret sektörü, tüm bu zorluklara rağmen, Türkiye ile olan güçlü ekonomik bağlar ve turizmden gelen destekle gelişimini sürdürmektedir. Ticaretin dijitalleşmesi ve KOBİ'lerin güçlendirilmesi, gelecekte sektörün daha da büyümesine katkı sağlayacaktır.

5. Turizm

Turizm sektörü, dünya ekonomisinde önemli bir rol oynamaktadır. Sektör doğrudan ve dolaylı olarak gayri safi millî hasılanın büyük bir bölümüne ve dünya ekonomisine katkıda bulunan istihdam alanları üretmekte ve tüm ülke ekonomileri için büyük bir gelir kaynağı durumundadır. 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren küresel bir aktivite haline gelmiş ve dünya ekonomisinde hızla büyüyen ve yeniliklere ayak uydurarak gelişen sektörlerden biri olmuştur. Gerek istihdam yaratıcı etkisi gerekse gelir yaratıcı etkisi ile turizm sektörü, kültürler arası diyalog, tarih ve kültürel mirasın korunması, çevre duyarlılığı, teknolojik gelişme gibi pek çok alanın gelişmesine olanak sağlamakla beraber, ülke ve toplumların ekonomik olarak kalkınmasında önemli rol oynamaktadır.

Turizm sektörü yalnızca ülke ekonomilerini kalkındırmakla kalmamakta; aynı zamanda ülkelerin ve bölgelerin yaşam tarzını, sosyal yapısını ve kültürünü de etkilemektedir. Çevrenin korunması, kamusal alan şartlarının iyileştirilmesi, yerel çeşitliliğin ve kültürün korunması için yetkilileri harekete geçirmekte, havaalanları, yollar, limanlar, mağazalar, restoranlar gibi sektörlerin daha iyi hizmet vermesini sağlamak için itici güç olmaktadır. Böylece hem hükümetler hem özel kurumlar daha çözüm odaklı geniş kapsamlı planlamalar yapmaya yönelmektedir.

Son yıllarda, turizm sektöründe çeşitli eğilimler gözlemlenmektedir. Özetle, sürdürülebilir turizm, dijitalleşme ve küresel etkiler bunlara örnek olarak gösterebiliriz. Ayrıca, doğayı koruma ve yerel kültürleri destekleme amacı ile çevresel duyarlılığın arttığı, sürdürülebilir ve ekoturizm gibi kavramların popüler hale geldiği görülmektedir. Seyahat planlaması ve rezervasyonlar, büyük ölçüde dijital platformlara kayması turizmin daha erişilebilir ve kolay hale gelmesine katkıda bulunmuştur. COVID-19 pandemisi gibi küresel olaylar, turizm sektöründe büyük değişimlere neden olmuş ve seyahat kısıtlamaları ve sağlık önlemleri, turizm talebini önemli ölçüde etkilemiştir.

Turizm sektörünün geleceği, özellikle sürdürülebilirlik ve dijitalleşme gibi alanlardaki gelişmelere bağlı olacağı açıktır. Ayrıca, iklim değişikliği ve çevresel sorunların, turizm politikalarının ve uygulamalarının yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir. Aynı zamanda, teknolojinin ve inovasyonun artan rolü, turist deneyimlerini ve seyahat endüstrisini dönüştürmeye devam edecektir.

Dünya genelinde turizm sektörü, farklı zorluklarla karşı karşıya kalsa da aynı zamanda birçok fırsat sunmaktadır. Bu nedenle, turizm hem küresel hem de yerel düzeyde önemli bir ekonomik ve kültürel güç olmaya devam edecektir.

5.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) turizm sektörü, ülkenin en önemli ekonomik faaliyetlerinden biri olup, ekonominin lokomotif sektörlerinden biri ve önemli bir döviz kaynağı olarak öne çıkmaktadır. KKTC'nin turizm sektörü, plajlar, tarihi ve kültürel zenginlikleri ve kumarhane turizmi ile ön plana çıkmaktadır.

KKTC, tarihi ve kültürel zenginlikleri ile tanınmaktadır. Antik dönemlere kadar uzanan kalıntılar, özellikle Salamis Harabeleri, St. Hilarion Kalesi, Bellapais Manastırı ve Girne Kalesi gibi yerler, ziyaretçilere adanın tarihi hakkında derin bir bakış sunmaktadır. KKTC, muhteşem plajları ve doğal güzellikleri ile bilinmekte ve Altınkum Plajı, Alagadi Kaplumbağa Plajı ve Karpaz Yarımadası, doğa severlerin ilgisini çeken başlıca yerler arasındadır. Karpaz, el değmemiş doğası ve eşekleri ile ünlüdür.

KKTC'de turizmin önemli bir kısmı lüks oteller ve kumarhaneler üzerinden gelişmiştir. Özellikle Girne ve Gazimağusa gibi şehirlerde çok sayıda beş yıldızlı otel ve kumarhane bulunmaktadır. Bu oteller, zengin konaklama seçenekleri ve çeşitli eğlence aktiviteleri sunmaktadırlar. KKTC mutfağı, Akdeniz ve Orta Doğu mutfaklarından etkilenmiştir. Kıbrıs kebabı, hellim, şeftali kebabı ve birçok deniz ürünü yemeği turistler arasında oldukça popülerdir.

Kuzey Kıbrıs'ta yıl boyunca çeşitli kültürel ve müzik festivalleri düzenlenmektedir. Gazimağusa Uluslararası Kültür ve Sanat Festivali, Girne Zeytin Festivali ve bölgesel festival etkinlikleri hem yerli hem de yabancı turistler tarafından ilgi görmektedir. KKTC, sıcak ve güneşli iklimi ile dört mevsim turizme uygun bir destinasyondur. Bu durum, özellikle yaz aylarında deniz turizmi açısından büyük bir avantaj sağlamaktadır.

KKTC'nin turizm potansiyeli hem tarih ve kültür meraklıları hem de dinlenme ve eğlence arayan turistler için geniş bir yelpazede seçenekler sunmaktadır.

Ülkemize uygulanan ambargolara rağmen, son yıllarda artan talebe bağlı olarak büyük yatırımlar gerçekleşmiş, turistik tesis sayısı 170'e, yatak sayısı ise 27,138'e ulaşmıştır. Ülke ekonomisine katkı koyan sektörlerin başında gelen turizm sektörünün, 2023 yılı GSMH'nin %29,3'ünü oluşturduğu öngörülmektedir.

5.1.1 Yolcu Sayısındaki Gelişmeler

Ülkemize hava ve deniz yolu ile gelen yolcu sayısında ve yapısındaki gelişmeler tablo 5.1.1'de gösterilmektedir. Buna göre, 2022 yılında ülkemize hava ve deniz yolu ulaşımı ile gelen yolcu sayısı 2021 yılına oranla %156,1 artış göstererek 552.617'den 1.415.255'e yükselmiştir. 2023 yılında ülkemize gelen yolcu sayısı 2022 yılına göre %31,1 oranında artarak 1.854.952'ye yükselmiştir. 2021 yılına göre ise 2023 yılı yolcu sayısı artış oranı %235,7 olarak gerçekleşmiştir.

2023 yılında ulaşım tercihi olarak deniz ve hava yolunu tercih eden yolcuların uyrukları karşılaştırıldığında toplam yolculara oranla %82,1 ile Türkiye vatandaşlarının birinci sırada yer aldığı ve bunu sırasıyla %2,7 ve %2,2 ile Rusya ve İran uyruklu yolcular takip etmekte olduğu görülmektedir.

Tablo 2.5.1: Hava ve Deniz Yolu ile Ülkeye Giriş Yapan Yolcu Sayısında ve Yapısında Gelişme (KKTC Vatandaşları HARIÇ)

	2021		2022		2023	
	Yolcu Sayısı	Oran (%)	Yolcu Sayısı	Oran (%)	Yolcu Sayısı	Oran (%)
Türkiye	438.938	79,4	1.117.816	79,0	1.523.336	82,1
Rusya	5.508	1,0	32.448	2,3	49.254	2,7
İran	10.011	1,8	31.452	2,2	40.851	2,2
Almanya	9.457	1,7	27.803	2,0	29.845	1,6
İngiltere	5.432	1,0	24.172	1,7	23.489	1,3
Diğer	83.271	15,1	181.564	12,8	188.177	10,1
TOPLAM	552.617	100	1.415.255	100	1.854.952	100

2023 yılında toplam hava ve deniz yolu ile KKTC 'ye giriş yapan yolcu uyruklarına göre sıralama yapılmıştır. Yolcu rakamları, ülkeye giriş işlemlerinin sayısını göstermektedir.

Kaynak: Polis Genel Müdürlüğü

Ülkemize kara sınır kapıları yolu ile gelen yolcu sayısında ve yapısındaki gelişmeler tablo 2.5.1'de gösterilmektedir. Buna göre, 2022 yılında ülkemize kara sınır kapıları yolu ile gelen yolcu sayısı 2021 yılına oranla %203,6 artış göstererek 1.550.004'den 4.706.582'ye yükselmiştir. 2023 yılında ülkemize gelen yolcu sayısı 2022 yılına göre %11,6 oranında artarak 5.250.360'a yükselmiştir. 2021 yılına göre ise 2023 yılı yolcu sayısı artış oranı %238,7 olarak gerçekleşmiştir. 2023 yılında ulaşım tercihi olarak kara sınır kapılarını tercih eden yolcuların uyrukları karşılaştırıldığında toplam yolculara oranla %58,2 ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi vatandaşlarının birinci sırada yer aldığı bunu sırasıyla %5,6 ve %5,2 ile İngiltere ve Yunanistan uyruklu yolcular takip etmekte olduğu görülmektedir.

Tablo 2.5.2: Kara Yolu ile Ülkeye Giriş Yapan Yolcu Sayısında ve Yapısında Gelişme (KKTC Vatandaşları HARIÇ)

	2021		2022		2023	
	Yolcu Sayısı	Oran (%)	Yolcu Sayısı	Oran (%)	Yolcu Sayısı	Oran (%)
Güney Kıbrıs Rum Yönetimi	1.013.777,0	65,4	2.821.908,0	60,0	3.055.994,0	58,2
İngiltere	76.396,0	4,9	282.265,0	6,0	293.008,0	5,6
Yunanistan	74.939,0	4,8	247.032,0	5,2	272.877,0	5,2
Romanya	49.154,0	3,2	154.046,0	3,3	178.466,0	3,4
Bulgaristan	55.471,0	3,6	162.481,0	3,5	169.890,0	3,2
Diğer	280.267,0	18,1	1.038.850,0	22,1	1.280.125,0	24,4
TOPLAM	1.550.004	100	4.706.582	100	5.250.360	100

2023 yılında toplam hava ve deniz yolu ile KKTC 'ye giriş yapan yolcu uyruklarına göre sıralama yapılmıştır. Yolcu rakamları, ülkeye giriş işlemlerinin sayısını göstermektedir.

Kaynak: Polis Genel Müdürlüğü

Tablo 2.5.3 ve Tablo 2.5.4'de KKTC'ye gelen yolcuların uyruklarına göre dağılımı sırası ile gösterilmektedir.

Tablo 2.5.3: KKTC'ye Hava ve Deniz Yolu ile Gelen Yolcuların Uyruklarına Göre Dağılımı (KKTC uyruklular hariç)

		2021	2022	2023
1	Türkiye	438.938	1.117.816	1.523.336
2	Rusya	5.508	32.448	49.254
3	İran	10.011	31.452	40.851
4	Almanya	9.457	27.803	29.845
5	İngiltere	5.432	24.172	23.489
6	Kazakistan	2.916	12.382	15.850
7	İngiltere (Kıbrıslı Türk)	3.004	10.668	10.777
8	Ukrayna	3.057	8.412	9.680
9	Pakistan	6.081	8.829	9.622
10	Fransa	1.344	5.715	6.654
11	Irak	2.417	6.134	6.410
12	Beyaz Rusya-Belarus	1.200	4.596	6.408
13	Bangladeş	1.067	3.149	5.988
14	Azerbeycan	1.608	4.300	5.724
15	Ürdün	4.052	6.811	5.710
16	Türkmenistan	1.787	4.571	5.659
17	Amerika Birleşik Devletleri	1.611	5.473	5.194
18	İsveç	830	3.033	5.175
19	Nijerya	16.199	12.844	5.134
20	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi	762	4.051	4.545
21	Sudan	816	2.387	3.743
22	Kırgızistan	1.118	2.748	3.462
23	Danimarka	289	1.843	3.411
24	Özbekistan	992	2.608	2.963
25	Avusturya	463	1.227	2.924
26	Libya	898	2.859	2.896
27	Fas	929	1.796	2.878
28	Lübnan	1.318	2.313	2.375
29	Çin	427	1.504	2.371
30	Suriye	1.602	2.711	2.213
31	Hollanda	653	3.057	2.071
32	Bulgaristan	669	1.717	2.019
33	İsrail	377	1.366	1.711
34	Moldovya	605	1.346	1.692
35	Gürcistan	459	1.307	1.566
36	Filistin	802	1.750	1.561

		2021	2022	2023
37	İtalya	397	1.926	1.549
38	Romanya	439	1.561	1.503
39	Demokratik Kongo Cumhuriyeti	4.319	4.185	1.330
40	Yunanistan	274	1.216	1.313
41	Kanada	415	1.225	1.309
42	Mısır	838	1.507	1.249
43	Hindistan	287	1.031	1.215
44	Avusturalya	142	880	1.142
45	Afganistan	470	2.255	1.104
46	İsviçre	576	1.064	1.077
47	Belçika	285	3.087	1.065
48	İrlanda	200	898	937
49	Norveç	767	853	923
50	Diğer	13.510	26.369	24.075
	TOPLAM	552.617	1.415.255	1.854.952

Uyruk sıralaması 2023 yılı en yüksek gelen yolcu sayısına göre yapılmıştır.

Yolcu rakamları, ülkeye giriş işlemlerinin sayısını göstermektedir.

Kaynak: Polis Genel Müdürlüğü

Tablo 2.5.4: KKTC'ye Kara Yolu ile Gelen Yolcuların Uyruklarına Göre Dağılımı (KKTC uyruklular hariç)

		2021	2022	2023
1	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi	1.013.777	2.821.908	3.055.994
2	İngiltere	76.396	282.265	293.008
3	Yunanistan	74.939	247.032	272.877
4	Romanya	49.154	154.046	178.466
5	Bulgaristan	55.471	162.481	169.890
6	Almanya	20.642	100.138	134.000
7	Polonya	11.124	71.364	108.471
8	İsrail	12.017	78.216	88.261
9	Rusya	20.411	59.833	77.089
10	Slovakya	15.791	49.131	64.461
11	Fransa	8.080	42.814	54.360
12	İtalya	8.727	48.780	54.057
13	İngiltere (Kıbrıslı Türk)	16.712	39.480	47.374
14	Ukrayna	8.431	33.462	37.694
15	Macaristan	5.341	23.394	36.230
16	Maronit (K.K.T.C.)	20.395	30.837	34.278
17	Çekya	3.313	20.041	30.800
18	Filipinler	7.373	21.542	26.792
19	Amerika Birleşik Devletleri	5.887	21.918	24.203
20	İsveç	3.794	18.418	22.907
21	Arjantin	9.101	21.163	22.320
22	Avusturya	2.519	14.744	21.960
23	Litvanya	3.729	15.842	20.650
24	Türkiye	7.443	18.661	20.113
25	İspanya	4.395	17.800	19.024
26	Hollanda	4.111	18.093	18.361
27	Danimarka	1.409	12.308	15.857
28	Lübnan	5.984	16.902	15.768
29	Latviya-Letonya	3.417	11.898	14.116
30	İrlanda	2.804	10.515	11.833
31	Norveç	1.888	9.535	11.775
32	Belçika	2.756	11.563	10.942
33	Avusturalya	1.047	7.007	10.924
34	İsviçre	1.333	7.608	10.717
35	Hindistan	1.759	7.466	10.317

		2021	2022	2023
36	Sırbistan	1.552	6.630	10.168
37	Çin	3.248	9.243	9.279
38	Ürdün	3.294	8.943	8.598
39	Beyaz Rusya-Belarus	981	6.042	8.385
40	Portekiz	1.617	6.482	8.364
41	Finlandiya	1.359	6.350	8.257
42	Kanada	1.419	6.819	8.222
43	Mısır	1.846	7.339	7.971
44	Moldovya	2.103	7.225	7.944
45	Nepal	1.288	5.847	7.625
46	İran	3.200	7.168	7.514
47	Maronit (G.K.R.Y.)	10.183	13.597	7.411
48	Srilanka	1.409	4.906	6.549
49	Gürcistan	1.146	4.133	5.997
50	Diğer	23.889	77.653	92.187
	TOPLAM	1.550.004	4.706.582	5.250.360

Uyruk sıralaması 2023 yılı en yüksek gelen yolcu sayısına göre yapılmıştır.

Yolcu rakamları, ülkeye giriş işlemlerinin sayısını göstermektedir.

Kaynak: Polis Genel Müdürlüğü

5.1.2 Geceleme ve Doluluk Oranları

Tablo 2.5.5'de turistik konaklama tesislerinde geceleme ve doluluk oranları verilmektedir. Turistik konaklama tesislerinde konaklayan yerel turist sayısında 2021 ve 2023 yılları arasında değişim gerçekleşmezken ortalama kalış süresi 2 gün olarak seyretmektedir. Yabancı turistlerin konaklama sayısının yıllar içinde büyük ölçüde artarak 2021 yılında 337.187, 2022 yılında 958.646 ve 2023 yılında 1.177.109 ulaştığı görülürken, ortalama kalış süreleri ise 3,5 gün olarak gerçekleşmiştir. Yerel turistlerin toplam geceleme sayısı, 2021 yılında 136.128, 2022 yılında 170.801 ve 2023 yılında 144.468 olurken, TC ve diğer ülke vatandaşları geceleme sayısı sırasıyla, 1.160.077, 3.576.228 ve 3.989.371 olmuştur. Turistik konaklama tesisleri toplam doluluk oranları 2021 yılında %27 oranında gerçekleşmişken 2022 ve 2023 yıllarında %40'ın üzerine çıktığı görülmektedir. Buna göre;

2023 yılında konaklama tesislerinde kalan yerel turist sayısı 2021 yılına kıyasla %0,9 oranında sabit kalırken, 2021 yılına göre ise %9,6 oranında düşüşe geçtiği gözlemlenmiştir.

2023 yılında konaklama tesislerinde kalan yabancı turist sayısı 2021 yılına kıyasla %249 oranında artarken, 2021 yılına göre ise %23 oranında artış göstermiştir.

Toplam geceleme sayısı 2023 yılında yerel turistlerde 2021 yılına kıyasla %6 oranında artarken, 2022 yılına kıyasla %15 oranında düşüş göstermiştir.

Toplam geceleme sayısı 2023 yılında yabancı turistlerde 2021 yılına kıyasla %244 oranında artarken, 2022 yılına kıyasla yalnızca %12 oranında artış göstermiştir.

Tablo 2.5.5: Turistik Konaklama Tesislerinde Geceleme ve Doluluk Oranları

	2021		2022		2023	
	Yerel Turist	TC ve Diğer Ülke	Yerel Turist	TC ve Diğer Ülke	Yerel Turist	TC ve Diğer Ülke
Konaklayan Turist Sayısı	64.329	337.187	71.812	958.646	64.884	1.177.109
Ortalama Kalış Süresi (gün)	2,1	3,4	2,4	3,9	2,2	3,5
Toplam Geceleme Sayısı	136.128	1.160.077	170.801	3.576.228	144.468	3.989.371
Doluluk Oranı (%)	2,8%	24,8%	2,0%	40,7%	1,5%	42,9%

Kaynak: Turizm Planlama Dairesi

5.1.3 Ulaşım Tercihleri

Ülkemize gelen yolcuların ulaşım tercihleri Tablo 2.5.6'da verilmektedir. Son üç yılda yolcuların ulaşım tercihleri değerlendirildiğinde ortalama %79,2 oran ile kara sınır kapılarının birinci sırada yer aldığı bunu ortalama %18,8 ile ikinci sırada hava yolu ulaşımının, ortalama %2,0 oran ile üçüncü sırada deniz yolu ulaşımının takip ettiği görülmektedir.

Tablo 2.5.6: Ulaşım Tercihleri

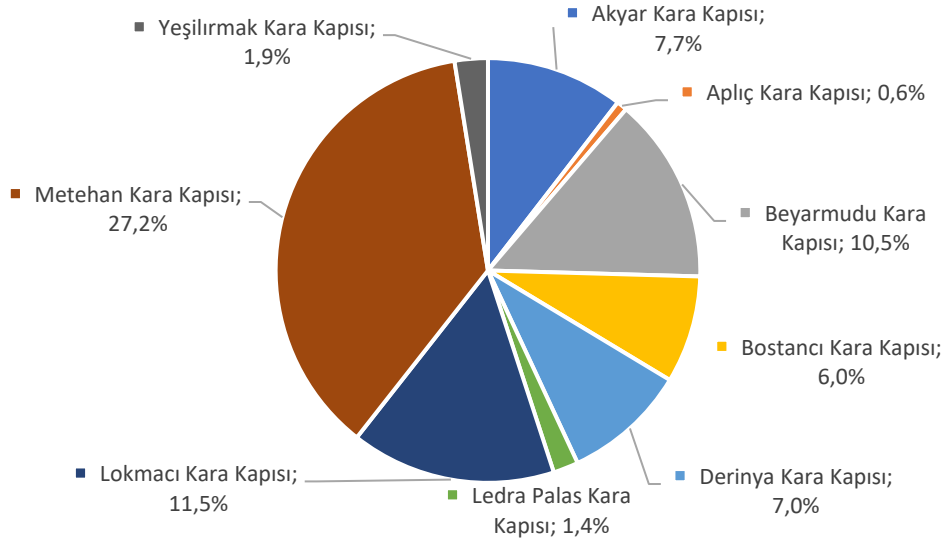
	2021		2022		2023	
	Yolcu Sayısı	Oran (%)	Yolcu Sayısı	Oran (%)	Yolcu Sayısı	Oran (%)
1.Kara Kapıları	2.441.087	79,3	6.579.125	80,1	7.697.651	78,4
KKTC Uyruklu	891.083	28,9	1.872.543	22,8	2.447.291	24,9
TC Uyruklu	7.443	0,2	18.661	0,2	20.113	0,2
Yabancı Uyruklu	1.542.561	50,1	4.687.921	57,1	5.230.247	53,3
2.Hava Yolu	575.347	18,7	1.461.901	17,8	1.944.050	19,8
KKTC Uyruklu	72.106	2,3	193.067	2,4	237.984	2,4
TC Uyruklu	391.721	12,7	982.538	12,0	1.386.396	14,1
Yabancı Uyruklu	111.520	3,6	286.296	3,5	319.670	3,3
3.Deniz Yolu	63.114	2,0	172.851	2,1	178.691	1,8
KKTC Uyruklu	13.738	0,4	26.430	0,3	29.805	0,3
TC Uyruklu	47.217	1,5	135.278	1,6	136.940	1,4
Yabancı Uyruklu	2.159	0,1	11.143	0,1	11.946	0,1
TOPLAM	3.079.548	100,0	8.213.877	100,0	9.820.392	100,0

Yolcu rakamları, ülkeye giriş işlemlerinin sayısını göstermektedir.

Kaynak: Polis Genel Müdürlüğü

2023 yılında ülkeye gelen yolcuların tercih ettikleri kara sınır kapıları ve tercih oranları Şekil 2.5.1G'de gösterilmektedir. Buna göre Metehan Sınır Kapısının %27,2 oranla en çok kullanılan geçiş noktası olduğu, bu oranı %11,5 ve %10,5 ile sırasıyla Lokmacı ve Beyarmudu Sınır Kapılarının takip ettiği görülmektedir.

Şekil 2.5.1G: 2023 Yılı Kara Kapılarının Kullanımı



Kaynak: Polis Genel Müdürlüğü

Tablo 2.5.7 ve Şekil 2.5.2G ülkeye gelen yolcuların ulaşım tercihleri ve aylara göre yolcu sayısındaki değişimleri verilmiştir. Buna göre 2023 yılında temmuz, ağustos ve eylül ayları gelen yolcu sayısının en yüksek olduğu aylar olarak kaydedilirken, ocak ve şubat aylarının ise en düşük yolcu girişi olan aylar olduğu göze çarpmaktadır. Bununla birlikte ülkeye girişlerin önemli bir kısmını kara kapılarının oluşturduğu gözlemlenirken, deniz yolu ulaşımının en az tercih edilen ulaşım türü olduğu görülmektedir.

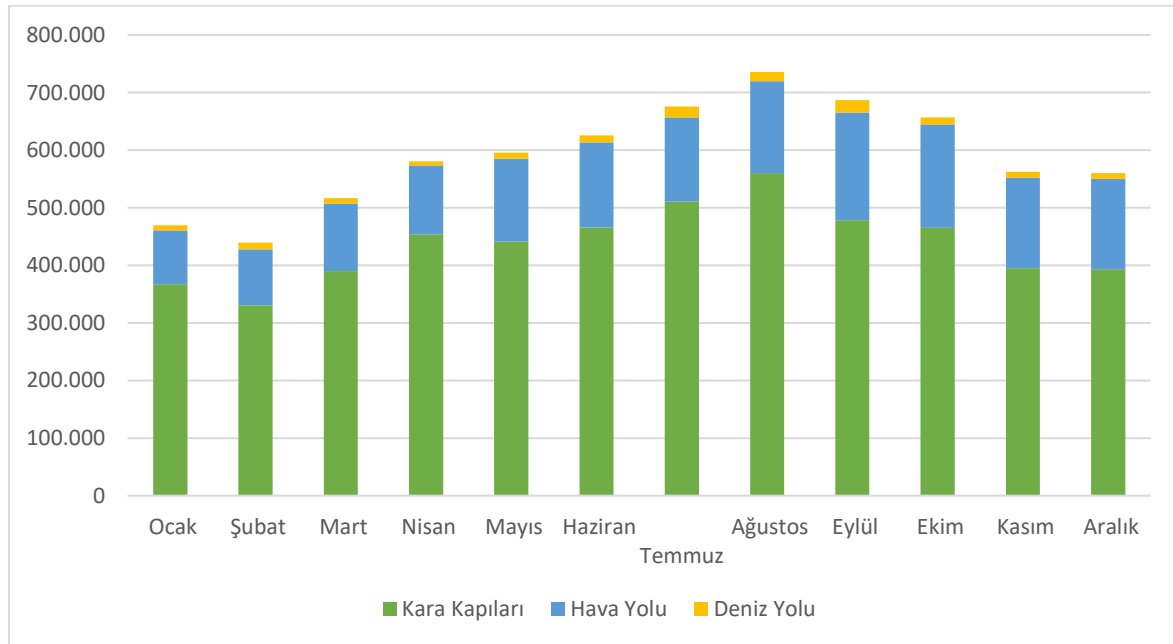
Tablo 2.5.7: Gelen Yolcuların Ulaşım Tercihleri ve Aylara Göre Dağılımı (2023)

Ulaşım Tercihi				
	Hava Yolu	Deniz Yolu	Kara Kapıları	Toplam
Ocak	93.659	8.685	367.055	469.399
Şubat	96.924	11.937	330.761	439.622
Mart	117.680	9.276	389.802	516.758
Nisan	119.747	7.240	453.663	580.650
Mayıs	144.243	10.111	441.050	595.404
Haziran	147.727	12.559	465.595	625.881
Temmuz	146.095	18.607	510.818	675.520
Ağustos	159.323	16.651	560.023	735.997
Eylül	187.103	21.360	478.098	686.561
Ekim	179.444	12.686	464.902	657.032
Kasım	157.185	10.147	395.197	562.529
Aralık	156.936	9.627	393.396	559.959
Toplam	1.706.066	148.886	5.250.360	7.105.312

Yolcu rakamları, ülkeye giriş işlemlerinin sayısını göstermektedir.

Kaynak: Polis Genel Müdürlüğü

Şekil 2.5.2G: Gelen Yolcuların Ulaşım Tercihleri ve Aylara Göre Dağılımı (2023)



Kaynak: Polis Genel Müdürlüğü

5.1.4 Turizm Hizmetleri Arzı

Turizm hizmetleri arzının kalitesi ve çeşitliliği, bir ülkenin turist çekme kapasitesini doğrudan etkilemektedir. Turizm sektörünün diğer sektörlerle olan bağımlılığı nedeniyle bu sektördeki hizmet sunumu ekonomik faaliyetlerin tüm alanlarını kapsamaktadır. Turizm arzı, ekonomiye sağladığı katkı, yeni iş imkanları sunarak istihdam yaratması ve kaliteli ve çeşitli turizm hizmetleri ile uluslararası rekabet gücünü artırması açısından önemli rol oynamaktadır. Turizm hizmetleri sunumunun göstergeleri olarak konaklama tesisleri, seyahat acenteleri, eğlence ve spor tesislerindeki gelişmeler ile hava ve deniz limanları ve karayollarındaki hizmet sunumları göz önüne alınmaktadır.

Tablo 2.5.8: Turizm Hizmetleri Arzı

Tesisin Türü	2021	2022	2023	Endeks 2021=100
1. Turistik Konaklama Tesisleri				
1.1. Tesis Sayısı	166	163	166	100,0
1.2. Yatak Sayısı	26.244	26.398	27.138	103,4
1.3. Personel Sayısı	6.048	10.405	11.912	197,0
2. Diğer Konaklama Tesisleri				
2.1. Tesis Sayısı	8	4	4	50,0
2.2. Yatak Sayısı	385	248	266	69,1
2.3. Personel Sayısı	63	46	51	81,0
3. Turizm ve Seyahat Acenteleri				
3.1. Acente Sayısı	167	119	154	92,2
3.2. Personel Sayısı	490	349	454	92,7
4. Şans Oyunu Salonları				
4.1. Tesis Sayısı	35	35	35	100,0
4.2. Personel Sayısı	5.655	8.677	10.421	184,3

Kaynak: Turizm Planlama Dairesi -Turizm Tanıtma ve Pazarlama Dairesi

Ülkemizdeki turizm hizmetleri arzını gösteren tablo 2.5.8'de görülmektedir. 2021 yılına kıyasla 2023 yılında turistik konaklama tesis sayısında artış görülmezken, yatak sayısında toplamda 894 ilave yatak ile konaklama arzı genişletilmiş ve personel sayısı %97 oranında artırılmıştır. Ülkemizde yer alan diğer konaklama tesislerinde ise 2023 yılında, 2021 yılına kıyasla %50 oranında azaldığı gözlemlenirken, benzer şekilde yatak sayısında ve personel sayılarında da sırasıyla %31 ve %19 oranlarında düşüş gerçekleştiği görülmektedir. Turizm ve Seyahat Acentelerinde, acente sayısının %8'lik, personel sayısının ise %7'lik oranla düşüşe geçtiği

kaydedilmiştir. Şans Oyunu Salonlarında, tesis sayısı son üç yılda değişmezken, personel sayısında %84 oranında artış saptanmıştır.

5.1.5. Konaklama Tesislerinin Sınıflarına Göre Dağılımı

Ülkemizdeki konaklama tesislerinin sınıflarına göre dağılımı tablo 2.5.9'de ve Şekil 2.5.3G'de verilmektedir. 2023 yılında turistik tesisler arasında %23,49 oranla en yüksek tesis sayısı pansiyonlarda bulunurken, ikinci sırada %15,66 oranla 2 yıldızlı oteller, üçüncü sırada ise %14,46 oranla 5 yıldızlı oteller gelmektedir.

Yatak kapasitesi bakımından incelendiğinde 2023 yılında %62,22 oran ile 5 yıldızlı otellerin, tüm konaklama tesisleri arasında en yüksek payı karşıladığı görülmektedir. Bu sıralamayı ikinci ve üçüncü olarak %8,84 ve %8,67 oranlarla 3 yıldızlı ve 2 yıldızlı oteller takip etmektedir. Son 3 yılda, 5 Yıldızlı Otellerin diğer konaklama tesislerine kıyasla yatak kapasitesinde 946 yatak sayısı ile en yüksek artışı yakaladığı görülmektedir. Belediyelerce belgelendirilen turistik nitelikli tesislerden oluşan Diğer Konaklama Tesislerinde ise 2021 yılına kıyasla 2023 yılında tesis sayısında yarı yarıya düşüş gerçekleştiği ve buna paralel olarak yatak sayısının 385'den 266'ya düştüğü tespit edilmiştir.

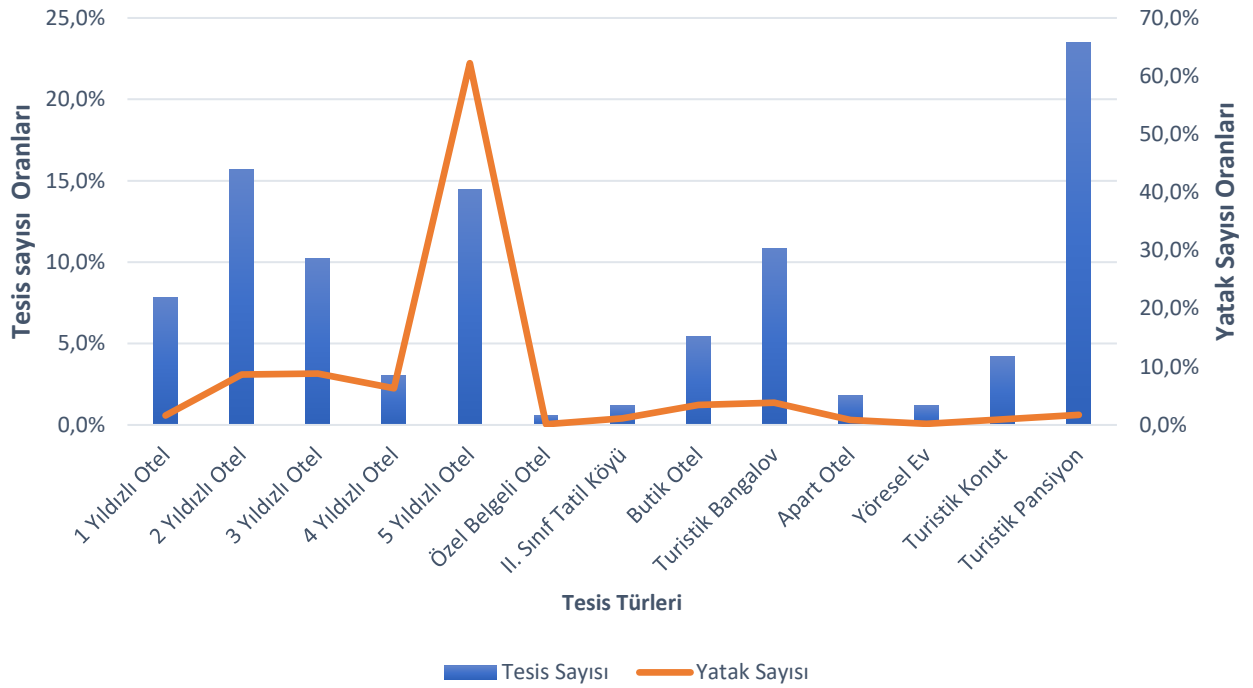
Tablo 2.5.9: Konaklama Tesislerinin Sınıflarına Göre Dağılımı

Tesisin Türü	2021		2022		2023	
	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı
1 Yıldızlı Otel	14	633	13	449	13	441
2 Yıldızlı Otel	24	2.193	22	2.029	26	2.353
3 Yıldızlı Otel	17	2.400	17	2.400	17	2.400
4 Yıldızlı Otel	5	1.550	5	1.718	5	1.718
5 Yıldızlı Otel	23	15.940	23	16.340	24	16.886
Özel Belgeli Otel	1	34	1	34	1	34
II. Sınıf Tatil Köyü	3	442	2	312	2	312
Butik Otel	9	930	9	930	9	930
Turistik Bungalov	21	1.230	20	1.160	18	1.044
Apart Otel	2	96	3	234	3	234
Yöresel Ev	2	54	2	54	2	54
Turistik Konut	6	238	6	238	7	258
Turistik Pansiyon	39	504	40	500	39	474
Henüz Sınıflandırılmayan	-	-	-	-	-	-
Kapalı	-	-	-	-	-	-
Toplam	166	26.244	163	26.398	166	27.138
Diğer Konaklama Tesisleri	8	385	4	248	4	266
Genel Toplam	174	26.629	167	26.646	170	27.404

*Diğer konaklama tesisleri Belediyeler tarafından belgelendirilen turistik nitelikli tesislerdir.

Kaynak: Turizm Planlama Dairesi

Şekil 2.5.3G: 2023 Yılı Tesis ve Yatak Sayılarının Tesis Türlerine Göre Oranı



Kaynak: Turizm Planlama Dairesi

Tablo 2.5.10'da konaklama tesislerinin 2023 yılında bölgelere göre dağılımı verilmiştir. Buna göre, ülke genelinde bulunan toplam 166 turistik tesisin %48,2 oran ile Girne bölgesi ilk sırada yer alırken bunu %18,7 oranla İskele bölgesi ikinci sırada takip etmektedir. Benzer şekilde toplam yatak kapasitesini %56,1'ini Girne Bölgesi sağlarken, bunu %26,7 oranla İskele bölgesi takip etmektedir.

Tablo 2.5.10: Konaklama Tesislerinin Bölgelere Göre Dağılımı (2023)

Tesisin Türü	Lefkoşa Böl.		Gazimağusa Böl.		Girne Böl.		Güzelyurt Böl.		İskele Böl.		Lefke Böl.		Toplam	
	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı
1 Yıldızlı Otel	0	0	1	70	7	203	1	38	4	130	0	0	13	441
2 Yıldızlı Otel	5	594	5	650	11	761	0	0	5	348	0	0	26	2.353
3 Yıldızlı Otel	2	250	4	586	10	1.450	0	0	0	0	1	114	17	2.400
4 Yıldızlı Otel	0	0	0	0	5	1.718	0	0	0	0	0	0	5	1.718
5 Yıldızlı Otel	3	772	1	850	15	9.176	0	0	5	6.088	0	0	24	16.886
Özel Belgeli Otel	0	0	0	0	1	34	0	0	0	0	0	0	1	34
II. Sınıf Tatil Köyü	0	0	0	0	2	312	0	0	0	0	0	0	2	312
Butik Otel	0	0	1	204	7	622	0	0	1	104	0	0	9	930
Turistik Bangalov	0	0	1	60	13	680	0	0	4	304	0	0	18	1.044
Apart Otel	0	0	1	138	2	96	0	0	0	0	0	0	3	234
Yöresel Ev	0	0	0	0	0	0	0	0	2	54	0	0	2	54
Turistik Konut	1	40	0	0	3	104	0	0	2	108	1	6	7	258
Turistik Pansiyon	12	124	12	119	4	68	0	0	8	109	3	54	39	474
Toplam	23	1.780	26	2.677	80	15.224	1	38	31	7.245	5	174	166	27.138
Diğer Konaklama Tesisleri	1	50	1	71	1	130	0	0	1	15	0	0	4	266
Genel Toplam	24	1.830	27	2.748	81	15.354	1	38	32	7.260	5	174	170	27.404

Kaynak: Turizm Planlama Dairesi

5.1.6. Turizm Gelirleri

Tablo 2.5.11: Turizm Gelirleri ve GSYİH'deki Payı (Milyon \$)

	2021	2022	2023*
Net Turizm Gelirleri	340,33	1.162,31	1.707,18
Net Turizm Gelirlerinin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'ya Oranı	10,0	26,1	30,7
Dış Ticaret Açığı	-1.435,62	-2.134,63	-2.673,42
Dış Ticaret Açığını Karşılama Oranı (%)	23,7	54,5	63,9

Kaynak: İstatistik Kurumu

2023 yılında ülkemiz net turizm geliri 1.707,18 milyon dolar tutarında gerçekleşmiştir. Net turizm gelirlerinin 2021 yılına kıyasla %401,6 ve 2022 yılına kıyasla %46,9 oranında arttığı görülmektedir. Dış ticaret açığı 2021 yılına kıyasla 2023 yılında %86,2 oranında artarak 2.673,42 milyon dolar tutarında gerçekleşirken, net turizm gelirlerinin dış ticaret açığını karşılama oranı son üç yılda sırasıyla %23,7, %54,5 ve %63,9 oranlarında artmıştır. Bununla birlikte 2021 yılında %10,0 olarak gerçekleşen net turizm gelirlerinin GSYİH içindeki payı 2023 yılında %30,7'ye yükselmiştir.

5.1.7. Devlet Planlama Örgütü Tarafından Teşvik Belgesi Verilen Turizm Projeleri

Ülkemizde, Devlet Planlama Örgütü tarafından teşvik belgesi verilen turizm projelerinin bölgelere ve yıllara göre Dağılımı Tablo 2.5.12'de gösterilmektedir. Ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkıda bulunacak yerli ve yabancı gerçek ve tüzel kişilerin yapacakları yatırımların ve ihracatın teşvik edilmesi adına Devlet Planlama Örgütü tarafından Teşvik Belgesi verilmektedir.

Bu kapsamda Tablo 2.5.12 DPÖ tarafından verilen Teşvik Belgelerinin bölgelere ve yıllara göre dağılımını göstermektedir. 2022 yılında altı bölgenin dördüne teşvik belgesi verilmişken, 2023 yılında yalnızca Girne ve Lefkoşa bölgelerinde yer alan turistik tesislere belge verildiği görülmektedir. En yüksek toplam sabit yatırım tutarını 2021 ve 2023 yıllarında Girne bölgesi oluştururken, 2022 yılında İskele bölgesinin öne çıktığı göze çarpmaktadır. Teşvik Belgesi düzenlenen turizm yatırım projelerinin toplam sabit yatırım tutarlarının 2022 yılında önceki yıla kıyasla %35,4 oranında, 2023 yılında ise 2022 yılına oranla %25,8, 2021 yılına oranla %70,3 seviyesinde arttığı belirlenmiştir.

Tablo 2.5.12: Devlet Planlama Örgütü Tarafından Teşvik Belgesi Verilen Turizm Projelerinin Bölgelere ve Yıllara Göre Dağılımı

	2021		2022		2023	
	Sabit Yatırım ₺	Yatak Sayısı	Sabit Yatırım ₺	Yatak Sayısı	Sabit Yatırım ₺	Yatak Sayısı
Girne Bölgesi	1.037.703.148	1.594	142.635.884	276	3.814.078.002	653
Gazimağusa Bölgesi	375.255.543	576	101.875.418	174	-	-
Lefkoşa Bölgesi	-	-	-	-	30.327.551	72
İskele Bölgesi	843.975.105	1.496	2.782.370.227	2.260	-	-
Güzelyurt Bölgesi	-	-	-	-	-	-
Lefke Bölgesi	-	-	28.559.718	98	-	-
Toplam	2.256.933.796	3.666	3.055.441.247	2.808	3.844.405.553	725

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

5.2. Sorunlar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) turizm sektörü, ülke ekonomisi için kritik bir öneme sahip olmasına rağmen çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. Bu sorunlar, sektörel ve yapısal nitelikte olup, KKTC'nin turizm potansiyelini tam anlamıyla değerlendirmesini zorlaştırmaktadır.

KKTC'nin uluslararası alanda tanınmaması, turizm sektöründe ciddi engeller yaratmaktadır. Direkt uçuşların olmaması, turistlerin adaya erişimini zorlaştırmakta ve uluslararası turist sayısının artmasını engellemektedir. Direkt olmayan uçuşlarda geçmiş yıllara göre bir aşama kaydedilmesine rağmen, sadece Türkiye üzerinden sağlanan ulaşım imkanları ve alternatif ulaşım yollarının sınırlı olması, turistlerin adaya rahat ve hızlı bir şekilde ulaşmasını engellemektedir. Bu durum, turizm sektörünün büyümesini kısıtlayan başlıca faktörler arasında yer almaktadır.

KKTC'nin uluslararası pazarlarda yetersiz tanıtımı, turizm potansiyelinin alt seviyelerde kalmasına yol açmaktadır. Dijital pazarlama ve sosyal medya stratejilerindeki eksiklikler ise özellikle genç turistlere ulaşmayı zorlaştırmakta ve söz konusu hedef kitlenin çekilmesinde engeller yaratmaktadır. Dijital pazarlama, geleneksel medya, influencer iş birlikleri, PR çalışmaları ve tur operatörleriyle yapılacak iş birlikleri, ülkenin turizm potansiyelini artırmak için kritik öneme sahiptir. Etkinlikler ve hedef pazarlara yönelik özel kampanyalar gibi alternatif yöntemlerin de devreye sokularak KKTC'nin turizmdeki rekabet gücünü artırılması ve uluslararası alanda daha güçlü bir konuma gelmesi hayati önem taşımaktadır.

Turizm işletmelerinde devam eden finansman sorunları, tesislerde gerekli yenileme ve ek yatırımların rekabet koşullarının gerektirdiği ölçüde yapılamamasına yol açmakta, bu da tesis standartlarının düşmesine neden olmaktadır. Özellikle konaklama, eğlence ve ulaşım olanaklarındaki turistik altyapı yetersizlikleri, turistlerin beklentilerini karşılamakta yetersiz kalabilmektedir. Ayrıca, mevcut tesislerin modernizasyonu ve bakımında yaşanan zorluklar, turist memnuniyetini olumsuz etkileyebilmektedir.

Coğrafi konum itibarıyla, yakın çevremizde yaşanan siyasi istikrarsızlıklar ülke turizmini olumsuz yönde etkilemektedir.

Pazarın çeşitlendirilmemesi, turizm sektörünün gelişimini olumsuz etkilemektedir. Turizm ürününün, özel turizm pazarlarına hitap edebilecek nitelikler kazanmasını sağlayacak ekonomik, sosyal ve kültürel aktiviteler ile organizasyonların yeterince desteklenmemesi, sektördeki büyümeyi engellemektedir.

Dünya genelinde turizmdeki yenilik ve çeşitlilik yönündeki değişimlere rağmen, yıl boyu talep edilen alternatif turizm modellerinin ülkemizde yeterince yer almaması, uygulanmakta olan sezonluk kitle turizmi, sektörün istenilen düzeye ulaşamamasına neden olmaktadır.

Turizm faaliyetleri, çevre üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği gibi KKTC'de çevre bilincinin tam anlamıyla yerleşmemiş olması ve bazı bölgelerde altyapı yetersizlikleri bulunması çevresel sorunlara yol açmakta ve sürdürülebilir turizmi tehdit etmektedir.

Ayrıca, doğal çevre ve tarihi dokunun yeterince korunmaması, turistik tesisler ve yan tesislerin doğal çevreye ve özgün mimariye uyumlu bir biçimde inşa edilmemesi, özel koruma alanları ve kıyısız alanlar gibi konularda etkin politikaların istenilen düzeyde geliştirilememesi ve paydaşlar arasındaki koordinasyon eksikliği, turizm sektöründe önemli sorunlara neden olmaktadır.

Turizm sektöründe çalışacak nitelikli personel eksikliği, hizmet kalitesinin düşmesine neden olabileceği gibi, sektörün uluslararası profesyonel standartlara ulaşmasını da zorlaştırmaktadır. Bu durum, turist memnuniyetini olumsuz etkileyerek, KKTC'nin turizm sektöründe rekabet gücünü zayıflatabilir ve sürdürülebilir bir büyüme elde edilmesini engelleyebilir. Nitelikli personelin yetiştirilmesi ve istihdam edilmesi, sektörün gelişimi açısından kritik bir öneme sahiptir.

Turizm sektöründeki işletmelerin karşılaştığı bürokratik engeller, sektörün gelişimini yavaşlatmakta, turizm politikalarının sürdürülebilirliği ve etkin yönetiminde sorunlara yol

açmaktadır. Bu engeller, yatırımların gecikmesine, yenilikçi projelerin hayata geçirilmesinin zorlaşmasına ve sektördeki rekabet gücünün genel olarak azalmasına neden olmaktadır.

Bu sorunlar, KKTC'nin turizm sektörünün rekabet gücünü zayıflatmakta ve ülkenin turizm potansiyelinin tam olarak değerlendirilememesine yol açmaktadır. Bu nedenle, sektörün sürdürülebilir gelişimi için kapsamlı bir strateji geliştirilmesi, altyapının iyileştirilmesi, tanıtım faaliyetlerinin artırılması ve uluslararası iş birliklerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu adımlar, KKTC'nin turizmdeki rekabet avantajını artıracak ve uluslararası alanda daha güçlü bir konuma gelmesini sağlayacaktır.

6. Ulaştırma-Haberleşme

6.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Ulaştırma-Haberleşme sektörü ekonomik ve sosyal kalkınmanın temel altyapılarından birini oluşturmakta olup ve aynı zamanda diğer sektörlerin karşılıklı uyum içinde, etkin olarak faaliyetlerini sürdürebilmesi açısından da önem taşımaktadır. Özellikle başta turizm sektörü olmak üzere ticaret, sanayi ve tarım sektörlerine dışsal ekonomi sağlayarak onları harekete geçirmekte, devamlı bir ekonomik gelişmeye katkıda bulunmakta ve öngörülen ekonomik ve sosyal hedeflerin gerçekleşmesini desteklemektedir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ulaştırma-haberleşme sektörü, karayolu ulaştırması, havayolu ulaştırması, denizyolu ulaştırması, telekomünikasyon hizmetleri, posta hizmetleri, radyo-televizyon hizmetleri olmak üzere altı alt sektöre ayrılmaktadır.

Sektör, ada ülkesi olmamız nedeniyle kendine özgü dinamiklere sahiptir. Coğrafi konumu, sınırlı yüzölçümü ve siyasi durumu, bu sektörlerin gelişimini etkileyen başlıca faktörler arasında yer almaktadır. Ülkede ulaştırma sektörü, kara yolu, hava yolu ve deniz yolu taşımacılığına dayanmaktadır.

KKTC'de karayolu taşımacılığı, ülke içindeki ulaşımın ana arteridir. Yollar genellikle kısa mesafelidir ve ülke genelinde iyi bir karayolu ağı bulunmaktadır. Otobüsler, taksiler ve özel araçlar en yaygın kullanılan ulaşım araçlarıdır. Kuzey Kıbrıs'ta kara yolu taşımacılığı, yerel nüfusun yanı sıra turizm sektörü için de kritik öneme sahiptir. Ercan Havalimanı KKTC'de bulunan tek havaalanı olup Türkiye ile yapılan uçuşlar için ana kapıdır. Kuzey Kıbrıs, uluslararası hava sahasında tanınmadığı için diğer ülkelerden doğrudan uçuşlar bulunmamakta ve tüm uçuşlar Türkiye üzerinden yapılmaktadır. KKTC'ye deniz yolu ile de Türkiye'den ulaşmak mümkündür. Deniz yolu hem yük taşımacılığında hem de yolcu taşımacılığında önemli bir rol oynamakta olup Girne ve Gazimağusa limanları, ülkenin ana deniz giriş kapılarıdır.

KKTC'de haberleşme sektörü, modern telekomünikasyon hizmetleri ile desteklenmektedir. Sektör, sabit hatlar, mobil iletişim, internet hizmetleri ve uydu haberleşmesi gibi çeşitli alanları kapsamaktadırlar. KKTC'de sabit hat telekomünikasyon hizmetleri Telekomünikasyon Dairesi tarafından sağlanmaktadır. Mobil iletişim hizmetleri ise birkaç farklı operatör tarafından sunulmaktadır. Turkcell ve Vodafone gibi Türkiye merkezli operatörler, KKTC'de de hizmet vermektedir. Genişbant internet erişimi, KKTC'de yaygın olarak bulunmaktadır. Fiber optik altyapının geliştirilmesi ile internet hızları ve kalitesi artmıştır. Ancak, adanın küçük ölçekli pazarı nedeniyle internet hizmetleri diğer ülkelerle karşılaştırıldığında daha pahalı

olabilmektedir. KKTC, uydu üzerinden yayıncılık ve veri iletişimi için Türkiye'den sağlanan hizmetlerden yararlanmaktadır. Uydu haberleşmesi, özellikle kırsal ve erişimi zor bölgelerde önemli bir iletişim aracıdır.

6.2. Ulaştırma

6.2.1. Karayolu Ulaştırması

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) karayolu ulaştırması, ülkenin ana ulaşım yöntemlerinden biridir. Adanın küçük coğrafi yapısı, karayolu ağının ülke genelinde iyi gelişmesini sağlamıştır. Karayolu ulaşımı hem yerel halk hem de turistler tarafından yoğun şekilde kullanılmaktadır. Ülkemizde toplam karayolu uzunluğunun yaklaşık 1.650 kilometresi asfalt kaplamalı ve 850 km'si stabilize yol olmak üzere 2.500 km'dir. Bir kısım köy yolları stabilize olmakla beraber her köyün şehirler ve kasabalarla bağlantısını sağlayan en az bir asfalt yolu mevcuttur.

Sınırlarımız içinde kalan yol ağının km²'ye düşen miktarı yaklaşık 750m olup, bu rakam dünya standartlarına göre oldukça iyi bir karayolu ağına sahip olduğumuzun göstergesidir.

KKTC'nde kentler arası yolların bakım, tamir ve yenileme çalışmaları Karayolları Dairesi tarafından gerçekleştirilirken kentlerde bu hizmet belediyeler tarafından yürütülmektedir.

KKTC sınırları içerisinde kalan ve 1.668 km uzunluğuna ulaşan yolların bakım onarımı ve güvenliği Karayolları Dairesi tarafından sağlanmaktadır. Karayolları Dairesi yaptığı çalışmaları kendi imkanlarıyla emanet usulü veya ihale ile müteahhitlere yaptırmaktadır. KKTC'de 3.sınıf yol olarak tanımlanan ve bu yolların geçtiği güzergahlar üzerinde bulunan yerleşim yerlerinde, ihtiyaç olduğu tespit edilen iç ulaşım yollarındaki yapım, onarım işlerinin gerçekleştirilebilmesi için gerekli faaliyetleri yürütmek amacıyla Bayındırlık ve Ulaştırma Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyeti Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı arasında imzalanan Karayolu Master Planı 2021-2022 Uygulama Protokolü (Onay) Yasası Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu dönemde Girne-Alsancak Anayolu II.ci etap yapım çalışmaları tamamlanmıştır. Yine aynı dönemde KKTC Karayolları Master Planı kapsamında bulunan 17,2 km uzunluğunda Güzelyurt – Lefke bölünmüş yolu ve Kuzey Sahil yolunun devamı niteliğindeki 15,8 km uzunluğundaki Balalan – Yeni Erenköy yolu 10 Kasım 2022 tarihinde hizmete açılmıştır. Yapım çalışmaları doğu yolları ve batı yolları olarak ikiye ayrılan 322 km'lik 3. Sınıf yolların (köy yolları) yapım işlerinde ise 2023 yılında 148.56 km'lik kısım tamamlanıp hizmete açılmıştır.

2006 yılında kurulumuna başlanan sabit görüntülü hız kamerası uygulaması kapsamında 2006-2023 yılları arasında bölgelerdeki tehlikeli noktalara toplam 125 adet kamera kurulmuştur. Sabit görüntülü kameraların yanında 8 adet point to point hız kamera sistemi kurulmuştur. Ayrıca sürat tespiti yapan 8 adet mobil araç bulunmaktadır.

6.2.2. Havayolu Ulaştırması

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) havayolu ulaştırması, ülkenin dış dünyaya açılan en önemli ulaşım kapılarından biridir. Coğrafi konumu ve siyasi durumu nedeniyle, havayolu ulaşımı KKTC için kritik bir öneme sahiptir.

Ülkemiz ekonomisinde özel bir yeri bulunan havayolu ulaştırması, havayolu işletmeciliğini, hava alanları işletmeciliğini, hava trafik kontrol hizmetlerini, yer ve ikram hizmetlerini, eğitim, bakım ve diğer havacılık faaliyetlerini ve bu faaliyetlerin uluslararası zorunluluklara göre koordinasyonu ve denetimini kapsamaktadır.

Çok hızlı gelişen ve yenilenen bir sektör olan sivil havacılıkta yarışabilmemiz için teknik teçhizat, personel eğitimi, lisan (İngilizce), ICAO (International Civil Aviation Organisation)'ın çıkardığı kurallar ve yerel yasalar gibi konularda kalite ve sürekliliğin devamı gerekmektedir.

Yeni Ercan Havalimanı 10 milyon yolcu kapasiteli terminal binası, 2 pisti, 8 körük ve 30 park pozisyonu ile 20 Temmuz 2023 tarihinde hizmete açılmıştır.

Ercan Havalimanı'nın Güvenlik Standartlarının yükseltilmesi ve ICAO (International Civil Aviation Organisation) kurallarına göre tüm güvenlik uygulamalarının hayata geçirilmesi amacıyla Sivil Havacılık Güvenlik Yasası hazırlanıp yürürlüğe girmesiyle tüm güvenlik prosedürleri yasal bir statü kazanmıştır. Bununla birlikte ileride gerçekleşmesi planlanan uçuşların önü açılmıştır. Ercan SMART Binasının geliştirilmesi için çalışmalar devam etmektedir.

Havayolu taşımacılığının toplam yurt dışı taşımacılık içindeki payına bakıldığında 2022 yılında %90,08 olan yolcu taşıma payının 2023'de %91,44 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Havayolu ile yük taşımacılığında bakıldığı zaman 2022 yılında taşınan yük miktarının 959 ton iken, 2023'de 1.105 ton olarak gerçekleştiği görülmektedir. Aynı dönemde yolcu taşımacılığına bakıldığı zaman 2022'de 3.048.395 olan yolcu sayısı 2023 yılında artış göstererek 3.990.324 olarak gerçekleşmiştir. Bu arada hava sahamızdan geçen uçak sayısının 2022 yılında 161.865 iken, 2023 yılında 184.401 olarak gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Tablo 2.6.1: Yurtdışı Yük ve Yolcu Taşımacılığı

		A: Yolcu (Kişi Sayısı) B: Yük (Ton)		
		2021	2022	2023
1. Toplam Taşıma	A	1.365.170	3.383.990	4.363.909
	B	2.292.233	2.638.713	3.149.109
1.1. Hava Yolu	A	1.238.137	3.048.395	3.990.324
	B	716	959	1.105
1.2. Deniz Yolu	A	127.033	335.595	373.585
	B	2.291.517	2.637.754	3.148.004
2. Oransal Dağılım Toplam (%)	A	100,00	100,00	100,00
	B	100,00	100,00	100,00
2.1. Hava Yolu	A	90,69	90,08	91,44
	B	0,03	0,04	0,04
2.2. Deniz Yolu	A	9,31	9,92	8,56
	B	99,97	99,96	99,96

Kaynak: Sivil Havacılık Dairesi ve Limanlar Dairesi Müdürlükleri

Tablo 2.6.2: Havayolu Yük, Yolcu ve Sefer Sayıları

	2021	2022	2023
Sefer Sayısı	11.163	22.508	26.697
Yolcu Sayısı	1.238.137	3.048.395	3.990.324
Kargo (Ton)	716.271	959.084	1.104.907
Hava Sahamızdan Geçen Uçak Sayısı	140.745	161.865	184.401

Kaynak: Sivil Havacılık Dairesi Müdürlüğü

6.2.3. Denizyolu Ulaştırması

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde denizyolu ulaştırması, özellikle Türkiye ile bağlantı sağlamak açısından büyük öneme sahiptir. Ada ülkesi olan KKTC'nin dış dünyayla olan ticaretinin ve yolcu taşımacılığının önemli bir kısmı denizyolu ile gerçekleşmektedir. Deniz yolu ulaşımı hem yük taşımacılığında hem de yolcu taşımacılığında kritik bir rol oynar. Denizyolu ulaştırması hizmet ve ürünlerin üretim merkezlerinden tüketim merkezlerine taşınması yanında limanlar arası yapılan taşıma ve dağıtım hizmetlerinin tamamını kapsamaktadır. Bu hizmetler liman hizmetleri, gemi, yük ve yolcu taşımacılığı, tersanecilik, yük ve gemi acenteliği ve brokerliğinden oluşmaktadır. Ülkemizde denizyolu ulaştırması ile ilgili faaliyetler halen şu şekilde yürütülmektedir:

- 1) Limanlar Dairesi Müdürlüğü
- 2) Serbest Liman ve Bölge Müdürlüğü
- 3) K.T. Denizcilik Ltd. Şti.
- 4) K.T. Liman İşçileri Şti.
- 5) Gemi ve yük acenteleri

Ülkemizin belli başlı limanları arasında Gazimağusa Limanı, Girne Turizm Limanı, Gemikonağı Limanı bulunmaktadır.

KKTC'nin doğu kıyısında bulunan Gazimağusa Limanı, daha çok ticari yük taşımacılığı için kullanılmakta ve Türkiye'den ve diğer ülkelerden gelen malların ithalatı ve ihracatı bu liman üzerinden yapılmaktadır.

KKTC'nin kuzey kıyısında yer alan Girne Limanı, ülkenin en önemli yolcu ve yük limanlarından biridir. Bu liman, özellikle Türkiye ile olan feribot seferleri açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, bu liman yat limanı olarak da hizmet vermekte ve turizm açısından önemli bir merkez konumundadır.

Kısacası, KKTC yük taşımacılığında Gazimağusa Limanı, yolcu taşımacılığında da Girne Limanı en önemli limanlardır.

Bunlar dışında denetim ve teknik hizmetler yönünden Gazimağusa Limanına bağlı,

- Kalecik Akaryakıt Dolum Tesisleri
- Kalecik Alçı ve Çimento İskelesi

Girne Limanına bağlı,

- Teknecik Elektrik Santralı Akaryakıt Dolum Tesisi
- Girne Yat Limanı

mevcuttur.

Bunların yanında Limanlar Dairesi'ne bağlı 12 adet balıkçı barınağı bulunmaktadır. Denetim ve teknik hizmetler yönünden Limanlar Dairesi'ne bağlı bulunan İskele Yat Limanı ve diğer tesisler, işletmecilik yönünden kamu ve özel sektör işletmeleri tarafından işletilmektedirler.

2022 yılında KKTC'ne denizyolu ile 2.637.754 ton yük ve 335.595 adet yolcu taşınırken, 2023 yılında 3.148.004 ton yük ve 373.585 adet yolcu taşınmıştır.

Tablo 2.6.3: Denizyolu Yük ve Yolcu Taşınması

(Yük: Ton, Yolcu: Kişi Sayısı)

	2021		2022		2023	
	Yük	Yolcu	Yük	Yolcu	Yük	Yolcu
1. Gazimağusa Limanı	1.288.601	21.486	1.372.424	56.883	1.690.910	70.628
2. Kalecik Akaryakıt Tesisleri	413.408	-	479.496	-	585.750	-
3. Kalecik Alçı-Çimento Tesisleri	190.500	-	254.600	-	321.300	-
4. Girne Turizm Limanı	226.039	105.547	303.537	278.712	314.146	302.172
5. Teknecik Santrali	172.969	-	227.697	-	235.898	-
6. Girne Yat Limanı	-	-	-	-	-	-
7. Gem-Yat Delta Marina	-	-	-	-	-	-
8. Gemikonağı Limanı	-	-	-	-	-	-
9. Karpaz Yat Limanı *	-	-	-	-	-	-
10. Çetin Kürşat Dev. Ltd. Yat Limanı	-	-	-	-	-	785
Toplam	2.291.517	127.033	2.637.754	335.595	3.148.004	373.585

*Haziran 2011 yılında hizmete girmiştir.

Kaynak: Limanlar Dairesi Müdürlüğü

2021 yılı itibarı ile Gazimağusa Limanı'na gelen yükün %79,4'ü ve giden yükün %95,4'ü KKTC bandıralı gemilerle, gelen yükün %2,5'i ve giden yükün %0,8'i TC bandıralı gemilerle, gelen yükün %18,1'i ve giden yükün %3,8'i Üçüncü Ülke bandıralı gemilerle taşınmıştır (tablo 2.6.4).

Tablo 2.6.4: Gazimağusa Limanına Taşınan Yük Miktarları ve Taşıyan Gemilerin Milliyetleri

(Ton)

Milliyeti	2021		2022		2023	
	Gelen	Giden	Gelen	Giden	Gelen	Giden
1. KKTC	853.113	204.574	915.474	193.716	1.069.116	219.572
2. TC	26.506	1.697	23.829	3.141	97.177	8.014
3. Yabancı	194.484	8.227	230.801	5.463	285.345	11.686
Toplam	1.074.103	214.498	1.170.104	202.320	1.451.638	239.272

Kaynak : Limanlar Dairesi Müdürlüğü

6.3. Haberleşme

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti haberleşme hizmetleri sektörü, ülkenin telekomünikasyon, internet hizmetleri, posta ve radyo-televizyon yayıncılığı gibi çeşitli iletişim hizmetlerini kapsayan bir sektördür.

Telekomünikasyon Hizmetleri, mobil ve sabit hat operatörleri ve internet hizmetlerinden oluşmaktadır. KKTC'de başlıca iki mobil operatör bulunmaktadır: KKTCELL (Kuzey Kıbrıs Turkcell) ve Telsim. Bu operatörler, mobil ses, mesajlaşma ve veri hizmetleri sunmaktadır. Sabit hat hizmetleri ise Türk Telekom'un Kıbrıs'taki iştirakleri tarafından sağlanmaktadır. İnternet Hizmetlerinde ise Fiber, ADSL ve mobil geniş bant gibi farklı internet erişim hizmetleri bulunmaktadır. Hem sabit internet servis sağlayıcıları hem de mobil operatörler bu hizmetleri sunmaktadırlar.

Ülkedeki posta hizmetleri, devlet kontrolündeki Posta Dairesi tarafından sağlanmakta ve hem iç hem de dış posta hizmetleri sunmaktadır. KKTC'de yerel ve ulusal televizyon ve radyo kanalları bulunmaktadır. Bayrak Radyo Televizyon Kurumu (BRTK), ülkenin resmi yayıncısı olup, devlet kontrolündedir. Bunun yanı sıra çeşitli özel radyo ve televizyon kanalları da mevcuttur.

Bilgi Teknolojileri ve Haberleşme Kurumu (BTHK) KKTC'deki haberleşme hizmetlerinin düzenlenmesinden ve denetlenmesinden sorumludur. Frekans tahsisi, lisans verme ve hizmet kalitesinin denetlenmesi gibi görevleri üstlenmektedir.

KKTC'nin haberleşme hizmetleri sektörü, genel olarak teknolojik gelişmelere uyum sağlama ve kaliteli hizmet sunma konusunda ilerlemeler kaydetmektedir. Özellikle fiber optik ağların genişletilmesi ve 5G teknolojisine geçiş gibi konular, sektördeki ana gelişim alanlarıdır. Siyasi ve coğrafi kısıtlamalara rağmen, KKTC telekomünikasyon hizmetleri sektöründe önemli ilerlemeler kaydedilmektedir.

6.3.1. Telekomünikasyon Hizmetleri

Hızla ilerleyen teknolojik gelişmeler ve artan globalleşme eğilimi, telekomünikasyon sektörünü bireysel haberleşmenin sağlanmasının ötesinde, bilgi toplumunun temel altyapısını oluşturan bir sektör durumuna getirmiştir.

KKTC'deki Telekomünikasyon hizmetlerinin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi, her yıl yapılan yeni yatırımlar ile devam etmektedir. 2022 ve 2023 sonu itibarı ile Lefkoşa, Gazimağusa, Girne, Güzelyurt bölgelerinde toplam 142.753 adet abone kapasitesi mevcuttur (tablo 2.6.5).

2023 yılında KKTC’de dijital dönüşümün önemli bir parçası olan sabit bant (bina ve hanelere fiber-optik altyapı) çalışmaları devam etmiş ve mobil geniş bant (4.5-5G) ülkeye getirilmiştir.

GSM mobil telekomünikasyon hizmetleri, Vodafone Mobile Operations Ltd. (KKTC Telsim) ve Kıbrıs Mobile Telekomünikasyon Ltd. (KKTCELL) tarafından verilmektedir.

2022 Aralık ayı itibarıyla Kuzey Mobile Telekomünikasyon Ltd. (Kuzey Kıbrıs Turkcell)’in 590.120 ve KKTC Vodafone Mobile Operation Ltd. (Telsim)’in 430.331 kayıtlı mobil abonesi bulunurken, 2023 Aralık ayı itibarıyla Kuzey Mobile Telekomünikasyon Ltd. (Kuzey Kıbrıs Turkcell) in 456.967 ve KKTC Vodafone Mobile Operation Ltd. (Telsim)’in ise 348.619 aktif abonesi bulunmaktadır.

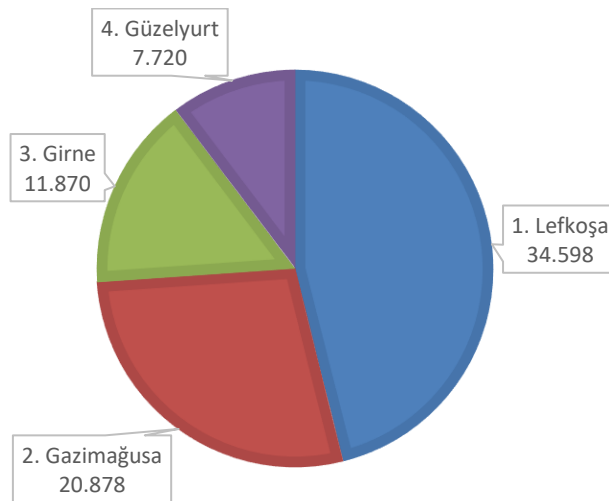
Aralık 2022 sonu itibarıyla KKTC’de toplam 76.072 kayıtlı sabit şebeke bulunurken, Aralık 2023 sonu itibarıyla bu rakam 75.066 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2.6.5: Bölge Santralleri ve Hat Kapasiteleri

Bölgeler	2021	2022	2023
1. Lefkoşa	56.288	56.288	56.288
2. Gazimağusa	46.026	46.026	46.026
3. Girne	22.928	22.928	22.928
4. Güzelyurt	17.511	17.511	17.511
Toplam	142.753	142.753	142.753

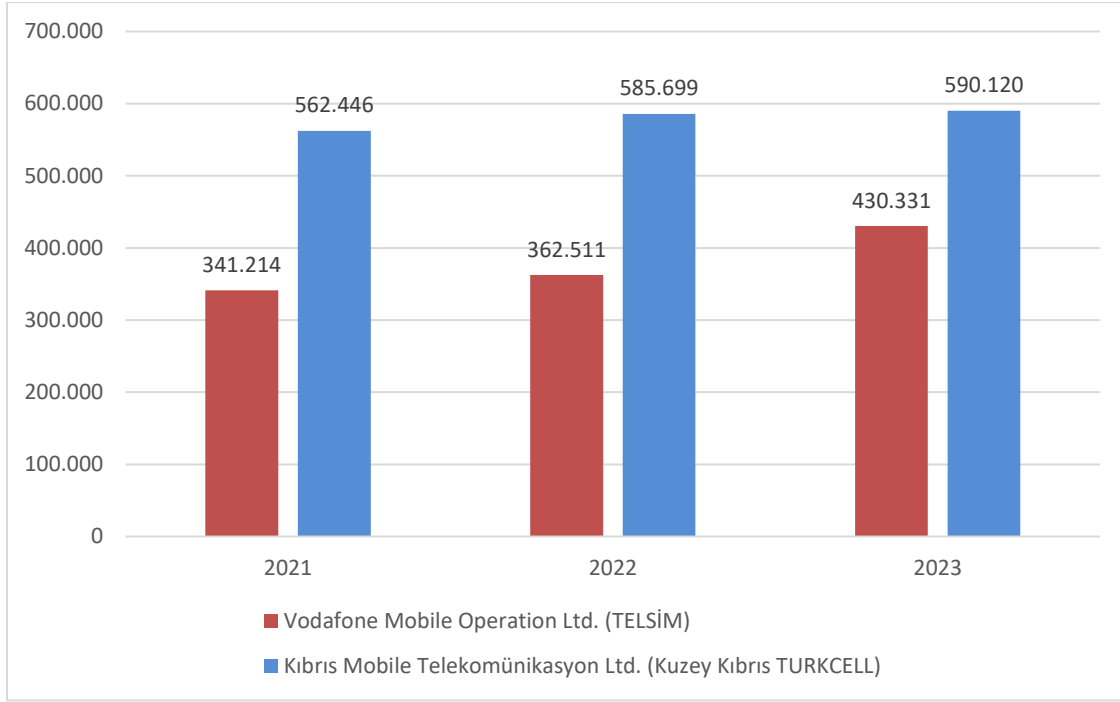
Kaynak: Telekomünikasyon Dairesi

Şekil 2.6.1G: Sabit Telefon Abonelerinin 2023 Yıl Sonu İtibarıyla Santrallere Göre Dağılımı



Kaynak: Telekomünikasyon Dairesi

Şekil 2.6.2G: Cep Telefonu Abonelerinin Yıl Sonu itibarıyla Şirketlere Göre Dağılımı



Kaynak: Bilgi Teknolojileri ve Haberleşme Kurumu

6.3.2. Posta Hizmetleri

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) posta hizmetleri, posta gönderimi, alımı, dağıtımı ve diğer ilgili hizmetleri kapsayan önemli bir kamu hizmetidir. Bu hizmetler, hem bireysel kullanıcıların hem de işletmelerin posta ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamakta ve Devlet tarafından yürütülmektedir.

Yurtiçi ve yurtdışı posta gönderilerinin kara, hava ve deniz yolu ile sevki yapılmakta ve gelen postaların dağıtımı süratle gerçekleştirilmektedir. Acele posta servisi başarı ile sürdürülmekte, bu hizmetlere ek olarak, yurtiçi ve TC ile karşılıklı olarak posta havalesi kabul ve ödemesi yapılmaktadır. Bunun yanında uluslararası posta havaleleri tek taraflı olarak TC kanalıyla alınmakta ve alıcıya ödenmektedir. Posta hizmetleri alanında uygulanan etkin görevlerin bir sonucu olarak ülkemizin posta ile haberleşmesi dünyanın her yeri ile başarılı bir şekilde yapılabilmektedir.

2023 yılı itibarıyla KKTC'nde 36 adet posta şubesi ve şubelere bağlı 118 adet posta acentesi ve 15 pul bayisi mevcuttur.

6.3.3. Radyo ve Televizyon

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) radyo ve televizyon sektörü hem kamu hizmeti yayıncılığı hem de özel yayıncılık faaliyetlerini kapsamaktadır. Bu sektör, KKTC'nin kültürel, sosyal ve siyasi hayatında önemli bir rol oynamaktadır. Ülkedeki radyo ve televizyon yayıncılığı, haber, eğlence, eğitim ve kültürel programlar sunarak toplumun bilgiye erişimini sağlamaktadır. BRTK, KKTC'nin resmi devlet radyo ve televizyon yayıncısıdır. BRTK, KKTC'nin kültürel mirasını korumak ve halka tarafsız haber sağlamak amacıyla çalışmakta ve radyo ve televizyon hizmetlerinin geliştirilmesini çağdaş bir anlayışla sürdürülmektedir. Hızla gelişen teknoloji sayesinde bülten ve bilgi akışı, ülkeler arasında sınırsız bir şekilde oluşmaya başlamıştır. BRTK, çağımızın yayıncılık gereklerini yerine getirebilmek için atılımlarını devam ettirmektedir.

KKTC'de BRTK'nin yanı sıra birçok özel radyo ve televizyon kanalı da bulunmaktadır. Bu kanallar, genellikle eğlence, müzik, haber ve tartışma programları sunmaktadırlar. BRTK kendi TV ve Radyo yayınlarına ek olarak sunmakta olduğu TRT1 ve TRT2 yayınları yanında, TC Orijinli özel TV ve Radyo yayınlarında düzenleyen yeni yasanın gündeme gelmesi ve kısmen de yürürlüğe girmesi ile KKTC'de de özel yayıncılık alanda etkinlik gösteren kuruluşların verici ve yansıtıcı donanımı için gerekli enerji, bina, anten kulesi vb. altyapı gereksinimleri ile ölçü bakımlarını da karşılamaktadır.

KKTC'deki radyo ve televizyon sektörü, hem kültürel kimliği koruma hem de modern medya trendlerine uyum sağlama amacıyla sürekli bir gelişim içindedir. Kamu yayıncılığı, tarafsız haber ve kültürel değerlerin korunmasına odaklanırken, özel yayıncılar eğlence ve çeşitli içerikler sunarak izleyici kitlesine hitap etmektedir.

2023 yıl sonu itibarıyla ülkemizde yayın yapan toplam 29 TV ve 40 Radyo kanalı bulunmaktadır.

Tablo 2.6.6: Radyo ve Televizyon Şebekesi Gelişim Tablosu

Bölgeler	2021	2022	2023
1. Radyo Yayınları			
1.1. Orta Dalga Radyo Vericileri			
1.1.1. Verici Sayısı	-	-	-
1.1.2. Toplam Güç (kW)	-	-	-
1.2. Kısa Dalga Radyo Vericileri			
1.2.1. Verici Sayısı	-	-	-
1.2.2. Toplam Güç (kW)	-	-	-
1.3. FM Radyo Vericileri			
1.3.1. Verici Sayısı	14	14	14
1.3.2. Toplam Güç (kW)	104,3	104,3	104,3
1.4. Toplam Yayın Saati			
1.4.1. Radyo I	8.760	8.760	8.760
1.4.2. BRT International (Radyo II)	8.760	8.760	8.760
1.4.3. Bayrak FM (Radyo III)	8.760	8.760	8.760
1.4.4. Radyo Klasik	8.760	8.760	8.760
1.4.5. Bayrak Haber	8.760	8.760	8.760
1.4..6. Bayrak Türk Müziği	8.760	8.760	8.760
2. TV Yayınları			
2.1. TV Ana Verici Sayısı	13	13	11
2.2. Toplam Güç (kW ERP)	725	725	675
2.3. TV Kanal Aktarıcı Sayısı	36	36	0
2.4. TV Aktarıcı Toplam Gücü (kW ERP)	936	936	0
2.5. Toplam Yayın Saati			
2.5.1. BRT TV 1	8.760	8.760	8.760
2.5.2. BRT TV 2	8.760	8.760	8.760
2.5.3. BRT TV 3	8.760	8.760	8.760
3. Uydu Yayınları			
3.1. Uydu Verici Sayısı	1	1	0
3.2. Toplam Güç (kW ERP)	1.000	1.000	0
3.3. Toplam Yayın Saati			
3.3.1. BRT TV1	8.760	8.760	8.760
3.3.2. BRT Radyo 1	8.760	8.760	8.760
3.3.3. Bayrak International	8.760	8.760	8.760
3.3.4. Bayrak FM	8.760	8.760	8.760
3.3.5. Bayrak Klasik	8.760	8.760	8.760
3.3.6. BRT TV 2	8.760	8.760	8.760
3.3.7. BRT HB	8.760	8.760	8.760

Kaynak: BRT Kurumu

Tablo 2.6.7: TV Kanal Sayısı

		2021	2022	2023
KAMU	KKTC	2	2	3
	TC	3	3	8
ÖZEL	KKTC	6	6	6
	TC	4	4	9
	ÜNİVERSİTE	3	3	3
	Toplam	18	18	29

Kaynak: BRT Kurumu

Tablo 2.6.8: Radyo Kanal Sayısı

		2021	2022	2023
KAMU	KKTC	6	6	6
	TC	1	1	3
ÖZEL	KKTC	21	21	21
	TC	1	1	1
	Sivil Savunma T.B	3	3	3
	GKK	1	1	1
	Üniversite	6	6	5
	Toplam	39	39	40

Kaynak: BRT Kurumu

6.4. Sorunlar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) ulaştırma ve haberleşme sektörleri, ülkenin coğrafi ve siyasi durumu, ekonomik kısıtlamalar ve teknolojik altyapı gibi çeşitli zorluklarla karşı karşıyadır. Bu sektörlerdeki başlıca sorunlar şunlardır:

KKTC'nin uluslararası alanda tanınmaması, ulaşımda ciddi sınırlamalar yaratmaktadır. Özellikle deniz ve hava ulaşımında, uluslararası uçuşlar ve limanlara erişim sınırlıdır. Bu durum, turizm, ticaret ve lojistik alanlarında zorluklara neden olmaktadır. Ercan Havalimanı sadece Türkiye üzerinden uluslararası uçuşlar yapabilmektedir. KKTC siciline kayıtlı gemiler ise genelde TC-KKTC arasında sefer yapabilmekte ve tarifeli gemi seferleri yapılamamaktadır. Bu durum ulaştırma maliyetlerini yükseltmekte ve gelir kaybına neden olmaktadır. Bu da KKTC'ye erişimi kısıtlamakta ve uçuş maliyetlerini artırmaktadır.

KKTC'deki kara yolu altyapısının, özellikle kırsal alanlarda geliştirilmesi gerekmektedir. Yol bakım ve onarım çalışmaları genellikle sınırlı kaynaklarla yürütülmekte olduğundan yolların kalitesi olumsuz etkilenmektedir.

Toplu taşıma hizmetleri ile büyük şehirler dışındaki bölgelerde ulaşım seçenekleri kısıtlıdır. Bu durum, özel araç kullanımının artmasına ve trafik yoğunluğunun oluşmasına yol açmaktadır.

Trafik kazaları, özellikle yetersiz altyapı, dar yollar ve yetersiz trafik denetimi nedeniyle ciddi bir sorundur. Trafik eğitimi ve denetimlerinin yetersizliği, sürücü hatalarına ve kazalara sebep olmaktadır.

Park alanlarının sınırlı olması ve kent merkezlerinde trafik sıkışıklığı, özellikle Lefkoşa ve Girne gibi büyük şehirlerde oldukça yaygındır.

Yol yapımı ve genişletme projeleri, doğal çevreye olumsuz etkiler yapabileceği gibi plansız yapılaşma ve yol genişletme çalışmaları, çevresel bozulmaya yol açmaktadır.

KKTC'nin internet altyapısı, özellikle kırsal bölgelerde yeterince gelişmemiş olması, fiber optik ağların henüz tüm ülkeye yayılmamış olması, internet hızlarının düşük kalmasına ve hizmet kalitesinin dalgalı olmasına neden olmaktadır. Ayrıca, mobil kapsama alanında, özellikle dağlık ve kırsal bölgelerde zayıf sinyal sorunları yaşanabilmektedir.

Telekomünikasyon hizmetleri, özellikle internet ve mobil veri hizmetleri, yüksek maliyetli olması kullanıcıların sınırlı veri paketleri ve daha düşük hızlarda hizmet almak zorunda kalmasına neden olmaktadır. Ayrıca, uluslararası çağrılar ve roaming hizmetleri de diğer ülkelere kıyasla daha pahalı olabilmektedir.

KKTC, dijitalleşme sürecinin yavaş ilerlemesi E-devlet hizmetlerinin yaygınlaşmasında sorunlara yol açabilmektedir. Dijital altyapının geliştirilmesi için daha fazla yatırıma ihtiyaç duyulmaktadır. Teknolojik yeniliklerin entegrasyonu ve dijital ekonomi için gereken altyapının eksikliği, bu alandaki gelişmeleri sınırlamaktadır.

Haberleşme sektöründe düzenlemeler ve denetimlerin yetersiz olması, hizmet kalitesinin düşmesine neden olabilmekte ve ayrıca, telekomünikasyon sektöründeki rekabet eksikliği, tüketiciler için daha az seçenek ve yüksek fiyatlar anlamına gelebilmektedir. Siber güvenlik konusunda da altyapı eksiklikleri mevcut olduğundan veri güvenliği ve gizliliği konularında zafiyetlere neden olabilmektedir.

KKTC'nin uluslararası tanınmaması, medya içeriklerinin uluslararası platformlarda sınırlı yer bulmasına neden olmakta ve özellikle televizyon ve radyo yayıncılığı alanında KKTC'nin görünürlüğünü ve etkisini azaltmaktadır.

KKTC'deki ulaştırma-haberleşme sektörleri, gelişen teknolojiler ve artan talep karşısında çeşitli zorluklarla mücadele etmektedir. Bu sorunların çözümü için altyapı yatırımlarının artırılması, uluslararası iş birliklerinin geliştirilmesi ve yerel yönetimlerin daha etkin politikalar uygulaması gerekmektedir. Ayrıca, dijitalleşme ve yenilikçi çözümlere yatırım yapmak, bu sektörlerin gelişimine katkı sağlayacaktır.

7. Eğitim

Eğitim, çocuğun fiziksel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişimi için önemli bir süreçtir. Eğitim gören bireyin öz farkındalığının artması, değerlerini koruması, girişimci ve yenilikçi olması, iyi bir ahlak bilincine sahip olması ve yaşadığı topluma ve ailesine karşı sorumluluk duygusu geliştirmesi, eğitimin temel hedeflerindedir.

Eğitimde ana hedef, bilgi çağıının gereklerine uyum gösterebilecek bireyler yetiştirmektir. Bu bağlamda, eğitim öğrenci odaklı bir yaklaşımla düzenlenirken, öğretmenler, yöneticiler, veliler ve sivil toplum kuruluşları da uygun yöntemlerle katkı ve etkilerini artırmaktadır. Bu anlayışla amaç, kendisine ve ülkesine yararlı, yaratıcı düşünceye sahip, varlığını ve çevresini sorgulayan, okulunu seven, sosyal yönü güçlü, başarılı ve mutlu bireyler yetiştirmektir.

Dünyadaki eğitim seviyeleri ve sistemleri, ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Ülkelerin eğitim alanında yaptıkları harcamalar, okur-yazar oranı, öğrenci başına düşen öğretmen sayısı, okullaşma oranı gibi birçok faktör, eğitim sistemlerinin durumunu karşılaştırmak için kullanılmakta ve bu karşılaştırma sonuçlarına dayanarak, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri belirlenmektedir.

7.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti genelinde okul öncesi, ilköğretim, ortaokul ve lise olmak üzere toplam 273 okul bulunmaktadır. Bunların 115'i Eğitim Bakanlığı'nın onayıyla açılan özel okullar olup geriye kalan 158 okul ise devlet okuludur. Eğitim sektöründe, beş seviyede okul bulunmaktadır.

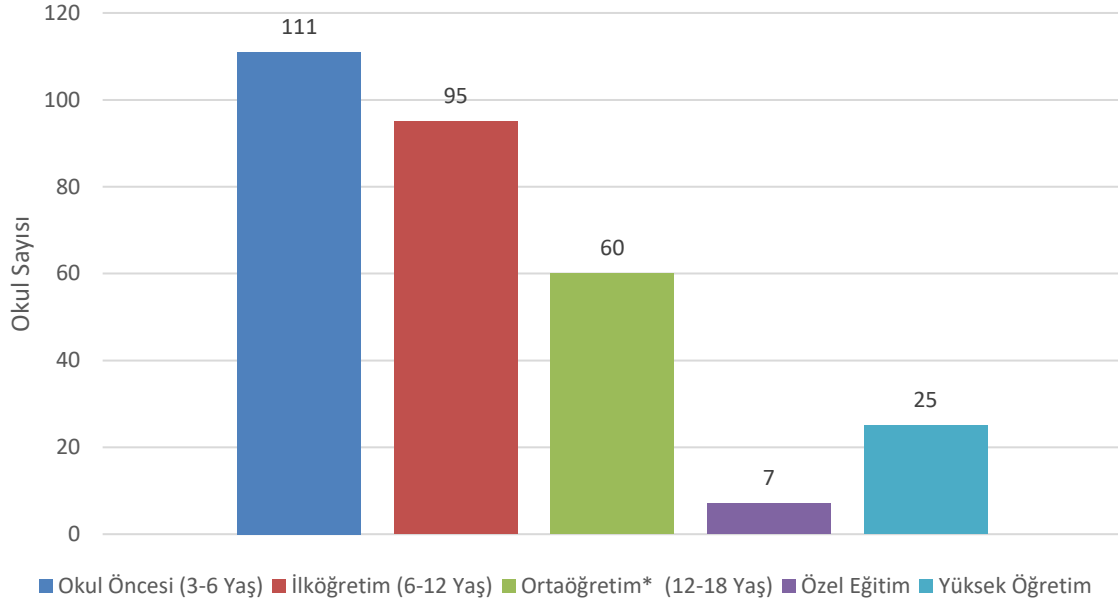
Bunlar;

- Özel Eğitim
- Okul öncesi eğitim (3-6 yaş),
- İlköğretim (6-12 yaş),
- Ortaöğretim (12-18 yaş) ve
- Yükseköğretim (18 yaş ve üzeri)

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde eğitim, 5 ile 15 yaşları arasındaki tüm çocuklar için zorunludur. Eğitim, devlet okullarında ücretsiz olarak sağlanmakta olup, haftanın iki günü tam gün eğitim programı uygulanmaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi okul sayıları aşağıdaki şekilde verilmektedir:

Şekil 2.7.1G: Milli Eğitim Bakanlığı 2023-2024 Öğretim Yılı KKTC Genel Toplam Okul Sayıları



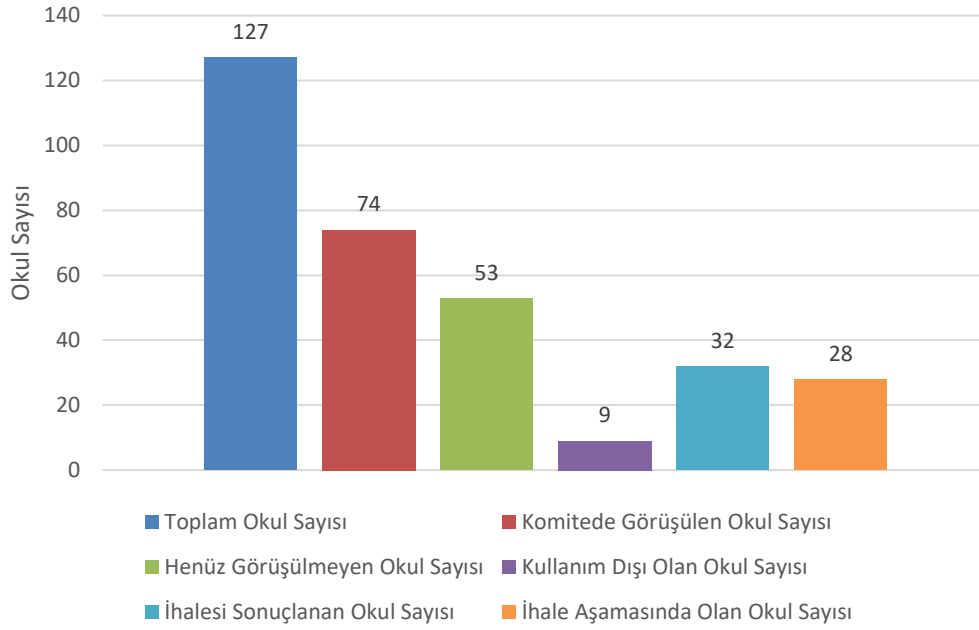
Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

7.1.1. Okulların Genel Durumu ile İlgili Güncellemeler

2023 yılı Eylül ayında Akıncılar İlkokulu'ndaki öğrencilerin merkez okullarda eğitim görmeleri sağlanmıştır. Gazi İlkokulu, Canbulat İlkokulu ve Gazimağusa Maarif Anaokulu birleştirilerek "Gazi-Canbulat İlkokulu Müdürlüğü" olarak yeniden yapılandırılmıştır.

6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremden sonra, Genel Ortaöğretim Dairesine bağlı okullara, deprem bölgesinden 728 öğrenci kayıt olmuştur. Ayrıca Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti genelinde, Milli Eğitim Bakanlığının tespit etmiş olduğu 127 okulun Kıbrıs Türk İnşaat Mühendisleri Odası tarafından depreme karşı dayanıklılık testleri yapılmış olup, Deprem ve Doğal Afet Değerlendirme ve İzleme Komisyonu'nda görüşülen okul listesi, Aralık 2023'e kadar edinilen bilgiler doğrultusunda aşağıdaki şekilde belirtilmektedir;

Şekil 2.7.2G: Deprem ve Doğal Afet Değerlendirme ve İzleme Komisyonu'nun Değerlendirme Sonucu



Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı, Devlet Planlama Örgütü

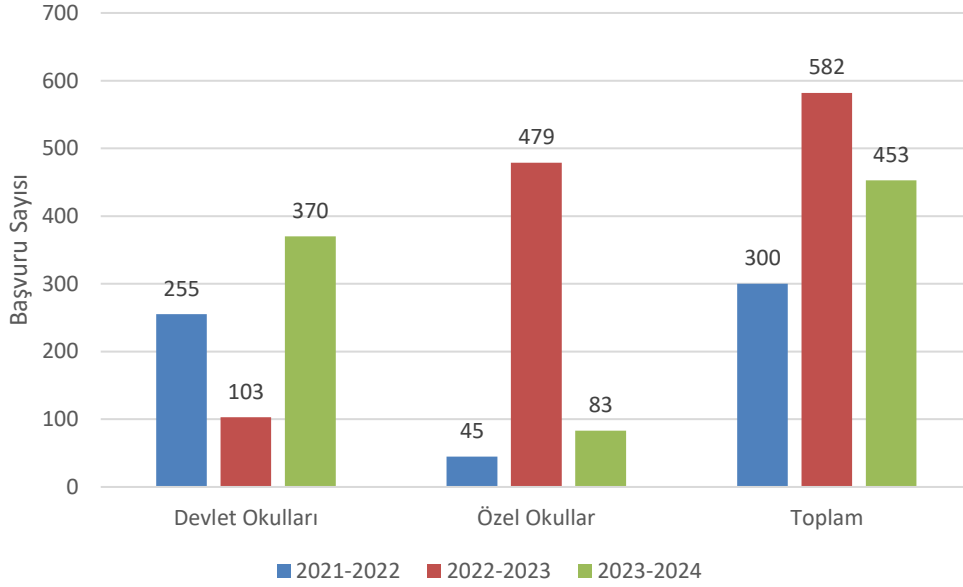
Doğal afetlerden korunup, can ve mal kaybını en aza indirmek 6 Şubat depremi sonrasında daha da önem kazanmıştır. Olası bir deprem veya yangın anında, okullarda personel, öğrenci ve öğretmenlere Sivil Savunma Teşkilatı iş birliği ile Doğal Afet Tatbikatları ile ilgili eğitim verilmiştir. Bu eğitim, derslikler ve yurtların planlı bir şekilde boşaltılmasını ve önceden belirlenen açık alanlarda hiçbir izdihama yol açmadan toplanmalarını sağlamayı hedeflemiştir.

7.1.2. Öğrenci Sayılarındaki Güncellemeler

7.1.2.1 Yabancı Öğrenciler

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne farklı ülkelerden, kendi ülkelerinde yaşanan ekonomik sorunlar, deprem, savaş vb. durumlardan dolayı gelen birçok yabancı bulunmaktadır. 6 Şubat 2023'te meydana gelen deprem sonucunda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullara toplam 884 depremzede öğrenci kayıt edilmiştir. Yabancı öğrencilere Türkçe öğretimi sağlamak amacıyla 5 farklı okula 4 uzman öğretmen atanmıştır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarımıza başvuruda bulunan yabancı öğrencilerin yıllara göre dağılımları aşağıdaki şekilde verilmiştir.

Şekil 2.7.3G: Başvuruda Bulunan Yabancı Öğrencilerin Yıllara Göre Dağılımı



Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

7.1.3 Okullarda Yapılan Eğitimler ve Projeler

Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda 2023 yılı içerisinde Eğitimler ve Projeler yıl içerisinde devam etmiştir.

- **Doğanın Savunucuları ‘Yeşil Okullar’ Projesi** Yeşil Okullar, GİKAD ve Uluslararası Final Üniversitesi'nin, Milli Eğitim Bakanlığı ve Kuzey Kıbrıs Turkcell iş birliğinde başlattığı bir proje olup, çevre ve doğa farkındalığını artırmayı hedefleyen bir dijital bağış platformu aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Projeye ilkokul, ortaokul, lise, meslek lisesi, özel eğitim merkezi ve anaokulların katılımıyla başlanmış ve 2023-2024 yılında, mevcut 19 yeşil bayraklı okulun yanı sıra, 19 işletme ve 30 yeni okul, yeşil okullar programına başvuruda bulunmuştur.
- **Her Öğrenci Bir Fidan Projesi**, Milli Eğitim Bakanlığı ile Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı arasında imzalanan "55.773 Öğrenci 55.773 Fidan Ağaçlandırma İş Birliği Protokolü" kapsamında fidan dikimine başlanmıştır.
- **Türkçe Öğretiminde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri Konulu Çalıştay**; Türkiye'den TDK Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi Bilim ve Uygulama Kolu Üyeleri ve KKTC'den, alanında uzman bilim insanlarının katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Bu yıl ikincisi düzenlenen çalışmaya, ilköğretimden 85 ve Genel Ortaöğretim Dairesi ile Mesleki ve Teknik Dairesi'nden 257 öğretmen katılmıştır.

- **Üniversiteler ile Eğitime Destek Projesi**, eğitim hizmetlerinin niteliğini artırmak, öğrencilerin akademik ve sosyal yönden gelişimini sağlamak ve eğitim yöneticileri ile öğretmenlerin mesleki gelişimlerine olanak tanımak amacı ile Yakın Doğu Üniversitesi, Girne Amerikan Üniversitesi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Lefke Avrupa Üniversitesi ve Kıbrıs Uluslararası Final Üniversitesi arasında imzalanmıştır.
- **Adanın Girişimci Çocukları Eğiticilerin Eğitimi Projesi**, Milli Eğitim Bakanlığı ile Tangül Ünal Çağınır Çocuklara Yardım Vakfı iş birliğinde düzenlenen eğitimlere toplamda 96 öğretmen katılım sağlamıştır.
- **Adanın Girişimci Çocukları Projesi** Milli Eğitim Bakanlığı, Girişimci Kadınlar Derneği (GİKAD) ve Genç İş Adamları Derneği (GİAD) organizasyonunda, 70 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

7.1.4 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Milli Eğitim Sistemi

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Milli Eğitim sistemi, örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır.

7.1.4.1 Örgün Eğitim

Toplumlarda yaygın olarak görülen, devlet veya özel kurumlar tarafından belirli yaş gruplarına, yaşlarına uygun olan temel bilgi ve becerilerin yanında sosyal, kültürel ve iletişim becerileri gibi alanlarda, belirli süreç içerisinde ve belirli bir müfredat uygulanarak bilgileri kazandırmayı amaçlayan eğitim sürecidir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde örgün eğitim;

1. Okul Öncesi Eğitim,
2. İlköğretim,
3. Ortaöğretim,
4. Yükseköğrenimi kapsar.

7.1.4.1.1 Okul Öncesi Eğitim

İlköğretim yaşına gelmemiş çocukların okul ile ilk tanışmaları okul öncesi eğitim kurumlarında gerçekleşmektedir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Milli Eğitim Yasası gereği ilgili öğretim yılının 31 Aralık gününden önce dört ve beş yaşını tamamlayan grubu kapsayan dönem, Okul Öncesi Eğitim dönemidir. Devlet eliyle yürütüldüğü gibi özel eğitim kurumları da

bulunmaktadır. Çağ nüfusunun tamamını kapsayacak şekilde bir programa bağlı olarak yaygınlaştırılan okul öncesi eğitim, bir veya iki yıl sürelidir.

OECD (Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü) üyesi ülkelerde okul öncesi eğitim zorunlu olmamasına rağmen, okul öncesi eğitimdeki okullaşma oranı oldukça yüksektir.

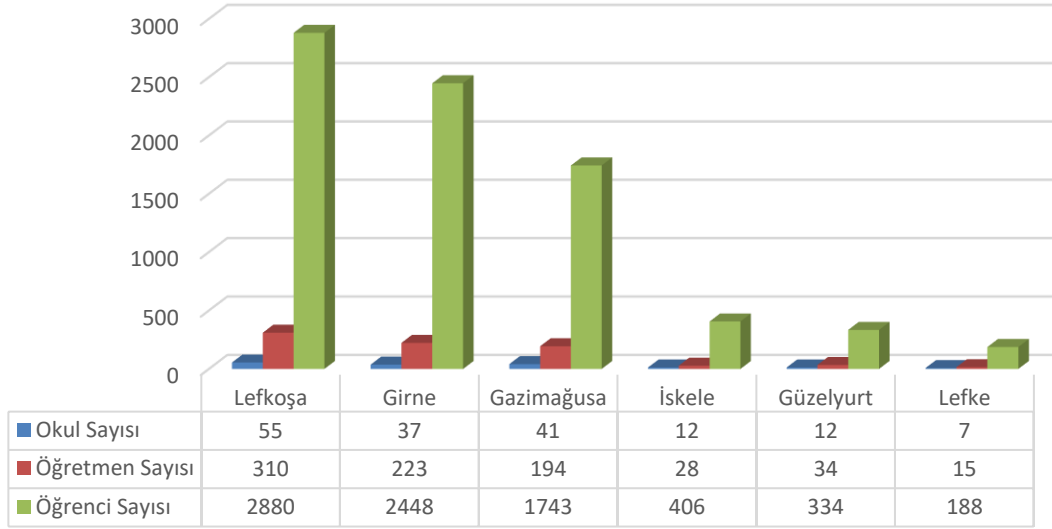
Tablo 2.7.1.'de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okul öncesinde devlet ve özel okul sayıları, okul öncesine eğitim gören öğrenci sayıları, okul öncesi öğretmen sayıları, şube sayıları, öğrenci/öğretmen oranları ve okullaşma oranları verilmiştir.

Tablo 2.7.1: Okul Öncesi Eğitim (2021/2022- 2022/2023 - 2023/2024)

	2021-2022	2022-2023	2023-2024
Devlet Okul Öncesi			
Okul Sayısı	25	25	23
Öğretmen Sayısı	286	286	286
3 Yaş	36	36	36
4 Yaş	1.049	927	1052
5 Yaş	2.580	2.673	2477
Toplam Öğrenci Sayısı	3.665	3.636	3565
Devlet Okulu Öğrenci/Öğretmen Oranı	13	13	12,47
Özel Okul Öncesi			
Okul Sayısı	88	88	88
Öğretmen Sayısı	459	423	518
3 Yaş	1.199	1.287	1339
4 Yaş	1.375	1.463	1605
5 Yaş	1.317	1.392	1490
Toplam Öğrenci Sayısı	3.891	4.142	4434
Özel Okul Öğrenci/Öğretmen Oranı	8	10	9
Öğretmen Sayısı			
3 Yaş	127	133	182
4 Yaş	232	229	247
5 Yaş	386	365	375
Öğretmen Sayısı Toplam	745	727	804
Şube Sayısı			
3 Yaş	104	107	111
4 Yaş	171	177	193
5 Yaş	250	252	254
Şube Sayısı Toplam	525	536	558
Okul Öncesi			
Toplam Öğretmen Sayısı	745	727	804
Toplam Öğrenci Sayısı	7.556	7.778	7999
Okul Öncesi Toplam ,Öğrenci/ Öğretmen Oranı	10,1	11	9,9
Okullaşma Oranı (%)	69,7%	72,72%	75,70%

Kaynak: İstatistik Kurumu, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı

Şekil 2.7.4G: 2023-2024 Eğitim Yılı Okul Öncesi Okulların Bölgelere Göre Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları



Kaynak: İstatistik Kurumu, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı

Şekil 2.7.4G’de 2023-2024 Eğitim yılında okul öncesi okulların bölgelere göre okul, öğrenci ve öğretmen sayılarının dağılımları verilmektedir. Buna göre, okul, öğrenci ve öğretmen sayısında en fazla yoğunluğun Lefkoşa bölgesinde, en az yoğunluğun ise Lefke bölgesinde olduğu görülmektedir.

7.1.4.1.2 İlköğretim

Ülkelerin kalkınmışlık düzeylerini belirleyen en önemli faktör eğitimidir. Bu sebeple, ilköğretim dünyada ve ülkemizde de oldukça önem taşımaktadır. Geleceğimiz olan çocuklarımızın araştıran, sorgulayan, bilgiye nasıl ulaşacağını bilen, problem çözme becerisini bilimsel yöntemlerle geliştirip çözebilen, yeniliklere açık, kendini bilen ve doğru bir şekilde ifade edebilen, kendine güvenen, sorumluluklarını yerine getiren, empati duygusu gelişmiş, güvenilir ve dürüst bireyler olarak yetiştirilmeleri ilköğretimin temel hedefidir.

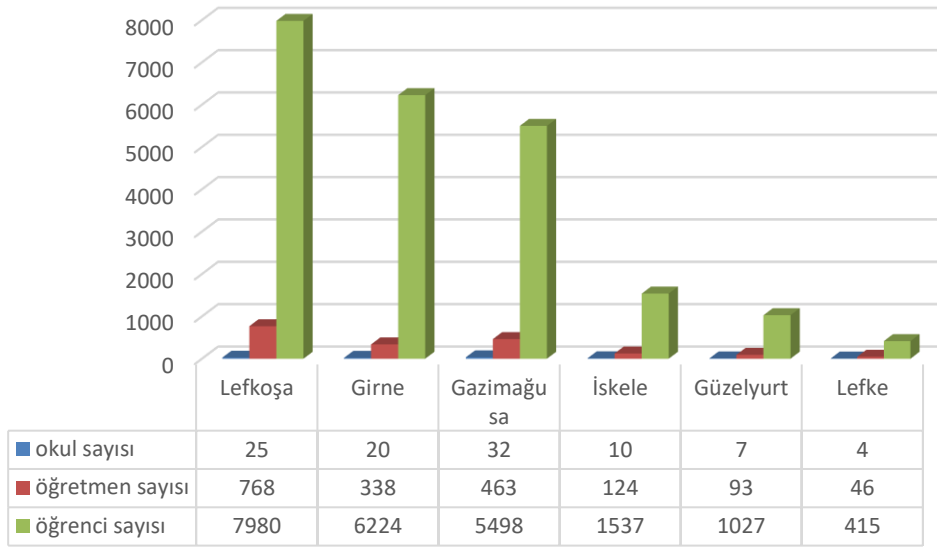
KKTC’de 17/1986 sayılı Milli Eğitim Yasası’na göre ilköğretim zorunlu olup, ilgili öğretim yılının 31 Aralık gününden önce altı yaşını tamamlayan çocukların beş yıllık eğitim süresini tamamlayıncaya kadar süren eğitim ve öğrenimlerini kapsamaktadır.

Tablo 2.7.2: İlkokullar (Özel ve Devlet) (2021/2022- 2023/2024)

Ders Yılları	2021-2022	2022-2023	2023-2024
Okul Sayısı	95	97	95
Öğrenci Sayısı	20.434	21.569	22.681
Öğretmen Sayısı	1.799	1.663	1.835
Öğrenci/Öğretmen	11	13	12
Okullaşma Oranı (%)	100,0	100,0	100,0

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, Eğitim Bakanlığı

Şekil 2.7.5G: 2023-2024 Eğitim Yılı İlkokul Bölgelere Göre Öğrenci, Öğretmen ve Okul Sayıları



Kaynak: İstatistik Kurumu, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı

Şekil 2.7.5G’de ilkokullarda, 2023-2024 Eğitim yılında bölgelere göre okul, öğrenci ve öğretmen sayılarının dağılımları verilmektedir. Buna göre, okul, öğrenci ve öğretmen sayısında en fazla yoğunluğun Lefkoşa bölgesinde, en az yoğunluğun ise Lefke bölgesinde olduğu görülmektedir.

7.1.4.1.3. Ortaöğretim

Ortaöğretim, ilköğretimi tamamlayan öğrencilerin sonraki yedi yılını kapsayan ve öğrenimlerini sürdürmek için, ulusal eğitimin amaçlarına uygun bir biçimde, daha üst öğrenim olan üniversiteye, yüksekokullara ya da teknik ve meslek liselerine hazırlayan öğretim dönemini kapsamaktadır. İlköğretimi tamamlayan her öğrenci, ortaöğretime devam etme ve ortaöğretim olanaklarından ilgi ve yetenekleri ölçüsünde yararlanma hakkına sahiptir.

Öğrencileri sosyal ve kültürel nitelikler yönünden geliştirerek, demokrasiye ve insan haklarına saygılı bireyler olarak yetiştirmek, çağın gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatıp geleceğe hazırlamak, orta öğretim düzeyinde ortak bir genel kültür vererek, öğrencilerin özgüven ve sorumluluk duygularına katkı sağlayarak yüksek öğretime, hayata ve iş alanlarına hazırlanabilmeleri amaçlanmaktadır.

Tablo 2.7.3: Ortaöğretimde Okul ve Öğretmen Sayıları (Devlet- Özel)

Ders Yılları	2021-2022	2022-2023	2023-2024
Toplam Okul Sayısı *	72	72	72
Devlet Okul Sayısı *	60	60	60
Özel Okul Sayısı	12	12	12
Öğretmen Sayısı**	2.397	2.572	3.359
Devlet Öğretmen Sayısı	1926	2069	2873
Özel Okul Öğretmen Sayısı	471	503	486

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, Milli Eğitim Bakanlığı

*Genel Orta Öğretim ve Meslek liseleri dahil

**Aktif öğretmen kadrosu verilmektedir.

7.1.4.1.4.Ortaokullar

Ortaokul öğrenimi, Milli Eğitim Yasası uyarınca, kız ve erkek ayırımı yapılmaksızın her yurttaş için bir hak ve ödev olup zorunludur. Ortaokullar, ayrı okullar halinde kurulabilecekleri gibi, bir liseye bağlı olarak da kurulabilirler. Süreleri ise üç yıldır. Bu eğitim kademesinde belirlenen genel amaç ve ilkeler doğrultusunda öğrenciler, bir üst öğretim kurumu olan Genel Lise veya Meslek Liseleri'ne hazırlanmaktadır.

Ortaöğretim kurumları, 3 yıllık ortaokullar ile ortaokul üstü çeşitli programlar uygulayan ve ağırlık verdikleri program uyarınca adlandırılan genel liseler, meslek liseleri, teknik liseler ve diğer liselerden oluşmaktadır. Ortaokullar, ayrı okullar halinde kurulabilecekleri gibi, bir liseye bağlı olarak da kurulabilirler ve eğitim süresi üç yıldır. Ortaokulu bitirenlere ortaokul diploması, liseyi bitirenlere de bitirdikleri lisenin türüne uygun diploma verilmektedir.

Tablo 2.7.4: Ortaokullar (Özel ve Devlet) 2021/2022-2023/2024

Ders Yılları	2021-2022	2022-2023	2023-2024
Öğrenci Sayısı	11.925	12.178	12.992
Okullaşma Oranı (%)	100,0	100,0	100,0

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, Milli Eğitim Bakanlığı

7.1.4.1.5. Liseler

Liseler, ortaokul üstü dört yıllık çeşitli programlar uygulayan ve ağırlık verdikleri program uyarınca adlandırılan genel liseler ile meslek liselerinden oluşurlar.

Ortaokul eğitimini tamamlayanları kapsayan ve dört yıl süreli bu eğitim kademesinde amaç, Milli Eğitim Yasası'nda yer alan "Genel Amaç ve Temel İlkeler" doğrultusunda, öğrencileri toplum ekonomisinin gereklerini de gözeten çeşitli programlar çerçevesinde ilgi ve yeteneklerine göre geliştirerek yüksek öğretime veya hem mesleğe hem yüksek öğretime veya toplumsal yaşama ve iş olanaklarına hazırlamaktır.

7.1.4.1.5.1 Genel Liseler

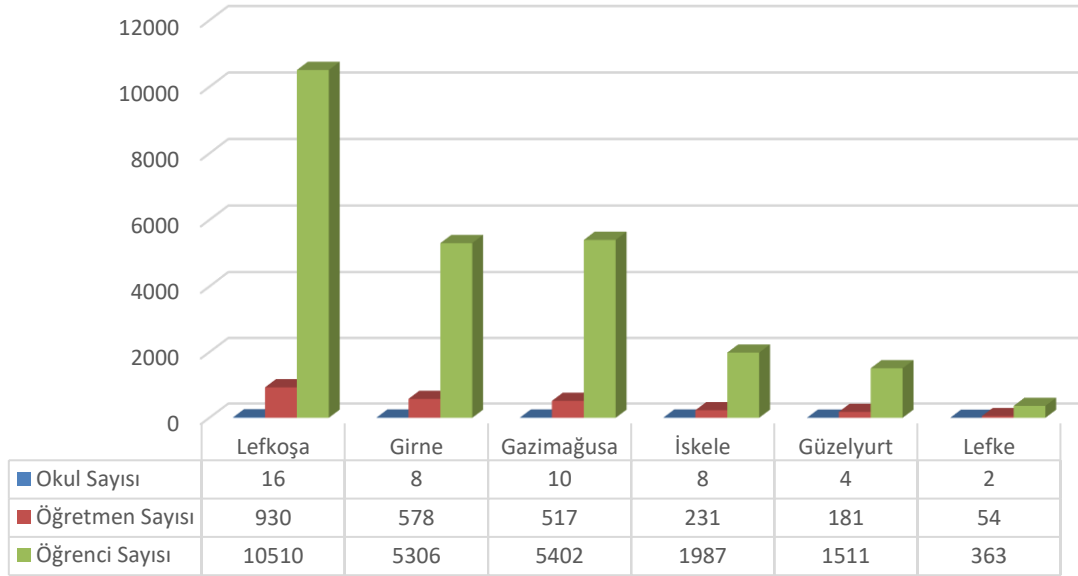
Türk Eğitim Sistemine göre 14-18 yaş ortaokulu tamamlayan öğrencileri kapsayan ve en az dört yıllık bir eğitimle yükseköğrenime hazırlayan ortaöğretim kurumudur. Çocukların kendilerine uygun meslek dalına yönlendirilmeleri, ortaokulda başlayıp, lisede yoğunluk kazanır. Yanılmaları önlemek ve muhtemel gelişmelere göre yeniden yöneltmeyi sağlamak için, yöneltme, liselerde de devam eder.

Tablo 2.7.5: Genel Liseler (Özel ve Devlet) 2021/2022-2023/2024

Ders Yılları	2021-2022	2022-2023	2023-2024
Öğrenci Sayısı	11.327	11.621	15.981
Okullaşma Oranı (%)	71	70	72

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, Devlet Planlama Örgütü

Şekil 2.7.6G: 2023-2024 Eğitim Yılı Genel Ortaokul ve Genel Liselerde Bölgelere Göre Öğrenci, Öğretmen ve Okul Sayıları



Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı, KKTC İstatistik Kurumu

Şekil 2.7.6’da genel ortaokul ve genel liselerde, 2023-2024 Eğitim yılında bölgelere göre okul, öğrenci ve öğretmen sayılarının dağılımları verilmektedir. Buna göre, okul öncesi okullarda ve ilkokullarda da olduğu gibi okul, öğrenci ve öğretmen sayısında en fazla yoğunluğun Lefkoşa bölgesinde, en az yoğunluğun ise Lefke bölgesinde olduğu görülmektedir.

7.1.4.1.5.2 Mesleki ve Teknik Öğretim

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni, Kıbrıs Türk Milli Eğitimi’nin amaçlarına uygun, her bireyin öğrenmesine ve gelişmesine yardımcı olan, paylaşımcı, dinamik ve üretken kalite seviyesi yüksek bireylerin yetiştiği bir eğitim adası haline getirmek Mesleki Ve Teknik Öğretim Dairesi’nin vizyonudur. Ekonominin gelişmesine katkı sağlayan bir mesleki eğitim sistemi sağlamayı amaçlayan ve bireylerin gereksinimlerini karşılayan, nitelikli insan yetiştirmek adına programlar geliştiren bu sistem, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülmektedir.

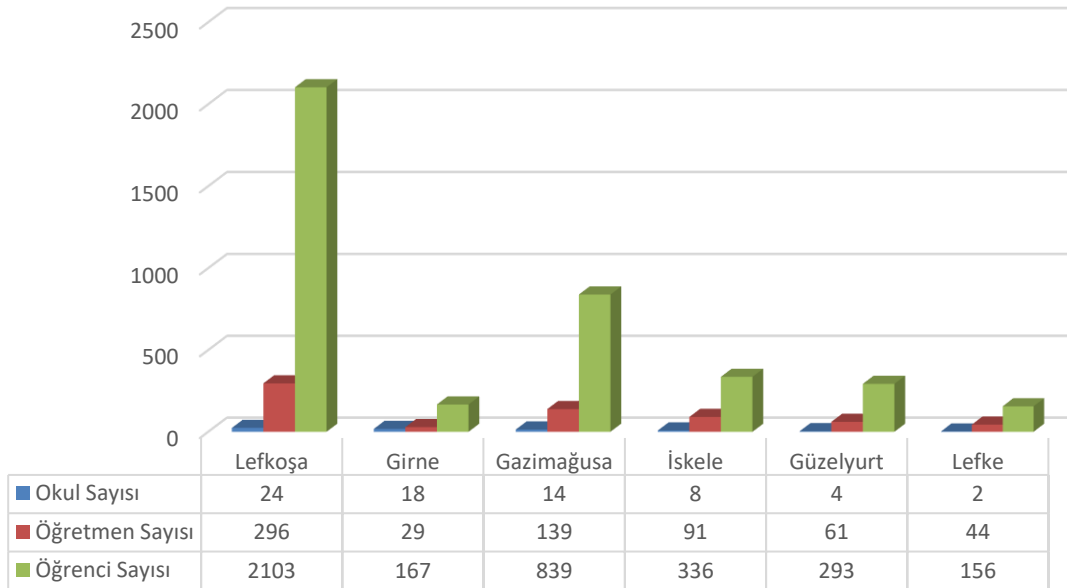
Mesleki ve Teknik Eğitim, örgün eğitim yanında, yaygın ve çıraklık eğitimi olarak da işlevlerini sürdürmektedir. Ortaokul üstü dört yıllık programları uygulayan bu eğitim kademesinde, 2023-2024 eğitim yılında 3 endüstri meslek lisesi, 3 ticaret lisesi ve 6 meslek lisesi faaliyetlerini sürdürmektedir.

Tablo 2.7.6: Mesleki Teknik Liseler (2021/2022- 2023/2024)

Ders Yılları	2021-2022	2022-2023	2023-2024
Okul Sayısı	12	12	12
Öğrenci Sayısı	3.814	3.865	3.894
Öğretmen Sayısı	596	636	660
Öğrenci/Öğretmen	6,4	6,1	5,9
Okullaşma Oranı (%)	23,6	23,1	21,3

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı, KKTC İstatistik Kurumu

Şekil 2.7.7G: 2023-2024 Eğitim Yılı Meslek Liselerinde Bölgelere Göre Öğrenci, Öğretmen ve Okul Sayıları



Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı, KKTC İstatistik Kurumu

Şekil 2.7.7G’de meslek liselerinde, 2023-2024 eğitim yılında bölgelere göre okul, öğrenci ve öğretmen sayılarının dağılımları verilmektedir. Buna göre şekile baktığımızda en fazla okul, öğrenci ve öğretmen sayısında yoğunluğun olduğu bölge Lefkoşa olduğu gözlemlenmektedir. Bölgelere göre okul, öğrenci ve öğretmen dağılımlarına baktığımızda en az yoğunluğun olduğu bölge ise Lefke bölgesi olarak gösterilmektedir.

7.1.5 Yüksek Öğretim

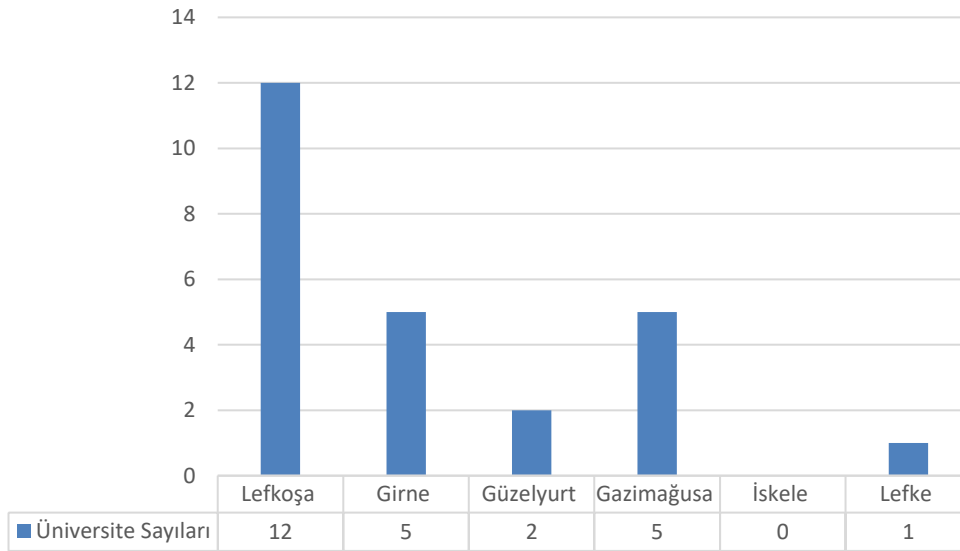
Milli Eğitim Yasası’na göre yüksek öğretim, orta öğretime dayalı en az iki yıllık yüksek öğretim veren eğitimin tümünü kapsamaktadır. Liselerden herhangi birini başarı ile tamamlayan öğrenciler, yüksek öğrenim kurumlarının koşullarına bağlı olmak kaydıyla bu kurumlardan yararlanma hakkına sahiptir.

Yüksek öğretim kurumlarının kuruluşu, açılışı, özel amaçları, çalışmaları ve öğretim üyeleri ile ilgili esaslar ve yükseköğretim kurumlarına ilişkin diğer hususlar, bu kurumların özel yasalarında belirlenmektedir.

Ülkemizde yükseköğretim ücretlidir. Ancak, maddi olanakları elverişli olmayan, başarılı öğrenciler ile özürlü öğrencilerin her türlü öğrenim giderleri, olanaklar ölçüsünde burs, kredi, parasız yatılı ve benzeri yollarla Devlet tarafından karşılanmaktadır.

KKTC’de yükseköğretim sektöründe; 21 üniversite, bir Anadolu Üniversitesi’ne bağlı Açık Öğretim Fakültesi, ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü, İTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü ve Atatürk Öğretmen Akademisi olmak üzere toplam 25 yüksek öğretim kurumu bulunmaktadır. Ayrıca, ÖSYM ve diğer sınavlarda yüksek öğrenim hakkı kazanan öğrenciler Türkiye’de öğrenim görmektedirler. Bunların yanında üçüncü ülkelerde de öğrenim gören öğrenciler bulunmaktadır.

Şekil 2.7.8G: Bölgelere Göre Yükseköğretim Kurumlarının Dağılımı



Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

7.1.5.1 KKTC'deki Yüksek Öğretim Kurumları

Atatürk Öğretmen Akademisi, idari yönüyle Milli Eğitim Bakanlığı'nın gözetiminde, akademik yönü ise YÖDAK'ın kontrol ve denetiminde olmak üzere 4 yıl süreli eğitim ve öğretim yapmakta olup, ilkokullara öğretmen yetiştirmektedir. Atatürk Öğretmen Akademisi bünyesinde Öğretmenlik Meslek Eğitim Bölümü altında iki adet lisans programı bulunmaktadır. Bu programlar Sınıf Öğretmenliği ve Okul Öncesi Öğretmenliği programlarıdır.

Doğu Akdeniz Üniversitesi, 18/1981 sayılı yasa ile oluşturulan ve 1979-1980 eğitim yılında faaliyete geçen Yüksek Teknoloji Enstitüsü 1986-1987 öğretim yılında Doğu Akdeniz Üniversitesi'ne (DAÜ) dönüştürülmüştür. DAÜ eğitim dili İngilizce olan ve yurt dışından gelen öğrencilere de hizmet veren bir yüksek öğretim kurumudur. Dünyanın en yaygın referans gösterilen üniversite sıralamaları arasında bulunan İngiltere merkezli Times Higher Education (THE), 2024 yılı için dünyada eğitime son 50 yıl içerisinde başlamış en iyi genç üniversiteler sıralamasında Doğu Akdeniz Üniversitesi (DAÜ)'ni 2024'te dünyanın en iyi 151'inci üniversitesi olarak belirlemiştir. Aynı zamanda Doğu Akdeniz Üniversitesi Türkiye Cumhuriyeti üniversiteleri arasında da 4'üncü sırayı elde etmiştir. Yarı yıl esasına dayalı öğretim vermekte olan Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde halen 12 Fakülte ve 4 yüksek okul çatısı altında eğitim öğretim hizmeti sunulmaktadır.

Lefke Avrupa Üniversitesi, Kıbrıs Bilim Vakfı tarafından kurulan ve 1990 yılında faaliyete geçen bir devlet vakıf üniversitesidir. İngilizce dilinde eğitim yapmakta olan üniversitede, ön lisans, lisans ve lisans üstü eğitim programları uygulanmaktadır. Lefke Avrupa Üniversitesi bünyesinde, 12 fakülte, 1 İngilizce Hazırlık okulu, 6 Meslek Yüksek Okulu ve 1 Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü bulunmaktadır.

Girne Amerikan Üniversitesi, University College of Northern Cyprus (UCNC) adı ile 1985 yılında İşletme ve Ticaret alanında kursların verilmeye başlanması ile eğitime açılmış ve Eylül 1986'da İşletme alanında lisans eğitimi vermeye başlamıştır. 1990-1991 Öğretim Yılında Girne Amerikan Üniversitesi olarak adını değiştirmiştir. Girne Amerikan Üniversitesi bünyesinde 13 fakülte, 8 Meslek Yüksek Okulu, 1 Hazırlık Okulu ve 1 de Lisansüstü Eğitim ve Araştırma Enstitüsü bulunmaktadır. İngilizce ve Türkçe dillerinde eğitim yapan Üniversitede iki yıllık ön lisans ve dört yıllık lisans programları uygulanmaktadır.

Yakın Doğu Üniversitesi, 1988 yılında KKTC Milli Eğitim Bakanlığı'nın 17/1986 sayılı Milli Eğitim Yasası çerçevesinde ve Bakanlar Kurulu'nun onayıyla Lefkoşa'da kurulmuştur. Üniversite, yüksek kaliteli eğitim olanakları ve yetkin öğretim kadrosuyla uluslararası düzeyde tanınan bir yükseköğretim kurumudur. Yakın Doğu Üniversitesi, Avrupa Üniversiteler Birliği (EUA), UNESCO bünyesindeki Dünya Üniversiteler Birliği (IAU), İslam Dünyası Üniversiteler Federasyonu (FUIW), Uluslararası Mühendislik Eğitimi Topluluğu (IGIP), Uluslararası Saygın Medikal Akreditasyon Sistemi (JCI) ve toplamda 118 ulusal ve uluslararası kuruluşa tam üyedir. Yakın Doğu Üniversitesi, İngilizce dilinde de eğitim yapan özel bir yüksek öğrenim kurumudur. Yakın Doğu Üniversitesi; 20 fakültesi, 3 farklı dilde hazırlık okulu, 1

lisanüstü eğitim enstitüsü, 5 yüksekokul, 32 araştırma merkezi ile 143 farklı ülkeden 28 binden fazla öğrencisi bulunan bir eğitim kurumudur.

Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, yüksek öğretim yaşamına ‘1997-1998’ öğretim yılında başlamış, İngilizce dilinde de eğitim yapan özel bir yüksek öğretim kurumudur. Üniversite’de, 12 fakülte ve dört yıllık eğitim veren 8 yüksek okul ve 12 araştırma merkezi bulunmaktadır. UKÜ kampüsünde 20.000'den fazla öğrenci bulunmaktadır. 54 lisans ve 60 lisansüstü programlarda eğitim vermektedir.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ), Kuzey Kıbrıs Kampüsü, 2003 yılında Cumhuriyet Meclisi tarafından çıkartılan yasa ile özel tüzel kişilik kazanmıştır. ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü, akademik ve idari bakımdan bütünüyle ODTÜ Senatosu, ODTÜ Yönetim Kurulu ve ODTÜ Rektörlüğü'ne bağlı bir yapı içinde faaliyet göstermektedir. ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü'nde eğitim dili İngilizcedir. Üniversitede halen toplam 16 bölüm ve 12 de yan dal bölümü bulunmaktadır.

İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Kuzey Kıbrıs Eğitim-Araştırma Yerleşkeleri, 2009 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi tarafından çıkartılan yasa ile özel tüzel kişilik kazanmıştır. ‘2011-2012’ akademik yılında Yabancı Diller Hazırlık Okulu faaliyete geçmiştir. Üniversitede 6 mühendislik bölümü, Ekonomik ve Finans Bölümü, Mimarlık ve İç Mimarlık Bölümü, Denizcilik İşletmeciliği Yönetimi bölümleri yer almaktadır.

Akdeniz Karpaz Üniversitesi, yüksek öğretim yaşamına Lefkoşa’da ‘2012-2013’ öğretim yılında başlamış, İngilizce dilinde de eğitim yapan özel bir yüksek öğretim kurumudur. Üniversitede toplam 10 ön lisans programı, 5 fakülte, 10 lisans programı, 5 yüksek okul, Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde ise 10 yüksek lisans programıyla 3 doktora programı ile eğitim hizmetine devam etmektedir.

Kıbrıs İlim Üniversitesi, yüksek öğretim yaşamına ‘2014-2015’ öğretim yılında Lefkoşa İngiliz Üniversitesi ismiyle başlamış, İngilizce dilinde de eğitim yapan özel bir yüksek öğretim kurumudur. Üniversitede toplam 7 fakülte ile 5 meslek yüksekokulu ve 1 de İngilizce Hazırlık Okulu bulunmaktadır.

Girne Üniversitesi, yüksek öğretim yaşamına 2014-2015 öğretim yılında başlamış, İngilizce dilinde eğitim yapan özel bir yüksek öğretim kurumudur. Üniversitede toplam 15 fakülte ile dört yıllık lisans eğitimi veren 1 yüksekokul ile 7 de meslek yüksekokulu bulunmaktadır.

Anadolu Üniversitesi, 1993 öğretim yılında İktisat Fakültesi, İşletme Fakültesi ve Açık Öğretim Fakültesi olmak üzere 3 fakülteyi bünyesinde taşıyan Anadolu Üniversitesi'nin

Lefkoşa Kampüsü oluşmuştur. Lisans düzeyinde Açık öğretim, İktisat ve İşletme Fakülteleri eğitimi sürdürürken, 2 yıl süreli önlisans programları da uygulanmaktadır.

Kıbrıs Amerikan Üniversitesi, öğretim faaliyetine '2015-2016' öğretim yılında başlamış, İngilizce dilinde eğitim veren özel bir yüksek öğrenim kurumudur. Kıbrıs Amerikan Üniversitesi bünyesinde toplam 5 fakülte 2 de yüksekokul bulunmaktadır. İngilizce ve Türkçe dillerinde eğitim yapan Üniversite'de iki yıllık ön lisans ve dört yıllık lisans programları uygulanmaktadır.

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Kuzey Kıbrıs Yerleşkesi, '2020 – 2021' Eğitim-Öğretim yılından itibaren faaliyet göstermeye başlamıştır. Üniversite toplam 9 Lisans Programı, 2 Yabancı Diller Hazırlık Okulu ve 1 Lisansüstü Program ile eğitim-öğretim vermeye devam etmektedir.

Uluslararası Final Üniversitesi, 2015-2016 eğitim yılında Girne bölgesinde faaliyetlerine başlamış ve üniversite toplam 9 Fakülte ve 5 Yüksekokul ile eğitim-öğretim faaliyetlerine devam etmektedir.

Kıbrıs Sağlık ve Toplum Bilimleri Üniversitesi, 2015-2016 eğitim yılında Güzelyurt ilçesinde kurulmuştur. Kıbrıs Sağlık ve Toplum Bilimleri Üniversitesi, toplam 6 fakülte, 2 yüksekokul ve İngilizce Hazırlık Okulu ile eğitimine devam etmektedir.

Bahçeşehir Kıbrıs Üniversitesi, 2017 yılında faaliyete başlamıştır. Bahçeşehir Kıbrıs Üniversitesi BAU Global Eğitim Ağı üyesidir. BAU Global Eğitim Ağı kapsamında toplam 7 fakülte, 2 yüksekokul ve İngilizce Hazırlık Okulu bulunmaktadır.

Ada Kent Üniversitesi '2017-2018' öğretim yılında Gazimağusa'da faaliyete geçmiştir. Üniversite bünyesinde toplam 9 fakülte ve 1 de Yabancı Dil ve Hazırlık Okulu mevcuttur.

Rauf Denktaş Üniversitesi '2018-2019' öğretim yılında Lefkoşa'da faaliyete geçmiştir. Üniversite bünyesinde toplam 3 fakülte ve 1 de Yabancı Diller ve İngilizce Hazırlık Okulu mevcuttur.

Kıbrıs Batı Üniversitesi, 2015 yılında, Gazimağusa'da kurulan bir üniversitedir. Kıbrıs Batı Üniversitesi bünyesinde toplam 4 fakülte, 20 farklı lisans ve ön lisans programı bulunmaktadır.

Arkın Yaratıcı Sanatlar ve Tasarım Üniversitesi (ARUCAD), 2017 yılında Girne'de kurulmuş sanat, tasarım ve iletişim alanlarını bir arada bulunduran sanat odaklı tematik bir üniversitedir.

Avrupa Liderlik Üniversitesi, '2019-2020' öğretim yılında öğrenci alımına başlamış olup şu anda 1 meslek yüksekokulu, 5 fakülte, 1 de yüksek lisans programından oluşmaktadır.

On Beş Kasım Üniversitesi, 2014 yılında kurulan, eğitim faaliyetlerine 2018'de başlayan özel bir üniversitedir. Bünyesinde 4 fakülte ve 3 meslek yüksek okulu bulunmaktadır.

Tablo 2.7.7: Yüksek Öğretimde Öğrenci Dağılımları (2021/2022- 2023/2024)

	Eğitim Kurumu*	Öğrenci Sayıları ve Uyrukları											
		2021-2022				2022-2023				2023-2024			
		KKTC	TC	III.Ülkeler	Toplam	KKTC	TC	III.Ülkeler	Toplam	KKTC	TC	III.Ülkeler	Toplam
1	Doğu Akdeniz Üniversitesi	4.109	6.249	6.282	16.640	4.266	7.079	4.722	16.067	4347	8151	3791	16289
2	Yakın Doğu Üniversitesi	3.495	10.015	12.231	25.741	3.609	10.649	12.271	26.529	3620	11706	10608	25934
3	Girne Amerikan Üniversitesi	2.022	7.171	6.651	15.844	1.406	5.218	8.243	14.867	1005	5188	6185	12378
4	Lefke Avrupa Üniversitesi	897	7.304	2.331	10.532	901	7.433	2.902	11.236	966	7759	3469	12194
5	Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi	1.108	3.802	12.659	17.569	1.012	3.218	9.238	13.468	999	3356	9615	13970
6	ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü	160	1.741	386	2.287	160	2.141	401	2.702	147	2138	327	2612
7	İTÜ Kuzey Kıbrıs Yerleşkesi	0	610	3	613	0	930	7	937	0	1230	7	1237
8	Akdeniz Karpaz Üniversitesi	314	16	1.140	1.470	299	32	920	1.251	369	42	773	1184
9	Kıbrıs İlim Üniversitesi	196	876	690	1.762	366	1.321	1.317	3.004	426	1564	519	2509
10	Girne Üniversitesi	183	2.007	1.460	3.650	207	2.302	2.047	4.556	184	2330	1250	3764
11	Kıbrıs Amerikan Üniversitesi	195	113	133	441	220	198	90	508	176	300	48	524
12	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi	58	626	0	684	95	601	15	711	64	677	25	766
13	Uluslararası Final Üniversitesi	282	1.268	1.858	3.408	320	1.488	2.809	4.617	353	1679	2845	4877
14	Kıbrıs Sağlık ve Toplum Bilimleri Üniversitesi	552	719	809	2.080	790	1.031	1.423	3.244	936	1583	1651	4170
15	Bahçeşehir Kıbrıs Üniversitesi	49	49	1.704	1.802	52	101	2.167	2.320	102	189	1013	1304
16	Ada Kent Üniversitesi	28	339	21	388	49	398	63	510	86	541	331	958
17	Rauf Denktaş Üniversitesi	93	4	1.102	1.199	95	35	753	883	105	20	522	647
18	Kıbrıs Batı Üniversitesi	7	62	384	453	22	91	376	489	23	89	377	489
19	On Beş Kasım Kıbrıs Üniversitesi	19	0	1.224	1.243	25	0	933	958	28	3	392	423
20	Avrupa Liderlik Üniversitesi	0	0	87	87	9	1	263	273	4	0	176	180
21	Dünya Barış Üniversitesi	-	-	-	-	-	-	-	-	7	0	271	278
22	Uluslararası Alasya Üniversitesi	-	-	-	-	-	-	-	-	3	2	0	5
23	Arkın Yaratıcı Sanatlar Tasarım Üniversitesi	147	130	125	402	249	295	245	789	306	502	344	1152
24	Anadolu Üniversitesi (AÖF) LK**	-	-	-	2.412	-	-	-	1.950	-	-	-	2420
25	Atatürk Öğretmen Akademisi	293	-	-	293	336	-	-	336	341	-	-	341
	Toplam				111.000				112.205				110.605

* Tabloda yer alan öğrenci rakamları lisans üstü eğitimi de kapsamaktadır.

**Anadolu Üniversitesi (AÖF) LK'ye kayıtlı öğrencilerin uyruklarının sınıflandırılması yapılmadığı için toplama ilave edilmiştir.

Kaynak : Milli Eğitim Bakanlığı

7.1.5.1. Türkiye ve Üçüncü Ülkelerde Okuyanlar

ÖSYM tarafından hazırlanan sınavlarda başarılı olan KKTC uyruklu öğrenciler Türkiye'deki üniversitelere bağlı fakülte, akademi ve meslek yüksek okullarında öğrenim görmektedirler.

Tablo 2.7.8: Yurt Dışında Yüksek Öğrenim Gören Öğrenci Sayısı

	2022-2023	2023-2024
Türkiye'de Öğrenim Görenler	637	648
III. Ülkelerde Öğrenim Görenler	288	299

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

7.1.6. Özel Eğitim

Özel eğitim, bedenen veya ruhen engelli olup, özel eğitim ve öğretime ihtiyaç duyan okul öncesi eğitim yaşına ulaşmış çocukların 18 yaşına kadar olan eğitimlerinin tümünü kapsamaktadır.

Özel eğitime gereksinim duyan her öğrenci, zorunlu eğitim çağındayken ilgi ve yeteneği ile alakalı olarak zorunlu eğitimden parasız ve/veya parasız yatılı şekilde yararlanma hakkına sahiptir. Ayrıca zorunlu eğitim yaşı dışında da özel eğitim kurumları, özel programlar uygulayan bağımsız okullar şeklinde kurulmakta veya diğer okullar bünyesindeki özel sınıflardan veya gruplardan oluşturulmaktadır.

Engelli çocukların engel durumu, gereksinimi ve yeteneklerine göre bir plan ve program dahilinde, kullanılacak en uygun yöntemleri saptayarak, en başarılı olacağı eğitim ortamına yerleştirilmesini amaçlayan entegrasyon çalışmaları başlatılmış olup buna bağlı olarak da Bakanlıkça "Özel Eğitim Birimi" kurularak kaynak sınıflar oluşturulmuştur.

Tablo 2.7.9: Özel Eğitimdeki Öğrenci Sayıları

	2021-2022	2022-2023	2023-2024
Kaynak Oda Öğrenci Sayısı	439	645	978
Özel Eğitim Öğrenci Sayısı	255	322	375
Toplam Öğrenci Sayısı	694	967	1353

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

İlköğretim Dairesi tarafından, özel eğitim ile ilgili yaşanan sorunların çözümüne yönelik olarak Psikolojik Danışmanlık, Rehberlik ve Araştırma Şubesi (PDRAŞ) ile iş birliği içinde danışmanlık hizmetleri sunulmaktadır. 1 Eylül 2023 tarihinden itibaren 245 öğrenci

değerlendirilmek üzere PDRAŞ'a sevk edilmiş ve değerlendirilen öğrencilerin en uygun eğitim ortamında yer alabilmeleri için okul ve ailelerle iş birliği yapılarak yerleştirmeleri sağlanmıştır.

2023-2024 Eğitim ve Öğretim yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı İlköğretim Dairesi Müdürlüğü özel eğitim okullarında ve kaynak odalarda toplam 165 özel eğitim öğretmeni, 18 teknoloji tasarım öğretmeni ve 56 rehber öğretmen olmak üzere toplam 239 öğretmen hizmet vermektedir.

2007-2008 öğretim yılında kurulan Lefkoşa Özel Eğitim ve İş Eğitim Merkezi, 2022-2023 öğretim yılında 68 öğrenciye eğitim olanağı sağlarken, 2023-2024 eğitim-öğretim yılında 37 öğretmeniyle, 58 öğrenciye eğitim olanağı sağlamıştır.

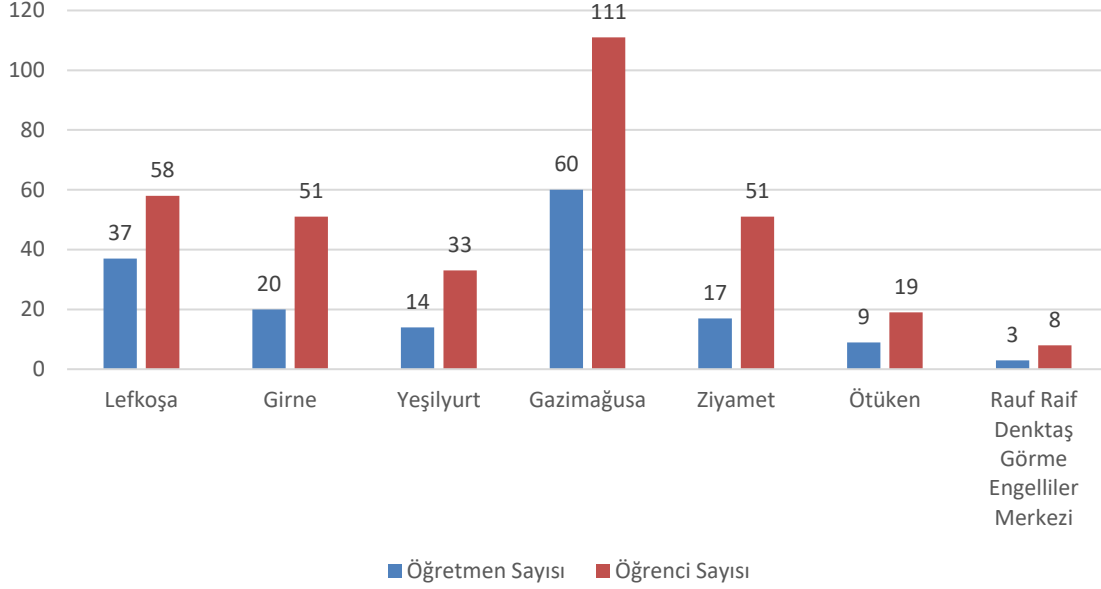
Girne'de yatılı olarak eğitilebilir ve öğretilebilir 6-18 yaş grubundaki öğrencilere hizmet veren Girne Özel Eğitim ve İş Eğitim Merkezi, 2023-2024 eğitim-öğretim yılında, 20 öğretmeniyle, 51 öğrenciye eğitim olanağı sağlamıştır.

2007-2008 öğretim yılında kurulan Yeşilyurt Özel Eğitim ve İş Eğitim Merkezi bölgede önemli bir eksikliği kapatma açısından yararlı olmuştur. 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Yeşilyurt Özel Eğitim ve İş Merkezinde 14 öğretmen ile 33 öğrenciye eğitim olanağı sağlamıştır.

2006-2007 öğretim yılında eğitime başlayan Gazimağusa Özel Eğitim ve İş Eğitim Merkezi 2023-2024 öğretim yılında toplam 60 öğretmen ile, 111 öğrenciye eğitim vermiştir.

Rauf Raif Denктаş Görme Engelliler Özel Eğitim Merkezi, 2005 yılında Milli Eğitim Bakanlığı ve Kıbrıs Türk Görmezler Derneği arasında imzalanan protokolle Kıbrıs Türk Görmezler Derneği'ne ait binada eğitim vermeye başlamıştır. 2023-2024 eğitim-öğretim yılında ise Rauf Raif Denктаş Görme Engelliler Özel Eğitim Okulu'nda toplam 3 öğretmen ile, 8 öğrenciye eğitim vermiştir.

Şekil 2.7.9G: Özel Eğitim ve İş Merkezleri 2023-2024



Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

7.1.7. Yaygın Eğitim

Yaygın eğitim, toplumun ihtiyaçları, bireylerin ilgi ve istekleri ile hizmet anlayışlarına göre insanları çeşitli yönlerden geliştirmek amacıyla belirli programlar kapsamında gerçekleştirilen eğitim faaliyetleridir.

Yaygın eğitimin özel amacı, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim'in genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, örgün eğitimin herhangi bir kademesinden yararlanamamış veya örgün eğitimin herhangi bir kademesinden ayrılmış veya herhangi bir kademesinde bulunan yurttaşlara, örgün eğitim yanında veya dışında eğitim hizmeti vermektedir.

Yaygın eğitimin genel amacı ise örgün eğitim yanında veya dışında verilen ve endüstrimizin ihtiyaç duyacağı becerikli ve nitelikli ara insan gücünü yaratma veya günlük yaşantıda gereksinime duyulan becerileri kazandırma veya mevcut bilgi ve becerilerin artırılmasına yöneliktir. Zorunlu eğitim yaşını tamamlayan bireyler için sürdürülen bu eğitim uygulamaları, Pratik Sanat Okullarında, Köy Kadın Kurslarında ve Çıraklık Eğitim Merkezlerinde yürütülmektedir.

Köy Kadın Kursları ise, küçük yerleşim merkezlerinde yürütülen çalışmalarla kursiyerlerin becerilerini geliştirmek ve aile bütçesine katkıda bulunmak amacı ile giyim nakış, el sanatları,

ev ekonomisi ve beslenme konularında eğitim veren 2 yıl süreli kurslardır. Yaygın eğitimdeki kurum ve kursiyer sayıları tablo 2.7.10’da verilmiştir.

Halen 74 köyde faaliyet gösteren Köy Kadın Kurs merkezlerinin daha etkili hale gelmesi, ihtiyaçların karşılanması ve “Yaşam Boyu Eğitim Merkezleri” haline gelmesi için çalışmalar devam etmektedir.

Tablo 2.7.10: Yaygın Eğitim (2020/2021- 2023/2024)

Eğitim Kurumu	2021-2022		2022-2023		2023-2024	
	Kurum Sayısı	Kursiyer Sayısı	Kurum Sayısı	Kursiyer Sayısı	Kurum Sayısı	Kursiyer Sayısı
Köy Kadın Kursları	62	1.443	62	1.215	62	1.236
Çıracılık Eğitimi	1	232	1	232	1	404
Toplam	63	1.675	63	1.447	63	1640

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

7.2 Sorunlar

KKTC'deki eğitim sistemi çeşitli yapısal ve işlevsel sorunlarla karşı karşıyadır. Eğitim altyapısının güçlendirilmesi, öğretmenlerin mesleki gelişimine daha fazla yatırım yapılması ve kaynakların adil dağıtılması gibi reformlar, bu sorunların üstesinden gelmek için kritik öneme sahiptir.

KKTC’de bazı okulların fiziksel altyapı açısından yetersiz olması ve modern eğitim ihtiyaçlarına uygun olmayan sınıf düzenlemeleri, eğitim kalitesini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, bazı okullarda yeterli sayıda laboratuvar, spor salonu veya teknoloji sınıfları bulunmamaktadır.

Bazı okullarda dijital araçlar ve teknolojik altyapı, modern eğitimin gereksinimlerini karşılayacak düzeyde olmaması öğrencilerin teknolojiyi kullanma becerilerini sınırlayarak onları bilgiye ulaşma ve öğrenme sürecinde dezavantajlı duruma düşürebilmektedir.

Okullarda başlatılan tam gün eğitim kapsamında taşımacılık ve öğrencilerin beslenmesi konusunda önemli sorunlar ortaya çıkmıştır. Çözümlemesi durumunda başlatılan yeni sistemin daha başarılı olacaktır.

Dünya genelindeki eğitim trendlerine ve bilimsel gelişmelere ayak uydurmakta zorluklar yaşanmakta ve özellikle teknoloji, dijital beceriler, çevre bilinci ve sosyal beceriler gibi konular

müfredatta yeterince yer almamakta ve okullarda kullanılan müfredatın günün gereksinimlerine uyumlaştırılmakta gecikmeler yaşanması nedeni ile eğitim programları, güncel pedagojik yaklaşımları tam anlamıyla yansıtmamaktadır. Bu durum, öğrencilerin dünya çapında geçerli olan becerileri kazanmalarını zorlaştırmaktadır.

Eğitim sisteminde, yaratıcılığı ve eleştirel düşünmeyi teşvik eden yaklaşımların yeterli olmaması nedeni ile öğrencilerin yaratıcı, eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerini geliştirmekte yetersiz kalılabilmektedir.

Bazı kırsal bölgelerde, öğrenciler yeterli eğitim materyaline ulaşmakta zorluk yaşayabilmekte ve öğrencilere yönelik çeşitli dijital ve basılı materyallerin eksikliği eğitimi sınırlayabilmektedir.

KKTC'de eğitim sisteminde okullar arasında bölgesel farklılıklar gözlemlenmektedir. Kırsal bölgelerdeki okullar, şehir merkezlerindeki okullara kıyasla daha az kaynak ve imkâna sahip olduğu için öğrenciler arasında eğitimde fırsat eşitsizliğine neden olabilmektedir. Ayrıca, özel okullar, devlet okullarına kıyasla daha fazla imkana sahip olabilmektedir. Devlet okullarında kaynak yetersizliği, öğrenci-öğretmen oranının yüksek olması gibi sorunlar bulunurken, özel okullar daha düşük sınıf mevcutları ve daha iyi fiziksel koşullar sunmaktadırlar.

Bazı bölgelerde okullarda yeterli öğretmen bulunmaması, sınıf mevcutlarının artmasına ve eğitimin kalitesinin düşmesine yol açabilmektedir. Kalabalık sınıflar, öğrenci başına düşen eğitim süresini ve öğretmenlerin öğrencilere bireysel olarak vakit ayırma imkanını sınırlamaktadır. Bu durum, öğrencilerin akademik başarısızlık riskini artırabileceği ve sınıf içi disiplin sorunlarına yol açabilmektedir.

Okul öğrencilerinin psikososyal ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin eksikliği, özellikle akademik başarısızlık, aile sorunları veya sosyal uyum problemleri yaşayan öğrencilerin desteklenmesinde önemli bir eksiklik yaratmaktadır.

Eğitimde akran zorbalığı, okullarda öğrenciler arasında yaşanan en önemli sorunlardandır. Bu durumun gerek psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetleri ile gerekse farkındalık çalışmaları ile çözümlenmesi hayati önem taşımaktadır.

Özel eğitim gereksinimi olan öğrenciler için yeterli kaynakların ve programların olmaması, bu öğrencilerin eğitim hayatlarında zorluk yaşamalarına neden olabilmektedir. Bu nedenle, özel eğitim öğretmenlerinin ve destek programlarının sayısının artırılması elzemdir.

Ailelerin eğitime katılımı, öğrencilerin başarısı için önemli bir faktördür. Ancak, bazı aileler eğitim sürecine aktif olarak dahil olamayabilir veya eğitime gereken önemi veremeyebilir. Bu da öğrencilerin okul dışındaki destek eksikliğinden dolayı dezavantajlı duruma düşmesine neden olabilmektedir.

KKTC'deki öğrenci nüfusunun son dönemde farklı sosyo-ekonomik ve kültürel geçmişlere sahip olması, bazı öğrencilerin okulda sosyal uyum sorunları yaşamasına ve bu durumun akademik performanslarına yansımaya yol açabilmektedir.

Eğitim sisteminin ilköğretimde kolejlere, orta öğretimde ise üniversitelere girişe endekslenmiş olması, kısaca eğitim sisteminin sınav odaklı bir yapıda olması, öğrencilerin yaratıcı ve eleştirel düşünme becerilerinden ziyade, test başarısına yönelik bir eğitim almalarına neden olabilmektedir. Bu durum, öğrencilerin öğrenmeye yönelik motivasyonlarını düşürebileceği gibi onları sadece sınavlarda başarılı olmaya yönlendirebilmektedir. Bu sebeple çocukların ruhsal ve bedensel gelişimlerini gözeten eğitim ortamları oluşturulmalıdır.

KKTC'de hem İngilizce hem de Türkçe eğitim verilmektedir. Ancak, bazı okullarda dil eğitimi konusunda denge sağlanamamakta ve öğrenciler yabancı dilde yeterince gelişmemektedir. Ayrıca, bazı okullarda ikinci dil olarak İngilizce öğretilmesine rağmen, öğrenciler dil yeterliliği açısından zorluk yaşayabilmektedir.

Teknoloji çağının gereklerini yakalanması amacı ile öğretmenlerin dijital okur-yazarlığının geliştirilmesine yönelik olarak hizmet içi eğitim programlarının sağlanması çok önemlidir.

Meslek Liseleri'nde teknolojiye uygun cihaz ile araç ve gereç eksikliği bulunmaktadır. Döner sermayeli atölyeler ile okullardaki döner sermaye çalışmaları etkin bir düzeye getirilmelidir.

Köy kadın kursları, kadro azlığı ve kurs merkezi olmaması nedeniyle geniş katılımlı olarak yapılamamaktadır.

Yükseköğretimde, uluslararası iş birlikleri ve öğrenci değişim programları, siyasi durumdan dolayı bazı ülkelerle sınırlı kalabilmektedir. Bu durum, akademik çevrelerle bağlantı kurma ve uluslararası araştırmalara katılımı olumsuz etkileyebilmektedir.

Kalite anlayışının egemen olduğu yükseköğrenimle ilgili Strateji Planı eksikliği bulunmaktadır. Sorun alanlarının tespitine yönelik olarak öncelikle bir sektör analizi yapılması gerekmektedir. Stratejik bakış açısının ortaya konularak ve devamlılığının sağlanması gerekmektedir.

Şehirlerdeki altyapı eksikliği, toplu taşıma yoksunluğu, belediye hizmetlerinin eksikliği ve üniversite-belediye etkileşiminin olmayışı okulları etkilemektedir. Üniversitelerimizi

denetlemek ve akredite etmek amacıyla kurulmuş olan YÖDAK'ın yapısının gözden geçirilmesi ve verimli bir şekilde çalışabileceği yeni bir yasal çerçeveye oturtulması gerekmektedir.

Üniversiteler ile yerel yönetimlerin, öğrencilere yönelik ulaşım, kültür sanat ve sportif etkinlikler gibi konularda iş birlikleri yetersiz olduğundan bu eksikliklerin giderilmesi yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Üniversitelerin marka tanınırlığını artıracak bir Eğitim Tanıtım Ajansına ihtiyaç bulunmaktadır. Ajans, uluslararası akreditasyon kurullarından akreditasyon almakta önemli bir rol oynayabileceği gibi ajans aracılığı ile yapılacak ortak platformlar hem pazarlamada maliyeti düşürecek hem de kaliteyi artıracaktır.

Üniversitelerden mezuniyet sonrası destekler ve mezunlarla olan ilişkiler Ada'daki bütün üniversiteler tarafından ihmal edilmiştir. Halbuki mezunlar hem yeni öğrenci kazanılmasında hem de var olan öğrencilerin kuruma bağlılıklarının pekiştirilmesinde çok önemli bir kaynaktır.

8. Kültür

Kültür, bir toplumun geçmişten günümüze taşıdığı, ortak değerler, inançlar, gelenekler, sanat, dil ve yaşam tarzlarının bir bütünüdür. Kültür; UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) tarafından düzenlenen Dünya Kültür Politikaları Konferansı Sonuç Bildirgesi'nde yer alan tanımına göre en geniş anlamıyla kültür: "Bir toplumu ya da toplumsal bir grubu tanımlayan belirgin maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özelliklerin bileşiminden oluşan bir bütün ve sadece bilim ve edebiyatı değil, aynı zamanda yaşam biçimlerini, insanın temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve inançlarını da kapsayan bir olgudur" (UNESCO, 1982).

Kültür, bireylerin ve toplumların kimliklerini oluşturan, anlam dünyalarını zenginleştiren canlı bir organizma gibidir. Bugün, kültürü yalnızca geçmişten gelen miraslar bütünü olarak görmek yerine, bireylerin gündelik yaşamlarında deneyimledikleri, hissettikleri ve paylaştıkları değerler, inançlar ve pratikler üzerinden incelemek daha anlamlıdır. Bu yaklaşımla kültür, statik bir olgu olmaktan çıkar, dinamik bir süreç olarak ele alınır ve böylece daha derinlemesine anlaşılma imkânı sunar. İngiliz antropolog E. B. Tylor'a göre: "Kültür ya da uygarlık, toplumun üyesi olarak, insan türünün öğrendiği, edindiği, bilgi, sanat, gelenek, görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür".

8.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kültürü, zengin tarihi ve coğrafi konumu sayesinde farklı unsurların birleşiminden oluşmaktadır. KKTC kültürünün bazı önemli bileşenleri aşağıda verilmektedir.

Tarih ve tarihi miras; KKTC, Roma, Bizans, Osmanlı ve İngiliz gibi birçok medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve bu tarih, mimari yapılar, kalıntılar ve gelenekler aracılığıyla günümüze ulaşmıştır.

Geleneksel sanatlar ülkemizde kültürümüze önemli katkılar sağlamaktadır. Halı dokumacılığı, seramik yapımı ve el işleri gibi geleneksel sanatlar oldukça yaygındır. Yerel sanatçılar, bu el sanatlarını yaşatmaya devam etmektedir.

Müzik ve dans; Halk müziği, Türk, Yunan ve Arap melodilerinin bir sentezini barındırmaktadır. Zeybek, kılıç kalkan gibi geleneksel danslar da kültürümüz içerisinde önemli bir yer tutmaktadır.

Dini ve geleneksel bayramlar: Ramazan, Kurban Bayramı gibi İslam bayramları, yerel kültürle bütünleşmiştir. Bunun yanı sıra, özel günler ve geleneksel kutlamalar da kültürel yaşamda önemli bir yer tutmaktadır.

Mutfak kültürü, KKTC mutfağı, Akdeniz ve Orta Doğu lezzetlerini bir araya getirmektedir. Ülkede, kebablar, mezeler, dolmalar ve tatlılar gibi zengin bir yemek kültürü bulunmaktadır.

Edebiyat ve Dil; Türkçe, KKTC'deki ana dildir ve yerel yazarlar, şairler eserlerinde günlük yaşamı ve kültürel değerleri yansıtmaktadır.

Modern Kültürel Etkiler; Günümüzde globalleşme ile birlikte modern müzik, sinema ve sanat etkinlikleri de kültürel yaşamda yer almaktadır.

KKTC kültürü, geleneksel değerleri modern unsurlarla harmanlayarak zengin bir mozaik oluşturmaktadır. Bu çeşitlilik, adanın kültürel kimliğini şekillendiren önemli bir faktördür.

Bilindiği üzere kültürel miras, bir ulusun kimliğini oluşturan, geçmiş ile gelecek arasında bağ kuran ve uluslararası alanda itibarını yükselten eşsiz bir zenginliktir. Kültürel mirasımızı gelecek kuşaklara aktarırken, onu bugünün ihtiyaçlarına göre zenginleştirmek ve geliştirmek büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, kültürel değerlerimizi çağdaş yöntemlerle yorumlayarak, yenilikçi yaklaşımlarla zenginleştirerek ve evrensel değerlerle birleştirerek geleceğe taşınması önemlidir. Böylece kültürel mirasımız hem köklerimize bağlı kalmamızı hem de çağın gerektirdiği dinamizmle ilerlememizi sağlayacaktır.

Bir yandan, kültürel varlık ve mirasımızın tespit edilip gün yüzüne çıkarılması, özenle korunarak sahiplenilmesi, öz değerlerimizle geliştirilerek benimsetilmesi ve gelecek nesillere aktarılması için çaba sarf edilirken, diğer yandan da kültürümüzün dünyaya tanıtılması, dünya kültürüne katkıda bulunması ve dünya kültürü ile etkileşiminin sağlanması hedeflenmektedir.

Kültürel değerlerin araştırılması, geliştirilmesi, yaygınlaşması ve bu alanlarda eserler üretilmesi, eserler icra edilmesi, sergiler, sunumlar, çalıştaylar ülkemizde Kültür Dairesi aracılığı ile yapılmaktadır.

Daire'nin kültür icraatlarını yapma ve yönetme bağlamında kendi bünyesinde bulunan Atatürk Kültür Merkezi ve İsmet Vehit Güney Sanat Merkezi'nden yararlanma yanında özel ve kamu/özel salon, atölye vb. alanları da kullanmaktadır. Daire ayrıca birer sanat merkezi gibi kullanılan, ilçelere ve bölgelere dağılmış 9 adet kütüphane ile de hizmet vermektedir. Daire bu imkanları kendi ajandası yanında toplum kültürünü artırıcı etkinliklerde de kullanmaktadır. Böylece ülkemizin kültür dağarcığının gelişmesine katkı koymaktadır. Daire, yine kültür ve

sanat derneklerini ve kişileri de maddi ve manevi olarak destekleyerek bu alanda öncü bir rol oynamaktadır.

Sanat, insanın yaratıcı dürtüsünün en temel ifadelerinden biridir. Tarih boyunca farklı kültürlerde ve toplumlarda farklı şekillerde ortaya çıkmış ve evrimleşmiştir. Sanatın ne olduğu sorusuna tek bir doğru cevap vermek mümkün olmasa da genel olarak insanın duygularını, düşüncelerini, hayallerini ve deneyimlerini estetik bir biçimde ifade etme çabası olarak tanımlanabilir.

Sanat, toplum ve kültür arasındaki dinamik etkileşim, insanlık tarihinin en temel ve dönüştürücü güçlerinden biri olmuştur. Sanat eserleri, bir toplumun değerlerini, inançlarını, tarihini ve sosyal yapısını yansıtan aynalar gibi işlev görürken, aynı zamanda bu değerleri sorgulayarak ve yeniden yorumlayarak toplumsal gelişme de öncülük edebilir. Sanat, bireylerin kendilerini ifade etme, duygusal deneyimlerini paylaşma ve dünyayı farklı perspektiflerden görmelerine olanak tanıyarak, toplumsal bağları güçlendirir ve kültürel çeşitliliği zenginleştirir. Ayrıca, sanatsal etkinlikler ve mekanlar, toplumsal etkileşimi teşvik ederek, sosyal uyumu ve kültürel kimliğin oluşumunu destekler. Sanatın ekonomik etkisi de göz ardı edilemez; sanat endüstrisi, istihdam yaratma ve turizmi canlandırma potansiyeliyle toplumların ekonomik kalkınmasına katkıda bulunur.

Sonuç olarak, sanat, toplumların kültürel mirasını gelecek nesillere aktarırken, aynı zamanda toplumsal ilerlemeyi teşvik eden dinamik bir güç olarak varlığını sürdürmektedir. Sanatın, kültür bünyesindeki kapsamı oldukça geniştir.

Ülkemizde sanat dünyası henüz tam anlamıyla profesyonelleşemediği için devlet desteği ve eş güdümüne daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Bu doğrultuda, "Güzel Sanatlarla İlgili Derneklere Yardım Tüzüğü" kapsamında, halk bilimi çalışmalarının yanı sıra sanatsal projelere de finansal destek sağlanmaktadır. Başarılı bireysel sanatçılar ise Kültür Dairesi Müdürlüğü'nün kendi bütçesinden desteklenmeye çalışılmaktadır. Kültür Dairesi Müdürlüğü, kültür şemsiyesi altında, sanat ve halk bilimi alanlarını içine alan geniş bir yelpazede faaliyet göstermektedir.

Yeni yayınları izleyebilmek için aylık olarak kitabeveleri ve yayınevleri izlenmekte, olanaklar çerçevesinde yeni yayınlar kütüphane kullanıcılarının istekleri göz önünde bulundurulurken satın alınmaktadır. Ulusal yayınları eksiksiz olarak sağlayabilmek için büyük özen gösterilmektedir.

Kültürel varlıklarımızı korumak, yaşatmak adına Kültür Dairesi önderliğinde 2023 yılında; Atatürk Kültür Merkezi ve Kültür Dairesi bünyesindeki tüm kütüphanelerin bakım, onarım ve

tadilatı yapılmıştır. Rüya Reşat Atölyesi'nin Kültür Dairesi iş birliğinde sanatsal kullanıma açılması sağlanmıştır. “Açık Kapı Sanat sohbetleri” (Mayıs-Temmuz 2023)

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin 40. Kuruluş Yılı Kutlamaları çerçevesinde marş besteleme yarışması yapılmıştır. 15 Nisan Dünya Sanat Günü etkinlikleri çerçevesinde, Kültür ve Sanatla Bir Ömür Hizmet Ödülü Ödül Töreni ve Resepsiyonu'nun ikincisi gerçekleştirilmiştir.

Tiyatro, insanlık deneyimini sahnede canlandıran, yazılı metin (oyun), oyuncuların performansı, sahne tasarımı, kostüm, ışık, müzik ve diğer unsurların etkileşimli bir şekilde bir araya geldiği çok katmanlı bir sanat formudur. Tiyatro, bireysel ve toplumsal konuları ele alarak izleyiciyi düşündürmeyi, duygusal tepkiler uyandırmayı ve estetik bir deneyim yaşatmayı amaçlar. Aynı zamanda kültürel mirasın korunması, sosyal eleştiri, eğitim ve eğlence gibi farklı işlevleri de yerine getirir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde tiyatro, köklü bir geçmişe sahip canlı bir sanat dalı olarak kültürel yaşamın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Kıbrıs Türk Devlet Tiyatroları gibi kurumsal yapılar, Lefkoşa Belediye Tiyatrosu gibi yerel inisiyatifler ve çeşitli özel tiyatroların yanı sıra üniversite toplulukları ve amatör grupların katkılarıyla zenginleşen tiyatro sahnesi, geniş bir yelpazede oyunları izleyiciyle buluşturmaktadır.

Uluslararası tiyatro festivallerine ev sahipliği yaparak sanatsal etkileşimi artıran KKTC, genç tiyatrocuların yetiştirilmesi ve çocuklara yönelik tiyatro çalışmalarına verdiği önemle geleceğe yatırım yapmaktadır. Bu sayede, tiyatro sanatı hem kültürel mirasın korunmasında hem de toplumun sanatsal gelişiminde önemli bir rol oynamaya devam etmektedir.

Kıbrıs Türk Tiyatrosunun daha çağdaş bir düzeye ulaştırılması ve hizmet etkinliğinin artırılması için yasal ve idari düzenlemeler yapılması zorunluluğu vardır. 27 Mart Dünya Tiyatrolar Günü etkinliklerle kutlanmıştır. Kıbrıs Türk Devlet Tiyatrosu her yıl olduğu gibi temsiller ve turneler düzenlemiştir. Bununla beraber belediye tiyatroları ve özel tiyatroların temsilleri de sahnelenmiştir. 2022-2023 tiyatro sezonunda “Bekçi ile Postacı” adlı çocuk oyunu ada genelindeki tüm ilkokul öğrencilerine ücretsiz olarak sahnelenmiştir ve Nisan 2023 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen “Küçük Hanımlar Küçük Beyler” Uluslararası Çocuk Festivalinde yer almıştır. 2022-2023 tiyatro sezonunda “Albay Kuş” adlı yetişkinlere yönelik oyun sahnelenmiştir. 2023-2024 sezonunda İlk olarak Kasım 2023'de İskele Bölgesi ilkokullarının 1., 2. ve 3'üncü sınıf öğrencilerine ücretsiz sahnelenmeye başlanan “Gizli Dünya” adlı çocuk oyunu, devam eden süreçte tüm ada geneli okullar için sergilendi ve toplamda 12,850 çocuğa ulaşmıştır. 2023-2024 tiyatro sezonunun II. tur oyunu olan “Grönholm Metodu” adlı oyunun

okuma provaları, dekor, kostüm ve aksesuar çalışmalarına Ekim 2023’de başlanmıştır. Oyunun 19 Ocak 2024’de seyirci ile buluşması planlanmaktadır.

Vakıf hizmetleri, toplumun refahını artırmak ve kültürel mirası korumak amacıyla vakıflar tarafından sunulan çeşitli hizmetleri kapsar. Bu hizmetler, eğitim, sağlık, sosyal yardım, sanat, kültür ve çevre gibi alanlarda yapılmaktadır. 1571 yılında Osmanlı İmparatorluğu’nun Kıbrıs’ı fethi ile birlikte Kıbrıs’ta vakıf medeniyetinin temelleri atılmış, gelir getirici mallar vakfedilerek birçok sahalarda vakıfların oluşumu sağlanmış ve vakıflar büyük gelir potansiyeline sahip olmuştur. Bu potansiyel geliştirilerek bir yandan Kıbrıs Türk halkının ekonomik gelişmesine yardımcı olunmuş bir yandan da Vakıflar İdaresinin temel fonksiyonları olan dini, sosyal ve kültürel faaliyetlerinin finansmanlarını sağlamıştır. Kıbrıs Vakıflar İdaresi, bu bağlamda, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde vakıfların yönetimi, denetimi ve geliştirilmesinden sorumlu resmi kurumdur. İdare, evrensel değerleri ve vakıf ruhunu taşıyan öncü bir kurum olarak insanlığa hizmet vermeyi kendisine misyon, aynı zamanda atalarımızdan kalan vakıfları kuruldukları amaçları doğrultusunda yaşatmayı ve medeniyetini çağdaş bir anlayışla gelecek nesillere aktarmayı kendisine vizyon edinerek faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Kuzey Kıbrıs Vakıflar İdaresi, bu misyon ve vizyon doğrultusunda, toplumun sosyo-ekonomik kalkınmasına, kültürel zenginliğinin korunmasına ve sürdürülebilir bir geleceğin inşasına önemli katkılar sağlamaktadır.

Kıbrıs Vakıflar İdaresi’nin 2023 takvim yılı içerisinde evkaf hizmetleri kapsamındaki faaliyetleri başlıca şunlardır; Hz. Ömer Türbesi Binası ve çevresindeki sosyal tesis alanına özel güvenlik hizmeti olarak ilgili yerlerin güvenliği sağlanmıştır. II. Abdülhamit Devri Kıbrıs Haritaları ile Osmanlı Devleti Döneminde Kıbrıs Vakıfları kitapları basılmıştır. Kapalı Maraş Bilinmeyen Gerçekler kitapçığı basılmıştır. Depremzede ailelere hediye çekleri ve gıda paketleri dağıtılmıştır. T.C. Cumhurbaşkanlığı, T.C. Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi, KKTC Cumhurbaşkanlığı, T.C. Lefkoşa Büyükelçiliği ve Kıbrıs Vakıflar İdaresi iş birliğinde İdaremize ait Bedesten binasında “Milli Mücadele ve Kıbrıs Türkleri Sergisi” yapılmıştır. Kıbrıs Vakıflar İdaresi sponsorluğunda “En Güzeli İyilikte Yarışalım” sloganıyla 4 takımın yer aldığı Lig maçları gerçekleştirilmiştir. Kıbrıs Vakıflar İdaresi’nin okullara sağladığı yardımlar çerçevesinde Hamitköy Dr. Fazıl Küçük İlkokulu’na yeni bir sınıf kazandırılmıştır. Girne Barış Parkına, Oğuz Veli Ortaokulu tarafından kurulan aşevi Kıbrıs Vakıflar İdaresi’nin katkılarıyla başlatılan “İyilikte Yarışalım” proje yarışması neticesinde kurulmuştur. Birkan Uzun’un anısını yaşatmak amacıyla Kıbrıs Vakıflar İdaresi 4 öğrenciye destek olmak için Birkan Uzun Eğitim Bursu verilmiştir. Kıbrıs Vakıflar İdaresinin destekleriyle Girne Turizm Meslek Lisesinin

soyunma kabinleri ve 'server' ihtiyacı ile Girne Anafartalar Lisesi ile ortak kullanımda olan basketbol portları yenilenerek öğrencilerin kullanımına sunuldu. Bilal Ağa Mescidi'nin Restorasyonu Mağusa Maraş bölgesindeki, Kıbrıs Vakıflar Dairesi idaresine bağlı olan Bilal Ağa Vakfı'na ait tarihi mescit restore edilip, 20 Temmuz 2021 yılında, ziyaret ve ibadete açılmıştır gelişmeleri takiben 2023 yılında ise mescit büyütülerek, kadınlar kısmı ile son cemaat kısmı ilave edilmiştir. Bilal Ağa Kültür Merkezi Projesi metruk durumdaki mevcut tarihi mescidi çevreleyen dükkanlar, Bilal Ağa Kültür Merkezi adı altında çıkılan ihale ile başarı ile restore edilmiştir. Erenköy'deki Kıbrıs Vakıflar Dairesi'ne ait eski Türk okulu ve camisi müze amaçlı olarak, dairenin inşaat şubesi tarafından projelendirilmiş olup, Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı ile yapılan protokol çerçevesinde restore edilip, açılışı yapılmıştır. Çatalköy Belediyesi tarafından kaba inşaatı tamamlanan ve 5 yıl atıl kalan, Hz. Ömer Camisi inşaatı tamamlanıp, ibadete açılmıştır. Caminin mimarisi, mevcut mescide uyumlu olacak şekilde projelendirilmiştir. Bilindiği üzere, Girne Boğaz Şehitliği'nde, 287 Türk Silahlı Kuvvetleri askeri ve 26 Kıbrıslı Türk asker olmak üzere, toplam 313 şehidimiz yatmaktadır. Güvenlik Kuvvetleri komutanlığı ile yapılan iş birliği protokolü çerçevesinde, gelen ziyaretçilerin kullanımı için Mescit ve abdesthane projesine maddi ve teknik katkı sağlanmıştır. Proje, başarıyla inşa edilmiş ve mescit hizmete açılmıştır. İmzalanan protokol çerçevesinde, Girne'deki Kolordu'ya ait arazi içerisine, yeni bir Cami projesi tasarlanmıştır. Uygulama projeleri ile teknik ve idari şartnameleri de içeren ihale dosyası hazırlanarak, ihaleye çıkılma aşamasına gelinmiştir. Gazi Mağusa Kapalı Maraş'ta, 1572 yılında vefat eden Kıbrıs fatihlerinden Osmanlı Veziri Pertev Paşa'nın anısını yaşatmak için 2022 yılında yapılan sembolik anıt mezara hazırlanan proje çerçevesinde 2023 yılında ise anıt mezara bilgilendirici tabelalar asılmıştır. Adamızın anıtsal değerdeki en önemli tarihi eserlerinden olan Selimiye Camisi, T.C Vakıflar Genel Müdürlüğü ile yapılan iş birliği protokolü ile restorasyon işlemlerinde devam edilmektedir. 2019 yılında yapılan ihale ile başlayan restorasyon süreci, oluşturulan Bilim Kurulunun ve teknik heyetin denetiminde devam etmektedir.

Ülkemizde düzenlenen müzik festivalleri, konserler de önemli kültürel etkinlikler olarak takvimlerde yerini almaktadır.

Uluslararası Bellapais İlkbahar Müzik Festivali, Bellapais Manastırı'nda her yıl düzenlenen saygın bir etkinliktir. 1997 yılında kurulan festival, bölgedeki en önemli kültürel etkinliklerden biri haline gelmiş olup hem yerel hem de uluslararası müzisyenler ve izleyiciler için büyük bir çekim noktası olmuştur. Festival genellikle Nisan ortasından Mayıs ortasına kadar ilkbahar aylarında gerçekleştirilir ve çok çeşitli klasik müzik performanslarına ev sahipliği yapar. 13.

yüzyıldan kalma Gotik bir manastır olan Bellapais Manastırı, büyüleyici mimarisi ve mükemmel akustiğiyle bu konserler için eşsiz ve samimi bir mekân sunar. Her yıl, dünya çapında tanınmış sanatçılar ve topluluklar festivale katılır, bu da etkinliğin prestijli bir kültürel etkinlik olarak tanınmasına katkıda bulunur.

Kuzey Kıbrıs Müzik Derneği tarafından düzenlenen 18. Uluslararası Bellapais İlkbahar Müzik Festivali, bu yıl “Şampiyon Melekler Anısına”, Şampiyon Melekleri Yaşatma Derneği yararına düzenlenmiştir.

Kütüphanecilik, bilgi kaynaklarının toplanması, düzenlenmesi, korunması, erişime açılması ve kullanıcıların ihtiyaçlarına göre sunulmasını amaçlayan disiplinler arası bir alandır. Bilgi ve belge yönetimi, eğitim bilimleri, bilişim teknolojileri ve iletişim gibi çeşitli alanlardan beslenen kütüphanecilik, bilginin demokratikleşmesine ve evrensel erişime katkıda bulunur. Kütüphaneciler, bilgi kaynaklarını sınıflandırma, kataloglama ve indeksleme gibi teknik süreçlerin yanı sıra kullanıcı eğitimi, bilgi okuryazarlığı ve araştırma becerileri geliştirme gibi hizmetler sunarak bilginin etkili bir şekilde kullanılmasını sağlarlar. Bu bağlamda, kütüphanecilik, toplumların bilgiye dayalı kalkınmasında önemli bir rol oynayan dinamik ve sürekli gelişen bir meslek alanıdır.

Milli Kütüphane, ülkenin ulusal bilgi mirasını koruma, geliştirme ve erişilebilir kılma misyonunu üstlenen önemli bir kurumdur. Kütüphane, ülkemizin yazılı ve görsel-işitsel materyallerini toplayarak, gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda, kullanıcıların bilgiye erişimini kolaylaştırmak amacıyla modern kütüphanecilik hizmetleri sunmaktadır. Ülkemizin kültürel kimliğinin korunması ve geliştirilmesinde önemli bir rol oynayan Milli Kütüphane, araştırmacılar, öğrenciler ve genel okuyucu kitlesi için önemli bir bilgi kaynağıdır.

Milli Kütüphaneye bağış yoluyla gelip demirbaş fazlası olan kitaplar ihtiyacı olan kurum ve kuruluş kütüphanelerine gönderilmekte ve böylece daha çok okurun kitapla buluşması sağlanmaktadır.

Milli Kütüphanenin ana görevi; ulusal ve yurt dışında ülkemiz ile ilgili yayınlanan yayınları sağlamak ve hizmete sunmaktır. Bu bağlamda Milli Kütüphane’de Kıbrıs konulu eserlerden veya Kıbrıslı yazarların, araştırmacıların yazdığı ve kaydettiği eserlerden oluşan bir koleksiyon oluşturulmuştur. KKTC’de yayınlanan tüm eserler hangi konuda olursa olsun hızla sağlanıp hizmete sunulmaktadır. Bugün ülkemizde hizmet veren kütüphanelerden en zengin Kıbrıs konulu koleksiyon, Milli Kütüphanede bulunmaktadır.

Kıbrıs Türk Milli Kütüphane ile Halk Kütüphanelerindeki kitaplar yenileriyle takviye edilerek artırılmış 2023 yılı sonunda toplam kitap sayısı 300.899 olmuştur.

Tablo 2.8.1: Milli Kütüphane ile Halk Kütüphanelerindeki Kitap Sayıları (2021-2023)

Kütüphanenin Adı	Kitap Sayısı		
	2021	2022	2023
1. KT Milli Kütüphanesi	112.030	113.399	114.658
2. Gazimağusa Halk Kütüphanesi	27.992	28.081	28.285
3. Girne Halk Kütüphanesi	36.308	37.582	39.062
4. Güzelyurt Halk Kütüphanesi	34.312	34.626	35.136
5. İskele Halk Kütüphanesi	24.444	24.597	24.817
6. Akdoğan Halk Kütüphanesi	22.635	22.901	23.108
7. Mehmetçik Halk Kütüphanesi	9.567	9.628	9.689
8. Değirmenlik Halk Kütüphanesi	17.351	17.652	18.007
9. Yeni Erenköy Halk Kütüphanesi	8.137	8.137	8.137
Toplam	292.776	296.603	300.899

Kaynak: Kültür Dairesi

Kuzey Kıbrıs'ta Milli Kütüphane ile Halk Kütüphanelerindeki kitap sayılarının 2022'den 2023'e %1,45 artarak 296.603'ten 300.899'a yükselmesi, kütüphane koleksiyonlarının sürekli olarak geliştirildiğini ve bilgi kaynaklarına erişimin artırılması yönünde olumlu bir adım atıldığını göstermektedir. Bu artış, kütüphanelerin bilgi ve kültür merkezleri olarak toplumdaki rollerini güçlendirme çabalarının bir yansıması olarak da değerlendirilmektedir. Ayrıca, kitap sayısındaki bu artışın, üye sayısındaki artışla birlikte değerlendirildiğinde, kütüphane hizmetlerine olan talebin ve ilginin arttığını da gösterdiği söylenebilir.

Lefkoşa'daki Atatürk Kültür Merkezi ve Milli Kütüphane ile Gazimağusa, Girne, Güzelyurt, İskele, Akdoğan, Değirmenlik, Yeni Erenköy ve Mehmetçik'teki Halk Kütüphaneleri yeni kitaplarla takviye edilerek hizmet sunmaya devam etmektedirler.

Tablo 2.8.2: Milli Kütüphane ile Halk Kütüphanelerindeki Üye Sayıları (2021-2023)

Kütüphanenin Adı	Üye Sayısı		
	2021	2022	2023
1. KT Milli Kütüphanesi	651	1.104	1.132
2. Gazimağusa Halk Kütüphanesi	343	426	435
3. Girne Halk Kütüphanesi	324	626	672
4. Güzelyurt Halk Kütüphanesi	468	532	559
5. Yeni İskele Halk Kütüphanesi	210	202	210
6. Akdoğan Halk Kütüphanesi	127	142	170
7. Mehmetçik Halk Kütüphanesi	124	123	181
8. Değirmenlik Halk Kütüphanesi	163	183	195
9. Yeni Erenköy Halk Kütüphanesi	15	38	35
Toplam	2.425	3.376	3.589

Kaynak: Kültür Dairesi

Milli Kütüphane ile Halk Kütüphanelerindeki üye sayılarının 2022'den 2023'e %6,3 artarak 3.376'dan 3.589'a yükselmesi, bilgiye ve kültüre erişim talebindeki artışın yanı sıra kütüphanelerin sunduğu hizmetlerin çeşitlenmesi ve erişilebilirliğinin artması gibi faktörlerin bir sonucu olabileceği değerlendirilmektedir. Bu durum, toplumda bilgiye ve kültürel etkinliklere olan ilginin arttığını, kütüphanelerin sunduğu hizmetlerin geliştirildiğini ve kullanıcı dostu hale geldiğini göstermektedir. Ayrıca, pandemi sonrası normalleşme sürecinde insanların yeniden kütüphanelere dönmesi ve kütüphanelerin toplumdaki rolünün daha fazla vurgulanması da bu artışta etkili olmuş olabileceği gözlemlenmektedir.

Kuzey Kıbrıs'ta kütüphanelerden ödünç alma ve faydalanma verilerine göre, toplam kullanıcı sayısı 67.873'tür. Kadın kullanıcıların sayısı 39.010, erkek kullanıcıların sayısı ise 28.863 olarak kaydedilmiştir. Bu veriler, kadın kullanıcıların kütüphanelerden daha yoğun bir şekilde faydalandığını göstermektedir. Toplam üye sayısı 3.589 olarak belirlenmiş olup, bu rakam, aktif kullanıcıların önemli bir kısmının kütüphane üyelikleri dışında kütüphane hizmetlerinden yararlandığını da düşündürmektedir. Kullanıcılar arasındaki cinsiyet farkı, Kuzey Kıbrıs'taki kütüphane kullanımı üzerinde toplumsal cinsiyet rollerinin etkili olduğunu işaret edebilir ve bu durum, kadınların bilgiye erişim konusunda daha aktif olduklarını ortaya koymaktadır.

Kitap alımına ayrılan bütçenin sınırlı olması kitap sayısı artış hızını da yavaşlatmaktadır. Mevcut bütçenin daha da artırılarak, okuyuculara daha fazla kitap sunulabilmesi için, kaynak yaratma çalışmaları devam etmektedir.

Milli Kütüphane ve Halk Kütüphanelerinin hizmetlerinin gelişmesi, artması ve çeşitlenmesi, ayrıca kullanıcılarının bilinçlendirilmesi için Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, Üniversite Kütüphaneleri, Kütüphanecilik Kursüleri ve Türk Kütüphaneciler Derneği ile iş birlikleri devam etmiştir.

Geçmiş yıllarda olduğu gibi 2023 yılında da yerli yazarlarımızın yayınladıkları tüm eserler kütüphane amaçları için satın alınarak Halk Kütüphanelerine dağıtım için Atatürk Kültür Merkezi'ne gönderilmiştir.

Aşağıdaki tabloda görüleceği gibi 2022 yılında kütüphanelerimizde bulunan kitap toplamı 296.623 iken 2023 yılında 300.899 olarak gerçekleşmiştir. Bu dağılımda en çok %34,6 payla ve 104.270 kitap sayısı ile edebiyat alanındaki kitapların ve en az %1,4 payla ve 4.274 kitap sayısı ile nazari ilimler konularındaki kitapların yer aldığı görülmektedir.

Tablo 2.8.3: Milli Kütüphane ile Kütüphanelerdeki Kitapların Konularına Göre Dağılımı (2021-2023)

Konu Adı	2021		2022		2023	
	Kitap Sayısı	Pay %	Kitap Sayısı	Pay %	Kitap Sayısı	Pay %
Genel Konular	6.614	2,3	6.643	2,2	6.680	2,3
Müracaat Eseri	7.188	2,5	7.199	2,5	7.203	2,5
Çocuk Eserleri	78.219	26,7	79.256	26,8	80.458	26,8
Felsefe	5.836	2	6.044	2	6.200	2
Din	5.404	1,8	5.442	1,8	5.506	1,8
Sosyal Konular	37.289	12,7	37.793	12,8	38.453	12,7
Dil Bilimleri	6.217	2,1	6.268	2,1	6.319	2,1
Nazari İlimleri	4.219	1,4	4.240	1,4	4.274	1,4
Teknoloji	7.839	2,7	7.971	2,7	8.077	2,7
Güzel Sanatlar	9.355	3,2	9.508	3,2	9.654	3,2
Edebiyat	101.257	34,6	102.700	34,6	104.270	34,6
Tarih-Coğrafya	23.339	8	23.559	7,9	23.805	7,9
Toplam	292.776	100	296.623	100	300.899	100

Kaynak: Kültür Dairesi

Yeni yayınları izleyebilmek için aylık olarak kitabeveleri ve yayınevleri izlenmekte, olanaklar çerçevesinde yeni yayınlar kütüphane kullanıcılarının istekleri göz önünde bulundurularak satın alınmaktadır. Ulusal yayınları eksiksiz olarak sağlayabilmek için büyük özen gösterilmektedir.

Her yıl Mart ayının son Pazartesi günü ile başlayan hafta olarak kutlanan Kütüphaneler Haftasında konferanslar, yarışmalar, sergiler ve benzeri çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Bu yıl 27 Mart ile 2 Nisan tarihleri arasında kutlanması planlanan 59. Kütüphane Haftası için aylar öncesinden çeşitli etkinlikler organize edilmişti; ancak yaşanan deprem felaketinin ardından, bu etkinlikler yerine deprem bölgelerinde kurulacak olan Çadır Kütüphanelerine destek verme ve acıları okuyarak paylaşma kararı alınmıştır.

Arşivcilik, toplumların kültürel mirasını oluşturan belgelerin sistematik bir şekilde toplanması, değerlendirilmesi, düzenlenmesi, korunması ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan disiplinler arası bir alandır. Tarih, hukuk, bilgi ve belge yönetimi gibi farklı disiplinlerle etkileşim içinde olan arşivcilik, toplumların geçmişini anlamalarına, haklarını korumalarına ve geleceğe dair bilinçli kararlar almalarına yardımcı olur. Arşivciler, belge seçiminden tasnife, kataloglamadan dijitalleştirmeye kadar çeşitli süreçlerde uzmanlık gerektiren bilgi ve becerilere sahiptir. Bu bağlamda arşivcilik, kültürel belleği yaşatan ve bilginin demokratikleşmesine katkı sağlayan önemli bir meslek alanıdır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Arşivi ve Araştırma Dairesi, ülkenin yazılı belgesel mirasının korunması, araştırılması ve gelecek nesillere aktarılması görevini üstlenmektedir. Daire, Osmanlı döneminden günümüze kadar Kıbrıs Türk tarihine ışık tutan resmî belgeler, fotoğraflar, haritalar, gazeteler ve kişisel arşivler gibi geniş bir yelpazede materyali barındırmaktadır. Araştırmacılara kaynak sağlamanın yanı sıra, sergiler, konferanslar ve yayınlar aracılığıyla toplumun tarih bilincini geliştirmeye katkıda bulunmaktadır.

Yeni bir arşiv sitesinin yapılması için yoğun çabalar saf edilmekte ve projeler üretilip finans kaynakları bulunmaya çalışılmaktadır. Bunun yanında milli arşiv malzemelerinin taranıp stoklanması için gayret gösterilmekte ve çalışmalar yapılmaktadır. Osmanlıca, Rumca ve İngilizce belgelerin kataloglama çalışmaları ve arşiv kutularına yerleştirilme işlemleri, yıpranmış kitapların dijitale alınarak duplikasyonu ve mevzuat çalışmaları sürdürülmektedir. Elektronik ortamlarda oluşturulan ve oluşturulacak olan arşiv malzemelerinin standartlarının belirlenmesi ve Elektronik Belge Rehberi'nin hazırlanması çalışmaları yapılmıştır.

Ayrıca, Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi arşivcilik hizmetleri kapsamında 2023 yılında 1878 – 1975 dönemi Kıbrıs Tarihine ışık tutan, çeşitli kurumların resmi yazışmalarının yanı sıra, meydana gelen birçok siyasi, sosyal ve ekonomik olaylarla ilgili bilgileri içeren İngiliz arşiv belgelerini düzenleyip kısım kısım araştırmacı hizmetine sunulmasını sağlamıştır.

“Osmanlıca Belgelerin Tasnifi” projesi çerçevesinde, belgelerin dijital görüntülerinin alınmasını ve dijital görüntüleri alınan belgelerin görsellerinin biçimlendirilmesini sağlamıştır. Türksat ile birlikte e-arşiv çalışmalarına başlayıp test aşamasında geçmiştir. Daire arşivinde bulunan 1972 yılında İş bankası ve Kıbrıs Türk Milli Arşivi tarafından Kıbrıs’ın sosyal, kültürel ve tarihi yapısını yansıtan iki adet 35 mm’lik filmin TRT’de yapılacak restoresine binaen dijital ortama aktarılıp ilk gösteriminin yapılması için hazırlıklar başlamıştır.

Eski Eserler Dairesi ve Kültür Dairesi ile birlikte “Kuzey Kıbrıs’ın Kültür Atlası” hakkında ortak çalışmalar tamamlanıp, proje Türk İş birliği ve Kalkınma Ajansı’na sunulmuştur. TİKA-TRT ve T.C. Kültür Bakanlığı himayelerinde gerçekleştirilen ve Erdal Hoş’un yönettiği yeni Kıbrıs Belgeseli için arşiv desteği verilmiştir.

Kamu Kayıtları ve Arşivler Yasası hazırlığı ve Teşkilat Yasası’nın revize edilerek daha çağdaş hizmet verme konusundaki çalışmalar sürdürülmektedir.

2023 yılı Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi’ndeki kitap, dergi ve benzeri dokümanların yıllık kullanımları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2.8.4: Milli Arşiv ve Araştırma Dairesinin Yıllık Kaynaklarının Kullanımı (2021-2023)

YIL	Kitap	Dergi	Gazete	Defter	Belge	Yazma	Dosya
2021	380	28	207	101	16	3	4
2022	184	21	252	47	24	11	52
2023	132	9	269	49	13	5	28

Kaynak: Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi

2023 yılı Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi’ndeki kitap, belge ve benzeri dokümanları kullanan ziyaretçilerin milliyet, cinsiyet ve eğitim durumlarına göre dağılımları aşağıdaki tabloda yer almıştır.

Tablo 2.8.5: Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi Ziyaretçilerinin Cinsiyet, Yurttaşlık ve Eğitim Durumuna Göre Yıllık Dağılımı (2021- 2023)

YIL	Toplam Ziyaretçi	Erkek	Kadın	KKTC	TC	Diğer	Lisans Altı	Lisans	Lisans Üstü
2021	135	93	42	108	22	5	26	44	65
2022	222	124	98	134	72	16	27	47	148
2023	188	131	57	131	47	10	25	57	106

Kaynak: Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi

2023 yılında Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi ziyaretçilerinin eğitim düzeylerini göz önünde bulundurduğumuzda en çok lisans üstü düzeyinde eğitim almakta olan kişiler kaynaklardan

yararlanmıştı. Buna göre 2023 yılında lisans düzeyinde 57, lisans üstü düzeyinde 106, lisans ve altı düzeyindeki ziyaretçi sayısı 25 olmuştur.

Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi kitap koleksiyonunun bilgisayar ortamında tasnif etmeye devam etmiş ve internette <http://arsiv.gov.ct.tr> adresinde hizmete sunmuştur.

Eski eserler, insanlığın geçmişine ışık tutan, kültürel mirası oluşturan ve gelecek nesillere aktarılması gereken maddi ve manevi değerlerdir. Bu eserlerin korunması, onarılarak orijinal hallerine en yakın şekilde muhafaza edilmesi ve gelecek nesillere aktarılması için bilimsel yöntemlerle yapılan çalışmaları kapsamaktadır. Müzecilik ise, eski eserlerin toplanması, sınıflandırılması, sergilenmesi, araştırılması ve eğitim amaçlı kullanılması gibi süreçleri içeren, kültürel mirası koruma ve topluma sunma misyonunu üstlenen disiplinler arası bir alandır. Müzeler, eski eserlerin korunması, sergilenmesi ve yorumlanması yoluyla toplumun kültürel kimliğini güçlendirmekte, tarih bilincini geliştirmekte ve estetik duyarlılığı artırmaktadır. Bu bağlamda, eski eserlerin korunması ve müzecilik, insanlığın ortak mirasını geleceğe taşımak için vazgeçilmez öneme sahiptir.

Özelleştirme, kamusal hizmetlerin veya varlıkların özel sektöre devredilmesi sürecidir. Bu yaklaşım, piyasa mekanizmalarının verimliliği ve yenilikçiliği teşvik etme potansiyeli taşıdığı düşüncesiyle, kaynakların daha etkin bir şekilde tahsis edilmesini ve yönetilmesini amaçlar. Özelleştirme, rekabetin artması, hizmet kalitesinin yükselmesi, maliyetlerin düşmesi ve kamu borcunun azalması gibi ekonomik faydalar sağlayabilir. Ayrıca, özel sektörün uzmanlığı ve dinamizmi, kamu kurumlarının hantallığından kurtulup daha çevik ve yenilikçi bir yapıya kavuşmalarına yardımcı olabilir. Bu sayede, toplumun ihtiyaçlarına daha hızlı ve etkili bir şekilde cevap verebilirler.

Eski Eserler ve Müzeler Dairesi dünya insanlığının ortak kültür mirası olan eski eserleri ve bunların içinde bulunduğu alanlar ile müzeleri en geniş anlamda korumak, yaşatmak, tanıtmak, geliştirmek, yaygınlaştırmak ve restore etmek için gerekli olan saptama, belgeleme, kazılarla açığa çıkartma, değerlendirme, fonksiyon verip kullanma ve yeni müzeler kurmakla ilgili iş ve işlemleri gerçekleştirmek amacı ile kurulmuştur.

Tarihi miras ve antik değerlerimizin korunması, aslına uygun olarak restore edilmesi, kurtarma kazıları yapılarak tarihi eserlerimize sahip çıkılması çalışmalarına devam edilmiş ve elde edilen tarihi eserler envantere kaydedilmiştir.

Bu bağlamda 2023 yılında; Selimiye Camii restorasyon çalışmaları düzenli olarak takip edilmiş ve güçlendirme kapsamında yapılan enjeksiyon uygulaması yerinde incelenmiştir. Namık

Kemal Müzesi'nin tamirat işleri tamamlanmış olup, kontrolleri yapılarak geçici kabulü yapılmıştır. Milli Mücadele Müzesi binası tamir ve tadilatı işleri tamamlanmıştır. St. Hilarion Kalesi'ndeki yanan bölümlerin restorasyonu işleri düzenli olarak yerinde kontrol edilerek tamamlanarak geçici kabulü yapılmıştır. Lefkoşa Venedik Evi çatı tamiri ve tadilat işleri tamamlanmıştır. Girne Antik Liman Altyapı, Çevre Restorasyon Düzenlemesi ve Geliştirme Projesi yerinde düzenli olarak kontrol edilerek Aralık ayı içerisinde geçici kabulü yapılmıştır. Mevlevi Tekkesi Müzesine ait halıların bakım ve koruma çalışmaları devam etmektedir. Cumhurbaşkanlığı Çevre Komitesi'nin sürdürdüğü proje kapsamında Girne Bölge Şube Amirliği deposunda bulunan Cüce Fil ve Cüce Su Aygırı fosilleri teslim alınarak, laboratuvara taşınmış ve fosillerinin tasnifi ile ilgili çalışmalara başlanmış ve devam etmektedir. Girne Limanında bulunan Harup Ambar giriş kapısında bulunan taş levhanın temizliği yapılmıştır. Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Merkezi binası önünde bulunan ağaçların budanması sağlanmıştır. Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Merkezi binası girişinde bulunan kemerin yıkılmasının ardından gerekli önlemler alınarak restorasyon çalışmaları tamamlanmıştır. Başbakan Yardımcılığı, Turizm, Kültür, Gençlik ve Çevre Bakanlığı bahçesinde bulunan Atatürk büstü ile Kıbrıs Türk Tarih Kültür ve Milli Mücadele Müzesi'nde bulunan Atatürk büstünün bakımları yapılmıştır.

18- 24 Mayıs 2023 Müzeler Haftası'nda etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Lefkoşa Bölgesinde, Taş Eserler Müzesi'nde çocuklara yönelik drama etkinliği ve Derviş Paşa Konağı'nda Kıbrıs Türk el sanatlarına yönelik etkinlikler yapılmıştır. T.C. Büyükelçiliği aracılığı ile İstanbul Harbiye Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı'nda muhafaza edilen Tabip Tuğgeneral Nihat İlhan'ın merhum ailesine ait kişisel eşyalar, Barbarlık Müzesi iç düzenleme çalışmaları kapsamında 3 yıl süre ile sergilenmek üzere Aralık ayı içerisinde vitrinlere yerleştirilmiştir. Mevlevi Müzesi restorasyon çalışmaları nedeniyle 9, 10, 11 Mayıs 2023 tarihlerinde müzede yer alan eserler paketlenerek Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Merkezine taşınmıştır. Müze bahçesinde bulunan mezar taşlarının konservasyonu öncesi numaralandırma işlemi yapılmış ve mezar taşlarının üstleri örtülerek korunma sağlanmıştır. Lefkoşa'da Orta Çağ'dan günümüze Lefkoşa Lüzinyan Evi Müzesi'nde 1 Ekim 2023 tarihinde başlayan tadilat çalışmaları nedeniyle müze geçici olarak ziyarete kapatılmış ve Bizim Ev bölümünde teşhir edilen bazı eserler, restorasyon aşamasında zarar görmemesi için yerlerinden geçici olarak kaldırılmıştır. Tadilat tamamlandıktan sonra sergi alanı yeniden düzenlenerek ziyarete açılmıştır.

Tablo 2.8.6'da görüldüğü gibi arkeolojik, etnografik ve ikon eserler 2023 yılında, 2022 yılına göre artmıştır. Envanteri yapılan eski eserlerin dökümü aşağıdaki tabloda verilmiştir.

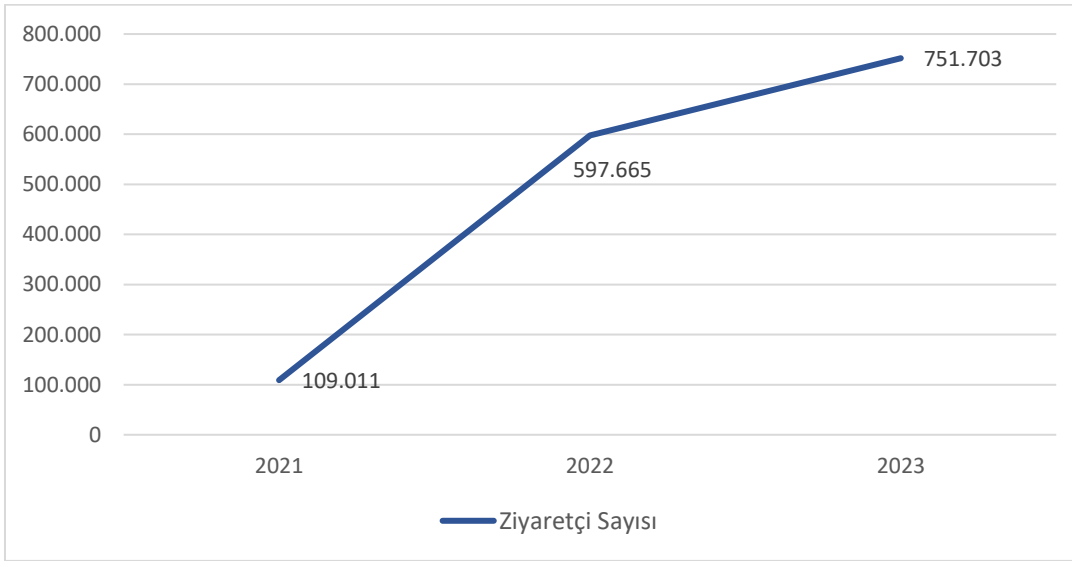
Tablo 2.8.6: Envanteri Yapılan Eski Eserlerin Dökümü

Eser Türleri	2021 Sayı	2022 Sayı	2023 Sayı
Arkeolojik	29.315	30.428	30.691
Etnografik	6.235	6.240	6.242
Kilise Malzemesi	7.959	7.961	7.976
Toplam	43.509	44.629	44.909

Kaynak: Eski Eserler ve Müzeler Dairesi

Aşağıdaki şekilde görüldüğü gibi 2021'de 109.011 olan ören yeri ve müze ziyaretçi sayıları yaşanan pandeminin etkisinin azalmaya başladığı dönemle birlikte 2022 yılında 597.665 kişiye ulaşmış ve artarak devam ederek 2023 yılında ciddi bir artış ile 751.703 kişiye ulaşmıştır.

Şekil 2.8.1G: Ören ve Müze Yerleri Ziyaretçi Sayıları



Kaynak: Eski Eserler ve Müzeler Dairesi

Eski eserlerimizin korunup teşhir edilebileceği yerler olan müzelere bakıldığı zaman 2018 yılında Gazimağusa'da Ay. Yuannis ikon müzesi geçici olarak kapatılmış ve İskele arkeoloji müzesi açılmıştır. Müzelerin türlerine göre dağılımı aşağıdaki gibidir.

Tablo 2.8.7: Müzelerin Türlerine Göre Dağılımı

Müze Çeşitleri	2021 Sayı	2022 Sayı	2023 Sayı
Milli Müzeler	4	4	4
Etnografya Müzesi	7	7	7
Arkeolojik Müze	9	9	9
İkon Müzesi	6	6	6
Taş Eserler (Ortaçağ)	6	6	6
Kilise Manastır	1	1	1
Güzel Sanatlar	1	1	1
Toplam	34	34	34

Kaynak: Eski Eserler ve Müzeler Dairesi

Büyük bir bölümü Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Müdürlüğü'nün denetim, gözetim ve kontrolünde 34 müze, 2 Han, 5 Kale, 1 Kule, 11 Harabe-Ören yeri, 1 Kültür Sanat Merkezi ve 1 Müze Ev olmak üzere 54 adet müze ve ören yeri bulunmaktadır. Bunların ilçelere göre dağılımı Lefkoşa'da 11 tane, Gazimağusa'da 16 tane, Girne'de 21 tane ve Güzelyurt ise 6 tanedir. 2023 yılı içerisinde de restorasyon, bakım, onarım, temizlik, araştırma, kazı belgeleme, envanter ve değerlendirme, yayın, tanıtma, sergileme çalışmalarına devam edilmiştir.

Devlet Senfoni Orkestra ve Korosu 1981 yılında yürürlüğe giren Genel Kadro Yasası altında oluşturulan çok sınırlı bir kadro ile faaliyetlerini sürdürürken bugün faaliyet gösteremez duruma gelmiştir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Cumhurbaşkanlığına bağlı bir Senfoni Orkestrası oluşturmak amacıyla 41/2014 sayılı Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası (Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları) Yasası yürürlüğe konmuştur. KKTC Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, 19-20-21 Ekim 2015 tarihlerinde yapılan sınavlar sonucunda oluşturularak çalışmalara başlamış ve ilk konserini 28 Kasım 2015 tarihinde Lefkoşa'da vermiştir. 21 kişiden oluşan Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası 2015 yılından bu yana çeşitli etkinliklere katılım sağlamaktadır. KKTC Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, 2023 yılında da müzikseverlere unutulmaz anlar yaşatmaya ve yıl boyunca çeşitli konserler ve etkinliklere katılarak KKTC'nin kültürel hayatına önemli katkılar sağlamaya devam etmiştir.

8.2. Sorunlar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kültür sektöründe bazı önemli sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar genel olarak şunları içermektedir:

Kültürel etkinlikler ve projeler için yeterli bütçe ayrılmaması, sanatçıların ve kültürel kuruluşların faaliyetlerini kısıtlamaktadır.

Kültürel etkinliklerin düzenlenmesi için gerekli olan mekanların eksikliği, sanatsal üretimin ve organizasyonların önünde bir engel teşkil etmektedir.

Sanat ve kültür alanında yeterli eğitim ve kurs imkânı olmaması, genç yeteneklerin gelişimini engellemektedir.

Kültürel projelere destek verecek kurumların sayısı ve etkisi sınırlıdır, bu da sanatçılar için fırsatları azaltmaktadır.

Tarihi ve kültürel mirasın korunması konusunda yeterli önlemlerin alınmaması, yerel değerlerin kaybolma riski taşımaktadır.

Yerel sanat eserlerinin ve ürünlerin yeterince tanıtılmaması, pazarlanmasında zorluklar yaşanmasına neden olmaktadır.

Toplumda kültürel etkinliklere olan ilgi ve katılımın düşük olması, kültürel yaşamın zenginleşmesini engellemektedir.

Siyasi belirsizlikler ve ekonomik sıkıntılar, kültürel faaliyetlerin sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemektedir. Dernekler, kültür, sanat ve folklor etkinliklerinin kitlelere yayılmasında önemli bir yere sahip olmasına karşın dergi, kitap basımı, ulusal ve uluslararası bilimsel toplantılar, araştırma ve arşiv çalışmalarında maddi sorunlar yaşamakta ve yeterince üretken olamamaktadırlar.

İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte bilgiye erişim kolaylaşırken, geleneksel kütüphane kullanımı azalmıştır. Bu durum, kütüphaneleri dijital dönüşüme yönlendirerek dijital kütüphaneciliğin önemini artırmıştır. Dijital kütüphaneler, e-kitaplar, online veri tabanları ve uzaktan erişim gibi hizmetlerle bilgiye erişimi kolaylaştırırken, bilgi okuryazarlığı ve araştırma becerilerini destekleme gibi rolleri de üstlenmektedir. Bu sayede kütüphaneler, fiziksel sınırlamaların ötesine geçerek topluma açık öğrenme merkezleri olarak işlevlerini sürdürmektedir. Bu bağlamda ülkemizde de dijital kütüphaneciliğin öneminin kavranması ve bu konuda gelişmeler kaydedilmesi gerekmektedir.

Okullarda eğitim programlarını destekleyici kütüphaneler olmadığından Milli Kütüphane daha çok okul kütüphanesi görevi görmektedir. Bu yüzden asli görevi olan ulusal araştırmalara kaynak teşkil edebilmek veya koleksiyon ile ilgili araştırmalar yapabilmek görevlerini aksatmakta, personel ve bütçenin büyük çoğunluğunu orta öğrenim öğrencilerine yönlendirmektedir. Bu sebeplerden dolayı dijital kütüphanelerin oluşturulması şiddetli bir ihtiyaçtır.

Eski Eserler ve Müzeler Dairesinin Kuruluş Yasasında arkeologların dışında etnograf, topoğraf, kemik uzmanı, konservatör, restorasyon uzmanı, epigraf ve kütüphaneci olmaması Dairenin atılım yapmasını ve bilimsel bir kuruluş haline gelmesini olanaksız hale getirmektedir.

Bugüne kadar müzelere mal edilen eski eserlerin konservasyonları çok kısıtlı bir şekilde ve tam anlamı ile bilimsel olarak yapılamamaktadır.

Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi'nde bulunan malzemenin ayıklama ve düzenlemeye ihtiyacı olması tüm personelin bu çalışmaya girmesine neden olmakta ve bu nedenle Daire asli görevlerinden olan araştırma ve yayın görevlerini yerine getirememektedir.

Ülkemizde bir "Milli Arşiv Yasası'na" ivedilikle ihtiyaç bulunmaktadır. Bu yasa yürürlüğe girmeden yapılan çalışmalardan istenilen sonucu almak mümkün olamamaktadır.

Arşiv malzemesinin uygun koşullar ve yerlerde muhafaza edilmesi gerekmektedir. Mevcut binalar arşiv malzemesinin korunmasını sağlayacak özelliklerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Ülkemizde bilimsel anlamda eğitim görmüş derlemeci, araştırmacı, yorumculara ihtiyaç bulunmaktadır. Folklor konusunda eğitim görmüş yeni mezun gençler ise kadro sorunları yüzünden istihdam edilememektedir.

27 Şubat 1999'da çıkan yangın sonucunda tamamen zarar gören tiyatro binasının yerine henüz bir yeni bina yapılamamış olması, tiyatro topluluğunu ve seyircilerini uzun yıllardır olumsuz etkilemektedir. 2020 yılında başlanan ancak henüz bitmeyen revize çalışmalarından dolayı Kıbrıs Türk Devlet Tiyatroları işlemlerini yerine getirmekte zorluklarla karşılaşmaktadır. İnşaat çalışmalarının tamamlanması için gerekli olan ihale hazırlık süreci devam etmektedir. 2024 yılında ihaleye çıkılması planlanmaktadır. Amatör ve özel tiyatrolar maddi bakımdan zorluk çekmekte ve kısıtlı imkanlara rağmen ayakta kalmaya çalışmaktadırlar.

9. Gençlik

Gençlik, sadece bireysel bir gelişim dönemi değil, aynı zamanda toplumsal bir kavramdır ve sosyal bilimlerde önemli bir yere sahiptir. Sosyal bir kavram olarak gençlik, bir toplumun belirli bir dönemiyle ilişkilendirilmiş genç bireylerin yaşam tarzlarını, beklentilerini, rollerini ve toplumsal işlevlerini kapsamaktadır. Gençlik, toplumun dinamik, değişimci ve yenilikçi unsuru olarak görülür ve farklı toplumsal yapıların içinde farklı anlamlar kazanabilmektedir.

Gençler, genellikle toplumsal yeniliklerin ve değişimlerin öncüsü olarak görülmektedir. Kültürel normlar, teknoloji, moda, müzik ve sanat gibi alanlardaki değişimlerin büyük bir kısmı, gençlik tarafından yönlendirilmektedir.

Gençlik, kimlik inşasının en önemli evrelerinden biridir ve bu süreç, sosyal bir bağlam içinde gerçekleşmektedir. Genç bireyler, toplumun sunduğu rolleri benimserken bir yandan da bu rolleri yeniden tanımlayarak kendi kimliklerini oluşturmaktadırlar. Gençlik döneminde insanlar, aile, eğitim kurumları, iş hayatı, arkadaş çevresi gibi sosyal kurumlarla etkileşim içinde kimliklerini geliştirirler.

Günümüzde küreselleşme, gençlik kavramını yeniden şekillendiren önemli bir faktördür. Küresel medya, sosyal medya platformları ve internet, gençler arasındaki etkileşimi artırmakta ve global bir gençlik kültürü oluşturmaktadır. Bu durum, yerel kültürler ile küresel etkiler arasında bir çatışma yaratabilmektedir. Gençler, bir yandan yerel kimliklerini korurken, diğer yandan küresel trendlere uyum sağlamaya çalışmaktadırlar.

Gençlik, sosyal katılım ve aktif vatandaşlık açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Özellikle günümüzde gençler, çevre sorunları, insan hakları ve sosyal adalet gibi konularda daha fazla duyarlılık göstermekte ve bu konularda toplumsal bilinci artırmak için çaba harcamaktadırlar.

Son yıllarda yaygınlaşan sosyal medya, gençlerin sosyal kimliklerini oluşturmalarında ve ifade etmelerinde büyük bir rol oynamaktadır. Gençler, çevrimiçi platformlar aracılığıyla kendilerini ifade etmekte, sosyal gruplara katılmakta ve dünya ile etkileşime girmektedirler. Dijital dünyanın getirdiği bu yeni sosyal alan, gençlerin iletişim ve sosyalleşme biçimlerini değiştirmiştir. Ancak bu, aynı zamanda siber zorbalık, mahremiyet sorunları ve benlik algısında bozulmalar gibi riskleri de beraberinde getirmektedir.

Gençlik, toplumun geleceğini şekillendiren en önemli güçlerden biridir. Eğitim sistemleri, iş dünyası ve hükümetler, gençlerin ihtiyaçlarına göre şekillendirilmeli ve onlara uygun fırsatlar sunulmalıdır. Gençlerin yeteneklerini geliştirmelerine, özgüven kazanmalarına ve topluma

katkıda bulunmalarına olanak sağlayan politikalar, daha sürdürülebilir ve adil bir dünya yaratmada kritik rol oynamaktadır.

9.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler

Toplumda 12-24 yaş arasındaki nüfus grubunu belirtmek için kullanılan ve çocukluk ile orta yaş arasındaki dönemi kapsayan gençlik, toplum içinde gelişim ve değişime en açık, en enerjik ve en dinamik kesimdir. Bu nedenle gençliğin toplum sorunlarına duyarlılığının artırılması, inisiyatif almalarını teşvik etmek ve demokratik süreçlere etkin biçimde katılmalarının sağlanması büyük önem arz etmektedir. Gençliğin kötü alışkanlıklardan korunması polisiye tedbirler ve yasal önlemler dışında sosyal, psikolojik yanları ile de ele alınarak değerlendirilmesi hayati öneme haizdir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti gençliği, birçok farklı alanda aktif ve dinamik bir profil sergilemektedir. Gençler, tanınmamış bir ülkenin genç bireyleri olarak hem yerel hem de uluslararası platformlarda seslerini duyurmak ve olarak için sosyal medyayı etkili bir şekilde kullanmaktadırlar. Eğitim, kültür, spor ve sanat gibi alanlarda çeşitli etkinlikler düzenlemektedirler.

Aynı zamanda, KKTC gençliği arasında toplumsal konulara duyarlılık da giderek artmaktadır. Gençler, çevre sorunları, insan hakları ve toplumsal adalet gibi konularda projeler geliştirmekte ve farkındalık yaratmaya çalışmaktadırlar. Özellikle üniversite öğrencileri, akademik ve sosyal alanlarda etkinlikler düzenleyerek hem kendilerini geliştirmekte hem de toplumlarına katkı sağlamaya çalışmaktadırlar.

Ancak her platformda olduğu gibi KKTC'nin uluslararası tanınma durumu ve siyasi meseleler, gençlerin kariyer planlarını da etkilemektedir. Bu belirsizlik, gençlerin ülkelerine olan bağlılıklarını sorgulamalarına yol açabilmektedir. Bizim gibi sınırlı kaynaklarla gelişmek zorunda olan ve hızlı bir kalkınma süreci içerisine girmek isteyen ülkelerin genç nüfusunun aktif, dinamik ve sürükleyici gücü büyük bir değer taşımaktadır.

Tablo 2.9.1: 15- 24 Yaş Grubu Genç Nüfusun Yıllara Göre Dağılımı (2021-2023)

	2021	2022	2023
Toplam Nüfus	448.268	462.747	476.214
15-24 Yaş Grubu	107.763	112.344	115.994
Genç Nüfus (%)	24,0	24,3	24,4

Kaynak: İstatistik Kurumu

2023 yılı için 476.214 kişi olarak tahmin edilen toplam nüfusumuzun 24,4'ü (115.994 kişi) 15-24 yaş grubundaki kişilerden oluşmaktadır. Gençliğin bu kadar yüksek bir orana ulaşması, toplumumuzun geleceğine yönelik etkinliğini ve beklentilerini daha da artırmaktadır. Ülkemize eğitim amacıyla gelen öğrencilerin de katkısıyla genç nüfus oranı yüksek olmaktadır. Ülkemizdeki genç nüfusun yıllara göre dağılımı tablo 2.9.1'de gösterilmektedir.

Gençliği, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan destekleyici faaliyetlerin ve eğitici ve geleneksel değerlerimiz çevresinde yönlendirici önlemlerin, teknolojik gelişmelerle birlikte ele alınması önemlidir. Gençlerin gereksinim duyduğu maddi ve manevi imkanların sağlanması ve ülkeye olan bağımlılıklarının artırılması Devletin temel bir görevi olarak ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizdeki gençlerin sorunlarının tespit edilmesi, çözümlerine yardımcı olunması, gençlerin boş zamanlarını çeşitli etkinliklerle iyi bir şekilde değerlendirmelerine yardımcı olunması ve gençlerimizin duyarlı ve iyi bir şekilde yetişmelerine katkıda bulunmak amacıyla faaliyet gösteren Gençlik Dairesi, gençlere yönelik çalışmalarını bu yönde sürdürmektedir.

Dairenin iki ana şubesinden biri olan Eğitim Araştırma Şubesi gençlik sorunlarının tespiti için çalışmalar yapmakta, gençliğe rehberlik etmektedir. Diğer şubesi ise Gençlik Merkezleri, Gençlik Kampları ve İzcilik Şubesidir.

Gençlik Dairesi gençlerin daha sosyal daha yaratıcı ve daha aktif olmalarını sağlamak amacı ile yıl içerisinde gençlere yönelik proje, etkinlik ve kurslar da düzenlemiştir. Çalışmalarla ilgili istatistik bilgileri aşağıda verilmektedir (Tablo 2.9.2).

Tablo 2.9.2: 2023 yılı Gençlik Dairesinin Düzenlediği Proje, Kurs ve Etkinlikler

		2023
PROJELER	Genç Enerji	21
	İnsan Olmak	50
	Yüzme Bilmeyen Kalmasın	135
	Ülkemi Tanıyorum	100
Etkinlik, Kurs v.b	Oryantiring	27
	Gitar Kursları	8
	Yaratıcı Drama Kursları	10
	Kıbrıs Çocuk Oyunları	100

Kaynak: Gençlik Dairesi

Gençlik Merkezleri, gençlerin boş zamanlarını en iyi şekilde değerlendirmeleri ve grup çalışmalarını yaparak sosyalleşmelerine katkı sağlamak için etkinlikler düzenlemektedirler. Ülkemizde, Paşaköy, Vadili, Akdoğan, Dipkarpaz, Mağusa ve Bostancı gibi yerleşim birimlerinde faaliyet gösteren Gençlik Merkezlerinde sosyal, kültürel, sportif ve izcilik konularında etkinliklerde bulunmaktadır.

Gençlik kampları, gençlerin kişisel gelişimlerini desteklemek, sosyal becerilerini artırmak ve liderlik yeteneklerini geliştirmek amacıyla düzenlenmektedir. Ayrıca, katılımcılar arasında dostluk ve dayanışma duygusu oluşturmak, farklı kültürlerle etkileşim sağlamak ve takım çalışması gibi becerileri pekiştirmek gibi önemli hedefler de yer almaktadır.

Ülkemizde gençlik kampları, Lapta ve Kantara olmak üzere iki bölgede sürdürülmektedir. Kantara Gençlik Kampı, kış ve yaz mevsimlerinde çeşitli devreler halinde 12-16 yaş dilimindeki öğrencilere yönelik olarak düzenlenmektedir. Kantara Gençlik Kampındaki faaliyetler ise, liderler tarafından gönüllülük ilkesi çerçevesinde yürütülmektedir. Lapta Gençlik Kampında ise faaliyetler gruplar tarafından oluşturulmakta, yatı ve yemek temini Gençlik Dairesi tarafından karşılanmaktadır. Kamplar ayrıca talebe göre TC ve üçüncü ülkelerden gelen (gençlik, spor, folklor, kültür kabileleri) gençlere, üniversiteler, spor kulüpleri ve sivil toplum örgütlerine yemek ve yatak için ödenen küçük bir ücret karşılığında Gençlik Dairesi tarafından tesis edilmektedir. Gençlerimiz KKTC Kampları yanında Türkiye'deki kamplara da gönderilmektedirler.

Tablo 2.9.3: 2023 Yılı Gençlik Merkezlerinin Görünümü

Kategori	İsim	Ekipler	Aktif Üye Sayısı	Festivale Gidilen Ülkeler
Gençlik Dairesi Gençlik Merkezleri	Paşaköy Gençlik Merkezi Halk Dansları Topluluğu	Büyük Ekip	18	
		Küçük Ekip	18	
	Akdoğan Gençlik Merkezi Halk Dansları Topluluğu	Büyük Ekip	24	Esenyurt Festivali -Türkiye
		Genç Ekip	28	
		Anneler Ekibi	12	
		Küçük Ekip	13	
	Vadili Gençlik Merkezi Halk Dansları Topluluğu	Minik Ekip	8	
		Küçük Ekip	13	
		Orta Ekip	16	
		Genç Ekip	20	
		Master Ekip	25	Nazilli Festivali
	Dipkarpaz Gençlik Merkezi		Merkezlerimizde faaliyetlerimiz devam etmekte ve proje bazında bireylere hizmet sunulmaktadır.	Bu merkezlerimiz yurt dışı festivallere katılım sağlamamıştır.
	Bostancı Gençlik Merkezi			
	Mağusa Gençlik Merkezi			

Kaynak: Gençlik Dairesi

Tablo 2.9.4: 2023 Yılı Gençlik Kampları ile İlgili Bilgiler

2023	
Gençlik Kampı Sayısı	2
Gençlik Kampına Katılan Genç Sayısı	4500

Kaynak: Gençlik Dairesi

Gençlik Dairesine bağlı Halk Dansları Birimi de ulusal ve toplumsal halk danslarımızı gençlerimize öğretmeyi ve özgün kültür değerlerimizi yaygınlaştırıp yaşanır hale getirmeyi amaçlamaktadır. Gençlik Dairesi halk dansları ile ilgili faaliyetlerde Halk Dansları Federasyonu aracılığı ile de çalışmalar yürütmektedir. Ülkemizde Lefkoşa, Gazimağusa, Geçitkale, Bostancı, Vadili ve Akdoğan bölgelerinde üç kategoride (küçükler, orta ve büyük gruplar) faaliyet

gösteren Halk Dansları Topluluğumuz, her yıl yurt içi ve yurt dışındaki etkinliklere ve festivallere katılmaktadırlar.

Tablo 2.9.5: Gençlik Dairesine Bağlı Kıbrıs Türk Halk Dansları Federasyonu ile ilgili İstatistik Bilgiler

DERNEK İSMİ	AKTİF ÜYE SAYISI	FESTİVALE GİDİLEN ŞEHİR/ÜLKE
Alaniçi Kadınlar Derneği	55 Dansçı, 60 Üye	
Alayköy Folklor Derneği	50	Hollanda
Alayköy Kültür ve Sanat Derneği	60 Dansçı, 50 Üye	
Akçay Kültür ve Sanat Derneği	25 Dansçı, 80 Üye	
Değirmenlik Sanat Derneği (DESDER)	30 Dansçı, 20 Üye	Tayland
Dikmen Gençlik Merkezi (DİGEM)	80	Kosova
Gazimağusa Halk Dansları Derneği	115	Ankara, Denizli, Kuzey Makedonya
Gençlik Merkezi Birliği	80	Bosna Hersek
Girne Gençlik Merkezi Derneği	25	Romanya
Göçmenköy, Taşköy Kültür Derneği (GÖÇ-TAŞ)	60 Dansçı, 100 Üye	Tuzla
Güzelyurt Sanat Derneği (GÜSAD)	60	
Halk Sanatları Derneği (HASDER)	25 Üye, 250 Hizmet Verilen Kişi	İstanbul, Arnavutluk
İskele Kültür ve Sanat Derneği (İSDER)	35 Dansçı, 60 Üye	Kosova
İnönü Gençlik Merkezi Kültür Sanat ve Spor Der.	60 Dansçı, 50 Üye	Çanakkale
Karşıyaka Kültür ve Sanat Derneği	35 Dansçı, 80 Üye	
Kıbrıs Halk Dansları ve Sanat Merkezi Derneği	30 Dansçı	Bursa
Lefkoşa Folklor Derneği (FOLKDER)	150 Dansçı, 98 Üye	Yalova, Finike, Macaristan
Lefkoşa Folklor ve Gençlik Merkezi (FOGEM)	150 Dansçı, 40 Üye	Sivrihisar, Bulgaristan
Mehmetçik Kültür ve Dayanışma Derneği	80 Dansçı, 120 Üye	Konya Akşehir, Montenegro
Mormenekşe Kültür Sanat ve Spor Derneği	70 Dansçı, 25 Üye	Antalya
Sevgi Çiçekleri Derneği (SEÇDER)	30	
Turizm ve Folklor Araştırmaları Derneği (TUFAD)	80	Yalova
Yenierenköy Kültür ve Sanat Derneği (YENDER)	60	Kapadokya

Kaynak: Gençlik Dairesi

Ayrıca ülkemizin tanınmasına katkıda bulunması açısından büyük öneme haiz olan yerel ve uluslararası şölenlere dünya gençliği ile kültür sanat alanında bütünleşmek gayesi ile katılım sağlanmaktadır.

Gençlik Dairesine bağlı İzcilik Birimi, izciliğin KKTC gençliğine benimsetilmesini sağlayıp bu yolla milli varlığımızın ve bilincimizin korunmasını, güçlendirilmesini amaçlamaktadır. Gençlik Dairesi izcilikle ilgili faaliyetlerde İzcilik Federasyonu aracılığı ile çalışmalar

yürütmektedir. Ülkemizde, izcilik birimi kız izciler ve erkek izciler olarak 2 grupta olarak faaliyet göstermektedir. Yurt içinde ve yurt dışında kamplar düzenlenmekte ve izci grupları birçok etkinliğe katılım sağlamaktadırlar (Yardım kampanyaları, fidan dikimi, temizlik kampanyaları gibi).

Tablo 2.9.6: Gençlik Dairesi'ne Bağlı Faaliyet Gösteren Kıbrıs Türk İzcilik Federasyonu

DERNEK İSMİ	AKTİF ÜYE SAYISI
Zirve İzcilik Derneği	350
Beşparmak İzcilik Derneği	120
Ada İzcilik Derneği	50
Üş Şehitler İzcilik Derneği	80
Değirmenlik İzcilik Derneği	70
Dünya Spor Kulübü İzcilik Derneği	40

Kaynak: Gençlik Dairesi

Gençlik Dairesi tarafından özellikle yaz aylarında gençlik kamplarında, izcilik faaliyetlerinde ve gençlik merkezlerinde bulunan gençlerle birlikte gönüllü gençlik hizmetleri de yürütülmektedir. Bu hizmetler, çevre ve sahil temizlikleri, ağaçlandırma faaliyetleri ve farklı yardım kampanyaları içermektedirler.

9.2 Bağımlılık

Bağımlılık, bireylerin belirli bir maddeye veya davranışa karşı kontrolsüz bir şekilde duyduğu ihtiyaçtır. Bağımlılık, bireylerin belirli bir maddeye (örneğin alkol, uyuşturucu) veya davranışa (örneğin internet, oyun) karşı kontrolsüz bir şekilde ihtiyaç duymasıdır. Bağımlı kişiler, bu maddeleri veya davranışları bırakma konusunda zorluk çekerler ve bu durum, yaşam kalitelerini olumsuz etkileyebilmektedir. Bağımlılık, fiziksel ve psikolojik faktörlerin etkileşimi sonucu gelişmekte ve genellikle tedavi gerektirmektedir. Belirli bir süre bu maddelerden veya davranışlardan uzak kalırsa bile, geri dönme riski yüksektir. Gençler arasında yaygın olan bağımlılıklar arasında alkol, uyuşturucu ve internet bağımlılığı görülmektedir.

Ekonomik olarak geçim kaygısının birincil önemde olduğu günümüzde aile bireylerinin uzun saatler boyunca çalışmaları, çocuklara ve genç bireylere az vakit ayırmaları gençlerin kimlikleri gelişirken çevreleri, arkadaşlık ilişkileri, medya ve diğer faktörler tarafından şekillenmesine neden olmakta ve bu durum da bazen istenmeyen ilişkilerin aile kontrolü dışında oluşmasına sebep olmaktadır.

Suç, şiddet, intihar, madde bağımlılığı ve sapkın gruplara katılım gibi risklerle karşı karşıya olan gençleri bunlardan korumak çok önemlidir. Bu gibi sorunlarla baş edilebilmesi için gençlere okullarda gelişim rehberlik dersleri verilmesi yanında Devlete de önemli sorumluluklar düşmektedir.

Bu bağlamda, gençlerin bilinçlendirilmesi korunması kollanması ve yönlendirilmesi için Başbakanlık Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonu (UMK), Bakanlar Kurulu'nun 3 Eylül 2014 tarihinde aldığı karar sonrası oluşumunu tamamlayarak, 18 Kasım 2014 tarihinde çalışmalarına başlamıştır. Komisyon, bünyesinde oluşturulan Psikososyal Destek Programı'na başvuran bağımlı birey ve aileye destek vermek ve sosyal uyum merkezi aracılığı ile de bağımlı bireyleri her alanda geliştirerek topluma kazandırmayı amaçlamaktadır.

Komisyon, uyuşturucu ile mücadele kapsamında, uyuşturucu kullanımı önlemek amacıyla sosyal, kültürel ve eğitsel birçok etkinliği hayata geçirmiştir. Ayrıca, komisyon tarafından ülkedeki madde kullanımı hakkında geniş kapsamlı bilimsel veriler elde edilmesi amacıyla birçok araştırma yapısı sağlanmıştır. KKTC Başbakanlık Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonu tarafından yayınlanan "Kuzey Kıbrıs Uyuşturucu Raporu 2021", KKTC'de genç yetişkinler arasında esrar, sentetik kannabinoid, ekstazi, kokain gibi maddelerinin yaygın olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Sentetik kannabinoid esrara göre daha ucuz ve popülerliğinin bulunması nedeniyle son yıllarda alternatif olarak tercih edilen uyuşturucu bir madde konumuna gelmiştir. Sentetik kannabinoid, doğal kannabinoidlerin yapısını taklit eden sentetik bileşenlerdir ve genellikle marihuana benzer etkiler yaratmak için kullanılmaktadır. Bu maddeler, genellikle sprey şeklinde satılır ve genellikle yasadışı olarak üretilmektedir. Kullanımı, ciddi sağlık riskleri taşımakta anksiyete, paranoya, kalp sorunları gibi yan etkiler ortaya çıkabilmektedir. Sentetik kannabinoidlerin etkileri, kullanıcıdan kullanıcıya değişiklik göstermektedir.

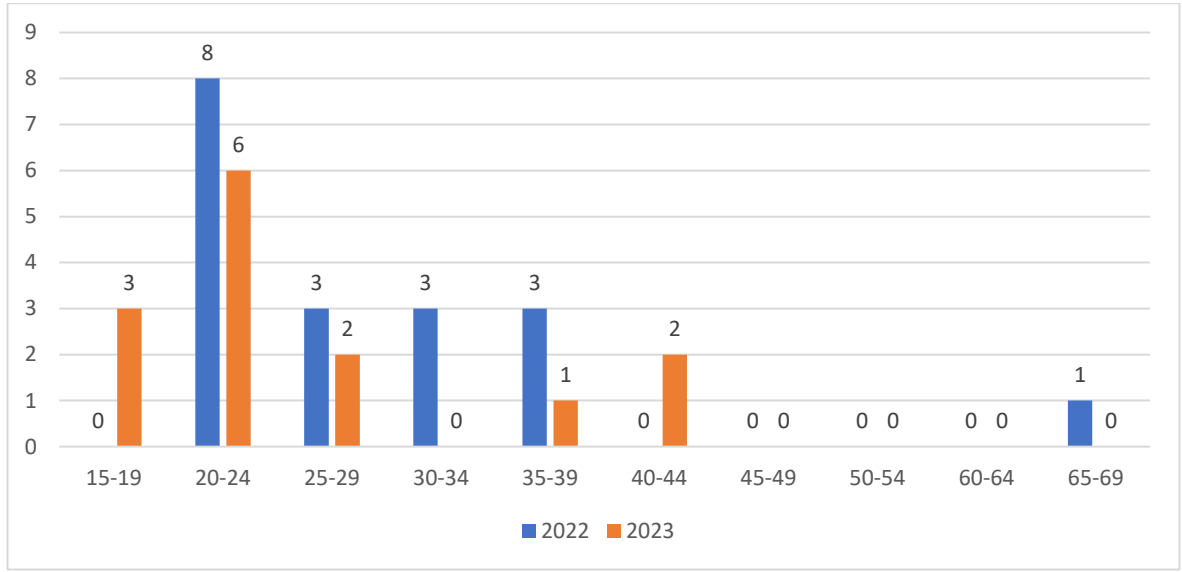
Rapordan elde edilen verilere bakıldığında zaman, son üç yıl içerisinde olay ve sanık sayısı ve ele geçirilen yasadışı uyuşturucu madde miktarlarının da artmakta olduğu belirlenmiştir. Uyuşturucuyla etkin bir mücadele için yasal düzenlemelerin, denetimlerin ve toplumsal birlikteliğin önemi tartışılmaz durumdadır. Bu anlamda, toplumdaki bireylerin bağımlılık alanında bilinçlenmesi adına cezaevinde, devlet kurumlarında, üniversitelerde ve çeşitli sivil toplum örgütlerinde "Bağımlılıklarda Farkındalık Eğitimi" gerçekleştirilmiştir.

Başbakanlık Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonu, İlaç Eczacılık Dairesi, Gümrük Dairesi Müdürlüğü, Eczacılar Birliği, Kıbrıs Türk Tabipleri Birliği, Serbest Çalışan Hekimler Birliği, Tedavi Merkezleri yetkilileri ve üniversitelerin Eczacılık Fakültesi Dekanlarının yer aldığı

“Uyuşturucu Nitelikli İlaçların Kötüye Kullanımı Önleme Komisyonu” bu konu ile ilgili çalışmalar yapmaktadır.

2022-2023 yılları Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonuna başvuran kişiler yaş gruplarına göre incelendiğinde gençlerde bağımlılığın daha fazla yaygın olduğu görülmektedir. Buna göre, 2023 yılında 14 kişiden 3 kişinin (%21) 15-19 yaş aralığında, 6 kişinin (%43) 20-24 yaş aralığında, 2 kişinin (%14) 25-29 yaş arasında, 1 kişinin (%7) 35-39 yaş aralığında, 2 kişinin ise (14) 40-44 yaş aralığında olduğu görülmektedir (Şekil 2.9.1G).

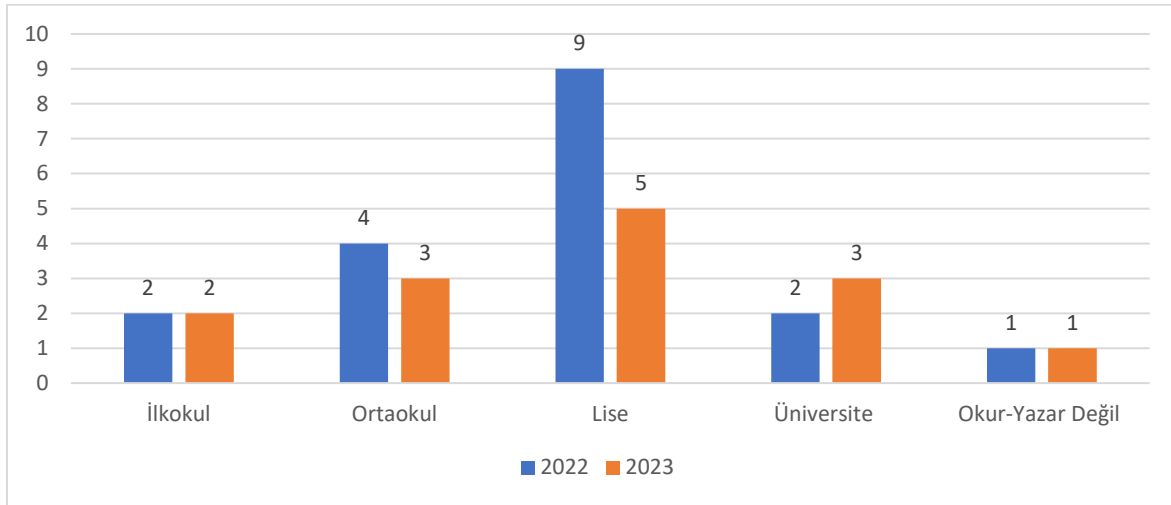
Şekil 2.9.1G: UMK'ye Başvuranların Yaş Grubu Analizi (2022-2023)



Kaynak: Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonu

2023 yılında Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonuna başvuran kişiler eğitim durumuna göre incelendiğinde lise eğitilmiş kişilerin daha fazla başvuruda bulunduğu görülmektedir. Buna göre, 2023 yılında 14 kişinin 2'si (%14) İlkokul mezunu, 3'ü (%21) Ortaokul mezunu, 5'i (%36) Lise mezunu, 3'ü (%21) Üniversite mezunu ve 1'i (%7) okuma yazma bilmeyen kişilerden oluşmuştur (Şekil 2.9.2G).

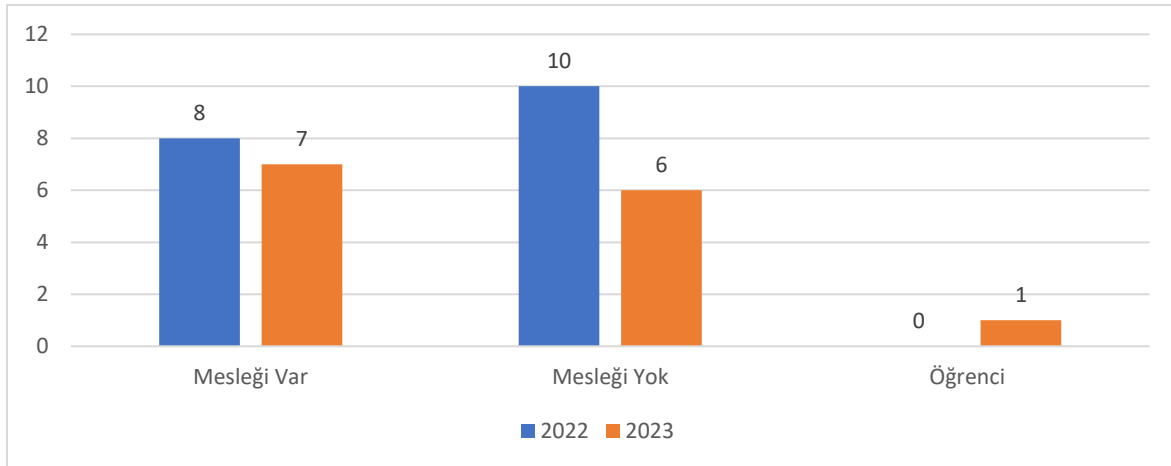
Şekil 2.9.2G: UMK'ye Başvuranların Eğitim Durumu



Kaynak: Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonu

Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonuna başvuran kişilerin mesleklerine göre 2023 yılı verileri incelendiğinde 14 kişiden 7'sinin (%50) meslek sahibi olduğu, 6 kişinin (%43) mesleğinin olmadığı ve 1 kişinin (%7) öğrenci olduğu görülmektedir. (Şekil 2.9.3G).

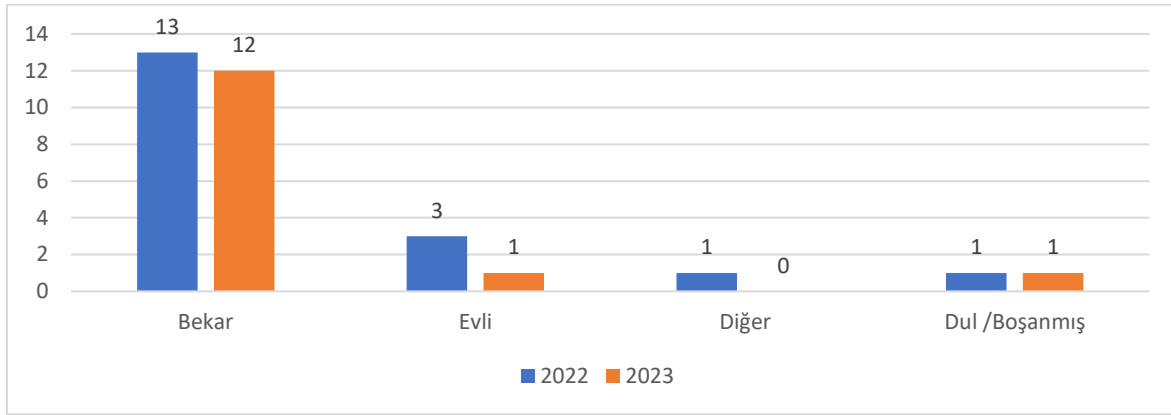
Şekil 2.9.3G: UMK'ye Başvuranların Mesleklerine Göre Analizi



Kaynak: Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonu

Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonuna başvuran kişilerin medeni durumuna göre 2023 yılı verileri incelendiğinde 14 kişinin 12'sinin (%86) bekar, 1 kişinin (%7) evli, 1 kişinin (%7) dul-boşanmış olduğu görülmektedir (Şekil 2.9.4G).

Şekil 2.9.4G: UMK'ye Başvuranların Medeni Durumlarına Göre Analizi



Kaynak: Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonu

9.3 Sorunlar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti gençliğinin bazı önemli sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar genel olarak şunları içermektedir:

KKTC'nin uluslararası tanınmaması ve siyasi durumu, gençlerin gelecek kaygılarını artırmaktadır. Daha iyi bir yaşam ve kariyer fırsatları arayışı, gençlerin yurt dışına göç etme isteğini artırmaktadır. Böylelikle her yıl onlarca gencimiz eğitimini tamamladıktan sonra ülkeye geri dönmekte ve beyin göçü gerçekleşmektedir.

Ülkemizde gençler, eğitimlerini tamamladıktan sonra iş bulma fırsatlarının kısıtlı olması nedeniyle iş bulmakta zorluk çekmektedirler. Bu da gençlerin mezuniyet sonrası kaygılarını artırmaktadır.

Gençler arasında oluşan sosyal ve ekonomik eşitsizlikler, özellikle kırsal alanlarda yaşayanlar için daha belirgin olmakta bu durum fırsat eşitsizliği, eğitim ve kariyer olanaklarını sınırlamaktadır.

Stres, kaygı ve depresyon gibi mental sağlık sorunları, işsizlik ve eğitim baskısı nedeniyle artış göstermekte ve destek sistemlerinin yetersizliği bu durumu zorlaştırmaktadır.

Gençler, sosyal ve kültürel etkinliklere katılmakta zorluk yaşayabilmektedir. Bu durum, sosyalleşme ve kişisel gelişim fırsatlarını sınırlamaktadır.

Ana görevi gençliğe hizmet vermek olan Gençlik Dairesi'nin yetersiz kadrosu ve altyapısı sebebi ile gençlere etkili ve verimli hizmet sunması güçleşmektedir. Özellikle bazı büyük

yerleşim yerlerinde bu hizmetleri eksikliği daha fazla hissedilmektedir. Bunun yanı sıra, mali kaynak sıkıntısı nedeni ile Dairenin planladığı aktif etkinlikler sınırlı şekilde yapılabilmektedir. Ülkemizdeki okullardaki müfredatın yoğun olması ve özel derslerin maddi ve manevi zorlukları nedeni ile gençlerin yeterli sosyal, sportif ve kültürel faaliyetlere katılması güçleşmektedir. Ayrıca, yeterince spor tesisinin olmaması sosyal ve sportif aktivitelere katılımı olumsuz yönde etkilemektedir.

Kardeş okul ve kulüplerin bulunmaması ise paylaşımı ve sosyal ve kültürel ilişkilerin gelişmesini önlemektedir.

Spor, gençlerin zararlı alışkanlıklardan uzak kalmasını sağlamak açısından bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda okullardaki spor faaliyetlerinin geliştirilmesi ve spor yönetimlerinin modernizasyonu elzemdir.

Gençlerin meslek edinmede belirli alanları tercih etmeleri ve iş piyasasının çalışma şartları ile ücret politikası gençlerin iş edinme ve iş güvenceleri konusunda sorunlar yaratmaktadır.

10.Spor

10.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Spor, fiziksel yetenekleri geliştirmek, eğlenmek, yarışmak veya sağlığı korumak amacıyla yapılan bireysel ya da takım halinde gerçekleştirilen fiziksel aktiviteler bütünüdür. Toplumun en önemli eğitim araçlarından biri olan spor insanın fiziksel, ruhsal, toplumsal ve zihinsel gelişimini sağlamak, etik ve estetik duygularını geliştirmek, bireysel ve toplumsal barışa ve dayanışmaya katkıda bulunmak, bireyde kurallar içinde mücadele ve rekabet anlayışını yerleştirmek, ülke kültürünü sporcularla dünyaya tanıtmak gibi çok yönlü fonksiyonları yerine getiren çok önemli bir vasıtaadır.

Sporun sadece bireylerin sağlığı ve mutluluğu açısından değil, aynı zamanda toplumların sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yapıları üzerinde de büyük bir etkisi bulunmaktadır. Spor, insanlar arasında uluslararası düzeyde birleştirici, barış ve dayanışma teşvik eden bir rol oynamaktadır. Dünyada spor, sadece fiziksel bir aktivite olmanın ötesinde, kültürel, ekonomik, sosyal ve politik açıdan büyük bir öneme sahiptir. Spor, bireyleri ve toplumları bir araya getirerek, toplumsal sorunlara dikkat çekerek insanları sağlıklı, mutlu bir yaşam sürmeye teşvik etmektedir. Sporun bu çok yönlü etkileri, dünya genelinde daha barışçıl, sağlıklı ve güçlü bir toplum inşa edilmesine katkı sağlamaktadır.

Sporun kökeni çok eskilere gitmekle birlikte bugünkü anlamda doğuşu XIX yy'de olmuş, XX yy'nin başından itibaren toplumsal bir kimlik kazanmıştır. Sporu, yarışma sporu ve kitle sporu olarak kategorize etmek mümkündür. Yarışma sporu belli bir grup tarafından yapılırken kitle sporu yaygın şekilde geniş halk kitleleri tarafından yapılmaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de basın aracılığıyla spora olan ilgi artmıştır. Bundan hareketle, spor yapabilmek amacıyla geniş halk kitlelerinin spor altyapısı konusundaki talepleri de yoğunlaşmıştır. Bu çerçevede, ülkemizde spor konusunda faaliyet gösteren birimler hem yarışma hem de kitle sporunun daha fazla geliştirilebilmesi yönünde faaliyetlerine devam etmektedir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde spor sektörü, ülkenin siyasi ve ekonomik koşullarına rağmen önemli bir gelişim göstermiştir. KKTC'de spor hem profesyonel hem de amatör düzeyde faaliyet gösteren çeşitli spor dallarıyla yaygın bir şekilde yapılmaktadır. Ancak, uluslararası tanınma sorunu nedeniyle KKTC sporcuları ve takımları, uluslararası organizasyonlarda belirli kısıtlamalarla karşı karşıya kalmaktadır. Yine de ülke içinde ve Türkiye Cumhuriyeti ile iş birlikleri sayesinde spor sektörünün gelişimi sürdürülmektedir.

KKTC’de çeşitli spor dalları aktif olarak icra edilmekte olup futbol, basketbol, voleybol, atletizm, tenis ve su sporları en popüler sporlar olarak görülmektedir.

Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu (KTFF) tarafından organize edilen yerel ligler (Süper Lig, 1. Lig vb.), ülkenin spor gündeminde önemli yer tutar. Ancak, KTFF uluslararası arenada tanınmamaktadır, bu da futbolcuların uluslararası turnuvalara katılımını kısıtlamaktadır. KKTC’de en çok ilgi gören spor futbol olup, ülke genelinde birçok futbol kulübü bulunmaktadır.

Basketbol da ülkemizde oldukça popüler bir spor dalıdır ve KKTC Basketbol Federasyonu, yerel ligler düzenleyerek gençler arasında bu sporun gelişimine katkıda bulunmaktadır.

Voleybol ise özellikle gençler arasında oldukça popüler bir spor dalıdır. KKTC Voleybol Federasyonu hem erkek hem de kadın liglerinde faaliyet göstermekte ve turnuvalar düzenlemektedir.

Atletizm, ülkenin genç sporcularını geliştiren ve çeşitli ulusal turnuvalara katılmalarını sağlayan bir spor dalıdır. Genç atletler, Türkiye’deki organizasyonlara katılarak uluslararası deneyim kazanmaktadır.

Tenis ve su sporları (yüzme, dalış, yelken vb.) KKTC’de oldukça yaygındır. Özellikle yaz turizminin yoğun olduğu dönemlerde su sporlarına ilgi artmaktadır.

Ülkemizde 32 tane spor federasyonu bulunmaktadır. Federasyonlar arasında en fazla faaliyet gösteren lisanslı sporcu sayısına sahip federasyonlarımız Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu (KTFF) ile Taekwondo Karate Judo Aikido Federasyonudur.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde Spor Dairesi, ülkenin spor politikalarının geliştirilmesi, uygulanması ve spor faaliyetlerinin düzenlenmesi konularında görevli ana devlet kurumudur. Spor Dairesi, Başbakan Yardımcılığı ve Turizm, Kültür, Gençlik ve Çevre Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyet göstermektedir.

Spor kulüpleri Spor Dairesi tarafından düzenlenen Ulusal Spor etkinliklerinde başarılı olan kulüp ve ferdi alanlarındaki sporcularımız ülkemizin bayrağı ile uluslararası etkinliklere katılım göstermektedir. Bu sayede ülke tanıtımına da katkı koyması açısından düzenlenen organizasyonların kalitesi çok önemlidir. Milli Eğitim Bakanlığı’nın okul sporları organizasyonlarını da üstlenen Spor Dairesi Müdürlüğü, 18 branşta okul sporları faaliyetleri düzenlenmektedir. Spor dairesine bağlı üniversiteler spor federasyonu aracılığı ile tüm üniversite spor organizasyonlarını organize etmekte ve düzenlemektedir.

Beş yıl aradan sonra 2023 yılında yapılan spor şurasında ülkenin spor politikasının belirlenmesi ana başlığı altında, spor alanındaki yol haritamızın belirlenmesi için sporun tüm paydaşları ile çalışmalar yapılarak ülkenin spor politikasını belirmesi açısından son derece önemli kararlar alınmıştır.

2023 yılında bireysel branşlarda ve takım sporlarında bütçe imkanları çerçevesinde mali destekte bulunulmuştur. Ülkemizi yurtdışında temsil eden Milli Takımlara, federasyon karmalarına, bireysel organizasyonlara, teşvik, ödül ve katkıda bulunulmuştur.

Beden Eğitimi ve Spor Yasasının günümüz şartlarına ve uluslararası kurallara uygun olması için revize edilmiş olup, spor alanında yaşanan birçok engeli ortadan kaldırması beklenmektedir.

Yürürlükte bulunan Ödül Tüzüğü'nün günümüz başarı grafiklerine ve standartlarına uygun olarak revize edilmesi ile bireysel ve takım sporlarındaki başarının ödüllendirilmesi, altyapı programlarına teşviklerin "Sporcu Takip Programı" ile yapılması sağlanacaktır. Bu sayede yıllık başarı, ödül istatistikleri, takip ve teşvik işlemleri bir sisteme göre yapılacak ve değerlendirilecektir.

2023 yılında ülkemizdeki spor tesislerinin altyapısının yenilenmesi ve yeni spor tesislerinin yapılması amacıyla ciddi anlamda kaynak aktarımı yapılmış olup aktarılan meblağ halen daha yeterli olmamaktadır. Ayrıca, sporumuzun ve sporcuların daha üst seviyelere yükselmesi için oluşturulan "Spor Fonunun" daha verimli kullanılması yönünde çalışmalar yapılmıştır.

Tablo 2.10.1: Federasyonların Sayısal Durumları

No	Federasyonlar	Kulüp Sayısı	Antrenör Sayısı	Hakem Sayısı	Sporcu Sayısı
1	ATICILIK FEDERASYONU	92	2	15	200
2	ATLETİZM FEDERASYONU	5	113	65	210
3	AVCILIK FEDERASYONU	23	-	6	3.365
4	BADMİNTON FEDERASYONU	10	48	40	410
5	BASKETBOL FEDERASYONU	14	56	62	648
6	BİLARDO FEDERASYONU	11	15	18	244
7	BİNİCİLİK FEDERASYONU	13	2	4	82
8	BİŞİKLET FEDERASYONU	8	10	16	103
9	BOKS FEDERASYONU	5	29	10	150
10	CİMNASTİK FEDERASYONU	16	148	18	1.577
11	DARTS FEDERASYONU	24	-	12	137
12	ENGELLİLER SPOR FED.	2	2	1	13
13	ESKRİM FEDERASYONU	7	14	7	153
14	FUTBOL FEDERASYONU	185	266	122	4.053
15	FUTBOL TENİSİ FED.	7	5	6	75
16	GOLF FEDERASYONU	5	2	8	233
17	GÜREŞ FEDERASYONU	7	9	13	286
18	HALTER VE VUCUT GELİŞTİRME FED	14	348	22	320
19	HAVA SPORLARI FED.	8	-	25	41
20	HENTBOL FEDERASYONU	13	58	26	632
21	HERKES İÇİN SPOR FED.	9	10	-	60
22	KEMPO SAVUNMA SPORLARI FED.	9	38	33	167
23	KICKBOKS FED	25	40	64	346
24	MASA TENİSİ FEDERASYONU	14	25	32	700
25	OKÇULUK FEDERASYONU	9	17	5	158
26	SATRANÇ FEDERASYONU	27	99	129	4.057
27	SU SPORLARI FED.	15	83	45	404
28	TAEKWONDO KARATE JUDO AİKİDO FED.	23	253	195	8.728
29	TENİS FEDERASYONU	12	23	70	1.197
30	TRİATLON FEDERASYONU	3	15	28	69
31	ÜNİVERSİTELER SPOR FED	13	60	-	1.563
32	VOLEYBOL FEDERASYONU	9	61	29	312
33	YELKEN MOTOR KÜREK FED.	10	18	23	65
TOPLAM:		647	1.864	1.149	30.758

Kaynak: Spor Dairesi

Ülkemizde spor faaliyetleri, Spor Dairesi'ne bağlı 32 spor federasyonu tarafından sürdürülmektedir. 2023 yılında ülkemizde spor, 32 spor federasyonuna bağlı 638 kulüpte lisanslı olarak 30.591 sporcu, 1.116 hakem ve 1.826 antrenör yer almaktadır. (Tablo 2.10.1)

Ülkemizde 2023 yılı itibarıyla mevcut Spor Dairesi'ne bağlı tesislere baktığımız zaman 16 spor salonu, 62'si çim, 40'ı toprak, 15'i de sentetik olmak üzere 117 futbol sahası, 3'ü tartan ve 4'ü kiremit tozu olmak üzere 7 atletizm pisti, 22 tenis kortu (21'i açık, 1'i kapalı), 4 atış poligonu, 1 sporcu kamp ve eğitim merkezi, 1 plaj voleybolu tesisi, 1 kapalı yüzme havuzu, 3 bocce sahası ve 1 okçuluk sahası mevcuttur. (Tablo 2.10.2)

Tablo 2.10.2: Mevcut Spor Tesislerimiz

Tesisler	2021	2022	2023
1. Spor Salonu	16	16	16
2. Futbol Sahası	111	111	111
2.1 Çim Saha	57	57	60
2.2. Toprak Saha	40	40	38
2.3. Sentetik Saha	14	14	14
3. Atletizm Pisti	5	5	5
4. Tenis Kortu	21	21	21
5. Atış Poligonu	4	4	4
6. Sporcu Kamp ve Eğitim Merkezi	1	1	1
7. Beach Voley Tesisi	1	1	1
8. Kapalı Yüzme Havuzu	1	1	1
9. Bocce Sahası	3	3	3
10. Okçuluk Sahası	1	1	1

Kaynak: Spor Dairesi

Ülkemizde 2023 yılı itibarıyla mevcut Spor Dairesi'ne bağlı bölgelere göre tesislere baktığımız zaman, Lefkoşa'da 7, Girne'de 3, Gazimağusa, Güzelyurt ve İskele Bölgelerinde de 2'şer tane olmak üzere toplam 16 spor salonu bulunmaktadır. 62 çim sahanın 11'i Lefkoşa, 15'i Girne, 17'si Gazimağusa, 14'ü Güzelyurt, 4'ü İskele ve 1'i Lefke bölgesindedir. 40 toprak sahanın, 3'ü Lefkoşa, 9'u Girne, 16'sı Gazimağusa, 6'sı Güzelyurt ve 6'sı İskele'de bulunmaktadır. 15 sentetik sahanın 5'i Lefkoşa, 1'i Girne, 7'si Gazimağusa, 1'i Güzelyurt ve 1'i İskele bölgesindedir. 3 tartan atletizm pisti her bölgede birer tane olmak üzere Lefkoşa, Gazimağusa ve Güzelyurt bölgelerinde yer almaktadır. 4 kiremit tozu atletizm pistinin ise 1'i Lefkoşa, 1'i Girne ve 2'si Gazimağusa bölgesindedir.

22 tenis kortundan 17'si Lefkoşa, 4'ü Girne ve 1'i Güzelyurt bölgesinde bulunmaktadır. 2'si Lefkoşa, 1'i Girne ve 1'i Güzelyurt bölge olmak üzere 4 atış poligonu bulunmaktadır. 1 Sporcu kamp ve eğitim merkezi, 1 plaj voleybolu tesisi, 1 kapalı yüzme havuzu, 3 bocce sahası ve 1 okçuluk sahasının tamamı Lefkoşa bölgesindedir (Tablo 2.10.3).

Tablo 2.10.3: Bölgelere Göre Mevcut Spor Tesislerimiz (2023)

Tesisler	Toplam	Lefkoşa	Gazimağusa	Girne	Güzelyurt	İskele	Lefke
1. Spor Salonu	16	7	2	3	2	2	-
2. Futbol Sahası	117	19	40	25	21	11	1
2.1 Çim Saha	62	11	17	15	14	4	1
2.1.1 Çim Maç Sahası	45	8	15	9	9	3	1
2.1.2 Çim Antrenman Sahası	17	3	2	6	5	1	-
2.2. Toprak Maç Sahası	40	3	16	9	6	6	-
2.3. Sentetik Çim Saha	15	5	7	1	1	1	-
3. Atletizm Pisti	7	2	3	1	1	-	-
3.1 Tartan Atletizm Pisti	3	1	1	-	1	-	-
3.2 Kiremit Tozu Atletizm Pisti	4	1	2	1	-	-	-
4. Tenis Kortu	22	17	-	4	1	-	-
4.1 Açık Tenis Kortu	21	16	-	4	1	-	-
4.2 Kapalı Tenis Kortu	1	1	-	-	-	-	-
5. Atış Poligonu	4	2	-	1	1	-	-
6. Sporcu Kamp ve Eğitim Merkezi	1	1	-	-	-	-	-
7. Plaj Voleybolu Tesisi	1	1	-	-	-	-	-
8. Kapalı Yüzme Havuzu	1	1	-	-	-	-	-
9. Bocce Sahası	3	3	-	-	-	-	-
10. Okçuluk Sahası	1	1	-	-	-	-	-

Kaynak: Spor Dairesi

Ülkemizde spor faaliyetlerinin yürütülmesi, tesis yapımı ve geliştirilmesinin başlıca finansman kaynaklarını, devlet bütçesi, Milli Piyango, Devlet Piyangosu, Spor Toto-Loto, Sayısal Loto, At Yarışları ile Betting Ofisler, Hemen Kazan, Şans Topu gibi şans oyunlarından elde edilen gelirler oluşturmaktadır.

10.2 Sorunlar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde spor sektörü, önemli bir gelişim potansiyeline sahip olmasına rağmen çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. Bu sorunlar, ülkenin siyasi durumu, altyapı eksiklikleri, finansal zorluklar ve uluslararası izolasyon gibi birçok farklı faktörden kaynaklanmaktadır.

KKTC, uluslararası alanda tanınmadığı için sporcuları ve spor takımları birçok uluslararası spor organizasyonuna resmi olarak katılamamaktadırlar. Bu durum, KKTC'li sporcuların uluslararası deneyim kazanmasını engellerken, aynı zamanda ülkenin sporunu global

platformda tanıtma fırsatlarını da kısıtlamaktadır. Örneğin, futbol kulüpleri UEFA veya FIFA gibi organizasyonlara üye olamamaktadır, bu da sporcuların kariyer gelişimi açısından büyük bir engel teşkil etmektedir.

Spor sektöründe altyapı yatırımları, sporculara verilen destekler ve uluslararası organizasyonlara katılım için gerekli olan finansman sınırlıdır. KKTC'nin sınırlı ekonomik kaynakları, spor sektöründe büyük yatırımlar yapılmasını engellemektedir. Özellikle bütçe olanakları çerçevesinde spor federasyonları ve spor kulüplerine ayrılan payın yetersiz olması, yerel kulüplerin finansal açıdan zorlanması, sporcuların gelişimlerini sınırlamakta ve kulüplerin profesyonel düzeyde rekabet etme yeteneklerini zayıflatmaktadır.

KKTC'de spor sektörü yeterli sponsor desteği alamamaktadır. Spor kulüpleri ve federasyonlar, yeterli sponsorluk anlaşmaları yapamadığı için mali sıkıntılarla karşı karşıya kalmaktadır. Uluslararası tanınmama sorunu da büyük firmaların sponsorluk ilgisini azaltmaktadır.

KKTC'deki spor altyapısı, bazı alanlarda yetersiz kalmaktadır. Özellikle modern ve dünya standartlarına uygun spor tesislerinin sayısı sınırlıdır. Birçok spor kulübü, antrenman ve müsabaka yapacak uygun sahalar bulmakta zorlanmaktadır. Tesis eksikliği hem amatör hem de profesyonel sporcuların performanslarını olumsuz etkileyen faktörlerden biridir.

Mevcut spor tesislerinin bakımının yetersiz kalması ve modernizasyon eksikliği de ciddi bir sorundur. Tesislerin düzenli bakımlarının yapılmaması, sporcuların antrenman ve maç yapma koşullarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Spor dallarının gelişmesi için gerekli olan nitelikli antrenör sayısı yeterli değildir. Sporcuların profesyonel seviyede eğitilmesi için daha fazla uzman antrenöre ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca mevcut antrenörlerin mesleki gelişimlerine yönelik programlar da yetersiz kalmaktadır.

Okullarda ve üniversitelerde spor eğitimi programlarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Gençlerin sporla tanışması ve yeteneklerini geliştirebilmeleri için erken yaşta daha geniş kapsamlı spor eğitimi verilmesi önemlidir. Ancak bu alanda yeterli altyapı ve kaynak sağlanmamaktadır.

Genç sporcuların uluslararası arenada kendilerini gösterebilecekleri fırsatlar çok sınırlıdır. Türkiye ile bazı iş birlikleri olsa da bu işbirlikleri yeterli düzeyde değildir ve genç yeteneklerin uluslararası arenada gelişimi zorlaşmaktadır. Ayrıca, profesyonel spor kariyeri yapmak isteyen gençlerin, yurt dışında oynama fırsatlarına erişimleri sınırlıdır.

KKTC'deki yetenekli sporcular, yurt dışında daha iyi eğitim ve kariyer fırsatları bulabilmek için genellikle KKTC dışına çıkmaktadır. Bu durum, ülkenin yetenekli sporcularını kaybetmesine ve yerel spor seviyesinin düşmesine neden olmaktadır.

KKTC'nin doğal güzellikleri ve iklimi spor turizmi için büyük bir potansiyele sahiptir, ancak bu potansiyel tam olarak değerlendirilememektedir. Modern tesis eksiklikleri, uluslararası tanınmama ve ulaşım zorlukları gibi nedenler, spor turizminin gelişimini engellemektedir. Spor turizmi için altyapı yatırımlarının yetersizliği, bu sektördeki fırsatların kaçırılmasına neden olmaktadır.

Spor federasyonları ve kulüplerin organizasyon yapıları ve yönetim stratejileri yeterince güçlü değildir. Bu durum, spor faaliyetlerinin düzenlenmesinde ve sporcuların gelişiminde aksamalara neden olmaktadır. Ayrıca, spor yönetimi konusunda daha profesyonel ve uzun vadeli planlamalar yapılması gerekmektedir.

Sporun daha geniş kitlelere ulaşması ve uluslararası başarılar elde edilebilmesi için uzun vadeli planlamalara ihtiyaç vardır. Ancak spor sektöründe bu tür stratejik yaklaşımlar sınırlı kalmaktadır.

11.Sağlık

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) sağlık kavramını, ruhsal, bedensel ve sosyal bakımdan tam bir iyilik hali olarak tanımlamaktadır. Alternatif bir tanıma göre ise sağlık, kişinin fiziksel ve toplumsal çevresine ilişkin olarak beden ve zihnin düzenli biçimde çalışmasıdır. Kişi ve toplumun sağlığı, çevresel, davranışsal ve tıbbi olmak üzere üç ana unsurla ilişkilendirilir. Sağlığın korunup geliştirilmesi, ekonomik, sosyal, biyolojik ve fiziksel çevre şartlarının insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılmasıyla mümkündür. Ayrıca, toplum üyelerinin davranış ve yaşam tarzında gerekli değişikliklerin yapılması ve gerekli tıbbi yöntemlerin uygulanması sağlığın korunması ve iyileştirilmesi için kritik öneme sahiptir.

11.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde sağlık sektöründe hem kamu hem de özel sağlık hizmetleri sunulmaktadır. Kamu Sağlık Hizmetleri, Devlet Hastaneleri ve Sağlık Merkezleri tarafından sunulmaktadır. Kamu sağlık kurumlarında KKTC vatandaşlarına genellikle ücretsiz ya da düşük ücretle hizmet verilmektedir.

KKTC'de daha hızlı erişim, daha az bekleme süresi ve bazı durumlarda daha gelişmiş teknoloji sunan birçok özel hastane ve klinik bulunmakta olup özel sağlık hizmetleri ücretlidir.

KKTC'de tıp fakülteleri ve sağlık bilimleri ile ilgili eğitim veren üniversiteler bulunmaktadır. Türkiye ve diğer ülkelerden öğrenciler bu üniversitelere gelerek tıp eğitimi almaktadır.

KKTC, son yıllarda diş tedavisi, estetik cerrahi ve tüp bebek gibi alanlarda sağlık turizmi için de tercih edilen bir destinasyon haline gelmiştir.

Sağlık sektöründe yer alan sağlık hizmetlerinin yasal zemine oturtulması, hizmet kalitesinin artırılması ve güncel ihtiyaçlara cevap verilmesi amacı ile yeni hazırlanan veya güncellenen birçok mevzuat bulunmaktadır. KKTC Cumhuriyet Meclisi'nde görüşülmekte olan yasa tasarıları arasında Sağlık Hizmetleri Dairesi'nin (kuruluş görev ve çalışma esasları) Yasa Tasarısı, 112 Acil Sağlık ve Ambulans Hizmetleri Yasa Tasarısı ve Kimyasallar Yasa Tasarısı yer almaktadır. Ayrıca, Sağlık Bakanlığına bağlı daireler tarafından hazırlanan Doğal Mineralli Sular Hakkında Yasa Tasarısı da Meclis'e sunulmak aşamasındadır.

Revize çalışmaları devam eden değişiklik yasa tasarıları arasında ise İlaç ve Eczacılık Dairesi (Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları) (Değişiklik) Yasa Tasarısı, Tıp ve Kimya Laboratuvarları (Değişiklik) Yasa Tasarısı, Kronik Hastalıklar Hastanesi ve Özel Dal Hastaneleri (Değişiklik)

Yasası ve Temel Sağlık Hizmetleri Dairesi (Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları) Yasası bulunmaktadır.

Girne Bölgesi'nde artan nüfus nedeniyle 60 yataklı Girne Dr.Akçiçek Hastanesi'nin yetersiz kalması sonucu, 114 yatak kapasiteli Yeni Girne Hastanesi inşa edilmektedir. Yüksek risk taşıdığı gerekçesiyle Değirmenlik Sağlık Merkezi yıkılmış ve yeni binasının inşasına 2024'te başlanacaktır. Barış ve Ruh Hastalıkları Hastanesi'nde Çocuk Ergen Psikiyatri Servisi genişletilmiştir. Yine yapılan deprem dayanıklılık testi sonucunda yüksek risk taşıyan Thalassemia Merkezi'nin yıkımı planlanmakta olup, hizmetler Dr. Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi'ne taşınacaktır.

6 Şubat 2023 tarihin de Kahramanmaraş merkezli depremler sonrası KKTC Sağlık Bakanlığı, arama-kurtarma ve tıbbi destek için 17 doktor, 24 hemşire ve çeşitli uzmanlardan oluşan bir ekip gönderilmiştir. Depremzedelere tıbbi müdahale ve psikolojik destek sağlanmıştır.

KKTC Sağlık Bakanlığı, TC Dijital Dönüşüm Ofisi ile birlikte KKTC E-Devlet Programı'nın 3. fazında yer alan ve sağlık hizmetlerinin hızlı ve erişilebilir olmasını, yüksek standartlarda ve hasta odaklı hizmet sunmayı amaçlayan Sağlık Bilgi Sistemi Projesi'ni başlatmıştır. Proje ile sağlık personeli ve malzeme yönetimi, e-reçete, hekim randevu sistemi, acil sağlık hizmetleri, halk sağlığı bilgi sistemi gibi modüller devreye alınması öngörülmektedir.

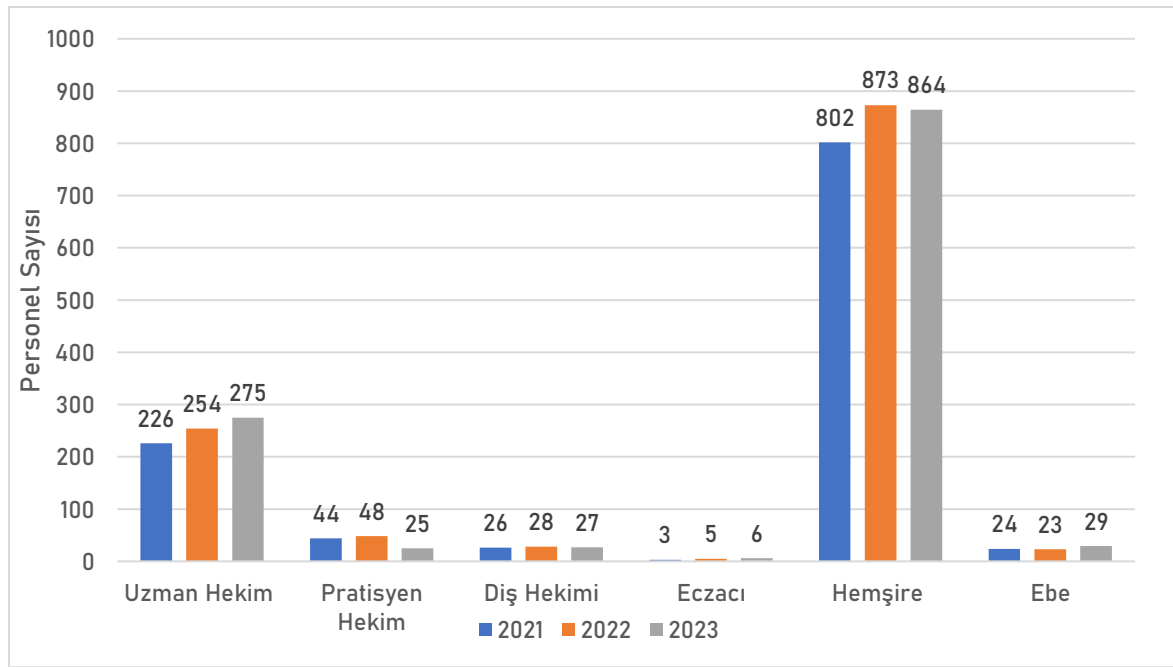
Sağlık Bakanlığı, 2023 yılında çeşitli eğitim faaliyetleri düzenlemiştir. Bunun yanı sıra Türkiye'de düzenlenen 17. Uluslararası Sağlıkta Kalite Akreditasyon ve Hasta Güvenliği Kongresi, Kanser Kayıtlılığı kapsamında "CanReg-5 Bilgisayar Programı" eğitimi, UMKE eğitimleri, Yoğun Bakım Hemşireliği eğitimlerine katılım sağlamıştır.

2022 yılının sonunda Yayım ve İstatistik Şubesi kurulmuş ve Nadir Hastalıklar Raporu ve Listesi, Ağız ve Diş Sağlığı Raporu ve 2022 Yılı Sağlık İstatistikleri Yıllığı yayımlanmıştır.

11.2. Kamu Tarafından Yürütülen Sağlık Hizmetleri

Ülkemizde, ihtisas eğitimi veren 1 eğitim hastanesi, 2 genel hastane, 2 bölge hastanesi, 5 özel dal hastanesi, kalabalık nüfuslu bölgelerde 13'ü kırsal 2'si kentsel olmak üzere 16 sağlık merkezi ve 3 sağlık ocağı sağlık hizmeti vermektedir. Hastane ve sağlık merkezlerinde uzman hekim, pratisyen hekim, diş hekimi, eczacı, hemşire, ebe ve çok sayıda yardımcı personel görev yapmaktadır (Şekil 2.11.1G ve Tablo 2.11.1).

Şekil 2.11.1G: Kamu Sağlık Servislerinde Çalışan Personel Sayısı



Kaynak: Sağlık Bakanlığı

Tablo 2.11.1: Kamu Sağlık Servislerinde Çalışan Personelin Bölgelere Göre Dağılımı

Kuruluş	Yıl ve Personel			Uzman Hekim			Pratisyen Hekim			Diş Hekim			Eczacı			Hemşire			Ebe		
	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023			
Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi	127	151	168	15	15	13	5	4	4		2	3	432	500	496	8	10	17			
Gazimağusa Devlet Hastanesi	43	39	42	3	6	6	1	2	2		1	1	130	132	134	8	5	5			
Girne Dr. Akçiçek Hastanesi	21	24	25	4	6	4	2	3	3				65	70	65	6	6	6			
Barış Ruh ve Sinir Hastalıkları	8	7	10							3	1	1	30	28	29						
Cengiz Topel Hastanesi	12	18	18	2	2	2	2	2	2		1	1	32	32	33	2	1	1			
Bülent Ecevit Rehabilitasyon Merkezi													9	10	10						
Kalkanlı Yaşam Evi				1									7	6							
Güzelyurt Sağlık Merkezi	2	3	2	1	1		2	2	2				8	9	8						
Lapta Sağlık Merkezi	2	2	1	1	1		3	3	1				8	7	8						
Ayşe Çoban Belet Serdarlı Sağlık Merkezi				1	1			1					2	3	4						
Akdoğan Sağlık Merkezi				1	1		1	1	1				7	8	8						
Geçitkale Sağlık Merkezi			1	1	1		1	1	1				8	7	8		1				
Dr. Orhan Müderrisoğlu İskele Sağlık Merkezi	3	2	1	2	2		1	1	1				7	9	10						
Havva Yekta Kurteli Mehmetçik Sağlık Merkezi				1	1								8	7	6						
Yeni Erenköy Sağlık Merkezi				2	2		1	1	1				8	8	9						
Esentepe Sağlık Merkezi				1	1			1	1				3	3	3						
İnönü Sağlık Merkezi													2	1	1						
Cesim Duran Dipkarpaz Sağlık Merkezi	1	1											6	5	6						
Lefkoşa Trenyolu Polikliniği	5	5	5	5	4		4	4	5				16	13	14						
Dr. Engin Arkan Değirmenlik Sağlık Merkezi	1				1		1						3	3							
Maraş Semt Polikliniği		1	1	1	1		1	1	1				5	6	5						
Lefke Sağlık Kliniği	1	1	1				1	1	1				2	2	2						
Dr Halil Onalt Dikmen Sağlık Merkezi				1	1								1	1	1						
Çamlıbel Sağlık Merkezi				1	1				1				3	3	4						
Akıncılar Sağlık Ocağı																					
Vadili Sağlık Ocağı																					
Merkez Bina + Kamu Dispanseri																					
Toplam	226	254	275	44	48	25	26	28	27	3	5	6	802	873	864	24	23	29			

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

Kamu tarafından yürütülen sağlık hizmetleri Temel Sağlık Hizmetleri, Yataklı Tedavi Hizmetleri, İlaç ve Ecza Hizmetleri ve Laboratuvar Hizmetleri olarak dört ana başlıkta değerlendirilmektedir.

11.2.1. Temel Sağlık Hizmetleri (Koruyucu Hekimlik Hizmetleri)

Temel Sağlık Hizmetleri Dairesi, 2023 yılında kanser tarama programlarını genişleterek sekiz sağlık merkezinde kanser tarama programı başlatmış olup erken tanı hizmetleri düzenli olarak yapılmaktadır.

Sıtma hastalığı ile savaşma çalışmalarını kapsamında sivrisinekle mücadele için belediyeler ve diğer paydaşlarla iş birliği yapılmış, Birleşmiş Milletler ara bölgesi içinde ilaçlamalar düzenli olarak yapılmıştır.

Çocukluk çağı aşı kampanyaları kapsamında ilkokul öğrencilerine gerekli aşılarda yapılmış, HPV aşısı konusunda bilgilendirme ve uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Diş sağlığı taramaları ve hijyen eğitimleri ilköğretim öğrencilerine verilmiş, ayrıca okul sağlığı eğitimleri düzenlenmiştir. Denetim faaliyetlerinde ise ambalajlanmış su, gıda işletmeleri, plaj ve havuz suları ve Legionella kontrolleri yapılmıştır. Kimyasallar Birimi ithal edilen ürünlerin kimyasal içeriklerini kontrol etmiş ve uygunsuz ürünlerin ithalatına izin vermemiştir. Kimyasallar Yasa Tasarısı, Meclis Alt Komitesinde görüşülmekte olup, ilgili paydaşlara yeni sistem hakkında bilgilendirme toplantıları yapılmaktadır.

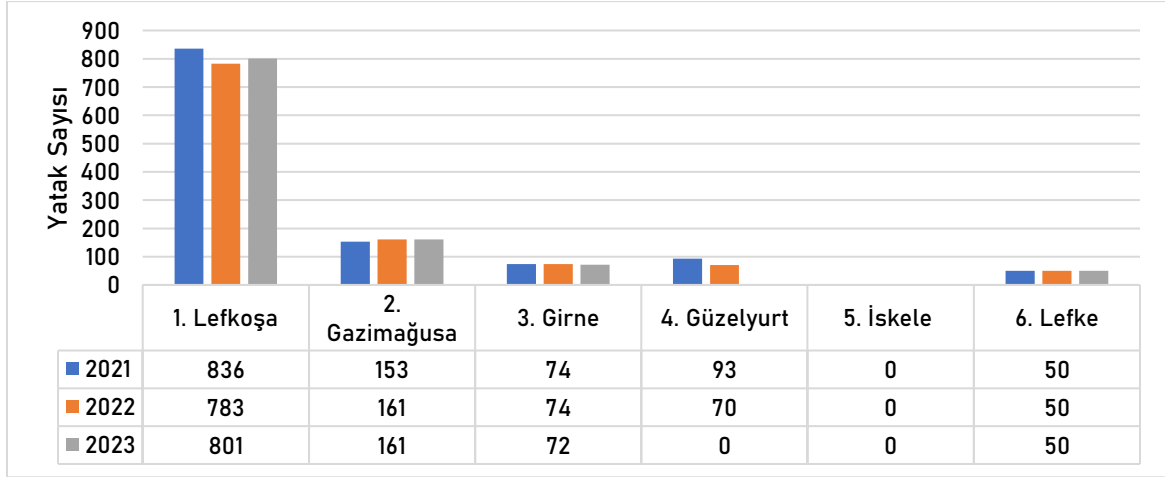
11.2.2 Yataklı Tedavi Hizmetleri

KKTC'deki hastaneler, ayakta ve yatılı olarak II. ve III. Basamak hekimliği hizmetleri sunan kurumlardır. Bu hastaneler 24 saat hizmet vermekte ve uzmanlık gerektiren hastalara yönelik poliklinikler ve yataklı servisler bulundurmaktadır. Ülkemizde kamu ve özel sağlık kuruluşlarında 1,597 yatak mevcut olup, yatak sayılarının ilçelere göre dağılımını şekil 2.11.2G ve 2.11.3G'de verilmektedir. Lefkoşa Dr. Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi, Gazimağusa Hastanesi, Dr.Akçiçek Hastanesi ve Cengiz Topel Hastanesi genel hastaneler olup, Barış Ruh ve Sınır Hastanesi, Kronik Hastalıklar Hastanesi, Talassemia Merkezi ve Radyasyon Onkoloji Merkezi vb. özel dal hastaneleri olarak faaliyet göstermektedir. Ayrıca, çeşitli uzmanlık alanlarında poliklinikler, laboratuvarlar, fizik tedavi merkezleri ve ameliyathaneler gibi hizmetler sunulmaktadır. Röntgen hizmetleri ve acil servis laboratuvar hizmetleri 24 saat kesintisiz hale getirildi.

Yıl içerisinde, hemşirelik hizmetleri faaliyetleri ile ilgili yoğun bakım, onkoloji ve acil servislerinde çalışan hemşirelere yönelik İstinye Üniversitesi katkılarıyla "Hemşireliğin

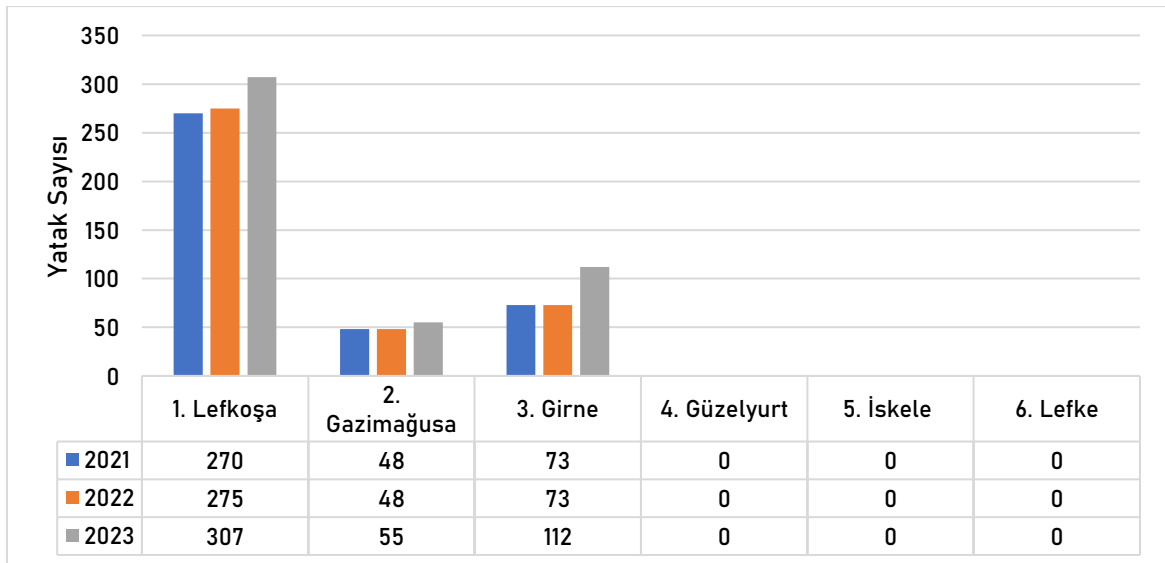
Güçlendirilmesi Merhamet Yorgunluğu" konulu online konferans düzenlenmiş ve Kalkanlı Yaşamevi, Bülent Ecevit Rehabilitasyon Merkezi ve Barış Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ndeki hastalara bakım verecek hasta ara bakım elemanlarına eğitimler devam etmiştir.

Şekil 2.11.2G: Kamu Sağlık Kuruluşlarının Yatak Sayılarının İlçelere Göre Dağılımı



Kaynak: Sağlık Bakanlığı

Şekil 2.12.3G: Özel Sağlık Kuruluşlarının Yatak Sayılarının İlçelere Göre Dağılımı



Kaynak: Sağlık Bakanlığı

11.2.3. İlaç ve Eczacılık Hizmetleri

İlaç ve Eczacılık Dairesi Yasası'nın günümüz koşullarına göre revize edilme çalışmaları devam etmektedir. Dijitalleşme ve yeniden yapılandırma çalışmaları kapsamında E-Sağlık, E-Eczane ve İlaç Takip sistemi için çalışmalar hızlandırılmıştır. Bu çalışmalar, stok takiplerinin etkin yapılması, ilaç israfının önlenmesi ve veri düzenlemesi gibi hedefleri içermektedir. Sosyal Sigortalar Dairesi ile entegre bir bilgi sistemi kurulmuş ve hastaların reçetelerini 6 aylık süreyle yazdırabilmesi sağlanmıştır. Ayrıca, devlet hastanelerinde ve sağlık ocaklarında yazılan ilaçların takibi için bir program geliştirilmiş ve Eylül 2023 ayında kullanıma açılmıştır. Bu sistem, ilaçların hangi depoya geldiği, hangi eczaneye gittiği ve kime ulaştığını izleme imkânı sunmaktadır. Yeşil reçete kontrol ve denetimleri için bir denetleme komitesi kurulması kararlaştırılmış ve paydaşlarla toplantılar yapılmaktadır.

11.2.4. Laboratuvar Hizmetleri

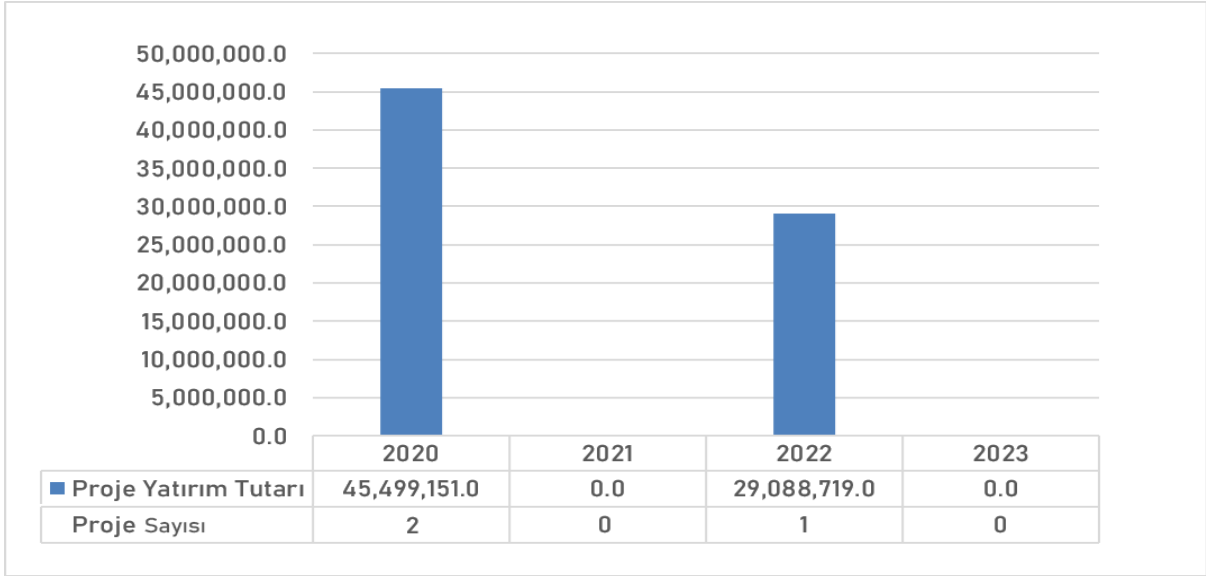
Devlet Laboratuvarı Dairesi, 2023 yılı itibarıyla toplam 40 personelle hizmet vermektedir. Yıl boyunca 13.284 başvuru kapsamında 16.159 örnek üzerinde çeşitli kimyasal, mikrobiyolojik, fiziksel analizler ve miktar tayinleri yapılmıştır. Laboratuvar, ilaç ve kimyasal analizler, pestisit kalıntı analizleri, adli kimya, besin analizleri, mikrobiyoloji ve radyobiyojji-çevre analizleri olmak üzere altı şubede faaliyet göstermektedir.

11.3 Özel Kesimde Yürütülen Sağlık Hizmetleri

Özel kesim sağlık hizmetleri, Sağlık Bakanlığı denetimindeki özel hastane, klinik, eczane ve laboratuvarlarda verilmektedir. Özel sağlık kuruluşları 37/2012 sayılı Özel Hastane, Özel Dal Hastanesi, Özel Klinik, Özel Dispanser ve Özel Muayenehaneler (Denetim) Yasası uyarınca denetlenmektedir.

Özel sektör yatırımlarının teşvik edilmesi amacıyla, özel sağlık yatırımları dahil, değiştirilmiş şekliyle 47/2000 sayılı Teşvik Yasası uyarınca, 2001 yılından beri yatırım projelerine Teşvik Belgesi verilmektedir. 2020-2023 yılları arasında, Devlet Planlama Örgütü tarafından teşviklendirilen özel sağlık kuruluşu sağlık yatırım projesinin 3 adet olup, toplam sabit yatırım tutarı ise 74.587.870 TL'dir.

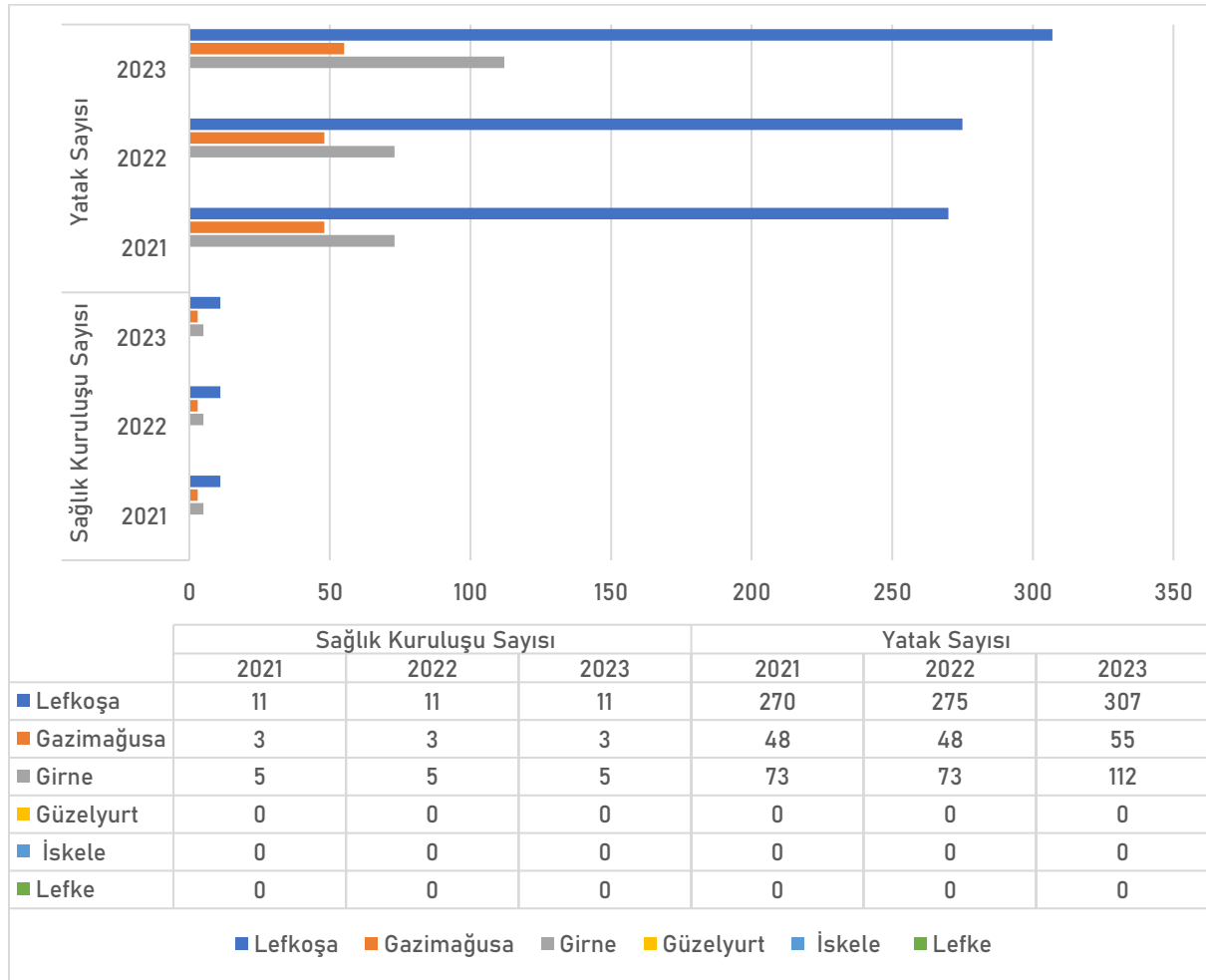
Şekil 2.11.4G: Devlet Planlama Örgütü Tarafından Teşviklendirilen Özel Sağlık Yatırım Projelerinin Sayısı ve Yatırım Tutarı (Milyon TL)



Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Son yıllarda ülkemizde sağlık hizmeti sunan özel sağlık kuruluşları ile tüp bebek merkezlerinin sayısı giderek artmaktadır. Son üç yıla ait özel sağlık kuruluşlarının ve bu kuruluşların yatak sayılarının ilçelere göre dağılımları şekil 2.11.5G’de verilmektedir. Buna göre 2023 yılında Lefkoşa’da 11, Gazimağusa’da 3, Girne’de 5 olmak üzere toplam 19 özel sağlık kuruluşu mevcuttur. Bu kuruluşların 2023 yılı yatak sayısı toplamı ise 474’dür.

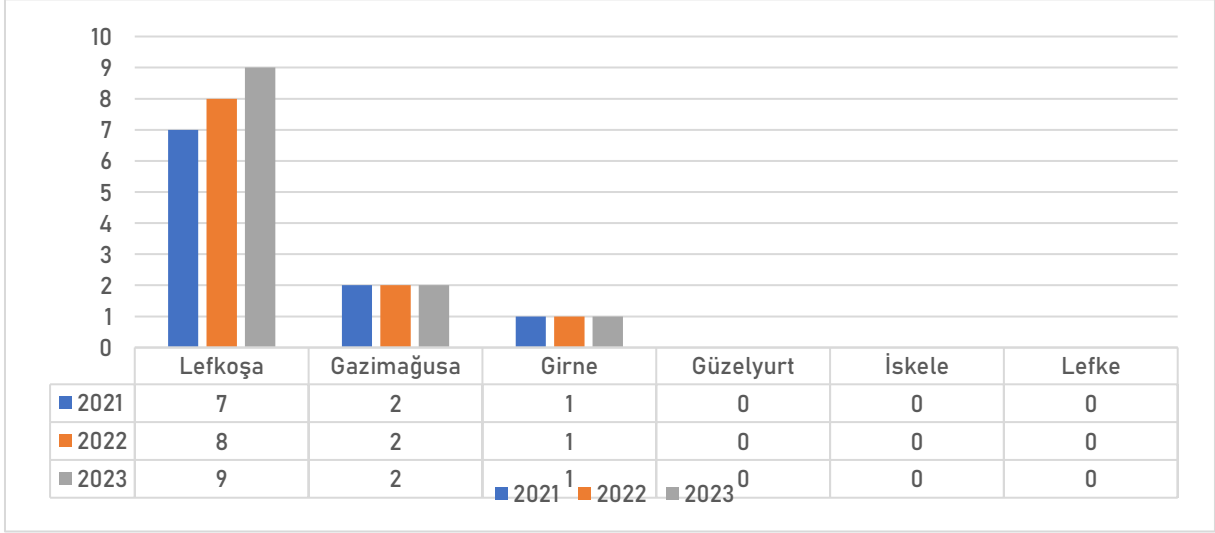
Şekil 2.11.5G: Özel Sağlık Kuruluşlarının ve Bu Kuruluşlara Bağlı Yatak Sayılarının İlçelere Göre Dağılımı



Kaynak: Sağlık Bakanlığı

2021-2023 yılları arasında ülkemizde faaliyet gösteren tüp bebek merkezlerinin ilçelere göre dağılımı şekil 2.11.6G’de verilmektedir. 2023 yılında Lefkoşa’da 9, Gazimağusa’da 2 ve Girne’de 1 olmak üzere toplam 13 tüp bebek merkezi faaliyet göstermektedir.

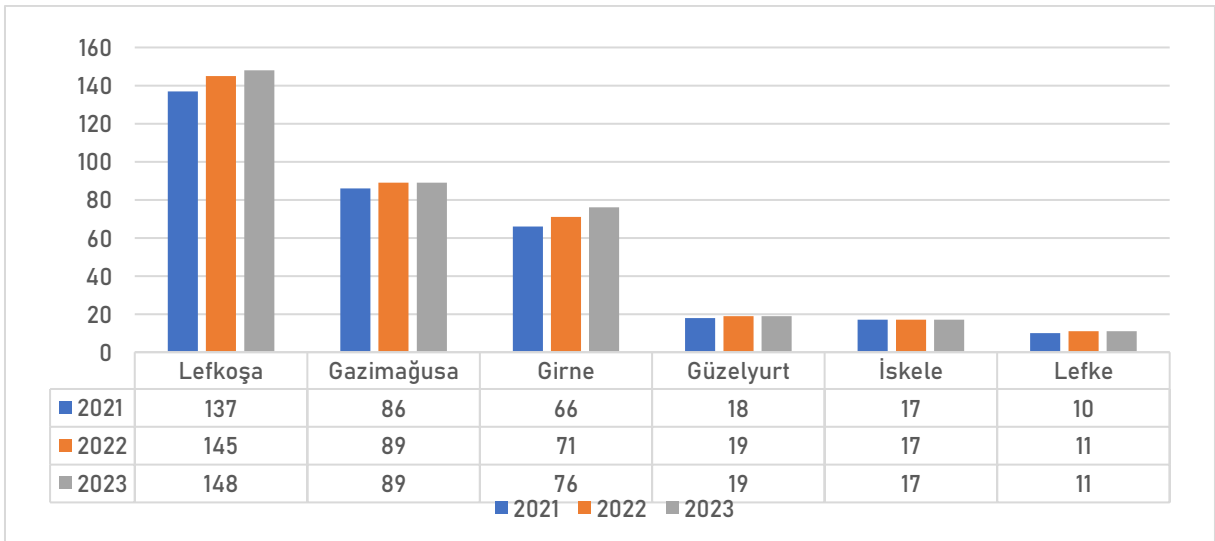
Şekil 2.11.6G: Tüp Bebek Merkezi Sayısının İlçelere Göre Dağılımı



Kaynak: Sağlık Bakanlığı

Ülkemizde faaliyet gösteren eczanelerin ilçelere göre dağılımı şekil 2.11.7G’de verilmektedir. 2023 yılında Lefkoşa’da 148, Gazimağusa’da 89, Girne’de 76, Güzelyurt’ta 19 ve İskele’de 17 ve Lefke’de de 11 olmak üzere toplam 360 eczane faaliyet göstermektedir.

Şekil 2.11.7G: Eczanelerin Sayısının İlçelere Göre Dağılımı

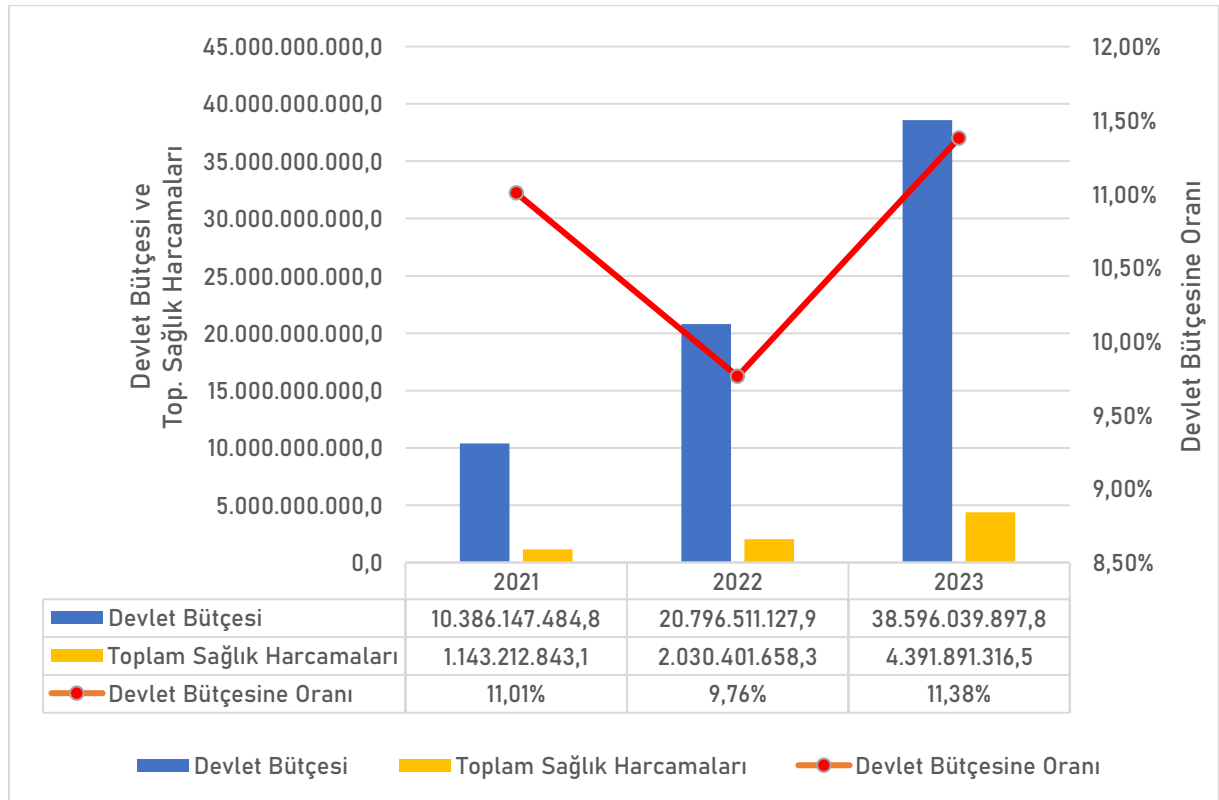


Kaynak: Sağlık Bakanlığı

11.4. Sağlık Harcamaları

Ülkemizde kamu sağlık harcamaları, Sağlık Bakanlığı bütçesinden karşılanmaktadır. Şekil 2.11.8G’de 2021’den 2023 yılına kadar olan devlet bütçesi, toplam sağlık harcamaları ve sağlık harcamalarının bütçeye oranını göstermektedir. Tabloda yapılan incelemede, son üç yıl içinde bütçede iki katın üzerinde bir artış olduğunu ve sağlık harcamalarının da her yıl iki katına yakın artış gösterdiğini görülmektedir. Genel olarak bakıldığında Devlet Bütçesi’nin her yıl büyük bir artış göstermekte olduğu ve sağlık harcamalarının da bu bütçe artışına paralel şekilde büyümeye devam ettiği gözlemlenmektedir. 2022’de sağlık harcamalarının bütçe içerisindeki payı düşmüş olmasına rağmen 2023’te tekrar artış göstermekte olduğu görülmektedir.

Şekil 2.11.8G: Kamu Sağlık Harcamalarının Devlet Bütçesi’ne Oranı

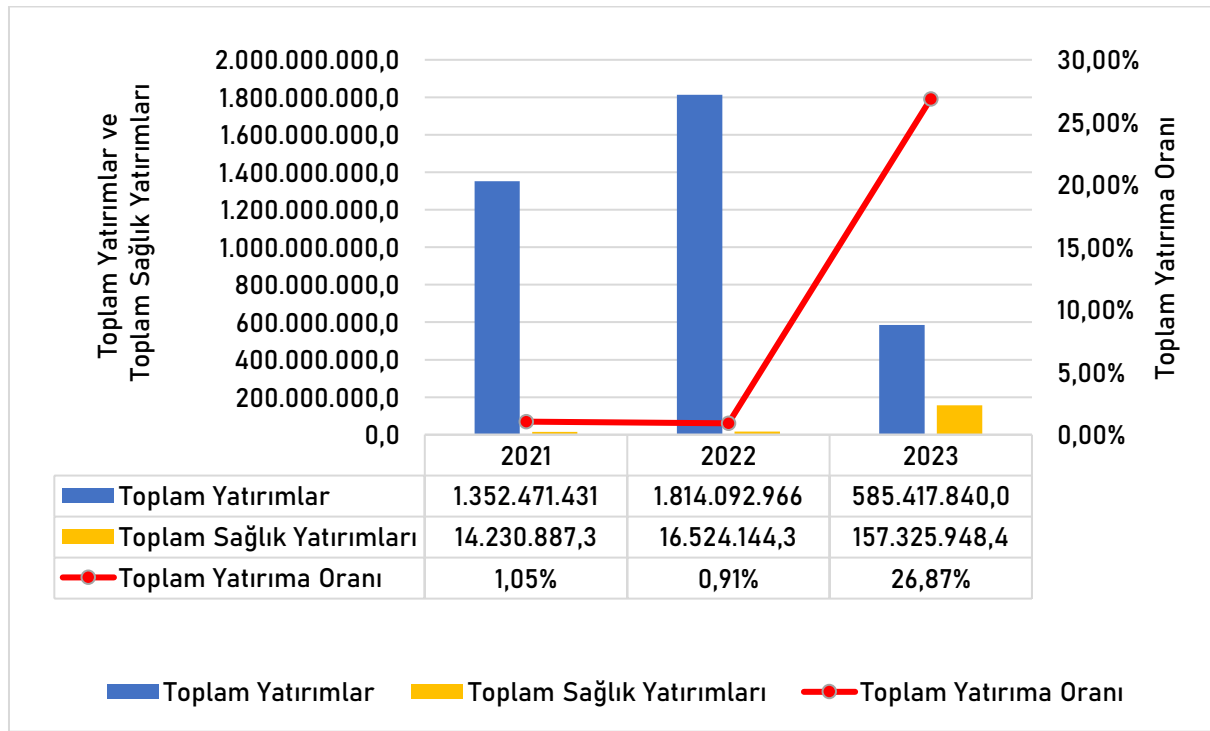


Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

11.5. Sağlık Yatırımları

2021 ve 2022 yıllarında toplam yatırımlar artış göstermiş olmasına rağmen, sağlık yatırımlarının toplam yatırımlar içerisindeki oranı düşük kalmıştır. 2023 yılında ise toplam yatırımlar azalmasına rağmen sağlık yatırımlarının oranında büyük bir artış yaşanmıştır (şekil 2.11.9G). Bu durum, 2023'te genel yatırımlar azalırken sağlık sektörüne yapılan yatırımların önceliklendirildiğini ve önemli bir büyüme kaydettiğini göstermektedir.

Şekil 2.11.9G: Kamu Sağlık Yatırımlarının Toplam Yatırımlar İçindeki Payı



Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

11.6. Sorunlar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde sağlık sektörü, çeşitli yapısal ve yönetsel sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunlar sağlık hizmetlerinin kalitesini ve erişilebilirliğini olumsuz etkileyebilmektedir. KKTC'deki sağlık sektöründeki bazı temel sorunlar:

Yetersiz altyapı ve donanım nedeniyle Devlet hastanelerinin birçoğu, modern tıbbi cihaz ve altyapı bakımından eksik kalmaktadır. Teknolojik yetersizlik, tanı ve tedavi süreçlerini olumsuz etkileyebileceği gibi yoğun bakım üniteleri ve ameliyathaneler gibi kritik bölümlerdeki ekipman eksikliği, hastaların yeterli tedaviye zamanında ulaşmasını zorlaştırabilmektedir. KKTC'nin sağlık hizmetlerinde bazı tedavi ve operasyonlar için Türkiye veya diğer ülkelere

bağımlı olması, acil tedavi gerektiren hastalar için zaman kaybına neden olabilmektedir. Yeterli tedavi altyapısının olmaması, bu bağımlılığı artırmaktadır.

Ayrıca, deprem riskine karşı sağlık kuruluşlarında hazırlıkların eksikliği de dikkat çekmektedir. Bazı sağlık merkezlerinin depreme dayanıklı olmaması, olası bir doğal afet durumunda hizmetlerin aksamasına ve güvenlik risklerine yol açacağı değerlendirilmektedir.

KKTC'de bazı tıp branşlarında uzman hekim eksikliği yaşanmaktadır. Bu durum, özellikle karmaşık ve uzmanlık gerektiren sağlık sorunlarının tedavisinde sıkıntı yaratabilmektedir. Bazı hastalar, gerekli uzmanlık alanlarında hizmet alamadıkları için yurt dışına gitmek zorunda kalmaktadır.

Personel ve kaynak yetersizliği de bir diğer sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Hemşire, doktor ve diğer sağlık personeli sayısındaki yetersizlik, sağlık çalışanlarının iş yükünü artırmakta ve hizmet kalitesini düşürebilmektedir. Sağlık çalışanlarının fazla mesai yapması ve yoğun tempoda çalışması, iş verimini düşürmekte ve sağlık sorunlarına yol açabilmektedir.

KKTC'de ilaç ve tıbbi malzeme tedariki konusunda zaman zaman sıkıntılar yaşanmaktadır. İlaç fiyatlarındaki dalgalanmalar ve bazı ilaçların teminindeki güçlükler hastaların tedavi süreçlerini olumsuz etkileyebilmektedir. Ayrıca, İlaç ve Eczacılık Hizmetleri ile ilgili mevzuatın güncellenmesi süreci devam etmesi ve yasaların hala günümüz koşullarına tam uyarlanamamış olması, eczacılık hizmetlerinde modern uygulamaların hayata geçmesini geciktirmektedir.

Sağlık hizmetlerinin dijitalleşmesindeki sürecin yavaş ilerlemesi nedeni ile Sağlık Bilgi Sistemi Projesi'nin tamamlanmaması, bu sürecin zaman alacağını ve sağlık hizmetlerinin dijital altyapıdan yeterince yararlanamayacağını göstermektedir. Bu süreçteki gecikmeler, hasta memnuniyetini ve sağlık hizmetlerinin verimliliğini olumsuz etkilemektedir.

Yeşil reçete denetimleri için denetleme komitesi kurulmasına karar verilmiş olmasına rağmen denetimler henüz yeterince yaygın ve etkili olamamaktadır. Uyuşturucu ve psikoaktif ilaçların kullanımına yönelik denetimlerin daha sıkı yapılması ve sistemin daha şeffaf hale getirilmesi zaruridir.

KKTC'de geniş kapsamlı bir genel sağlık sigortası sistemi mevcut olmadığından özel sağlık sigortası olanlar dışında, halkın büyük bir kısmı sağlık hizmetlerine erişimde sıkıntılar yaşamaktadır. Sağlık hizmetlerinden faydalanabilmek için kişilerin ciddi miktarlarda ödeme yapması gerekmekte, bu da sağlık hizmetlerine erişimde adaletsizliğe yol açmaktadır.

Devlet hastanelerinin sunduğu hizmetler, özel hastanelere göre daha sınırlıdır. Özel hastaneler daha modern ekipman ve daha kısa bekleme süreleri ile hizmet sunsa da bu hizmetlerin yüksek maliyeti birçok vatandaş için erişilemez durumdadır.

Veri yönetimi ve analiz eksiklikleri de dikkati çekmektedir. Bebek ve çocuk ölümleri ile nadir hastalıklar gibi kritik sağlık sorunlarına dair verilerin henüz yeterince sistematik ve kapsamlı bir şekilde yönetilmemesi, sağlık planlamasında sorunlara yol açabilir. Ayrıca, hazırlanan raporların etkinliğinin artırılması için daha kapsamlı veri tabanları ve analiz sistemlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Koruyucu sağlık hizmetlerine yönelik çalışmalar yapılmasına rağmen, bu hizmetlerin yeterince yaygın ve etkili olmadığı gözlemlenmektedir. Kanser taramaları, aşı kampanyaları ve halk sağlığı programları gibi önemli projeler başlatılmış olsa da bu programların daha geniş kitlelere ulaşması ve toplum sağlığı üzerindeki etkilerinin artırılması için ek çaba gerekmektedir.

Bütçe ve kaynak yetersizliği, sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi ve büyük projelerin hayata geçirilmesinde önemli bir zorluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni hastane inşaatları, dijitalleşme projeleri ve altyapı güçlendirme çalışmaları gibi büyük ölçekli yatırımlar, ciddi mali kaynak gerektirmektedir. Bu tür projelerde yaşanabilecek finansal yetersizlikler, projelerin tamamlanmasını geciktirebileceği gibi sağlık hizmetlerinin kalitesini olumsuz etkileyebilmektedir. Ayrıca, kaynak tahsisinde ve finansal yönetimde karşılaşılan zorluklar, yasa tasarılarının hayata geçirilmesi süresinin uzaması sağlık sisteminin ihtiyaç duyduğu modernizasyonu geciktirmektedir.

KKTC'de tıp eğitimi veren üniversiteler bulunmasına rağmen, tıp fakülteleri ve araştırma merkezlerinin sayısının yetersizliği sağlık hizmetlerinin gelişmesi için gerekli olan bilimsel araştırmaların yapılmasına ve tıp eğitiminin kalitesine etki etmektedir.

12.Çalışma ve Sosyal Güvenlik

12.1. Çalışma Yaşamı

Çalışma yaşamı, bireylerin iş hayatında geçirdikleri zamanı ve bu süre boyunca içinde buldukları şartları tanımlayan bir kavramdır. Bu kavram, işçilerin ya da çalışanların mesleki sorumlulukları, hakları, işverenlerle olan ilişkileri, çalışma koşulları ve iş hayatını etkileyen hukuki düzenlemeleri kapsamaktadır.

Çalışma yaşamını işçi ve işveren ilişkileri, çalışma koşulları, işçi hakları, çalışma süreleri, iş güvenliği ve sağlığı, işsizlik ve istihdam politikaları, toplu iş sözleşmeleri ve sendikalar ile eşitlik ve çeşitlilik unsurları oluşturmaktadır.

Her ülke, çalışma yaşamını düzenleyen çeşitli yasalara sahiptir.

12.1.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki çalışma yaşamı, kendi özel yasal düzenlemeleri, ekonomik koşulları ve iş piyasası dinamiklerine sahiptir. KKTC'deki çalışma yaşamını etkileyen faktörler arasında sosyal, ekonomik ve politik durumlar, iş gücü yapısı ve yasal düzenlemeler yer almaktadır.

KKTC'de çalışma hayatı, İş Yasası kuralları tahtında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yürütülmekte ve ilgili diğer yasal düzenlemelerle belirlenmektedir. Bu yasalar, çalışanların hakları, işveren sorumlulukları, çalışma koşulları ve iş sağlığı gibi alanları kapsamaktadır.

KKTC'de çalışma saatleri genel olarak haftada 40 saat olarak belirlenmiştir. Fazla mesai, işveren ve işçi arasında anlaşmaya bağlıdır ve genellikle iş yasasında belirtilen şekilde, ek ödeme veya izin karşılığında gerçekleştirilmektedir.

KKTC'de çalışanlar, sosyal güvenlik hakları kapsamında sigortalanmak zorundadır. Sosyal Sigortalar Dairesi, çalışanların emeklilik, iş kazası, hastalık gibi durumlarda güvence altına alınmasını sağlamak ve ayrıca, işçiler, yıllık izin, resmî tatil, hastalık izni gibi haklara sahiptir. KKTC'de asgari ücret belirli aralıklarla hükümet ve ilgili işçi-işveren sendikaları arasında müzakere edilerek belirlenmektedir. Asgari ücretin belirlenmesi, ülkedeki yaşam standartları ve ekonomik koşullar göz önünde bulundurularak yapılmaktadır.

KKTC'de, işçiler işten çıkarılmaya karşı belirli haklarla korunmaktadır. Ayrıca, işten çıkarmalar, yasal dayanaklar olmadan yapılamamaktadır. KKTC'de işçilerin haklarını savunmak ve daha iyi çalışma koşulları elde etmek için sendikalaşma yaygındır. Sendikalar,

toplu iş sözleşmeleri yoluyla çalışanların haklarını ve çıkarlarını korumaktadır. Ülkede hem kamu hem de özel sektörde aktif olan çeşitli sendikalar bulunmaktadır. Bu sendikalar, işçilerin haklarını savunmak ve işverenlerle müzakere etmek için güçlü bir role sahiptir.

KKTC'de çalışmak isteyen yabancılar için çalışma izni zorunludur. Özellikle Türkiye'den gelen işçiler, KKTC iş piyasasında önemli bir yer tutmaktadır. Yabancı işçiler için düzenlenen yasal düzenlemeler hem işçi haklarını korumak hem de yerel iş gücünü desteklemek amacıyla yürürlüğe konulmuştur.

İş sağlığı ve güvenliği, KKTC'deki çalışma yaşamının önemli bir parçasıdır. İşverenlerin, iş yerinde güvenli bir ortam sağlama yükümlülüğü vardır ve bu konuda işçiler için gerekli tedbirleri almak zorundadır. İş kazalarını önlemek için çeşitli yönetmelikler ve düzenlemeler uygulanmaktadır. KKTC'de işsizlik oranı, ekonomik dalgalanmalara bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Ekonomik krizler, pandemi gibi faktörler işsizlik oranlarını artırabilmektedir.

12.1.1.1. Hanehalkı İşgücü Anketi'ne Göre İstihdam

Çalışma kısaca üretim sürecine katılmayı, istihdam ise belli bir dönem içerisinde işi olup ekonomik faaliyette bulunanları ifade etmektedir.

Hanehalkı İşgücü Anketleri, KKTC'de İşgücü Piyasası için önemli bir veri kaynağı oluşturmaktadır. Ülkemizdeki ilk Hanehalkı İşgücü Anketi Ekim 2004 tarihinde yapılmıştır. Bu anketlerin amacı KKTC'deki işgücünün yapısını ortaya koymak, istihdam edilenlerin, ekonomik faaliyet, meslek, işteki durum ve çalışma süresi, işsizlerin ise; iş arama süresi ve iş aradıkları meslek ve benzeri özellikleri hakkında bilgi derlemektir.

Hanehalkı İşgücü Anketi, KKTC'de yaşayan ve kurumsal olmayan sivil nüfus kapsamında yer alan yabancı uyruklular da dahil olmak üzere hanehalkı özelliği teşkil eden yerlerde uygulanmaktadır. Tablo 2.12.1'de iktisadi faaliyet kollarına göre istihdam görülmektedir.

Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre 2022 yılında ülkemizde 15 ve daha yukarı yaştaki kurumsal olmayan sivil nüfus (çalışma çağındaki nüfus) 301.137 kişi olarak saptanmıştır. İstihdam edilen kişi sayısı ise 138.609 olmuştur. Bu dönemde istihdam edilen nüfusun çalışma çağındaki nüfusa (ÇÇN) oranı %46,0 olarak gerçekleşmiştir. 2023 yılında istihdam edilen nüfus 148.211 kişi olmuştur. Aynı dönemde ÇÇN 306.908 kişiye ulaşmıştır. Bu dönemde istihdam edilen nüfusun ÇÇN oranına bakıldığında %48,3 olduğu görülmektedir. Diğer bir ifade ile çalışabilir nüfusun %51,7'sinin çalışmadığı anlaşılmaktadır. Çalışmayan bu kesimi ev kadınları, askerler, öğrenciler, işsizler, çalışamaz durumda olanlar, emekliler vb. oluşturmaktadır (tablo 2.12.2).

Tablo 2.12.1: Hanehalkı İşgücü Anketlerine Göre İstihdamın İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı¹ (2021-2023)

	2021	%Pay	2022	%Pay	2023	%Pay
Tarım, Ormancılık, Avcılık ve Balıkçılık	4.478	3,6	5.797	4,2	4.413	3,0
Madencilik ve Taşocakçılığı	28	0,0	165	0,1	31	0,0
İmalat Sanayi	9.366	7,4	10.431	7,5	10.503	7,1
Elektrik, Gaz, Su, Kanalizasyon, Atık Su Arıtımı	1.490	1,2	1.108	0,8	3.524	2,4
İnşaat	12.084	9,6	13.668	9,9	16.973	11,5
Toptan ve Perakende Ticaret	22.763	18,1	25.137	18,1	28.176	19,0
Lokanta ve Oteller	12.455	9,9	14.171	10,2	16.379	11,1
Ulaştırma, Depolama, Haberleşme ve Yayıncılık, Programcılık	6.780	5,4	7.276	5,2	8.310	5,6
Mali Aracı Kuruluşlar	4.324	3,4	4.757	3,4	5.005	3,4
Gayrimenkul, Kiralama, Teknik ve İdari Hizmet Faaliyetleri	9.756	7,8	7.439	5,4	10.423	7,0
Kamu Yönetimi	13.425	10,7	18.242	13,2	15.180	10,2
Eğitim Hizmetleri	11.843	9,4	14.770	10,7	14.631	9,9
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	6.361	5,1	5.571	4,0	7.374	5,0
Diğer Toplumsal Hizmetler	10.587	8,4	10.077	7,3	7.291	4,9
Toplam	125.740	100,0	138.609	100,0	148.213	100,0

İktisadi faaliyet kodlama sistemi NACE Rev.2 kullanılmaktadır.

¹Sektörlerin toplamı yuvarlamadan dolayı genel toplamı vermeyebilir.

Kaynak: İstatistik Kurumu

Tablo 2.12.2: Hanehalkı İşgücü Anketlerine Göre Bazı Temel Göstergeler (2021-2023)

	2021	2022	2023
Çalışma Çağındaki Nüfus (ÇÇN)	311.479	301.137	306.908
İşgücü	136.385	147.949	156.199
İşgücüne Katılma Oranı (%)	43,8	49,1	50,9
İstihdam	125.739	138.609	148.211
İşsiz Sayısı	10.646	9.340	7.988
İşsizlik Oranı (%)	7,8	6,3	5,1
Genç Nüfusta İşsizlik Oranı ¹ (%)	21,4	19,2	14,9

¹15-24 yaş grubunda olanlar.

Kaynak: İstatistik Kurumu

12.1.1.2. İstihdam Destek Merkezi (İDM)

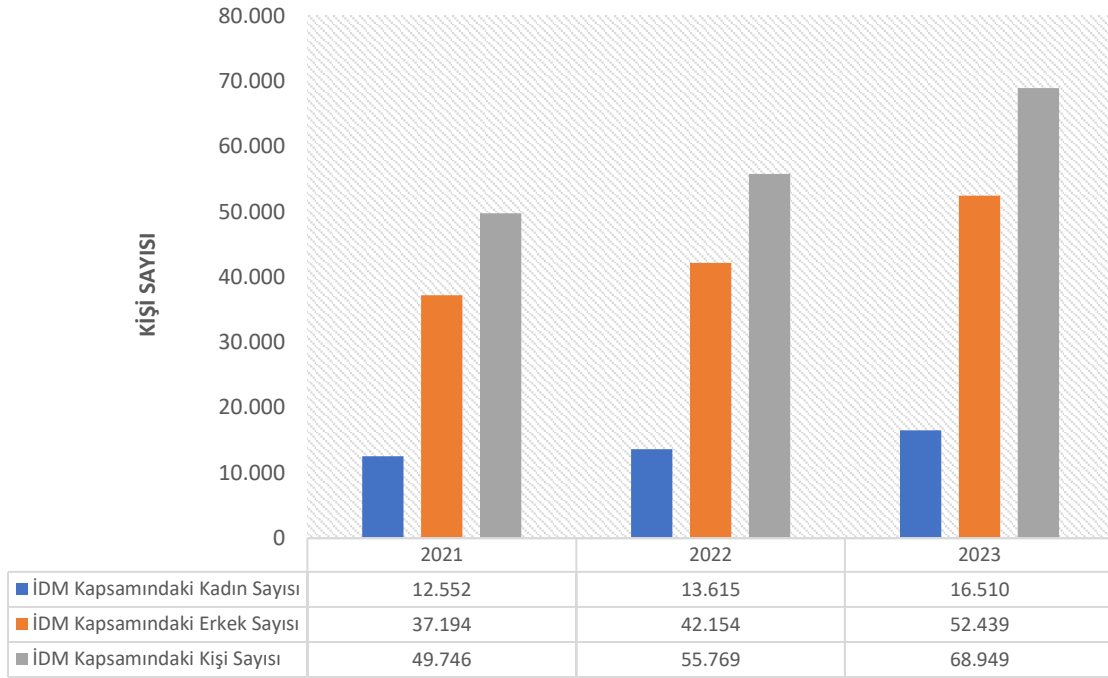
Yerli istihdamın desteklenmesine yönelik olarak Şubat 2009'dan itibaren Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı İhtiyat Sandığı Dairesi bünyesinde "Teşvik Prim Sistemi" olarak adlandırılan yeni bir prim uygulamasına başlanmıştır. Buna göre 1 Ocak 2008 tarihinden başlayarak ilk kez İhtiyat Sandığı Dairesi'ne kaydı yapılan yabancı uyruklu çalışanlar ile daha önce İhtiyat Sandığı Dairesi'ne kaydı olup olmadığına bakılmaksızın 1 Şubat 2009 tarihinden sonra yurtdışından çalışma maksadı ile gelen yabancı uyruklular için işverenleri, brüt maaş veya ücretlerinin %5'i oranında yerli istihdamına katkı primini, İhtiyat Sandığı'na yatırmakla yükümlü kılınmıştır. Böylece işverenin yabancı uyruklu çalışanın aylık maaş ve ücretinin %5'i oranında İhtiyat Sandığı Dairesi'ne yatıracağı yerli istihdamına katkı primi, yerli istihdamı teşvik amacı ile kullanılması sağlanmıştır.

Yerli istihdamı teşvik uygulaması işverenler açısından Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren ve sosyal güvenlik kuruluşlarına borcu olmayanları kapsamına alırken çalışanlar açısından KKTC yurttaşı; üniversite veya yüksekokul mezunları, meslek lisesi mezunları ile Milli Eğitim Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen meslek edindirme kurslarından mezun olanları kapsamaktadır. İşkolları açısından ise turizm ve basın yayın kapsama alınmıştır.

Uygulamada ortaya çıkan hukuksal durum nedeniyle 49/2009 sayılı yasa ile İhtiyat Sandığı Yasası'nda yapılan tadilatlar, 6/2010 sayılı İhtiyat Sandığı (Değişiklik) Yasası ile iptal edilerek "Teşvik Prim Sistemi Uygulaması" sonlandırılmıştır. Yine 6/2010 sayılı İhtiyat Sandığı (Değişiklik) Yasası ile Esas Yasa'da yapılan değişikliklere bağlı olarak 2013 yılında çıkarılan "Yerel İşgücü İstihdamının Desteklenmesi Tüzüğü" ile İstihdam Destek Merkezi (İDM) oluşturularak uygulamaya tekrar başlanmıştır.

5 Aralık 2013 tarihinde yürürlüğe giren "Yerel İşgücü İstihdamının Desteklenmesi Tüzüğü" ile özel sektörde yapılacak yeni istihdamlar desteklenmektedir. Bu kapsamda işverene, yeni istihdam ettiği çalışanları için ödemiş olduğu sosyal güvenlik primlerinin işveren katkısı ile İhtiyat Sandığı depozit miktarları üzerinden belirlenmiş sürede teşvik ödemesi yapılmaktadır. Diğer bir anlatımla işverenler Sosyal Sigortalar Dairesi'ne ve İhtiyat Sandığı Dairesi'ne çalışanlar için yaptıkları işveren mükellefiyetlerinden belirli bir süre muaf olmaktadır. İDM kapsamındaki yabancı uyruklu kişi sayıları, şekil 2.12.1G'de verilmiştir.

Şekil 2.12.1G: İstihdam Destek Merkezi Kapsamındaki Kişi Sayısı (2021-2023)



Kaynak: İhtiyat Sandığı Dairesi

12.1.1.3. Çalışma Dairesi

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Çalışma Dairesi, Kuzey Kıbrıs'ta çalışma hayatını düzenleyen ve işçi-işveren ilişkilerini denetleyen devlet kurumudur. Çalışma Dairesi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet göstermektedir.

2022 yılında Çalışma Dairesi'ne 930 kişinin iş isteğiyle müracaat ettiği, 2023 yılı Ağustos ayı itibarıyla ise sayının artarak 1.344 kişiye ulaştığı görülmektedir (Tablo 2.12.3).

Tablo 2.12.3: Kayıtlı Tamamen İşsizlerin İstihdamı Genel Görünüm Tablosu (2021-2023)

Yıllar	2021	2022	2023 ¹
Yıl İçinde İş İsteğiyle Müracaatlar	2.394	930	1.344
İşe Yerleştirilenler	44	15	14
Kayıttan Düşenler	2.824	*	*
Yıl Sonu İtibarıyla İş İsteği ile Bekleyenler	375	*	*
İşe Yerleştirilenlerin, İş İsteği ile Müracaat Eden Kişilere Oranı (%)	1,8	1,6	1,0

*Temin edilemedi

¹Ağustos sonu itibarıyla

Kaynak: Çalışma Dairesi

Tablo 2.12.3'e bakıldığında 2022 yılında iş isteği ile müracaat eden kişi sayısının 2021 yılına göre azaldığı görülmektedir. Müracaat eden kişilerin %1,6'sı (15 kişi) işe yerleştirilmiştir. 2022 yılında Çalışma Dairesi tarafından yapılan işe yerleştirmelerde gerileme olmuştur. 2023 yılı Ağustos sonu itibarıyla toplam 14 işe yerleştirme yapılmıştır.

2022 yılında 2.304'ü iş ve 286'sı cihaz olmak üzere toplam 2.590 teftiş yapılmıştır. Aynı dönemde 311 çalışma izni olmayan işçi tespit edilip gerekli işlemler yapılmıştır. Tespit edilen çalışma izni olmayan işçilerin 202'sinin pasaportla, 109'unun ise kimlikle KKTC'ye giriş yaptığı belirlenmiştir.

2023 yılı Ağustos sonu itibarıyla 2.511 iş ve 72 cihaz olmak üzere toplam 2.583 teftiş yapılmıştır. Bu teftişler neticesinde çalışma izni olmayan 377 işçi tespit edilmiştir. Bu işçilerin 124'ü kimlik 253'ü ise pasaportla KKTC'ye giriş yapmıştır.

Çalışma hayatında dikkatsizlik, umursamazlık, tedbirsizlik ve beklenmedik nedenlerle ortaya çıkan iş kazaları, bir yandan milli ekonomide kayba yol açarken, diğer yandan çalışanların, güçlerini veya hayatlarını kaybetmelerine neden olmaktadır.

2022 yılında önceki yıla göre iş kazalarında %8,1 artış olmuştur. 2023 yılı Ağustos ayı sonu itibarıyla 228 iş kazası gerçekleşmiştir. Bu dönemde iş kazası kaynaklı ölümlerin iş kazalarına oranı ise %4,4 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 2.12.4).

Tablo 2.12.4: İş Kazaları ve Neticeleri

	2021	2022	2023 ¹
İş Kazası	285	308	228
Yaralanan Kişi Sayısı	277	300	218
Ölen Kişi Sayısı	8	8	10
Ölümlerin İş Kazalarına Oranı (%)	2,8	2,6	4,4

¹ Ağustos sonu itibarıyla

Not: İş kazaları Çalışma Dairesi'ne bildirilenleri kapsamaktadır

Kaynak: Çalışma Dairesi Aylık ve Yıllık Faaliyet Raporları

12.1.1.4. Asgari Ücret

Çalışma hayatı içerisinde oldukça önemli bir yeri olan ve vasıfsız olarak nitelendirilen bir işçinin ortalama ücretinin ekonomik nedenlerle, sosyal yönden kabul edilmez bir düzeye inmesini önlemek temel amacına yönelik olarak asgari ücret tespit edilmektedir. Uygulanmakta olan asgari ücret miktarı Gelir Vergisi Yasası'ndaki muafiyetlerden dolayı gelir vergisi kapsamı dışında kalmaktadır. Ancak tespit edilen asgari ücret miktarı üzerinden çalışan hissesi olarak, %9 Sosyal Sigorta ve %4 İhtiyat Sandığı kesintisi yapıldıktan sonra çalışanlara ödeme

yapılmaktadır. 2021-2023 yılları arasındaki asgari ücretteki gelişmeler tablo 2.12.5’de gösterilmektedir.

Tablo 2.12.5: Asgari Ücretteki Gelişmeler

Uygulama Süresi	(Brüt TL)	
	Günlük Asgari Ücret	Aylık Asgari Ücret
1 Şubat 2021 - 31 Ağustos 2021	203,07	4.400,00
1 Eylül 2021 - 31 Aralık 2021	229,38	4.970,00
1 Ocak 2022 - 30 Haziran 2022	323,07	7.000,00
1 Temmuz 2022 - 31 Aralık 2022	456,23	9.885,00
1 Ocak 2023 - 30 Haziran 2023	625,98	13.563,00
1 Temmuz 2023 - 31 Aralık 2023	835,52	18.103,00

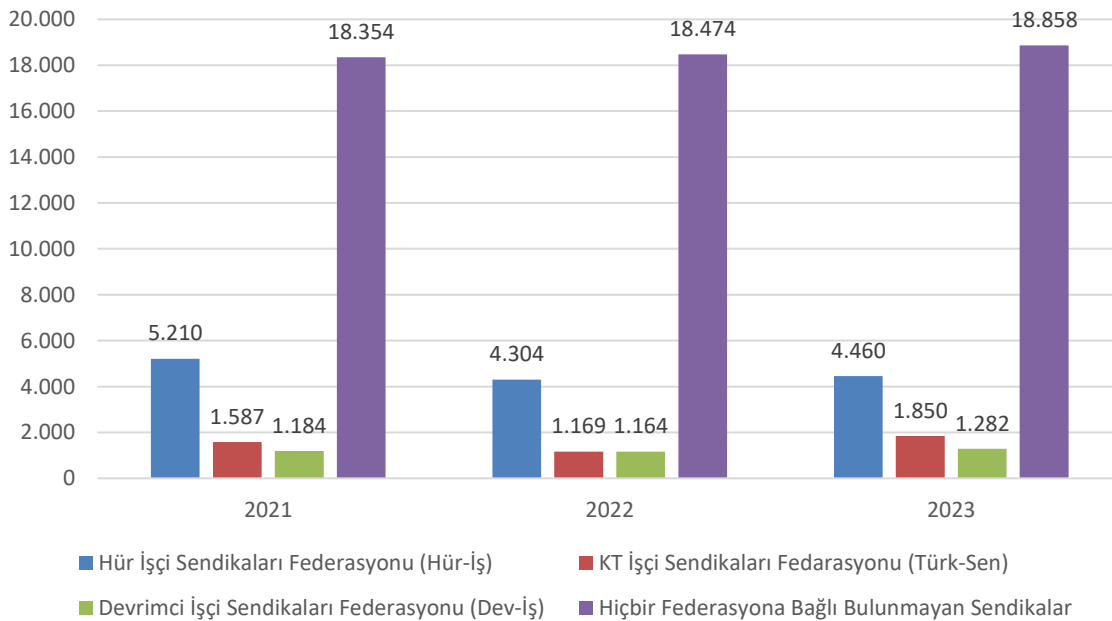
Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

12.1.1.5. Sendikalar Mukayyitliği

Sendikalar Mukayyitliği, 13/1971 sayılı 1971 Sendikalar Yasası’nda kendisine verilen yetki görev ve sorumluluklar çerçevesinde sendikaların, yasada belirtilen yükümlülüklerinin yerine getirilmesinin takibini yapmaktadır.

Çalışma barışının sağlanmasına ve ülke kalkınmasına katkıda bulunan, demokrasinin vazgeçilmez unsurları olan sendikaların üye sayılarına ilişkin veriler, şekil 2.12.2G’de verilmektedir.

Şekil 2.12.2G: KKTC’de Faaliyet Gösteren Sendika ve Sendika Federasyonlarının Üye Sayısı



Kaynak: Sendikalar Mukayyitliği

Şekil 2.12.2G’de görüldüğü gibi 2023 yılında toplam sendikalı kişi sayısı %5,3 oranında artmıştır. Bu dönemde hem federasyonların hem de hiçbir federasyona bağlı bulunmayan sendikaların üye sayılarında artış olmuştur.

12.1.2. Sorunlar

KKTC’nin uluslararası tanınma sorunu ve ekonomik ambargolar, ekonomiyi ve dolayısıyla çalışma yaşamını olumsuz etkileyen faktörler arasındadır. Bu durum, iş piyasasındaki belirsizlikleri ve işsizlik oranlarını zaman zaman artırabilmektedir.

KKTC işgücü piyasasındaki işgücü ihtiyacının, yerel işgücünden istenilen düzeyde sağlanamaması, ülkemiz açısından bir olumsuzluktur.

KKTC’de kayıt dışı çalışma (enformel ekonomi) da bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Kayıt dışı çalışmanın önlenmesi amacıyla denetimler artırılmıştır, ancak hala bu sorunun devam ettiği bilinmektedir.

42/1996 sayılı ile yürürlüğe girmiş olan Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Referandum Yasası’nda öngörülen tüzüklerin hazırlanıp yürürlüğe konamaması önemli bir eksikliklerdir.

Eğitim-sanayi iş birliğinin tam olarak kurulamamış olması ve eğitim sistemindeki eksiklikler, özellikle genç işgücünün çalışma yaşamına girişini zorlaştırmaktadır.

Özel sektörde işçi ve işveren sendikalarının örgütlenebilmesi için yasal düzenlemelerin yapılmaması, sosyal tarafların oluşumu ve sosyal diyalog mekanizmasının ortaya çıkmasını güçleştirmektedir.

Gençler arasındaki işsizlik oranının, genel işsizlik oranından yüksek seyretmesi önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir.

12.2. Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlik, bireylerin hastalık, işsizlik, yaşlılık, malullük, iş kazası, meslek hastalığı, ölüm gibi risklerle karşılaşmaları durumunda maddi ve sosyal destek sağlayan bir sistemdir. Amacı, bireylerin bu tür olumsuz durumlar karşısında temel ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini ve yaşam kalitelerini sürdürebilmelerini güvence altına almaktır. Sosyal güvenlik, bireylerin yaşamları boyunca karşılaşılabilecekleri riskleri minimize eden ve onların maddi ve sosyal güvencesini sağlayan bir sistemdir. Hem bireyler hem de toplum açısından önemli bir güvence mekanizması olup, ekonomik ve sosyal istikrarın sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır.

Dünya genelinde sosyal güvenlik sistemleri ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir. Gelişmiş ülkelerde sosyal güvenlik sistemleri daha kapsamlı ve yaygın olabilirken, gelişmekte olan ülkelerde bu sistemler bazen yetersiz kalabilmektedir. Her ülke, kendi ekonomik ve sosyal yapısına uygun sosyal güvenlik düzenlemeleri yapar.

Bu bağlamda kişi için temel bir hak olan sosyal güvenlik ile ülkemizde, tehlikeye uğrayan insanları tehlikenin zararlarından koruma ve insan haysiyetine yaraşır asgari bir geçim seviyesi sağlama amacına yönelik bir anlayış benimsenmiştir.

12.2.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) sosyal güvenlik sistemi, bireylerin sosyal risklere karşı korunmasını amaçlayan ve çeşitli sigorta kolları üzerinden hizmet sunan bir sistemdir. Ülkemizde sosyal güvenlik kapsamı içerisinde hizmet veren sosyal güvenlik kurumları mevcuttur. Bu kurumlar, Sosyal Sigortalar Dairesi, İhtiyat Sandığı Dairesi, Emeklilik Yasası tahtında emeklilik kurumu ve Sosyal Hizmetler Dairesi'dir. Sistem, çalışanlara ve emeklilere sağlık hizmetleri, işsizlik yardımları, emeklilik maaşı gibi çeşitli sosyal haklar sağlamaktadır.

Mevcut sosyal güvenlik sistemimiz içinde nüfusumuzun tamamı, sosyal güvenlik kapsamına alınmıştır. Sosyal güvenlik sistemimizin, günümüzde birçok dünya ülkesinde ulaşılması hedef alınan nüfusun tamamını kapsaması yanında, sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak normların çağdaş kriterlere uygun nitelikte olması da ülkemiz açısından dikkat çeken önemli bir olgudur.

12.2.1.1. Sosyal Güvenlik Yasası

Sosyal güvenlik alanında gerçekleştirilen yeniden yapılanma çalışmaları ile ilgili yürürlüğe giren 73/2007 sayılı Sosyal Güvenlik Yasası 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren uygulanmaktadır. Yasayla çalışanlar arasındaki dengesizliklerin ortadan kaldırılması, eşit nimet-eşit külfet ilkesine bağlı olarak, sosyal güvenlik norm ve standart birliğinin sağlanması, farklı sosyal güvenlik sistemlerine tabi olan kesimlerin aynı sistem ve aynı çatı altında toplanması amaçlanmıştır. Ayrıca, kamu ve özel sektör çalışanları arasında emeklilik hak ve menfaatleri bakımından farklılıklar ortadan kalktığından kamudan özele, özelden kamuya geçişler daha kolay gerçekleşebilmektedir.

Sosyal Güvenlik Yasası'nın 1 Ocak 2008 tarihinde yürürlüğe girmesiyle başlayan işyeri ve sigortalı tescillerinin 2023 yılı sonu itibarıyla durumu tablo 2.12.6 ve 2.12.7'de yer almaktadır. Sosyal Güvenlik Yasası çerçevesinde Daireye bildirilen işsizlik vakaları şekil 2.12.3G'de, prim oranları ise Tablo 2.12.10'da gösterilmektedir.

Tablo 2.12.6: İşyeri Tescillerinin Görünümü (2021-2023)

Yıllar	Yıl İçinde		Yıl Sonu İtibarıyla (01.01.2008'den İtibaren)		İşyeri Sayısı (01.01.2008'den İtibaren)
	Tescil Edilen İşyerleri	Kapanan İşyerleri	Tescil Edilen İşyerleri	Kapanan İşyerleri	
2021	2.430	831	32.523	7.240	25.283
2022	2.373	470	34.896	7.710	27.186
2023	2.474	289	37.370	7.999	29.371

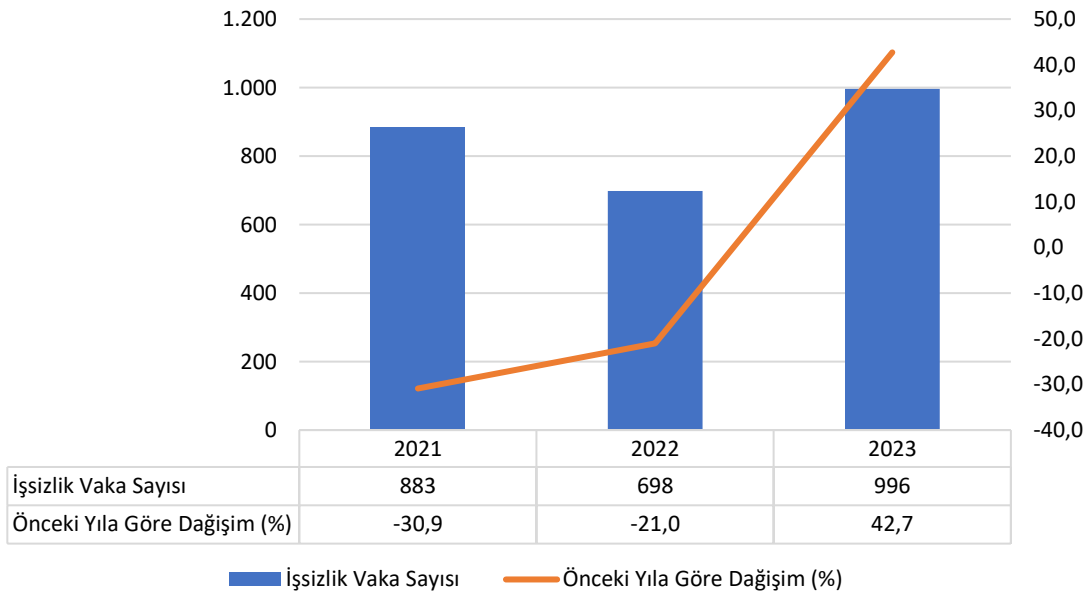
Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Tablo 2.12.7: Sigortalı Tescillerinin Görünümü (2021-2023)

Yıllar	Yıl İçinde Yapılan			Yıl Sonu İtibarıyla		
	Sigortalı Tescilleri			Sigortalı Tescilleri		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2021	13.901	9.491	4.410	207.716	141.115	66.601
2022	25.727	18.481	7.246	233.443	159.596	73.847
2023	28.784	20.637	8.147	262.227	180.233	81.994

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Şekil 2.12.3G: Sosyal Sigortalar Dairesi'ne Sosyal Güvenlik Yasası Çerçevesinde Bildirilen İşsizlik Vakaları (2021-2023)



Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Sosyal Güvenlik Yasası'nın yürürlüğe girdiği 2008 yılından itibaren çalışmaya hayatına katılanlar, bu Yasaya tabi olmuşlardır. Böylece Sosyal Sigortalar Yasası kapsamında yeni aktif iştirakçi kabul edilmesine son verilmiştir.

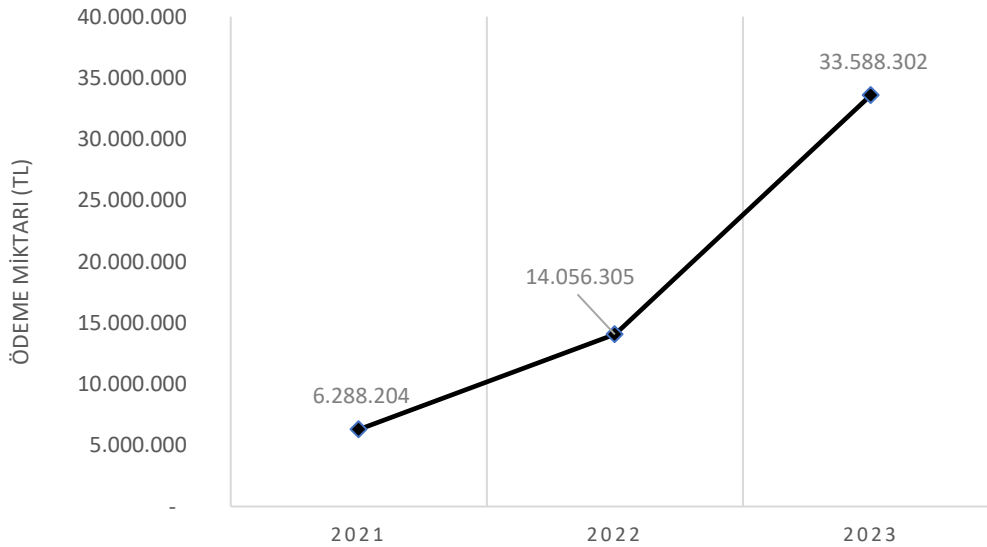
Sosyal Güvenlik Yasası'na göre malullük, yaşlılık ve ölüm aylığı alan kişi sayıları tablo 2.12.8'de, bu çerçevede yapılan ödemeler şekil 2.12.4G'de gösterilmiştir.

Tablo 2.12.8: Sosyal Güvenlik Yasası'na Göre Malullük Yaşlılık Ölüm Aylığı Alan Kişi Sayısı (2021-2023)

		A: Kişi Sayısı B: Pay (%)		
		2021	2022	2023
Malullük	A	40	51	71
	B	12,1	12,8	13,5
Yaşlılık	A	107	138	207
	B	32,2	34,6	39,5
Ölüm	A	185	210	246
	B	55,7	52,6	47
Toplam	A	332	399	524
	B	100	100	100

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Şekil 2.12.4G: Sosyal Güvenlik Yasası Çerçevesinde Malullük Yaşlılık Ölüm Aylığı Alan Kişilere Yapılan Ödemeler (2021-2023)



Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Sosyal Güvenlik Yasası ile Sosyal Sigortalar Yasası'na göre aktif ve pasif sigortalı sayıları tablo 2.12.9'da gösterilmektedir. Sistemin kendi kendini idame etmesi için en az %4 olması gereken aktif-pasif oranı, 2023 yılında 3,31 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2.12.9: Sosyal Güvenlik Yasası ve Sosyal Sigortalar Yasası'na Göre Aktif- Pasif Sigortalı Sayıları

Sosyal Güvenlik Yasası'na Göre		Sosyal Sigortalar Yasası'na Göre		Toplam			
	Aktif Sigortalı Sayısı	Pasif Sigortalı Sayısı*	Aktif Sigortalı Sayısı	Pasif Sigortalı Sayısı*	Aktif Sigortalı Sayısı	Pasif Sigortalı Sayısı*	Aktif/Pasif Oranı
2021	76.935	378	47.349	41.978	124.284	42.356	2,93
2022	90.358	454	45.492	43.156	135.850	43.610	3,12
2023	104.668	590	43.749	44.278	148.417	44.868	3,31

*Malullük, Yaşlılık, Ölüm Sigortaları ile İş Kazaları Sigortası'ndan maaş alanları kapsamaktadır.

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Tablo 2.12.10: Sosyal Güvenlik Yasası'na Göre Prim Oranları¹

Kamu Görevinde Sürekli Personel Olarak Çalışanlar				Kamu Görevinde Sürekli Personel Haricinde Çalışanlar ile Kamu Görevi Dışında Olup Hizmet veya Çıraklık Akdine Dayalı Olarak Çalışanlar				Kendi nam ve Hesabına Çalışanlar (Çiftler Dahil) ve İşverenler			
Sigorta Kolu	Sigortalı	İşveren	Devlet	Toplam	Sigortalı	İşveren	Devlet	Toplam	İşveren	Devlet	Toplam
İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Sigortası	-	Min. 0.50	-	Min. 0.50	-	Min. 0.50	-	Min. 0.50	Min. 0.50	-	Min. 0.50
		Max. 6.00		Max. 6.00		Max. 6.00		Max. 6.00	Max. 6.00		
Hastalık Sigortası	2,25	2,25	2,00	6,50	2,25	2,25	2,00	6,50	4,50	2,00	6,50
Analık Sigortası	0,50	0,50	-	1,00	0,50	0,50	-	1,00	1,00	-	1,00
Malüllük, Yaşlılık Ölüm Sigortası	5,50	7,00	4,00	16,50	5,50	7,00	4,00	16,50	12,50	4,00	16,50
İşsizlik Sigortası	-	-	-	-	0,75	0,75	-	1,50	-	-	-
Toplam	8,25	Min. 10.25	6,00	Min. 24.50	9,00	Min. 11.00	6,00	Min. 26.00	Min. 18.50	6,00	Min. 24.50
		Max. 15.75		Max. 30.00		Max. 16.50		Max. 31.50	Max. 24.00		Max. 30.00

¹1 Ocak 2008 tarihinden itibaren çalışmaya başlayanlar için

Kaynak: Sosyal Güvenlik Yasası

Tablo 2.12.10'da gösterilen prim oranları yanında, %4 çalışan ve %4 işveren katkı payı olmak üzere toplam %8 kesinti de İhtiyat Sandığı Fonuna yapılmaktadır.

12.2.1.2. Sosyal Sigortalar Yasası

Sosyal sigorta, kişilerin çeşitli sosyal riskler (hastalık, işsizlik, iş kazası, malullük, yaşlılık, ölüm vb.) karşısında ekonomik güvence sağlayan ve prim esasına dayalı bir sistemdir. Kişiler ve işverenler, sosyal sigorta sistemine düzenli prim ödeyerek bu sistemden yararlanma hakkı kazanmaktadır.

KKTC'de Sosyal Sigortalar 16/1976 sayılı Sosyal Sigortalar Yasası'na bağlı olarak ve sigortalı çalışanları ömür boyu karşılayacakları mesleki, fiziki, sosyal ve ekonomik risklere karşı koruma ve tazmin etme temel amacına yönelik olarak kurulmuş ve faaliyet gösteren bir müessesedir.

Sosyal Sigortalar Yasası kapsamına kamu veya özel tüm ekonomik faaliyet kollarında, gerek bir hizmet veya çıraklık akdine dayanarak, gerekse işveren durumunda veya kendi nam ve hesabına bağımsız çalışan 14 yaşını doldurmuş herkes, zorunlu olarak girmektedir. Bunun dışında ev kadınları da isteğe bağlı olarak prim yatırmak koşuluyla Sosyal Sigortalar Yasası kapsamına girebilmektedir. Ancak 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren Sosyal Güvenlik Yasası'nın yürürlüğe girmesi ile Sosyal Sigortalar Yasası çerçevesinde yeni aktif iştirakçi kabul edilmemektedir.

Sosyal Sigortalar Yasası'nın amacı; iş kazaları, meslek hastalıkları, hastalık, analık, evlenme, işsizlik, malullük, yaşlılık ve ölüm hallerinde yardım ve hizmet sağlamaktır.

Sosyal Sigortalar Fonu, birikim (kapitalizasyon) sistemi ile çalışan işçi, işveren ve devlet üçlüsünün yatırdığı primler ile prim dışı gelirlerden oluşmaktadır.

Sosyal Sigortalar Dairesi tarafından, sigortalı çalışanlara uygulanmakta olan prime esas kazançların alt ve üst sınırları asgari ücrette yapılan değişikliklere bağlı olarak artırılarak iştirakçilerin yatırımlarının günün koşullarına uyumu sağlanmakta, buna karşılık emekliye ayrılanların daha yüksek maaş almasına imkân yaratılmaktadır. Tablo 2.12.11'de 2021-2023 yılları arasında Sosyal Sigortalar Dairesi tarafından uygulanan prime esas kazançların alt-üst sınırları gösterilmektedir.

Tablo 2.12.11: Prime Esas Kazançların Alt ve Üst Sınırları (2021-2023)

Uygulandığı Tarih	Alt Sınır		Üst Sınır	
	Günlük	Aylık	Günlük	Aylık
01.02.2021 - 31.08.2021	146,67	4.400,00	1.026,67	30.800,00
01.09.2021 - 31.12.2021	165,67	4.970,00	1.159,67	34.790,00
01.01.2022 - 30.06.2022	233,34	7.000,00	1.633,34	49.000,00
01.07.2022 - 31.12.2022	329,50	9.885,00	2.306,50	69.195,00
01.01.2023 - 30.06.2023	452,10	13.563,00	3.164,70	94.941,00
01.07.2023 - 31.12.2023	603,43	18.103,00	4.224,03	126.721,00

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

2021-2023 yılları arasında Sosyal Sigortalar Dairesi'nden yapılan maaş ödemelerinin alt ve üst sınırları tablo 2.12.12'de gösterilmektedir.

Tablo 2.12.12: Sosyal Sigortalardan Yapılan Maaş Ödemelerinin Alt ve Üst Sınırları (2021-2023)

(₺)

Geçerli Olduğu Aylar	2021		2022		2023	
	Alt Sınır	Üst Sınır	Alt Sınır	Üst Sınır	Alt Sınır	Üst Sınır
Ocak-Haziran	3.783,65	7.500,09	5.652,02	11.203,64	12.204,80	24.192,80
Temmuz -Aralık	4.117,75	8.162,35	8.860,11	17.562,83	16.271,44	32.253,84

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

2008 yılında Sosyal Güvenlik Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle ilk defa çalışmaya başlayanlar ile kamuda daimî kadrolara atanana bu yasa uygulanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla Sosyal Sigortalar Yasasına tabi tescil edilen sigortalı sayısı, sabit kalmıştır.

Sosyal Sigortalar Yasası kapsamında tescil edilerek fiilen çalışan işyerlerinin bölgelere göre dağılımı, tablo 2.12.13'de gösterilmektedir.

Tescil edilerek fiilen çalışan işyerlerinin, Lefkoşa bölgesinde yoğunlaştığı göze çarpmaktadır. Lefkoşa'da tescilli olup fiilen çalışan işyerlerinin toplam işyerleri içerisindeki payı %44 olmuştur. Bu pay, Gazimağusa'da %22 olarak gerçekleşmiştir. Sosyal Güvenlik Yasası'nın 1 Ocak 2008 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmesiyle Sosyal Sigortalar Yasası kapsamındaki yeni tescillerin durmuş olması ve kapanan işyerlerinin olması nedeniyle Sosyal Sigortalar Yasası

kapsamında fiilen çalışan işyerlerinin sayısında yıllar itibarıyla azalma yaşanmaktadır (Tablo: 2.12.13).

Tablo 2.12.13: Sosyal Sigortalar Yasası'na Göre Tescilli Olup Fiilen Çalışan İşyerlerinin Dağılımı (2021-2023)

Yıllar	2021	2022	2023
Lefkoşa	7.705	7.661	7.642
Girne	2.982	2.966	2.954
Gazimağusa	3.796	3.768	3.750
İskele	977	969	967
Güzelyurt ¹	1.913	1.904	1.901
Toplam	17.373	17.268	17.214

¹ Lefke dahil

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Sosyal Sigortalar Fonu'ndan yaşlılık, malullük ve ölüm aylığı alan kişi sayıları yıllar itibarıyla aşağıdaki tabloda görülmektedir. 2022 yılında fondan yaşlılık, malullük ve ölüm aylığı alan kişi sayısı 42.758 iken bu sayı 2023 yılında %2,6 artarak 43.884 kişiye yükselmiştir. (Tablo 2.12.14)

Tablo 2.12.14: Sosyal Sigortalar Fonundan Maaş Alanların Kategorilerine Göre Dağılımı (2021-2023)

		A: Kişi Sayısı B: Pay (%)		
		2021	2022	2023
Yaşlılık	A	32.302	33.269	34.208
	B	77,7	77,8	78,0
Malullük	A	1.285	1.316	1.327
	B	3,1	3,1	3,0
Ölüm	A	7.996	8.173	8.349
	B	19,2	19,1	19,0
Toplam	A	41.583	42.758	43.884
	B	100,0	100,0	100,0

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Sigortalı olarak özel uygulamalar ve ekli cetvellere göre menfaat alanların sayıları ile toplam içerisindeki yüzde payları sürekli düşmektedir. Özel uygulamalardan menfaat alan sigortalıların sayısının azalması çeşitli nedenlerle (ölüm, ayrılma vb.) kapsam dışı kalmalarından

kaynaklanmaktadır. Buna karşılık 1976 Sosyal Sigortalar kalemlerinden menfaat alanların sayısı ve payı artmaktadır. 2021-2023 döneminde özel uygulamalar kaleminden menfaat alanların sayısı 166'dan 142'ye gerilemiştir. Aynı dönemde Sosyal Sigortalar Fonundan maaş alanların sayısı 36.184'ten 38.920'ye yükselmiştir (Tablo 2.12.15).

Tablo 2.12.15: Sosyal Sigortalar Yasası'na Göre Maaş Alanların Statülerine Göre Dağılımı (2021-2023)

(A: Kişi Sayısı, B: Pay %)

		2021	2022	2023
Özel Uygulamalar ve Ekli Cetvellere Göre Maaş Alanlar¹	A	166	157	142
	B	0,4	0,4	0,3
Özel Uygulamalar ve KTS Sigortalar Fonundan Maaş Alanlar²	A	5.233	5.003	4.822
	B	12,6	11,7	11,0
KT Sosyal Sigortalar Fonundan Maaş Alanlar³	A	36.184	37.598	38.920
	B	87,0	87,9	88,7
Toplam	A	41.583	42.758	43.884
	B	100	100	100

¹Tüm prim kesintileri Rum Sosyal Sigortalarına yatanlar.

²Prim kesintilerinin bir kısmı Rum Sosyal Sigortalarına, bir kısmı da KT Sosyal Sigorta Fonu'na yatanlar.

³Tüm prim kesintileri KT Sosyal Sigortalar Fonuna yatanlar.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 2.12.16'te Sosyal Sigortalardan Malullük, Yaşlılık ve Ölüm aylığı alan kişilere ödenen toplam miktar ile Fon-Devlet ayrımı yer almaktadır.

Tablo 2.12.16: Sosyal Sigortalar Fonundan Yapılan Maaş Ödemelerinin Fon ve Devlet Ayrımı (2021-2023)

A: Miktar B: Pay (%) (TL)

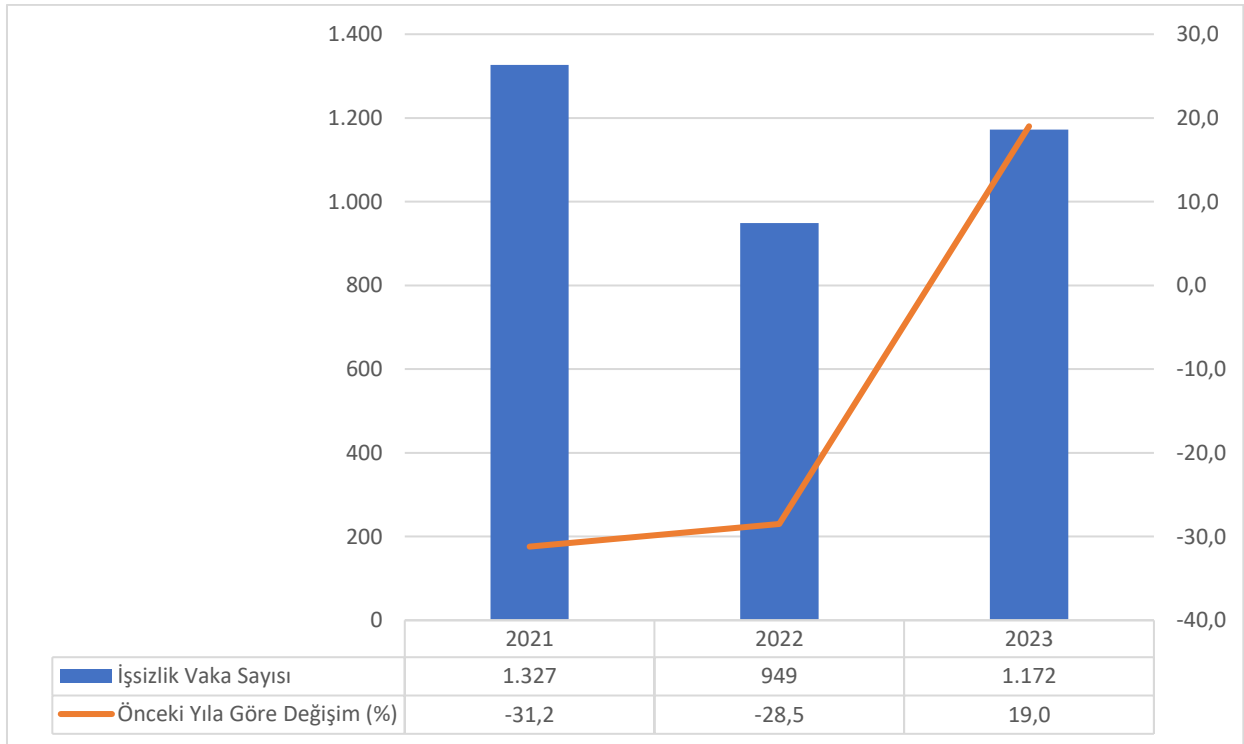
		2021	2022	2023
Fon	A	2.246.439.469	4.319.316.424	8.668.768.574
	B	94,10	94,50	94,90
Devlet	A	141.802.195	252.188.599	465.437.790
	B	5,90	5,50	5,10
Toplam	A	2.388.241.664	4.571.505.023	9.134.206.364
	B	100,00	100,00	100,00

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Tablo 2.12.16’da görüldüğü gibi yapılan toplam ödemeler içerisinde fonun yüzde payı sürekli artarken, devletin payı sürekli azalmaktadır. Bu durum, KT Sosyal Sigortalar Fonu’ndan menfaat alanların sayısının artmasından, devletten menfaat alanların (SSY’nin XVII. bölümü kuralları çerçevesinde) sayısının ise azalmasından kaynaklanmaktadır.

Sosyal Sigortalar Dairesine bildirilen işsizlik vaka sayıları incelendiğinde 2023 yılı işsizlik vaka sayılarının, önceki yıla göre %19,0 oranında arttığı görülmektedir (şekil 2.12.5G).

Şekil 2.12.5G: Sosyal Sigortalar Dairesi'ne Sosyal Sigortalar Yasası Çerçevesinde Bildirilen İşsizlik Vakaları (2021-2023)



Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Tablo 2.12.17: Sosyal Sigortalar Yasası'na Göre (1.2.2012 tarihinden itibaren) Prim Oranları

Sigorta Programı	Kamu Görevinde Aday Kadroda Çalışanlar Md.4(1)				Hizmet veya Çıraklık Akdine Dayalı Olarak Çalışanlar Md. 4(2)				Kendi Nam ve Hesabına Çalışanlar (Çiftçiler Dahil) Md. 4(3/4)		
	Sigortalı	İşveren	Devlet	Toplam	Sigortalı	İşveren	Devlet	Toplam	İşveren	Devlet	Toplam
İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Sigortası	-	Min. 0,5 Max. 6	-	Min.0,5 Max. 6	-	Min. 0,5 Max 6	-	Min 0,5 Max 6	Min. 0,5 Max.6	-	Min. 0,5 Max.6
Hastalık Sigortası	-	-	-	-	2	2	2	6	4	2	6
Analık Sigortası	-	0,5	0,5	1	-	0,5	0,5	1	0,5	0,5	1
Malüllük, Yaşlılık Ölüm Sigortası	6	7	3	16	6	7	3	16	12	4	16
İşsizlik Sigortası	-	-	-	-	1	1	1	3	-	-	-
Toplam	6	Min.8 Max.13,5	3,5	Min.17,5 Max.23	9	Min. 11 Max.16,5	6,5	Min.26,5 Max.32	Min. 17 Max.22,5	6,5	Min. 23,5 Max.29

12.2.1.3. Emeklilik Yasası

26/1977 sayılı yasa ile oluşturulan Emeklilik Yasası, yasada belirlenen koşullar çerçevesinde yasa kapsamına giren kamu görevlilerine emeklilik hakkı vermektedir. Bu hak, emeklilik ve malullük durumlarında kişinin kendisini ve ölüm halinde dul eş ve yetimlerini kapsamaktadır. Birçok kez değişikliğe uğrayan yasa, emeklilik menfaatine hak kazanmak için yaş haddi aranmaksızın, en az fiili hizmet koşullarını içeren iki kategoriye ayrılmıştır. Buna göre;

- 2 Nisan 1985 tarihinden önce göreve atananlar için asgari 10 yıl;
- 2 Nisan 1985 tarihinden 1 Temmuz 1987 tarihine kadar olan dönem içerisinde göreve atananlar için ise, 15 yıl asgari çalışma koşulları getirilmiştir.

Bu yasa ile kamu görevine girenlerin mecburi hizmet süresini doldurduktan sonra emekliye ayrılmasına zemin teşkil edilmiş, bu da ülkemizde kısa sürede genç emekliler ordusunun oluşmasına yol açmıştır.

Günden güne büyük sorun haline gelen ve bütçedeki yükü artıran bu uygulamanın yarattığı olumsuzlukların giderilmesi için, 1 Temmuz 1987 tarihinden itibaren kamu hizmetine atananlar için 39/1987 sayılı yasa ile ayrı bir Emekli Sandığı Fonu oluşturulmuştur. Bu fona tabi olanlara asgari 25 yıl fiili hizmet verme ve emekli maaşı almak için asgari 55 yaşını doldurmuş olma koşulu getirilmiştir. Görüldüğü gibi daha önce kamu hizmetinde çalışanlar yaş koşulu aranmaksızın, asgari hizmet koşuluyla (10 veya 15 yıl) emekli olabilirken, yeni yasaya tabi olanlara yaş koşulu getirilip hizmet süreleri artırılmıştır. Getirilen bir diğer değişiklik ise, emeklilik iştirak paylarında yapılan düzenlemelerle ilgilidir. 1 Temmuz 1987'den önce göreve atananlardan emeklilik menfaatleri için asli maaş üzerinden %5,5 kesinti yapılırken (kadınlar için tercihe dayanıyor) 1 Temmuz 1987'den itibaren göreve atananlardan brüt maaş üzerinden toplam %8 zorunlu kesinti yapılmıştır. 1 Eylül 1997 tarihinden geçerli olmak üzere ise bu oran %9'a çıkarılmıştır. 1.1.2002 tarihinden itibaren hayat pahalılığı ödeneği asli maaşlara konsolide edildiğinden asli maaşlar brüt maaşa eşit olmuş ve söz konusu tarihten geçerli olmak üzere kamu hizmetine 1 Temmuz 1987'den önce girenlere uygulanmakta olan emeklilik iştirak payı kesintisi de %12'den %2,5'e düşürülmüştür. Hak sahiplerinden yapılan iştirak payı kesintileri tablo 2.2.19'da gösterildiği gibidir.

1 Ocak 2008 tarihinden itibaren yürürlüğe giren Sosyal Güvenlik Yasası ile kamu dahil yeni çalışmaya başlayanlar söz konusu yasaya tabi olduklarından emeklilik ile ilgili menfaatleri de bu yasa kuralları çerçevesinde yürütülmeye başlanmıştır. Dolayısıyla 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren Emekli Sandığı Fonu'na yeni iştirakçi girişi olmamıştır.

Tablo 2.12.18: Kamu Görevindeki Sürekli Personelin Emeklilik Açısından Zorunlu Olduğu En Az Çalışma Sürelerine Göre Dağılımı* (2021-2023)

	2021			2022			2023		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
10 Yılda Emeklilik Hakkı Olan Çalışan Sayısı	24	20	44	10	5	15	2	1	3
15 Yılda Emeklilik Hakkı Olan Çalışan Sayısı	15	35	50	9	19	28	6	8	14
25 Yılda Emeklilik Hakkı Olan Çalışan Sayısı (Toplam)	6.087	5.724	11.811	6.280	5.822	12.102	6.513	5.763	12.276
Kamu Görevine 01.07.1987'den 31.12.2007 Tarihine Kadar (her iki tarih dahil) Atanan Çalışan Sayısı	3.668	3.926	7.594	3.465	3.648	7.113	3.215	3.329	6.544
Kamu Görevine Sürekli Personel Olarak 1 Ocak 2008 Tarihinden İtibaren Atanan Çalışan Sayısı	2.419	1.798	4.217	2.815	2.174	4.989	3.298	2.434	5.732
GENEL TOPLAM	6.126	5.779	11.905	6.299	5.846	12.145	6.521	5.772	12.293

* Diğer Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Belediye Personeli Hariç
Kaynak: Personel Dairesi

Tablo 2.12.19: Kamu Görevlilerinin Emeklilik İştirak Payı Kesintileri (Maaşın % Payı olarak)

	1 Temmuz 1987 Öncesi Kamu Hizmetine Girenler			1 Temmuz 1987'den İtibaren Kamu Hizmetine Girenler	
	26.04.85-31.08.97 (Asli Maaş Üzerinden)	01.09.97-31.12.2001 (Asli Maaş Üzerinden)	01.01.02'den İtibaren	01.07.87-31.08.97	01.09.97'den itibaren
Evli Erkeklerin Kendileri için	-	-	-	4	5
Evli Erkeklerin Eş ve Çocukları için	5,5	12	2,5	4	4
Bekar Erkeklerin Kendileri için	-	-	-	4	5
Erkeklerin Evlenmeleri Halinde Geriye Dönük Olarak	-	-	-	4	4
Kadınların Kendileri için	-	-	-	4	5
Kadınların Evli Olması Halinde Tercihe Bağlı Olarak Eş ve Çocuklar İçin	5,5	12	2,5	4	4

Not: 1.1.2002 tarihinden itibaren HP ödeneğinin tamamı asli maaşa konsolide edildiğinden asli maaş = maaş olmuştur. Ayrıca 1 Ocak 2008'den itibaren kamu hizmetine girenler 73/2007 sayılı Sosyal Güvenlik Yasası kapsamına alındığından söz konusu yasaya göre prim ödenmektedirler.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

12.2.1.4. İhtiyat Sandığı Yasası

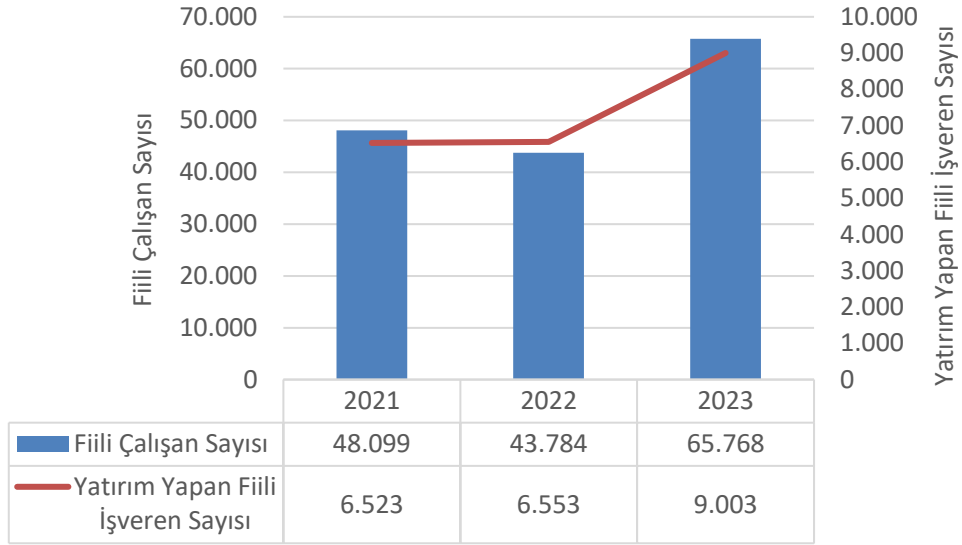
KKTC'de İhtiyat Sandığı, çalışanların sosyal güvenliğini ve gelecekteki mali durumlarını güvence altına almak amacıyla kurulmuş bir fondur. İhtiyat Sandığı, çalışanların iş hayatları boyunca düzenli olarak maaşlarından yapılan kesintilerle oluşturulur ve emekli olduklarında veya belirli koşullar altında işten ayrıldıklarında bu fondan toplu bir ödeme alırlar. Değiştirilmiş şekliyle 34/1993 sayılı İhtiyat Sandığı Yasası'na göre faaliyet gösteren İhtiyat Sandığı bir sosyal güvenlik kurumu şeklinde çalışmaktadır.

Sosyal Sigortalar Yasasına tabi olarak çalışanlardan kesilen asgari %5 prim ile işverenden kesilen asgari %5 depozit çalışanın namına İhtiyat Sandığı Fon hesabına yatırılmaktaydı. Ancak 1 Şubat 2012 tarihinde yürürlüğe giren 4/2012 sayılı İhtiyat Sandığı (Değişiklik) Yasası uyarınca prim ve depozit oranları bu tarih itibarıyla %4'e düşürülmüştür. 73/2007 sayılı Sosyal Güvenlik Yasası kapsamında çalışmaya başlayanlar için ise söz konusu oranlar yasanın yürürlüğe girdiği tarih olan 1 Ocak 2008'den itibaren %4 prim ve %4 depozit olarak uygulanmaktadır.

İhtiyat Sandığı Fonu'nda biriken paralar, İhtiyat Sandığı Yönetim Kurulunun kararı ve Bakanlar Kurulu'nun onayı ile uygun mali koşullarda değerlendirilmektedir.

İhtiyat Sandığına aylık ortalama yatırım yapan işveren sayısı 2023 yılında önceki yıla göre %37,4 artarak 9.003 kişi olmuştur. Aynı dönemde fiilen çalışıp yatırım yapan kişi sayısı ise 65.768 olmuştur (şekil 2.12.6G).

Şekil 2.12.6G: İhtiyat Sandığına Yatırım Yapan Kişi Sayıları



Kaynak: İhtiyat Sandığı Dairesi

İhtiyat Sandığı'nın, yıllar itibarıyla yaptığı tahsilatların türüne göre dağılımı aşağıdaki tabloda görülmektedir (Tablo 2.12.20).

Tablo 2.12.20: İhtiyat Sandığı'nın Yaptığı Tahsilatların Nevine Göre Dağılımı (2021-2023)

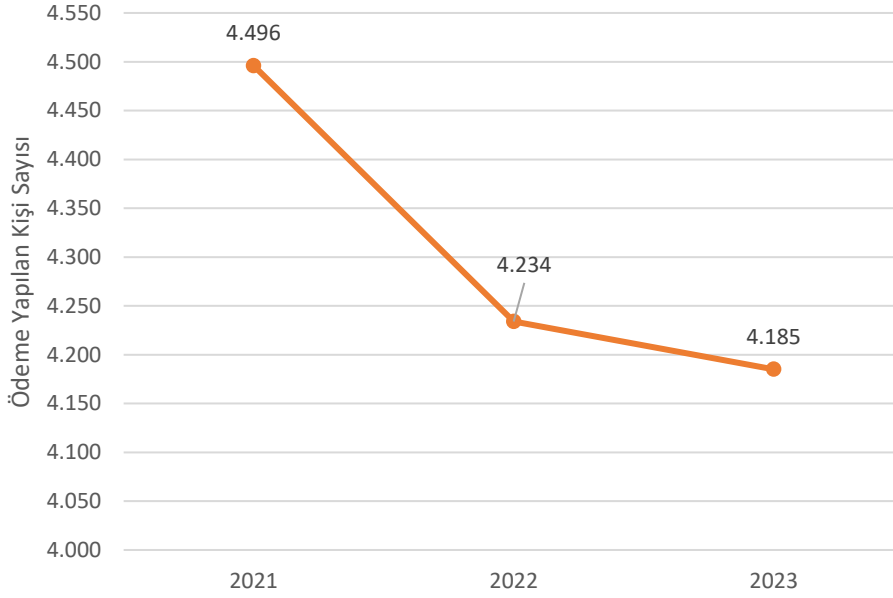
(₺)

	Prim Depozit Tahsilatı	Avans Tahsilatı	Diğer Tahsilatlar	Toplam Tahsilat
2021	482.975.428	131.670.559	34.162.132	648.808.119
2022	932.926.973	153.624.460	63.141.838	1.149.693.271
2023	1.956.842.620	206.366.277	98.939.428	2.262.148.325

Kaynak: İhtiyat Sandığı Dairesi

İhtiyat Sandığı Fonu'ndan ödenen kişilerin sayısı 2023 yılında %1,2 oranında azalarak 4,234'ten 4,185'e gerilemiştir (şekil 2.12.7G).

Şekil 2.12.7G: İhtiyat Sandığından Ödenen Kişi Sayısı (2021-2023)



Kaynak: İhtiyat Sandığı Dairesi

12.2.1.5. Sosyal Hizmetler Dairesi

KKTC Sosyal Hizmetler Dairesi, toplumun dezavantajlı kesimlerine sosyal destek sağlamak, refah seviyesini artırmak ve sosyal adaleti temin etmek amacıyla faaliyet gösteren bir devlet kurumudur. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı olarak sosyal güvenlik sistemimiz içerisinde, diğer sosyal güvenlik kurumlarını tamamlayıcı bir unsur olarak görev yapan Sosyal Hizmetler Dairesi başta yaşlılar, çocuklar, engelliler, kadınlar, dar gelirli aileler ve korunmaya muhtaç kişiler olmak üzere çeşitli gruplara yönelik hizmetler sunmaktadır.

Yatalak olmayan fakat kendi temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olan bakıma muhtaç yaşlıların huzurlu bir ortam içerisinde hayatlarını devam ettirebilmeleri için Lapta Huzurevi'nde bakımları yapılmaktadır. Lapta'daki Huzurevi'nde 2023 yılı sonu itibarıyla aylık ortalama 31 bakıma muhtaç yaşlı barındırılmıştır.

Her yıl geleneksel olarak gerçekleştirilen dar gelirli ve yoksul ailelerin çocuklarını ücretsiz sünnet ettirme etkinliği çerçevesinde 2023 yılında 40 çocuk sünnet ettirilmiştir.

Sosyal Hizmetler Dairesi kişi veya toplulukların fiziksel veya sosyal problemleri yanında karşılaştıkları psikolojik ve ekonomik sorunlarını çözümlenmede yardımcı olmak amacıyla rehabilitasyon ve bakım hizmetlerini de yürütmekte, çalışamayacak durumda olan ve güç

duruma düşen vatandaşlar ile dar gelirli ailelere yasa ve tüzükler çerçevesinde nakdi ve aynı olarak yardımda bulunmaktadır.

Sosyal Hizmetler Dairesi'nin 2023 yılında nakdi yardım yaptığı muhtaç ve yoksul sayısı önceki yıla göre %2,9 oranında artarak 4.219 kişi olmuştur. Sosyal Hizmetler Dairesi'nin 2023 yılında çeşitli kategorilerdeki vatandaşlara ödediği toplam miktar ise önceki yıla göre %87,1 oranında artmış ve 292.495.928 TL'den 547.336.163 TL'ye yükselmiştir. (Tablo 2.12.21)

Tablo 2.12.21: Sosyal Hizmetler Dairesi'nce Yapılan Ödemelerin Türüne Göre Dağılımı ve Ödenen Miktarlar

A: Kişi Sayısı B: Miktar (TL)

Ödemelerin Türü		2021	2022	2023
Sosyal Yardım (Yoksul) Maaşı	A	3.919	4.102	4.219
	B	100.291.523	196.930.379	368.225.699
Malul Maaşı	A	90	86	83
	B	5.487.690	9.854.956	18.682.120
Şehit Ailesi Maaşı	A	302	281	267
	B	29.064.846	50.670.653	93.573.868
Malul Gazi Maaşı	A	230	221	218
	B	16.406.982	29.360.473	55.977.387
Şehit Ebeveynleri Maaşı	A	68	56	51
	B	2.600.147	4.108.855	7.150.902
Acil Yardımlar	A	57	29	30
	B	17.300	20.800	58.300
Koruyucu Aile Ödemesi	A	21	22	21
	B	1.013.312	1.549.812	3.667.887
Toplam	A	4.687	4.797	4.889
	B	154.881.800	292.495.928	547.336.163

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 2.12.22: Sosyal Hizmetler Dairesince Yapılan Ödemelerin Çeşitleri ile Miktarları (2021-2023)

(₺)

	2021	2022	2023
Ödenek Kategorileri	Ocak ayı	Ocak ayı	Ocak ayı
Şehit Eşine	7.206	10.764	23.243
Şehit Ebeveynlerine	2.585	3.861	8.338
I.Derece Malul Gaziler	8.239	12.308	26.577
VI.Derece Malul Gaziler	4.622	6.904	14.908
I.Derece Maluller	7.581	11.325	24.455
VI.Derece Maluller	3.854	5.757	12.431
Yoksul Yardımları (Bir Kişi)	1.885	2.754	5.357
Yoksul Yardımları (Karı-Koca)	2.173	3.174	6.174

Not: Şehit eşine, malul gazi ve malullerin maaşlarına kamu görevlilerinin maaşlarına yapılan konsolide oranında artış yapılmaktadır. Ödemeler kişi başınadır. Maluller ile Malul Gaziler altı derecede mütalaa edildikleri için en düşük olan VI. Derece ile en yüksek olan I. dereceye tabi olanlara tabloda yer verilmiştir.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

12.2.2. Sorunlar

KKTC’de sosyal güvenlik sistemi, çeşitli hizmetleri ve yardımları kapsayan önemli bir yapı olmasına rağmen, bazı sorunlar ve zorluklar yaşanabilmektedir. Bu sorunlar, hem sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlanan bireyler hem de sistemin kendisi açısından çeşitli zorlukları içermektedir.

Primlerin toplanması ile ilgili zorluklar yaşanması, sosyal güvenlik fonlarının yetersiz kalmasına neden olabilmektedir. İşverenlerin ve çalışanların düzenli prim ödemesi, sistemin sürdürülebilirliği için kritik öneme sahiptir.

Ayrıca, Devletin, Sosyal Güvenlik Fonlarına yapması gereken katkıları zamanında yapamaması, bu fonların zora girmesine ve bazı sorunların doğmasına neden olmaktadır. Sosyal Güvenlik Fonları birikimlerinin istenilen düzeyde gelir getirici sahalara kanalize edilememesi fon birikimlerinin de yeterli düzeyde artmasını engellemektedir.

Prim karşılığı olmayan ödemeler sistemde sıkıntı yaşanmasına yol açabilmektedir. Sosyal Sigortalar ve İhtiyat Sandığı primlerinin gerçek kazançlar üzerinden tahsil edilememesi ile ilgili sıkıntılar bahse konu fonların maddi kayıp yaşamasına yol açmaktadır.

Sosyal güvenlik fonlarının mali yönetimi, bütçe açıklarına ve ödeme zorluklarına yol açabilmekte ve sosyal yardımların ve emeklilik maaşlarının zamanında ve yeterli şekilde ödenmesini etkileyebilmektedir.

Tüm çalışanların ve işverenlerin sosyal güvenlik sistemine dahil edilmesi zor olduğu nedeni ile özellikle serbest meslek sahipleri ve kayıt dışı çalışanlar bu sistemin dışında kalabilmektedir.

Sosyal güvenlik hizmetlerinin tüm vatandaşlara eşit ve adil bir şekilde ulaştırılması önemlidir. Ancak, bazı bölgelerde veya gruplarda hizmetlere erişim sorunları yaşanabilmektedir.

Bireylerin sosyal güvenlik hakları ve prosedürleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları, hizmetlerden yeterince yararlanamamalarına neden olmaktadır.

Emeklilik yaşının yükselmesi veya prim gün sayısının artırılması gibi değişiklikler, bazı bireyler için emeklilik hakkına erişim konusunda sorunlara yol açabilmektedir.

Sosyal hizmetler alanında yaşlı, korunmaya ve desteklenmeye muhtaç insanlar için istenilen standartta hizmet verilememesi, sorun teşkil etmektedir. Engelli bireyler için yeterli rehabilitasyon ve destek hizmetlerinin sağlanmasındaki zorluklar engellilerin toplumsal hayata entegrasyonunu güçleştirebilmektedir.

Engelli bireylerin erişim ve kullanım ihtiyaçlarına uygun altyapı ve hizmetlerin eksikliği tam olarak giderilememiştir.

13.Çevre

Çevre, insanların ve diğer canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları fiziki, biyolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamdır. Basit anlatımıyla gözümüzün gördüğü her şeydir. Yaşadığımız ortamdır. Etrafımızdaki doğa ve hatta geleceğimizdir çevre. Doğal dengeyi oluşturan zincirin halkalarında meydana gelen kopmalar zincirin tümünü etkileyip, dengenin bozulmasına neden olmaktadır. Dengenin bozulmasında en önemli faktör ise insandır. İnsanın yaşamını sürdürmesine ve faydalanmaya yönelik yaptığı her davranış ve her yenilik doğal dengeyi etkilemektedir.

Çevrenin önemi hem insan hayatının sürdürülebilirliği hem de diğer tüm canlıların varlığı için hayati bir rol oynamasından kaynaklanmaktadır. İnsanlar, hayvanlar, bitkiler ve tüm ekosistemler, çevreyle karşılıklı bir etkileşim içinde bulunmaktadır. Çevrenin korunması, yalnızca doğal kaynakların tükenmesini engellemekle kalmamakta, aynı zamanda ekosistemlerin dengesini ve canlıların sağlığını da korumaktadır. Çevre konularının bütünlüklü olarak ele alınıp tartışılabilmesi ve etkinlikler düzenlenebilmesi için tüm dünyada “5 Haziran Dünya Çevre Günü” ilan edilmiştir.

Doğal çevreyi tehdit eden başlıca unsurlar çevre kirliliği, ormansızlaşma, iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin azalması olarak sayılabilir. Çevrenin korunması, yalnızca doğayı değil, aynı zamanda insanların yaşam kalitesini, ekonomiyi ve gezegenin geleceğini de güvence altına alınmasını sağlamaktadır. Çevrenin korunması için uluslararası iş birliği, küresel sorunlara etkili çözümler üretmek adına hayati önemdedir. Anlaşmalar ve iş birlikleri sayesinde, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı ve çevre kirliliği gibi sorunlara karşı önemli adımlar atılmıştır. Ancak bu çabaların sürekli olması ve daha fazla ülkenin aktif katılım göstermesi, çevrenin sürdürülebilir bir şekilde korunması için gereklidir.

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Paris İklim Anlaşması (2015), Kyoto Protokolü (1997), Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (CBD) Montreal Protokolü (1987), COP Toplantıları (Conference of the Parties) ve Gönüllü Karbon Piyasaları çevreyi korumaya yönelik bazı önemli uluslararası anlaşmalar ve faaliyetler olarak yer almaktadır.

2023 yılında dünya genelinde birçok önemli çevre olayı yaşanmış olup bunlar arasında iklim değişikliği kaynaklı felaketler, yenilenebilir enerji gelişmeleri ve hukuki mücadeleler öne çıkmıştır.

13.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Kıbrıs'ın doğal zenginlikleri, hava, su ve toprak gibi temel unsurların yanı sıra yeraltı kaynakları, sulak alanlar, akarsular, kıyıları, denizler ve kumulları kapsamaktadır. Bu doğal ve ekolojik yapı, bitki örtüsü, ormanlar, makiler, zeytinlikler, harnup ağaçları ve Kıbrıs'a özgü bitki ve çiçeklerle daha da zenginleşmektedir. Dağlar, tarım alanları, hayvanlar, yaban eşekleri, kaplumbağalar ve kuşlar ise biyolojik çeşitliliğimizin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. İnsan eliyle şekillenen çevre ise tarih boyunca oluşan yaşam alanları, arkeolojik sitler, eski kent dokuları, mahalleler, sivil mimari örnekleri ve nüfusun kimliği, kültürel yapısı ve yaşam biçimini yansıtmaktadır. Bu zengin miras, Kıbrıs'ın kültürel ve doğal çevre kaynaklarının bir arada var olduğunu göstermektedir.

Ülkemizde nüfusun azlığı ve sanayi faaliyetlerinin sınırlı olması nedeni ile hava kirliliğinin genel anlamda ciddi bir tehdit düzeyinde bulunmamaktadır. Ancak, ülkemizdeki bazı faaliyetler veya bazı zamanlarda ülkeyi etkisi altına alan ülke dışı meteorolojik hareketler ile bunların etkilerinin, yerel düzeyde kirliliklere veya atmosferik değişikliklere yol açtığını veya tehdit oluşturduğunu görülmektedir.

KKTC'de yürürlükte bulunan yasalar çevre korunması, kaynakların dengeli kullanımı, çevre değerlerinin geleceğe taşınmasında ve eski yerleşim dokularının bulunduğu arkeolojik ve kentsel sit alanlarında kültürel özelliklere uygun mimarlık örneklerinin yaratılmasında, çevrenin korunarak kullanımı ve geliştirilmesi için gerekli planlamaların yapılmasını, belirleyici olan yasal çerçeveyi oluşturmaktadır. Bu yasalar farklı kuruluşlara çeşitli yetki ve sorumluluklar yüklemektedir. Bu kuruluşlar; Çevre Koruma Dairesi, Şehir Planlama Dairesi, Devlet Planlama Örgütü, Eski Eserler ve Müzeler Dairesi, Anıtlar Yüksek Kurulu, Meteoroloji Dairesi, Orman Dairesi, Tarım Dairesi, Su İşleri Dairesi, Jeoloji ve Maden Dairesi, Turizm Planlama Dairesi, Vakıflar İdaresi, Belediyeler, Kaymakamlıklar ve Kültür Dairesi'dir. Çevre konularında temel politikaları saptamak ve tüm kuruluşlar arasında koordinasyonu ve iş birliğini sağlamakla görevli Çevre Koruma Dairesi'dir.

Son yıllarda çevre bilincinin gelişmesiyle Sivil Toplum Kuruluşlarının sayıları da artmaktadır. KT Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Yeşil Barış Hareketi, Lefke Çevre ve Tanıtma Derneği, Kuşları ve Doğayı Koruma Derneği, KT Biyologlar Doğayı Araştırma ve Koruma Derneği, Sürdürülebilir Çevre Platformu, Kıbrıs Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı, Sürdürülebilir Gelecek için Profesyonel Yaklaşım Derneği (Pro Action), Çevre ve Enerji Derneği, Ses Kirliliği ile Mücadele Derneği, Hayvanları Koruma Derneği, Çevre

Koruma Vakfı (ÇEKOVA), LAÜ Çevre Araştırmaları ve Eğitim Merkezi, GAÜ Kırsal Gelişim ve Çevre Araştırmaları Merkezi, Zeytin Ağaçlarını Koruma ve Araştırma Derneği (ZAKAD) bunların en başta gelenleridir.

Çevreyle ilgilenen STK'ları; kirlilik, kıyıların kullanımı, taş ocakçılığı, yapılaşma, kuşlar-kaplumbağalar-bitki örtüsü ve diğer biyolojik çeşitlilik, erozyon, ses ve gürültü kirliliği, maden artıkları, tarımsal ilaçların kullanımı, alçak orman arazilerinin kullanımını gündeme getirme açısından başarılı olmuşlardır.

Hava kalitesiyle ilgili olarak Avrupa standartlarına uygunluğun sağlanması yönünde, mevcut durumun bölgesel bazda belirlenmesine yönelik "Hava Kalitesi Ölçüm Projesi" tamamlanmış ve 2022 yılında Çevre Koruma Dairesi bünyesinde Hava ve Yakıt Kalitesi Laboratuvarı kurulmuş olup söz konusu laboratuvar katı ve sıvı yakıt analizleri ile hava kalitesi çevre analizleri yapan ülkemizdeki ilk ve tek laboratuvar olma özelliğine sahiptir.

Kıbrıs'ı da içine alan bölgede ozon tabakasının incelmelerinden dolayı ultraviyole B ışınlarının ülkemize direk geldiği bilinmektedir. KKTC'de iklim değişimleri, ozonda meydana gelen değişimlerin ölçümleri geçmişte yapılamadığından, havayla ilgili dış tehditler ve bunların yarattığı değişimlerle ilgili sağlıklı bilgi verilememektedir. Hava Kalitesi Ölçüm Projesi'yle yapılan ölçümlerde özellikle yaz aylarında ozon oranının limitlerin üzerinde çıktığı tespit edilmiştir.

Hava kalitesi değerlendirme verileri, belirli bir bölgedeki hava kirliliği seviyelerini izlemek ve bu seviyelerin insan sağlığına olan etkilerini değerlendirmek amacıyla toplanmaktadır. Bu veriler, hava kirletici maddelerin konsantrasyonlarını ölçen cihazlar tarafından kaydedilmektedir.

Tablo 2.13.1: Ocak 2023-Aralık 2023 Dönemi Hava Kalite İstasyonlarında Yapılan Ölçümlerde Elde Edilen Ortalama Veriler

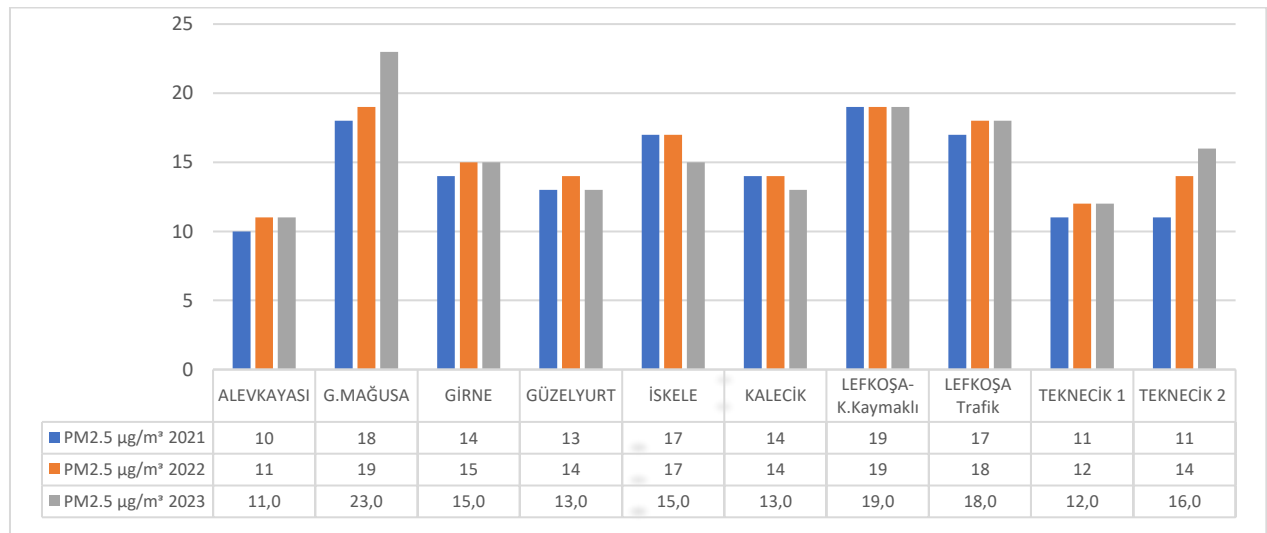
PARAMETRE													
İSTASYON	SO2 µg/m ³	NO2 µg/m ³	O3 µg/m ³	CO mg/ m ³	BZN µg/m ³	PM10 µg/m ³	PM2.5 µg/m ³	Rüzgar Hızı m/s	Rüzgar Yönü derece	Sıcaklık °C	Nem %	Basınç mbar	Solar Radyasyon w/m ²
ALEVKAYASI	1,3	6,4	70,7	0	0	22	11	2,6	265	17,5	65	941	216
GAZİMAĞUSA	0	23,3	56,5	0	0	85	23	1,3	180	20,6	68	1.011	217
GİRNE	0	29,6	58	0	0	37	15	1,3	184	21,1	65	1.007	174
GÜZELYURT	0	13,7	0	0	0	30	13	1,2	208	19,7	69	1.011	193
İSKELE	1,6	8,5	0	0,2	0,4	32	15	2	198	21,1	66	1.007	201
KALECİK	1,8	8,7	0	0	0	27	13	1,6	177	21,2	67	1.012	190
LEFKOŞA - Küçükkaymaklı	0	16,9	49,6	0	1,1	41	19	1,2	232	21,1	62	994	234
LEFKOŞA Trafik	0	28,2	0	0,4	0	44	18	1,3	226	20,2	67	1.000	241
TEKNECİK 1	2,9	7,3	0	0	0	24	12	1,7	200	21,2	65	1.006	207
TEKNECİK 2	2,4	9,7	0	0	0	32	16	2,9	200	22,3	65	1.008	219

Kaynak: Çevre Dairesi

Söz konusu değerler, Hava Kalitesinin Değerlendirilmesi ve Yönetimi Tüzüğü ile kıyaslanarak değerlendirildiğinde, 2023 yılında yapılan ölçümlerde toz konsantrasyonunun insan sağlığının korunması için belirlenen yıllık seviyeyi bazı bölgelerde aştığı saptanmıştır. Toz konsantrasyonu için insan sağlığının korunmasına yönelik olarak tespit edilen yıllık ortalama sınır değer olan 40 µg/m³ değeri Lefkoşa ve Gazimağusa’da aşılmış olup diğer istasyonlarda yıllık ortalama sınır değeri aşılmamıştır.

Geçmiş yıllarda, Teknecik ve Kalecik Elektrik Santrallerinin bulunduğu bölgelerde Kükürt Dioksit konsantrasyonu zaman zaman hava kalitesi hedeflerini aşmaktaydı. Ancak 2016 yılından itibaren elektrik santrallerinde ağırlıkça %1’den fazla kükürt içeren fuel-oil kullanımının yasaklanmasından ötürü, 2023 yılında kükürt dioksit konsantrasyonları hiçbir ölçüm noktasında sınır değerleri aşmamıştır. Azot dioksit, Karbon monoksit ve Benzen kirleticileri yıl boyunca normal seviyede seyrederek Tüzük standartlarını aşmamıştır. Çapı 2.5 mikrometreden küçük olan ince partiküller PM2.5 Partikül Maddelerdir. Solunduğunda akciğerlere ve dolaşım sistemine nüfuz edebilmekte ve yüksek seviyeleri ciddi solunum problemlerine yol açabilmektedir. Hava Kalitesinin Değerlendirilmesi ve Yönetimi Tüzüğü kapsamında yıllık ortalama sınır değeri 25 µg/m³(mikrogram/metreküp)’ dür. 2021-2023 yıllarında hava ölçümleri sonucunda elde edilen verilerden PM2.5 Partikül Maddelerin üç yıllık durumunu gösterilmektedir.

Şekil 2.13.1G: Ocak 2023-Aralık 2023 Dönemi Hava Kalite İstasyonlarında Yapılan Ölçümlerde Elde Edilen PM 2.5 Ortalama Verileri

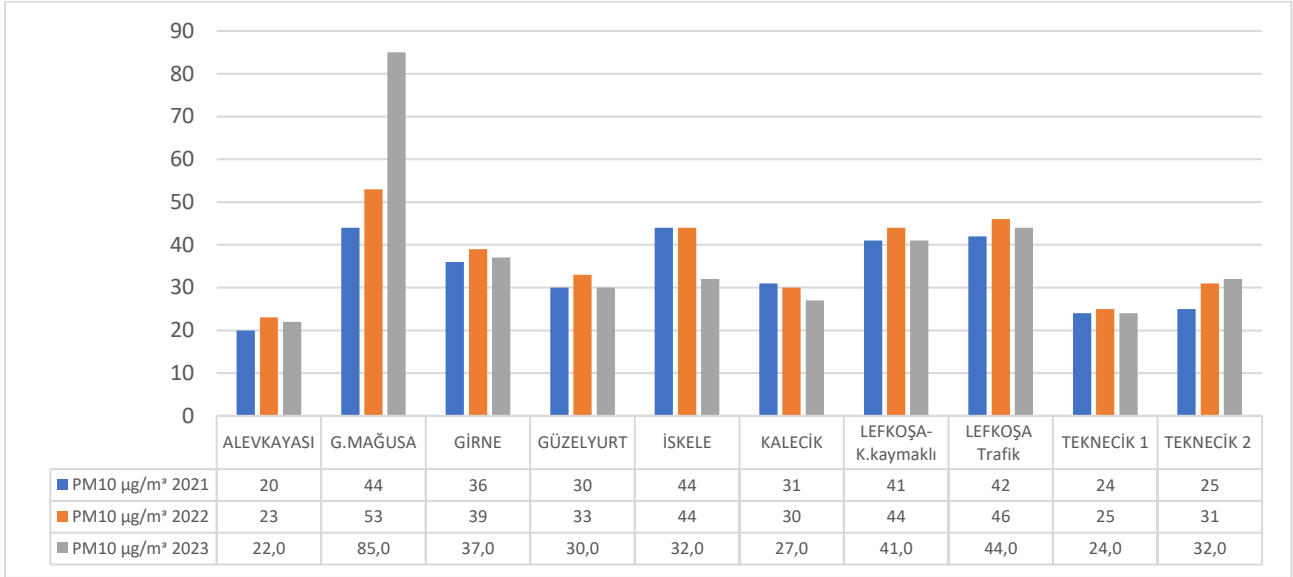


Kaynak: Çevre Dairesi

Çapı 10 mikrometreden küçük olan daha büyük partiküller olan PM10- Partikül Maddeleri solunduğunda burun ve boğazda birikebilmektedir. Hava Kalitesinin Değerlendirilmesi ve

Yönetimi Tüzüğü kapsamında yıllık ortalama sınır değeri $40 \mu\text{g}/\text{m}^3$ (mikrogram/metreküp)'dür. 2021-2023 yıllarında hava ölçümleri sonucunda elde edilen verilerden PM10 Partikül Maddelerin üç yıllık durumunu gösterilmektedir.

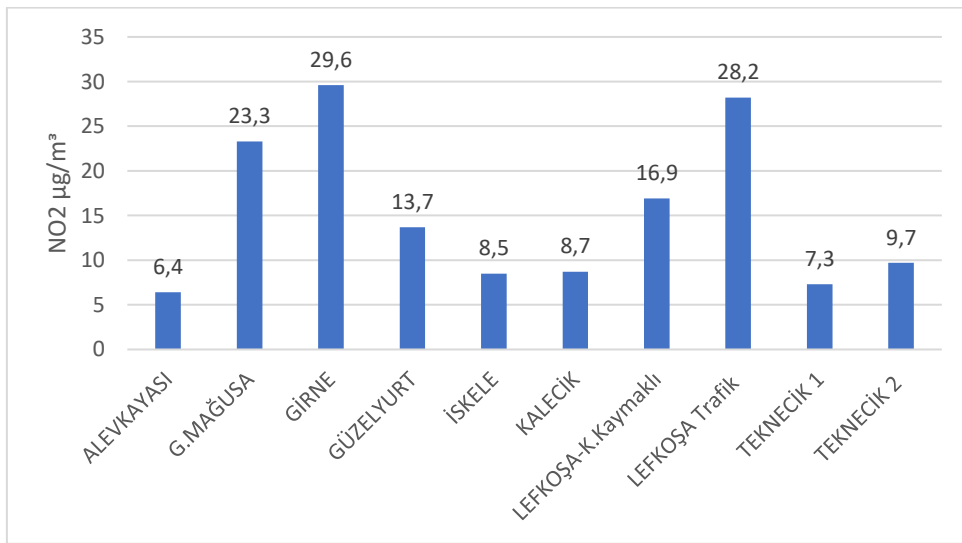
Şekil 2.13.2G: PM10 Partikül Maddelerin Üç Yıllık Durumu



Kaynak: Çevre Dairesi

NO_2 (Azot Dioksit); Motorlu araçların egzozlarından ve sanayi faaliyetlerinden kaynaklanan bir gazdır. Yüksek seviyelerde akciğer fonksiyonlarını olumsuz etkileyebilmekte ve astım gibi solunum hastalıklarını kötüleştirebilmektedir.

Şekil 2.13.3G: 2023 Yılında Ülkemizde Ölçülen Ortalama Azot – Dioksit Değerleri



Kaynak: Çevre Dairesi

NO₂, özellikle trafik kaynaklı kirlilikten kaynaklanan ve solunum yolu hastalıklarına neden olabilecek bir kirletici maddedir. 40 µg/m³ (mikrogram/metreküp) olan sınır değeri insanların uzun süreli NO₂ maruziyetinden korunması için belirlenmiştir.

Elektrik santralleri, dağınık sanayi faaliyetleri, egzoz gazları, çöp yakılması, kömür ocakları, taş ocakları, beton ve asfalt şantiyeleri, yüksek ve yoğun yapılaşma, yerleşim alanlarındaki yapılaşmış alan ve açık alan dengesizliği, Kuzey Afrika üzerinden taşınan toz ve kumun yerel meteorolojik koşullarla birleşmesi havayı tehdit eden en önemli faktörlerdir.

Hava kalitesi verileri, yerel yönetimler, çevre ajansları ve halk sağlığı kuruluşları tarafından hava kirliliği kontrolü ve kamu bilgilendirme çalışmaları için kullanılmaktadır. Hava kalitesini değerlendiren veriler, şehir planlaması, trafik yönetimi, sanayi bölgelerinin düzenlenmesi gibi stratejik karar alma süreçlerinde önemlidir.

13.1.1. İklim Değişikliği ve Çevreye Etkileri

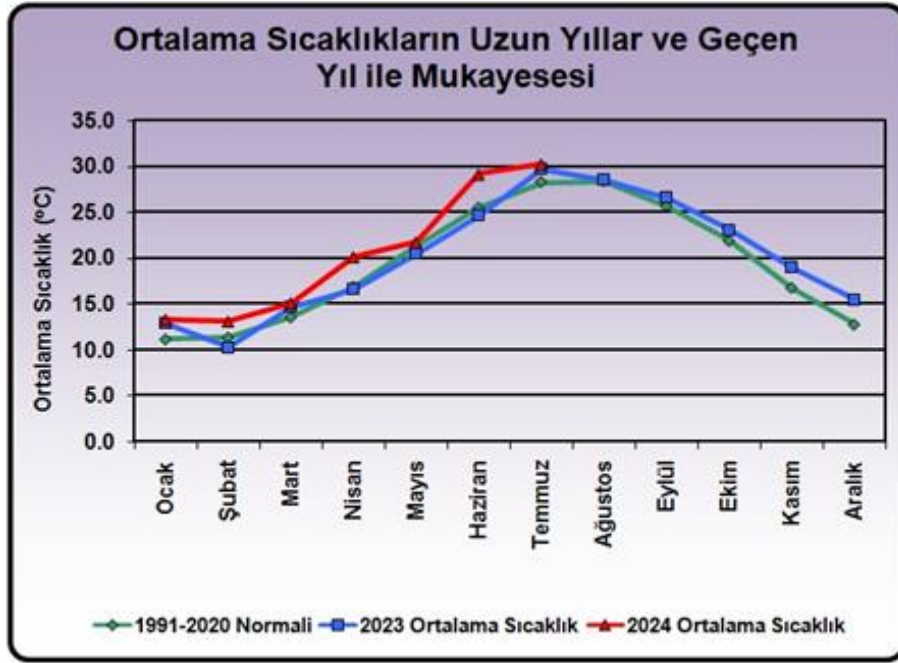
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Akdeniz'in doğusunda yer aldığı için iklim değişikliğinin etkilerine oldukça hassas bir bölgededir. İklim değişikliği, KKTC'de çevre ve toplum üzerinde çeşitli önemli etkiler yaratmaktadır. Akdeniz, iklim değişikliğinden en çok etkilenen bölgelerden biri olarak kabul edilmektedir.

KKTC'de iklim değişikliği, sıcaklıkların artmasına ve su kaynaklarının azalmasına neden olmaktadır. Bölgede gözlemlenen en önemli etkilerden biri, uzun süreli kuraklık ve sıcak hava dalgalarıdır.

Akdeniz'deki deniz seviyesinin yükselmesi, kıyı bölgelerinde sel ve erozyon riskini artırmaktadır. KKTC'nin sahil şeridindeki yerleşim yerleri, altyapılar ve doğal alanlar, deniz seviyesindeki yükselme nedeniyle risk altına girmektedir. Sahil şeridindeki ekosistemler ve turizm altyapıları deniz seviyesinin yükselmesinden etkilenmekte ve ekonomik zararlar doğurabilmektedir. Deniz seviyesinin yükselmesiyle birlikte tuzlu suyun yer altı tatlı su kaynaklarına karışma riski de artmakta, bu da suyun kalitesini düşürebilmektedir.

KKTC'nin sahip olduğu doğal alanlar ve biyoçeşitlilik de iklim değişikliğinden ciddi şekilde etkilenmektedir. Yüksek sıcaklıklar, daha sık görülen aşırı hava olayları ve kuraklık, bölgedeki bitki ve hayvan türlerinin yaşam alanlarını tehdit etmektedir. Ormanlar ve diğer doğal alanlar, artan yangın riski ve kuraklık nedeniyle daralmaktadır. Bu da türlerin göç etmesine veya yok olmasına neden olmaktadır. Sıcaklık artışı ve denizlerdeki değişiklikler, deniz ekosistemlerini ve balıkçılık faaliyetlerini de etkileyebilmektedir.

Şekil 2.13.4G: Ortalama Sıcaklıkların Mukayesesi



Kaynak: Meteoroloji Dairesi

Şekil 2.13.4G Ülkemizde, 1991-Temmuz 2024 dönemi ortalama sıcaklık değerlerini ve iklim değişikliği nedeniyle sıcaklık değişimlerinin göstermektedir.

İklim değişikliği, KKTC'de aşırı hava olaylarının (şiddetli yağışlar, seller, sıcak hava dalgaları) sıklığını ve şiddetini artırabileceği gibi bu tür olaylar, altyapıya zarar verebilir ve tarımsal üretimi kesintiye uğratabilmektedir. Ani ve şiddetli yağışlar, şehirlerde ve kırsal alanlarda sel riskini artırmakta, altyapı hasarlarına ve can kayıplarına yol açabilmektedir. Yüksek sıcaklıklar ve kuraklık, orman yangınlarının sıklığını artırması yanında doğal alanlara da zarar verebilmektedir.

KKTC, iklim değişikliğinden ciddi şekilde etkilenmeye başlamış bir bölgedir. Sıcaklık artışı, su kıtlığı, kıyı erozyonu ve biyoçeşitlilik kaybı gibi etkiler, ülkenin çevresel ve ekonomik geleceği üzerinde büyük riskler oluşturmaktadır. İklim değişikliğiyle mücadele için KKTC'de su kaynaklarının korunması, sürdürülebilir tarım uygulamalarının geliştirilmesi ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapılması gibi adımlar önemlidir.

Bilindiği üzere ülkemizde Geçitköy göletinin baraja dönüştürülmesi sonrasında 17 adeti sulama maksatlı, 12 adeti ise yeraltı sularını besleme amaçlı 29 adet gölet bulunmakta ve bunların sulama amaçlı olanlarının toplam kapasitesi 14,7 milyon metreküptür. Sulama maksatlı mevcut on yedi göletin büyük bir çoğunluğunda tarım alanlarına dağıtım şebekesi bulunmamaktadır.

İklim koşullarının da kolaylaştırması ile buharlaşma meydana gelmekte ve sonuçta göletlerdeki kullanılmayan birikmiş su tuzlanmaktadır.

13.1.2 Atık Su Arıtma Tesisleri ve Çevre

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki atık su arıtma tesisleri, çevresel sürdürülebilirliği sağlamak ve doğal kaynakları korumak amacıyla önemli bir altyapı unsurudur. KKTC'deki nüfus artışı, turizm sektöründeki büyüme ve sanayi faaliyetleri, atık su arıtma tesislerine olan ihtiyacı artırmıştır. Bu tesisler, evsel ve endüstriyel atık suların temizlenmesi ve denizlere, yer altı sularına ya da diğer çevreye zarar vermeyecek şekilde bertaraf edilmesini sağlamaktadır.

Ülkede kanalizasyon ve su arıtma tesislerinin yeterli düzeyde olmayışı (Lefkoşa, Gazimağusa ve Güzelyurt arıtma tesisi hariç), çöp ve lağım sularının gelişigüzel yerlere dökülmesi, suni gübrelerin doğaya verdiği zararın hiçbir şekilde ölçülmemesi, yeraltı sularında tarımsal ilaç kaynaklı ve bakteriyolojik kirlenmeler, sorunun insan sağlığını tehdit eder seviyelere gelmesine neden olmaktadır.

Ülkemizde, Jeoloji ve Maden Dairesi, içme, kullanma ve sulama suyu ihtiyacına yönelik araştırmaların yapılması ve üretim kuyularının kazılması, yerleşime açılacak alanlarda yapılaşma öncesi zemin parametrelerinin tespitine yönelik çalışmaların yapılmasından sorumlu kurumdur.

13.1.2.1 KKTC'deki Başlıca Atık Su Arıtma Tesisleri

Gazimağusa bölgesinde yer alan bu tesis, bölgenin büyüyen nüfusuna ve sanayi faaliyetlerine hizmet etmektedir. Tesis, evsel ve kısmen endüstriyel atık suların arıtılması amacıyla kurulmuştur.

Girne, KKTC'nin turistik bir şehri olduğu için burada atık su arıtma sistemlerinin önemi büyüktür. Tesis hem yerel halkın hem de turistik işletmelerin atık sularını çevreye zarar vermeden arıtmaktadır.

Lefkoşa (Haspolat), KKTC'nin başkenti ve en büyük şehri olarak büyük miktarda atık su üretmektedir. Şehirde yer alan arıtma tesisi, yoğun nüfusun ve ticari faaliyetlerin sebep olduğu atık suları arıtarak çevre kirliliğini önlemektedir.

Tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu Güzelyurt bölgesinde, atık suların arıtılması hem çevre sağlığını koruma hem de tarım arazilerinin korunması açısından önemlidir. Bu tesiste arıtılan sular, bazı durumlarda tarımsal sulama için de kullanılmaktadır.

Tablo 2.13.2: Ülkemizdeki Atık Su Arıtma Tesislerinin Maksimum Kapasiteleri

	Max Kapasite (m³/gün)
Haspolat	30.000
Güzelyurt	3.179
Mağusa	8.883
Girne	1.500-1.800
Bafra	6.000
Lapta	Aktif Değil

Kaynak: Çevre Dairesi

KKTC'deki atık su arıtma faaliyetlerinin önemi çevre koruma, su kaynaklarının yeniden kullanımı ve sürdürülebilirlik alanlarında ortaya çıkmaktadır. Arıtma tesisleri, atık suların arıtılmasını sağlayarak denizlerin, yer altı sularının ve toprakların kirlenmesini önlemektedir. Bu, özellikle ada ülkesi olan KKTC'de deniz ekosistemlerinin korunması için önemlidir. KKTC gibi su kaynakları sınırlı olan bir bölgede, arıtılmış suyun tarımsal sulama, park ve bahçe sulama gibi alanlarda kullanımı su kaynaklarını koruma adına büyük avantaj sağlamaktadır. Artan nüfus ve turizmle birlikte atık su miktarı da artmaktadır. Yeni ve modern arıtma tesislerinin kurulması, bu artışı yönetebilmek için kritik öneme sahiptir. Tablo 2.12.2'de ülkemizdeki atık su arıtma tesislerinin kapasiteleri verilmektedir.

KKTC'deki atık su arıtma tesislerinin sayısının ve kapasitesinin artırılması hem çevresel hem de ekonomik sürdürülebilirlik açısından önemli bir adım olacaktır. Tesislerin modernizasyonu ve genişletilmesi ile birlikte, arıtma süreçlerinin iyileştirilmesi de bölge halkı için daha sağlıklı bir çevre anlamına gelir.

Tablo 2.13.3: 2023 Yılı Ülkemizdeki Turistik Tesislerin Atıksu Bertaraf Genel Tablosu

Bölgeler	Emici Kuyu / Kanalizasyonu Kullanan Turistik Tesis Sayısı	Arıtma Tesisi Kullanan Turistik Tesis Sayısı
Gazimağusa	3	3
Girne	70	11
Güzelyurt	1	-
İskele	10	5
Lefkoşa	4	-

13.1.3 Katı Atık Yönetimi ve Çevre

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti katı atık yönetimi, çevre koruma ve sürdürülebilir gelişim açısından önemli bir konudur. Katı atıklar, günlük yaşamda üretilen ambalaj atıkları, organik atıklar, inşaat atıkları ve diğer türden atıkların tümünü kapsamaktadır. KKTC'de katı atık yönetimi ile ilgili çeşitli uygulamalar ve politikalar geliştirilmiştir.

KKTC'de katı atıklar için çeşitli depolama alanları ve geri dönüşüm tesisleri bulunmaktadır. Depolama alanlarının çevre dostu bir şekilde yönetilmesi ve sızıntı önleyici sistemlerin kullanılması önemlidir. Geri dönüşüm tesisleri ise toplanan atıkları işleyerek yeniden kullanılabilir hale getirmektedir.

KKTC'de katı atık yönetimi, Çevre Koruma Dairesi tarafından denetlenmektedir. KKTC'de katı atık yönetimi ile ilgili çeşitli yasalar ve yönetmelikler bulunmaktadır. Bu mevzuatlar, atıkların yönetimi ve geri dönüşüm süreçlerinin düzenlenmesini içermektedir.

KKTC'de katı atık bertarafı, çevresel sürdürülebilirlik için hayati bir öneme sahiptir. Düzenli depolama, geri dönüşüm, kompostlama ve enerji üretimi gibi çeşitli yöntemlerin entegrasyonu, atık yönetimi süreçlerinin etkinliğini artıracaktır. Altyapı geliştirme, halkın bilinçlendirilmesi ve denetimlerin güçlendirilmesi, katı atık bertarafının başarılı bir şekilde yönetilmesine katkıda bulunacaktır. Bu sayede hem çevre korunacak hem de doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı sağlanacaktır.

13.1.4 Doğal Hayat ve Çevre

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sahillerinde çalışmaların başladığı 1992 yılından bu yana son yıllarda yapılan araştırmalarda Akdeniz'de yaşadığı kabul edilen *Chelonia mydas* türü deniz kaplumbağalarının yaklaşık %25'i ile *Caretta caretta* türü deniz kaplumbağasının yaklaşık %10'unun yumurta bırakmak için Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sahillerini seçtiğini göstermektedir (Godley and Broderick,1995,1996). Ancak, kaplumbağaların her yıl yuva yaptığı sahillerde insan faaliyetlerinin artması nedeniyle yuva sayısında önemli düşüşler saptandığı yetkililerce ifade edilmektedir.

Karpaz (zon 3, zon 2a, zon 2b) Güney ve Kuzey sahillerinde ilk yuva 24 Mayıs 2022'de son yuva 14 Ağustos 2022'de yapılmıştır. Bu dönemde toplam 1.703 yuva kaydedilmiştir. Yuvaların 1.667'si (%97,9) *Chelonia mydas*, 32'si (%1,9) *Caretta caretta*, 4 adet (%0,2) yuva hangi türe ait olduğu tespit edilememiştir. Ronnas ve Ayfılon kumsalları en çok yuva yapılan sahiller olmuştur. Kaydedilen yuvaların 316 tanesi (%18,6) kısmen veya tamamen predatasyona

uğramıştır. Bu yuvaların 298'i yeşil deniz kaplumbağası, 14 tanesi iribaşlı deniz kaplumbağası yuvasıdır. Alagadi'de 2022 yılında 124 yeşil deniz kaplumbağası, 14 Caretta Caretta gözlemlenmiş ve 422 yuva kaydedilmiştir. Bu da göstermektedir ki bir dişi birden fazla yuva yapabilmektedir. Alagadi'de ilk yuva 22 Mayıs'ta gerçekleşmişti.

Karpaz Yarımadası'nda gerçekleştirilen 2023 yılında çalışma ile (zone 2) Güney sahillerinde 550, (zone 3) Kuzey sahillerinde 692 deniz kaplumbağası yuvası tespit edilmiştir. Karşıyaka Kumsalı'nda 91 adet deniz kaplumbağası yuvası tespit edilmiştir. Alagadi kumsalında (zone 4) 513, Akdeniz kumsalında (zone 5) 548 deniz kaplumbağası yuvasının tespiti yapılmıştır.

Yuva sayılarında geçen yıla göre düşüş gösterdiği gözlemlenmektedir. Bunun nedenlerinden biri hedef dışı av baskısından en çok Caretta Caretta türü deniz kaplumbağalarının etkilenmesidir.

Ülkemiz, kuşların göç yolu üzerinde olması, çok sayıda göçmen kuşu ve türleri tükenmek üzere olan kuşları barındırması sebebiyle uluslararası bir statüye sahiptir. 300 göçmen ve 46 yerleşik tür (2 endemik, 5 endemik alt tür) kuş söz konusudur. Yazın yumurtlamak için gelen 27 türün yanı sıra rastlantısal olarak gelen 51 tür kuşu konuk etmekteyiz, ayrıca göç ederken Kıbrıs'ı kullanan 220 tür kuş her yıl düzenli olarak göçlerini yapmaktadır. Dünyada türleri tükenme tehlikesi altında olan kuş listesinde yer alan 20 kadar kuştan 12'si bizim ülkemizde de yaşamakta, birkaç türü de üreme yapmaktadır. Zengin kuş türlerinin bulunduğu ülkemiz yoğun av baskısı altındadır.

Bir yandan yaşam alanlarının daralması bir yandan yoğun av, kuşların sayılarını azaltmakta ve tür kaybına neden olmaktadır. Sulak alanların kirliliği, hava kirliliğinin neden olduğu iklim değişikliği, yoğun ve çarpık yapılaşma, kıyı yağmacılığı, orman kaybı, artan tarımsal ilaç kullanımı, bitki örtüsünün değişmesi diğer olumsuzluklardır.

Su kuşları sulak alanlarımızda, küçük kuşlar ovalık ve orman alanlarımızda, yırtıcı kuşlar orman alanlarımız ve kayalık (tepe ve dağlarda) alanlarımızda yaşarlar ve üreme yaparlar. Karpaz bölgesi, kuş popülasyonumuzun büyük bir kısmını barındırmaktadır. Girne bölgesi dağlık alanlarında özellikle yırtıcı kuşlar çoğunluktadır. Sulak alan ve lagünlerde de su kuşları barınmakta ve kıyılarımızda taşlaşmış kumullarda Arı Kuşlarının ürettiği saptanmıştır (Bafra, Altın kum). Ayrıca kıyılarımız Martıların yaşam alanlarıdır. Zafer Burnu açıklarında 9 adacıktan en büyüğü olan Klithes adasında Avrupa'da türü tükenmek üzere olan Ada Martısı ve Karabatak üreme yapmaktadır.

Halkalanan kuşlar; 2023 yılında 923 kuş halkalanmış olup Karabaşlı ötleğen (*Sylvia atricapilla*) en fazla halkalanan tür olarak birinci sırada, çıvgın (*Phylloscopus collybita*) ikinci sırada yer almıştır. Halkalama; Dipkarpaz, Yenierenköy, Balıkesir (kanlıdere yakınları), Tatlısu, Fener adası, Kayalar ve Yedikonuk lokasyonlarında yapılmıştır.

Karpaz Bölgesi'nde bulunan ve Milli Park içinde yer alan, dünyada benzeri görülmemiş şekilde evcil yaşamdan doğal yaşama geçen hür eşekler, kendine özgü iri yapıları ve genetik özellikleriyle Literatüre “Kıbrıs Eşeği” olarak girmişlerdir. Gerek bölge halkına gerekse ülkeye büyük zenginlikler katabilecek potansiyele sahip bu hayvanlar asırlardır doğa koşullarına göğüs gererek yaşamlarını ve nesillerini sürdürme başarısını göstermişlerdir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Akdeniz'in biyolojik çeşitliliği açısından oldukça zengin bir bölgedir ve birçok endemik bitki türüne ev sahipliği yapmaktadır. Endemik bitkiler, sadece belirli bir coğrafi bölgede doğal olarak yetişen ve o bölgeye özgü olan bitkilerdir. KKTC'nin kendine has iklimi ve coğrafyası, burada endemik bitki türlerinin gelişmesine olanak sağlamaktadır. İşte KKTC'deki bazı önemli endemik bitkiler; Kıbrıs Lalesi (*Tulipa cypria*), Kıbrıs Akçaağacı (*Acer obtusifolium*), Kıbrıs Karanfile (*Dianthus cyprius*), Kıbrıs Süseni (*Iris cypriana*), Beşparmak Yıllanyastığı (*Arum cyprium*), Kıbrıs Adaçayı (*Salvia willeana*), Kıbrıs Taş Karanfile (*Silene fraudatrix*), Kıbrıs Menekşesi (*Viola cypria*), Kıbrıs Çamı (*Pinus brutia* var. *Cypria*), *Anacamptis pyramidalis cypria* (Kıbrıs Orkidesi)

KKTC'de bu endemik bitkilerin korunması amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle Tehlike Altındaki Türlerin Korunması programları ve yerel üniversitelerin biyoloji bölümleri bu konuda araştırmalar yürütmektedir. Ayrıca, birçok endemik bitki türü, Milli Parklar ve Koruma Alanları içerisinde koruma altına alınmıştır. KKTC'nin bu zengin bitki örtüsü, doğa severler için keşfedilmeyi bekleyen birçok güzellik sunmakta ve doğal yaşamın korunması açısından büyük önem taşımaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde, doğal güzellikleri ve biyolojik çeşitliliği korumak amacıyla Özel Çevre Koruma Alanları oluşturmuştur. Bu alanlar, ekosistemleri, endemik türleri ve tarihi-kültürel varlıkları koruma amacıyla ilan edilmiştir. Özel Çevre Koruma Alanları, çeşitli yaban hayatı, bitki örtüsü ve su kaynaklarının korunmasına katkı sağlarken aynı zamanda sürdürülebilir turizm ve çevre dostu ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesini teşvik etmektedir.

13.1.5. KKTC'de Öne Çıkan Bazı Özel Çevre Koruma Alanları

Karpaz Yarımadası (Dipkarpaz); KKTC'nin kuzeydoğu ucunda yer alır ve bölgenin en önemli doğal alanlarından biridir. Zengin biyoçeşitliliği, endemik bitki türleri ve nadir bulunan hayvanlarla tanınmaktadır. Aynı zamanda Altinkum Plajı gibi ünlü sahilleri, deniz kaplumbağalarının (Caretta Caretta ve Chelonia mydas) yuvalama alanıdır.

Alagadi Plajı (Kaplumbağa Plajı), Girne'nin doğusunda yer almakta ve özellikle deniz kaplumbağalarının yumurtlama alanı olarak bilinmektedir. Caretta Caretta ve yeşil deniz kaplumbağaları (Chelonia mydas) bu plajda yuvalarını yaptığı için plaj, Özel Çevre Koruma Alanı olarak ilan edilmiştir.

Gazimağusa Sulak Alanları, özellikle kuş gözlemciliği açısından önemli bir doğal alandır. Göçmen kuşların konaklama alanı olan bu bölge hem yerel hem de uluslararası öneme sahip bir kuş koruma alanıdır.

Avtepe nadir bitki türlerinin bulunduğu ve endemik türlerin yaşam alanı olan bir bölgedir. Bu alan, doğal yaşamın sürdürülebilirliği için korunmaktadır. Bölgede, flora ve fauna açısından zengin bir çeşitlilik söz konusudur. Endemik bitkiler, yaban hayatı ve özellikle kuşlar için önemli bir habitat görevi görür.

Tatlısu özellikle Caretta Caretta ve yeşil deniz kaplumbağalarının (Chelonia mydas) yuvalama alanlarından biridir. Deniz kaplumbağalarının korunması, bölgenin çevresel önemini artırmaktadır. Bölge, zengin deniz ve kara ekosistemlerine sahiptir. Kıyı boyunca hem deniz hem de kara flora ve faunası açısından zengin bir çeşitlilik bulunmaktadır. Endemik bitki türleri, kıyı şeridinde korunması gereken önemli doğal varlıklardır. Aynı zamanda birçok kuş ve diğer yaban hayvanları bu bölgede yaşamaktadır.

Tablo 2.13.4: 2023 Yılı Ekolojik Etki Değerlendirme Çalışmaları

	Olumlu EED Kararı	Olumsuz EED Kararı
Alagadi Özel Çevre Koruma Bölgesi	8	3
Gazimağusa Sulak Alanları Özel Çevre Koruma Bölgesi	5	1
Avtepe Özel Çevre Koruma Bölgesi	-	1
Tatlısu Kıyı Şeridi Özel Çevre Koruma Bölgesi	-	1
Karpaz Özel Çevre Koruma Bölgesi	5	5

13.1.5.1. Çevresel Etki Çalışmaları

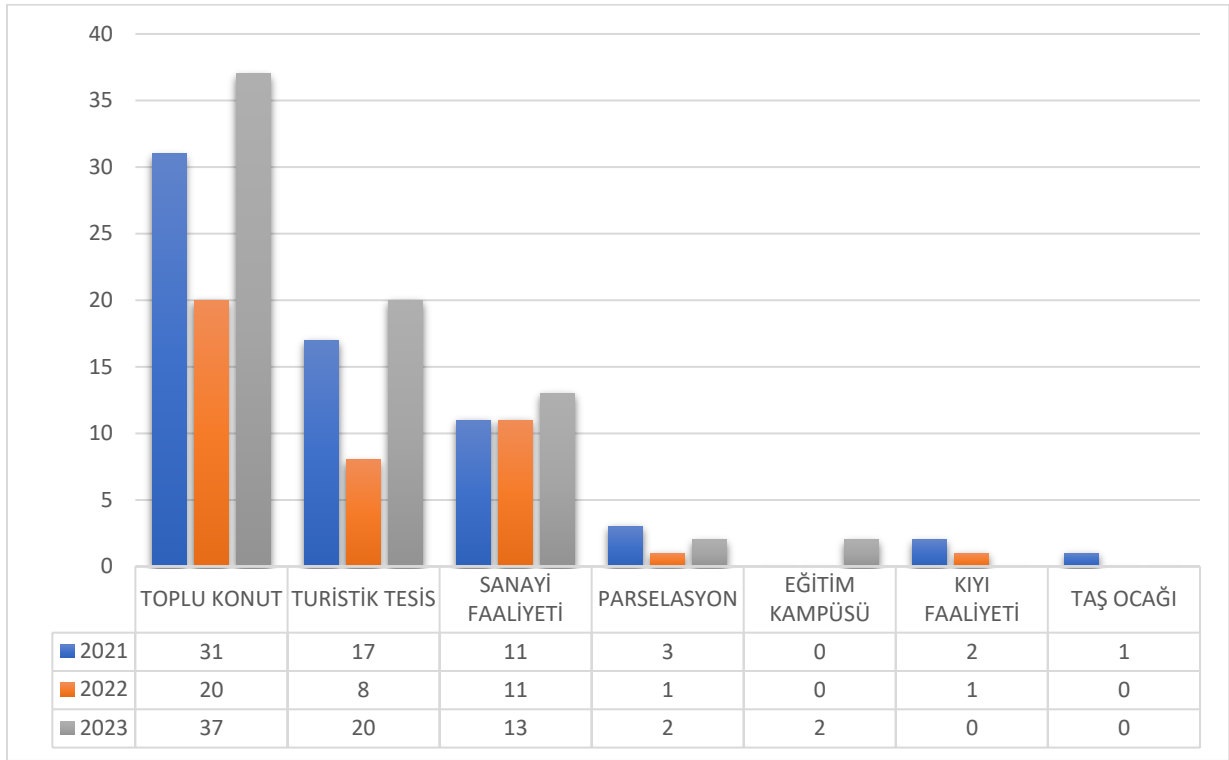
Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) Raporu, bir projenin çevre üzerindeki olası etkilerini analiz eden, projeyi hayata geçiren kişi veya kuruluş tarafından hazırlanması gereken kapsamlı bir belgedir. Bu rapor, projenin çevresel etkilerini minimize etmek, çevresel zararları önlemek ve sürdürülebilir bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla düzenlenmektedir. ÇED raporu, çevre mevzuatının bir parçasıdır ve birçok ülkede, büyük projelerin yasal olarak ÇED raporu hazırlamaları zorunludur.

ÇED raporu, çevreyi koruma sürecinin temel bir aracıdır. Doğal kaynakların korunması, kirliliğin önlenmesi ve çevreye verilen zararın en aza indirilmesi amacıyla bu rapor büyük bir öneme sahiptir. Projelerin çevresel etkilerinin dikkatlice değerlendirilmesi, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmekte ve gelecek nesillere yaşanabilir bir çevre bırakılmasını sağlamaktadır. Birçok ülkede ÇED raporu, büyük projeler için yasal bir zorunluluktur. Proje sahipleri, çevre üzerinde ciddi etkiler oluşturabilecek projeleri bu süreçten geçirmeden uygulamaya koyamazlar. ÇED süreci, halkın ve sivil toplum kuruluşlarının projelerle ilgili görüşlerini dile getirmelerine olanak tanımakta ve bu, projelerin daha şeffaf ve katılımcı bir şekilde yürütülmesini sağlamaktadır.

Dünyada çevre yönetimi konusunda başarılı olmuş tüm ülkelerde uygulanmakta olan ve çevresel kalitenin ve değerlerin korunmasında en fazla paya sahip olduğu bilinen ÇED uygulaması 21/1997 sayılı Çevre Yasası'nda hayata geçirilmiştir. Çevreyle ilgili yönetsel bir araç olarak kullanılan Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), Çevre Koruma Dairesi tarafından hazırlanıp 872/1997 sayılı tüzükle yürürlüğe girmiştir. ÇED, tüzükte belirtilen ekonomik amaçlı yatırım etkinlikleri için zorunlu tutulmaktadır.

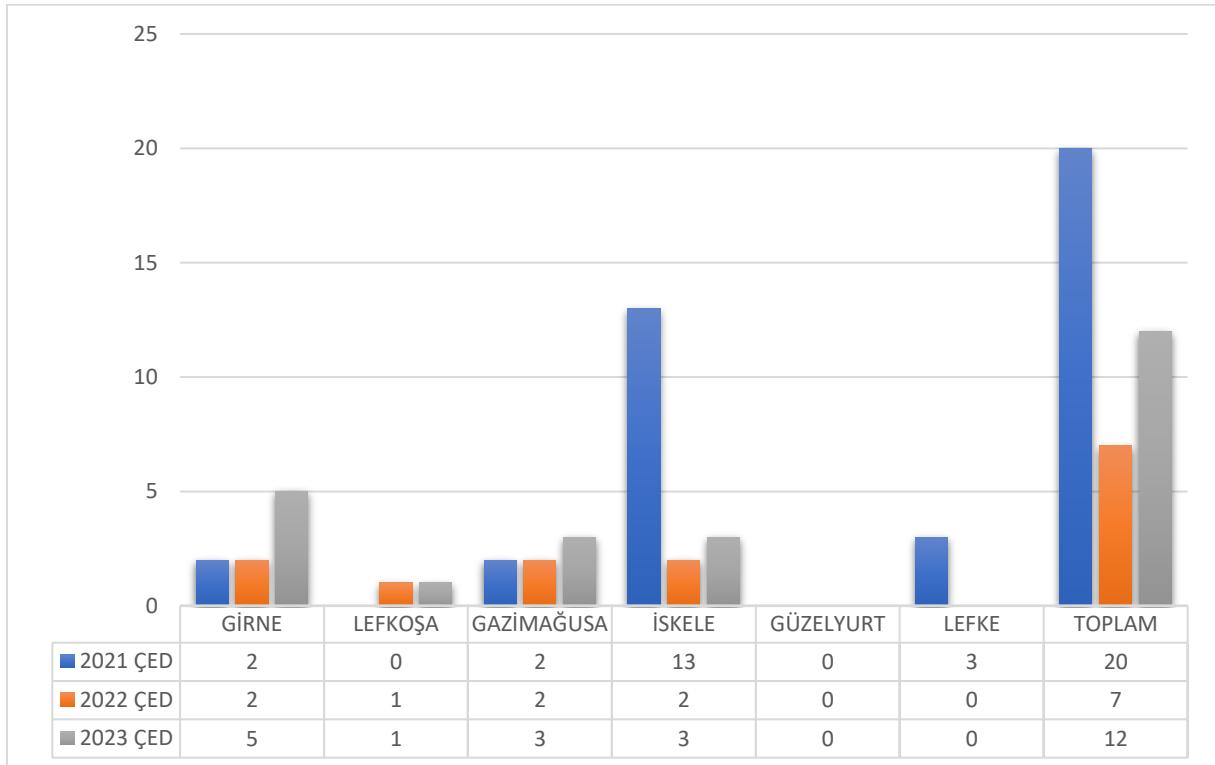
Ülkemizde Çevresel Etki Değerlendirme ile istatistiki bilgiler şekil 2.13.5G, 2.13.6G ve 2.13.7G'de verilmektedir.

Şekil 2.13.5G: 2021-2023 Yılları ÇED-ÖNÇED Raporlarının Faaliyetlere Göre Dağılımı



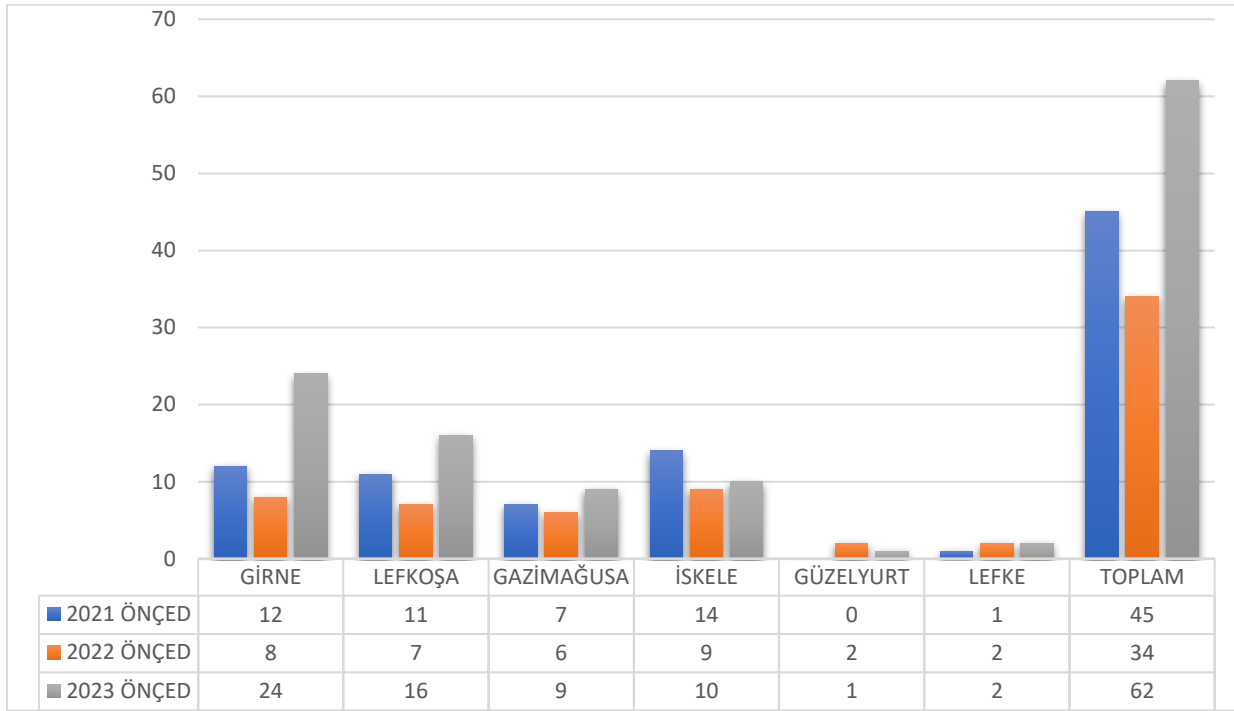
Kaynak: Çevre Dairesi

Şekil 2.13.6G: 2021-2023 Yılları ÇED Raporlarının Bölgelere Göre Dağılımı



Kaynak: Çevre Dairesi

Şekil 2.13.7G: 2021-2023 Yılları ÖNÇED Raporlarının Bölgelere Göre Dağılımı



Kaynak: Çevre Dairesi

13.1.6. Kıyı ve Denizlerin Kirliliği

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) kıyıları ve denizleri, doğal güzellikleri ve biyoçeşitliliği ile önemli bir ekosistem alanıdır. Ülkemiz, 200 km'yi aşkın kıyı şeridiyle, bu alanda, dünyanın en zengin ve şanslı ülkeleri sınıfına girmektedir. Ancak, kıyı şeridi kirlilikten korumakta yetersiz kalınmakta ve çeşitli kirlilik kaynakları nedeniyle çevresel sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Bazı bölgelerdeki sanayi ve yerleşim alanlarından kaynaklanan atık sular, deniz ve kıyılara deşarj edilmektedir. Bu atık sular, su kirliliğine neden olarak deniz ekosistemlerini tehdit etmektedir. Atık su arıtma tesislerinin yetersizliği veya eksikliği, bu sorunu daha da derinleştirmektedir. Kıyılara ve denizlere bırakılan plastik, ambalaj ve diğer katı atıklar, deniz yaşamını tehdit eden ciddi bir kirlilik kaynağıdır. Kıyı boyunca yapılan insan faaliyetleri sonucu, atıkların düzgün bir şekilde bertaraf edilmemesi çevre kirliliğine yol açmaktadır. Tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan pestisitler ve gübreler, yüzey sularına karışarak denizlere ulaşabilmekte ve su kalitesini etkileyerek deniz yaşamına zarar verebilmektedir. Tarım alanlarından kaynaklanan erozyon ve akıntılar, denizlerde besin fazlalığına (eutrofikasyon) yol açabilmektedir. Deniz ve kıyı alanlarında kirliliği önlemek için yeterli önlemler alınmaması,

kirliliği artıran bir diğer faktördür. Çevre bilincinin düşük olması, bu durumu daha da kötüleştirebilmektedir.

KKTC'nin, çevrili olduğu denizlerde genelde yerel kirlilikler yaşanmaktadır. Kirliliğe yol açan dış etkenler ise Ortadoğu'dan gelen tankerlerle, limanlarımıza girip-çıkan gemilerin bıraktıkları tonlarca atık, komşu ülkelerden akıntılar ve rüzgarla gelen atıklardır. Bu durum, özellikle Gazimağusa limanı ve çevresinde deniz dibinde çöp birikmesine neden olmaktadır. Ülkenin kirliliği bir havzada bulunması denizlerimiz açısından tehditlerdir. Ancak bu tehditin ne ölçüde etkili olduğu ölçülememektedir. 2023 yılı içerisinde atıksu ve deniz suyu ile ilgili 179 parametre analiz edilmiş ve bu analizlerde yasal standartların üzerinde çıkan herhangi bir parametreye rastlanmamıştır.

Çevre kirliliğinin etkileri ise; ekosistem üzerindeki etkileri, insan sağlığı üzerindeki etkiler ve turizm üzerindeki etkiler olarak sınıflandırılmaktadır.

KKTC'deki kıyıların ve denizlerin kirliliği, çevresel, ekonomik ve sosyal açıdan ciddi tehditler oluşturmaktadır. Atık yönetimi, eğitim ve denetim gibi önlemlerle bu sorunların üstesinden gelinmesi mümkündür. Sürdürülebilir bir çevre yönetimi ile KKTC'nin doğal güzelliklerinin ve ekosistemlerinin korunması sağlanabilir.

13.2. Sorunlar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde çevre kirliliği hem doğal kaynaklar hem de halk sağlığı üzerinde ciddi etkiler yaratan bir sorundur. KKTC'nin çevresel sorunları, küçük bir ada devleti olmanın getirdiği sınırlı doğal kaynaklar, ekonomik gelişme baskıları ve etkili çevre yönetimi konusundaki zorluklarla birleşmektedir.

KKTC'de su kaynakları sınırlıdır ve bu kaynaklar ciddi bir baskı altındadır. Su kıtlığına ek olarak, su kirliliği de KKTC'de önemli bir sorundur. Ülkede sınırlı tatlı su kaynağı bulunmaktadır ve yağışlar düzensizdir. Ayrıca, yeraltı sularının aşırı kullanımı ve kıyı bölgelerinde deniz suyu karışımı, yer altı suyu rezervlerinin tuzlanmasına neden olmaktadır. Bu durum tarım ve içme suyu tedarikini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, KKTC'de su kaynaklarının bilinçsizce kullanılması ve kirlenmesi, çevre sorunlarının başında yer almaktadır.

KKTC'de atıkların düzgün şekilde yönetilmesi önemli bir sorun teşkil etmektedir. Katı atıkların geri dönüştürülmesi ve düzenli depolama sahalarının yetersizliği, çevre kirliliğine yol açmaktadır. Bunun yanı sıra yasa dışı çöp dökümü de yaygındır. Ülkemizde çöplerin

toplanması, yok edilmesi ve çöp alanlarının yetersizliği yanında, çöplerin ekonomiye yeniden kazandırılması sorunu ile ilgili teknik ve fiziki çalışmalar henüz tamamlanıp uygulamaya geçilememiştir.

Ülkemizin enerji gereksiniminin kesintisiz karşılanabilmesi için sürdürülebilir enerji politikalarımızın eksikliği yanında, yenilenebilir alternatif enerji kaynaklarımızın yeterince devreye sokulamayışı, fosil kaynaklı yakıt dayalı enerji santrallerimizin yarattığı hava kirliliği ve yüksek maliyetli enerji kullanımı sorun olmaya devam etmektedir. KKTC'deki fosil yakıt kullanımı ve eski model araçların varlığı hava kirliliğine neden olmaktadır. Özellikle sanayi bölgeleri ve şehirlerde bu sorun daha belirgin hale gelmektedir.

KKTC'de hızlı kentleşme ve plansız yapılaşma, tarım alanlarının ve doğal yaşam alanlarının yok olmasına neden olmaktadır. Bu durum, flora ve fauna üzerinde olumsuz etkiler yaratmakta ve biyoçeşitliliğin azalmasına yol açmaktadır. Topraktaki plansız yapılaşma ve erozyon sorunu uzun dönemde verimli tarımsal toprakların ortadan kalkmasına, beslenme yetersizliğine ve gelecekte ülkenin en önemli üretim sektörünün ortadan kalkmasına neden olacaktır.

Ülkede koruma altına alınmış doğal alanların sınırlı olması, türlerin korunmasında yetersiz kalınmasına neden olmaktadır.

KKTC, Akdeniz'de yer aldığı için iklim değişikliğinin etkilerini yoğun bir şekilde hissetmektedir. Deniz seviyesinin yükselmesi, kıyı erozyonuna ve tarımsal alanların zarar görmesine yol açabilmektedir. İklim değişikliği nedeniyle yaz aylarında aşırı sıcaklar ve su kaynaklarının azalması önemli bir çevre sorunu haline gelmiştir.

KKTC kıyılarında deniz kirliliği ciddi bir sorundur. Özellikle plastik atıklar ve diğer kirleticiler deniz ekosistemini olumsuz etkilemektedir. Kuzey Sahillerimize özellikle gemilerden atılan yabancı ülke kaynaklı katı ve sıvı atıklar birikmektedir. Plastik cisimler, petrol, motor yağları, deterjan ve tıbbi malzemeler bunlar arasındadır.

Kıyılarımızdaki yerleşim birimlerinden ve turistik tesislerden arıtılmamış veya yeterli derecede arıtılmamış kirli suların denize verilmesi gelecekte önemli bir soruna dönüşme eğilimi taşımaktadır. Belediye sınırları içerisinde kalan kıyılarda gelişme ve inşaat faaliyetini kurula bağlayacak olan “Kıyı İmar Yasası”, Anayasa'nın emredici gücüne rağmen yıllardır çıkarılmamıştır. Bu yasal boşluk nedeniyle kıyılarda birçok inşaat yapılmış, kıyılar gelişigüzel yapılaşma ile yoğunlaşmış, estetik değerlerin kaybolmasına neden olunmuştur.

Kentleşme ve turizm yatırımlarının kıyı ve ormanlık alanlara kayması sonucu kuşların yaşam alanlarının daralması, erozyon ve çölleşme sonucu yiyecek ve su bulamayan kuş türlerinin tükenmesi (dere kuşu) önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Ayrıca, orman yangınları da zaman zaman doğal habitatların yok olmasına neden olmaktadır.

Tarihi kent ve köy dokuları yeterince korunamamaktadır. Tarihi ve kültürel doku özelliği taşıyan bölgelerin gerçek sahiplerinin çeşitli nedenlerle bu konutlarını ve bölgeyi terk etmeleri, yeni gelen nüfusun demografik yapısının, yerel sosyal ve kültürel yapıdan farklı olması nedeniyle meydana gelen değişim sorunlar yaratmaktadır.

KKTC’de özellikle şehir merkezlerinde gürültü kirliliği de önemli bir çevresel sorundur. Artan motorlu taşıt trafiği, inşaat faaliyetleri ve turistik bölgelerdeki yoğunluk, gürültü seviyelerini yükseltmekte ve özellikle büyük şehirlerde yaşayan insanlar üzerinde sağlık ve yaşam kalitesi açısından olumsuz etkiler yaratabilmektedir.

Bireyler, bireysel hakları etkilenmedikçe çevrelerindeki gelişmelere yeterince ilgi göstermemektedirler. Ortak yaşam alanlarını, sokakları ve mahalleleri kullananlar ve paylaşanlar arasında ortak yaşam bilinci yeterince gelişmemiştir. Sınırsız mülkiyet hakkı anlayışı hala geçerlidir ve geliştirilen planlama kararlarında dirence yol açmaktadır.

Kaçak inşaat ve standartlara uygun olmayan yapılar yapılabilmektedir. Yerel yönetimlerin denetim gücü sınırlıdır, bu da görevlerini yerine getirmede yetersiz kalmalarına neden olmaktadır. Devletin ilgili kuruluşları; kadro, teknik donanım eksiklikleri, örgütlenme ve politik müdahalecilikle uğraşmakta, sorumluluk ve yetki alanlarında yeterince etkili olamamaktadırlar.

Bitki hastalıkları, zararlı böcekler ve yabancı otlar gibi tarımsal ürünlerin azalmasına sebep olabilecek çeşitli etmenlere karşı kullanılan kimyasal bileşikler olan pestisitler, sebze ve meyvelerde kalıntı bırakmak suretiyle insanları ve hayvanları zehirlenmekte, birçok hastalıklara zemin hazırlamaktadırlar. AB ülkeleri dahil, tüm gelişmiş ülkelerde tarımsal ürünler üretimden-tüketicieye ulaşana dek her safhada “pestisit kalıntı izleme çalışmaları” adı altında bir program dahilinde sürekli değerlendirilmektedir. Ülkemizde bu konuda ciddi ve güvenilir bir sistem henüz kurulamamıştır.

Aşırı ve bilinçsiz avlanma deniz canlılarının sayısında azalmaya yol açmaktadır. Balıkçılık yönetiminde eksiklikler ve deniz koruma alanlarının yetersizliği bu sorunu derinleştirmektedir.

KKTC’de enerji üretimi büyük ölçüde fosil yakıtlara dayalıdır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı sınırlıdır, ancak güneş enerjisi gibi yenilenebilir kaynakların

potansiyeli oldukça yüksektir. Enerji tüketiminde verimsizlik hem ekonomik hem de çevresel sorunlar yaratmaktadır. Yenilenebilir enerji yatırımları bu sorunun çözülmesi açısından önemlidir.

KKTC'deki çevre sorunlarının çözümü, sürdürülebilir kalkınma politikalarının uygulanmasını, daha etkili atık yönetimi ve su kaynaklarının korunmasını gerektirmektedir. Ayrıca, yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapılması ve çevre bilincinin artırılması da uzun vadede çevreyi koruma açısından kritik olacaktır.

14. Fiziki Planlama

Fiziki planlama; ülkesel düzeyde sektörel hedef ve yatırımlar dikkate alınarak, düzenli gelişmeyi özendirmek ve denetlemek, nüfus yerleşimleri, konut alanları ve yoğunluklarını, bina kat sayılarını, sanayi, ticaret, turizm, ulaşım, altyapı, kamu ve sosyal servisleri, tarımla ilgili genel politikaları, sosyal-kültürel-tarihsel ve mimari önemi olan bölgeleri düzenlemek amacıyla hazırlanan, ayrıca mali plan-program ve politikaları da kapsayan stratejik bir planlama türüdür.

Fiziki planlama, ülke ölçeğinden alt ölçeklere inen planlar sistemi ve küçük ölçeklerden büyük ölçeklere doğru bilgi akımı ile yeniden gözden geçirme ve düzenleme etkinliklerini içeren bir sistem bütünü, yönetim ve işletme sürecidir. Fiziki planlar; Ülkesel Fizik Plan, İmar Planları, Çevre Planları ve Öncelikli Alan Planları olmak üzere isimlendirilirler. Bu planlar kademeli olarak ve birbiriyle bağlantılı olarak çalışırlar.

Fiziki planlama aynı zamanda toprağın akılcı ve amacına uygun olarak kullanılması yanında toplum içinde çeşitli çıkar farklılıkları arasındaki dengeyi kurmakla da doğrudan ilgilidir. Buna ek olarak kıt kaynakların dengeli ve etkin kullanımı, yatırımların dengeli yapılması, ülkede nüfus dağılımının planlı ve akılcı olması, fiziki planların kalkınma planlarıyla eşgüdüm içinde yürütülmesini gerektirmektedir.

14.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler

14.1.1 Yasal, Örgütsel Durum ve Planlama Çalışmaları

- İmar faaliyetleri ve fiziki gelişmeyi düzenleyen yasal çerçeve altı ana başlık altında irdelenebilir:
- Koruma ve kontrol ağırlıklı olarak, parçacı yöntemlerle özel sorunlara çözümler getiren İngiliz Sömürge Döneminden itibaren yürürlükte olan yasa ve tüzükler; Sahil şeritlerini fiziki olarak korumaya yönelik Fasil Sahilleri Koruma Yasası (1934) ile inşaat ve parselasyon ruhsatlarının verilmesini düzenleyen Fasil 96 Yollar ve Binaları Düzenleme Yasası (1946)
- 16/1987 sayılı Turizm Endüstrisi Teşvik Yasası; Turizm hizmeti veren turizm kuruluşlarının ve turizm yatırımlarının teşvik edilmesine, düzenlenmesine ve denetlenmesine ilişkin kuralları kapsayan yasa
- 55/1989 sayılı İmar Yasası; Ülke düzeyinde kaynakların rasyonel kullanımının sağlanabilmesi için sektörel hedef ve yatırımları dikkate alarak, ülke ve kent ölçeğinde veya hızlı bir gelişme, yenileşme içinde olan tarihi, mimari, turistik, doğal özellikleri

bulunan alanların, düzenli gelişmesini sağlamak amacıyla fiziki planların hazırlanıp yürürlüğe konmasına olanak veren yasa

- 60/1994 sayılı Eski Eserler Yasası; Taşınır veya taşınmaz eski eserler ile doğal varlıkların korunup yaşatılması için ilke ve koruma esaslarını belirleme ve düzenlemeye yönelik yasa
- 18/2012 sayılı Çevre Yasası; Ülkede yaşayan tüm yurttaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi, su, toprak ve hava kirliliğinin önlenmesi için yapılacak düzenleme ve alınacak önlemleri düzenleyen yasa
- 47/2000 sayılı Teşvik Yasası; Hazırlanan kalkınma planları ve yıllık programlara uygun, çevre koruma ağırlıklı, yapısal ve bölgelerarası dengesizlikleri giderici özellikleri de içeren ve yatırımlara sağlanacak teşvikleri düzenleyen yasa

Ülke düzeyinde her türlü fiziki plan yapma yetki ve sorumluluğu 55/1989 sayılı İmar Yasası uyarınca, planlama makamı olarak görevlendirilmiş bulunan Şehir Planlama Dairesi'ne verilmiştir. Şehir Planlama Dairesi bu yetki ve sorumluluğunu, kalkınma planlarının temel hedef ve amaçları doğrultusunda kullanmaktadır. İmar faaliyetleri ve fiziki gelişmeyle ilgili izin ve kontrol işlemleri; teknik personel ve donanımı bulunan belediyeler tarafından yürütülmektedir. Fasıllar ve Binalar Düzenleme Yasası'na göre yol yapımı veya bina inşa edilmesi ile yetkili makam Belediye sınırları içerisinde ilgili Belediye meclisidir. Ancak Bakanlar Kurulu herhangi bir taşra belediyesinde belediye meclisi yerine yetkili makam olarak ilçe Kaymakamını veya Kaymakamın başkanlığında en çok altı kişiden oluşan bir kurul atayabilir. Günümüzde Lefkoşa Türk Belediyesi, Gönyeli Alayköy Belediyesi, Gazimağusa Belediyesi, Girne Belediyesi, Yeni İskele Belediyesi, Güzelyurt Belediyesi ve Lefke Belediyesi hudutları içerisinde yetkili makam Belediyeler, diğer belediyelerinde ise ilçe kaymakamlıklarıdır.

İmar Yasası uyarınca, Planlama Makamı olarak Şehir Planlama Dairesi dört tip plan hazırlamakla yükümlüdür. Bu planlar:

- Ülkesel Fizik Plan: Ülke kaynaklarının akılcı kullanımını sağlamak üzere, sektörel hedef ve yatırımları dikkate alarak, düzenli gelişmeyi özendirmek ve denetlemek, farklı sektörlerle ilgili genel politikalar ve özel sosyal-kültürel-tarihi-mimari alanları belirlemek amacıyla yapılan ülkesel bir plandır.
- İmar Planı: Yerleşim birimlerinin düzenli gelişmesini sağlamak, yörede yaşayanlara sağlık, huzur, sosyal refah içinde yaşanabilir bir çevre oluşturmak; sosyal, tarihi,

kültürel ve mimari önemi ve özelliği bulunan yapı ve bölgeleri korumak amacı ile hazırlanan planlardır. Bu planlar, ülkesel fizik planın olmaması halinde Kalkınma Planı'nın ilke, amaç ve hedefleri doğrultusunda hazırlanırlar.

- Çevre Planı: Hızlı bir gelişme/yenileşme içinde olan, tarihi, mimari, turistik, doğal özellikleri bulunan ve sorunların yoğun olduğu alanlar için hazırlanan planlardır.
- Öncelikli Alan Planı: İvedilikle çözümlenmesi gereken yoğun sorunları bulunan alanlarda gelişmeleri sınırlandırmak, yönlendirmek, denetim altına almak ve düzenli gelişmeyi sağlamak amacıyla yapılan planlardır.

İmar Yasası altında tanımlanan plan türleri hiyerarşisi içerisinde en üstte yer alan Ülkesel Fizik Planının 2015 yılında yürürlüğe girmiş olması Ülke Planlaması açısından bir milat teşkil etmektedir. Ülkesel Fizik Plan, Ülkenin tümünü planlı bir gelişme ortamına taşımak için atılan önemli ve kapsamlı adımlardan birisidir. Stratejik nitelikte olan Ülkesel Fizik Plan yerel düzeyde alt ölçek planların (İmar Planı, çevre planı) hazırlanmasında, halihazırda plan olan bölgelerde plan değişikliklerinde ve sektör planlarının hazırlanmasında bir dayanak oluşturmaktadır. Bu bağlamda bir sonuç ürün değil sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için bir başlangıç niteliğindedir.

55/1989 İmar Yasası Gereği Yasanın Üçüncü Kısımında yer alan plan (İmar Planı, Çevre Planı, Öncelikli Alan Planı) ve emirname hudutları içerisinde kalan alanda gelişme olarak tanımlanan her türlü faaliyet Planlama Onayına bağlıdır.

Tablo 2.14.1: İmar Planı, Koruma Çevre Planı ve Emirnamelerin Yıllara ve Yüzölçüme Göre Sınıflandırılması

55/89 İMAR YASASI ALTINDA HAZIRLANAN ENSTRÜMANLAR		YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ YILI	ALANI (KM ²)	KKTC İÇERİSİNDE KAPLADIĞI ALAN
İMAR PLANI / KORUMA ÇEVRE PLANI	Girne Koruma Çevre Planı	1993	0,735	0,02%
	Alagadi Koruma Çevre Planı	1999	5,2	0,16%
	Başkent Lefkoşa İmar Planı	2001	156,41	4,66%
	Girne Çatalköy İmar Planı	2018	108,3	3,23%
	Beyarmudu İmar Planı	2019	143,7	4,28%
	Mehmetçik İmar Planı	2022	110	3,28%
	Gazimağusa İskele Yeniboğaziçi İmar Planı	2023	436,69	13,02%
	Toplam		961,04	28,65%
EMİRNAME	Karpaz Emirnamesi	2004	353,54	10,54%
	Tatlısu Büyükkonuk Emirnamesi	2004	152,33	4,54%
	Girne I. Bölge Emirnamesi	2005	153,34	4,57%
	Girne Boğaz Bölgesi Emirnamesi	2006	115,91	3,46%
	Beşparmak Dağları Akiferi Koruma Geçiş Süreci Emirnamesi	2006	60	1,79%
	Girne II. Bölge Emirnamesi	2007	149,22	4,45%
	Toplam		984,34	29,35%
PLANLAMA KONTROLÜ ALTINDA			1.945,38	58,00%

Kaynak: Şehir Planlama Dairesi

14.1.2. Nüfus

Ülkemizde sistemli olarak nüfus sayımı 1960 yılına kadar sürdürülmüştür, 1974 sonrası ise Kuzey Kıbrıs'ta belirli dönemlerde yapılan tarım sayımı ve seçmen sayımıyla nüfus hakkında veriler derlenmeye çalışılmıştır. Bu sayımların amaçlarının farklı olması nedeniyle nüfusun sosyal ve demografik yapısı hakkında yeterli bilgi edinilememiştir.

KKTC'de ilk defa 15 Aralık 1996 tarihinde gerçek anlamda bir Genel Nüfus Sayımı yapılmıştır. Söz konusu sayımda KKTC'de 166 adet yerleşim birimi tespit edilmiştir. Bu yerleşimlerden 6'sı kentsel yerleşim 160'ı ise kırsal yerleşim birimlerinden oluşmuştur. Kentsel anlamda nüfusu 5.000'in üzerinde olan yerleşim birimleri; Lefkoşa, Gazimağusa, Girne, Güzelyurt, Lefke ve Gönyeli olarak belirlenmiştir (Tablo 2.14.2).

30 Nisan 2006 tarihinde KKTC'de ikinci kez "2006 Nüfus ve Konut Sayımı" adı altında Genel Nüfus Sayımı yenilenmiştir. Bu sayımda KKTC 154 yerleşim biriminin 8'i kentsel yerleşim ve

146'sı ise kırsal yerleşim biriminden oluşmuştur. Kentsel anlamda nüfusu 5.000'in üzerinde olan kentlere İskele ve Değirmenlik de katılmıştır (Tablo 2.14.2).

4 Aralık 2011 tarihinde üçüncü kez yapılan Genel Nüfus Sayımı ile KKTC nüfusu ile ilgili bilgiler güncellenmiştir. Ancak 14/2008 sayılı Belediyeler (Değişiklik) Yasası uyarınca Bakanlar Kurulu kararı ile köylerin belediyelere bağlanması sonucunda kent-kır tanımındaki nüfus kriteri bir anlamda geçerliliğini yitirmiştir. Konuya ilçe merkezlerinde yaşayan nüfus yönünden bakacak olursak 1996 yılında %46,8 olan ilçe merkezindeki nüfus oranı sırasıyla 2006 yılı için %48,8 ve 2011 yılı için %56,8'e yükseldiği görülmektedir (Tablo 2.14.3).

2011 yılından sonra nüfus sayımı yapılmamıştır. En güncel nüfus bilgileri projeksiyon ile elde edilmektedir. 2022 yılı sonu itibariyle projeksiyon nüfus 399.272 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 2.14.2: Nüfus Sayımına Göre Yerleşim Yeri Büyüklükleri

Yerleşim Yeri Büyüklüğü	1996			2006			2011		
	Yerleşim Yeri Sayısı	Nüfus	Oranı	Yerleşim Yeri Sayısı	Nüfus	Oranı	Yerleşim Yeri Sayısı	Nüfus	Oranı
0-199	44	5.066	2,69%	43	4.926	1,92%	49	5.822	2,03%
200-499	55	17.913	9,49%	48	16.280	6,34%	73	25.320	8,85%
500-999	36	25.103	13,31%	25	17.558	6,84%	56	39.655	13,85%
1.000-1.999	18	24.791	13,14%	15	19.333	7,53%	33	46.317	16,18%
2.000-4.999	7	17.848	9,46%	15	45.508	17,73%	30	91.137	31,84%
5.000-9.999	2	12.385	6,56%	3	19.374	7,55%	6	39.383	13,76%
10.000-24.999	3	48.722	25,83%	3	48.416	18,87%	3	38.623	13,49%
25.000+	1	36.834	19,52%	2	85.249	33,22%	0	0	0,00%
Toplam	166	188.662	100,00%	154	256.644	100,00%	250	286.257	100,00%

Kaynak: Şehir Planlama Dairesi

Tablo 2.14.3: Nüfus Sayımına Göre İlçe Merkezleri ve Diğer Bölge Nüfuslarının Dağılımı¹

İlçe Merkezi	1996		2006		2011	
	Nüfus	Oran	Nüfus	Oran	Nüfus	Oran
Lefkoşa	36.834	19,52%	49.868	19,43%	94.824	33,13%
Gazimağusa	23.295	12,35%	35.381	13,79%	69.741	24,36%
Girne	12.917	6,85%	23.839	9,29%	69.163	24,16%
Güzelyurt ²	12.510	6,63%	12.391	4,83%	30.037	10,49%
İskele ²	2.729	1,45%	3.657	1,42%	22.492	7,86%
Toplam	88.285	46,80%	125.136	48,76%	286.257	100,00%

¹De jure Nüfus

²33/1998 sayılı Yasa ile ilçe merkezi olmuştur.

Kaynak: Şehir Planlama Dairesi

14.1.3. Konut ve Fiziki Planlama

Ülkesel fiziki planlamanın hedeflerinden biri de ülkedeki konut ihtiyacını karşılayacak konut alanlarını ve konut politikalarını saptamaktır. Konut politikaları ülkesel kalkınma planlarında belirtilen ve kentsel/bölgesel planlama ile uyum içinde yürütülen amaç, kural ve önlemleri içerir. Konut politikalarının, konut ihtiyacını karşılayacak çözümlerin yanı sıra konut çevresinin sorunları ile burada yaşayanların sosyo-ekonomik durumlarına yönelik çözüm önerilerini de kapsamı gerekmektedir.

Konut alanındaki plansız büyümenin yanı sıra ülkede artan eğitim faaliyetleri de plansız büyümeden payını almaktadır. Yeni kurulan üniversite ve kolejler, çevrelerinde konut, ticaret ve rekreasyon ihtiyacı yaratmaktadırlar. Konut politikası ve bunun bir parçasını oluşturan kentsel ve kırsal alanlarda konut alanlarının planlanması, ülkesel ve kentsel düzeyde toprağın akılcı ve dengeli kullanılmasıyla doğrudan ilgilidir.

Konutla ilgili mevcut mevzuattaki boşluklar ve imar planlarının tamamen yürürlüğe girmeyişi, kentlerde politikasız ve hedefsiz, dağınık ve çarpık gelişmelere neden olmaktadır. İhtiyacın üzerinde parsel açılması ve dağınık konut yerleşmeleri oluşması ile belediye sınırları delinmektedir.

14.1.4. Uygulama ve İmar Denetimi

Planlama onayı ile İmar Yasası'nda tanımlandığı şekliyle taşınmaz mal üzerindeki her türlü gelişme, inşaat, mühendislik, madencilik, tarım faaliyetleri veya üzerindeki binada yapılan herhangi bir nitelik ve kullanım değişikliği, yıkım, Planlama Makamı olarak Şehir Planlama Dairesi tarafından verilecek izne bağlanmıştır. Ancak, uygulamada yaşanan sıkıntı ve gelişen ihtiyaçlara bağlı olarak Şehir Planlama Dairesi'nin çıkardığı bazı emirnamelerde değişiklik yapan İçişleri Bakanlığı 2007 yılında belediye ve kaymakamlıklara yetki devri verilerek Şehir Planlama Dairesi'nin yükünün bir nebze azaltılması öngörülmüştür. Böylece telleme, boyama ve benzeri küçük tadilatlar için belediye ve kaymakamlıklardan alınan planlama onayı yeterli olmaktadır.

55/1989 İmar Yasası altında plan ve emirname olmayan yerleşim yerlerinde gelişmelerin denetimi Fasil 96 Yollar ve Binalar Düzenleme Yasası ve ilgili diğer yasalara bağlı olarak sonuçlandırılmaktadır. Şehir Planlama Dairesi bu türden yerleşim yerlerinde inşaat ruhsatı öncesinde görüş makamı olarak görev yapmaktadır. Bu türden yerleşim yerlerinde uygulama projesi hazırlanıp vize alınmadan önce gerek Şehir Planlama Dairesi'nden gerekse ilgili

Belediye veya ilgili Kaymakamlıktan görüş alınması hem zaman ve hem de maddi kayıpları azaltacaktır.

14.1.5 Planlama Çalışmaları ve Çevre

Ülkenin kalkınmasında başlıca sektörler olarak ele alınan turizm ve eğitim dışında, ulaşım, tarım, sanayi, ticaret ve bunlara bağlı olarak gelişen inşaat sektörü, çevreyi en çok etkileyen sektörler arasında yer almaktadır. Ülkesel düzeyde etkin bir fiziki planlamanın olmayışı bu sektörlerin gelişigüzel plansız gelişmesine ve kıt olan doğal kaynaklarımızın bilinçsizce yok edilmesine neden olmaktadır. Ayrıca plansız büyüme, sektörler arası çatışmalara neden olmakta ve sektörlerin gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin konut alanındaki plansız büyüme, tarım alanlarının yok olmasını beraberinde getirmektedir.

Günümüzde bütün ekonomik ve sosyal politikalara sürdürülebilir çevre hedefinin entegre edilmesi ve bağlantısının kurulması zorunludur. Ülke kalkınmasının büyük ölçüde turizm potansiyeline dayalı olduğu göz önünde bulundurulursa bunun önemi daha da kolay anlaşılabilir. Turizmin gelişmesinde getirilecek ekonomik özendirme önlemlerinin yanı sıra, düzenli ve bozulmamış bir çevre, tüm taşınmaz mallar ile kıyıların akılcı ve dengeli kullanılması, kültürel ve tarihi zenginliklerin korunması, sonuçta sürdürülebilir yatırımların gerçekleştirilmesi için önde gelen koşul olarak değerlendirilmelidir.

Turizm gelirlerini artırmayı hedefleyen, özellikle yatak kapasitesini çoğaltmaya yönelik planlarda, plan kapsamına giren doğal alanlara ilişkin taşıma kapasitesi, eko-sisteme verilen zararlar, gelecekteki insan nüfusunun gereksinim duyacağı enerji kaynakları ve enerji üretimiyle yol açılacak doğa tahribatı gibi konuların değerlendirilmesine gereğince önem verilmemektedir. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) prosedürü yeterince etkin kullanılmamaktadır. Kıyı şeridinde turistik tesis yığılması ile taşıma kapasitesi zorlanan kentler, artan enerji gereksinimi ile artan fosil yakıt tüketimi dengenin doğa aleyhine bozulmasına yol açmaktadır.

KKTC'nin henüz yapılaşmamış ve bozulmamış alanları, kültürel mirasın zenginliği, değişik türde doğal ve insan yapımı çekiciliklerin var olması ise turizmi olumlu yönde etkilemektedir.

14.2 2022-2023 Döneminde Yapılan Çalışmalar

Ülkenin büyük bir bölümünü plan kontrolü altına alan, çalışmalarına daha önce başlanan Gazimağusa, İskele ve Yeniboğaziçi İmar Planı tamamlanmış ve 1 Kasım 2023 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Hemen arkasına 8 Kasım 2023 tarihinde aynı planın revizyon çalışmaları

başlatılmış olup devam etmektedir. Başkent Lefkoşa İmar Planı'nın da revizyon çalışmalarına başlanmıştır. Öneri Değişiklik Raporu ve Öneri Değişiklik haritaları hazırlanmıştır. Planla getirilecek kurallardan etkilenebilecek gerçek ve tüzel kişilerin görüş ve önerilerini sunmaları için Danışma Toplantısıyla halka sunulmuştur.

Girne Koruma ve Çevre Planı değişiklik çalışmaları, Girne Belediyesi tarafından verilen gazete ilanı ile başlatılmıştır. Halktan ve Belediyeden gelen talepler değerlendirilerek, değişiklik taslağı hazırlanmıştır. Girne II.Bölge Kapsamlı Emirnamesi revizyon süreci başlatılmış, özel ve tüzel kişilere sunumu yapılmıştır.

Fiziki planlama alanında plan üretilmesi ve yönetilmesi bakımından yetkili kurum olan Şehir Planlama Dairesi'nin teknik kapasitesinin artırılması için Dairede hizmet veren şehir plancısı, mimar ve harita teknikerlerine bilgisayar destekli harita çizim programı olan Netcad eğitimi verilmiştir.

14.3. Sorunlar

İmar Yasası uyarınca Planlama Makamı olarak görevlendirilen Şehir Planlama Dairesi'nin, temel misyonu olan plan yapma işlevini etkin biçimde yerine getirecek bir biçimde (nitelik ve nicelik açısından) örgütlenmesine, teknik donanımının sağlanmasına ve güçlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

60/1994 sayılı Eski Eserler Yasası ile gerek oluşum gerekse kapsam açısından oldukça yetkili ve etkili duruma getirilmiş bulunan Anıtlar Yüksek Kurulu tamamıyla Eski Eserler ve Müzeler Dairesi'nin olanakları ile çalıştığından ötürü, yasa ve tüzüklerin kendine yüklediği görev ve yetkileri yerine getirmekte zorluk çekmektedir. Fiziki planlarla yakinen ilgili olan Çevre Koruma Dairesi, Turizm Planlama Dairesi ve Yerel Yönetimler kadrolarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Planlama çalışmalarında kullanılması gereken sosyo-ekonomik yapıya ilişkin içerikli verilere ulaşma imkânı şehir plancıları açısından istenilen düzeyde olmamıştır. Bu eksiklik yeni vatandaşlık ve nüfus hareketlerindeki yoğunluk da dikkate alındığında, her düzeyde planlama çalışmalarının yürütülmesinde zorluklara neden olmaktadır.

Planlamayla ilgili olarak sosyal, ekonomik ve fiziki planlama anlayışıyla bütünlüklü ve entegre bir planlama şarttır. Her sektörde ayrı ayrı yapılan sektörel planlar, bütünlüklü bir anlayışı yansıtmamakta ve birleştirilememektedir. Mekânsal Planlama konularında Şehir Planlama

Dairesi dışındaki kurumların sorumluluğunda olan sektörel planların hazırlanması veya mevcut ise Ülkesel Fizik Plan ile uyumlaştırılması gerekmektedir.

Tarım Dairesi tarafından çalışmaları devam eden Toprak Koruma Yasası'nın yasallaştırılması böylelikle verimli ve kıymetli tarım topraklarının koruma altına alınması gerekmektedir.

İmar Yasası altında henüz planlama kontrolü altında olmayan alanlar nedeniyle, saçaklanma (yaygın ve parçacıl gelişme) ve kontrolsüz gelişme devam etmektedir.

Sağlıklı yaşam alanları için gereksinim duyulan eğitim, sağlık, yeşil alan, arıtma tesisi ve benzeri sosyal ve teknik altyapı alanları için yeterli kamu arazisi bulunamaması bu yatırımların yapılmasını zorlaştırmaktadır. Bu eksikliklere rağmen bazı kamu mülklerinin kamusal maksatlar dışında özel ve tüzel kişilerin kullanımına verilmesi sorun teşkil etmektedir.

Halkın katılımına açılan plan tasarısı veya değişiklik önerilerinde, tasarı yürürlüğe girene kadar geçen süre içerisinde yapılan gelişme başvurularının tasarıya bakılmadan yürürlükteki mevzuata göre yapılıp sonlandırılması spekülasyona neden olmaktadır.

Kent Planlaması sürecinde afet risklerine yönelik yeterli çalışma olmaması, (taşkın riski olan bölgelerin belirlenmemiş olması, KKTC için bütünleşik bir afet riski haritası hazırlanmamış olması gibi) planlama çalışmalarını yavaşlatmaktadır.

Engelli bireylerin sosyal, ekonomik, politik ve toplumsal hayata katılmalarına engel teşkil eden alt ve üst yapıların planlanmasında, fiziki ve mimari engeller kaldırılarak, ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik yeterince dikkate alınmalıdır.

Fiziki gelişme ve imar faaliyetlerini genel olarak veya kendi özel ilgi alanları açısından yönlendiren, denetleyen yasalar (İmar Yasası, Eski Eserler Yasası, Çevre Yasası, Turizm Endüstrisi Teşvik Yasası, Teşvik Yasası, Belediyeler Yasası, Fası 96 Yollar ve Binalar Düzenleme Yasası ve bu yasaları tamamlayan tüzükler) arasında zaman zaman yetki çatışması ve karmaşası yaşanmaktadır.

Fiziki gelişmeyi yönlendirme ve denetlemeye yönelik kurumlar (Belediyeler, Şehir Planlama Dairesi, Eski Eserler ve Müzeler Dairesi, Çevre Koruma Dairesi, Turizm Planlama Dairesi, Karayolları Dairesi, Polis, Savcılık, v.b.) arasında yeterli iletişim ve iş birliği bulunmamaktadır.

Hazırlanan planların eylem planlarında belirtilen plan ve projelere ait görev ve sorumlulukların ilgili kurumlar tarafından zamanında veya hiç yapılmaması plan amacının tam olarak gerçekleşmesini engellemektedir.

İmar planı hazırlama ve yürürlüğe girme süreçlerinin uzun soluklu (yaklaşık 2 yıl) olması, gelişmelerin yaygın ve hızlı olduğu yerleşim birimlerinde, gelişmelerin kontrol altına alınabilmesi ve ileride yapılacak imar planına sağlıklı bir zemin hazırlanması amacı ile 55/1989 İmar Yasası'nın 11(4) maddesi altında Emirnameler hazırlanarak yürürlüğe konmuştur. Özellikle Annan Planı sonrası yaşanan hızlı ve sağlıksız yapılaşmanın bir an önce kontrol altına alınabilmesi için Emirnameler çok önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Hazırlanan Emirnamelerle verimli tarım topraklarının, vadilerin, kıyıların, tarihi kültürel miras alanlarımızın ve benzeri hassas alanların korunması ve gelişmelerin sınırlarının belirlenerek yaygın ve parçalı gelişmenin önüne geçilmesi hedeflenmiş ve bunda büyük ölçüde bir başarı sağlanmıştır. Ancak artık söz konusu emirnamelerin yerine Ülkesel Fizik Plan hedef ve ilkelerine uygun olarak imar planları hazırlanması ve sürdürülebilir kalkınmaya zemin hazırlanması gerekmektedir.

Şehirlerarası Trafik Master Plan'ı yanında, şehir içi trafik master planının olmayışı büyük bir eksikliklerdir. Bazı iyileştirmeler yanında özellikle Lefkoşa trafiğindeki keşmekeş devam etmektedir.

Düzensiz ve dağınık gelişme sonucunda, tarımsal araziler yapılaşmaya açılmakta, tarihi ve doğal çevre bozulmakta ve kentler önemli bir kimlik sorunu yaşamaktadır.

Tarihi kentsel alanlar, özellikle Lefkoşa sur içi ve Gazimağusa sur içi yeterince korunmamaktadır. Tarihi ve kültürel mirasın korunması, yalnızca anıtsal binalarla sınırlı veya bina ölçeğindeki koruma faaliyetlerinden oluşmamalıdır. Günümüzdeki koruma ile ilgili planlama anlayışı, yalnızca korunacak alanla sınırlı olmadığından kent bütünü içinde ele alınıp planlanması gerekmektedir.

Fiziki Planların büyük yatırım gerektiren kararlarının fiiliyata dönüştürülmesi, büyük ölçüde dış kaynaklı yatırımlara bağlıdır. Özel sektörün mali gücünü, plan kararlarının uygulanmasını sağlayacak doğrultuda kullanmasını özendirerek yasal ve örgütsel çerçeve yeterince bulunmadığı için, plan kararlarının hayata geçirilmesi tamamen kamu sektörünün yatırım karar ve olanaklarıyla sınırlı kalmaktadır.

Dış kaynaklı (USAID, UNDP, UNOPS ve AB Komisyonu'nun yapısal fonlarıyla ilgili) yardımlar Rum tarafının engellemeleri ve KKTC'nin tanınmamasından dolayı yeterince alınamamaktadır. Büyük ölçüde dış kaynaklara bağımlı olma, plan ve programlarda sapmalara neden olmaktadır.

15. İskân ve Rehabilitasyon, Konut Edindirme

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde iskan ve rehabilitasyon uygulamaları, hem yerleşim düzeni hem de sosyal ve ekonomik gelişmeler açısından önemli bir yere sahiptir. Bu tür uygulamalar, özellikle tarihsel bağlamda 1974 Kıbrıs Harekâtı sonrasında yerinden edilen kişilerin yerleştirilmesi ve toplumsal düzenin yeniden sağlanması amacıyla gündeme gelmiştir.

Söz konusu uygulamalar, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti denetim ve yönetimindeki bölgede yabancılara ait terkedilmiş konut, küçük işyeri, tarımsal kaynak, arsa ve benzeri taşınmaz malların; mülkiyet, tasarruf, işletme şekli ve işletmelerle ilgili yapının verimlilik ve sosyal adalet ilkelerine uygun olarak düzenlenmesidir. Kısacası bu uygulamalarla göçmen, şehit ve hadise kurbanı kişilerin en yakınları, malul gazi ve iktisaden güçlendirilecekler tanımına giren ailelerin sağlık koşullarına uygun birer konuta sahip kılınmaları, çiftçi tanımına giren topraksız ve az topraklı hak sahibi ailelerin topraklandırılarak üretici duruma getirilmeleri ve küçük esnaf, sanatkâr ve benzeri meslek sahiplerinin mesleklerini icra edebilecekleri birer küçük işyerine kavuşturulmaları amaçlanmıştır.

KKTC Devleti, 1980'lerden itibaren belirli bir plan çerçevesinde konut politikalarını ve iskân uygulamalarını düzenlemektedir. Ancak mülkiyet hakları konusundaki uluslararası anlaşmazlıklar ve Kıbrıs sorununun çözümsüzlüğü, bu politikaların uygulanmasında çeşitli sorunlar doğurmaktadır. Genel olarak iskân ve rehabilitasyon uygulamaları, KKTC'deki sosyo-ekonomik gelişim için kritik öneme sahiptir ve yerel yönetimler ile merkezi hükümetin iş birliği ile yürütülen çok boyutlu projeler kapsamında sürdürülmektedir.

KKTC'de konut edindirme uygulaması, sosyal konut projeleri ve konut edindirme mevzuatı tahtında verilen kırsal kesim arsaları aracılığı ile yürütülmektedir. Konut edindirme uygulaması, dar gelirli ailelerin uygun koşullarda ev sahibi olabilmesi amacıyla devlet tarafından yürütülen bir programdır. KKTC, sosyal konut politikalarını genişletme hedefinde olup, belirli dönemlerde yeni projeler başlatmaktadır. Ancak bu projeler bütçe imkânlarına ve sosyal yardım programlarının kapsamına göre değişiklik gösterebilmektedir.

15.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

15.1.1. Eşdeğer ve Tahsis Uygulamaları

Eşdeğer; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sınırları dışında kalan veya sınırları içerisinde olup da her türlü tasarrufu askeri bakımdan sakıncalı görülen taşınmaz malı bulunanlara, ayrıca Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bölgesindeki taşınmaz malı Rumlar tarafından hasara uğratılmış veya Rumların zor kullanması sonucu terkedilmekten ötürü hasara uğramış malı

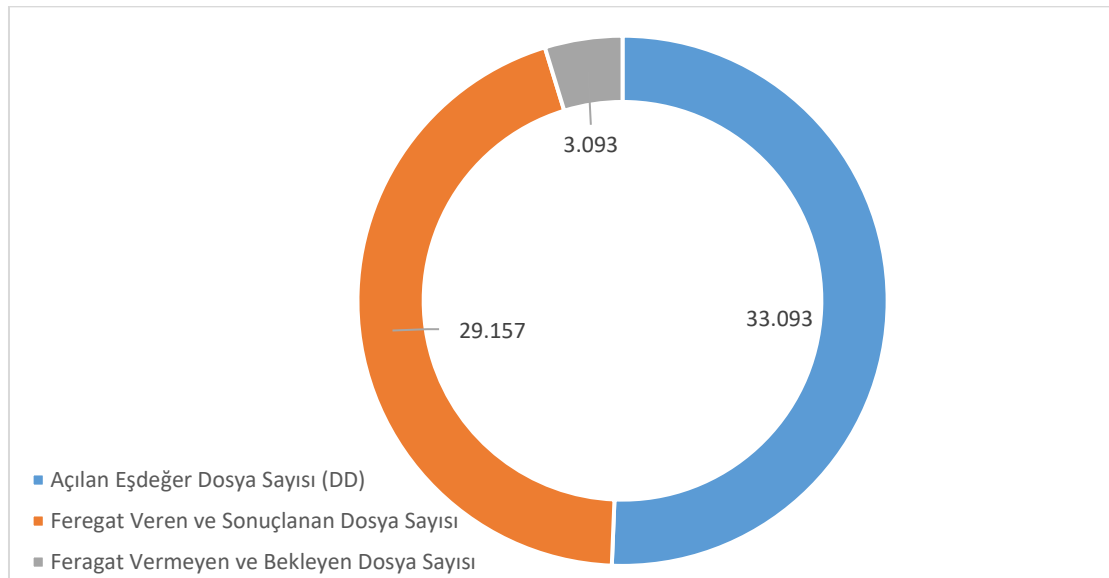
bulunanlara, bu mallarına veya hasar değerlerine karşılık eşdeğerde başka mal verilmesi işlemidir.

Eşdeğer; genellikle Güney Kıbrıs'ta mal bırakan vatandaşların, bu mallarına karşılık Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde aynı değerde mal alması olarak tanımlanmaktadır. Bu konuda 41/1977 sayılı İskân, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle yasal zemin oluşturulmuş ve Saptama Değerlendirme Tazmin Komisyonları'nın oluşumu ile uygulamaya başlanmıştır.

Toplumumuzun büyük bir kesimini ilgilendiren eşdeğer uygulamalarına hız kazandırmak, mülkiyet işlemlerini süratle tamamlamak ve yoğun müracaatları değerlendirmek üzere 1982 yılında iki adet olarak oluşturulan Saptama Değerlendirme ve Tazmin Komisyonları, 1985 yılında beşe yükseltilmiş, yoğunluk giderildikten sonra tekrar üç tane olarak düzenlenmiştir. Bugün gelinen noktada görev yapmakta olan 2 komisyonun üyelerinin görevlerine 27 Kasım 2013 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile son verilmiştir. 4 Kasım 2014 tarihinde yürürlüğe giren 55/2014 sayılı İskân, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal (Değişiklik No:2) Yasası ile Esas Yasa'da yer alan encümen ve komisyonların görev ve yetkilerini kullanmak üzere bir başkan ve beş üyeden oluşan İskân Komitesi oluşturulmuştur.

İlk askı tarihi olan 20.11.1982 tarihinden 31.12.2023 tarihine kadar yapılan eşdeğer işlemleri özeti aşağıda verilmektedir.

Şekil 2.15.1G: 20.11.1982 Tarihinden 31.12.2023 Tarihine Kadar Yapılan Eşdeğer İşlemleri



Kaynak: İçişleri Bakanlığı

Eşdeğerde mülkiyet verme işlemleri, eşdeğer dosyaları dışında rezerv kaynaklardan kaynak paketi ilan edilmesi suretiyle uzun yıllar sürdürülmüştür.

41/1977 sayılı İskân Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası, zaman zaman uygulamada görülen tıkanıklıkların giderilmesi amacıyla bugüne kadar on dört kez değişikliğe tabi tutulmuştur.

27/1982 sayılı İTEM (Değişiklik) Yasası; Mücahit, Mukavemetçi ve TBK Mensuplarına hizmetlerine karşılık hak edecekleri puan karşılığında mal verilebileceği ve mal değerlendirme çalışmaları konusunda bazı düzenlemeler getirmiştir.

İskân, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası 24/1991 sayılı İTEM (Değişiklik) Yasası ile önemli bir değişikliğe daha tabi tutulmuştur. Eşdeğerden hak sahibi olanlara, terkedilen taşınmaz mallarına karşılık olarak mülkiyet verilirken, ilk kez Tahsisten hak sahibi olanlara da mülkiyet verilmesi gündeme getirilmiştir. Bu değişiklik ışığında tahsisten hak sahibi olanlara kullanımında buldukları bir konut ve bir küçük işyeri veya bir konut ve yöre normu kadar tarımsal kaynağın toplam puan miktarı 2.000.000 puanı aşmaması halinde mülkiyet verilmeye başlanmıştır. Başlangıçta puan karşılığı olmadan dağıtılan bu mallar için mülkiyet verilirken daha sonra Bakanlar Kurulu'nca belirlenecek ödenmesi gereken puan miktarı tapu kütüklerine yükümlülük olarak kaydedilmiştir. İsteyen hak sahipleri puan satın almak suretiyle bu yükümlülüğü kaldırıp devir işlemi yapabilmişlerdir.

24/1991 Sayılı İTEM (Değişiklik) Yasası ile 1991 yılında başlayan tahsisten hak sahiplerinin mülkiyet çalışmaları 31.12.2023 tarihi itibarıyla aşağıdaki gibidir (Tablo 2.15.1).

Tablo 2.15.1: 31.12.2023 Tarihi İtibarıyla Tahsisten Mülkiyet Dosyalarının Sayı ve Puan Miktarı

	Sayı	Puan Miktarı
Feragat Veren Dosya	12.442	10.287.927.917
Feragat Vermeyen Dosya	401	291.089.607
Toplam	12.843	10.579.017.524

Kaynak: İçişleri Bakanlığı

Tahsisten mülkiyet dosyaları 2014 yılından itibaren ise İskân Komitesi tarafından yürütülmektedir. 17/1992 sayılı İTEM (Değişiklik) Yasası ile de mal değer belgesi ile puan belgesi eşitlenerek, her türlü puan belgesinin eşit muameleye tabi tutulması sağlanmıştır. Ayrıca her türlü puanla kaynak paketlerine müracaat imkânı verilmiştir. Altıncı dereceye kadar olan

Malul Gazilere de bir konut veya 500.000 puan değerinde kaynağın kesin tasarruf belgesi verilebileceği bu dzenlemede yer almıştır.

Mücahit, Mukavemetçi ve TBK mensupları için hazırlanan, Mücahitler, Mukavemetçiler ve TBK Mensupları Hak Sahipleri Tespit Tüzüğü çerçevesinde verilen puan belgelerinin de 17/1992 sayılı İTEM (Değişiklik) Yasası'nın yürürlüğe girmesi ile müracaat işlemleri başlatılmış ve bu hak sahiplerinin yasal tasarrufunda bulunan taşınmaz mallara da koçan almaları sağlanmıştır. Ayrıca yasal tasarruflarında kaynak bulundurmamayanlar da bu puan belgeleri ile kaynak paketlerine müracaat ederek kaynak alabilmişlerdir (Tablo 2.15.2).

Tablo 2.15.2: 31.12.2023 Tarihi İtibarıyla Mücahit ve Mukavemetçi, Dosya ve Puan Miktarı

	Sayı	Puan Mikarı
Mücahit + TBK	28.591	10.296.640.626
Mukavemetçi (TMT)	6.258	990.904.487
Toplam	34.849	11.287.545.113

Kaynak: İçişleri Bakanlığı

15.1.2. Taşınmaz Mal Komisyonu Uygulamaları

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Taşınmaz Mal Komisyonu (TMK), mülkiyet konularında çözüm üretmek amacıyla kurulan bir mekanizmadır. Bu komisyon, özellikle Kıbrıs sorunu çerçevesinde ortaya çıkan mülkiyet anlaşmazlıklarını çözmeyi hedeflemektedir. 1974 yılında Kıbrıs'taki harekât sonrasında, kuzeyde kalan taşınmaz malların durumu bir problem hâline gelmiş ve bu durum çözülmesi gereken önemli konular arasında yer almıştır. KKTC'de Taşınmaz Mal Komisyonu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) kararları doğrultusunda oluşturulmuştur.

TMK, Kıbrıslı Rumların 1974 harekâtından sonra kuzeyde bıraktıkları taşınmaz mallar üzerindeki hak iddialarını değerlendirmek ve bu iddialar çerçevesinde tazminat, takas veya iade gibi çözüm yolları sunmak için kurulmuştur. AİHM, 2005 yılında Türkiye aleyhine açılan bir davada, mülkiyet konularının çözümü için yerel bir iç hukuk yolu olması gerektiğini vurgulamış ve bu doğrultuda TMK devreye girmiştir.

Komisyon, 2005 yılında kabul edilen 67/2005 sayılı Taşınmaz Mal Yasası'na dayanarak faaliyet göstermektedir. AİHM, TMK'yi etkili bir iç hukuk yolu olarak kabul etmiş ve bu çerçevede Kıbrıslı Rumların mülkiyet taleplerini TMK üzerinden çözmeye teşvik etmiştir.

TMK, başvurular sonucunda üç temel çözüm yolu sunmaktadır:

1. Tazminat Ödenmesi: Mülkiyet hakkını kaybeden kişilere, malın bugünkü değeri üzerinden bir tazminat ödenebilmektedir.
2. Mülk Takası: Mülk sahiplerine KKTC'deki başka bir taşınmazla takas seçeneği sunulabilmektedir.
3. Mülkün İadesi: Uygun görülmesi hâlinde, taşınmazın eski sahibine iadesi gerçekleştirilebilmektedir.

AİHM, TMK'nin etkinliği konusunda çeşitli davalarda kararlar vermiştir. 2010 yılında Demopoulos davası olarak bilinen davada, AİHM, TMK'yi bir iç hukuk yolu olarak kabul etmiş ve Kıbrıslı Rumlar tarafından yapılan mülkiyet başvurularının bu komisyon aracılığıyla çözülmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu durum, TMK'nin uluslararası alanda meşruiyetini güçlendirmiştir.

KKTC'deki Taşınmaz Mal Komisyonu, Kıbrıs'taki mülkiyet sorunlarını çözmek için önemli bir mekanizma olup, AİHM'nin onayladığı etkin bir iç hukuk yoludur. Ancak, TMK'nin etkinliği ve kararları, siyasi ortam ve Kıbrıs sorununun genel çözümü ile yakından bağlantılıdır. Kıbrıs sorununun nihai çözümüne kadar TMK, bu alandaki başvuruları değerlendirmeye devam edecektir.

Tablo 2.15.3'de 2013-2023 yılları itibarıyla Taşınmaz Mal Komisyonu'nda dosyalanan başvuru sayıları, sonuçlanan başvuru sayıları ve sonuçlanan tazminat miktarı gösterilmektedir.

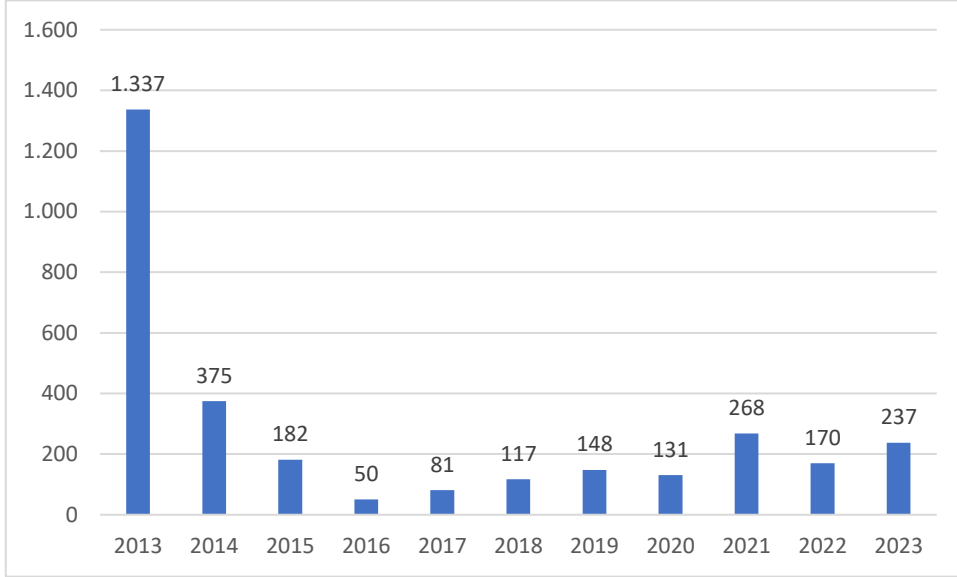
Tablo 2.15.3: TMK'da Dosyalanan Başvurularla İlgili İstatistikler

Yıl	Dosyalanan Başvuru Sayısı	Sonuçlanan Başvuru Sayısı	Sonuçlanan Tazminat Miktarı (Stg)
2013	1,337	189	46.277.406
2014	375	158	49.049.112
2015	182	113	22.347.555
2016	50	94	13.368.446
2017	81	84	37.500.782
2018	117	77	29.725.000
2019	148	59	6.634.500
2020	131	64	10.543.145
2021	268	74	18.057.520
2022	170	108	35.576.780
2023	237	143	55.309.250
Toplam	3.096	1.163	324.389.496

Kaynak: Taşınmaz Mal Komisyonu

Şekil 2.15.2G Taşınmaz Mal Komisyonunda 2013-2023 yılları itibarıyla dosyalanan başvuru sayıları gösterilmektedir.

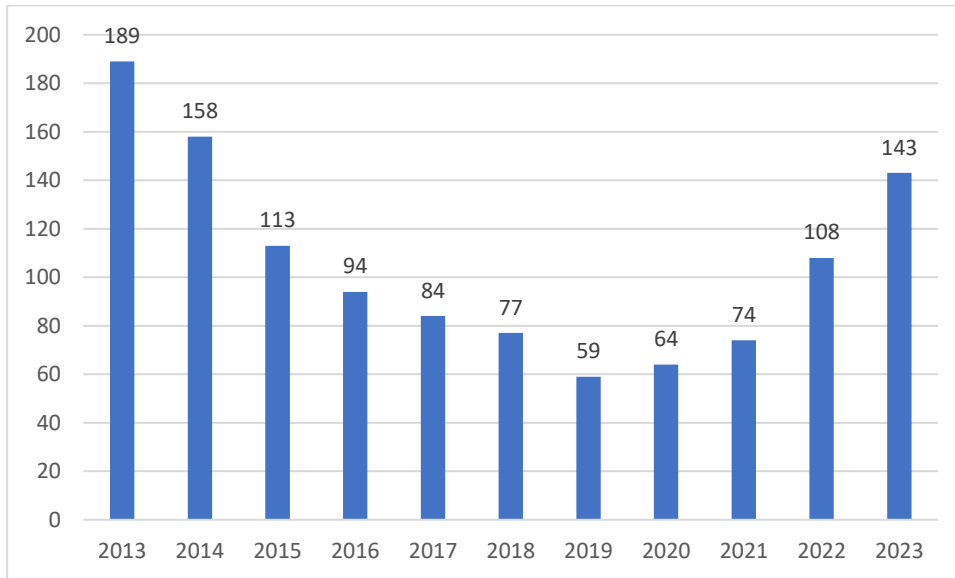
Şekil 2.15.2G: DOSYALANAN BAŞVURU SAYISI



Kaynak: Taşınmaz Mal Komisyonu

2.15.3G Taşınmaz Mal Komisyonunda 2013-2023 yılları itibarıyla sonuçlanan başvuru sayıları gösterilmektedir.

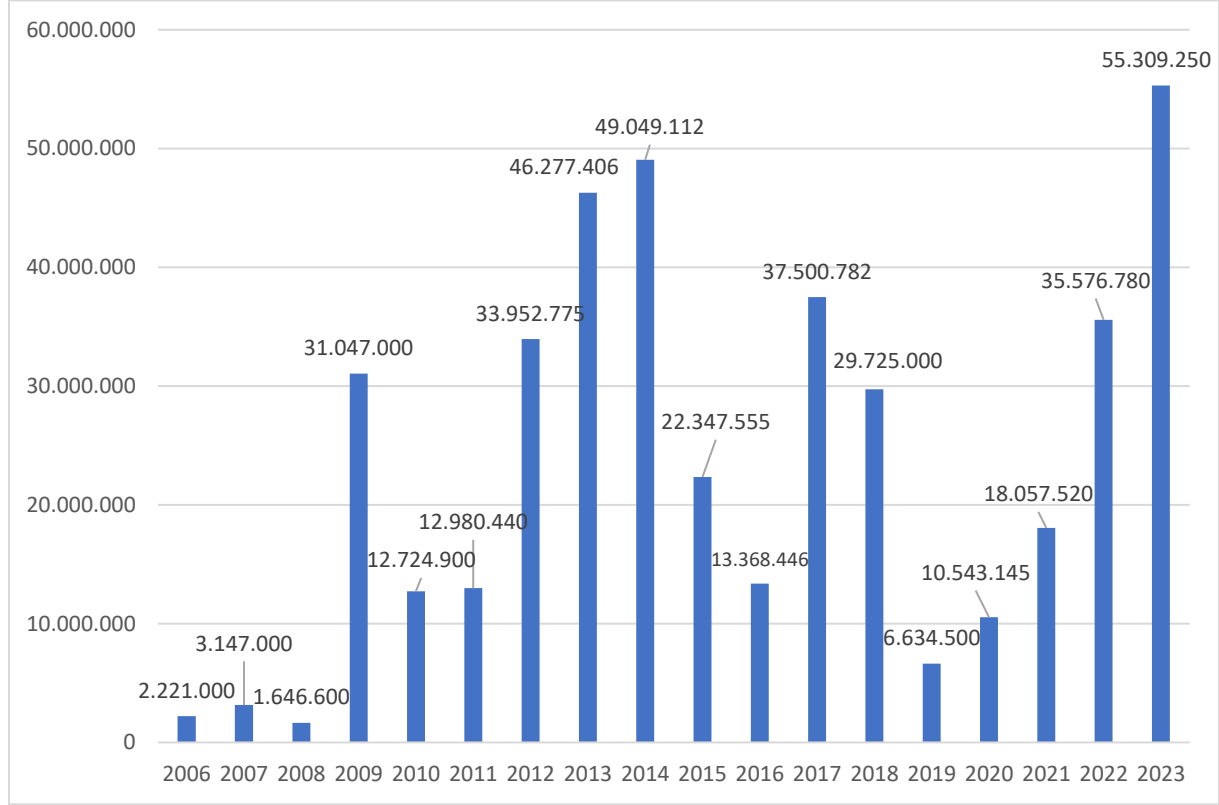
Şekil 2.15.3G: SONUÇLANAN BAŞVURU SAYISI



Kaynak: Taşınmaz Mal Komisyonu

Şekil 2.15.4'te Taşınmaz Mal Komisyonunda 2006-2023 yılları itibarıyla sonuçlanan tazminat miktarı (STG) gösterilmektedir.

Şekil 2.15.4G: SONUÇLANAN TAZMİNAT MİKTARI (STG)



Kaynak: Taşınmaz Mal Komisyonu

15.1.3. Diğer Uygulamalar

İskân ve Rehabilitasyon Dairesi'nin esas görevlerinden birisi de rezerv kaynaklardan kaynak paketi hazırlamak suretiyle ellerinde puan bulunan hak sahiplerine kaynak dağıtımının sağlanmasıdır. Kaynak Paketleri ilanı 1982 yılından itibaren başlatılarak 2001 yılına kadar 20 Kaynak Paketi ilan edilerek sürdürülmüştür (Tablo 2.15.5). 2002 yılında itibaren gündeme gelen "Annan Planı" çalışmaları ve daha sonraki gelişmeler çerçevesinde yeni paket açılmamıştır.

Tablo 2.15.4: Kaynak Paketleri

Paket No	Askı Tarihi	Puan Değeri	Eritilen Puan	Açıklanan Kaynak Adedi	Verilen Kaynak Adedi
1	..	26.122.299		122	..
2	..	34.979.743		152	..
3	6.10.1983	51.258.375		207	..
4	2.06.1984	140.999.366		292	..
5	27.03.1985	42.644.932		192	..
6	15.04.1986	37.042.328	500.000.000	208	..
7	6.01.1987	45.639.087		257	..
8	13.11.1987	159.427.546		808	..
9	26.09.1988	163.824.147		1.110	..
10	28.04.1989	34.136.522		60	..
11	4.09.1989	1.490.523.632	262.781.097	8.514	..
12	8.02.1990	1.287.683.687	366.987.296	4.385	..
13	13.04.1990	311.329.098	92.887.830	1.113	10.487
14	13.05.1991	1.858.891.362	375.226.748	12.233	..
15	16.10.1991	3.904.382.312	295.835.381	23.160	..
16	15.06.1992	2.445.633.129	353.273.781	19.634	..
17	1.03.1993	1.807.365.518	495.647.589	16.643	3.120
18	19.09.1995	637.123.664	383.506.252	5.673	2.769
19	9.02.1998	1.849.155.844	768.564.592	30.330	7.358
20	5.06.2001	918.142.635	420.549.875	7.347	3.108
Toplam		17.256.304.226	4.809.372.504	132.440	26.862

1-9'uncu Kaynak Paketleri Saptama, Değerlendirme ve Tazmin Komisyonu tarafından, 10-16'ncı Kaynak Paketleri Eşdeğer Tazmin Komisyonu tarafından, 17-18-19 ve 20'inci Kaynak Paketleri İskân Encümeni tarafından değerlendirilmiştir. İskân Encümeni Başkanlığı tarafından açılan 20'inci Kaynak Paketi vatandaşları tazmin edecek kaynak kalmadığı gerekçesiyle açılan son paket olmuştur.

Mülkiyet verme işlemlerinin bir diğer yöntemi de kira ile tasarruflarında konut veya işyeri bulunduranlara bu kaynakların koçanın verilmesidir. 52/1995 sayılı İTEM (Değişiklik) yasası 42 A maddesi ile bu tür kaynak tutanlara puan yatırmak suretiyle mülkiyet hakkını getirmiştir. 52/1995 sayılı İTEM (Değişiklik) Yasasından önce yaklaşık 4113 kaynak, kira yöntemiyle ihtiyaçlı kişilerin kullanımına verilmiştir.

Ayrıca, henüz dağıtılmayan ve sahihsiz olan, yabancılara ait rezerv tarımsal kaynaklar (askeri bölgeler dahil), 41/1977 sayılı İTEM Yasası'nın 40 B maddesi tahtında ekonomiye katkı sağlamak amacıyla, tahıl ekim dönemine göre yıllık olarak yöre halkına İskân ve Rehabilitasyon Dairesi Müdürlüğü Tarımsal Şubesi aracılığıyla kiralanmaktadır (Tablo 2.15.5).

Tablo 2.15.5: 2019-2023 İcar Döneminde Kiralanan Rezerv Tarımsal Araziler

2023-2024		
İlçe	Kişi Sayısı	Arazi Miktarı
Lefkoşa	405	22.354
Gazimağusa	1.141	63.843
Girne	611	8.660
Güzelyurt	726	32.868
İskele	697	19.381
Lefke	175	2.273
Toplam	3.755	149.379

Kaynak: İçişleri Bakanlığı

Çeşitli dönemlerde mülkiyet işlemlerini hızlandırmak amacıyla hak sahiplerine dağıtılan toplam 27,178,243,546 puan için değişik yöntemlerle kaynak dağıtımı yapılarak 22,218,715,295 puan eritilmiştir. Dağıtılan bu kaynakların dökümü 2023 yılsonu itibarı ile aşağıda Tablo 2.15.6'da görülmektedir.

Tablo 2.15.6: Kaynak Dağıtımları

	Yöntem	Dosya Sayısı (Adet)	Eritilen Puan Miktarı
1.	D.B.İ.T ile Verilenler	5.198	1.311.034.425
2.	İ.E. ile Verilenler	3.843	1.126.095.640
3.	E.T.K. ile Verilenler	2.024	602.333.048
4.	T.H.S. ile Verilenler	154	87.038.645
5.	T.M. ile Verilenler (20 TL ile Eritilen 7.266.632.022)	82.459	2.983.404.875
6.	M.M.V. İle Verilenler	2.589	238.603.504
7.	Kaynak Paketleri	20.920	3.587.877.709
8.	Eşdeğer Dosyaları	69.055	11.504.604.048
9.	Münferiden Verilenler	435	79.819.761
10.	Ş.H.K. ile Verilenler	1.221	697.903.640
	Toplam	187.898	22.218.715.295

Kaynak: İçişleri Bakanlığı

15.1.4. Konut Edindirme Uygulamaları

Konutu olmayan veya kendi olanakları ile konut sahibi olamayan kişilere, Devletin bu olanağı sağlaması Anayasa gereğidir. Anayasa'nın 44. maddesine göre Devlet, konut sahibi olmayan veya sağlıklı ve insanca yaşama koşullarına uygun konutu bulunmayan ailelerin konut gereksinimlerini karşılayacak önlemleri yasa ile düzenlemekle zorunlu tutulmaktadır. Anayasa'nın bir gereği olarak 23/1978 sayılı Sosyal Konut Yasası hazırlanıp yürürlüğe konmuştur. Ancak, gelinen noktada söz konusu Yasa'nın yetersiz kalması nedeniyle 63/2007 sayılı Konut Edindirme Yasası yürürlüğe girmiş ve Sosyal Konut Yasası yürürlükten kaldırılmıştır.

Yeni yasanın amacı; “KKTC’de ikamet eden veya yurt dışında ikamet edip kesin dönüş yapacak, kendisinin, eşinin veya velayeti altındaki çocuklarının, oturmaya elverişli bir konutu olmayan yurttaşları, mortgage sistemi ile satış veya uzun süreli icar yöntemiyle sağlık koşullarına uygun, sağlam, ucuz ve kaliteli birer konut sahibi yapmak veya temin etmek veya konut yapımı için arsa veya arazi temin etmek” olarak belirlenmiştir. Yasa, aslında eski Sosyal Konut Yasası’nı günümüz koşullarına uyarlanması anlamına gelmekte olup, getirilen en önemli değişikliğin mortgage yöntemi olduğu vurgulanmıştır. Bu sistemde devletin sadece organizatör olacağı, arsa olarak arazi tahsis edeceğini, projeyi hazırlayacağını, hak sahiplerini belirleyeceğini ve araziler üzerinde ilgili finans kuruluşları ile inşaat şirketlerinin faaliyetlerine olanak sağlanacağı belirtilmiştir. Yasa’da konut “KKTC yurttaşları için projelendirilen ortak kullanım alanları hariç en az 60, en çok 130 m2 kapalı alanı olan yapılar” olarak tanımlanmıştır. Bu çerçevede inşa edilmesi düşünülen konutların 65-100 ve 120 metrekare şeklinde, üç tip ve dört katlı apartman olarak yapılması da öngörülmüştür.

63/2007 sayılı Konut Edindirme Yasası çerçevesinde ilk olarak Gazimağusa bölgesinde yapılması öngörülen konutlar için hak sahipliği kapsamında müracaat alınmaya başlanmış ancak müteahhitlerin aşırı hassasiyeti nedeniyle proje ileriye götürülemediği, yeni bir proje çalışması da yapılmamıştır.

Sosyal Konut Yasası’nın yürürlükte kaldığı yaklaşık 23 yıllık süreçte sosyal konut inşaatlarına fiilen 1983 yılında başlanmış olup Mayıs 1999 tarihi itibarıyla en son tamamlananlarla, etaplar halinde bitirilen toplam 3391 konuttan 2,732’si devlet eliyle bitirilip hak sahiplerine teslim edilmiştir. 659 adet sosyal konut ise kooperatifler aracılığıyla Lefkoşa’da yapılmış bulunmaktadır (Tablo 2.15.7).

Tablo 2.15.7: Sosyal Konut Üretimi

	Daire ve Ev Sayısı	Alan (m ²)	Tipi	Başlangıç Tarihi	Bitiş Tarihi
1. Devletin Üretimi	2.732				
	288			1984	1986 (Ekim)
1.1. Devlet I. Etap	248	100	Dubleks		
	40	110	Apt.		
1.2. Devlet II. Etap	260			1985	1987 (Temmuz)
I. Proje	212	100	Dubleks		
	48	110	Apt.		
Devlet II. Etap	300			1987 (Ocak)	1988 (Eylül)
II. Proje	244	95	Dubleks		
	56	105	Apt.		
Devlet II. Etap	472			1987 (Aralık)	1989 (Eylül)
III. Proje	408	98	Dubleks		
	64	100	Apt.		
1.3. Devlet III. Etap	240			1990 (Ekim)	1993 (Ekim)
	240	107	Apt.		
1.4. Devlet IV. Etap	1.136				
	80	85	Apt.	1993 (Eylül)	1996 (Mart)
	384	100	Apt.	1993 (Eylül)	1996 (Mart)
	24	60	Apt.	1993 (Eylül)	1997 (Kasım)
	136	85	Apt.	1993 (Eylül)	1997 (Kasım)
	264	100	Apt.	1993 (Eylül)	1997 (Kasım)
	8	60	Apt.	1993 (Eylül)	1998 (Ocak)
	40	85	Apt.	1993 (Eylül)	1998 (Ocak)
	88	100	Apt.	1993 (Eylül)	1998 (Ocak)
	112	85	Apt.	1993 (Eylül)	1999 (Mayıs)
1.5. Devlet Lefkoşa	6	70	Prefabrik	1985	1986
1.6. Devlet İskele	10	100	Prefabrik	1986	1987
1.7. Devlet Gönyeli	16	107	Apt.	1989	1990 (Ekim)
1.8. Devlet Akçay	2	..	(Tek kat)
1.9. Devlet Serhatköy	2	..	(TEK kat)
2. Kooperatiflerin Üretimi	659				
2.1. İş Koop I. Etap	190	120	Dubleks	1981 (Nisan)	1983 (Aralık)
2.2. İş Koop. (Apt.)	30	120	Apt.	1983 (Ocak)	1987 (Nisan)
2.3. İş-Koop II'nci Etap					
I. Kısım	80	120	Dubleks	1983 (Nisan)	1988 (Mayıs)
II. Kısım	60	120	Dubleks	1983 (Nisan)	1991 (Nisan)
2.4. Öğretmenler Koop.					
I. Etap I. Kısım	62	109	Dubleks	1980 (Ağustos)	1983 (Eylül)
I. Etap II. Kısım	74	109	Dubleks	1980 (Ağustos)	1989 (Şubat)
2.5. Öğretmenler Koop. (Apt.)	41	130	Apt.	1979 (Mart)	1986 (Mayıs)
2.6. Soyak	50	100	(Tek Kat)	1985	1988 (Haziran)
2.7. Güvenlik Kamu Görevlileri Koop.	32	120	Apt.	1984	1986 (Ekim)
2.8. Polis Sosyal Konut Koop.	40	120	Dubleks	1984	1986 (Kasım)
Genel Toplam	3.391				

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Şehit ve hadise kurbanı çocuklarına verilen arsaların altyapı çalışmaları, İçişleri Bakanlığı bünyesindeki Konut Edindirme Birimi tarafından yürütülmesine devam edilmiştir. 2016 yılı itibarıyla İçişleri Bakanlığı tarafından şehit çocuklarına verilen 2047 adet arsanın 380 adetinin altyapı yapım çalışmaları halen sürdürülmekte olup 2024 yılında tamamlanması öngörülmektedir (Tablo 2.15.8).

Tablo 2.15.8: Şehit Çocuklarına Verilen Arsalar

İlçe	Yerleşim Yeri	Alt Yapısı Tamamlanmış	Alt Yapısı Yapılmakta Olan	Verilen Arsa Sayısı
Lefkoşa	Kermiya	779	-	779
	Kermiya 2. Etap	67	34	101
	Kermiya 3. Etap	-	346	346
Gazimağusa	Ayluka	495	-	495
	Yeni Boğaziçi	44	-	44
Girne	Çatalköy	205	-	205
	Zeytinlik	70	-	70
Güzelyurt	Merkez	7	-	7
İskele	-	-	-	-
Toplam		1.667	380	2.047

Kaynak: İçişleri Bakanlığı

Konut Edindirme Yasası'nın 7 Temmuz 2007 tarihinde yürürlüğe girmesiyle, yasa kapsamında kırsal kesim bölgelerinde arsa dağıtım uygulamalarına da yeni düzenlemeler getirilmiştir. Kırsal alanlardaki gençlerin konut sahibi olabilmeleri ve bölgenin imarına uygun konutlar yapılması amacıyla kırsal kesim arsası verilmeye devam edilmiştir.

63/2007 sayılı Konut Edindirme Yasası çerçevesinde, köylerde kırsal kesim arsası dağıtmak amacıyla müracaatları kabul eden ve hak sahiplerini belirleyen İçişleri Bakanlığı bu dönemde de çalışmalarını sürdürmüştür. Konut Edindirme Yasası altında 2023 yılına kadar 65 yerleşim yerinde 3,021 kırsal kesim arsası verilmiştir (Tablo 2.15.9).

Tablo 2.15.9: 2023 Yılına Kadar Konut Edindirme Yasası Altında Verilen Kırsal Kesim Arsaları

İlçe	Yerleşim Yeri Sayısı	Arsa Sayısı
Lefkoşa	8	295
Gazimağusa	19	697
Girne	5	252
Güzelyurt	15	545
İskele	18	1.232
Toplam	65	3.021

Kaynak: İçişleri Bakanlığı

15.2. Sorunlar

Eşdeğer mal tahsisi sistemi ve iskân uygulamaları toplumumuzun en eski sorunlarından birisi olup, 2002 yılından itibaren gündeme gelen “Annan Planı”yla, konu çok daha farklı ve belirsiz bir boyut kazanmıştır. Geline nokadaki belirsizlik yeni kaynak paketi ilanlarının yapılmasını tamamen durdurulduğu nedeni ile halen kullanılmayan eşdeğer puanlarını karşılayacak kaynak sıkıntısı ayrı bir sorun oluşturmaktadır.

İTEM Yasası ve Tüzüklerinde yıllar içerisinde gerekli tadilatlar yapılarak eşdeğer mal tahsisine ilişkin mevzuat çokluğu ve karmaşıklığının ortadan kaldırılmaya çalışılmasına rağmen, konuya ilişkin tarafların çıkar farklılıkları, bu çıkarları doğrultusunda mahkemelerde açılan davalar ve kaynak paketlerinde belirli mallara yapılan talepler tahsislerin sonuçlandırılmasını uzun yıllar engellemiştir.

İşlemleri tamamlanan ve dosyaları feragat aşamasına getirilen vatandaşların gerekli işlemlerini tamamlamamaları tahsis işlemlerinin sonuçlanmasını olumsuz etkilemektedir.

Alçak Orman Tarlalarının (Arazilerinin), bu alanların kullanıcılarına mülkiyet devri zaman-zaman gündeme gelmektedir. Bu tür araziler İTEM Yasası’nda “eşdeğere karşılık verilemez” denmekle birlikte, çeşitli şekilde tahsislerin yapılması veya turizm yatırımı yapılması şartıyla kullanılması söz konusudur. Bu durum çevrenin ve mevcut ekosistemin bozulmasına neden olabilecek boyutlar taşımaktadır.

Toplu konutların kentle uyumlu yapılması, imar planlarının sağlıklı olması ve kentin gelişmesinin iyi organize edilmesi ile ilişkilidir. Diğer taraftan geçmişte yapılan sosyal konut inşaatlarının hak sahipleri tarafından tapuları alındıktan sonra yasalara aykırı kullanım ve

yapılan ilavelerle yaratılan düzensizlik engellenememekte toplu konutlarda, yasa dışı olarak oluşan dış tadilat ve yapılaşmalar ile amaç dışı kullanımlar sorun olmaya devam etmektedir.

Son dönemde artan inşaat ve finansman maliyetleri dolayısı ile dar gelirli kişilerin konut olmaları zorlaşmıştır. Devletin, ihtiyaçlı kişilere kırsal kesimde konut edindirme politikaları uygulamasına ve düşük maliyetli kredi sağlamasına devam etmesi elzemdir.

Büyük kentlerdeki rezerv arsaların azalması ve rezerv arazi kaynaklarının özel mülk olması nedeniyle, sosyal konut projelerinde yer seçimi olarak kent civarındaki tarım alanlarının kullanılması sorun teşkil etmektedir.

Açılan konut bölgelerinde bırakılan yeşil alanlar, sosyal konut alanlarında bırakılanlar da dahil olmak üzere, boş arsa görünümünde olup ot ve çöp yığını haline dönüşmektedir. Yasa gereği yeşil alanların kullanımı ve imarı belediyelere ait olduğu için belediyelere aittir, ilgili belediyelerin kaynak sıkıntıları nedeniyle kısa sürede bu gibi yeşil alanları planlaması ve hizmet götürmesi mümkün olamamaktadır.

Şehit ve hadise kurbanı çocuklarına verilen arsaların bir kısmında devam eden altyapı çalışmalarının bitirilmemesi de arsalarda herhangi bir yatırım yapma düşüncesi olanlar için sorun teşkil etmektedir.

16.Kooperatifçilik

Kooperatifçilik, bireylerin ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gönüllü olarak bir araya geldikleri, demokratik olarak kontrol edilen ve üyelerin eşit haklara sahip olduğu ortaklık modelidir. Bu modelde, üyeler hem işin sahibi hem de müşterisidir. Kooperatifler, genellikle kâr amacından ziyade üyelerinin ortak çıkarlarını korumaya odaklanmaktadır. Kooperatifçiliğin temel ilkeleri arasında gönüllülük, demokratik yönetim, ortak ekonomik katılım, eğitim ve bilgi paylaşımı, özerklik ve dayanışma yer almaktadır.

Kooperatifçilik, tarım, kredi, tüketim, üretim ve hizmet sektörlerinde yaygın olarak uygulanmaktadır. Üyeler, kooperatifin işleyişi üzerinde söz hakkına sahiptir ve genellikle "bir üye, bir oy" ilkesiyle kararlar alınmaktadır. Bu yapı, sermayenin değil, üyelerin ihtiyaçlarının ön planda olduğu bir organizasyon modelidir.

16.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

İnsanların yalnız başlarına yapamayacakları veya müşterek yapılmasında yarar bulunan işleri en iyi şekilde uygun fiyatlarda gerçekleştirmek üzere dayanışma sureti ile ekonomik güçlerini bir araya getirmelerinden doğan kooperatifçilik hareketinin ülkemizde uzun bir geçmişi bulunmaktadır.

KKTC Kooperatifçiliğın özel bir yeri vardır. Öyle ki 1985 KKTC Anayasasında kooperatifçiliğın geliştirilmesi için madde eklenmiştir. Anayasanın 63. Maddesi “Devlet, kooperatifçiliğın gelişmesini sağlayacak önlemleri alır ve kooperatiflerin demokratik ilkelere uygun olarak çalışmalarını yasa ile düzenler.” ifadesinin kullanılması, devletin kooperatifçiliğın gelişmesi için üstlendiğı sorumlu ve aktif rolün önemini göstermektedir. Devlet zaman içerisinde düzenleyici yetkisini de kullanarak genel ve özel kooperatif kanunları çıkartmış ve kooperatifleri diğer kuruluşlardan ayıran bir hukuki statü belirleme yoluna gitmiştir. Yine, birçok kooperatifin kurulup gelişmesine de devlet tarafından öncülük edilmiştir.

Devletin desteklediğı tarım, esnaf ve sanatkâr kesimine kaynak aktarmada kooperatifler örgütlü yapılar olarak kullanılmıştır. Zaman içinde ekonomik ve sosyal yapı değıştikçe, kooperatifçilik politikası da değışmiş ve kooperatifler kentleşme sürecinde ortaya çıkan konut sorununu çözmek için de önemli ölçüde kullanılmıştır.

Geleneksel olarak kooperatifler ülkemizde tarım, ticaret, konut yapım, bankacılık ve sigortacılık alanlarında yer almışlardır. El sanatları, turizm ve kültürel alanlarda giderek artan biçimde yeni kooperatif örgütlenmeleri gerçekleşmektedir.

16.2. Kooperatif Bankacılığı

Kooperatif kuruluşlarının en üst kuruluşu ve ana finansman kaynağı olan ve özellikle tarım sektörünü destekleyici faaliyetlerde bulunan Kıbrıs Türk Kooperatif Merkez Bankası Ltd. kooperatif kuruluşları yanında, özel ve tüzel kişiler ile kamuya da finansman sağlamaktadır.

Tablo 16.3'den de görüleceği üzere K.T. Kooperatif Merkez Bankası'nın plasmanları 2023 yılında 14.409.110.042TL'sinin %85,9'u kamu kuruluşları, %13,4'ü şahıslar ve %0,7'si kooperatiflerin kullanımında gerçekleşmiştir. Kooperatif kuruluşlarının kullandığı plasman miktarı 71.097.356TL'den 104.393.735TL'ye yükselmiştir. Plasmanlarda en büyük payı kamu kuruluşları almaktadır. 2022 yılında 8.649.851.379TL olan kamu kuruluşları plasmanı, 2023 yılında 12.375.296.455TL'ye yükselmiştir.

K.T. Kooperatif Merkez Bankası tarafından verilen kredilerin sektörlere göre dağılımına bakıldığı zaman en büyük payı şahsi ve mesleki borçlar-diğer almaktadır. 2022 yılında 5.535.433.248TL olan şahsi ve mesleki borçlar diğer grubu, 2023 yılında 7.004.578.256TL'ye yükselmiştir. 2022 yılında 3.978.887.294TL ile ikinci sırada olan tarım sektörü kredileri, 2023 yılında 6.710.959.839TL'ye yükselmiştir (Tablo 2.16.2).

Tablo 2.16.1: Kıbrıs Türk Kooperatif Merkez Bankası'nın Plasman Durumu (2021-2023)

(TL)

		2021	2022	2023
Şahıslar	Miktar	907.325.925	1.321.753.537	1.929.419.852
	Pay	11,8%	13,2%	13,4%
Kooperatifler	Miktar	5.182.388	71.097.356	104.393.735
	Pay	0,1%	0,7%	0,7%
Kamu Kuruluşları	Miktar	6.791.156.453	8.649.851.379	12.375.296.455
	Pay	88,2%	86,1%	85,9%
Toplam	Miktar	7.703.664.766	10.042.702.272	14.409.110.042
	Pay	100,0%	100,0%	100,0%

Kaynak: KT Kooperatif Merkez Bankası

Tablo 2.16.2: Kıbrıs Türk Kooperatif Merkez Bankası Plasmanlarının Sektörel Dağılımı (2021-2023)

Amaç	2021		2022		2023	
	Miktar	Pay %	Miktar	Pay %	Miktar	Pay %
Tarım	2.581.614.611	33,5%	3.978.887.294	39,6%	6.710.959.839	46,6%
Sanayi	51.726.500	0,7%	70.463.801	0,7%	90.856.390	0,6%
Nakliye ve Ulaşım	556.006	0,0%	962.218	0,0%	2.023.084	0,0%
Ticaret	114.205.615	1,5%	175.144.838	1,7%	227.725.177	1,6%
Madencilik ve Taşocakları	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Turizm	36.622.069	0,5%	136.672.142	1,4%	190.514.521	1,3%
İhracat	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Bina ve İnşaat-Sosyal Konut	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Bina ve İnşaat-Diğer	110.797.892	1,4%	145.123.731	1,4%	182.436.376	1,3%
Şahsi ve Mesleki Borçlar-Küçük Esnaf	45.631.322	0,6%	15	0,0%	16.399	0,0%
Şahsi ve Mesleki Borçlar-Diğer	4.762.510.751	61,8%	5.535.433.248	55,1%	7.004.578.256	48,6%
Toplam	7.703.664.766	100,0%	10.042.702.272	100,0%	14.409.110.042	100,0%

16.3. Kooperatif Kuruluşları

Ülkemizde kooperatif kuruluşları, Kalkınma, Kredi, Tasarruf ve Tüketim gibi ihtiyaçların karşılanmasına yönelik alanlarda faaliyet göstermektedirler. Faaliyetleri durgun hale gelen ve ekonomik yararlığı ortadan kalkan kooperatiflerin de tasfiyesine gidilip tescilleri iptal edilmektedir. 2023 yılında aktif olarak faaliyet göstermekte olan kooperatif kuruluşu sayısı 219'dur (Tablo 2.16.3).

Tablo 2.16.3: Türlerine Göre Kooperatiflerin Sayıları (2021-2023)

Kooperatif Türü	2021	2022	2023
Tasarruf Kooperatifleri	24	23	23
Kredi Kooperatifleri	78	77	77
Kalkınma Kooperatifleri	110	111	115
Tüketim Kooperatifleri	4	4	4
Toplam	216	215	219

Kaynak: Kooperatif Şirketler Mukayyitliği

Ülkemizde kooperatifçilik hareketinin geliştirilmesi ve toplumsal kalkınmaya katkıda bulunmasının sağlanabilmesi için gerekli araştırma, eğitim örgütlenme, yönlendirme ve kooperatif kuruluşların tescil, teftiş ve murakabesini yapmakla görevli olan kurum Kooperatif Şirketler Mukayyitliği'dir.

Kooperatif Şirketler Yasası'na göre kooperatif kuruluşların her yıl bir defa Mukayyitçe yetkili kılınan kişi tarafından teftiş edilmesi gereği olmasına rağmen, uygulamada henüz bu hedefe ulaşamamıştır (Tablo 2.16.4).

Tablo 2.16.4: Türlerine Göre Teftişi Tamamlanan Kooperatif Kuruluşları (2021-2023)

Kooperatif Türü	2021	2022	2023
Tasarruf Kooperatifleri	20	17	20
Kredi Kooperatifleri	17	19	20
Kalkınma Kooperatifleri	31	28	50
Tüketim Kooperatifleri	0	0	0
Toplam	68	64	90

Kaynak: Kooperatif Şirketler Mukayyitliği

16.4. Sorunlar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde kooperatifçilik sektörü, ekonomik ve sosyal anlamda önemli bir role sahip olsa da çeşitli yapısal ve işleyişsel sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunlar, sektörün sürdürülebilirliğini ve gelişimini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

KKTC'de kooperatifçilik sektörünün gelişebilmesi için eğitim, finansal destek, şeffaf yönetim ve devlet politikaları gibi unsurların güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu sayede kooperatifler daha verimli, sürdürülebilir ve rekabetçi bir yapıya kavuşabilecektir.

KKTC'deki kooperatiflerin bir kısmında yönetsel problemler yaşanmaktadır. Bazı kooperatiflerde şeffaflık ve hesap verebilirlik eksikliği, üyeler arasında güven sorunlarına yol açmaktadır. Yeterli denetim mekanizmalarının olmayışı da kötü yönetim uygulamalarını tetikleyebilmektedir.

Kooperatifçilik ilkeleri ve yönetimi konusunda yeterli bilgi birikimine sahip olmayan bireyler, bu sektörde başarılı olmakta zorlanabilmektedir. Kooperatif yöneticileri ve üyeleri arasında yeterli eğitim ve bilinç eksikliği, sektörün profesyonel şekilde işletilmesine engel olabilmektedir.

Kooperatiflerin finansal kaynaklara erişimi genellikle sınırlıdır. Sermaye yetersizliği, kooperatiflerin büyümesini ve rekabet gücünü olumsuz etkileyebilir. Kooperatifler, bankalar gibi finans kuruluşlarından kredi alırken zorluk yaşayabilir ve yeterli sermaye birikimi sağlanamaması büyüme potansiyelini sınırlayabilir.

Özellikle büyük ölçekli işletmelerle rekabet etmekte zorlanan kooperatifler, piyasa koşullarında avantaj sağlamakta güçlük çekebilirler. Küçük ve orta ölçekli kooperatifler, rekabetçi piyasalarda varlıklarını sürdürebilmek için yeterli finansal ve teknik desteğe ihtiyaç duyarlar.

Bazı kooperatiflerde üyelerin katılım ve motivasyon seviyeleri düşük olabilmektedir. Üyelerin kooperatifin yönetimine aktif olarak katılmaması, karar alma süreçlerinin yavaşlamasına ve etkin yönetim yapılamamasına neden olmaktadır. Bu durum, kooperatiflerin işleyişini ve başarısını doğrudan etkilemektedir.

Dijitalleşme ve modern yönetim tekniklerinin eksikliği, KKTC'deki kooperatiflerin verimliliğini sınırlamaktadır. Günümüzde dijital araçlar ve teknolojilerin kullanımı kooperatiflerin rekabet gücünü artırırken, KKTC'deki birçok kooperatif bu teknolojilere yeterince adapte olamamaktadır.

Mali mevzuata titizlikle uyan kooperatiflerin bir kısmının kurumlar vergisi kapsamına alınmış olmaları sebebiyle, gelirlerinin önemli bir kısmını vergi olarak vermeleri sonucu kooperatiflerin gelişmeleri engellenmekte ve küçülmelerine neden olmaktadır.

Birçok kooperatif kuruluşumuz çok amaçlılık ilkesine uyularak oluşturulmuş ve bu yönde faaliyete geçirilmiş, ancak finansal kaynak yetersizliğinden dolayı faaliyetlerini istenilen düzeyde sürdürememektedirler.

Birim kooperatiflerle üst kuruluşlar, gereği gibi kaynak yaratıp ülkede kooperatifçiliğin geliştirilmesi için gerekli girişim ve yatırımları yapmakta yetersiz kalmaktadır.

Denetimin, kooperatiflere yön verme ve yol gösterip kaynakların rasyonel kullanımının temini, faaliyetlerin kuruluş amaçlarına uygunluğunu saptamak, mevcut sorunlara bilimsel çözümler getirmek açısından önemi büyük olmasına rağmen, uygulamada bu görevleri yerine getirecek olan Kooperatif Şirketler Mukayyitliğindeki kadro yetersizliğinden dolayı denetim eksikliği gözlemlenmektedir.

Kooperatif Şirketleri, halen, İngiliz Sömürge döneminde çıkarılan Fası 114 ve altında yapılan nizam ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Yasanın yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

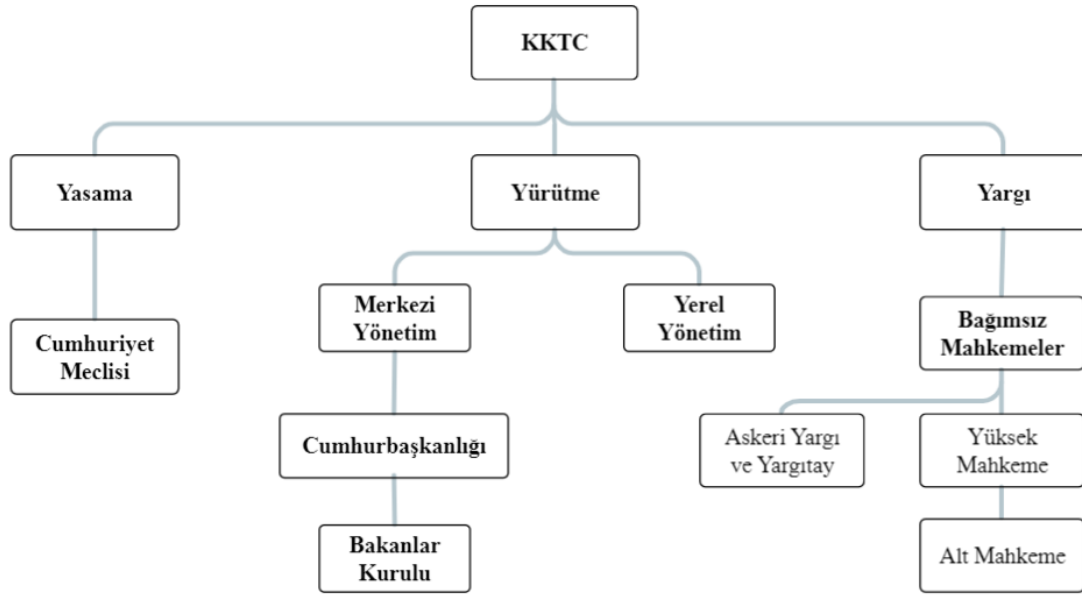
Kooperatif kuruluşlarda çalışanların teknik ve mesleki yönden eğitilmesi yanında yöneticilerle kooperatif üyelerine ve genelde topluma kooperatifçilik alanında farkındalık eğitimi istenilen düzeyde gerçekleştirilememiştir.

17.İdari Örgütlenme

17.1. Mevcut Durum

"İdare", genel olarak Devlet, yerel yönetimler, özerk birimler ve kamu yararına hizmet eden özel hukuk tüzel kişilerini kapsayan bir terimdir. İdare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve bu bütünlük yasalarla düzenlenir.

Şekil 2.17.1G: KKTC Örgüt Şeması



Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

17.2. Yasama

KKTC Anayasası'na göre hükümet yapısı üç temel organdan oluşmaktadır. Yasama, yürütme ve yargı. Yasama yetkisi, halk adına Cumhuriyet Meclisi'ne aittir ve meclis 50 milletvekilinden oluşur. Meclis seçimleri 5 yılda bir yapılmakta olup, yasama organının başlıca görevleri arasında yasa yapmak, Bakanlar Kurulu'nu denetlemek, bütçeyi onaylamak ve uluslararası antlaşmaların onayını sağlamak yer alır.

17.3. Yürütme

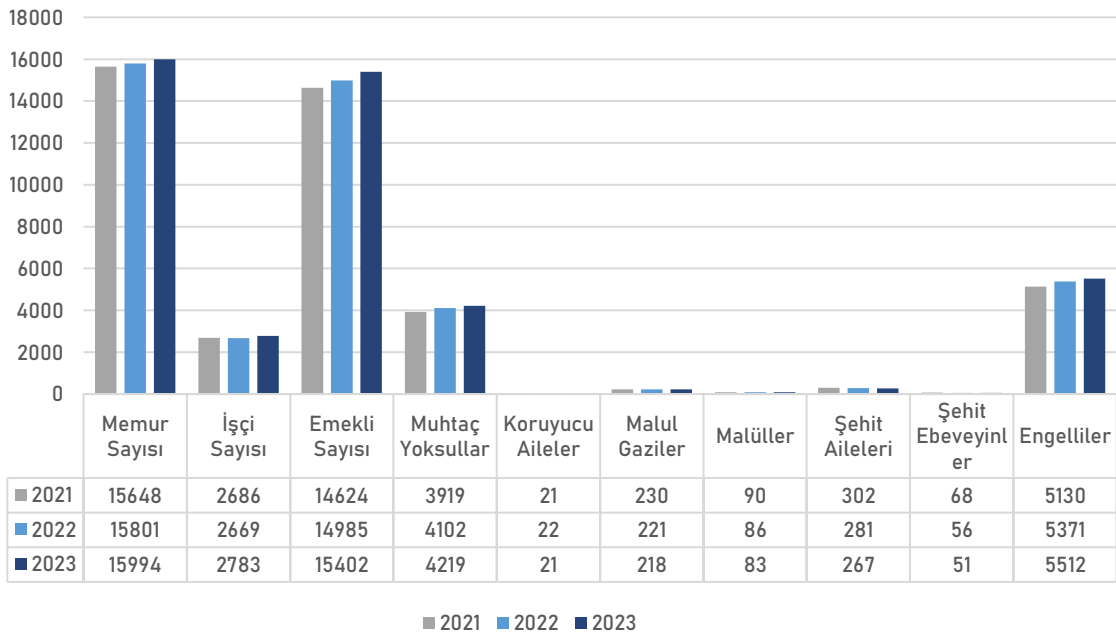
Yürütme yetkisi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından kullanılmaktadır. Cumhurbaşkanı, devletin başıdır ve 5 yıllık bir süre için seçilmektedir. Devletin bütünlüğünü temsil eden Cumhurbaşkanı, yürütme organının başında bulunmaktadır. Bakanlar Kurulu ise

Başbakan ve 10 bakandan oluşmakta, Başbakan, Cumhurbaşkanı tarafından milletvekilleri arasından atanmaktadır.

17.3.1. Merkezi Yönetim

Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ülkesi, merkezi yönetim kuruluşu bakımından, coğrafya durumuna, ekonomik koşullara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre yasa ile belirlenen bölümlere ayrılmıştır. Ülkemizde kamu hizmeti, kamu görevlileri eliyle yürütülmektedir.

Şekil 2.17.2G: 2023 Yılı İtibarıyla Bütçeden Maaş Çekmekte Olan Kişi Sayıları



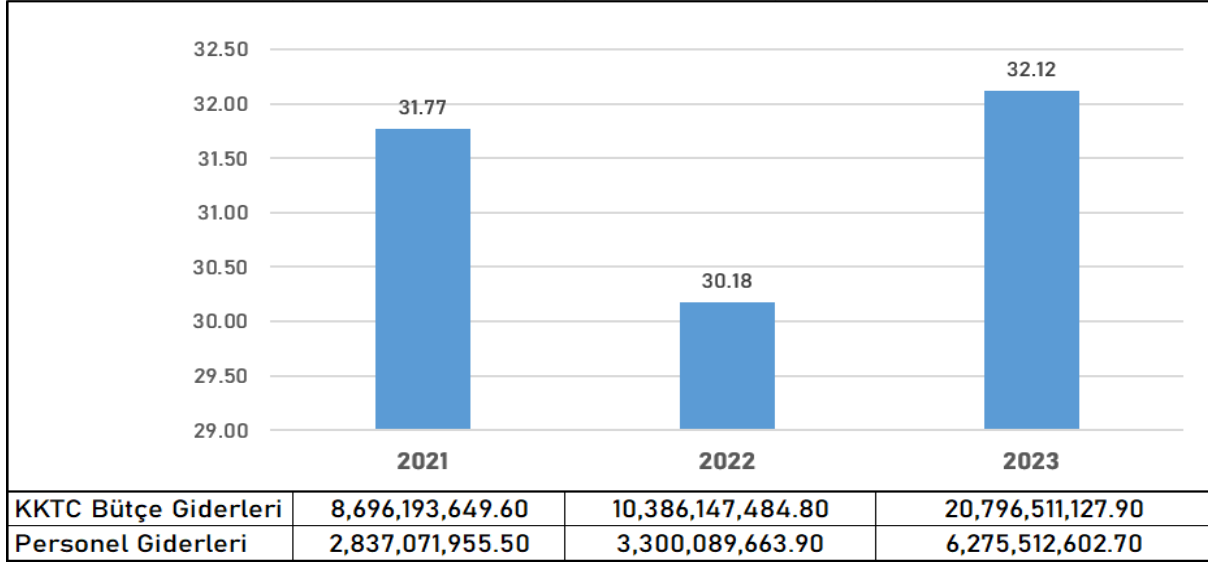
Kaynak: Hazine ve Muhasebe Dairesi

2023 yılı itibarıyla şekil 2.17.2G’de belirtildiği üzere 15.994 memur ve 2.783 işçi olmak üzere toplam 18.483 merkezi bütçeden maaş çeken kamu görevlisi görev yapmaktadır. Aynı dönemde bütçeden maaş çekmekte olan emekli sayısı ise 15.402’dir.

2022 yılında bütçeden maaş çekmekte olan memur sayısı 15.801, işçi sayısı 2.669 ve emekli sayısı da 14.985 kişi olup 2023 yılında devlette çalışan memur sayısında %1,22 artış, işçi sayısında %4,26 azalış ve emekli sayısında %2,78 artış olmuştur.

Şekil 2.17.3G: Yıllara Göre KKTC Bütçe Giderlerinin Personel Giderlerine Oranı

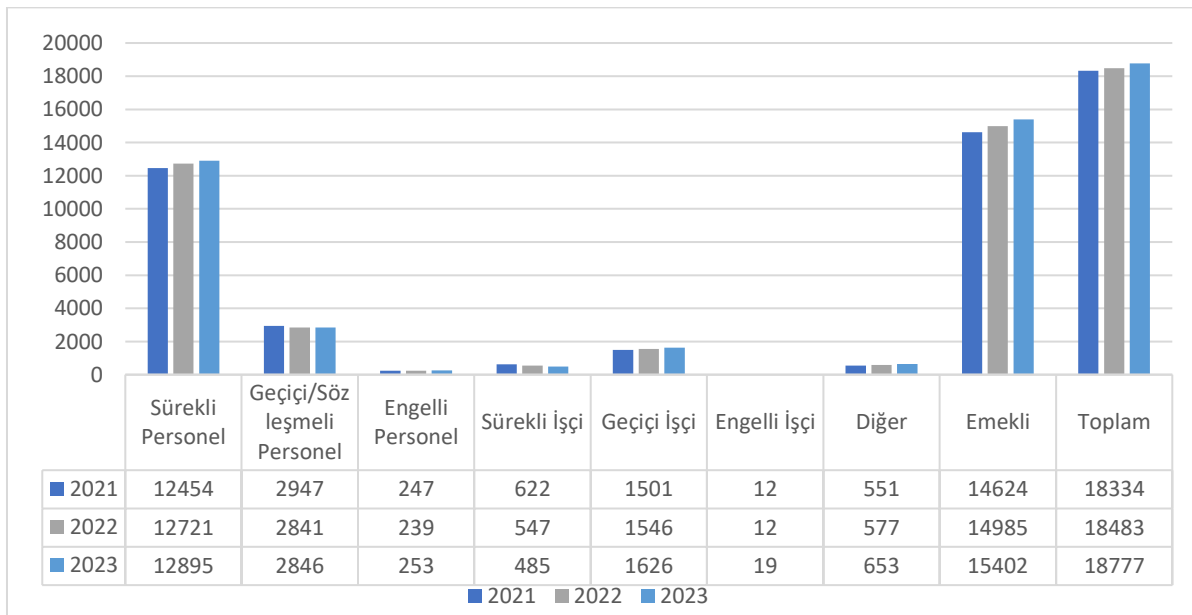
(%)



Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Ülkemizde son üç yıla bakıldığında, 2023 yılı itibariyle KKTC’de bulunan personel giderlerinin bütçe giderlerine oranı %32,12, 2022 yılı itibariyle %30,18 ve 2021 yılı itibariyle %31,77’dir. Personel giderlerinin bütçeye oranı 2022 yılında bir önceki yıla göre düşüş göstermişken, 2023 yılında yükseliş göstermiştir.

Şekil 2.17.4G: 2023 Yılı İtibariyle Statülerine Göre Bütçeden Maaş Çeken Memur ve İşçi Sayıları



Kaynak: Hazine ve Muhasebe Dairesi

2023 yılı itibariyle Sürekli Personel sayısı 12.895, Geçici/Sözleşmeli Personel Sayısı 2.846'dır. Emekli sayısının memur sayısına yaklaşmasının nedeni ise, 10 ve 15 yıllık hizmet süreleri üzerinden emekli olabilme ve emeklilik tarihinden itibaren yaş sınırı aranmadan emekli aylığı alma hakkına sahip olan personelin, büyük çoğunluğunun mecburi emeklilik yaşına ulaşmadan genç yaşta emekliliklerini istemelerinden ve mevcut emekliler içinde genç yaşta emekliye çıkanların bulunması nedeniyle olmaktadır. Buna rağmen 2023'de, emekliye ayrılan personel sayısına paralel hizmet devamlılığı için Sürekli Personel istihdamı sağlanmıştır. 2022 yılında Geçici/Sözleşmeli Personel sayısında Covid-19 Pandemisinin etkisinin azalmasıyla %3,73 azalma görülmüştür. 2023 yılında stabil kalmıştır.

17.3.2. Taşra Yönetimi

Taşra teşkilatı, bir ülkenin merkezi yönetiminden uzak, genellikle kırsal veya daha az nüfuslu bölgelerde bulunan devlet kuruluşlarını ifade eder. KKTC'de, 2/2017 Mülki Yönetim ve Bölümleri Yasası'nda ki değişikliğe göre, ülke 6 ilçe ve 12 bucağa ayrılmıştır.

Mülki Yönetim ve Bölümleri Yasası kapsamında, İçişleri Bakanlığı bünyesinde Merkez Kaymakamlığı ve 6 İlçe Kaymakamlığı oluşturulmuştur.

17.3.3. Yerel Yönetim

Yerel yönetim, bir ülkenin veya bölgenin belirli bir coğrafi alanındaki idari birimleri yöneten, yerel hizmetleri sağlayan ve yerel sorunlara çözüm üreten idari bir yapıdır. Belediyeler, köyler, kasabalar ve ilçeler gibi yerel yönetim birimleri, kendi yönetim organları ve bütçeleri ile belirli bir özerklik derecesine sahiptir.

Yerel yönetimler, bölge, belediye veya köy ve mahalle halkının yerel ortak gereksinimlerini karşılamak üzere kuruluş ilkeleri yasa ile belirtilen ve karar organları dört yılda bir yapılan seçimle oluşturulan kamu tüzel kişileridir. KKTC'nin Belediyeler Yasası'nın 52'inci ve 53'üncü maddelerine göre Belediye Başkanı, Belediyenin yürütme organı ve Belediye tüzel kişiliğinin temsilcisidir. Ayrıca, Belediye Başkanı, Belediye Meclisinin Başkanıdır ve oylamada eşitlik durumunda ayırt edici oy hakkına sahiptir. Belediye Başkanı, yürürlükteki Seçim ve Halkoylaması Yasası kurallarına uygun olarak seçilir.

Ülkemizde son gelişmelere bakılacak olursa 2022 yılında yapılan 15/2022 Belediyelerin Birleştirilmesine İlişkin (Özel) Yasa ile 28 belediye birleştirilerek belediyelerin hizmet kalitesinin ve verimliliğinin artırılmasına, yerel yönetimlerin idari kapasitelerin

güçlendirilmesine, büyük çapta projelerin hayata geçirilmesi ve mevcut belediyelerin tüzel kişiliklerinin isimlerinin ve sınırlarının yeniden düzenlenmesi sağlanmıştır.

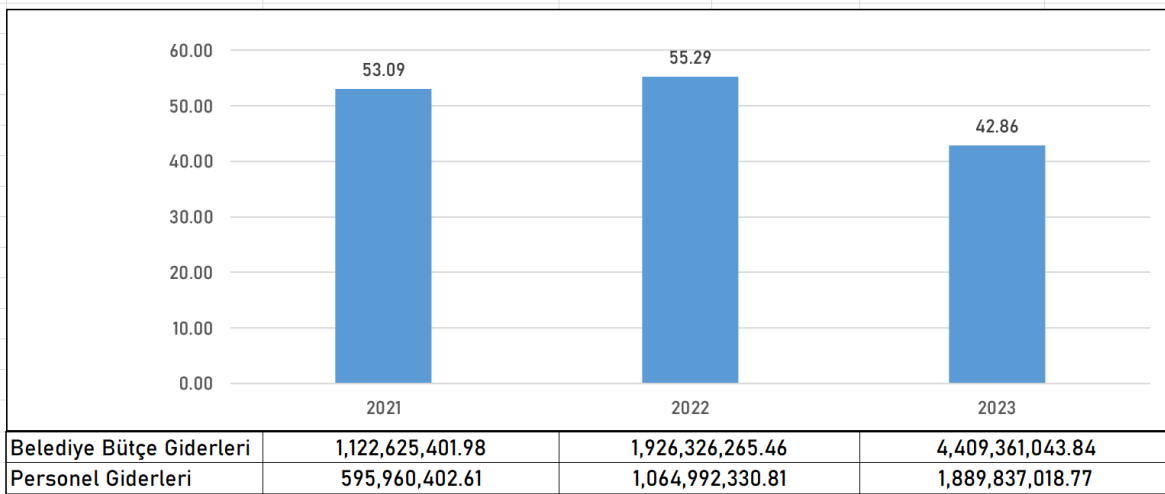
2023 yılının gündeminde olan ve Cumhuriyet Meclis’inde çalışmaları süren Belediyeler (Değişiklik) Yasa Tasarısı’nın amacı, belediyelerle ilgili mevcut yasal düzenlemeleri, yeni yürürlüğe giren Hal Yasası ile uyumlu hale getirmektir. Bu yasa tasarısı, belediyelerin yetki ve sorumluluklarını yeniden düzenlemek, yeni yasalarla uyumlu hale getirmek ve çevre sağlığı ile ilgili önemli projelere finansal katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

Yapılan yeni düzenlemeye göre Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yerel yönetim kuruluşu bakımından 18 belediyeden oluşmaktadır.

2022 yılında belediyelerde görev yapan personel sayısı 3606 olup 2023 yılı itibarıyla 3203’e gerilemiştir. Belediyelerde çalışanların toplam sayısı son bir yıllık süre içinde %12,5’lik azalma görülmüştür.

Şekil 2.17.5G: Belediye Personel Giderlerinin Belediye Toplam Giderlerine Oranı

(%)



Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

2022 yılına bakıldığında belediye personel giderleri %55,29 iken 2023 yılında bu oran %42,86 olarak azalış göstermiştir.

17.4. Yargı

Yargı yetkisi ise bağımsız mahkemelere verilmiştir. Yüksek Mahkeme, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Yüksek İdare Mahkemesi yargı görevini yerine getirir. Yargıçlar, anayasa ve hukuka uygun olarak bağımsız şekilde karar verirler. Ayrıca, askeri suçlarla ilgili davalara bakan askeri

yargı da mevcuttur. Özetle, KKTC'nin hükümet yapısı yasama, yürütme ve yargı organları üzerine kurulmuş olup, bu organlar anayasa ve yasalar çerçevesinde faaliyet göstermektedir.

18.Yerel Yönetimler

Yerel yönetimler, bir ülke ya da bölgedeki yerel halkın günlük ihtiyaçlarını karşılamak, altyapı hizmetlerini sunmak ve kamu hizmetlerini yönetmek için yetkilendirilmiş, merkezi hükümetten bağımsız veya yarı bağımsız idari birimlerdir. Bu yönetim birimleri, belli bir coğrafi alan (il, ilçe, kasaba, mahalle vb.) içinde, yerel halkın refahını sağlamak amacıyla hizmet vermektedirler. Temel işlevleri; eğitim, sağlık, ulaşım, altyapı, çevre, sosyal hizmetler ve güvenlik gibi konularda halka hizmet sunmaktır.

Yerel yönetimlerin en önemli özelliklerinden biri, demokratik süreçlerle iş başına gelmeleridir. Yerel yöneticiler, seçimle iş başına gelir ve halk tarafından seçilir. Bu, yerel halkın yönetime katılımını ve karar süreçlerinde etkili olmasını sağlar.

Yerel yönetimler, belirli bir coğrafi alan içinde hizmet verir. Bu alan genellikle şehir, kasaba, ilçe veya köy gibi küçük bir bölgedir. Bu bölgelerde yaşayan halkın ihtiyaçlarına cevap verirler. Temel altyapı hizmetleri (su, yol, kanalizasyon, çöp toplama), imar, çevre düzenlemesi, park ve bahçeler gibi hizmetler yerel yönetimlerin sorumluluğundadır. Ayrıca eğitim, sağlık, sosyal hizmetler gibi alanlarda da yerel katkılar sağlarlar.

Yerel yönetimler, merkezi hükümetten bağımsız olarak mali kaynaklara sahiptir. Vergiler, harçlar, ceza gelirleri gibi yerel gelir kaynakları ile hizmetlerini finanse ederler. Ayrıca merkezi hükümetten de yardım alabilirler.

Belediyeler, şehir veya kasaba düzeyinde yerel yönetim organlarıdır. Belediye başkanı, meclis üyeleri gibi yerel yöneticiler, halk tarafından seçilmektedir.

Yerel yönetimler, halkın günlük hayatını doğrudan etkileyen kamu hizmetlerini sunma açısından büyük bir öneme sahiptir. Hem demokratik işleyişin bir parçası olarak halkın yönetime katılımını sağlarlar hem de yerel ihtiyaçlara hızlı ve etkili çözümler üreterek bölgesel kalkınmayı desteklerler.

18.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Ülkemizde yerel yönetimler, bölge, belediye veya köy ve mahalle halkının yerel ortak gereksinimlerini karşılamak üzere kuruluş ilkeleri yasa ile belirtilen ve karar organları dört yılda bir yapılan seçimle oluşturulan kamu tüzel kişileridir.

KKTC’de yerel hizmetler, belediyeler, belediye olmayan yerleşim birimlerinde ise muhtarlıklar eliyle yürütülmektedir. Ülkemizde 2009 yılında belediyelere bağlı olmayan köyler de (Karaman ve Pile köyleri hariç) mevcut belediyelere bağlanmıştır.

51/1995 sayılı Belediyeler Yasası ile, belediyelerin gelişmesine ve halkın beklentilerine cevap verilmesine imkân tanımayan eski 15/1980 sayılı Belediyeler Yasası yürürlükten kaldırılmıştır. 23 Ağustos 1995 tarihinde yürürlüğe giren yeni Belediyeler Yasası ile belediyelerin, ülkenin koşulları ve yasal mevzuat göz önüne alınarak özerkleştirilmesi, belediye çalışmalarının daha şeffaf hale getirilmesi, katılımın sağlanması, gelir kaynaklarının ve yetkilerinin azami derecede artırılması amaçlanmıştır.

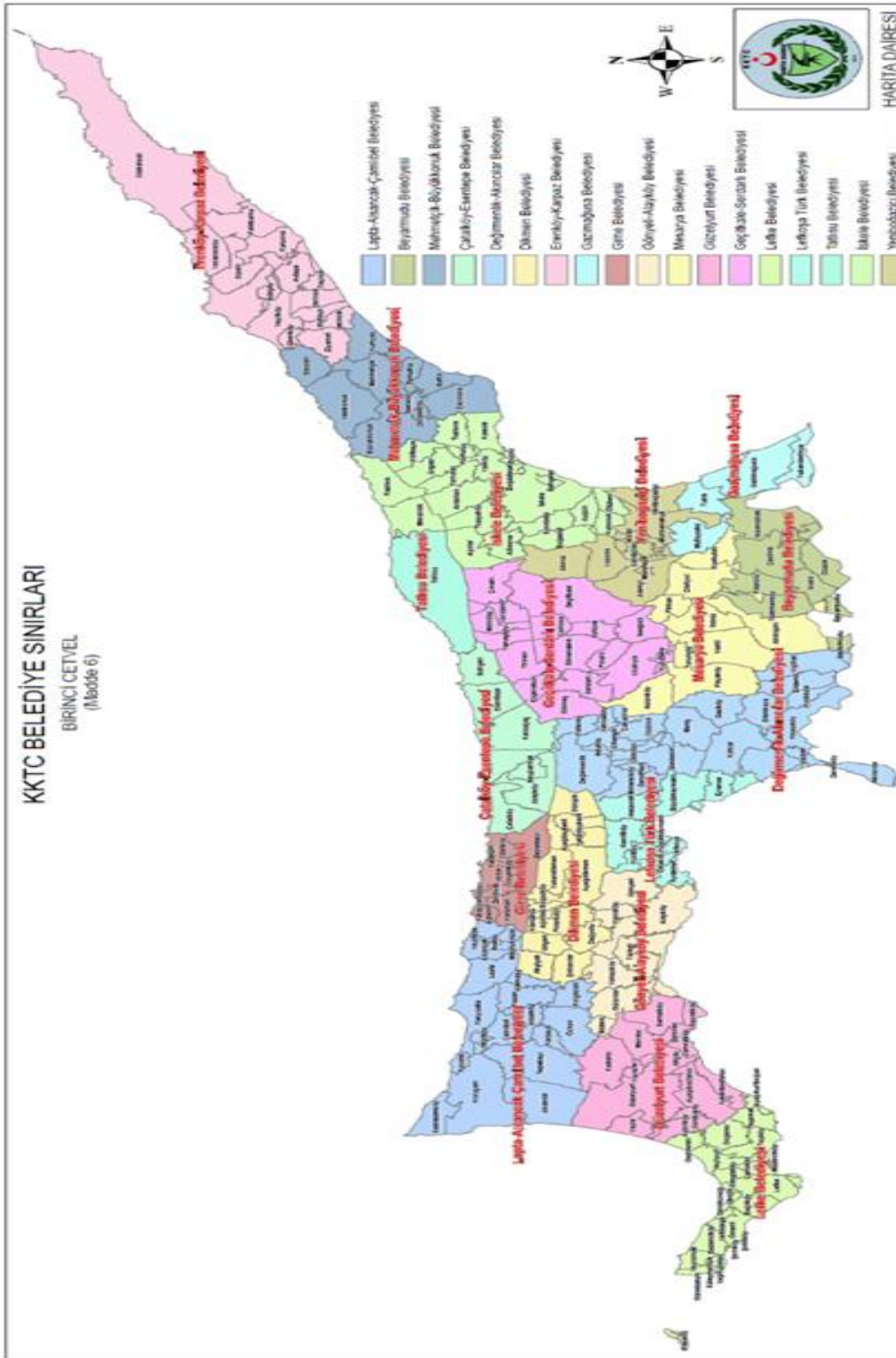
KKTC’de faaliyet gösteren belediyeler ilk kez 1983 yılında bir araya gelerek 15/1980 sayılı Belediyeler Yasasının 159. maddesi uyarınca güçlerini birleştirerek bu konuda ilk adımı atmışlar ve Kıbrıs Türk Belediyeler Birliği’ni kurmuşlardır. Ancak Birlikler ve Dernekler Yasasına göre bir tüzükle oluşturulan Belediyeler Birliği’nin yasal olmadığı yönündeki eksiklikten dolayı 4 Haziran 2003 tarihinde Kıbrıs Türk Belediyeler Birliği Yasası yürürlüğe konmuştur. Belediyeler Birliği’nin kuruluşu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde, belediyelerin kurumsallaşma aşamasına ulaşmasında ve güçlenmesinde önemli bir adım olmuştur.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi’nin 24 Ağustos 2022 tarihli Sekizinci Olağanüstü Birleşiminde Oyçokluğuyla kabul olunan “Belediyelerin Birleştirilmesine İlişkin (Özel) Yasa” neticesinde belediye sayısı 28’den 18’e düşürülmüştür. Yeni oluşturulan belediyeler, İlçe, Bucak, Nüfus, Yerleşim ve Hizmet Etki Alanı, Gelişme Endeksi, Coğrafi Konum, Belediyelerin Tarihi, Kültürel ve Siyasi Geçmişi, Bölgenin Ekonomik Kalkınma Durumu, Bölgenin Korunması ve Güvenlik Durumu, Belediyelerin Uluslararası İş birliği, Üyelik, Kaynak Aktarımı ve Ortaklık Anlaşma Durumları gibi kriterlere bakılarak bu oluşumlar gerçekleştirilmiştir.

Bu Yasa amaçları bakımından Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yerel yönetim kuruluşu bakımından 18 (on sekiz) belediyeden oluşmaktadır.

Belediyelerin görünümü Şekil 2.18.1G’de, belediyelerin isimleri ve bu belediyelere bağlı yerleşim yerleri ise tablo 2.18.1’deki gibidir.

Şekil 2.18.1G: KKTC Belediye Sınırları



Tablo 2.18.1: Belediyeler ve Belediyelere Bağlı Yerleşim Yerleri

Belediye	Bağlı Yerleşim Yerleri
Lefkoşa Türk Belediyesi	Lefkoşa, Eylence, Büyük Kaymaklı, Haspolat, Hamitköy, Kızıldağ, Ortaköy, Küçük Kaymaklı, Aydemet (9 köy)
Gazimağusa Belediyesi	Yukarı Derinya, Gazimağusa, Tuzla, Mutluyaka (4 köy)
Güzelyurt Belediyesi	Yukarı Bostancı, Aşağı Bostancı, Güneşköy, Aydınköy, Akçay, Zümrütköy, Şahinler, Gayretköy, Serhatköy, Mevlevi, Yuvacık, Güzelyurt, Yayla, Kalkanlı, (14 köy)
Girne Belediyesi	Beylerbeyi, Doğanköy, Ozanköy, Karakum, Girne, Zeytinlik, Karaman, Edremit, Karaoğlanoğlu (9 köy)
İskele Belediyesi	Kuzucuk, Ötüken, Aygün, Boğaziçi, Sımrüstü, İskele, Bahçeler, Boğaztepe, Boğaz, Altınova, Ağıllar, Topçuköy, Yarköy, Kalecik, Kurtuluş, Turnalar, Ardahan, Mersinlik, Ergazi, Kaplıca, Kilitkaya, Tuzluca (22 köy)
Lefke Belediyesi	Aşağı Kurtboğan, Taşpınar, Taşköy, Madenliköy, Lefke, Doğancı, Gaziveren, Cengizköy, Çamlıköy, Bağlıköy, Gemikonacı, Yedidalga, Bademliköy, Ömerli, Şirinköy, Yağmuralan, Süleymaniye, Günebakan, Yeşilirmak, Denizli, Yeşilyurt, Erenköy (22köy)
Değirmenlik-Akıncılar Belediyesi	Değirmenlik, Kalavaç, Beyköy, Yeniceköy, Cihangir, Çukurova, Gökhan, Demirhan, Minareliköy, Düzova, Balıkesir, Meriç, Kırklar, Gaziköy, Dilekkaya, Yiğitler, Kiracıköy, Gaziler, Dereliköy, Akıncılar, Erdemli, Kırıkkale (22 köy)
Lapta - Alsancak - Çamibel Belediyesi	Sadrazamköy, Kuruçam, Kayalar, Geçitköy, Çamlıbel, Kozan, Alemdağ, Malatya, Ilgaz, İncesu, Lapta, Alsancak, Yeşiltepe, Akdeniz, Tepebaşı, Karpaşa, Özhan, Hisarköy, Kılıçarslan, Karşıyaka (20 Köy)
Erenköy - Karpaz Belediyesi	Gelincik, Ziyamet, Boltaşlı, Taşlıca, Derince, Esenköy, Yeşilköy, Avtepe, Adaçay, Kuruova, Kaleburnu, Sipahi, Yenierenköy, Dpıparkaz (14 Köy)
Mehmetçik - Büyükkonuk Belediyesi	Yedikonuk, Mehmetçik, Büyükkonuk, Kumyalı, Pamuklu, Sazlıköy, Çayırova, Bafra, Zeybekköy, Balalan (10 köy)
Geçitkale - Serdarlı Belediyesi	Nergisli, Pınarlı, Sütlice, Geçitkale, Çamlıca, Gönendere, Tirmen, Yamaçköy, Arıdamı, Çınarlı, Mallıdağ, Görneç, Ergenekon, Serdarlı, Ulukışla, Kurudere (16 Köy)
Mesarya Belediyesi	Akdoğan, Paşaköy, Vadili, İnönü, Korkuteli, Dört Yol, Pirhan, Turunçlu, Aslanköy (9 köy)
Gönyeli - Alayköy Belediyesi	Alayköy, Gönyeli, Kanlıköy, Türkeli, Yılmazköy, Gürpınar, İkidere (7 Köy)
Yeniboğaziçi Belediyesi	Mormenekşe, Yeniboğaziçi, Atlılar, Sandallar, Muratağa, Alaniçi, Yıldırım, Akova (8 Köy)
Çatalköy - Esentepe Belediyesi	Çatalköy, Esentepe, Arapköy, Beşparmak, Karaağaç, Bahçeli (6 Köy)
Dikmen Belediyesi	Şirinevler, Dağyolu, Aşağı Dikmen, Yukarı Dikmen, Yukarı Taşkent, Aşağı Taşkent, Güngör, Pınarbaşı, Boğazköy, Ağırdağ, Kömürücü, Göçeri, Akçiçek (13 Köy)
Beyarmudu Belediyesi	Beyarmudu, Düzce, İncirli, Türkmenköy, Köprülü, Çayönü, Güvercinlik (7 Köy)
Tatlısu Belediyesi	Tatlısu (1 Köy)

Kaynak: Kıbrıs Türk Belediyeler Birliği

Belediyelere, Devlet Bütçesinde öngörülen mahalli gelirlere ayrılan pay 51/1995 sayılı Belediyeler Yasası'nın değiştirilmiş şekli uyarınca 2010 mali yılından itibaren %6.0 dan %8.5'e, 2016 mali yılından itibaren ise %8.5 den %9.0'a yükseltilmiş olup, ilave olarak yerel gelirlerin %0,25'lik kısmı da 2008 yılında belediyelere bağlanan köylerin bağlandıkları

tarihteki nüfusu ile son nüfus sayımında nüfusları 6000'in altında olan belediye nüfuslarının toplamı üzerinden her belediyeye nüfusları oranında bölüştürülmektedir. Devlet Bütçesinden aldıkları bu katkının 1/6'sının tamamını kendi bütçelerinde gösterildiği şekilde altyapı yatırımları için kullanmaları şartı bulunmaktadır.2021 yılı başında öngörülen mahalli gelirler yıl sonunda farklı ve öngörülenin üzerinde gerçekleşmesinden dolayı belediyelere yapılan katkı öngörü payının altında olmuştur (Tablo 2.18.2).

Tablo 2.18.2: Belediyelere Yapılan Devlet Katkısının Mahalli Gelirler İçindeki Payı (2021-2023)

(₺)

	2021	2022	2023
Devlet Öngörülen Mahalli Gelirler	5.748.000.000,00	7.130.000.000,00	21.470.000.000,00
Belediyelere Öngörülen Devlet Katkısı (Bütçe)	521.700.000,00	659.525.000,00	1.985.975.000,00
Devletin Gerçekleşen Mahalli Gelirler	6.681.568.990,03	14.353.762.507,62	28.614.255.707,50
Devlet Bütçesinden Belediyelere Yapılan Devlet Katkısı	521.699.997,91	825.099.988,45	2.354.124.999,98
Belediye Yıl Sonu Hesaplarında Görülen Devlet Katkısı	486.175.353,24	853.773.356,68	2.304.385.841,19
Devlet Katkısının Öngörülen Mahalli Gelirler İçindeki Payı (%)	9,25	9,25	9,25
Gerçekleşen Devlet Katkısı (Bütçe) Gerçekleşen Mahalli Gelirler İçindeki Payı (%)	7,81	5,75	8,23

Belediyelere, devlet bütçesinde öngörülen mahalli gelirlere, 51/1995 sayılı Belediyeler yasasında belirlenen oranlar kadar Devlet katkısı yapılmaktadır.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Belediyelerin gelirleri esas olarak özkaynak gelirleri, devlet katkısı, borçlanmalar ve diğer gelirler olmak üzere dört ana başlık altında toplanabilir. Bunlardan özkaynak gelirlerini vergi gelirleri (mülkiyet üzerinden alınan vergiler gibi), vergi dışı gelirler (para cezaları gibi), sermaye gelirleri, bağış ve yardımlarla oluşturmaktadır. Diğer gelirler başlığı altında ise döner sermaye gelirleri, KDV gelirleri gibi gelirlere oluşmaktadır.

Devlet katkısı belediyelere de-jure nüfus oranları dikkate alınarak dağıtılmaktadır.

Tablo 2.18.3’de Belediyelerimizin 2023 yılında Devletten aldıkları katkı miktarları ve yüzde payları görülmektedir. İlçe belediyelerimiz Lefkoşa, Gazimağusa, Girne, Güzelyurt, Lefke ve İskele toplam Devlet katkısının %53,3’ini alırken, geriye kalan 12 belediye ise %44,7’sini almaktadır.

Tablo 2.18.3: Belediyelerin Devlet Bütçesinden Aldıkları Katkı Miktarları (2021-2023)

(₺)

BELEDİYE	2021		2022		2023	
	Devlet Katkısı	%Pay	Devlet Katkısı	%Pay	Devlet Katkısı	%Pay
BEYARMUDU	8.188.645,08	1,7	14.712.459,38	1,7	38.216.488,63	1,7
ÇATALKÖY- ESENTEPE	13.988.342,45	2,9	26.133.357,74	3,1	74.114.537,88	3,2
DEĞİRMENLİK- AKINCILAR	22.725.065,56	4,7	41.640.151,82	4,9	113.202.510,20	4,9
DİKMEN	15.517.055,88	3,2	27.879.343,79	3,3	86.613.706,01	3,8
ERENKÖY- KARPAZ	12.866.198,04	2,6	24.777.704,00	2,9	89.708.890,22	3,9
GEÇİTKALE- SERDARLI	8.873.996,28	1,8	14.901.868,78	1,7	65.231.548,34	2,8
GİRNE	54.942.943,20	11,3	98.715.453,74	11,6	240.091.799,49	10,4
GÖNYELİ- ALAYKÖY	35.792.574,15	7,4	62.698.196,41	7,3	179.821.569,59	7,8
GÜZELYURT	34.543.378,74	7,1	54.632.435,31	6,4	146.633.482,76	6,4
İSKELE	13.446.162,36	2,8	24.158.589,50	2,8	90.144.146,25	3,9
LAPTA- ALSANCAK- ÇAMLIBEL	32.523.886,39	6,7	54.301.648,76	6,4	158.988.766,90	6,9
LEFKE	18.603.466,68	3,8	34.572.793,09	4,0	88.180.784,09	3,8
LEFKOŞA	101.355.305,52	20,8	173.657.819,66	20,3	418.796.772,50	18,2
MAĞUSA	67.036.328,12	13,8	122.243.520,61	14,3	290.920.721,61	12,6
MEHMETÇİK- BÜYÜKKONUK	12.156.503,92	2,5	19.481.134,39	2,3	55.916.014,70	2,4
MESARYA	19.882.777,91	4,1	34.802.999,27	4,1	88.809.825,78	3,9
TATLISU	2.594.968,08	0,5	4.747.354,07	0,6	19.087.344,86	0,8
YENİBOĞAZIÇI	11.137.754,88	2,3	19.716.526,36	2,3	59.906.931,38	2,6
TOPLAM	486.175.353,24	100,0	853.773.356,68	100,0	2.304.385.841,19	100,0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Belediyelerin 2021-2023 yılı gelirleri tablo 2.18.4’de görülmektedir.

Tablo 2.18.4: Belediyelerin Gelirleri (2021- 2023)

(₺)

Yıllar	2021	2022	2023	Değişme (%) (2023/2022)
I. Devlet Katkısı	486.175.353,24	853.773.356,68	2.304.385.841,19	169,91
Pay (%)	43,31	44,32	52,26	-
II. Özkaynaklar	544.349.745,17	1.018.716.572,79	2.038.178.080,06	100,07
Pay (%)	48,49	52,88	46,22	-
III. Borçlanma	36.038.125,45	54.266.766,94	6.000.000,00	-88,94
Pay (%)	3,21	2,82	0,14	-
IV. Diğer Gelirler	56.062.178,12	-430.430,95	60.797.122,59	-14.224,71
Pay (%)	4,99	-0,02	1,38	-
Toplam	1.122.625.401,98	1.926.326.265,46	4.409.361.043,84	128,90

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Belediyelerin giderlerine bakıldığında zaman zaman 2023 yılı için personel giderlerinin, giderler içindeki payının bir önceki yıla göre (55,3%) azalarak %49,0 oranına ulaştığı görülmektedir. (Tablo 2.18.5). Personel giderlerinin özkaynak gelirlerine oranının da bir önceki yıla göre artış gösterip %105,04 oranından %106,03'e yükseldiği görülmektedir.

Tablo 2.18.5: Belediyelerin Giderleri (2021- 2023)

(₺)

	2021	2022	2023	Değişme (%) (2023/2022)
Personel Giderleri	595.960.402,61	1.064.992.330,81	2.161.094.302,61	102,92
Pay (%)	53,09	55,29	49,01	-
Mal ve Hizmet Alımları	304.601.883,95	586.408.860,66	1.319.952.355,02	125,09
Pay (%)	27,13	30,44	29,94	-
Yatırımlar	99.504.570,78	129.711.658,39	314.111.834,41	142,16
Pay (%)	8,86	6,73	7,12	-
Transferler ve Borç Ödemeleri	74.422.601,13	127.287.959,01	208.562.994,99	63,85
Pay (%)	6,63	6,61	4,73	-
Diğer Giderler	48.135.943,51	17.925.456,59	405.639.556,84	2.162,92
Pay (%)	4,29	0,93	9,20	-
Toplam	1.122.625.401,98	1.926.326.265,46	4.409.361.043,87	128,90
Özkaynak Gelirleri	544.349.745,17	1.013.902.752,09	2.038.178.080,06	
Personel Giderleri / Özkaynak Gelirleri	109,48%	105,04%	106,03%	

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Belediyelerin personel durumuna baktığımız zaman ise 2022 yılına göre 2023 yılında memur sayısında 35, işçi sayısında 327, sözleşmeli personel sayındaysa ise 34 kişilik azalma olmuştur. (Tablo 2.18.6).

Tablo 2.18.6: Belediyelerdeki Memur, İşçi ve Sözleşmeli Personel Sayıları (2021 - 2023)

	2021	2022	2023	Değişme (2023/2022)
Kadrolu Memur	966	1.008	929	-7,8
Kadrosuz Memur	41	0	44	-
Toplam Memur	1.007	1.008	973	-3,5
Kadrolu İşçi	1.818	1.924	1.825	-5,1
Kadrosuz İşçi	582	575	353	-38,6
Kamu İşçi	67	48	42	-12,5
Toplam İşçi	2.467	2.547	2.220	-12,8
Sözleşmeli	18	44	10	-77,3
Hizmet Alımı	6	7	0	-100,0
Genel Toplam	3498	3606	3203	-11,2

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Belediyelerin mevcut araçları ise tablo 2.18.7’de görülmektedir. 2022 yılına göre 2023 yılında belediyelere ait olan araç sayısında artış görülmektedir.

Tablo 2.18.7: Belediyelerin Araç Durumu (2021-2023)

	2021	2022	2023
Çöp Aracı	126	141	143
Vidanjör	23	29	27
Dozer	38	45	53
Diğer Loader	21	22	11
Kamyon	126	125	133
Su Tankeri	48	50	36
Land-Rover	24	26	37
Kamyonet	143	129	167
Salhane Aracı	12	12	10
Cenaze Aracı	29	32	29
Van	161	183	156
Silindir	17	18	20
Beton Yoğurma Aracı	34	35	22
Greyder	6	5	5
Traktör	17	21	22
Otobüs	9	19	15
Minibüs	48	40	34
Salon Araba	211	251	254
Lift	23	32	29
Motosiklet	121	144	146
Diğer	60	43	83
Toplam	1297	1402	1432

Kaynak: Kıbrıs Türk Belediyeler Birliği

18.2. Sorunlar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki yerel yönetimler, sınırlı ekonomik kaynakları ve siyasi yapısıyla bağlantılı olarak çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Yerel yönetimler, halkın günlük yaşamına yönelik hizmetlerin sunulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ancak bu hizmetlerin sürdürülebilir ve verimli bir şekilde sunulması, çeşitli yapısal ve ekonomik engellerle sınırlandırılmaktadır.

KKTC'de yerel yönetimlerin en büyük sorunlarından biri, çağdaş belediyeçilik anlayışında hizmet sunumu gerçekleştirebilmek için gerekli olan mali kaynak yetersizliğidir. Belediyeler, yerel hizmetleri sunmak için yeterli gelir elde edememektedir. Gelirlerin büyük kısmı merkezi hükümetten sağlanmakta, ancak bu destek çoğu zaman yeterli olmamaktadır. Özellikle nüfusu hızla artan bölgelerde altyapı ve kamu hizmetleri ihtiyaçları karşılanamaz hale gelmiştir. Ayrıca, yerel yönetimlerin bağımsız gelir kaynaklarının sınırlı olması, hizmetlerin kalitesini olumsuz etkilemektedir. Belediyelerimize mali sorunların aşılması amacıyla denetim mekanizması getirilmelidir.

KKTC'deki yerel yönetimler, özellikle altyapı hizmetleri konusunda ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Su, kanalizasyon, yol ve elektrik altyapısı gibi temel hizmetlerin sunumu ve bakımı yetersizdir. Su temininde özellikle yaz aylarında ciddi sıkıntılar yaşanmakta, kanalizasyon sistemleri ise yetersiz ve eski olduğu için sıklıkla arızalanmaktadır. Bu sorunlar, hızlı nüfus artışı ve şehirleşmenin hız kazanmasıyla daha da artmaktadır. Altyapı hizmetlerinin iyileştirilmesi için merkezi hükümet ile yerel yönetimler arasında daha güçlü bir iş birliği sağlanmalı ve uzun vadeli altyapı planları hazırlanmalıdır.

Belediyelerin ana hizmet alanları olan yol, su, kanalizasyon, sağlık ve imar konularında özellikle bilgi ve deneyim gerektiren hizmetlerde birkaç kent belediyesinin dışında tüm belediyelerde nitelikli personel eksikliği ve iş gücü yetersizliği bulunmaktadır. Belediyelerde çalışan personelin yeterli eğitim ve donanıma sahip olmaması, hizmet kalitesinin düşmesine yol açmaktadır. Ayrıca, mevcut personelin sayısının yetersiz olması, yerel hizmetlerin etkin sunumunu engellemektedir. Buna mukabil, personel sayısındaki artış dikkate alındığında yerel yönetimlerin hantal ve verimsiz bir yapıya sahip olmaya başladığını gözlemlemekteyiz. Bundan dolayı personel alımı konusunda merkezi bir sınav yapılması ve bu konuda yasal düzenlemeler yapılması elzemdir. Ayrıca, yerel yönetim çalışanlarına yönelik mesleki eğitim programları düzenlenmeli ve nitelikli personel istihdamına önem verilmelidir.

Yerel yönetimlerde yetki ve sorumluluk paylaşımı, merkezi hükümet ile zaman zaman uyumsuzluk yaratmaktadır. Merkezi hükümetin, yerel yönetimlerin yetki alanlarına müdahale ettiği durumlar, yerel yönetimlerin özerklik alanını daraltmaktadır. Bu, yerel hizmetlerin etkin bir şekilde sunulmasını engelleyebilmektedir. Yerel yönetimlerin daha fazla özerklik kazanmaları ve yetki paylaşımının netleştirilmesi, merkezi hükümet ile yerel yönetimler arasındaki iş birliğini güçlendirebilir.

Ayrıca, belediye hizmetlerin en üst düzeyde ve kaliteli bir şekilde halka ulaşmasını sağlamak için yerel yönetimlerin coğrafi temeller üzerine yeniden yapılandırılması ve paylaşımlı hizmet modeliyle yerel yönetimlerin birlikte çalışması teşvik edilmesi gerekmektedir.

KKTC’de özellikle büyük kentlerde hızlı kentleşme ve düzensiz imar, yerel yönetimler için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Plansız yapılaşma, altyapı eksiklikleriyle birleştiğinde, trafik sıkışıklığı, çevre kirliliği ve yaşam kalitesinin düşmesi gibi sorunlara yol açmaktadır. İmar planlarının güncellenmemesi ve yerel yönetimlerin bu konuda yeterince yetki kullanamaması da sorunları derinleştirmektedir. Kentleşme süreçlerinin daha iyi yönetilebilmesi için yerel yönetimlerin imar yetkileri artırılmalı, şehir planlaması ve çevre düzenlemeleri daha etkin bir şekilde yapılmalıdır.

KKTC’de atık yönetimi ve çevre sorunları, yerel yönetimlerin çözmekte zorlandığı önemli konulardan biridir. Katı atık toplama, geri dönüşüm, atık su arıtma gibi hizmetler yetersiz kalmaktadır. Çevre kirliliği ve özellikle turistik bölgelerde artan çevresel baskı, yerel yönetimlerin bu sorunlarla başa çıkma kapasitesini zorlamaktadır. Daha sürdürülebilir bir atık yönetim sistemi kurulmalı, geri dönüşüm programları yaygınlaştırılmalı ve çevre bilinci oluşturulmalıdır.

KKTC’de turizm, ekonomik açıdan önemli bir sektördür, ancak yerel yönetimler turizm sektöründeki gelişmeleri yeterince yönlendirememekte ve turizmle ilgili altyapı sorunlarını çözmekte yetersiz kalmaktadır. Özellikle turistik bölgelerde alt yapı eksiklikleri, çevre düzenlemeleri ve halkla ilişkiler konularında yerel yönetimlerin daha etkin bir rol oynaması beklenmektedir. Yerel yönetimlerin turizm sektöründe daha aktif ve planlayıcı bir rol oynaması için gerekli kaynaklar ve planlama süreçleri güçlendirilmelidir.

Yerel yönetimlerde bütçe disiplininin oluşturulması, stratejik önceliklere göre kamu kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılması ve sonuçların raporlanması gerekmektedir. Bundan dolayı “Yerel Yönetimlerin” bütçe sistemlerinde reforma gidilmesi ve “Çok Yıllı Bütçe Sistemi”ne geçilmesi yönünde çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

19. Beşeri Kaynaklar, Aile, Kadın, Çocuk ve Engelliler

Ülkelerdeki beşeri kaynaklar, bir ülkenin sahip olduğu insan gücünü, yeteneklerini, bilgi birikimini ve potansiyelini ifade etmektedir. Beşeri kaynaklar, bir ülkenin ekonomik büyüme, sosyal refah ve sürdürülebilir kalkınma açısından en önemli faktörlerinden biridir. Ülkelerdeki beşeri kaynakların gücü, o ülkenin eğitim sistemi, sağlık hizmetleri, çalışma koşulları ve sosyal politikaları ile doğrudan ilişkilidir. Bu kaynaklar, sadece fiziksel iş gücünü değil, aynı zamanda insanların entelektüel, kültürel ve sosyal katkılarını da kapsamaktadır.

Beşeri kaynaklar, ülkelerin kalkınma seviyelerini ve dünya üzerindeki rekabet gücünü belirleyen başlıca unsurlardan biridir. Ülkelerin beşeri kaynaklarını geliştirmeleri, genellikle aşağıdaki faktörlerle mümkündür:

Eğitim; Kaliteli ve yaygın bir eğitim sistemi, beşeri kaynakların gelişiminde en önemli faktördür. İleri düzeyde eğitim almış bireyler, inovasyon ve teknolojik gelişmelerde daha etkin rol oynamakta ve mesleki eğitim, üniversiteler, araştırma kurumları gibi yapılar, beşeri sermayeyi güçlendirmektedir.

Sağlık Hizmetleri; Sağlıklı bireyler, iş gücünün daha verimli ve uzun ömürlü olmasını sağlamakta ve gelişmiş sağlık sistemleri, hastalıkların önlenmesi ve yaşam kalitesinin artırılması açısından önem arz etmektedir.

Demografik Yapı; Genç, dinamik bir nüfus, üretkenlik açısından avantaj sağlamakta, ancak yaşlı nüfusun artması, sosyal güvenlik ve sağlık sistemlerine daha fazla yük getirebilmektedir. Doğum oranları, göç politikaları ve nüfus hareketliliği de beşeri kaynaklar üzerinde etkili olmaktadır.

İstihdam Olanakları ve Çalışma Koşulları; İş gücünün aktif katılımını sağlamak, beşeri kaynakların etkin kullanılması açısından önemlidir. Çalışma koşullarının iyileştirilmesi, işsizlik oranlarının düşürülmesi ve iş gücüne katılımın artırılması, bir ülkenin gelişmişliğini etkilemektedir.

Yaratıcılık ve İnovasyon; Beşeri kaynaklar, bir ülkenin bilim, teknoloji, kültür ve sanat alanlarındaki başarısının temel taşıdır. Yaratıcılığı ve yenilikçiliği teşvik eden politikalar, beşeri kaynakların kalitesini artırmaktadır.

Göç ve Diaspora; Eğitimli ve yetenekli bireylerin yurt dışına göç etmesi, ülkelerin beşeri kaynak kaybına neden olabilmektedir (beyin göçü). Aynı zamanda dışarıdan gelen göçmenler, yeni yetenekler ve beceriler kazandırarak beşeri kaynakların zenginleşmesine katkıda bulunabilmektedir.

Kadınların iş gücüne katılımı, ülkelerin ekonomik büyümesi ve sosyal kalkınması için kritik bir rol oynamaktadır. Kadınların eğitim düzeyinin artırılması, çocuk bakımı, esnek çalışma koşulları gibi faktörler, kadınların iş gücüne katılımını artırabilmektedir.

Sosyal Refah ve Güvenlik; Sosyal refah sistemleri, yoksullukla mücadele, gelir eşitsizliğini azaltma ve sosyal adalet politikaları, beşeri kaynakların gelişimini desteklemektedir. Güvenli ve huzurlu bir toplum, insanların verimli bir şekilde çalışmasını sağlamaktadır.

Gelişmiş Ülkeler; Bu ülkelerde eğitim, sağlık ve iş gücü piyasaları genellikle iyi organize edilmiştir. Beşeri kaynaklar, yüksek eğitim seviyeleri, inovasyon kapasitesi ve üretkenlikle karakterize edilmektedir. Örnekler: ABD, Almanya, Japonya, Kanada.

Gelişmekte Olan Ülkeler: Bu ülkelerde beşeri kaynaklar gelişim aşamasındadır. Eğitim ve sağlık hizmetleri genellikle gelişmiş ülkelere göre daha sınırlıdır, ancak nüfusun genç ve dinamik yapısı, potansiyel bir avantaj sağlamaktadır. Örnekler: Türkiye, Hindistan, Brezilya, Endonezya.

Az Gelişmiş Ülkeler; Bu ülkelerde beşeri kaynakların gelişimi daha sınırlıdır. Eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim kısıtlıdır, işsizlik oranları yüksektir ve iş gücü genellikle tarım gibi verimliliği düşük sektörlerde yoğunlaşmıştır. Örnekler: Nijer, Haiti, Afganistan.

Beşeri kaynaklar, bir ülkenin kalkınma stratejilerinin merkezinde yer almaktadır. Eğitim, sağlık ve sosyal politikaların geliştirilmesi, bu kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlamakta ve sürdürülebilir büyüme için kritik bir rol oynamaktadır.

19.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

19.1.1. Beşeri Kaynaklar

Ülkelerin birbirleriyle rekabet edebilmelerinin insan kaynaklarına verilen önem çerçevesinde mümkün olabileceği genel olarak kabul görmüş bir olgudur. Bu düşünceden hareketle ülkemizde de insan kaynaklarının ekonomik kalkınma ve sosyal gelişme hedeflerine uyumlu bir şekilde geliştirilmesi için çaba sarf edilmesi gerekliliği önem kazanmaktadır.

İnsana yapılan yatırımlar içerisinde büyük önemi olan sağlık ve eğitim yatırımlarının gelişmiş ülke standartlarına göre ülkemizde arzulanan düzeyde olmaması, giderilmesi gereken önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Ancak okullaşma oranının gelişmiş ülke standardında olması ilerisi için umut verici bir durum olarak değerlendirilmektedir. 2022 yılına ait hazırlanan yaşam tablosunda doğuştaki yaşam ümidinin kadınlarda 83.2 yaş, erkeklerde 79.4 yaş olması önem arz etmektedir.

19.1.2. Aile

Aile, bir toplumun en temel sosyal birimi olarak tanımlanır ve genellikle kan bağı, evlilik veya evlat edinme yoluyla birbirine bağlı bireylerden oluşur. Aile, bireylerin fiziksel, duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayan, onlara değerler, normlar ve kültürel miras aktaran bir yapıdır.

Aile toplumdaki en küçük kurumdur. Bu özelliği dolayısıyla toplumun genel düzeyini pek çok yönden yansıtabilmesi açısından önem taşımaktadır. Aileyi olumlu yönde etkileyecek düzenlemelerin toplumun geneline yansıtacağı düşüncesinden hareketle aileye her açıdan önem verilmektedir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) aile hukuku, aileyle ilgili hak ve yükümlülükleri düzenleyen çeşitli yasalardan oluşmaktadır. KKTC'deki aile yasaları, Türk Medeni Kanunu'na dayalı olarak şekillenmiş ve yerel ihtiyaçlar doğrultusunda düzenlemeler içermektedir. Aile hukuku, evlilik, boşanma, velayet, mal paylaşımı, nafaka ve evlat edinme gibi konuları kapsamaktadır.

1/1998 sayılı Yeni Aile Yasası ile aile kurumuna çağdaş düzenlemeler getirilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede nişan ve evlilik yaşında değişiklik yapılmış, soyadı konusunda yeni düzenlemelere gidilmiştir. Ayrıca boşanma halinde edinilmiş malların eşitlikçi bir anlayışla paylaşımı konusunda hükümler konmuştur. Bu düzenleme boşanma halinde tarafların mağdur duruma düşmemesi gayesi gözetilerek yapılmıştır.

Cumhuriyet Meclisi 1996 yılında “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi” ve “Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)” ile 2011 yılında “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi”ni onaylanarak iç hukukumuzun bir parçası haline getirmiştir. Dolayısıyla mevcut Aile Yasası'nda düzenlemeye gitme ihtiyacı doğmuştur. 2015 yılında 34/2015 sayılı Aile (Evlenme-Boşanma) (Değişiklik) Yasası ile söz konusu sözleşmelerde belirtilen temel prensipler ışığında, modern hukuk devletlerindeki uygulamalar ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları da göz önünde bulundurularak yeni

düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler ile evlenme ve boşanma durumunda tarafların uğrayabileceği mağduriyetleri en aza indirme amacı güdülmüş, başta çocukların sağlığı ve esenliği göz önünde bulundurularak, kişilerin insan haklarını gözeterek eşitlik sağlayıcı değişiklikler yapılmıştır.

Ülkemizde 5/2019 sayılı Aile (Evlenme ve Boşanma) Yasasında yapılan değişiklik ile taraflar, boşanmaları halinde, kadınların bekarlık soyadına geri dönmeleri mümkün olmuştur.

Ülkemizdeki evlenme ve boşanmaların seyri tablo 2.19.1’de görülmektedir.

Tablo 2.19.1: Yıllara Göre Evlenme ve Boşanma Sayısı

Yıllar	2021		2022		2023	
	Sayı	% Değişim	Sayı	% Değişim	Sayı	% Değişim
Evlenme Sayısı	1.234	30	1.247	1,1	1.627	30,5
Boşanma Sayısı	895	6	945	5,6	1.148	21,5

Kaynak: İstatistik Kurumu

19.1.3. Kadın

Kadın, biyolojik, toplumsal ve kültürel anlamda kadın cinsiyetine sahip bireyi tanımlayan bir terimdir. Kadınlar tarih boyunca farklı toplumlarda farklı roller üstlenmişler ve çeşitli mücadeleler sonucunda toplumsal haklarını elde etmişlerdir. Kadın kavramı, biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolleri ve kadın hakları gibi birçok farklı perspektiften ele alınabilir.

Kadın hakları, eşitliği ve özgürlüğü veya başka bir deyişle “statüsü” üzerindeki tartışmalar ise insanın doğuşu ile başlamıştır. Bu tartışmaların en olumlu ve belirgin çalışmaları, XIX. yüzyıldan itibaren yapılmaya başlanmıştır. Bunun sebebi, teknik gelişmelerin, endüstrileşmenin ve büyük çapta savaşları izleyen sosyal reformların daha fazla bu döneme rastlamasıdır. Endüstrileşmenin getirdiği yeni koşullar, dünya kadınlarını ev dışına, iş hayatına doğru çekmeye zorlamıştır.

Özellikle 1960’lı yıllarda gelişip yayılan kadın hareketleri sonucunda kadının toplumdaki konumu her açıdan sorgulanmaya başlanmıştır. Dünyada her alanda yasal ve kurumsal düzeyde kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik mücadeleler verilmektedir. Dünyada gelişen kadın hareketlerinden etkilenen ülkemizde de bu alanda örgütlenme girişimleri artmış ve kadın-erkek eşitliğini sağlama amacına yönelik çabalar giderek yoğunlaşmıştır.

KKTC'de kadının yasal, siyasal ve çalışma yaşamındaki konumuna bakıldığında bazı tespitler yapmak mümkündür.

Birleşmiş Milletlerin 1979 yılında kabul ettiği "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" (CEDAW) ülkemizde Cumhuriyet Meclisi'nin 8 Mart 1996 tarihli birleşiminde kabul edilmiştir. Bu sözleşmede "Her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı önyargıların geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek" gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca bu sözleşmenin 4. maddesinde kadın ve erkek eşitliğini fiilen sağlamak için taraf devletlerce alınacak geçici ve özel önlemlerin ayırım olarak mütalaa edilemeyeceği ve hiçbir şekilde eşitsizlik veya farklı standartların muhafazası sonucunu doğurmayacağı ifade edilmiş ve fırsat ve uygulama eşitliği hedeflerine ulaşıldığı zaman bu önlemlere son verilebileceği belirtilmiştir. Bu çerçevede kadın örgütleri eşitliğin sağlanması amacıyla siyasal yaşamda kadınlara kota uygulanması gerekliliğini gündeme getirmişlerdir.

Kadınlara karşı ayrımcılık kadar önemli sayılabilecek bir diğer konu kadına yönelik şiddettir. Avrupa Konseyi tarafından 2011 yılında İstanbul'da imzalanmış "Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi", ülkemizde Cumhuriyet Meclisi'nin 5 Aralık 2011 tarihli birleşiminde kabul edilmiştir. Bu sözleşme "Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet gibi kadınlara yönelik şiddetin yapısal boyutunu ve bu şiddetin erkeklerle kıyaslandığında kadınları zorla ikincil bir konuma sokmanın çok önemli toplumsal mekanizmalarından biri olduğunu kabul ederek" kadına yönelik her türlü şiddetin engellenmesi ve engellenmesine yönelik her türlü tedbirin alınmasını içermektedir. Ayrıca, toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların oluşturulup uygulamasına yönelik maddeler yer almaktadır.

Kadının siyasal yaşamdaki yeri açısından ülkemize baktığımızda uzun yıllar boyunca siyasette büyük ölçüde erkeklerin etkin olduğu görülmektedir. Kadınların siyasetle ilgisi daha fazla seçmen düzeyinde sınırlı kalmıştır. Ancak zaman içerisinde kadın hareketlerinin de etkisiyle kadınların siyasete aktif olarak katılmasında sınırlı da olsa bir gelişme kaydedilmiştir. Ülkemizde kadının siyasal yaşama fiilen katılması özellikle 1990'lı yıllarda başlamıştır. Kadınlar bugün 50 sandalyeden 11 tanesine sahiptirler. Bu da %22 gibi düşük bir oranı ifade etmektedir. Kadınların siyasete daha etkin katılmaları sonucunda, halkımızın aydın nitelikleri de dikkate alındığında, ileride daha yüksek bir temsiliyet sağlayacaklarını söylemek mümkündür.

Kadın ve Aile Sorunları Birimi'nin daire statüsüne kavuşturulabilmesi için yürütülen çalışmalar 2002 yılı içerisinde tamamlanmıştır. “Kadın Çalışmaları Dairesi (Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları) Yasası” Cumhuriyet Meclisi'nin 26 Şubat 2002 tarihli birleşiminde kabul edilmiştir. Daire, adı ve fonksiyonları 17 Kasım 2014 yılında güncellenerek “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Dairesi (Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları) Yasası” çerçevesinde yoluna devam etmiştir. Yasa değişikliği, “toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirmek, kadınların sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi yaşamdaki işlevlerini güçlendirmek; kadının sağlık, sosyal ve hukuki güvenliğini sağlamak, eşit haklara sahip bireyler olarak kadınların toplumsal yaşamda yer almalarını ve kalkınma sürecine etkin katılımlarını gerçekleştirerek çağdaş aile yapısının güçlenmesini sağlamak, kadını korumak ve desteklemek” amacıyla yapılmıştır.

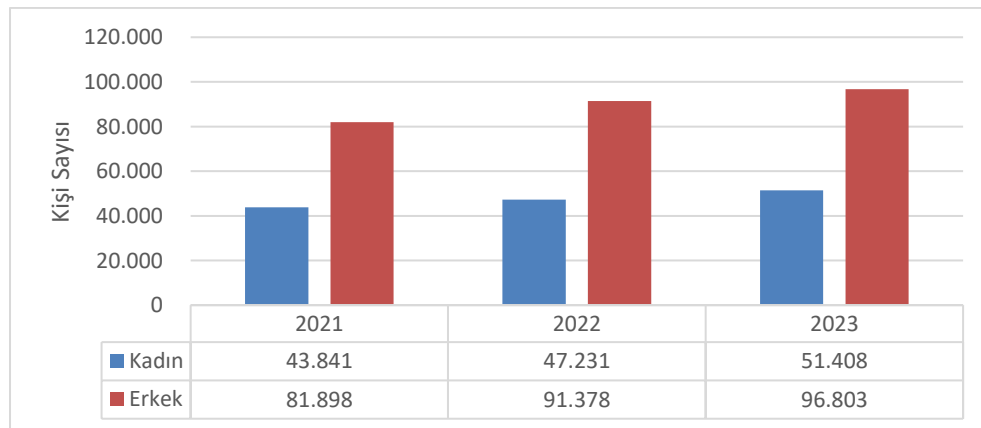
2006 KKTC Nüfus ve Konut Sayımı sonuçlarına göre 256.644 kişi olan toplam nüfusumuzun 118.076'sı (%46,0) kadındır. 2011 yılında yapılan KKTC Nüfus ve Konut Sayımı sonuçlarına göre 286.257 kişi olan toplam nüfusumuzun 135,774'ü (%47,4) kadındır.

Kadınların işgücü piyasasındaki durumunu görebilmek açısından Hanehalkı İşgücü Anketleri önemli bir veri kaynağıdır.

2023 yılı Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre istihdam edilenlerin %34,7'sini (51.408 kişi) kadınlar oluşturmaktadır. İstihdam edilen kadınların %90,4'ü hizmetler sektöründe çalışmaktadır. Ayrıca Kadınların %89,3'ü ücretli ve yevmiyeli, %9.3'ü kendi hesabına ve işveren, %1.4'ü ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır.

Hane Halkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre istihdamdaki kişilerin kadın-erkek ayrımına göre durumu şekil 2.19.1G'de görülmektedir.

Şekil 2.19.1G: Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçlarına Göre İstihdamın Cinsiyete Göre Dağılımı



Kaynak: İstatistik Kurumu

Ülkemizdeki işsizler kadın-erkek ayrımına göre değerlendirildiğinde 2023 yılında toplam işsizlerin %39,4'ünün kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Bu, kadınların işgücü piyasasına erkeklere göre daha düşük oranda katılmasının doğal bir sonucudur (Tablo 2.19.2).

Tablo 2.19.2: Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçlarına Göre İşsizlerin Cinsiyete Göre Dağılımı (2021-2023)

	2021		2022		2023	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Kadın	5.444	51,1	4.432	47,5	3.147	39,4
Erkek	5.202	48,9	4.908	52,5	4.841	60,6
Toplam	10.646	100,0	9.340	100,0	7.988	100,0

Kaynak: İstatistik Kurumu

İstihdamdaki kişilerin ana ekonomik faaliyet alanlarına göre ayrımına bakıldığında gerek kadınlarda gerekse erkeklerde ilk sırayı hizmetler sektörü almaktadır. 2023 yılı içerisinde 46.449 kadın ve 66.319 erkek, hizmetler sektöründe çalışmıştır (tablo 2.19.3).

Tablo 2.19.3: Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçlarına göre Ana Ekonomik Faaliyet Alanları ve Cinsiyete göre Dağılım (2021-2023)

Ekonomik Faaliyetler	2021				2022				2023			
	Kadın Kişi	%	Erkek Kişi	%	Kadın Kişi	%	Erkek Kişi	%	Kadın Kişi	%	Erkek Kişi	%
Tarım	1.239	2,8	3.239	4,0	2.075	4,4	3.722	4,0	1.157	2,3	3.255	3,4
Sanayi	2.025	4,6	8.859	10,8	2.039	4,3	9.665	1,0	2.818	5,5	11.240	11,6
İnşaat	750	1,7	11.334	13,8	901	1,9	12.768	14,0	984	1,9	15.989	16,5
Hizmetler	39.827	90,8	58.466	71,4	42.216	89,4	65.223	71,4	46.449	90,4	66.319	68,5
Toplam	43.841	100,0	81.898	100,0	47.231	100,0	91.378	100,0	51.408	100,0	96.803	100,0

Kaynak: İstatistik Kurumu

Tablo 2.19.4'te görüldüğü üzere kamuda çeşitli kademelerde çalışan kadınların tüm çalışanlara oran %51 erkek çalışanların oranının ise %49'dur. Kadınların oransal olarak en yüksek payının öğretmenlikte olduğu görülmektedir.

Tablo 2.19.4: Devlette Çalışan Personelin Genel Görünümü ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2023)

İstihdam Şekli	Kadın	Oran (%)	Erkek	Oran (%)	Toplam
Memur	2.879	58	2.122	42	5.001
Müşavirler	16	29	40	71	56
Üst Kademe Yöneticileri(13/2018) ¹	11	37	19	63	30
19/2000 Sayılı Kadrolar	3	50	3	50	6
Yargıçlar ve Savcılar	51	57	38	43	89
KHK Başkan ve Üyeleri	1	20	4	80	5
İlk Öğretim Öğretmen Kadroları	1.162	73	437	27	1.599
Genel Orta Öğretim Öğretmen Kadroları	1.645	74	579	26	2.224
Mesleki Teknik Öğretim Öğretmen Kadroları	406	63	243	37	649
Kadroya Karşılık Alınan Geç. Öğretmen	230	76	72	24	302
Polis Örgütü	206	9	2.067	91	2.273
Polis Örgütü(Sivil)	107	39	169	61	276
Sözleşmeli Personel	186	55	151	45	337
Özelleştirme Yasası	199	53	175	47	374
Daimi İşçi(03)	141	29	344	71	485
Geçici İşçi	563	34	1.070	66	1.633
Geçici Memur	543	59	377	41	920
Engelli İstihdamı	74	27	199	73	273
Zorunlu Hizmet Personeli	39	59	27	41	66
Fon	11	42	15	58	26
Mevsimlik İşçi	163	65	88	35	251
Toplam	8.636	51	8.239	49	16.875

Kaynak: KKTC Kamu Yönetimi ve İnsan Kaynakları Başkanlığı

¹13/2018 sayılı "Üst Kademe Yöneticiliği Yapan Kamu Görevlilerinin Atanması Hakkında (Değişiklik)

Yasası" kapsamında olup üst kademe yöneticiliğinde iki yılını tamamladıktan sonra görevden alınanlar.

Tablo 2.19.5’de yer aldığı üzere kamu sektöründe, üst kademe yöneticilerinin ağırlıklı olarak erkeklerden oluştuğu görülmektedir. 2023 yılında üst kademe yöneticilerinin %67,1’i erkeklerden %32,9’u kadınlardan oluşmuştur.

Tablo 2.19.5: Kamu Sektöründeki Üst Kademe Yöneticilerinin Cinsiyete göre Dağılımı (2021-2023)

Yıllar	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)
2021	52	32,1	110	67,9	162	100,0
2022	53	33,5	105	66,5	158	100,0
2023	53	32,9	108	67,1	161	100,0

Kaynak: KKTC Kamu Yönetimi ve İnsan Kaynakları Başkanlığı

19.1.4 Çocuk

Dünyada ve ülkemizde çocuk ve çocuk sorunlarına ilgi giderek artmaktadır. Bunun başlıca nedeni yarını bugünden daha iyi bir toplum ve dünya yaratma özlemidir. Bu da birey, aile ve toplum olarak çocuklara sunabildiğimiz olanaklarla yakından ilgilidir. Çocuk hakları ve çocuk sorunları BM’de de pek çok kez gündeme gelmiş, bu konuda kararlar alınmış sözleşme ve bildirgeler onaylanmıştır.

KKTC Cumhuriyet Meclisi 12 Mart 1996 tarihli birleşiminde Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (Onay) Yasası’nı kabul etmiştir. Bu sözleşmede "Taraflar Devletler çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler" ifadesi kullanılmaktadır. Ülkemizde de mevcut olanaklar çerçevesinde çocuklara azami önem verilmekte ve çocukların gelişmesi aynı zamanda hızla ilerleyen dünyaya ayak uydurabilmeleri için gelişmeler yakından takip edilmektedir. Bu çerçevede bir yandan 15 yaşına kadar zorunlu eğitim uygulanarak çocukların %100’ünün okula gidip eğitilmesi sağlanırken diğer yandan da bilgisayar vb. yeni teknolojilerin eğitimin hizmetine sunulmasına çalışılarak çağdaş normlara uygun birey yetiştirilmesi için çaba sarf edilmektedir.

Avrupa Konseyi’nin 2007 yılında Lanzorete’de kabul edilen “Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi” ülkemize 59/2011 sayılı Yasa ile Cumhuriyet Meclisi tarafından onaylanmıştır. Sözleşme “Çocukların cinsel sömürsü ve istismarını engellemek ve bunlarla mücadele etmek ve cinsel sömürü ve istismara maruz çocuk mağdurların haklarını korumak” amacıyla hazırlanmıştır. Bu hususta, ulusal ve uluslararası iş birlikleri ve önleyici tedbirler sözleşmede yer almaktadır.

Ülkemizde çeşitli nedenlerle ortada kalan ve bakacak kimsesi bulunmayan çocuklar, Sosyal Hizmetler Dairesi’ne bağlı Lefkoşa Çocuk Yuvası ile SOS Çocuk Köyü ve SOS Gençlik Evlerine yerleştirilmektedir. Lefkoşa çocuk yuvasında koruma altına alınan çocukların tüm

gereksinimleri Sosyal Hizmetler Dairesi'nce karşılanmaktadır. SOS Çocuk Köyü ve SOS Gençlik Evlerinde barındırılan çocukların her biri için de Sosyal Hizmetler Dairesi tarafından asgari ücretin %75'i kadar olmak üzere katkı yapılmaktadır.

1993 yılında Merkezi Avusturya'da bulunan SOS Kinderdorf International Organizasyonu (KDI) KKTC'de de bir Çocuk evi kurmuş ve korunmaya muhtaç çocuklara aile ortamına yakın bir ortam yaratma ve küçük gruplar halinde aile benzeri sürekli bir ev ve bakım sağlamayı amaçlamıştır. 27 Kasım 1996 tarihinde SOS KDI ile KKTC Sağlık ve Çevre Bakanlığı arasında, Sosyal Hizmetler Dairesi tarafından himayeye alınan ve durumları, SOS KDI prensiplerine uygun olan Çocuk ve gençlere yeni bir yuva, anne sevgisi, maddi güvence ve iyi bir eğitim imkânı sağlanması amacıyla SOS Çocuk Köyü ve gençlik evleri tertibini sağlamak için protokol imzalanmıştır. Söz konusu protokol gereğince Sosyal Hizmetler Dairesi himayesinde bulunan çocuk yuvası ve yurtlarda barındırılan protokole uygun çocuk ve gençler 1997 yılında SOS KDI ve SOS tarafından oluşturulan Gençlik Evleri'ne aktarılmışlardır. SOS Çocuk Köyü ve SOS gençlik evlerinin denetimi Sosyal Hizmetler Dairesi tarafından yapılmaktadır. 18 yaşını tamamlayan Sosyal Hizmetler Dairesi himayesinde olan kişiler için ev veya öğrenci yurdu benzeri yarı bağımsız gençlik evlerinin açılması kararı Bakanlar Kurulu tarafından alınıp 07.03.2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yarı bağımsız gençlik evlerinin kira veya ücretleri Sosyal Hizmetler Dairesi tarafından karşılanarak, gençlerin sosyal ve psikolojik olarak hayata hazırlanması sağlanmaktadır.

Eylül 2022 – Eylül 2023 tarihleri arasında 29 çocuk çeşitli aile problemleri nedeniyle Sosyal Hizmetler Dairesi'nin himayesine alınmıştır.

SOS Çocuk Köyü ile SOS Gençlik Evi ve Sosyal Hizmetler Dairesi'ne bağlı Lefkoşa Çocuk Yuvası'ndaki çocuk sayısı tablo 2.19.6'da gösterilmiştir.

Tablo 2.19.6: Sosyal Hizmetler Dairesine Bağlı Yuva/Yurtlarda ve SOS Çocuk Köyünde Barınan Çocuk Sayıları (2021- 2023 Yılı Aylık Ortalama)

Yıllar	SOS Çocuk Köyü	SOS Gençlik Evi	SOS Yarı Bağımsız Yaşam Evi	Lefkoşa Çocuk Yuvası	SHD Yarı Bağımsız Yaşam Evi
2021	56	23	22	52	-
2022	53	28	13	52	-
2023*	57	22	16	34	-

*Eylül sonu itibarıyla

Kaynak: Sosyal Hizmetler Dairesi

Sosyal Hizmetler Dairesi bünyesinde 2011 yılında kurulan Gençlik Aile Danışma Merkezi (GADEM), çocukların ve gençlerin riskli davranışlarda bulunmalarını, suça itilmelerini önlemeyi hedeflemektedir. Bunun yanında, 2012 yılında Çocuk ve Gençlik Merkezi (ÇOGEM) hizmete girmiştir. Lefkoşa Surlar İçi Bölgesi'nde hizmet vermekte olan Merkez, madde kullanan, riskli davranışlarda bulunan, çalıştırılan veya sokakta yaşayan çocuk ve gençlere hizmet vermektedir.

19.1.5. Engelliler

"Engelli" kavramı, fiziksel, zihinsel, duyuşsal veya gelişimsel bir engeli olan kişileri tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Engellilik, bir bireyin yaşamın çeşitli yönlerine katılımını kısıtlayabilir veya sınırlayabilir. Engellilik kavramı genellikle sağlık, eğitim, iş hayatı ve toplumsal yaşamda bireylerin karşılaştığı engelleri ifade etmektedir.

Günlük yaşama dair temel (eğitim, ulaşım, erişim, vb.) planlamalar yapılırken tüm bireylerin göz önüne alınmaması sonucu engellilerin mağdur duruma düşmesi ve kolayca yararlanılabilecek haklardan toplu ulaşım, eğitim kamu binalarından /hizmetlerinden vb. yararlanamama durumunda özürllülüğün değil, engellenmişliğin/engelleyenin sorunsallaştırılması için 'engelli' kavramı yaratılmıştır.

Herkes için eşitlik ilkesi ile hareket eden Birleşmiş Milletler (BM) belgelerinde engellilik ilk kez 1948 yılında yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde dile getirilse de BM sistemi içerisinde engellilikle (özürllülükle) ilgili çalışmaların başlama tarihi 1945 yılına dayanmaktadır. Özellikle görme ve işitme engelliler gibi bedensel engeller taşıyan bireylerin haklarının artırılmasına odaklanılmış, bunun dışında da engelliliği önleme ve rehabilitasyon çalışmalarına önem verilmiştir.

Birleşmiş Milletlerin 2008 yılında kabul ettiği "Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme" Cumhuriyet Meclisi'nin 26 Temmuz 2010 tarihli birleşiminde kabul edilmiştir. Sözleşme gerek ilkeler gerekse yükümlülükler açısından geneldir. İçerik olarak, eşitlik-ayrımcılık yasağı, erişebilirlik, eğitim, sağlık, çalışma ve istihdam, siyasi ve kamusal hayata katılım gibi çeşitli başlıklar altında, engellilerin haklarını ve taraf devletlerin yükümlülüklerini düzenlemektedir.

Ülkemizde engellilerin hak ve statülerine kavuşması için yürütülen çalışmalar sonucunda 64/1993 sayılı "Özürllüleri Koruma ve Rehabilitasyon Yasası" yürürlüğe girmiştir. Yasa "bedensel veya ruhsal yönden çalışamayacak kadar hasta olan veya engelli olan kişilere sosyal ve psikolojik destek sağlamak; engelliliğinden dolayı kısmen veya tümüyle fonksiyon kaybına uğrayan ve normal yaşam gereklerine uyamayan kişilerin fonksiyonel yeteneklerini, tıbbi,

psikolojik, sosyal ve işe yönelik biçimde yeniden kazandırmak ve istihdam edilenlerin maaş, ücret ve diğer özlük haklarına ilişkin hususları düzenlemek; ve engellilerin kendi güçleri ve becerilerini kullanmalarını sağlamak” amacıyla yapılmıştır. Yasa 2006 ve 2014 yıllarında tadil edilmiştir. Yasada yeni düzenlemeler yapılarak “Engellileri Koruma, Rehabilite ve İstihdam Yasası olarak isimlendirilmiştir. Ayrıca özel sektörde engelli istihdamı yapılması için tedbirler alınmıştır.

Ülkemizde engel türlerinin cinsiyete göre dağılımına bakıldığında engelli erkeklerin engelli kadınlara göre daha çok olduğu saptanmıştır. Hem kadın hem de erkeklerde en sık görülen engel türü ise baş sinir ve ruh hastalıklarıdır. Ülkemizde 2023 yılı sonu itibarıyla Çalışma Dairesi kayıtlarına göre 8,038 engelli olduğu belirlenmiştir (tablo 2.19.7).

Tablo 2.19.7: Engel Türü ve Cinsiyet (2023)

Engel Türü	Kadın	Erkek
Görme	351	305
İşitme- Konuşma	128	175
Baş Sinir ve Ruh Hastalıkları	2.009	3.032
Hareket Sistemi	299	344
Thalasemia ve Orak Hücre	40	39
Spastik	57	95
Diğer Sistem	604	560
Toplam	3.488	4.550
Genel Toplam	8.038	

Kaynak: Çalışma Dairesi

İstihdam edilen engelli nüfus 2023 yılı itibarıyla 608 kişi olup %25,8’ini kadınlar, %74,2’sini ise erkekler oluşturmaktadır (tablo 2.19.8).

Tablo 2.19.8: İstihdam Edilen Engellilerin Cinsiyet ve Engel Türüne göre Dağılımı (2023)

	Kadın	Erkek
Görme	22	103
İşitme- Konuşma	21	57
Baş Sinir ve Ruh Hastalıkları	19	57
Hareket Sistemi	40	168
Thalasemia ve Orak Hücre	38	36
Spastik	1	10
Diğer Sistem	16	20
Toplam	157	451
Genel Toplam	608	

Kaynak: Çalışma Dairesi

İş isteğiyle bekleyen engelli kişiler, 2023 yılında 357 kişi olup %42,0'sini kadınlar, %58'ini ise erkekler oluşturmaktadır (tablo 2.19.9).

Tablo 2.19.9: İş İsteğiyle Bekleyen Engellilerin Engel Türlerine Göre Dağılımları (2023)

Engel Türü	Kadın	Erkek
Görme	52	46
İşitme - Konuşma	14	27
Baş - Sinir	29	43
Hareket Sistemi	31	54
Thalassemia ve Orak Hücre	14	9
Spastik	0	2
Diğer Sistem	10	26
Toplam	150	207
Genel Toplam	357	

Kaynak: Çalışma Dairesi

19.2. Sorunlar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde aile kurumu, kadınlar, çocuklar ve engelli bireylerin karşılaştığı sorunlar, birçok sosyal, kültürel ve ekonomik faktör tarafından şekillenmektedir.

Ülkemizde insan kaynaklarının gelişimi için büyük önemi olan eğitim ve sağlık yatırımlarının istenilen düzeylere ulaştırılamamıştır.

KKTC'nde ekonomik durum, ailelerin geçimlerini sağlamakta zorlanmasına yol açmaktadır. Hayat pahalılığı ve artan yaşam maliyetleri, ailelerin maddi anlamda zorlanmasına neden olmaktadır. Aile içindeki bireylerin iş bulmakta zorlanması, ekonomik sıkıntıların daha da derinleşmesine yol açmaktadır.

KKTC'de boşanma oranları artmış durumdadır. Aile içindeki iletişim sorunları, maddi zorluklar ve psikolojik stres, boşanma oranlarını etkileyen başlıca faktörlerdir.

Aile içi şiddet, KKTC'nde hala önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Kadınlar ve çocuklar, özellikle ekonomik ve psikolojik sorunların etkisiyle aile içi şiddetle karşı karşıya kalabilmektedir. Aile içi şiddetle ilgili farkındalık eksiklikleri ve yeterli önleyici mekanizmaların olmaması, sorunun daha da derinleşmesine yol açmaktadır.

Aile içi sorunlar konusunda toplumsal farkındalık oldukça düşük seviyededir. Aile içi şiddet, boşanma ve psikolojik destek gibi konularda toplumun bilinçlenmesi ve eğitim verilmesi gerekmektedir.

KKTC'de, toplumsal cinsiyet rolleri hala çok belirgindir. Kadınların, erkeklerle eşit fırsatlara sahip olmamaları, iş gücü piyasasında, siyasal ve sosyal alanlarda eşitsizliklere yol açmaktadır.

Kadınların iş gücüne katılımı sınırlı olup genellikle düşük ücretli, düşük statülü işlerde yoğunlaşmıştır. Ayrıca, ülkemizde kadınların yönetim pozisyonlarına ve karar alma mekanizmalarına katılımı da düşük seviyededir.

KKTC'nde, şiddet mağduru kadınlar için yeterli sayıda sığınma evi veya psikolojik destek sağlayan kurumlar bulunmamaktadır. Şiddet mağdurlarının güvenli bir ortamda kalabilecekleri, onlara danışmanlık hizmeti verecek mekanizmaların eksikliği, kadınların şiddetle başa çıkmalarını zorlaştırmaktadır.

Ülkemizde kadınların siyasette ve yönetim mekanizmalarında temsili de oldukça sınırlıdır. Kadınların siyasette aktif rol alması, siyasi partilerde kadınların karar alma süreçlerine katılımı çok düşük seviyelerdedir ve kadınların siyasi alanda daha fazla yer alabilmesi için özel mekanizmaların oluşturulması gerekmektedir.

KKTC'deki bazı özel okullar, yüksek eğitim ücretleri nedeniyle ailelerin maddi imkanları kısıtlı olan çocuklarına ulaşamamalarına neden olmaktadır. Bu da ekonomik durumu iyi olmayan ailelerin çocuklarının eğitimde fırsat eşitsizliği yaşamalarına yol açmaktadır.

Öğrencilerin psikolojik ve özel eğitim ihtiyaçlarına yönelik yeterli destek ve programlar bulunmamaktadır. Engelli çocukların eğitimde karşılaştığı zorluklar, bu eksikliklerin başında gelmektedir. Engelli bireyler için uygun eğitim ve okul altyapısı oldukça sınırlıdır.

Çalışan ebeveynlerin, çocuklarının bakım ve eğitimine yeterince zaman ayıramamaları da bir başka sorundur. Ebeveynlerin iş hayatı ile aile hayatı arasında dengesizlik, çocukların ihmal edilmesine yol açabilmektedir.

Aile içindeki şiddet, çocukların psikolojik sağlıklarını derinden etkileyebilmektedir. Çocuklar, şiddete tanık olduklarında veya şiddet mağduru olduklarında ciddi travmalar yaşayabilir, duygusal problemler geliştirebilirler. Çocukların duygusal gelişiminde yaşanan bu olumsuzluklar, ilerleyen yaşlarda da kalıcı etkiler bırakabilmektedir.

KKTC'de çocuk hakları konusunda toplumsal farkındalık ve hukuki düzenlemelerde eksiklikler de bulunmaktadır.

KKTC'ye göç eden ailelerin çocukları, eğitim, sağlık ve sosyal haklar konusunda zorluklar yaşayabilmektedirler. Göçmen çocuklar, yerleşik nüfus ile aynı eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanamayabilir ve sosyal entegrasyon konusunda sıkıntılar yaşayabilirler.

KKTC'de engelli bireyler için sunulan özel eğitim hizmetleri sınırlıdır. Özel eğitim kurumları yeterli sayıda değildir ve eğitimcilerin niteliği, engelli bireylerin özel ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalabilmektedir. Özellikle 18 yaş üstü engellilere yaşam boyu rehabilitasyon ve dinlenme tesislerinin eksikliği giderilmesi gereken önemli sorunlardan birisidir.

Engelli çocuklar için okullarda fiziksel erişilebilirlik yeterince sağlanmamış olabilmekte ve rampalar, asansörler ve özel sınıflar gibi ihtiyaçlar karşılanmamakta, bu da engelli çocukların eğitimden tam anlamıyla faydalanmalarını zorlaştırmaktadır. Özel eğitim hizmetlerinin genişletilmesi, öğretmenlerin eğitimi ve okulların fiziksel altyapısının geliştirilmesi engelli öğrenciler için önemlidir.

KKTC'deki birçok kamu binası, sağlık kurumları, yollar, kaldırımlar ve toplu taşıma araçları engelli bireyler için uygun değildir. Tekerlekli sandalye kullanıcıları, görme veya işitme engelli bireyler bu alanlarda zorluk yaşamaktadır. Örneğin, toplu taşıma araçlarının büyük bir kısmı engellilere uygun donanıma sahip değildir. Kamu binaları, sağlık kurumları, okullar, toplu taşıma ve diğer alanlarda erişilebilirlik standartlarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Ayrıca, pek çok iş yeri veya ticari bina, engelli bireyler için erişilebilir durumda değildir. Bu durum hem engelli bireylerin günlük hayatını zorlaştırmakta hem de iş hayatına katılımını engellemektedir.

KKTC'de engelli bireyler iş bulmakta da büyük zorluklar yaşamaktadır. Çoğu iş yeri engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun düzenlemeler yapmadığı için, engelli bireyler iş gücüne katılamamakta veya sınırlı sayıda iş seçeneğiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Engelli bireyler, iş başvuruları sırasında veya çalışma hayatında ayrımcılıkla karşılaşabilmektedirler. Çalışma şartlarının engelli bireylere uygun hale getirilmesi konusunda farkındalık ve uygulamalar yetersiz kalmaktadır. Engelli bireylerin iş gücüne katılımını teşvik eden politikaların uygulanması ve işyerlerinde engellilere uygun düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

KKTC’de engelli bireyler için yeterli sayıda rehabilitasyon merkezi bulunmamaktadır ve mevcut merkezler de kapasite olarak sınırlıdır. Fiziksel terapi, mesleki terapi ve diğer rehabilitasyon hizmetlerine erişimde zorluklar yaşanmaktadır.

Engellilerin hakları konusunda toplumda yeterli bilinç bulunmamaktadır. Bu da engelli bireylerin taleplerinin dikkate alınmamasına ve haklarının ihlal edilmesine yol açabilmektedir. KKTC’de engelli hakları ile ilgili yasal düzenlemeler bulunmasına rağmen bu yasaların uygulanmasında aksaklıklar yaşanabilmektedir.

Engelli bireyler, sinema, tiyatro, spor etkinlikleri gibi sosyal faaliyetlere erişim konusunda sıkıntılar yaşamaktadır. Sosyal alanların ve etkinliklerin çoğu engelli bireyler için uygun şekilde düzenlenmemiştir.